

ספר

תורת זאב

על מסכת חלה

הוצא לאור לרגל יום השנה של האשה החשובה הודייה [הדסה] ולדר ע"ה
נלב"ע י"א אדר א התשס"ח
אשר לזכרו של בעלה ולעילוי נשמתו נוסד הכולל "תורת זאב"
בעיה"ק ירושלים ת"ו

ניתן להשיג אצל

ירושלים

משפחת ולדר

רח' דרוק 75

טל: 02-5711002

בני ברק

משפחת ולדר

רח' אלישע 23

סדר ועימוד

"מלכות"

02-5377688

אקדמות מילין

"ואתה תצווה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך" במשכן היו שני כלים כנגד התורה, הארון כנגד התורה שבכתב והמנורה כנגד תורה שבע"פ, והשמן זית של המנורה הוא כנגד הפילפול והסברה. מוגש קמי הלומדים חבורות שנאמרו בבית המדרש יום שישי ברמת שלמה שבו אברכים מתיגעים בתורת הזרעים.

מעלת הדברים שהם נאמרו בחבורה ובפלפולה של תורה, כשמן הזית שדכו אותו הרבה עד שיצא שמנו, וכאן הדברים עברו את בירור בני החבורה אשר שמעו את הדברים.

התודה מסורה לחד מבני חבריא שערך את הדברים הרב יצחק שלום וייס.

בני החבורה מודים להרב יהודא הופמן מחברי הכולל שנטל על עצמו לכתוב מראי מקומות והערות שמובאים בסוף החוברת בשם להביא ברכה אל ביתך, אשר הם מקיפים את כל הסוגיא.

ומודים אנו למחזיק ביהמ"ד אשר מוסר נפשו להחזיק מקום תורה בנדיבות לב.

ועל הכל אנו מודים להקב"ה שזיכה אותנו ללמוד סדר זרעים, וכמו שזכינו להוציא על כמה מסכתות מסדר זרעים, כן נזכה להוציא על כל סדר זרעים.

נר ח' נשמת אדם

לע"נ הר"ר זאב ב"ר אליהו ז"ל
שעל שמו ולזכרו הזקם הכולל "תורת זאב"
נלב"ע ב כסליו תשנ"ה
ולע"נ זוגתו הודיה [הדסה] ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע י"א אדר א תשס"ח

נר ח' נשמת אדם

לע"נ הר"ר מאיר ב"ר חיים ז"ל
נלב"ע כ"ג תשרי תשל"א
וזוגתו מרת צפורה ב"ר משה ע"ה
נלב"ע א מר חשוון תשס"ד

תוכן הענינים

א	בענין חמשת מינים בחלה ובדין חדש על הישן / הרב מאיר ולדר	פ"א מ"א.
ג	פטור 'מדומע' מחלה / הרב יצחק כ"ץ	פ"א מ"ד.
ה	פלוגתת הר"ש ור"ת בע"ד סופגנין- ובגדר דין עשייה דלחם / הרב ישראל מאיר הפטר	פ"א מ"ה.
יא	בשי' ר"ת בעיסה שבלילתה עבה / הרב משה גנויאר	פ"א מ"ה.
יד	תחילתה עיסה וסופה סופגנין / הרב אהרן ספראי	פ"א מ"ה.
טז	בדין תחלתו או סופו סופגנין / הרב מרדכי גנוט	פ"א מ"ה.
יח	בדין עיסה על מנת לחלק / הרב יוסף קלירס	פ"א מ"ז.
כ	סוגיא דעל מנת לחלק בחלה / הרב ישראל מאיר הפטר	פ"א מ"ז.
כד	פטורי חלה ע"י מחשבה ובנמלך / הרב יהודה הופמן	פ"א מ"ח.
כט	בענין הפרשת חלה מן המוקף במקפיד על תערובתן / הרב פנחס שטרנבוך	פ"א מ"ט.
ל	גדרי דין גלגול וקרימה אליבא דר"ע ורבנן- וביאור דין פטור בשעת חובה / הרב ישראל מאיר הפטר	פ"ב מ"א.
לה	בענין חיוב מעשרות וחלה בפירות חו"ל / הרב יצחק ויכלדר	פ"ב מ"א.
לח	בחיוב מעשרות ושביעית בעפר חו"ל שבא בספינה לאר"י / הרב אהרן ווייס	פ"ב מ"ב.
מא	בענין העושה עיסתו קבין / הרב יחיאל מיכל טשנר	פ"ב מ"ג.
מה	בגדר "הפרשת בעלים" ובעלות האשה בעיסתה / הרב יהודה הופמן	פ"ב מ"ג.
מז	בדין שיעור חלה [בדברי הגר"ח] / הרב מאיר ולדר	פ"ב מ"ד.
מט	הפרשת חלה מן הטהור על הטמא / הרב יצחק שלום ווייס	פ"ב מ"ח.
נד	בדין חמשת רבעים לחיוב חלה / הרב הלל אונגר	פ"ג מ"א.
נו	בדין נתנית מים וגלגול לחיוב חלה / הרב נחמן זילברמן	פ"ג מ"א.
נט	שעת האיסור לטמאות העיסה / הרב אריה לייב גוטליב	פ"ג מ"ב.
סב	ביסוד דין הפטור דחלה ותרו"מ בשעת גלגול ומירוח / הרב יצחק דויטש	פ"ג מ"ג.
סג	בענין שותפות עכו"ם בחלה והמסתעף לגדרי שותפות / הרב ישראל מאיר נוימן	פ"ג מ"ה.
סו	בשי' ר"ע דהכל הולך אחר הקרימה בתנור / הרב משה גנויאר	פ"ג מ"ו.
סט	גדרי פטור הקדש נכרי וחו"ל / הרב יהודה הופמן	פ"ג מ"ו.
עג	בדין קרימה בתנור לשיטת ר"ע / הרב אופק פלד	פ"ג מ"ו.
עה	בדין חיוב חלה בספיקות / הרב ישראל דוד טוקר	פ"ג מ"ו.
עו	בענין העושה עיסה מן החטים ומן האורז / הרב משה גנויאר	פ"ג מ"ז.
עט	בדין תערובת שאור המחויב בעיסה הפטורה / הרב שמעון ויצמן	פ"ג מ"ח.
פא	בענין טבל וחולין מעורבין ויש לו פרנסה ממקו"א / הרב יונה שרייבר	פ"ג מ"ח.
פד	חיוב חלה בחיטים ואורז / הרב אפרים היימן	פ"ג מ"י.
פו	בדין צירוף שני עיסות במקפידות / הרב יצחק שלום ווייס	פ"ד מ"א.

פ"ד מ"א.	בגדר דין הפטור דמקפדת / הרב מרדכי דוד מגיד	צא
פ"ד מ"א.	בפטורא דמקפדת על תערובתן / הרב ישראל מאיר נוימן	צד
פ"ד מ"ב.	בענין הפרשת תרו"מ וחלה ממין על שאינו מינו / הרב יונה שרייבר	צו
פ"ד מ"ג.	בדין צירוף לשני קבין / הרב אופק פלד	צט
פ"ד מ"ד.	הנוטל חלה מן הקב / הרב אליעזר קנטור	קא
פ"ד מ"ד.	בגדר שיעור חיוב חלה / הרב אהרן ווייס	קג
פ"ד מ"ו.	בדברי הר"מ והר"ש פ"ד מ"ו מחלה / הרב הלל אונגר	קה
פ"ד מ"ז.	בחיוב מעשרות בישראל שהיו אריס לנכרי בסוריא / הרב אריה לייב גוטליב	קז
פ"ד מ"ח.	בדין חלה בארץ שניה ושלישית / הרב ישראל מאיר הפטר	קט
פ"ד מ"ט.	בענין אלו ניתנים לכל כהן / הרב יחיאל מיכל טשזנר	קטו
פ"ד מ"ט.	בדין הבכורות ניתנין לכל כהן / הרב אפרים היימן	קיח
פ"ד מ"י.	בענין חלת חו"ל שהובאה לארץ / הרב יוסף קלירס	קכא
פ"ד מ"י.	זמן הבאת ביכורים / הרב אשר דז"מ טרובסקי	קכד

הרב מאיר ולדר

בענין חמשת מינים בחלה ובדין חדש על הישן

הרי הוי חיוב אחד של עיסה, וכיון שמצטרפים לחיוב אחד מדוע שלא יצטרפו כל המינים לחיוב, זה אינו קשה, שכיון שהוי נשוך ואין העיסות דומות שאין דומה עיסת חיטים לעיסת שעורים, לא מהני מה שהוי חיוב אחד, דהא גופא שאין העיסות דומות הוא סיבה לחלקם שלא יחול כאן החיוב כלל מפני שאין כאן עיסה אחת ואנו דנים שיש כאן ב' עיסות ורק היכא שהוא מין הדומה כגון חיטין וכוסמין אזי אנו דנים זאת כעיסה אחת ואחר שהוי עיסה אחת מצטרפים לחיוב.

ונראה שזה טעם הירושלמי שבכלול מצטרפים כל המינים, דיש סברא לומר שכיון שהוי עיסה אחת אזי אין חלוקת המינים משפיעה על העיסה, שלגבי העיסה לא איכפת לה מה שהיא מכמה מינים, דסו"ס היא עיסה אחת, ואין חלוקת המינים מפריעה לעיסה להיות עיסה אחת, שהרי בעיסה אחת כל המינים דומים זה לזה שהרי מעורבים בה, ולכן חל בה החיוב אע"ג שכעת הם ה' מינים שונים, ואי חיוב חלה היה על החיטים אזי אין בזה סברא, שהרי מה איכפת לן מה שבעיסה הם דומים הרי גם אחר העיסה יש כאן ה' מינים שנמצאים בעיסה, וכל מין הוא חיוב לעצמו, אבל כיוון שחייבה התורה עיסה ולא מין, ולגבי העיסה אין לה נפק"מ ממה היא עשויה, שבתורת לחם שלה היא אחת אע"ג שהיא מורכבת מכמה מינים. רק אחר שהוי לחם אחד יש כאן לחם המורכב מכמה מינים, והינו שע"כ יש כאן חיוב, שלגבי העיסה עצמה כיוון שהיא אחת, אין לעיסה נפק"מ ממה היא עשויה, ורק שאנו צריכים לידע מה דינו של לחם המורכב מכמה מינים כיצד דינו, ולזה מבואר היטב הירושלמי שדן תורת ביטול בכלול, שגם אחר הבליה יש כאן ה' מינים.

ונראה שאין כל הבדל בין כלול לנשוך, וגדרם חד הוא, ושניהם גורמים לדין שהעיסה תהיה חייבת בחלה, ולא נאמר שכיון שהם ה' מינים אזי אין כאן עיסה אחת המחויבת, וחלוקים המה באיזה אופן נעשית עיסה אחת, בנשוך הכלל מתי הוי עיסה אחת הוא באופן של דמיון העיסות ולזה בענין חיטין וכוסמין, ואילו בכלול הוי עיסה אחת המחויבת ע"י שהוא כלל אותה, אבל מ"מ אחר הנשוך והכלול יש כאן עיסה אחת המורכבת מכמה מינים.

פ"א מ"א. חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושכולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה.

הירושלמי מקשה הכא תנן חמשת מינים מצטרפים, והתם תנן [להלן פ"ד] כוסמין מין חיטין, וחיטין אינם מין שעורים ולכן אינם מצטרפים, תירץ הירושלמי שהתם איירי בנשוך והכא בכלול. וצריך להבין מהו החילוק, יש שפירשו וכך משמעות הש"ך שע"י שהוי כלול הרי הם כמין אחד, והינו שבעיסה אחת אין משמעות לחילוק המינים, והכל נעשה כמין אחד, וחלוקת המינים קיימת רק בנשוך שאינם ממש עיסה אחת.

אמנם מוכח לא כך, שגם אחר שנעשו עיסה כלולה יש בעיסה זו חיוב של חמשה מינים, ואי"ז חיוב אחד של מין אחד, דבירושלמי דן בעיסה אחת הכלולה מחמשת המינים האם איסורים מבטלים זה את זה, וכן חמש עיסות שכללם זו בזו האם מבטלים זה את זה, ואי איסורין מבטלין זה את זה אין לוקין על חלתן, וחזינן שגם בעיסה אחת הכלולה יש עדין תורת מינים בעיסה זו, שהרי דנו שיבטלו זה את זה וע"כ שיש כאן מינים חלוקים, ומוכח שגם אחד שכלל, כל מין הוא חיוב לעצמו, ולזה יש כאן ביטול, וא"כ צריך לבאר מהי מעלת הכלול לצירוף ה' מינים.

הר"ש בכלאים אחר שהביא את המשנה בפרק ד' שחיטים מין כוסמין, הקשה כיצד תורמין ממין על שאינו מינו הרי כל מין הוי כלאים עם חברו ותנן כל שהוא כלאים עם חברו אין תורמין מזה על זה. ויש לפרש קושייתו בין על כלול מחמשת מינים, בין על נשוך במינים שמצטרפים, כיצד תורמין ממין על שאינו מינו, ותירץ בחד תירוצא שכל שע"י הצירוף חל חיוב עיסה זו אפשר להפריש מאחד על חברו, והכא כיוון שע"י מינים הללו חל חיוב אחד, אזי כולם מצטרפים שאפשר להפריש ממין על שאינו מינו.

ולכאורה יש להקשות שאחר שכתב הר"ש שכיון שהכל הוא חיוב אחד לכן מצטרפים החיטים והכוסמים ותורמין מזה על זה, אזי מדוע בנשוך מצטרפים רק החיטים לכוסמין ולא לשעורים

ובזה יבואר דברי הירושלמי שדן ביטול בעיסה אחת שקשה בתרתי. א, ממנפ"ש אי מצטרף מדוע שיתבטל שהרי אין כאן שני דינים הסותרים שהרי כל המינים גרמו את החיוב. ב, עוד קשה מדוע כל מין יבטל את חברו הרי איסור טבל חד הוא ויש כאן איסור אחד ולא כמה מיני איסורים.

ולפי המתבאר נראה שגם אחר הבלול יש כאן ה' מינים ומה שהצטרף הכא כל המינים הוא מפני שלעיסה עצמה שהיא סיבת החיוב אין לה נפק"מ מאיזה מין היא מורכבת דסו"ס היא עיסה אחת אבל מ"מ יש בעיסה זו כמה צורות לחם וכל צורת לחם יש לה דין הפרשה של מין, ובזה בא דין ביטול והביטול הוא על החיוב הפרשה שיש בעיסה זו, שבעיסה זו יש כמה דיני הפרשה שונים וכיוון שהם שונים אזי כל דין הפרשה מבטל את חברו וכיון שבטל חיוב הפרשתו ממילא אין כאן איסור טבל דאיסור טבל הוא מחמת חיוב ההפרשה וכל שאין חיוב הפרשה אין איסור טבל. ולזה מבואר היטב הירושלמי דצירוף ישנו כאן ע"י שהוי עיסה אחת, ביטול יש כאן כיון שבעיסה זו יש כמה צורות לחם וכל צורת לחם יש לה דין הפרשה בפ"ע וכל דין הפרשה מבטל את חברו.

ולמדנו מדברי הירושלמי שהביטול חל בזה שכל מין יש לו חיוב הפרשה לעצמו והחיוב הפרשה ידידה מבטל את חיוב הפרשה של מין אחר, ומזה מוכח שהדין של אין מפרישין ממין על שאינו מינו הוא דין בעצם החיוב וזהו ביאור דברי הר"ש בכלאים שכל שהמינים מצטרפים לחיוב אחד תורמין ממין על שאינו מינו דכל הסברא שאין תורמין ממין על שאינו מינו הוא משום שהוי חיוב אחר.

ויש לחקור בהאי דינא שאין מפרישין ממין על שאינו מינו, האם הוא דין בעצם החיוב והיינו שכל מין יש לו חיוב בפ"ע של תרו"מ, וכל מין לגבי חברו הוא כמין הפטור על החיוב, או דילמא שהוי דין בצורת מעשה ההפרשה שכך ראוי לנהוג בהפרשה אבל אי"ז בעצם החיוב של התרו"מ, וכן יש לחקור בדין אין תורמין מן החדש על הישן האם הוא חיסרון בעצם החיוב או במעשה ההפרשה.

ומדברי הירושלמי הכא שביאר שיש חלות ביטול על חיובי הפרשה של כל מין, מבואר שכל מין הוא חיוב הפרשה לעצמו ולזה יש כאן ביטול, דאי הוי דין במעשה הפרשה אין כאן ביטול מחמת שאי"ז חיוב שונה שיבטל את חברו שהרי הוי חיוב אחד וע"כ שהוי חיוב שונה.

בדין חדש על הישן

בחיוב אחד אין חלוקת מינים, ומפרישין מזה ע"ז, אבל בחדש וישן מה יהני מה שהוי חיוב אחד, הרי אין החיסרון מה שהם חיובים שונים, אלא הוי הלכתא במעשה ההפרשה ולא בעצם החיוב.

ובזה יש לישב מה שהקשה החזו"א על הגר"ח בגלינות, שהגר"ח כתב שחיוב חלה חל רק בשעת העיסה וזהו שעת החיוב ואין הגידול חלק מחיוב החלה, והקשה החזו"א שהרי למדנו שאין מפרישין מהחדש על הישן וע"כ שהגידול הוא חלק מחיוב החלה, ולדברינו ל"ק שחדש וישן הוא הלכה במעשה הפרשה ואי"ז הלכה בעצם החיוב חלה, ולזה אע"ג שאין בגידול כל חיוב, מ"מ גם גידול שאינו חיוב יכול לקבוע בצורת הפרשה של חדש על הישן ולומר לנו שזה הוי גידול חדש וזה גידול ישן.

ונראה שיסוד זה שחדש וישן הוא במעשה הפרשה הוא מוכרח מיניה וביה, דנראה שאם חדש וישן הוי שני חיובים אזי לא היו כלל מצטרפים לעיסה אחת, שהרי כיון שהוי שני חיובים וכל אחד

וכיוצא בזה יש לדון בחדש וישן האם הוא בעצם החיוב או דילמא הוא הלכה בהפרשה, ובדברי הר"ש ידוע להקשות שהר"ש בכלאים שהובא לעיל כתב שאם יש חיוב אחד של כמה מינים מפרישים מאחד על חברו, וקשה שהרי תנן פ"ד בחלה שקב חדש וקב ישן שנשכו מפרישין מהחדש והישן, [וחכמים פליגי וסברי שאין תורמין מעיסה זו כלל וטעמם משום גזירה דרבנן] וקשה מדוע שאע"ג שהחדש והישן יצרו חיוב אחד מ"מ אין מפרישין מאחד על חברו, ולזה בעי לתרום גם מהחדש וגם מהישן, ולא מהני לתרום או מהחדש או מהישן. [והרב משה זרביב דחה לי שהתם כתב הש"ך שהוא דין דרבנן מה שהם מצטרפים ומלשון המשנה נראה לי שאי"ז דין דרבנן והמעין יעיין].

ואי נימא שחדש וישן אי"ז הלכה בעצם החיוב אלא במעשה הפרשה לא קשה, דכל סברת הר"ש שאם המינים יצרו חיוב אחד הוי הפרשה אחת, שייכת היכא שחילוק המינים יוצר חיובים שונים, ולזה

שנתבאר לעיל, אבל בחדש וישן מדוע שיצטרפו, ולזה מוכרח שחדש וישן אי"ז צירוף של חיובים שונים, אלא הוי חיוב אחד ולכן מצטרפים החדש והישן כיון שבעלמא הם חיוב אחד, רק שאין תורמין מחדש על הישן כיוון שאין נאמרה הלכה במעשה ההפרשה.

חיוב לעצמו מהיכי תיתי שיצטרפו, ומה שהם עיסה אחת או שהם נשוכים אין בזה כל מעלה, שהרי עדיין הם חדש וישן, וכל מעלת עיסה של כלול או נשוך הוא לגבי מינים שהתם לגבי עיסה אחת אין חלוקת מינים, שהרי בעיסה כל המינים דומים זה לזה, וכמו

הרב יצחק כ"ץ

פטור 'מדומע' מחלה

וביטול ברוב אינו יכול לחדש דינים ולחייבו בחלה ואיך חלק התרומה יצטרף להשלים השיעור גם אם הוא היה בטל. ועיין בעונג יו"ט שם שמוכיח מזה ששיטת הר"ש היא שביטול ברוב יכול גם להחיל דינים.

אך נראה שאפשר לתרץ קושייתו על פי דברי הגר"ח בהלכות חמץ ומצה ששיעור חמשת רבעים אינו שיעור בחיוב חלה ופחות מחמשת רבעים אינו חייב בחלה, דיש לומר שכל כמות קמח חייבת בחלה אלא שאם אין חמשת רבעים אין כאן 'עיסה' ולכן פטור מחלה כי בעינין "ראשית עריסותיכם" וליכא, אבל כשיש עיסה, אז גם אם יש פחות מחמשת רבעים קמח בר חיובא זה מתחייב בחלה. ועל פי זה מסביר ר' חיים את המשנה להלן פ"ג מ"ו "העושה עיסה מן החיטין ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה" אף שאין בחיטין לבדם שיעור חלה, דהאורז מצטרף (מדין גרירה) להשלים לשיעור עיסה וממילא מתחייבים החיטין שבעיסה זו בחלה אף שאין בהם שיעור בפני עצמם. (ועיין בחזו"א בגליונות שם שסובר שדין גרירה מחייב גם את האורז ושוב יש שיעור של חמשת רבעים החייבים בחלה).

ולפי"ז אפשר גם לתרץ את קושיית העונג יו"ט, דאם תרומה אינה בטילה אז יש כאן חלק מהעיסה שפטור מחלה ואינו מצטרף עם החולין להיחשב 'עיסה' אחת לחייב בחלה. אבל אילו הייתה התרומה בטילה ברוב אל החולין היא הייתה מצטרפת עימה להיחשב 'עיסה' וממילא החולין היו מתחייבין גם אם בהם לבדם אין שיעור.

האחרונים (רש"ש כאן, מנח"ח מצוה שפ"ה אות ט' ומהרי"ט אלגאזי בהל' חלה) הוסיפו להקשות עוד על שיטת הר"ש מהמשנה לקמן בפרק ג' מ"ב "נדמעה עיסתה עד שלא גלגלה פטורה

פ"א מ"ד. חלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה. **נחלקו** בזה הראשונים, דעת הר"ש שהפטור הוא רק כשיש שיעור חלה מצומצם של חמשת רבעים קמח מהחולין והתרומה, וגילגלם יחד לעיסה אחת בכה"ג העיסה פטורה מחלה. משום שבחולין לבד אין שיעור להתחייב בחלה והחלק של התרומה פטור מחלה ולכן אינו מצטרף לחייב. אבל אם יש בחולין לבד כדי שיעור חלה אין חלק התרומה פוטר את חלק החולין וחייב להפריש חלה מחלק החולין.

אולם תוס' בנדה דף מ"ז. חולק וסובר שכשיש בעיסה תערובת תרומה שלא נתבטלה, כל העיסה פטורה מן החלה כי חל על הכל תורת 'מדומע' ופטור מן החלה.

הגמ' בנדה מ"ז. אומרת שחלה בזמן הזה דרבנן ואתי דימוע דרבנן ומפקע חלה דרבנן. ולכאורה קשה בשלמא לתוס' שסובר שכל העיסה פטורה מן החלה שפיר חשיב שדימוע מפקיע תורת חלה, אבל לשיטת הר"ש שדימוע אינו פוטר את החולין אלא רק התרומה פטורה והחולין עדיין חייבין אלא שמייירי שאין בחולין לבד שיעור חיוב חלה, א"כ אין כאן שום פטור מחמת הדימוע ולמה הגמ' אומרת שאתי דימוע דרבנן ומפקיע חלה.

וצ"ל שלולי דין דימוע דרבנן, היתה התרומה בטילה בחולין חד בתרי ומצטרפת להשלים שיעור חמשת רבעים לחייב בחלה, ורבנן ביטלו את הביטול ואמרו שתרומה בטילה רק באחד ומאה וכיון שהתרומה לא התבטלה היא לא מצטרפת להשלים השיעור וממילא נמצא שהעיסה פטורה כי אין בה שיעור.

וחקשה העונג יום טוב סוף סי' צ"ה הא גם אי נימא שתרומה בטילה ברוב איך היא מצטרפת להשלים השיעור הלא חלק התרומה פטור מחלה

זמן שהאיסור לא בטל הוא מצטרף לתת את שמו לכלל התערובת. ואכמ"ל.]

ונראה לומר שגם הר"ש מודה לזה. אלא שהוא מסייג את הדבר וסובר שרק כשצריך את התרומה להשלים לשיעור חמשת רבעים קמח ולאשוויי שם עיסה, רק אז הוא נותן את שמו לכלל התערובת, והחולין נהפכים לתרומה. אבל כשיש בחולין לבדם שיעור עיסה, במקרה זה התרומה המעורבת אמנם אסורה כי לא התבטלה אבל אין היא נותנת את שמה על כל העיסה כיון שבחולין לבדם יש שיעור עיסה גם לולי התרומה.

ואם כנים הדברים מיושבת שפיר קושיית המהרי"ט אלגאזי מהירושלמי שאומר שקב מדומע אינו מצטרף. דשם מיירי שהתרומה השלימה לשיעור חיוב חלה ובמקרה זה היא נתנה את שמה לכל התערובת וכל העיסה הפכה ל'מדומע', ובכח"ג כל העיסה פטורה מן החלה ולכן אינה מצטרפת ואינה מצרפת את ב' הקבין.

וכן מיושבת נמי הקושיה מהמשנה בפרק ג', דנראה שזה גופה מה שהמשנה באה ללמדנו, שתרומה יכולה לתת שם 'מדומע' על כל העיסה רק בזמן שהתגלגלה עימה, אבל אם גלגל החולין לבדם ואחר הגלגול ערבב עמה תרומה, אז גם אם אין שיעור בחולין לבדם, אין כח בתרומה לתת שם 'מדומע' לכל העיסה כיון שלא התגלגלה עמה מתחילה, ובמקרה זה לא נהפכת כל העיסה ל'מדומע' אלא חלק התרומה פטורה מחלה, כיון שלא התבטל, והחולין נשארים בחיובם ונ"מ שאם אח"כ יצרף להם עוד חולין שפיר יתחייב בחלה, אולם עיקר חידוש המשנה הוא בגדר שם 'מדומע' שחל גם על החולין, ובזה מחדשת המשנה שזה חל רק כשמגלגלן ביחד אבל אם גלגל החולין לבדם שוב אין כח בתרומה לתת לחולין שם של 'מדומע'.

שהמדומע פטור ומשגלגלה חייבת" וביאור המשנה הוא שמדומע פטור רק אם נדמע לפני הגלגול, שלא חל עדיין החיוב, אבל אם גלגל ואח"כ נדמע שכבר חל החיוב, גלגול אינו פטור. ולפי הר"ש הרי מדובר שאין בחולין לבדם שיעור חלה אלא רק בצירוף התרומה וא"כ כל זמן שלא נדמע עדיין לא חל חיוב חלה כי לא היה שיעור וכשנדמע ויש שיעור להתחייב, זה כבר מדומע ולמה שהתרומה לא תפטור את החולין.

עוד הקשה המהרי"ט אלגאזי אות י"ט ס"ק ב' מדברי הירושלמי חלה פ"ד ה"ב שאומר "קב אורז אינו מצטרף קב מדומע אינו מצטרף קב תרומה אינו מצטרף... קב אישה אחרת מצטרף קב מין אחר מצטרף קב חדש מצטרף" פירוש שאם היו שני קבין חיטין וביניהם קב מדומע אין המדומע מצרפן לשיעור חלה כיון שהוא פטור. וזה קשה להר"ש, דלפי תוס' התרומה המדומעת נותנת שם פטור לכל העיסה גם לחלק החולין ולכן אינו מצרף את ב' הקבין כיון שהוא כולו פטור. אבל להר"ש שחלק החולין חייב בחלה ורק חלק התרומה פטור למה שחלק החולין לא יצרף את ב' הקבין להתחייב, וכן למה שהוא עצמו לא יצטרף לב' הקבין ויתחייב בחלה.

ונראה בזה, דהנה בדעת תוס' נראה ברור דס"ל שתרומה שהתערבה בחולין נותנת שם תרומה לכל התערובת ולכן כל התערובת פטורה. [וואפשר לומר שזהו דין דוקא במדומע דילפינן מ"את מקדשו ממנו" שהתרומה מקדשת את החולין, אך עיין ברא"ש חולין פרק ז' ס"י ל"ז דמשמע מיניה שזה לא דין רק במדומע אלא בכל תערובת איסור והיתר שכל זמן שהאיסור לא התבטל הוא מחיל שם איסור גם על ההיתר. ונראה שההסבר בזה הוא שבתערובת אין אני דן על הפרטים אלא זה נותן שם לכלל התערובת, וכל

הרב ישראל מאיר הפטר

פלוגתת הר"ש ור"ת בע"ד סופגנין - ובגדר דין עשייה דלחם

היאך מהניא להר"ש מחשבה דעתיד לעשותו סופגנין להפקיע חיוב דעיסה עבה ובדברי הגר"ח בזה / יישוב הראשונים על ר"ת מקושיה דכותח ועיסת הכלבים - וההכרח להך יישוב - והקושיה בזה / התמיהה בקושיה הר"ש מעושה עיסה על מנת להקדיש / בדברי הרמב"ן בחילוק בין הקדיש עיסה לפטור סופגנים - וצריך עיון מהיכא ילפינן דינא דמחשבה הפוטרת / היאך מהניא ההמלכה לחייבו למפרע בהפרשת חלה / הוכחות דבעינן עשייה דפת מלבד מה דהוי עיסה או אפוי / יישוב דברי הר"ש היאך מהניא דעתו והיאך מהניא ההמלכה למפרע - והחילוק דלא אמרינן דנפטר למפרע / ביאור חילוק הרמב"ן בין הקדש שחל פטורו לעולם לבין על דעת סופגנין דאינו חל לעולם / ביאור דינא דמחשבה על מנת להקדיש או לחלק לשיטת הר"ש / פלוגתת רבינו תם / מהו ההיכ"ת דנתמעט לרבינו תם עיסה המבושלת מלחם ולא כל לחם / בדין חישוב לעשותו סופגנין ונמלך לעיסה וחזר ונמלך לסופגנין

היאך מהניא להר"ש מחשבה דעתיד לעשותו סופגנין להפקיע חיוב דעיסה עבה ובדברי הגר"ח בזה

א. והנה יש לעיין אליבא דהר"ש דס"ל דאם מעיקרא עשאו על דעת עיסה עבה מתחייב בחלה אף דלבסוף בישלו, וחזינן מזה דדי במה דהוי עיסה עבה לחייבו בחלה ולא בעינן אפייה דסופו, דאם הוה בעינן גם את סוף העשייה לצורך החיוב הרי דע"כ החיוב הו"ל להיות מיתלא תלי לפי סופו, ואם סופו אינו אפייה הו"ל ליפקע למפרע, ומזה דאינו תלוי הרי דחזינן דדי במה שהוא עיסה לחייבו בחלה, ואם כן יש לעיין מה מהני מחשבתו שאח"כ ישנהו ויעשנו בישול, הרי אין זה אלא שיחדש הפקעה לשם לחם שכבר יש בו עתה.

ועיין בחידושי רבינו חיים הלוי דנראה שנתקשה בזה, הל' בכורים ו' י"ט וכתב סד"ה ובעיקר ז"ל ומשום דדין לחם הוא יסוד דין המחייב בחלה, וכדכתיב בקרא מלחם הארץ, ועל כן חיוב חלה שמשעת עיסה מיתלא תלוי בדין לחם העתיד להיות בה אח"כ, ועל כן כל שעומדת מעיקרא בשעת עיסה להיות פטורה מחיוב חלה בשעת חלות הדין לחם הוי זה דבר הפוטרה מחיוב חלה, וכדתנן דעיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה, דהיינו שעשה את העיסה מתחלה על מנת לעשותה סופגנין, ופטורה מן החלה משום דאינה עיסה העומדת להיות לחם עכ"ל.

ואכתי צ"ב דהגם דיסוד חיובו הוא מחמת הלחם דפתח ביה, הא באמת ליכא חסרון כלל בשם

פ"א מ"ה. עיסה שתחלתה ספגנין וסופה ספגנין, פטורה מן החלה. תחלתה עיסה וסופה ספגנין, תחלתה ספגנין וסופה עיסה, חיבת בחלה. וכן הקנובקות חייבות.

ובר"ש האריך בזה בדעת רבינו תם ובמה שנחלק עליו. ותוכן הדברים בקצרה, דדעת רבינו תם דדינא דמתניתין דתחלתו סופגנין וסופו סופגנין איירי דמתחילתו היתה עיסה רכה ואח"כ בישלה, אבל אם חיסר אחד משני דברים היינו או בגוונא שמעיקר היתה עיסה עבה ואח"כ בישלה או דהיתה עיסה רכה ואח"כ אפאה הרי דהוא חייב, ודעתו לא מהני בזה היינו דאם עשאה עיסה עבה ואח"כ בישלה לא איכפ"ל והדין הוא דאכתי חייבת בחלה וזהו הוא דמקרי דתחלתה עיסה.

ושיטת הר"ש דאף דמתחלה היתה עיסה עבה לא די בזה אלא בעינן שיהיה גם דעתו למיעבד ביה אפייה, וכוונת המשנה תחלתו וסופו אזלא על דעתו, והיינו דודאי מיירי בעשאה עיסה עבה מתחלתה בכל גוונא דמתניתין, וכתב הרמב"ן דאל"ה לא מקרי "עיסה", אלא דתחלתו וסופו סופגנין הכוונה שמתחלתו רצה לעשותו סופגנין, וכן עשה בסופו. ואילו תחלתו ולא סופו או סופו ולא תחלתו הכוונה דמתחלה רצה באופן אחד ולבסוף עשה באופן אחר, דבזה חייב בחלה ומשום דדי או במחשבתו דתחלה או עכ"פ בעשייה דסופו, עכת"ד.

בבישול שאינו הפקעה גמורה משם לחם אלא שיש בו כח להפקיע את השם לחם שבו, בזה הוא דאמר דלא מהני מחשבה וכן יישבו את דין עיסת הכלבים על פי זה דלא הוי לחם כלל.

וניחא לפי"ז ראית הר"ש בסו"ד מגמ' דברכות דחזינן דבישול מבטל אפיה, דבפשטות הראיה הוא רק לענין המוציא דעכ"פ לא יברך על זה המוציא כיון דבישול מבטל שם לחם, דלדין חלה היאך יהיה ראיה כיון דמיירי שם שהבישול הוי אחר האפייה דבזה גם הר"ש מודה דלא מהני, והרי אפילו בנמלך ס"ל להר"ש דלא פקע חיוב חלה ואם כן מה ראיה היא זו לגבי חלה.

אלא דלפי הנ"ל הרי ניחא דיש לומר דהר"ש בא להוכיח דבישול הוי הפקעה וכח גמור נגד שם לחם, וזה חזינן מהא דמהני בישול אחר האפיה לבטלו מדין לחם עכ"פ לגבי המוציא, הרי דודאי דמחשבה על דעת כן הוי סתירה גמורה לשם לחם, וחשיב כמו אפייה בחמה שהוא הפקעה גמורה לשם לחם, אלא דלגבי חלה לא מהני דאין אנו דנים אלא אחר גמר העשייה, וכיון שנגמר עשייתו כלחם ליכא נפק"מ במה שחשיב שיאפנו אח"כ.

אכן מה שצריך ביאור בעיקר הך דרך דמה נפק"מ כמה הוא חומר הפקעת שם פת שבו בסופו שנבוא לחלק בין אפייה בחמה לבישול, דאם אמרינן דיש לנו לדון את סופו הרי דבכל גוונא היה לו להפקיע את שם לחם שבו, (דודאי ליכא נפק"מ בתוצאה ותרווייהו לאו לחם הוא כלל ורק הנפק"מ כמה רחוק הך עשייה מעשייה דלחם ודו"ק), ואם אין לנו לדון את סופו הרי דגם היכא שיהיה הפקעה גמורה אין לנו לומר שיפקע שם לחם מחמת מחשבתו ומה דנו הראשונים בזה.

התמיהה בקושיית הר"ש מעושה עיפה על מנת להקדיש

ג. הר"ש הוכיח את שיטתו מדין עשאו על מנת להקדיש והוא ממה ששנינו במשנה ו' דחלות תודה ורקיקי נזיר דפירש הר"ש שם דמיירי אפילו שלא הקדישן אלא אחר האפייה ובכ"ז מיפטר על ידי שדעתו להקדישו, ואם כן קשיא על ר"ת דס"ל דלא מהניא דעתו.

לחם דפתיך ביה אף דעדיין אינו לחם גמור, דהא חזינן דמתחייב בחלה אף דבפועל נתבשל, ורק דמחמת מחשבת הגברא הוא דמהני לומר שאין בו כח דלחם, ומהיכ"ת יש כח לגברא להפקיע את כח השם לחם שיש בעיסה עבה, שיש בה בכח דלחם ולא נאמר דהך מחשבה דלעשותה לחם חשיב שרק אח"כ יתחדש הך ענין, ואי אפשר שישנה את מציאות העיסה עבה כיון דחזינן דהתורה חייבתו וכמשנ"ת, (כיון דהתורה חייבה את העיסה הרי די במה שהוא עיסה לחלה ואין לנו לדון על שם סופו היכא דהדין לא בעי אלא תחלתו ודו"ק).

עוד יש לעיין טובא דהא הביא הראב"ד בהשגות דברי הירושלמי דהעושה עיסת אטרין מפרשת ומשום דאיכא גזירה שמא ימלך וביאר לה הגר"ח דהטעם דיכול להפריש קודם אף שלא חל החיוב הוא משום דהגם שלא חל חיוב הפרשה אבל אכתי חל בו הפרשה ע"ש בדבריו והנה בשלמא להראב"ד דקאי בעל מנת לחלק ניחא לומר דהגם דליכא חיוב אכתי יכול להפריש דהא סו"ס איכא שיעור לפנינו.

אבל להרמב"ם הא ע"כ איירי בעל מנת לעשותה סופגנין (דאי מיירי בעל מנת לחלק מה אהני מה שיפריש עכשיו כיון דגם אם ימלך לא חלה ההפרשה דהא הוי פטור גמור וגם לא מהני המלכה להרמב"ם) וכיון דהטעם במהני מחשבה על דעת סופגנין לפוטרו הוא משום שכל דין עיסה שבו הוא מכח מה דעתידי להיות לחם ולכך מהני מחשבתו אם כן לא הוי כלל לחם אלא סופגנין והיאך מהניא מחשבתו (ובשלמא בעל מנת לחלק כתב הגר"ח דהגם דאינו מחוייב מהניא הפרשה ומשום דלא חסר בעיקר השם לחם שבו אלא רק בתנאי החיוב אבל בסופגנין הא חסר בעיקר תורת חיוב ידידה דהא הוי עיסת סופגנין ומה שייך להפריש מזה).

יישוב הראשונים על ר"ת מקושיה דכותח ועיסת הכלבים - וההכרח להך יישוב - והקושיה בזה

ב. והנה בקושיית הר"ש מדין כותח על ר"ת כתבו האחרונים (מקור הדברים בדברי תר"י בכרכות שם הועתק לשונו בהערה*) דגם ר"ת מודה דהיכא דלא הוי כלל תורת עיסה מהניא מחשבתו, ורק

א. תלמידי רבינו יונה ברכות דף כו: בדפה"ר - וא"ת אפילו כשלא עשאה כעבין אמאי פטור שהרי היתה בלילתה עבה מתחלה י"ל שאע"פ שבלילתה עבה כיון שלא נעשית לדעת אכילה אלא לחרך אותה באור ולעשות ממנו כותח לפיכך פטורה דהכי אמרי' בעיסת הכלבים שאם אין הרועים אוכלין אותה פטורה מן החלה אע"פ שבלילתה עבה כיון שלא נעשית לאכילת בני אדם פטור ה"נ כיון שלא נעשית לאכילת דרך פת פטורה.

דבהקדש כיון דכבר בא שעת חובה יש בו כח להפקיע את עיקר החיוב, אבל בסופגנין הרי מכח מחשבתו אמרינן דליכא כאן עיסה דלחם וממילא עדיין לא בא זמן חובתו וליכא טעם לפוטרה לעולם, (וכבר הובא מדברי הגר"ח דביאר עפ"י חילוקא דעל מנת לחלק דנפטר לעולם מסופגנים וכו"ל).

ועיין לשון הרמב"ן שם ואינו ברור דזה לשונו התם מחוסר מעשה הכא מביבללא בעלמא ומעשה שבסוף מוציא מידי מחשבה עכ"ל ובדבר שאול סימן ג' סק"ד מגיה עפ"י הרא"ש שם במקום 'במביבללא בעלמא' - "במחשבה בעלמא" והנה היה אפשר להעמיס כוונה הנ"ל בדבריו דזה הוי מחשבה הפוטרת ואילו בע"מ סופגנין אינו מחשבה הפוטרת אלא דלא הגיע עדיין לשם לחם ידיה ויל"ע אכן אם ננקוט דגם מחשבה על מנת להקדיש מהניא ודאי דאינו אלא משום מחשבה הפוטרת.

והנה אם נימא דכוונתו דבהקדש מחוסר מעשה לפדייה משא"כ בסופגנין אינו מובן מה נפק"מ כמה מחוסר מעשה הוא הא סוף סוף חל בזה פטור גמור בשעת העשייה ומהכ"ת יש לן להמציא חילוקים בכח הפטור אם הוי מחוסר מעשה אי לאו כיון דלמעשה חלה בו פטור גמור וצ"ע.

ועכ"פ כיון ששמענו שמחשבה דעל מנת להקדיש או על מנת כלבים דמהני ע"כ דהתם גם כן חשבינן ליה דבא כבר שעת חובתה ובכ"ז מהניא מחשבתו להפקיע את חיוב העיסה.

והדברים צ"ב טובא מהיכן ילפינן כי הא מילתא דאיכא ענינא כלל דאם חישב על מחשבת פטור מהני להפקיע, דבשלמא כלפי העיסה דאם חשב לבשלה הרי דהוא חסרון בהעיסה אבל מחשבת פטור אינו חסרון כלל בעיסה, ואינו אלא דין התורה דהיכא דהעיסה הוי הקדש, היא פטורה או בעיסת הכלבים דנפטרת, ומה שייך לחשב על כך פטור שיפטור עתה את העיסה, וצ"ע.

היאך מהניא ההמלכה לחייבו למפרע בהפרשת חלה

ה. ע"ד האריך הר"ש בדינא דגזרינן שמא ימלך, והביא דברי הירושלמי דאם אפתה קצת מהעיסה איכא חיוב להפריש חלה על כולו ומשום שגזרינן שמא תמלך ותאפה את כולה. ויש להסתפק אם כד תימלך יחול החיוב למפרע, או דיהיה זה רק מכאן ולהבא.

ודבריו צ"ב טובא דהא גם לשיטת הר"ש לא מהני מחשבה בזמן עשיית העיסה שיבטלנו מלחם אחר האפיה, וכדפירש הר"ש דינא דקנובקותא דמתניתין דמיירי דאחר האפיה מבטלו מתורת לחם ולא מהני כיון דלא הוי מחשבה על זמן עשייתו אלא על זמן דאחר אפייתו, והרי כאן הוי מחשבה על אחר זמן אפייתו וקשיא גם לשיטת הר"ש.

וע"כ צריכין למימר שמה שכתב הר"ש דכל מה דמהני מחשבה הוא דווקא במחשב על זמן עשיית הפת, אינו אלא במחשבה שרוצה להפקיע שם לחם שבו על ידי בישול וכיו"ב, אבל היכא דהוי מחשבה הפוטרת והיינו דמחשב שיעשה בה פטור דהקדש וכיו"ב הרי דמהני אף דעשיית ההקדש יהיה אחר העשייה, ואם כן תו לית לן לאקשווי על ר"ת דהא ע"כ אין זה כמחשבת בישול, ושפיר אפשר דר"ת מודה לזה דאיכא כח במחשב שיעשה בה פטור דהקדש דמהני.

ובעין זה יש להקשות בדברי הר"ש שהקשה מהעושה עיסה על מנת לחלק דאמאי מהני לר"ת וכתב "ומתוך הסברא כ"ש עושה עיסה על מנת לעשותה סופגנין", ולהנ"ל יש לתמוה דלא הוי כ"ש דהא מחשבה דעל מנת לחלק כבר כתב הגר"ח בספרו דהוי ליה מחשבה הפוטרת בכורים ו' י"ט ע"ש בארוכה דהכריח כן דאל"ה אמאי ליכא בזה נמלך שיחזור לחיובו, וכדאמרינן בסופגנין, וע"כ דהוי מחשבה הפוטרת ולכך לא מהניא שיחזור לחיובו. ואם כן יש להקשות אמאי כתב הר"ש דהוי כ"ש לסופגנין הא ודאי דמחשבה הפוטרת עדיפא טפי ממחשבה דסופגנין, דהא מחשבה הפוטרת כתב הר"ש דמהני אף אם המחשבה הוא על אחר האפייה, וצ"ע.

בדברי הרמב"ן בחילוק בין הקדיש עיסה לפטור סופגנים - וצריך עיון מהיכא ילפינן דינא דמחשבה הפוטרת

ד. **ובעיקר** הדין דמחשבה הפוטרת בדין חלה כבר כתבה הרמב"ן בהלכותיו דהקשה דלשיטתו דס"ל דאפילו עיסה עבה נפטרת היכא שחשב על מנת לעשותה סופגנין, ובכ"ז אם נמלך הדר לחיובו דהא זהו פירוש המשנה תחלתו סופגנין וסופה עיסה, דמ"ש מהקדש דאם היה הקדש בזמן הגלגול נפטר לעולם, וכתב (עיין להלן) דשניא היכא דהוי פטור בשעת חובה כגוונא דהקדש לבין אם אכתי לא בא שעת חיובה וכגוונא דסופגנין והיינו

ויש להוכיח בפשיטות דאם נימא דהוא רק מכאן ולהבא מה הרווחנו במה שחייבנו להפריש, הא אם תמלך תתחייב העיסה מה"ת וההפרשה הראשונה לא חלה אלא מדרבנן ולא יהני לדאורייתא וכן כתבו הרשב"א בפסקי חלה והמאירי דאל"ה מה חששו שתמלך הא לא עברה למפרע באיסורא (אכן הגר"ח בספרו ו' י"ט ד"ה ועוד דמדברי, כתב באופ"א דאף דאינו מחוייב למפרע אכתי מהניא ביה הפרשה יעו"ש).

וצ"ב היאך חל החיוב למפרע, כיון שבשעת העיסה חשב לעשותה סופגנין ולא היתה עיסה המחוייבת, ומחשבתו אינו על מכאן ולהבא וודאי דליכא סברא דעי"ז הוברר דלא היתה מחשבתו נכונה כיון שחזר בו עתה, דהא לא חזר בו אלא דמכאן ולהבא רוצה בדבר אחר.

וביותר יש להקשות דאם חזינן דבמה שהדר ונמלך לעשותו עיסה חשיב דמתחלתו הוי לשם עיסה אם כן אמאי לא נימא דהוא הדין להיפך, דהיכא שמתחלתו היה לשם אפייה והדר נמלך לעשותו סופגנין דחייבת בחלה ואמאי לא נימא דהוברר למפרע דהיה עומד לסופגנין ומ"ש דלחייבה אמרינן שחל למפרע ולחובה לא אמרינן דהוברר שהיתה פטורה.

הוכחות דבעינן עשייה דפת מלבד מה דהוי עיסה או אפוי ו. והנראה בזה, דהנה יש לחקור אם דין לחם הוא רק מצד מה דהוי חפצא דלחם היינו על ידי אפיה ושאר תנאים, או דאיכא תנאה דבעינן גם שיהיה עשייה דלחם הגם דמצד עצם החפצא הוי לחם גמור.

ונראה להוכיח מכ"ד דבעינן גם עשייה דלחם מלבד מה דהוי לחם מצ"ע, והוא ממה שנפסק בשו"ע או"ח סוף סימן קס"ח דטרייתא אין בו דין לחם והאוכל ממנו אפילו כשיעור קביעות סעודה אינו מברך המוציא וברכת המזון, (משא"כ בשאר מיני פת

הבאה בכסנין דהוי פת בעצם ובשיעור קביעות סעודה מברך המוציא), והטעם דלא הוי לחם כלל עיין בפמ"ג שם שכתב דמשום דהוי בלילה רכה מאוד לכך אין בזה שם לחם, וטרוקנין דשם דגם הוי בלילה רכה עכ"פ אינו רכה כמו בטרייתא² (עוד כתב שם אופן אחר דהוא משום דליכא בזה תוריתא דנהמא). והנה ד"ז צ"ב מ"ט אם הוי בלילה רכה מאוד לא הוי עיסה הרי גם היכא דאינו בלילה רכה מאוד אינו מתחייב בחלה כל כמה דלא הוי גלגול, ובכ"ז מתחייב בחלה והוי המוציא ומשום דעביד בזה אפייה ודי באפייה לחייבו, ואם כן הוא הדין היכא דהוי בלילה רכה מאוד נאמר דהאפייה תחייבו כיון דליכא שינוי באפייה מלחם אחר.

ונראה להוכיח מזה דלא די במה דיש חפצא דלחם על ידי האפייה אלא בעינן גם עשייה דלחם, והיכא דלא הוי בלילה רכה מאוד הרי דאף דאי אפשר שהך בלילה תחייבו בחלה, כיון דלא הוי גלגול. אכתי די במה שבסוף הוי אפיה ועי"ז חל בזה דין לחם ומה שאין בו בתחלה גלגול אינו סתירה לעשייה דלחם, אלא דאי אפשר שיחול בו מחייב דלחם משום דאכתי לא חל בו שם לחם, כיון שאין בו גלגול, אבל היכא דהוי בלילה רכה מאוד הרי דהוא חסרון בעיקר שם העשייה, והוי סתירה לעשייה דלחם דהו"ב מעשים הפוכים דבלילה רכה מאוד הוי כתבשיל ואילו לחם הוי דבר הנאפה (או חילוקים אחרים) וכיון דליכא עשייה דפת לא הוי לחם אף דנאפה בסופו.

עוד נראה להוכיח כן ממה שכתב הרמב"ן לתרץ אליבא דר"ת הא ששינוי דעיסת הכלבים פטורה מן החלה, דקשה אמאי פטורה מן החלה הא לרבינו תם לא מהניא מחשבה, וכתב לתרץ דעיסת הכלבים איירי בבלילה רכה ולכך מהניא מחשבתו. וכבר תמהו רבים מה מהני הא דהוי בלילה רכה הא בזמן היותו בלילה רכה לא בעינן לפטורא דעיסת הכלבים, דהא פטורו הוא משום דאינו עיסה כלל, וכל חיובו לא בא

ב. הנה עיינו שם בפמ"ג דנראה מדבריו דבאינה בלילה רכה מאוד חל החיוב גם בבלילה ומשום דאינה נבללת בכף הו"ל מקצת גיבול אכן זה אי אפשר דהא זה דינא דמתניתין לר"ת דאיירי בבלילה שאינה רכה מאוד ועל זה נאמר דתליא אם אופה בסוף ואם חשב לעשותו עיסה ונמלך ובישל ודאי דלר"ת פטור דאי לאו הכי תו לא מהני דעתו אם מקרי גלגול ודו"ק וע"כ דאין כוונת הפמ"ג אלא דאין זה הפקעה גמורה לשם לחם דיש בזה מקצת גלגול ולכך מהני כל היכא דחזר ואפאו והיינו כמשנ"ת דליכא סתירה לשם לחם מעשיית הבלייה דמעיקרא.

שו"ר שכבר דנו בזה להדיא אם להר"ש בלילה רכה מתחייב בחלה (היכא דאינו רכה מאוד) עיין ראש יוסף פסחים לו א חלת לחם סימן ח' ס"ק י"א תורת הארץ פ"ד אות צ"ג ובתורת הארץ מסיק בפשיטות שאין זה גלגול ומדברי ר"ת נראה דאיכא הוכחה גמורה דהא לא מצינו שחולקים עליו בזה ור"ת הא ס"ל דלא מקרי גלגול.

בכל אלו האופנים, הנראה פשוט דאינו חסרון בעיקר מציאות הפת ידידה דמה נפק"מ היאך אופה הרי בתוצאה הוא אותו דבר ואין הבדל בין זה ללחם אחר.

אלא דיסוד הדין שם דבעינן עשייה דלחם ובזה הוא דחסר היכא דאופה לא באופן עשייה דלחם הרי דחסר בשם העשייה וממילא דהוא מעכב שלא חל בו שם לחם.

ישוב דברי הר"ש היאך מהניא דעתו והיאך מהניא ההמלכה למפרע - והחילוק דלא אמרינן דנפטר למפרע

ז. **ובזה** נראה ליישב דברי הר"ש שהוקשה היאך מהניא דעתו בזמן עשיית העיסה על דעת סופגנין כיון דיש כח להעיסה לחייבו ודי במה שהעיסה היא עיסה עבה, והאפייה אינו אפילו תנאי בחיוב, ואם כן מה איכפ"ל דחשב בזמן העשייה על מנת לבשלו, ולהנ"ל נראה דהן אמנם כלפי העיסה עצמה ליכא נפק"מ בזה דסו"ס הוי עיסה עבה, אבל בשם העשייה הוא החסרון דכיון דעשייתו הוי עשייה דתבשיל ולא דפת, ובעשייה ודאי דאפשר למידן דהוי עשייה אחת (ואין הגדר דהעשייה מחייבת בחלה אלא דהעשייה הוא ההיכ"ת שיהיה בו שם לחם וכיון דהוי עשייה דתבשיל הרי דזה מפקיע שלא יהיה עשייה דלחם), ולכך מהניא שלא יהיה בו עשייה דלחם.

וניחא היאך מהניא ההמלכה שיהיה בו חיוב חלה למפרע, דודאי אי מחשבתו אינו אלא היכ"ת שיהיה בעיסה שם לחם וכיו"ב הרי ליכא סברא דיחול שם לחם למפרע, דהא אינו אלא חזרה מכאן ולהבא. אבל כד אמרינן דכל מה דמהני דעתו אינו אלא לאקבועי את שם העשייה אם הוי עשייה דלחם או עשייה דתבשיל, שפיר אמרינן דהיכא דהדר ונמלך ועשאו פת שפיר יש בו כח להפוך את העשייה דמתחלה דהוי עשייה דפת והוכיח סופו על תחלתו דהוי עשייה דפת, (ושניא מאם הנידון הוא בגוף העיסה דשם הוי דבר המתחדש משא"כ במעשה דשפיר הוי מעשה אחד מתחלתו עדו סופו ודו"ק.

וממילא דלא קשיא אמאי אם עשאה ע"ד עיסה עבה ולבסוף בישלה דלא אמרינן הוברר למפרע דהוי ע"ד סופגנין, והטעם דאף דעתה בסוף העשייה הוברר דהוי עשייה דסופגנין, אך לומר דעוקר את שם העשייה דהוי עשייה דהוא סתירה לשם לחם זה אי אפשר, דהא בשעת תחלתו הרי חשיב לעשות עיסה ואין כאן מחשבה הסותרת, (והוא דומיא דבליילה רכה שאפאה דהוי לחם ולא חשבינן דתחלת העשייה הוי

אלא בזמן האפייה, ועל זמן האפייה הדרה קושיא לדוכתה דהיאך מהניא מחשבתו לכלבים כיון דרבינו תם לא אזיל בתר מחשבה.

אכן להנ"ל מתיישב דבאמת פטורו הוא בזמן הבליילה רכה, ואף דבכל בליילה רכה מתחייבת אח"כ באפייתו, אכן בכאן אי אפשר להתחייב כיון דחישב לכלבים. והיינו דכיון דאיכא בזמן עשיית העיסה ב' חסרונות חדא דהוי בליילה רכה ועוד דהוי לכלבים אם כן חסר לגמרי בעשיית הפת (עכ"פ בזמן עשיית העיסה) והוי כבליילה רכה מאוד הנ"ל דע"ז כבר אי אפשר שיהיה פת, (ומחשבת כלבים להרמב"ן ע"כ דהוי מחשבה דחסרון שם לחם וכמו שהובא לעיל מדברי תר"י, דאם הוי מחשבה הפוטרת מה קשיא לר"ת וודאי אפשר לאוקמי גם על שעת אפייה ועכ"פ ליכא נפק"מ אם חישב בזמן עשיית העיסה או האפייה).

עוד נראה להוכיח כן ממש"כ הרש"ס (דף כז' כח' וכ"כ בישועות יעקב או"ח סימן קס"ח סק"ח) ליישב שיטת הר"ש מהוכחת רבינו תם מדינא דמנחות דמבואר דאף דהיה דעתו מתחלה על מנת לבשלו אכתי לחם הוא, וכתב דכיון דהוי אכילת גבוה מהני ביה בלילתו עבה דמעיקרא אף דהיה דעתו לבשלה. ודבריו סתומים וחתומים מה איכפ"ל במה דהוי אכילה חשובה סו"ס אין זה עשוי כתיקון לחם ואינם אלא אוכלים תבשיל חשוב.

אכן להנ"ל ניחא טובא דהא באמת די גם להר"ש בהעיסה לבד ויש בזה מחייב גמור דלחם ומה דמהני דעתו לעשותו סופגנין אינו חסרון בעצם העיסה אלא דהוא חסרון בשם עשייה ידידה, וממילא חדית לן הרש"ס דכ"ז דווקא היכא דאח"כ אין אכילתו כלחם, אבל היכא דאחר הבישול אוכלתו כלחם והוי אכילה חשובה דגבוה, הרי דשוב אין כח להפקיע את שם העשייה, ושפיר אפשר לדון דהוי עשייה דלחם כיון דנאכל כלחם, (משא"כ אם מחשבתו מהני לדון על שם סופו כלפי גוף העיסה, תו לא יהני מה שנאכל כלחם כיון דבישול דסופו ודאי משנה את גוף העיסה דלהוי תבשיל ובעינן עתה לדון על שם סופו על ידי מחשבתו ודו"ק).

ובאמת נראה דזהו כל ענינא דנתבאר בסוגיא דפסחים דאיכא כמה אופנים בעשייה דלחם הובא בר"ש כאן, אם הרתיח ולבסוף הדביק או הדביק או לבסוף הרתיח וכן אבוקה כנגדו וכיוצא

וזחזו שהקשה הר"ש לרבינו תם דס"ל דליכא דין בעשייה שיהיה עשייה דלחם דלכך לא מהני מחשבתו דאם כן היאך מהניא מחשבת פטור, וכן הקשה מעל מנת לחלק דנראה דכ"ש דמחשבה על מנת סופגנין, ואף דמחשבת פטור מהניא טפי ומה כ"ש הוא זה, ולא קשיא דלא הוכיח אלא דאיכא דין גם בעשיית הלחם דבזה הוא דמהניא דעתו לאשוויי עשייה או דסופגנין או עשייה הפטורה, והגם דאיכא חילוקים ביניהו דבעשייה דסופגנין בעינן שיהיה דווקא בזמן העשייה ואילו מחשבת פטור מהני גם לאחר"כ, הא מיהא בעינן לדון גם את שם העשייה ובזה הוא דהוכיח דלא כר"ת.

פלוגתת רבינו תם

י. ור"ת דפליג בזה ודאי נמי מודה דבעינן שם עשייה דלחם והו"ל למימר דמהני מחשבתו, ומזה הטעם ודאי מהני מחשבה על מנת לעשותו לכותח או בחמה, וכן מחשבת פטור מהני וכמשנ"ת לעיל להר"ש, כיון דעי"ז חסר בשם העשייה דפת, וכל מה שחידש רבינו תם אינו אלא בעשייה על מנת לבשלו, והוא משום דס"ל לרבינו תם דבישול אינו סתירה בעצם לשם לחם אלא דאי אפשר לחול שם לחם על ידי בישול, ולכך היכא דהוי בלילה רכה שבסוף בישלה אי אפשר לחול עי"ז שם לחם אבל היכא דהוי עיסה עבה אף דאי אפשר למיחל שם לחם על ידי הבישול, סו"ס אינו סתירה לעשייה דלחם דעיסה עבה שעשה מתחלה ולכך לא מהני מחשבתו שחישב בשעת עשיית העיסה שעתיד לבשלו, ושניא מהעשוי לכותח וכיו"ב דהוא סתירה לעצם ענין הלחם, והך חילוקא כבר כתבו תר"י וכמו שהובא לעיל ונמצא דבאמת כו"ע לא פליגי דאיכא דין עשייה דלחם דהיכא דאיכא סתירה לעשייה דלחם חסר בשם לחם ידידה אלא דפליגי אם בישול הוי סתירה לשם לחם או לאו.

וניחא טובא מה דמייתי הר"ש בסו"ד להוכיח מסוגיא דברכות דבישול מבטל לחם דלא כר"ת דמשם חזינן דהבישול הוא סתירה לענין הלחם שבו ומשום זה יש לנו לומר דיהני מחשבתו מעיקרא היכא שחישב לבשלו.

מהו ההיכ"ת דנתמעט לרבינו תם עיסה המבושלת מלחם ולא כל לחם

ונראה לבאר בזה מה שהקשו לשיטת רבינו תם אמאי בעינן קרא למעט עיסה המבושלת, דהא אי

עשייה הסותרת דאין בלילה רכה סתירה לשם לחם אלא דאי אפשר שיחול בה שם לחם וכמו שנת"ל).

וניחא לפי"ז הא דמהני להפריש מעיסה שעשאה על דעת סופגנין (קודם שנמלך וכמו שנתבאר לעיל אות א') ומשום דגם מחשבה על דעת סופגנין אין העיסה גופה משתנית ונשאר שמה דהוי עיסה עבה דשייך בה חיוב חלה אלא דכיון דמצד הגבירא איכא כאן עשייה דסופגנין זהו המונע דאי אפשר שיחול חיוב חלה כיון דעשייה דלחם הוא משותף עם עשייה דהגבירא אבל הא מיהא ודאי דיהני הפרשה דחלה אף דאינו מחוייב כיון דהעיסה מצ"ע הוי עיסה דלחם ומה שחסר בעשייה דהגבירא אהני דלא יתחייב אבל תהני ההפרשה כיון דהוי עיסה דלחם מצ"ע (והו"ל כחסרון שיעור דמהני ההפרשה אף דאינו מחוייב)

ביאור חילוק הרמב"ן בין הקדש שחל פטורו לעולם לבין על דעת סופגנין דאינו חל לעולם

ח. ומיושב מה שחילק הרמב"ן בין פטורא דהקדש שכתב דכיון דהוי מחוסר מעשה לבין עושה על דעת סופגנין דכיון דהוא חסרון מחשבה מהני שיחזור ויתחייב, דלפי"ז הקדש דהוא חסרון בגוף העיסה אי אפשר שיעקר למפרע, משא"כ בעל דעת סופגנין דאינו אלא מחשבה והיינו דהחסרון הוא בעשייה דפת ממילא דודאי אתי המעשה ועקר מחשבה ופשוט. (וכוונת הרמב"ן דבעי פדיון ומחוסר מעשה אינו אלא לומר דהוא חל בחפצא דהעיסה ובעינן להפקיע אותו ואינו חסרון במעשה האפייה גרידתא ודו"ק).

ביאור דינא דמחשבה על מנת להקדיש או להלק לשיטת הר"ש

ט. והנה על פי הדברים האמורים נראה לבאר דינא דמחשבה על מנת לעשותה עיסה הפטורה והוא דכיון שנתבאר דמלבד דאיכא דין שיהיה עיסה דלחם איכא עוד דין שיהיה בזה עשייה דלחם, ונתבאר דבזה הוא דמהני מחשבתו על מנת סופגנין דמקרי עשייה שאינה של לחם הרי דמה"ט מהני נמי מחשבה על מנת לעשותה בפטור, והיינו דהן אמנם דאם כל הפטור הוה בעינן שיחול בעיסה הוי קשיא הרי עתה לא הוי הקדש ומה שייך לומר דהוי עיסה הפטורה כיון דעתה לא חל בזה פטורא כלל, אכן כד נימא דבעינן נמי עשייה דלחם שפיר אפשר לומר דכלפי העשייה הוי עשייה לצורך הקדש או עשייה לצורך דבר הפטור ולא מקרי עשייה דחיוב.

מיידי בבליה רכה שבישלה לא בעינן קרא בשביל זה דהא אין בזה מעשה דפת כלל והוא תבשיל ולא לחם והרי בעינן לחם, ויש באחרונים שביארו דקרא ממצט היכא דהוי עיסה עבה וחשב לבשלה בפחות משיעור חלה דזה הוא דמיעט קרא ואע"ג דלגבי שאר דיני לחם הוי לחם גמור ויוצא בה חובת מצה וכיו"ב בכ"ז לגבי חלה נתמצט מקרא דלא מבושל, ואינו מובן מהו הטעם בזה דהא כיון דאמרין דעל מנת לבשל לבד לא מהני מה מהני שחשב לבשל פחות משיעור חלה.

אכן להנ"ל אפשר דהא באמת רבינו תם מודה לסברת הר"ש דמהני מחשבה אלא דס"ל דבישול אינו סתירה גמורה לשם לחם, ובזה הוא דס"ל דהיכא שחשב לבשלה בפחות מכשיעור הרי דחזי לאיצטרופי הך מחשבה עם מה שחשב על הבישול, דלא להוי עשייה דלחם דחלה (והוא צירוף ב' סברות מחשבה הפוטרת וגם מחשבה דבישול, ועיין).

בדין חישב לעשותו סופגנין ונמלך לעיסה וחזר ונמלך לסופגנין

יא. הנה כתב הגר"ח בספרו חמץ ומצה ו' ה"ט ד"ה ונראה דדעת דמה ששינונו עיסת הכלבים

בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת היינו אפילו בנמלך והיינו דכל היכא דהרועים אוכלים ממנו מהני מחשבתי לאשווי ליה שם לחם ויוצא בו חובת מצה ורק בחלה נפטר ומשום דחל בו הפטור בזמן הגלגול והנה לפי"ז יש לנו לומר דהוא הדין בסופגנין דאם בזמן עשיית העיסה חישב לסופגנין ואח"כ נמלך ושוב נמלך ועשאו סופגנין יהיה חייב בחלה ויש לתמוה לפי"ז אמאי לא שנינו לר"ש חידושא טפי דגם תחלתו וסופו סופגנין חייב בחלה כל היכא דאיכא המלכה באמצע (וע"ש בדברי הגר"ח דמבואר דלא בעינן שיהיה ההמלכה בזמן האפייה אלא בכל זמן שהוא יהני ההמלכה דפירש דינא דרועים אוכלים ממנה דאיירי בכל זמן ע"ש) וצ"ע.

ונראה דכל מה שכתב הגר"ח אינו אלא במחשב לכלבים דאינו סתירה לעשייה דלחם ורק דחסר בשם העשייה שיהיה ללחם ובזה מהני המלכה אף בלי עשייה דאפייה כל היכא שהרועים אוכלים ממנו חוזר ומתחייב אבל בסופגנין דהוא סתירה לשם לחם אסקי לה חד דרגא ואמרין דתו לא מהני המלכה לשנות את שם העשייה עד דיהיה בזה עשייה גמורה דעשיית פת (ועיין הערה').

הרב משה גנויאר

בש' ר"ת בעיסה שבלילתה עבה

פ"א מ"ה. עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה, תחילתה עיסה וסופה סופגנין תחילתה סופגנין וסופה עיסה, חייבת בחלה.

ובתוס' בברכות ל"ז ב' ובפסחים ל"ז ב' כתבו שי' ר"ת, דתחילתה סופגנין וסופה סופגנין היינו דמתחילה היתה בלילתה רכה וגם לא אפאה לבסוף, ותחילתה עיסה וסופה סופגנין היינו דמתחילה היתה

ג. והיינו דלפי"ז חזינן נפק"מ בין עשייה דהוא סתירה לשם לחם ובין עשייה דרק חסר בה עשייה דלחם והנה לר"ת דס"ל דמהני מחשבה דכלבים אף דס"ל דבעינן עשייה הסותרת דהא ס"ל דלא מהני מחשבה לבישול הרי דהוא אחת משנים או משום דכלבים הוי מחשבה הפוטרת או משום דס"ל דהוי מחשבה סותרת וכמו בכותח וכמו שכתב תר"י - והנה להר"ש הטעם דמהני המלכה לרועים אף דחסר בעשייה וכבר כלה ונגמר הלחם נראה דל"ק דכל היכא דלא הוי עשייה הסותרת אלא דחסר בשם העשייה הרי דכל היכא דחוזר הדבר להיות עומד ללחם גמור יש בו כח להעמיד את העשייה למפרע דהוי עשייה דלחם דמיתלא תלי העשייה על שם סופו כל היכא דלא הוי עשייה הסותרת דבעינן דווקא בזמן עשיית הפת לתקנו ודו"ק - אכן דעת הר"ש בלא"ה דלא מהני מחשבה לכלבים ובעינן דווקא לערבו במורסן.

בגמ' בברכות שם דאם אוכל ממנחה דמברך המוציא, וקפסיק ותני כל המנחות אפילו מנחת מחבת ומרחשת, אע"פ שמטוגנות בשמן, ומ"מ כתבו דגם היכי דלבסוף אין ברכתם המוציא משום דאין עלייהו תוריתא דנהמא, מ"מ בחלה מתחייב כיון דמתחילה היתה בלילתה עבה.

והר"ש במתני' הוכיח דלא כש"י ר"ת מהא דמבואר בגמ' בברכות שם דלחם העשוי לכותח פטור מן החלה ופירש רש"י שם דהיינו שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה, ומבואר דכיון דלבסוף אינו אופה בתנור פטור מן החלה, אע"פ שבלילתו עבה, ועוד הוכיח מהא דמבואר דעושה עיסה על מנת לחלק פטור מן החלה, ומתוך הסברא כל שכן עושה עיסה על מנת לעשותה סופגנין, וכ' עוד דגם מהדין דחלות תודה דפטורות מן החלה יש ראייה, והיינו מהא דמבואר שם דאף דאינו מקדיש לחלות תודה אלא לאחר אפיה מ"מ פטור מחלה, משום דמתחילה עשה על דעת להקדישם, ומשו"ה כ' הר"ש דמה דקתני דתחילתה עיסה וסופה סופגנין, היינו דמתחילה גלגל על דעת לאפות ולעשות לחם גמור ונתחייב מיד בחלה, ומשו"ה אף אם אח"כ יעשנה סופגנין כבר לא נפטר מחלה, אבל תחילתה סופגנין וסופה סופגנין היינו דמיד בשעת גלגול דעתו שלא לאפות, ומשו"ה פטורה מן החלה, והכל תלוי בדעתו בשעת גלגול ולפי דעתו נקבע האם הוא עיסה של לחם או לא, ונראה מבואר בדבריו דש"י ר"ת דלא אזלינן בתר דעתו, אלא כיון דעכשיו מצ"ע הוא בלילה עבה וראוי להיות לחם מיד מתחייב בחלה, ואף לגבי המוציא אמרינן דכל בלילה עבה יש לו תוריתא של לחם, והבישול אינו מוציאו מתורת לחם, והר"ש חולק דאזלינן בתר דעתו וכל שדעתו שלא לאפות לבסוף, מתחילה אין לעיסה זו תורת לחם כלל, ולא חשיבא עיסה של לחם ומשו"ה ליכא אף חיוב חלה.

ובן מבואר בהלכות חלה להרמב"ן דכ' דלש"י ר"ת צריך להיות הדין, דעיסה שמצ"ע הרי ככל עיסה שעומדת לאכילת אדם, ורק שדעתו להאכילה לכלבים, דתהיה חייבת בחלה כיון דלא אזלינן בתר דעתו, והרמב"ן שם מוכיח מירושלמי דאף בכהאי גוונא פטורה מן החלה, כיון דבשעת גלגול דעתו להאכילה לכלבים, ומק' על ש"י ר"ת, ומשו"ה כ' נמי כמשנ"ת ש"י הר"ש דהכל תלוי בדעתו בשעת גלגול, וכ' דהיכי דמתחילה דעתו לאפות בזה שפיר חייב אף אם לבסוף נמלך לעשות סופגנין שכבר נתחייבה

משעת גלגול, ובדבריו מוזכר גם ש"י ר"ת לענין המוציא, דכ' דלש"י ר"ת מתפרש הא דתני בפסחים ל"ז א' דיוצאין במצה העשויה באלפס, דהיינו דמתחילה היתה בלילתה רכה, והיינו דאי מיירי בבלילתה עבה אין נפ"מ במה עושה אותה לבסוף, ומבואר דגם לגבי דין מצה יש חילוק אם מתחילה היתה בלילתה עבה או רכה, ודין מצה שוה לדין המוציא דתלוי בגמר תיקונו ולא סגי בגלגול, ונראה מדבריו גם דש"י ר"ת דלא אזלינן בתר דעתו, ובזה חולק הרמב"ן דתלוי בדעתו בשעת גלגול.

והנה הב"י בסקס"ח הביא דברי הרי"ו דש"י הר"ש והרמב"ן דאפילו היכי דבלילתו עבה או בשלה או טגנה אין מברכין עליה המוציא ואפילו נתחייב בחלה ואפילו שיש עליה תוריתא דנהמא, דלא דמי ברכת המוציא לחלה, דחלה בתר גלגול העיסה אזלינן, אבל ברכת המוציא הכל הולך אחר שעת אפיה, והנה הר"ש בסוף דבריו כ' דאפילו היכי דאפה ואח"כ בישל אין מברכין עליה המוציא דקיי"ל כרבי יוסי דבישול מוציא מידי אפיה עיי"ש, אמנם הרמב"ן לא הזכיר זה, ומ"מ נראה דשפיר כ' הרי"ו דש"י הרמב"ן דאפילו היכי דנתחייב בחלה והיינו דמתחילה דעתו היה לאפות העיסה, דמ"מ כל שבישל או טיגן לבסוף דאין מברכין עליה המוציא, דהרמב"ן כ' שכבר נתחייבה משעת גלגול, ונראה בהדיא דאי היה הדין דחיוב חלה לא הוי אלא משעת אפיה, א"כ כל שנמלך לבסוף לבשל או לטגן, דלא יתחייב בחלה, וא"כ המוציא דתלוי בשעה שנגמר ונתקן לאכילה, א"כ כל שלא אפה לבסוף באמת אין לברך עליה המוציא.

אלא דצ"ב בזה דכיון דנתבאר דש"י ר"ת דמהני מה דבלילתו עבה גם לענין המוציא, ומה שנחלקו עליו הר"ש והרמב"ן זהו משום דס"ל דיש לנו לילך בתר דעתו, א"כ היכי דמתחילה היה דעתו לאפות, ממילא צריך להיות דידורו לש"י ר"ת דאף לענין המוציא יחשב לחם, [ורק דלש"י הר"ש ניחא דאף לאחר אפיה מתבטל מתורת לחם עיי' בישול וכמשנ"ת]. ואמנם י"ל בזה, דהא מבואר בתוס' דגם ר"ת מתחילה היה סבור דלענין המוציא לא סגי בזה שבלילתו עבה, ורק דהוכיח לאו הכי מהא דמבואר בגמ' דמברך על מנחה המוציא וקפסיק ותני לכל המנחות, וא"כ לש"י הר"ש והרמב"ן דאזלינן בתר דעתו, על כרחך צ"ל דלא קאי על כל המנחות, או דנימא דאף במנחת מחבת ומרחשת היה רק מעט שמן

מכח זה פליגי האם אזלינן בתר דעתו, א"כ בשלמא לענין חלה צריכים הר"ש והרמב"ן להוסיף דאזלינן בתר דעתו כיון דהחיוב נקבע בשעת גלגול, אמנם לענין המוציא בזה אי"צ כלל לומר דאזלינן בתר דעתו, אלא גם אי נימא דדעתו לא מהניא כלל, מ"מ כיון דלבסוף נמצא דלא אפאה ממילא דלא נעשה לחם מעולם, ואין כאן דבר שמחמתו יהיה ברכתו המוציא.

והנה לפ"ז נמצא דמה דמוכיחים הר"ש והרמב"ן דאזלינן בתר דעתו, היינו דמוכח דמה דנעשה לבסוף עם העיסה מהני גם לגבי תחילתה בעודה עיסה, ומשו"ה כל שדעתו מעיקרא שעיסה זו תעמוד לדבר הפטור מחלה מהני לפטור עיסה זו מחלה, ולש"י ר"ת דלא אכפת לן במה שמטגנה או מבשלה לבסוף, א"כ הכא נמי לא יהיה אכפת לן אם יקדישנה לבסוף או יאכילה לכלבים, כיון דמ"מ בשעת הגלגול העיסה מצ"ע הרי היא ככל עיסה שחייבת בחלה, וא"כ ממילא דלא יהני מה דדעתו להקדישה או לאכילה לכלבים.

ונראה די"ל בש"י ר"ת, דהנה יל"ע אף לש"י הר"ש והרמב"ן דמבואר בדבריהם דכל שמתחילה דעתו לעשותה סופגנין דפטור מן החלה, דמ"מ מבואר במתני' דקנובקות חייבות בחלה, וכ' על זה הרמב"ן דמפרש בירושלמי שלא תאמר הואיל ועתידה להחזירה לסלתה תהא פטורה מן החלה, מאי טעמא כיון דקאפיה לה בתנור או באלפס ונעשית לחם קודם שמחזירה לסלתה לא מיפטרא במחשבה דמעיקרא, מאי טעמא לחם כתיב והא איתעבידא לחם, ונראה מבואר בדבריו דכל שנעשה לחם באפיה, תו לא אכפת לן אף אם אח"כ יתבטל ממנו תורת לחם, דאי נימא דהטעם בקנובקות משום דלא בטל ממנו תורת לחם, א"כ לא היה בעי לומר דהטעם משום דלחם כתיב והא איתעבידא לחם, אלא משום דאכתי לחם הוי, וכיון דמבואר דכל שנעשה לחם תו לא אכפת לן במה שאח"כ מתבטל ממנו תורת לחם, א"כ אמאי גבי הקדש ועיסת הכלבים, אמרינן דכיון דדעתו להקדיש ולהאכיל לכלבים אחר אפיה מהני לפוטרו מחלה, ונראה דהחילוק בזה הוא דגבי הפטור דהקדש וכלבים היינו משום דבעינן עיסתכם, וקביעת הדבר האם חשיב עיסתכם, הוא לפי יעודו דאם עומד לאכילת אדם הרי זה עיסתכם, אבל אם עומד לאכילת כלבים או שעומד להיות הקדש, כיון דיעודו אינו לאדם משו"ה לא חשיב עיסתכם, אמנם גבי סופגנין הפטור

ושפיר חשיב כאפיה וכמש"כ הר"ש לדחות ראית ר"ת עיי"ש, דהא כיון דשם הרי מתחילה הדעת הוי לטגן במחבת או מרחשת, על כרחך דלא סגי במה שבלילתן עבה, וא"כ כיון דאזלה ראית ר"ת, ממילא דיש לנו לומר מן הסברא דלדין המוציא תלוי בעשייתו לבסוף אם יאפה או יטגן ויבשל, וכמו דמבואר בתוס' דגם ר"ת עצמו סבר הכי קודם שהוכיח לאו הכי מהגמ'.

ונראה די"ל בביאור מחלוקת ר"ת והר"ש והרמב"ן, דבאמת אין יסוד מחלוקתם האם מהני דעתו שבשעת גלגול או לא, אלא דיסוד מחלוקתם הוא האם אכפת לן במה שיהיה אחר הגלגול או לא, והיינו דש"י ר"ת דכיון דעכשיו בלילתה עבה והוי שפיר עיסה של לחם מצ"ע, א"כ לא אכפת לן כלל במה שלבסוף לא יאפה העיסה הזו אלא יטגנה או יבשלנה, דכמו דמודו הר"ש והרמב"ן דאם דעתו לאפות ואח"כ לבשל דחייב בחלה וכמבואר בדברי הרמב"ן דהיינו קנובקות, והיינו משום דכל שנעשה לחם שעה אחת ממילא שפיר הוי עיסה של לחם, הכא נמי ס"ל לר"ת דכל שהוי בלילה עבה הרי יש כאן עיסה של לחם ושפיר מתחייב בחלה, ובזה הוסיף ר"ת, דאף לענין המוציא אמרינן דתוריתא דנהמא נקבע בזה שבלילתו עבה, ולא אכפת לן אם לבסוף מטגן או מבשל העיסה, דכיון דהטיגון והבישול לא מבטל התוריתא דנהמא ממילא דברכתו המוציא, דגם זה נקבע בזה שיש כאן גלגול של בלילה עבה, ובזה פליגי הר"ש והרמב"ן, דכל שאינו אופה לבסוף אלא מטגן או מבשל בזה מעיקרא לא חשיבא העיסה כלל עיסה של לחם, ועיסה זו אינה מתחייבת בחלה, אלא דכיון דחלה תלויה בשעת גלגול ואי"צ האפיה לבסוף לחלות החיוב של חלה, א"כ יש לנו לקבוע האם הויא עיסה של לחם או לא, לפי דעתו אם לגמור עיסה זו באופן של אפיה או באופן של טיגון או בישול, וכל שדעתו בשעת גלגול לאפות לבסוף מיד חשיבא עיסה של לחם ומתחייבת בחלה, ותו לא אכפת לן אם ימלך לבסוף או לא כיון דמ"מ כבר נתחייבה בחלה, וא"כ אתי שפיר דכל זה הוא לענין חיוב חלה דנקבע בשעת גלגול, אמנם לענין ברכת המוציא דזה נקבע בשעת גמר תיקון העיסה, א"כ לענין זה לא אכפת לן כלל בדעתו שבשעת גלגול, אלא הכל תלוי לפי מה שיעשה לבסוף, דכיון דנתבאר דיסוד המחלוקת אינה האם אזלינן בתר דעתו או לא, אלא האם אזלינן בתר האופן שתתקן העיסה לבסוף או לא, ורק דממילא

להחשיב העיסה כעיסת לחם, אלא משום דעומד לאפותה ולעשות ממנה לחם גמור, וא"כ אי אמרינן דאף כשדעתו לעשות סופגנין חייב בחלה, על כרחך יהיה הטעם בזה משום דלא אזלינן כלל בתר דעתו, וא"כ שפיר קשה מהא דמהני דעתו להקדיש או להאכיל לכלבים.

[והנה בתור"פ בברכות ל"ז ב' כ' לגבי עיסת כותח, דלשי' ר"ת אין לומר דפטורה מחלה משום דנעשית בחמה, וכ' דרבי יהודה מפרש הטעם דפטורה מחלה משום דאינה נעשית ללחם, אלא לפרר ולערב בכותח, ואינה נאכלת בעין, והיינו דמה שדעתו שלא תאכל כלל בעין גרע מהא שדעתו לעשות מהעיסה אטריות שאין בהן תורת לחם כלל, ולכאורה כיון דשי' ר"ת דלא אכפת לן בזה שדעתו שלא לעשות כלל מעיסה זו לחם, א"כ אמאי מהני מה שדעתו שלא לאכול בעין, אמנם כיון דמבואר בדברי רבי יהודה, דהא דבעי שתאכל בעין זהו תנאי באכילתה לבסוף, ואף אם בשעת אפיה יש בו תורת לחם, מ"מ אכתי בעי שעומד לחם זה לאוכלו בעין, א"כ תנאי זה שוה להתנאי דבעי עיסתכם ולא עיסת הקדש ועיסת כלבים, ואינו דומה להתנאי דבעי שיהיה לים, דלענין לחם סגי ששעה אחת יש לו שם לחם וכמשנ"ת אף לשי' הר"ש והרמב"ן, וא"כ ממילא דאתי שפיר דאף לשי' ר"ת בעי שיהיה עומד לאוכלו בעין, דכל מה שתלוי באכילתו לבסוף ולא סגי בשעה אחת, גם ר"ת מודה דתלוי בדעתו].

הוא משום דאינו עיסת לחם, דכיון דאינו עושה מעיסה זו לחם ממילא אינה עיסת לחם, וא"כ כל היכי שעושה מעיסה זו לחם, גם אם אח"כ יבטל ממנו תורת לחם, מ"מ כבר חשיבא עיסת לחם, ולא אכפת לן במה שאח"כ יבטל ממנו תורת לחם כיון דמ"מ היה לו שם לחם שעה אחת.

ולפ"ז נראה די"ל בשי' ר"ת, דתורת עיסת לחם אינו תלוי באם יעשה מעיסה זו לחם לבסוף או לא, ולא מה דנעשית אח"כ לחם נותן בה שם עיסת לחם, אלא דכל שבילתה עבה זה עצמו קובע לעיסה שם של עיסת לחם, ואף כשאינו עושה מעיסה זו לחם, מ"מ כל עוד היא עיסה חשיבא מצ"ע עיסת לחם, וא"כ ממילא דאתי שפיר דאף דמהני דעתו להקדיש לבסוף או להאכילה לכלבים, מ"מ לא מהני דעתו לעשותה סופגנין, דהא נתבאר דאף לשי' הר"ש והרמב"ן יש חילוק בין עיסת הקדש ועיסת הכלבים, לדין דסופגנין, דלגבי עיסת הקדש ועיסת הכלבים, הרי הוא תלוי במה שעומד להיות לבסוף אף אחר אפיה, משא"כ לגבי תורת לחם סגי במה שיש לו תורת לחם שעה אחת, וא"כ אי אמרינן דשי' ר"ת לחם לגבי חלה מתקיים בזה שהעיסה מצ"ע חשיבא עיסת לחם, א"כ תו לא אכפת לן מה שלבסוף לא יעשה ממנה לחם, דמ"מ עד שעושה ממנה סופגנין או אטריות יש לעיסה זו שם עיסת לחם, וכיון ששעה אחת יש לה שם עיסת לחם, תו לא אכפת לן שאח"כ יבטל ממנה שם לחם, והר"ש והרמב"ן שהק' על שי' ר"ת הוא משום דס"ל דאין

הרב אהרן ספראי

תחילתה עיסה וסופה סופגנין

והר"ש בחלה (שם) ושאר ראשונים פליגי ע"ד ר"ת וס"ל דכל דביליתו עבה אם בשלו בסוף לא מחייב בחלה והא דמבואר במתני' דדי בתחילתו עיסה הוי היכא דחשב עליו מעיקרא לאפותו ולכן כבר נתחייב בחלה ותו לא פקע אפי' דנמלך לבשלו אבל אי מעיקרא דעתו היתה לבשלו ודאי דאינו מתחייב בחלה.

ודעת ר"ת לכאור' לפי פשוטו הוא ס"ל דע"מ שיהא חשיבות דלחם ל"צ את שני המעלות גם דביליתו עבה וגם דנאפה אלא די בחד מהם ע"מ

פ"א מ"ה. עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחילתה עיסה וסופה סופגנין, תחילתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה.

בביאור המשנה נחלקו הראשונים דעת ר"ת בתוס' פסחים (לז' ב') ד"ה דכוליה עלמא וכו' דהמשנה כפשוטה וכל דהוי בלילה עבה אפי' נתבשל ולא נאפה או בלילה רכה שאפאה מחויב בחלה ונקט ר"ת דה"ה לברכת המוציא דחייב דחשיב לחם. ולהוי לחם די בחד משני המעלות או דביליתו עבה או דנאפה בתנור.

מעליותא לבלילה עבה לתת עליה שם לחם (עכ"פ לענין חלה) וצ"ע דמאי מעליותא איכא ביה הלא דינה שווה לבלילה רכה דשניהם אפאה הוי לחם בשלה ל"ה לחם וצ"ב.

ונראה בזה עפ"ד החזו"א במכתב (חידושי חזו"א ברכות ל"ט א') דכתב לענין ברכות וז"ל: שאינו מודה לה' על החתיכה שהוא אוכל אלא על המין שברא בעולמו וכל מה שהוא אוכל הוא תולדת המין שפיר מברך עכ"ד. ולפי דבריו י"ל דכ"ז לענין ברכה איכא צורה שהיא החשובה ומחמתה נקבע הברכה אבל אח"כ כל שדומה הוי אותו המין ואיכא עליו אותה ברכה, ודוגמא לדבר יין דאיכא עליו ברכה מיוחדת מחמת שמשמח וזיין כמבואר בברכות (לה') ב'), ובכ"א גם יין מגיתו אפי' שאינו משמח איכא עליו ברכת בפה"ג והוי יין אפי' לקידוש. ויסוד הדברים כיון דהוי אותו מין ממילא חשיב וי"ל דגם לענין חלה ומצה הוי כן דכל דהוי מין לחם אפי' דל"ה הצורה דבה איכא את המעלה המיוחדת של לחם חשיב מין לחם, ושפיר חשיב לחם.

ולפי"ז י"ל שי' ר"ת דבאמת הלחם דבו איכא את המעליותא המיוחדת של לחם ומחמתו נקבעו כל הדינים דלחם הוי רק בלילה עבה עם אפיה אבל במתני' דידן נתחדש דכל שיש לו אחד משני דברים אלו דהיינו או בלילה עבה או אפיה בתנור הוי מין לחם כיון דדמי ללחם ולכך בלילה רכה שאפאה חייבת בחלה דהוי מין לחם ולענין בלילה עבה דבשלה י"ל בתרתי או דנימא דכיון דהוי בלילה עבה הוי מין לחם מצד דאיכא חדר למעליותא והא דאיתא בקרא דבעי אפיה היינו לעיקר ענין לחם או דנימא דבאמת בעי אפיה אלא דהא מיהת מהני הא דאיכא שם לחם על העיסה בשביל דיחשב בכלל לחם ויהא מין לחם וגם השתא דעת ר"ת הוי כמש"כ הראשונים דהוי לחם רק מחמת שכבר חל שם וכמש"נ לעיל.

ולדעת שאר הראשונים י"ל כנ"ל אלא דהם סבירא להו דרק בלילה רכה שנאפתה איכא עליה שם מין לחם דהא ודאי דבעינן לשם לחם אפיה וכדאיתא בקרא וזה נתחדש במשנה ד' דסופגנים פטורים מן החלה ונתבאר בגמ' פסחים (לז' א') דהוי בלילה רכה ובשול ומשמע דבלילה רכה ואפיה חייב.

ואם כנים הדברים יש ליישב קושית הראשונים על שי' ר"ת דהראשונים הקשו מעיסת כותח דהוי בלילה עבה שנאפית בחמה דאיתא בגמ' ברכות (לז' ב') דפטורה מן החלה והקשו הראשונים אמאי הא הוי

שיחשב לחם ובלילה רכה שנאפתה או בלילה עבה שנתבשלה הוי שפיר צורה של לחם ומתחייב בחלה והמוציא.

אלא דבראשונים מבואר להדיא דלא נקטו כן בדעת ר"ת אלא ס"ל דגם ר"ת מודה דחשיבות דלחם הוי באפיה ואפי' בבליילתו עבה אלא דר"ת ס"ל דכיון דהבלילה עבה חל על העיסה שם לחם ותו לא פקע והראיה דכך פשיטא להו לראשונים בדעת ר"ת היא דהראשונים האריכו להקשות לדעת ר"ת דאיך ס"ל לר"ת דלא אכפת לן מה שדעתו לבשל אח"כ הלא עיסת הכלבים וע"מ לחלק ולחם העשוי לכותח (דהיינו אפיה בחמה) פטורים מן החלה כיון דאין דעתו אח"כ לעשותו לחם חזינן דאזלינן בתר מחשבתו מה דעתו לעשות עם העיסה אח"כ ומכוח זה חלקו על ר"ת. חזינן דפשיטא להו לראשונים דאין הביאור בדעת ר"ת דדי בעיסה עבה שמתבשלת ע"מ שיחשב לחם ולא נאמר דין אפיה בעיסה עבה אלא דהא פשיטא דגם בעיסה עבה בעינן אפיה אלא דמהני לר"ת מחמת דכיון דחל שם לחם תו לא פקע. וכ"כ להדיא בביאור דעת ר"ת בחי' ר"ח הלוי (פ"ו מהלכו' חו"מ הל"ה ד"ה והנה וכו'). ובפשוטו ביאור הדברים הא דפשיטא להו לראשונים דאיכא מעלת אפיה גם בלילה עבה הוי מכוח הקרא דהובא בפסחים (לז' ב') ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד וחזינן דבעינן אפיה ע"מ שיחשב לחם.

וב"ז הוי לשי' ר"ת אבל לשאר הראשונים ודאי פשיטא דגם בבליילה עבה בעי לאפיה ומאידך גם שאר הראשונים מודו לר"ת דבלילה רכה מהני לה אפיה וכמש"כ הטור והשו"ע (סי' שכ"ט ס"ג) דבלילה רכה שאפאה חייב בחלה אפי' דפסקו כר"ש וחזינן דלכו"ע מחייב בחלה.

וא"כ צ"ע טובא דכיון דבלילה רכה שאפאה לכו"ע חייב בחלה ובלילה עבה שבשלה לכו"ע אין כאן שם לחם והיתה צריכה להפטר בחלה א"כ בין לר"ת ובין לר"ש מאי מעליותא איכא בבליילה עבה דאיכא עליה שם לחם, הלא בין בלילה רכה או עבה שבשלה ל"ה לחם ובין בלילה רכה או עבה שאפאה איכא עליה שם לחם א"כ מאי מעליותא איכא בבליילה עבה דמבואר בר"ת דאיכא עליה שם לחם הלא דינא שווה לגמרי לבליילה רכה וזה קשה גם לשאר הראשונים דברמב"ן (ריש הלכו' חלה) משמע דכל דינא דעיסה שחשב לאפותה ונמלך לבשלה חייבת בחלה הוי רק בבליילה עבה וחזינן דאיכא

בלילה עבה ולהאמור י"ל דע"כ לא קאמרה המשנה דחשיב מין לחם אלא בסופה סופגנין דהיינו בנתבשל דדמיא קצת לאפיה ולכך כיון דבחד צד דמיא ללחם וגם הבשול דמי לאפיה הוי מין לחם משא"כ בנאפית בחמה דלא דמיא כלל לאפיה ל"ה לחם.

ולפי"ז יש לבאר דברי הפמ"ג (סי' קס"ח א"א ס"ק מ') דנקט בדעת הלבוש דבלילה רכה מאד אפי' דנאפית ל"ה לחם ולהאמור יש לבאר כיון דאינו דומה בכלל ללחם דהוי בלילה עבה לא הוי אפי' מין לחם ודו"ק.

הרב מרדכי גנוט

בדין תחלתו או סופו סופגנין

פ"א מ"ה. עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחלתה עיסה וסופה סופגנין, תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייב בחלה.

ב. והנה במחלוקת הראשונה בבלילה עבה שבשלה אם חייבת בחלה לפו"ר שורש מחלוקתם בהא שחידשה תורה שכבר משעת גלגול מתחייבת העיסה בחלה. האם הכוונה שבעצם המחייב זהו רק כשנגמר הלחם וחידשה התורה שמכח זה מתחיל החיוב משעת גלגול. או דלמא שעריסותיכם הוא עצמו סבה לחיוב חלה. ולכן הראשונים למדו שהחיוב עתה מכח מה שעתידי להגמר ולכן כאן שעתידי להתבשל פטור גם בגלגול משא"כ לר"ת חייב מצד העריסותיכם לכן כיון שכעת איכא עיסה לא נ"מ מה שעתידי.

נחלקו הראשונים בפשט המשנה. שיטת ר"ת שסופגנין זהו בלילה רכה ואם עשאה אח"כ כדרך הסופגנין היינו בבשול וכד' אז פטורה מחלה אבל אם אפאה בתנור כעיסה עבה חוזרת ומתחייבת בחלה כשאפאה. וכן ברישא דמתני' אם לקח בלילה עבה שזה עיסה אבל תקנה כדרך הסופגנין והיינו דבשלה אעפ"כ חייבת בחלה דהרי חיוב חלה חל כבר בשעת גלגול ואז היתה בלילה עבה.

אמנם כ"ז נכון לפי השלב הראשון של ר"ת שרק חייב בחלה אם בשלו לבסוף אבל הרי ר"ת הוסיף לחדש שגם ברכתו המוציא וכן מבו' בתוס' פסחים ל"ו שנחשב ללחם לצאת יד"ח מזה אלא דהוי מזה עשירה. וא"כ מזה מבו' שיסודו של ר"ת אינו מבוסס על חידוש התורה בחלה שחייב משעת גלגול אלא זה דין כללי שעיסה עבה כיון שעומדת להגמר כלחם יש לה שם לחם. ונהי שודאי לא נגמר לה שם לחם עד שתגמר דמפורש בגמ' בפסחים ל"ז שמצה נא אי"ז לחם ולכן גם ללחמי תודה זה פסול. אבל מ"מ כבר יש לעיסה שם לחם. ומעתה בכל צורה שתתקן העיסה גם יגמר לה שם לחם. ולכן בלילה עבה שבשלה ברכתה המוציא. כ"כ הגר"ח.

אמנם הרמב"ן בהל' חלה וכן הרא"ש והר"ש, וכ"פ הרשב"א, פירשו שכל המשנה איירי בעיסה שזה בלילה עבה אלא דאם גלגלה ע"ד לעשותה כסופגנין והיינו לבשלה ובאמת כך הוה אז פטורה מן החלה. אבל אם לבסוף נמלך ואפאה בתנור אז מתחייבת בחלה. וכן ברישא אם עשאה ע"ד לאפותה ואח"כ נמלך ובשלה כסופגנין חייבת בחלה.

והנה הראשונים נחלקו עם ר"ת בתרתי. א. אם עשה בלילה עבה ע"ד לבשלה וכך היה שבשלה לשיטת ר"ת זהו פשט המשנה תחלתה עיסה וסופה סופגנין שחייבת בחלה. וכל הראשונים ס"ל שפטורה ורק אם מתחלה היה דעתו לאפותה ונמלך לבשלה ע"ז אמרה המשנה שסופה סופגנין חייבת. ב. נחלקו בלילה רכה שהיא לאו בת גיבול שאפאה דלר"ת ע"ז מבו' בסיפא שחייבת בחלה. אבל לפי הראשונים הרי המשנה מדברת בעיסה גמורה גם בסיפא אבל בלילה רכה לשיטתם לעולם לא מתחייבת כמבו' ברבנו דוד פסחים ל"ו בשם הרמב"ן. וכן מבו' ברשב"א ברכות ל"ו בטרוקנין שאיירי דוקא בעיסה רכה ולא בבלילה רכה דכה"ג אי"ז עריסותיכם.

לכלבים ולהקדש ולחלק ולכונת ולכן בכל הני פטור מחלה. ורק כשדעתו לעשות כסופגנין דבר שבלילתו עבה זה ל"מ דעתו דהעיסה עומדת רק לאפיית תנור. אבל כל הראשונים לא חילקו דאם חזינן שאזלינן בתר דעתו לפוטרה מן החלה אז לעולם אזלינן בתר דעתו גם בדעתו לסופגנין. ע"כ נתבאר מחלוקת הראשונה בין הר"ת והראשונים.

ה. והנה הרמב"ן הקשה על סיפא דמתני' בתחלתו סופגנין וסופו עיסה שחייבת בחלה והרי גלגל עיסת הקדש וחזר ופדאה פטור כיון שנפטרה משעת גלגול ואמאי הכא חוזרת ומתחייבת כשחזר ואפאה ותיירץ הרמב"ן שאתי מעשה ומוציא מידי מחשבה. והיינו דכיון שלבסוף אפאה נחשב שגם הגלגול הוא ע"ד אפיה. ומוציא מידי מחשבתו הראשונה שחשב לסופגנין.

והנה ברור שכל מה שהוקשה לרמב"ן זה רק לשיטתו שמדובר במשנה בעיסה עבה שדעתו לסופגנין. שאז יש כאן עיסה שראוי' לחיוב ואעפ"כ היתה פטורה משום דדעתו לסופגנין וא"כ כבר נפטרה ולא תחזור ותתחייב באפיה. אבל לשיטת ר"ת שאיירי בבליה רכה אז ל"ש לומר שנפטרה בגלגול דה"ז לא זמן שראוי לחיוב כלל דאין כאן גלגול ואח"כ כשנעשית ללחם ראוי' לחיוב. ורק לרמב"ן שאיירי גם בסיפא בבליה עבה וא"כ שפיר איכא גלגול ונלמרות זאת פטורה מחלה כאן הוקשה לרמב"ן שתפטר לעולם. וע"ז תירץ שמכאן ולהבא נחשב למפרע שדעתו לאפיה ולא לסופגנין.

ויל"ע א"כ ה"נ נימא ברישא בתחלתו עיסה וסופו סופגנין אמאי חייבת בחלה ונימא מעשה דסופגנין מוציא מידי מחשבה דאפיה ייחשב מעתה שגלגלה לסופגנין ותפטר מן החלה. ומ"ש חיוב מפטור. ומוכרח לומר שאה"נ ולכן הוסיף הרמב"ן ברישא לומר שחייבת בחלה משום דכבר נתחייבה בחלה. והיינו שמעתה נחשב דלמפרע נעשה ג"כ לסופגנין. ורק חיוב חלה שכבר חל בשעתו [לפני שאתי מעשה ומוציא ממחשבה] הוא לא פוקע. והנה זה כבר מקור ברור למש"כ הרבנו ירוחם שלר"ש ולרמב"ן גם במקום שחייבת העיסה בחלה מ"מ ברכתה במ"מ דהרי בנמלך לפי הרמב"ן מוכרח מהסיפא שהמעשה האחרון מוציא מידי מחשבתו הראשונה וא"כ ה"ה ברישא הדין כן [חוץ מחלה שנתחייבה כבר] ולכן ברור שברכתו במ"מ דהרי עתה נחשב שגם נתגלגל לסופגנין ואינו לחם כלל.

שהוסיף שאם חייבת בחלה ברכתו המוציא. ובי' שני המחלוקות דר"ת חידש שיש לעיסה שם לחם ולכן חייבת בחלה וגם ברכתו המוציא. והראשונים ס"ל שאי"ז לחם כלל וגזו"כ שמתחייבת העיסה בחלה ע"ש סופה ולכן אם דעתו לבשלה פטורה. וגם כשחייבת והיינו בנמלך מ"מ זה רק דין בחיוב חלה דחייב ע"ש סופו ולא שייך לענין ברכת המוציא.

ג. אמנם צ"ע טובא דבכל הראשונים נראה שלא חלקו על ר"ת ביסוד דבריו אלא ס"ל רק שכיון שמתחלה דעתו לגומרה שלא כדרך פת לכן לא חל מעיקרא שם פת. אבל אם היה דעתו לגומרה כפת אז גם אם בשלה לבסוף חייבת בחלה. וכמו שלפי ר"ת תמיד חייבת בחלה. דהרי הראשונים הקשו על ר"ת מעיסת הכלבים. ומדעתו לחלקה, ומדעתו להקדישה. וכ"ז ראיות שאזלינן בתר דעתו גם בעיסה עבה שאם דעתו שתאכל בצורה הפוטרת אז מעיקרא אינה מתחייבת בגלגול וה"ה הכא בדעתו לעשותה סופגנין. אבל במקום שנמלך וחייב בחלה לכל הראשונים ע"ז אין הוכחה שהראשונים חלקו על ר"ת שלא יכרך המוציא דבכה"ג שפיר י"ל דהוי לחם גמור וכמו דס"ל לר"ת וא"כ צ"ב דברי הרבנו ירוחם, וכבר הקשה כן הב"ח.

ד. והנה באמת צריך ליישב שיטת ר"ת מכל מה שהקשו הראשונים. ויעוי' בתר"י בברכות ל"ו ע"ב שס"ל ג"כ כשיטת ר"ת בתחלתו עיסה וסופו סופגנין ואעפ"כ כתב שם כמה פעמים שאם אין דעתו לאוכלו כדרך קביעות פת כגון פת העשוי לכותח שדעתו רק לטבל בו וכיו"ב אז גם לר"ת פטור מחלה. ורק בדעתו לאפותה בטגון אז נהי שזה נחשב לבשול מ"מ זה לא מפקיע מזה שם לחם. אמנם התר"י שם נקט דלפי"ז אטריות פטור מחלה דהרי דעתו לבשל את הבצק בהרבה מים. וזה מפורש לא כך בתוס' בשם ר"ת שאטריות כן חייבות בחלה. אמנם בתוס' שם לא ביארו איך ר"ת יפרש לחם שעשאו לכותח שפטור מחלה [והרי בדרך כלל הוי בלילה עבה דמבו' שם שאפשר לעשותה כעבין]. אמנם יעוי' בתוס' רבנו פרץ שכתבו כסברת התר"י שכיון שדעתו לאוכלו שלא כדרך פת מהני דעתו. וא"כ למדנו שגם ר"ת מודה שאזלינן בתר דעתו חוץ מסופגנין או גם אטריות לתוס', וצ"ב מ"ש זה מזה.

ואפ"ל דעיסה עבה מצד עצם מציאותה אין דרך לטגנה או לבשלה אלא לאפותה. ורק בלילה רכה היתה עומדת לבשול וכד'. ולכן בכל דבר שלא סותר למציאות העיסה עבה מהני דעתו דיש עיסות

לפנינו לכן גם ל"ש לדון אתי מעשה ומוציא מידי מחשבה כיון שלא מחמת המחשבה נתחייבה העיסה בחלה מעיקרא אלא דעצם מציאותה חייבתה ולכן אין מה לבטל. ורק לרמב"ן לשיטתו שעיסה עבה ע"ד סופגנין פטורה והיינו דכל מה שנתחייבה מעיקרא רק מחמת שדעתו לאפותה לבסוף. ולכן שייך לדון שאם לבסוף בשלה [גם] בנמלך שחייבת בחלה] אתי מעשה ומוציא מידי מחשבה ולכן יחשב לסופגנין לגמרי וברכתו במ"מ. וא"ש דהוי מחלוקת אחת.

והנה ר"ת שחולק וס"ל שחייב בחלה וס"ל שלא אמרינן שע"י המעשה בישול מתבטל הגלגול אזיל לשיטתו שבסיפא לא איירי בבליילה עבה ולכן אין קשה כלל משה"ק הרמב"ן שנתגלגלה בפטור ואין צ"ל מש"כ הרמב"ן דאתי מעשה ומוציא מידי מחשבה.

אמנם באמת זה לא רק בחשבון לשיטתם אלא זה שורש מחלוקת אחת דלר"ת דלא אזלינן בתר מחשבתו אלא בתר עצם המציאות שיש עיסה עבה

הרב יוסף קלירס

ברין עיסה על מנת לחלק

דדעתו לחלקה, והביא לזה ב' ראיות א. דא"ת דחשוב חלוק מעיקרא מכח דדעתו לחלקה א"כ ג"כ בע"מ לחלקה לאחר אפייה יהיה פטור דע"מ לחלקה ובירושלמי מבו' דבכה"ג אין פטור דע"מ לחלקה. ב. דא"ת דחשוב כחלוק מעיקרא א"כ ל"ש לחייבו בהפרשה גזירה שמא ימלך דכ"ז שלא נמלך אינו חייב בהפרשה ונמצא שאף אם יפריש מעיקרא לא נפטר מהפרשה לכשיחזור וימלך, ובע"כ דאינו חשוב כחלוק מעיקרא אלא דעיקר חיוב חלה הוא בשם לחם וכלפי הקריאת שם דחלה כיון דהויא עיסה דה' רבעים הרי חיילא ע"ז שם עיסה לענין דאפשר להחיל ע"ז שם חלה, אבל לגבי חיוב הפרשה דחיילא בשם לחם כלפי"ז כיון דהויא ע"מ לחלק ובעודו לחם לא יהיה שיעור לחם לכך דנים א"ז כחסרון שיעור וכלפי"ז חשיב דמעיקרא לא היה שיעור ולא נתחייבה בהפרשה ולכך ל"ש בזה הדין דבשעת חובתה היתה פטורה, דאי"ז פטור אלא דמעיקרא לא היתה בה שעת חיוב. אולם הרמב"ם ס"ל דהחיוב הפרשה ג"כ חיילא על העיסה ואי"ז חיוב בשם לחם, אלא כיון דעיקר חיובא דחלה מחמת השם לחם לכך כיון דבסופו כשיהיה לחם לא יהיה חיוב חלה דהא הוי ע"מ לחלק לכך אף עתה דבעודה עיסה ה"ה חשיבא עתה עיסת ה' רבעים מ"מ חייל ביה פטור מחלה כיון דלבסוף לא תהיה חייבת בחלה, וכיון דחיילא ביה פטור שייך הדין דבשעת חובתה היתה פטורה ושוב אינה מתחייבת, עכ"ד הגר"ת.

ויש לעיין בדברי הגר"ח בדעת הראב"ד, דמתבאר מדבריו דחלוק הקריאת שם דחלה מהחיוב

פ"א מ"ז. נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה.

כתב הרמב"ם פ"ו ה"ט נחתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה חייבת בחלה שאם לא תמכר יעשנה פת, אבל העושה עיסה לחלקה בצק פטורה, ע"כ. ובהשגות, וז"ל נראה מן הגמ' שאף האשה שעשתה עיסתה לחלק חייבת בחלה שמא תמלך לעשותה עיסה מההיא איתתא דאתת ושאלת לר' מונא בגין דאנא בעיא מעבד עיסתי אטירנא מהו, וכו', א"ל, אסור שמא תמלך לעשות עיסה וכו', עכ"ל.

וביאר הגר"ח דפליגי בזה לשיטתם, דהנה הרמב"ם בפ"ז מה"ל ביכורים ה"ט כתב אבל שני ישראלים שעשו כך וחזר כל אחד אחר שחלקו והוסיף על חלקו עד שהשלימו לשיעור הרי זה פטורה שכבר היתה לה שעת חובה והן היו פטורים באותה שעה מפני שעשאוה לחלק, עכ"ל. ובהשגות, וז"ל, ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצירפן בסל שהן חייבין, וכו', עכ"ל. הרי דפליגי הרמב"ם והראב"ד באם עשה עיסה ע"מ לחלקה אי אמרינן כיון דבשעת חובתה היתה פטורה אינה מתחייבת שוב או לא, דלהרמב"ם אינה מתחייבת ולהראב"ד ה"ה מתחייבת שוב, וממילא לפי"ז להרמב"ם דאינה מתחייבת שוב ל"ש גזירה שמא תמלך, אבל להראב"ד דמתחייבת שוב שייך גזירה שמא תמלך.

וביאר הגר"ח פלוגתתם, דזה פשוט לכו"ע דע"מ לחלק אין דנים את זה כחלוק מעיקרא מחמת

הפרשה דכלפי הקריאת שם חשיבא עיסת ה' רבעים וכלפי החיוב הפרשה לא חשיבא ה' רבעים, וצ"ב איך הדברים מתחלקים דאי הוי עיסת ה' רבעים לענין קריאת שם יחשב ג"כ עיסת ה' רבעים לענין חיוב הפרשה. [ואף דמצינו דחלוק הקריאת שם מחיוב הפרשה דשייך קריאת שם בהטלת מים וחיוב הפרשה הוי רק בגלגול אי"ז דומה לכאן, דהתם בהטלת מים לא נגמרה עדיין העיסה ולכך ליכא עדיין חיוב הפרשה, אולם בעיסה ע"מ לחלק אי חשיבא עיסת ה' רבעים לענין קריאת שם א"כ תחשב ג"כ לענין הפרשה ומ"ש לחלקם זמ"ז].

ונראה הביאור בזה, דיעויין בגר"ח בה"ל חו"מ דכתב דאורז דמצטרף לשיעור חלה אינו מועיל לענין מצה דיהיה ע"ז שם מצה, ומ"מ לענין הפרשת חלה מהני צירוף דהוי נצרך רק לתת לעיסה שם עיסת ה' רבעים. ומבואר מד' הגר"ח דאי"ז דין שיעור בעלמא דבה' רבעים לחם או קמח מתחייב בחלה, אלא דבעי' שם עיסה ושם עיסה תלוי בה' רבעים, ולכך אף אורז דאין בו דין דגן ג"כ יכול להצטרף לתת שם עיסת ה' רבעים.

אולם מאידך נראה להוכיח דדין ה' רבעים הוי דין שיעור בעלמא, מהא דמצינו דלאחר אפייה מהני צירוף דסל לה' רבעים של לחם להתחייב בחלה, והתם נראה פשוט דאי"ז חשוב כעיסה א' דכל לחם הוי לעצמו ובכה"ג נראה ודאי דהוי דין שיעור בעלמא, דכיון דיש ה' רבעים לחם מחויב בהפרשה.

וא"כ מצאנו לפי"ז דיש ב' דינים בה' רבעים, דהוי דין בעיסה דכשיש ה' רבעים הוי שם עיסה דיחול בה דין חלה, ויש דין נוסף דכשיש שיעור דה' רבעים לחם הוי מחויב בהפרשת חלה ובזה הוי דין שיעורא בעלמא. [ובזה לא יהיה שייך דאורז יצטרף להשלים שיעור ודו"ק]. וצ"ב דלפמ"ש הוי ב' דינים נפרדים דה' רבעים, ולכאורה הוי דין אחד דשיעור ה' רבעים.

ונ"ל בזה, דעיקר דינא דחלה הוי בשם לחם וכדנת"ל מהגר"ח ועיקר חיוב ההפרשה הוי בשם לחם ובזה הוי תלוי בשיעור חמשת רבעים והוי שיעור בעלמא דכה"ג הוי חייב בחלה, אלא דיש דין נוסף דכיון דבעיסה הוי תחילת הלחם, לכך כבר בעודה עיסה נטבלת לחלה, ובזה אמרה תורה דנטבלת לחלה כשיהיה עיסת ה' רבעים כיון דבה' רבעים הוי חיוב הפרשה דחלה, ואע"ג דהחיוב הפרשה הוי בשיעור ה'

רבעים של לחם וכה"ג אורז אינו מצטרף וכדכ' לעיל מ"מ כיון דבעיסת ה' רבעים הוי חשיבות של עיסה דהוי עיסת ה' רבעים בזה כבר הוי נטבל לחלה ושייכא כבר קריאת שם דחלה, אלא דהחיוב הפרשה אינו חייל בשם עיסה אלא דנשאר חיובו בשם לחם ועיקרו בלחם אלא כיון דהעיסה הויא תחילת לחם לכך החיוב הפרשה כבר מעיקרא דהויא עיסה, אולם כשבסופו לא יהיה לחם המחויב בהפרשה לא יהיה ג"כ חיוב מעיקרא בעודו עיסה וכלפי החיוב הפרשה אנו דנים שמעיקרא לא היתה שעת חיוב, ולהכי ל"ש בזה הדין דשעת חובתה היתה פטורה.

אמנם ילה"ק, דבגר"ח בה"ד כתב דהרמב"ם פי' דעיסה שתחילתה סופגנין וסופה עיסה חייבת היינו שלשה תחילה ע"מ לאפותה בחמה והשלימה לעשותה מעשה פת, הרי מבוי' ברמב"ם דכשנפטרה מחמת מחשבה של שעת לחם חוזרת ומתחייבת, וצ"ע מ"ש מע"מ לחלקה לדעת הרמב"ם דנפטרת לעולם, ובי' הגר"ח דשאני עשאה ע"ד סופגנין דבלא שם לחם אין מעשה עיסה גורם שום צד חיוב של חלה ונמצא דחסר בה מהשתא עיקר מעשה המחייבא בחלה, וע"כ אי"ז שעת חובתה וחוזרת ומתחייבת בהשלימה לעשות מעשה פת, עכ"ד, וצ"ע דלפי"ד הגר"ח בד' הרמב"ם, הרי גזירה שמא תמלך לא שייך בע"מ לחלקה וא"כ צריך לאוקמא דהוי בעשאה ע"ד סופגנין, וצ"ע דלפי"ד הגר"ח דבסופגנין אין מעשה עיסה גורם שום צד חיוב של חלה א"כ מעיקרא ליכא כלל חיוב חלה ומ"ש לומר גזירה שמא ימלך ולחייבו עתה בהפרשה הא בכה"ג ל"ש ג"כ קריאת שם ולא יחול ההפרשה מדאורייתא.

ונראה דצריך לומר בזה, דכלפי הקריאת שם חלה אנו דנים דכיון דהוי עיסה שיכולה להאפות כלחם אית לה שם עיסת לחם כלפי"ז דיחול עליה שם עיסת לחם ושייך בה קריאת שם, משא"כ כלפי החיוב הפרשה כיון שאין סופו להיות לחם כלפי"ז ל"ח עיסת לחם וחשיב שלא היה בה שעת חיוב ולא יהיה בה דינא דבשעת חובתה היתה פטורה וה"ה חוזרת ומתחייבת כשאפאה בתורת לחם.

ב. בעיקר"ד הגר"ח דכ' דע"ד לעשותה סופגנין לא חשיבא שעת חובתה דאין מעשה עיסה גורם שום צד חיוב של חלה, ילה"ק בזה דלכאור' הגר"ח סתר משנתו דבהל' חו"מ בפ"ו הל' ה' כתב דבעיסת הכלבים כיון שסופו להיות עומד לאכילת כלבים אין ע"ז שם לחם וכיון דסופו לא יהיה לחם

מעיקרא לא נתחייב בחלה [והוי דומיא דעשאה ע"ד סופגנין] וכיון דבשעת הגלגול לא נתחייב בחלה אפילו חזר ואפאה ע"ד אכילת אדם לא מתחייב בחלה דהוי כעיסת הקדש דכיון שנפטרה בשעת גלגול אינה חוזרת ומתחייבת, וצ"ע דהתם נמי כיון דבסופו לא יהיה לחם הרי"ז כסופגנין, ובגר"ח הרי נתבאר דבסופגנין ל"א דשעת חובתה היתה פטורה שוב אינה חוזרת ומתחייבת.

ונרצ"ל בזה, דבעיסת הכלבים דהעיסה מצ"ע ה"ה ראויה להיות לחם ורק הוי חסרון מצד ייעודה של העיסה שאינה עומדת לאכילת אדם ככה"ג לעיסה יש לה שם עיסת לחם וכה"ג לא חשיב לא היה לה שעת חיוב אלא דאפילו שהיה לה שעת חיוב דראויה להיות לחם אינה מתחייבת כיון דאין סופו להיות לחם ולהכי אמרינן בזה כיון דבשעת חובתה היתה פטורה שוב אינה מתחייבת, משא"כ בע"ד סופגנין דהעיסה מצ"ע מופקעת מהיות לחם וכה"ג חשיב שמעיקרא אינה עומדת להיות לחם ול"ח לכך מעיקרא כעיסת לחם וחשיבא דלא היה לה שעת חיוב.

ג. הבאנו לעיל ד' הגר"ח דשלל את הצד דע"מ לחלק דנים א"ז כחלוק מעיקרא, אולם יעויין במאירי דפירש להדיא דע"מ לחלק דנים א"ז כחלוק מעיקרא, וצ"ע לפי"ז ב' ראיות הגר"ח דהבאנו לעיל דהוכיח דלא כצד הנ"ל.

ונ"ל בזה, דראיית הגר"ח מהגזירה דע"מ לחלק דע"כ דעתה שייך קריאת שם דאל"ה מ"ש לומר

שיפריש עתה הרי מ"מ לא יפטר מן חיובו לאחר שימלך, נראה דיש לדון בזה, דכשימלך יעקר למפרע הא דחשוב כחלוק מעיקרא, דהא דחשוב כחלוק מעיקרא כיון שסופו עומד ליחלק וכיון שלבסוף לא נחלק הרי לא היה עומד ליחלק ולמפרע נמי כבר אי"ז חשוב כחלוק. ויסוד לזה מד' הרמב"ן בהל' חלה דכ' דנמלך מהני בע"ד לעשותה סופגנין ונמלך ועשאה פת דחוזר ומתחייב, ולא מהני בעיסת הקדש שנמלך שלא להקנות א"ז להקדש "דהתם מחוסר מעשה והכא מיבללא בעלמא ומעשה מוציא מידי מחשבה". וי"ל דכונתו בזה, דבהקדש דהוי פטור ל"ש לעוקרו למפרע ולא מתחייבת שוב, משא"כ בעיסה ע"מ לחלק וע"ד לעשותה סופגנין דהוי עיסה מעליא ורק החסרון מצד שעומד ליחלק וע"ז מהני המעשה דאפאו כפת דהפקיע מידי זה דאינו עומד ליחלק או לעשותה סופגנין.

ומזה שהוכיח הגר"ח מע"מ לחלק לאחר אפייה דליכא פטור ע"מ לחלק דע"כ אי"ז נדון כחלוק מעיקרא, יל"ד בראיה זו, דא"נ דדנים א"ז מעיקרא כחלוק לגמרי כענין סופו לינטל כנטול דמי אה"נ דמינה מוכח דא"א לומר כן, אולם י"ל, דהדין דע"מ לחלק דכיון דסופו לחלק אין לזה חשיבות של שיעור עיסת ה' רבעים לחייב בחלה, ובזה י"ל, דדוקא בעיסה דנאמר בה הדין דצריכה להיות עיסת ה' רבעים כיון דדעתו לחלקה חסר בחשיבות עיסת ה' רבעים אבל לאחר אפייה דא"צ שיהיו הה' רבעים ביחד א"כ בזה אין חסרון דע"מ לחלק דמחמת זה לא יחשב מעיקרא כעיסת ה' רבעים חשובה לחייב בחלה.

הרב ישראל מאיר הפטר

סוגיא דעל מנת לחלק בחלה

שחייב בחלה הוא משום שאינו ברור שבאמת יחלקו דהא אם לא ימצא לקוחות ישאירנו לעצמו וכיון דאין מחשבת החלוקה ברורה מתחייב בחלה ואינו נפטר משום על מנת לחלק ואינו משום ספק אלא דבכה"ג לא חשבינן ליה על מנת לחלק ויכול להפריש מזה על עיסה המחוייבת וכדסתמה המשנה דחייב בחלה, (כן הוא פשטות ההלכה באחרונים. ועיין דר"א דהביא שיש בזה ברכה ויל"ע מ"ט לא הוי ספק דהא יש צד דיהיה בו חלוקה ויתבאר להלן בעזה"י).

פ"א מ"ז. נחתום שעשה שאור לחלק, חייב בחלה. נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור, אם אין בשל אחת מהן כשעור, פטורה מן החלה.

דיני על מנת לחלק

א. חידוש המשנה הוא בסיפא של המשנה בדין נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור דאף דבשעת עשיית העיסה היה בו שיעור חלה אבל כיון דעשאה על מנת לחלק פטורה ומה שברישא הדין הוא

ומה דבעל מנת לחלק נפטר מחלה הוא דווקא אם מחשבת החלוקה הוא שיחלקנו קודם האפייה, אבל אם המחשבה הוא על אחר האפייה לא מהניא המחשבה, ב"י סימן שכ"ו וכ"כ הש"ך ס"ק ה', והט"ז ס"ק ב', ויבואר להלן.

ובגוונא שהיה על דעת לחלק ואח"כ חזר בו וביטל מחשבתו נחלקו בדבר זה הרמב"ם והראב"ד, דדעת הרמב"ם דאינו חוזר ומתחייב, ודעת הראב"ד דחוזר ומתחייב - עיין פ"ז מהלכות בכורים ה"ט - אבל שני ישראלים שעשו כך וחזר כל אחד אחד שחלקו והוסיף על חלקו עד שהשלימו לשיעור ה"ז פטורה שכבר היתה לה שעת חובה והן היו פטורין באותה שעה מפני שעשאוה לחלק. ובהשגות ז"ל ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצרפן בסל שהן חייבין וכו' עכ"ל. ומבואר דפליגי אם עשה עיסה על מנת לחלק וחזר בו אם חוזר ומתחייב אם דומה לעושה עיסתו קבין שחוזר ומתחייב היכא דמוסיף או דאמרינן דחל בו פטור בשעת חובה ונפטר.

ועיקר דינא דעל מנת לחלק אינו נלמד ממקום מסויים והוא מסברא ובחידושי רבינו חיים הלוי כתב תרי טעמי, חדא משום שחשבינן ליה למחשבתו שחושב על מנת לחלקה כאילו נעשית עתה וחשיבא חלוקה גם מעתה. והקשה דאם כן אמאי בעינן שתהיה המחשבה דווקא קודם אפייה ולא מהניא המחשבה שיחשב שיחלקנה אחר האפייה. ועוד דאם נימא דחשוב כחלוקה ממש מ"ט מהניא קריאת שם עתה (כן מבואר בירושלמי דעושה עיסה על מנת לחלק וקרא שם מהניא הקריאת שם וזהו שכתוב שם שאשה שעשתה איטרני חייבת להפריש שמא תחזור בה).

עוד פירש דכיון דעיקר המחייב דעיסה בחלה הוא מכח השם לחם שיהיה לבסוף אחר האפייה לכך כל היכא דעומדת להא שבשעת האפייה לא יהיה בו חיוב כיון שיהיה פחות מכשיעור נפטר מחלה, והטעם שבשביל לחייבו בחלה בשעת העיסה הוא על ידי שם לחם דסופו, וכיון דעומד ליפטר חל בו פטור גם עתה וכנ"ל.

התמיהות בביאור דין העושה עיסה על מנת לחלק

ב. **והנה** יש לתמוה טובא בביאור הדין דהעושה עיסה על מנת לחלק פוטרו מן החלה דלא מיבעיא להצד דהגר"ח דחשבינן ליה עתה כאילו הוא

חלוק מכח העתיד שהוא תימה שהרי לא מצינו כדבר זה בשאר דוכתי דאטו נימא גם בשופר דאם היה במחשבתו לחלקו באמצע התקיעות יפסל השופר משום דעתיד להיות בסוף התקיעות בלי שיעור (והרי להך סברא לא בעינן למיתי דדין חלה מיתלא תלי לפי שם לחם דסופו דהא הקשה הגר"ח על זה הביאור אמאי לא מהניא מחשבת חלוקה אחר האפייה ומבואר דנקט דדי במה שעתיד לחלקו באיזה זמן שהוא).

ובשלמא אם היה זה קרא הוה מפרשינן לה דכן הוא ההלכה בדין חלה אבל הא ליכא קרא לדין על מנת לחלק (ולהביאור השני ניחא טפי דהוא מדין מחשבה הפוטרת דזהו יסוד מוסד במסכתין דהוא סיבה לפטור אם כי דגם זה צ"ב מהו המקור לדין מחשבה הפוטרת וכבר הארכנו במקו"א), אבל כיון דהוא מסברא קשה כהנ"ל מהכ"ת דבעינן לדון את שיעור החלה לפי סופו, (אכן באמת הגר"ח דחה ביאור זה מצד אחר, ועכ"פ בעינן לפרושי מהו הס"ד בדבר זה).

ולחצד השני דכתב הגר"ח וכן נקיט דכו"ע מודו בזה (היינו בין הרמב"ם ובין הראב"ד), דמצד מחשבת פטור קאתינן עלה דכיון דמחשב שבזמן היותו שם לחם יהיה בו חסרון שיעור, הרי דהוא סיבה וטעם להחשיבו כמחשבה הפוטרת ומשום דעיקר חיוב חלה הוא מכח שם לחם העתיד וכיון דאזל לפי מחשבתו יהיה פטור ע"כ חשבינן ליה מחשבת פטור וכמו מחשבה שיקדישנו או סופגנין (אלא דבהא פליגי הרמב"ם והראב"ד אם שייך לומר דהוי ממש מחשבת פטור או דכיון דחסרון שיעור אינו דין פטור אלא חסרון שיעור לא שייך לומר בזה מחשבת פטור וממילא בחזר בו ולא חילקה חוזרת ומתחייבת).

ועכ"פ הא מיהא מבואר דלהך צד כל חלות דין מחשבה דעל מנת לחלק הוא מכח דיני מחשבה הפוטרת ובזה יש לתמוה ממה שנקטו האחרונים לא כן.

דהנה דן המשאת בנימין (סימן א' הביאו הש"ך ס"ק ד') בנחתום האופה להרבה נשים אם אריך שכל אחת מהנשים תברך על עיסתה שתקבל אח"כ או דלמא דכיון שהיה מעיקרא עיסה אחת גדולה ע"כ דחלה ההפרשה דהעיסה הגדולה בכולהו עיסות ולא מהניא מה שחילקום לאחר מיכן וכתב המשא"ב דכיון

דהיה דעתו לחלק מהניא לאקבועי דכל עיסה הוי בפנ"ע ולא הוי חיוב אחד לכולם ולמד זה מדין שכמו שמחשבה על מנת לחלק פוטרתה מן החלה כן הוא הדין דמחשבה על מנת לחלק אף בגוונא שבכל אחד יהיה כשיעור הא מיהא יש כח במחשבה למיעבד לה חיובים מחולקים.

והנה אם נימא דכל דינא דמחשבה על מנת לחלק הוא משום דהוי כמחשבה הפוטרת היאך ילפינן מינה גם למחשבה שלא באה לפטור אלא רק לחלק את החיובים ואין זה ראיה כלל לכח המחשבה דהא כמו שלא מוכיחנן ממחשבה על דעת סופגנין שיש כח במחשבה לתת דין בעיסה כמו העתיד הוא הדין אי אפשר להוכיח מדין על מנת לחלק.

עוד יש לתמוה דהא פליגי האחרונים בדין על מנת לחלק מה מקרי כוונה לחלק וג' שיטות נשנו (עיי' פתחי תשובה שכ"ו אות ב') דעת הלבוש דרישה וב"ח וכן דעת הגר"א דדוקא אם רוצה לחלק לאנשים הרבה ודעת המעדני מלך דדוקא אם רוצה לחלק את העיסה לאפותה בבוקר ואח"כ בערב ודעת הבית אפרים דדוקא אם עביד חלוקה המתקיימת דאחר החלוקה אין עתידה לבוא לידי צירוף אבל אם עתידה לבוא לידי צירוף לאו על מנת לחלק הוא זה.

וממילא דלא מיבעיא לב' שיטות קמאי דדוקא בב' בנ"א מקרי על מנת לחלק או בוקר וערב דמ"ט בזה דהא כיון דהוי מחשבה הפוטרת משום שבשעת חיובה יהיה זה פחות מכשיעור (או דמשוינן לה חלוקה מהשתא) מה נפק"מ היאך יהיה אופן החלוקה הא לא בעינן אלא שלא יהיה שיעור בעת האפייה שהוא זמן חלות שם לחם שבו.

וגם לשיטת הבית אפרים דבעינן שתהיה חלוקה המתקיימת מהו הטעם בזה אם שורש הסברא הוא במה דליכא שיעור המחוייב בזמן האפייה וצ"ע.

ודעת החזו"א דכל היכא דליכא קפידא בזמן האפייה שלא יגעו זה בזה דלא הו"ב סוגי ומיני עיסות לא חשיב על מנת לחלק' וגם מזה חזינן דאין הקפידא

שלא יהיה שיעור המחוייב בזמן האפייה דהא אם זהו הטעם מה נפק"מ אם מקפיד או אינו מקפיד הא סו"ס לא תלי אלא אם איכא שיעור בזמן האפייה.

איך מהני מה שמצרף לפ"א אחר האפייה להפקיע את המחשבת חלוקה

ג. **הנה** שנינו דהעושה עיסתו קבין פטור מן החלה אכן אם אח"כ היה צירוף סל אחר האפייה ס"ל לר"א דהסל מצרפו לחלה וכן פסקינן והגם דכבר היה שעת האפייה שזהו הזמן המחייבו בלי שיעור חלה אכתי כיון דאחר האפייה יש כאן שיעור חלה הסל מצרפן להתחייב בחלה.

וחזינן מכאן דלא בעינן למעשה הלישה או האפייה לחייבו בחלה ואפילו אי בזמן הלישה והאפייה לא היה שיעור מהניא שם לחם שחל בו בזמן האפייה להא דכל היכא דאח"כ יושלם בו השיעור יתחייב בחלה.

אכן הא תקשי דכיון דחזינן שמחשבה דעל מנת לחלק לא מהניא היכא שחשב שיחלקנה אחר האפייה ומשום דזמן הקובע אם הוא חלוק או לא הוא בזמן חלות עשיית לחם שהוא בזמן האפייה אם כן אמאי כתבו האחרונים (בית אפרים צל"ח) דהטעם דלא אמרינן שחשוב על מנת לחלק בסתם בעה"ב משום שדרכם לעשות לאחר אפייה צירוף סל ומהו הסברא בזה ובשלמא אם הוה בעינן לדין צירוף סל חיוב דמעיקרא (היינו בהיותו עיסה) וע"כ דחיוב סל הוא במה שמצורף לחיוב שחל קודם הוי ניחא דהצירוף מפקיע את המחשבה חלוקה דהוי כחד שם עם הצירוף דמעיקרא.

אבל כיון דלצירוף סל לא בעינן שום הצטרפות וכו"ל דהא גם בגוונא שעשה עיסתו קבין ואחר האפייה הוא שצרפו מהניא לחיוב חלה וע"כ דאינו אלא מחייב חדש דאחר האפייה אם כן אמאי הוא סיבה להפקיע מחשבת חלוקה דהא מחשבת חלוקה דינה נקבע לפי שעת האפייה דאז הוא חלות זמן לחם שבו ומה איכפת לן במה שאח"כ יהיה בזה צירוף

ד. ועיין בדרך אמונה סופ"ו ביה"ל ד"ה העושה שהקשה אדברי החזו"א מדין בשר קודש דמקרי שאינו מחובר לדין חלה כיון שעתיד ליחלק לאנשי משמר ע"ש ובשלמא להגר"א ניחא דהא לא תלי אלא אם עתיד לחלקה לכמה בני אדם אבל להחזו"א קשה דהא ליכא קפידא שלא יגעו ויתערבו אלא דמכח הדין חלוקה עלינו לחלק אכן נראה פשוט דגם החזו"א מודה דהיכא דמצד החפצא יש בו דין חלוקה ודאי דמקרי חלוקה ולא מיירי אלא היכא דמצד גוף החפצא ליכא דין לחלק ולזה בעי שיהיה ב' צורות דעיסה כדי שיתחלקו ודו"ק.

שבעיסה שיהיה כמה חיובים וכגוונא דהמשאת בנימין שכיון שהיה בדעתו מעיקרא לחלק לכמה נשים חשיב כמה חיובים וממילא דכל אחת מברכת לעצמה.

ומשום דשורש דין על מנת לחלק הוא מכח מה שעשיית הגברא הוי עשייה המחולקת, ואם כן לא בעינן שיהיה מחשבה הפוטרת כדי שתחול הק עשייה מחולקת, אלא כל היכא דאיכא מצד הגברא עשייה מחולקת הוא סיבה וטעם להחשיבו כמה עיסות דע"ז יהיה חשיב כחיובים מחולקים

הויצא מזה דב' דינים איכא בכאן - דין אחד הוא שיהיה עשייה מחולקת מצד הגברא (ויש נפק"מ בזה דחשיב כחו לחלק את חיובם). והדין האחר הוא דמכח זה חשבינן ליה דגוף העיסה מחולקת ממש ומהניא אפילו לפטרו מן החלה.

יישוב התמיהות דלעיל אמאי בעינן את התנאים שיהיה לב' אנשים דווקא

ה. **וממילא** דאתי שפיר מה שהוקשה בטעמים דעל מנת לחלק דאי מצד שאח"כ לא יהיה בו כשיעור, וחשבינן ליה מחשבה הפוטרת, מ"ט בעינן לתנאים שיהיה דווקא לב' בנ"א או שיהיה קפידא בגוף החלוקה דהיו ב' סוגי עיסות, הא כלפי פטורא דמחשבה הפוטרת אין אנו צריכים לכל זה, ודי אם בשעת האפייה אין בו שיעור, ומה איכפ"ל בקפידא וכיו"ב.

וטעמא דמילתא הוא משום דכל הנך תנאים אינם אלא כלפי עשיית הגברא, אם הוי עשייה המחולקת אי לאו, דאם אין החלוקה לכמה בנ"א או לעיסות שמקפיד שלא יגעו הרי שנשאר בזה דמצד הגברא הוי עשייה אחת, אלא דאח"כ יתחדש כאן מעשה חלוקה ולכך לא מהניא לדין על מנת לחלק.

אבל אחר שיחול בעשיית הגברא הא דהוי עשייתו עשייה המחולקת, ממילא דהפטור שחל בעיסה הוא מחמת שנגררת היא אחר עשייתו והוי כעיסה המחולקת והוא או משום מחשבת פטור או משום שבאמת חסר בה השיעור וכב' צדדי הגר"ח אכן כל זה משום שנגררת העיסה אחרת עשייתו המחולקת (ששם העשייה המחולקת הוא משום שמקפיד וכמה טעמים אך לא בעינן לזה לגוף הפטור דהעיסה ורק דממילא אחר שזהו שם עשייתו נגררת העיסה אח"ז וחל בה שם החלוקה).

(ואהכ"נ דאם יצרפנו אח"כ ודאי יהני עכ"פ להראב"ד דמהני חוזר ומצרפו אף במחשבת חלוקה אבל מה דמקשינן הוא בלא חזר ומצרפו אמאי מתחייב הא לא בעינן לדון אחר דין צירוף סל דלא שייכא כלל למחייב של השיעור קודם האפייה וכמשנ"ת).

ב' דינים במחשבת חלוקה אחת מצד הגברא והשנית שהעיסה נגררת אחר האדם

ד. **ואשר** נראה בזה דלדין הפטור דעשוי על מנת לחלק צריכים אנו לב' דברים חדא דמצד עשיית הגברא יהיה כאן עשייה דעיסה המחולקת ואחר שמצד הגברא כן הוא שם העשייה ממילא אפשר לה להחפצא שתגרר אחר עשיית הגברא וחל בה הא דהוי עיסה העשויה לחלק והיינו שאין מחשבת על מנת לחלק כשאר מחשבה הפוטרת וכעושה עיסה על דעת סופגנין דעיקר הפטור שבו הוא מכח מחשבת הגברא שמחמתו חשבינן ליה דעומדת לסופגנין אבל בעל מנת לחלק אינו כן אלא דבעינן לב' ענינים חדא שיהיה עשייה מצד הגברא דהוי עשייה המחולקת וכתולדה מזה אמרינן ששיך שהעיסה תגרר אחר העשייה המחולקת ויחול בה השם דעל מנת לחלק.

והנך ב' דינים אינם מוכרחים זה לזה והיינו דמצינו היכ"ת שיהיה עשייה המחולקת אף דמצד החפצא לא חל בו החלוקה והוא, בגוונא שמחשבת לחלוק חתיכה קטנה וישאר בידו כשיעור דדעת המשאת בנימין דאף דהך חלק קטן מחוייב בחלה (ומשום דלא הוי שם על מנת לחלק גמור עיין להלן) בכ"ז לא חשבינן ליה חד חיוב עם הגדול והוו ב' חיובים והלא הוא תימה דהא כיון דאמרינן שחל בו החיוב על כרחך ליכא כאן חלות דין לחלק ואם כן מאי טעמא אמרינן שחשבינן ליה שאינו חד חיוב.

אכן להנ"ל מתבאר היטיב דכלפי לחלק את חיובם שיהיו ב' חיובים נפרדים די במה שהעשייה דהגברא מחולקת ועי"ז חשבינן ליה שיש כאן ב' עיסות להך מילתא דחשיב שיש בהו תרי חיובי אכן סו"ס לגבי גוף חיוב חלה ודאי חשיב שיש לכל אחד שיעור חלה כיון דאין העיסה נגררת אחר חילוק עשייתו כיון שלא נשלמו דיני על מנת לחלק בגוונא דהמשאת בנימין.

וזוהו הביאור שמצינו דין על מנת לחלק אפילו בגוונא שאינו מפקיע את החיוב ורק לחלק את החיובים

ומיושב נמי מה שהוקשה דאמאי מהניא מה שמחשב שיצרפנו בסל אח"כ כיון שבשעת חיובו שהוא שעת האפייה חל בו פטור שלא היה בו כשיעור הו"ל למיחשביה מחשבה הפוטרת כיון דבזמן חיובו יחול בו הפטור אכן להנ"ל ביאור הדברים הוא דצירוף סל דאח"כ אינו אלא מפקיע את העשייה המחולקת מצד הגברא דלא חשיב עשייה מחולקת כל היכא דאח"כ יצרפנה וכיון דליכא עשייה מחולקת ממילא דגם אי אפשר לדון שיש כאן עיסה חלוקה ופשוט.

ישוב דברי הגר"ח

ו. ומעתה גם מה שפירש הגר"ח בריש דבריו דחשיבנן ליה להעיסה גופה חלוקה באמת אינו מצד שיש כח במחשבתו לעשותו כפחות מכשיעור, (ועוד דהא גם להך צד יש את כל התנאים מהו על מנת לחלק וכמו שהוקשה לעיל), אלא דביאור דבריו הוא כהנ"ל דמה שהעיסה חלוקה הוא משום שנגררת אחר עשיית הגברא וכיון שחל בגברא מעשה חילוק ממילא דגם העיסה נגררת אחר זה אלא

דלאופן השני דהוי מדין מחשבה הפוטרת הרי דבאמת לא חשיבא חלוקה ממש ורק מדין מחשבה הפוטרת הוא חל בעיסה שם חילוק ולאופן הראשון דחשיבנן להעיסה חלוקה הרי דהך שם חל בעיסה מכח דהוי עשייה המחולקת.

ומה שחלוק כאן מכל דוכתי דלא מצינו שמשום שהגברא חשיב לחלק חשיב חלוק מעתה הוא משום שבכ"מ ליכא חשיבות למחשבתו וכמו שהובא מדין שופר דפשוט שאין לעשייתו ענין בשופר וממילא דאין השופר נגרר אחר מחשבתו דווקא בחלה דדיינינן ליה לעשייתו דהא אמרינן דמכח מחשבתו מתחלקים החיובים אף בגוונא שלא חל בו פטור בזה הוא ששייך לומר שהעיסה נגררת אחר עשייתו ודו"ק.

ובאמת דלדברים שנתבארו במקו"א דלמיחל דין לחם לא דיו במה שבמציאות הוא לחם אלא בעינן גם לעשיית הגברא שיהיה עשייה דלחם אתי שפיר טפי הא דדיינינן אחר מעשה החלוקה דמצד הגברא ודו"ק.

הרב יהודה הופמן

פטורי חלה ע"י מחשבה ובנמלך

פ"א מ"ח. עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה

הנה שלש דעות פוטרות העיסה, העושה עיסה על דעת להאכילה לכלבים, או על דעת לחלקה קבין או ע"ד לעשותה סופגנין, [ולד' הר"ש גם ע"ד להקדישה]. ויל"ב הענין, איך נפטרת העיסה ע"י דעתו.

ובחזר ונמלך לעשותה באופן החייב, לאכילת אדם, ולא לחלק, ולאפותה בתנור, חוזרת ומתחייבת, כן כתב רמב"ן לענין סופגנין וכלבים, וכ"כ הראב"ד והטור לענין ע"מ לחלק. ולהגר"ח בדעת הרמב"ם, בכלבים וע"מ לחלק אין מתחייב אם נמלך לאחר הגלגול. וצריך לבאר בכל זה, איך יתכן שיתחייב לאחר שכבר נפטר בשעת גלגול, ומהו המחייב עכשיו בשעה שנמלך [שכבר נעשה הגלגול מקודם], ועוד יל"ע אי מהניא הפרשתו קדם שנמלך לפטור העיסה לאחר שימלך.

ב. וחרמב"ן הקשה מאי שנא הקדש בשעת גלגול דפטור לעולם, מסופגנין דחוזר ומתחייב אם אופה בתנור, ודעת הגר"ח בזה [בכורים ו-יט], דבהקדש באה העיסה לשעת חיובא - ונפטרה משום הקדש, משא"כ בסופגנין לא באה העיסה כלל לשעת חיוב, כיון דכשאין בדעתו לאפות אין עליה שם לחם כלל, ומשום כך לא שייך לומר שכבר נפטרה. וגם זה צ"ב, הרי לעולם החיוב הוא בשעת עיסה, ולחם הוא נעשה רק בשעת אפיה, וא"כ במהותה לא שניא עיסה זו מכל עיסה, ורק משום שדעתו שלא לאפותה, וצ"ב מדוע נחשב שלא באה לשעת חיוב.

ג. ולענין עיסת הכלבים דעת הגר"ח בהל' חו"מ דנפטרה לעולם, ויל"ע דלהנ"ל יהיה תלוי במה שנסתפק הגר"ח שם אם פטורא דעיסה"כ הוא פטורא בעלמא או דנחשב שאין זה לחם כלל, ולאופן זה לכאורה צריך להיות הדין כעיסת סופגנין דל"ח באה לשעת חיוב, ובאמת כאופן זה נקטו הראשונים,

לשון הר"ש במשנתנו, ומהר"ח או"ז והמאירי, והרמ"א בהל' פסח שכתב דמה"ט א"י בה יד"ח מצה, וכ"ה פשטות דין המשנה דאין מברך עליה ברכהמ"ז וכמ"ש המשנ"ב תנ"ד דהטעם משום שאינה בכלל לחם, ולפ"ז אם כד' הגר"ח צריך להיות דלא נקבע בפטורא וצל"ע.

והרמב"ן כתב לחלק כל הנך מהקדש, דהקדש בשעת גלגול מחוסר מעשה פדיון, ולכן נפטר לעולם, משא"כ בהנך שהוא מחשבה בעלמא, ומעשה דלבסוף מוציא מידי מחשבה, ונה"ה בלא מעשה וכמש"כ בעצמו לענין עיסה"כ שנמלך לאכילה], ויל"ע בביאור דבריו, סוף סוף בשעת גלגול היה פטור ואין אח"כ מתחייב.

והיה אפ"ל החילוק, דהקדש הוא פטור חיובי, משא"כ בהנך י"ל שהוא פטור של העדר אפיה או שיעור או אכילת אדם, ובכגון דא לא נקבע הפטור בעיסה, אבל עדיין יקשה איך עכשיו חוזר ומתחייב, [דלכא"ו כל עיסה אין מתחייבת אלא בשעת גלגול, וזהו הטעם דהקדש נקבע בפטורא, דאי שייך להתחייב גם אח"כ מדוע הקדש שנפדה לא תתחייב העיסה עכשיו, וצ"ע בזה], ומ"מ לא זהו תירוץו דהרמב"ן, שהוא כתב חילוק אחר, דהנך מחשבה בעלמא ואפשר לעקרה.

והנה כבר הזכרנו דיל"ע איך מחשבה בעלמא פוטרת העיסה, והיה אפ"ל דבאמת בהעיסה לא חייל פטורא ע"י מחשבה, ורק דהגברא שעושה העיסה ואין בדעתו כלל לצורך לחם, אין אנו יכולין לחייבו, דהמצווה ניתנה לעושה לחם לאכילה, וי"ל דכשא"א לחייב הגברא ממילא נפטרת העיסה, וזהו הגדר דכל הפטורים שע"י דעתו, ובזה לא אמרין דנקבעה העיסה בפטורא, וכשנמלך ואיהו בר חיובא, חייל חיובא על העיסה, ועדיין יקשה איך מתחייבת לאחר גלגול וכנ"ל, גם מדמבואר לענין מצה וברכהמ"ז משמע דאין זה רק פטורא מחיוב חלה, ובלשונות הראשונים איתא לענין כלבים דאי"ז לחם וכן בע"מ לחלק דכאילו חלוקה כבר מעכשיו. [גם להנ"ל, שהוא משום כוונתו של הגברא, לפ"ז לאו דוקא בעושה לכלבים, אלא בכל אופן שמתכוין שלא לאכול, וכגון ע"מ לאבדה, גם לא נוכל לחייבו, ואין משמע כן, וצ"ע]. ומכ"ז מתבאר דהפטור חייל בעצם העיסה, ושוב צ"ב תירוץו דהרמב"ן וכש"נ.

ד. והנה בר"ש מ"ה לגבי סופגנין, וברמב"ן גבי כלבים לדעת ר"י ור"ל, מבואר דמהניא

הפרשה קודם שנמלך לפטור העיסה לאחר שימלך, ודעת הגר"ח דהביאור בזה הוא משום שיתכן להפריש גם קודם שחל החיוב, אם רק יש כאן כבר עיסה לפנינו, אכן בסמוך ית' דלכ' מוכח דהחיוב עצמו חייל למפרע. ומ"מ יתכן דעדיין אנו צריכין לדברי הגר"ח, שהפרשה מועלת גם קודם שחל החיוב, דאל"כ יל"ע אם תועיל הפרשה קודם שנמלך כיון שעכשיו בשעת הפרשה הוא עדיין עומד בפטורא, ויתכן שלא תועיל חזרתו לעשות ההפרשה למפרע, ורק לענין איסור יש לחוש מעיקרא שמא אח"כ ימלך, וצ"ע.

ה. הר"ש משנה ה' ביאר בד' הירושלמי, דהעושה עיסה לסופגנין ולוקחת מקצת לאפיה, גזרין שמא תימלך על כל העיסה וחייבת להפריש, ומשמעות דבריו דאם לא תפריש עכשיו היא בספק אכילת טבל - אם תימלך לבסוף, ומוכח דאם נמלך מדעתו הראשונה מתברר למפרע שהיתה העיסה חייבת.

עוד הוכחה לזה מדעת הטור והרמ"א שפסקו בעיסה ע"ד לחלק וחילק, דשוב אם יצרף לה וישלים השיעור קיימא בפטורה הראשון, ומ"מ מדויק בדבריהם דכ"ז דוקא אם חילקה, אבל אם עשה ע"ד לחלק ולבסוף לא חילקה [או שאחר שחילקה חזר וצירפה], חייבת, ומשום דנמלך על דעתו הראשונה, והנה אם דעתם דעיסה ע"מ לחלק הוא כהקדש דנקבע בפטורא, א"כ איך יועיל להימלך ולהתחייב אחר שכבר נפטרה, וכקושיית הרמב"ן, וע"כ דס"ל דכשנמלך בטל פטורה למפרע. [וביותר לפמש"כ בלשון כמה מהראשונים דע"מ לחלק כאילו נחלקה כבר בשעת גלגול, ודאי צ"ע א"כ איך כתב הראב"ד דאם נמלך אח"כ מהניא הפרשתו דמעיקרא לפטור, וכן הקשה הגר"ח, אכן א"נ דהמחשבה לחלק נעקרת למפרע ניחא].

ועיקר הרמב"ן כן מוכיחים שכתב דעיקר החילוק בין הקדש להנך מחשבות, שהמחשבה יכולה להתבטל ע"י מחשבה אחרת, וסוף סוף עדיין קשה אחר שנפטר איך יתחייב, ומוכח דבטלה כל מחשבתו מעיקרא, ולעולם לא נפטר. וצ"ב טובא ענין זה, מהו שנעקרת המחשבה וחייל חיוב למפרע.

ו. ובעיקר החילוק בין נחתום לבעה"ב צ"ב טובא, הרי גם בעה"ב יכול לימלך ואי משום שכרגע דעתו בודאי לחלק, זה גם בנחתום, ורק

דלנחתום יש בדעתו אפשרות שלא יצליח למכור, וא"כ צ"ב מדוע הדין חלוק, סוף סוף בשניהם יש רק כוונה ודעת, ושניהם לא בטוחים שתתקיים מחשבתם, וצ"ע.

ז. **והנראה** לבאר בכ"ז, וראשית יש לבאר בעיהק"ד דמחשבה פוטרת, ונראה דיסוד הפטור הוא משום שבחלה יש דין עשיית לחם, ומועיל קביעת מחשבתו שאינו עסוק בעשיית לחם, [ולחם שנעשה מאליו פטור], ואין זה פטור בחיוב חלה בלבד אלא דאין שמו לחם, וכדחזינן להסוברים דל"ה לחם לענין מצה וברכהמ"ז, והנה זה ודאי שאין חלות לשמה או חלות שם פטור בעיסה עצמה, ולכאור' נראה דהכל הוא הבדל בפעולת העשייה של העיסה, שהיא הקובעת החיוב. ועדיין אי"ז מובן כל צרכו לענין מצה וברכהמ"ז, שאין בהם שעת חיוב, ומדוע יקבע לפי המחשבה בשעת העשייה.

והנה יל"ד, אחר שמצינו שיכול לעשות עיסה לאכילת אדם או עיסה לאכילת כלבים, האם הם ב' דרכים שעליו לבחור ביניהם, וחיוב החלה הוא דוקא אם קבע בדעתו שהוא עושה לחם לאכילת אדם, או דאינו כן, ולעולם סתם עיסה חייבת, ורק דיכול בדעתו להפקיע תורת לחם, ולהפקיע חיובא, ע"י שקובע שהוא מייחס העיסה לשם כלבים.

ונראה להוכיח מעיקה"ד דנחתום שעושה ע"מ לחלק חייב, משום דמסופק שמא לא יחלק, וא"נ דבעינן מחשבה חיובית לעשות לחם, א"כ צריך להיות דבנחתום יהיה ספק, ויהיה תלוי בדין ברירה, ובפרט דחזי' דגם לקולא מועיל דיוצא יד"ח מצה בנחתום שעושה לחלות תודה, מזה מוכח דסתם עיסה היא לחם, ורק שיכול לקבוע בדעתו שהוא מפקיעה לשם כלבים או לחלק או חלות תודה, ורק ע"י קביעה כזאת, שחלה רק בדעת מוחלטת וודאית, אז מופקעת העיסה מתורת לחם, אבל כל שיש לו צד לעשותה לחם א"כ לא הופקעה מתורת לחם ודוק.

ובזה מובן מדוע ע"י דעתו פוקע שם לחם למצה וברכהמ"ז, דאין החסרון העדר העשייה, אלא שקבע ויחד העיסה לדבר שאינו לחם. ויסוד המחשבות לפ"ז הוא דיכול לייחד העיסה בדעתו לדבר שאינו לחם, וע"י זה היחוד פוקע דין לחם מהעיסה.

ועפ"י כלל זה מובן דברי הרמב"ן, שכתב דפטורי מחשבה אם נפקעו הדרא העיסה לחיובא,

ומשום דעיסה בעצם חייבת, וכאן הוא נפטר ע"י שיחדה לכלבים, אכן משעקר מחשבתו נשאר סתם עיסה, שחייבת, ולא היה בגלגולה סיבת פטור, ומה שהיה דעתו לכלבים אין זה בעצם העשייה, אלא מילתא אחריתא, כיעוד שיעד להעיסה, ויעוד זה הפקיע שמה, אכן משנעקר ונתברר שלא היה מיועד לזה, קיימא עיסה בחיובה.

והנה פשטות ל' הרמב"ם והרמב"ן משמע דכשנמלך "והשלים אפייתה בתנור" [רמב"ם] [עקר המעשה למחשבתו] [רמב"ן], אכן בנמלך ועדיין לא השלים, היה יתכן לומר דבזה לא עקר למחשבתו, ולא נתחייב ע"י האפיה, אבל הט"ז שכ"ט סק"ד דקדק בשו"ע, דמיד כשנמלך נתחייב, ולהמתבאר הוא פשוט כך, דמיד כשנמלך ופקע היחוד לכלבים, ונשאר סתם עיסה, חל עליה חיוב, ושוב א"י להפקיעה, וכמו בגלגל סתם ואח"כ חישב לכלבים דלא פקע חיובא, ודוק.

ח. **ונבוא** לבאר יותר בפירוט, דבכל הנך מחשבות הפוטרות, הם תוכן ושם מסויים, שמפקיע תורת החיוב מהעיסה. והנה נחלקו הר"ת והראשונים בענין עיסה גמורה ע"ד לבשלה דלהר"ת חייבת, והק' הראשונים מעיסת הכלבים, והר"ת בסה"י כתב לבאר בזה, דכללו של דבר כל גלגול עיסה חייב, בר מהנהו דממעט במסכת חלה כגון עיסת הכלבים, עכ"ד. ומשמע דהחילוק הוא דעיסת הכלבים יש לה שם עיסה מיוחד, שהוא פטור, משא"כ עיסה שהוא רוצה לעשותה סופגנין, אין עליה שם אחר מעיסה שרוצה לאפותה בתנור. [וע"ע להלן אות י' ביתר ביאור].

והר"ש כתב דגם העושה עיסה על דעת סופגנין פטור, והנה איתה בתוספתא דהעושה עיסה לאוכלה בצק חייב בחלה, ולכאור' להר"ש מאי שנא מהעושה עיסה לסופגנין, ויל"ב דגם להר"ש אם עשה עיסה סתם, ורק שלא תיכנן לאפותה ללחם, אין זה מגרע מחיובה, ורק אם בדעתו לעשותה סופגנין, שהוא שם עיסה לצורך אחר שאינו לחם, רק בזה חייל פטורא. וכן בע"מ לחלק, האריך הגר"א ללמדנו שהוא דוקא עמ"ל לב' אנשים ולא לחלק לעצמו, ויל"ב מאי נ"מ סוף סוף צירוף דעיסה זו עתיד להתחלק, ואחר העיון בדבריו מתבאר, שהטעם הוא משום שרק ע"י חלוקה לב' אנשים יש כאן תוכן עצמי של חלוקה, יש מחשבה לחלוקה אמיתית, משא"כ לחלק לעצמו, כיון שזה רק מחשבה, ואין סיבה מהותית להחלוקה, אין

דלחם נעשה ע"י אפיה, והנה בלחם יש שני שלבים בעשייתו, יש עיסה ויש אפיה, וחוב חלה חל בשעת עיסה, ובעיסה אין נפ"מ אם זו עיסה לאפיה בתנור או לבישול, דבשלב הראשון הכל שווה, נוכמו שלא תאמר שיהיה במירוח נפ"מ מה מתכוין לעשות בהכרין, משו"ה לא שייך לר"ת פטור במחשבה זו.

והנה הרמב"ן כתב דלהר"ת עיסת הכלבים מיירי בעיסה רכה, דאי בעיסה עבה הרי כבר נתחייב, והנה בעיסה רכה נפטר מ"מ בשעת אפיה, וזה ע"י דדעתו ליתן לכלבים, וא"כ גם לר"ת אזלינן בתר דעתו לכלבים, וקשה מה חילק הרמב"ן לדעת ר"ת דבשעת לישה לא תפטור דעתו ורק בשעת אפיה. ומבואר כש"נ דהנידון דהר"ת היה שאין קשר בין הלישה להאפיה, והרמב"ן הקשה דהכ"נ בכלבים נחלק מחשבת כלבים שלאחר האפיה משעת הגלגול, אבל הר"ת חילק בין סופגנין לכלבים וכש"נ.

י"א. ומש"כ הגר"ח לענין עיסת סופגנין דלא באה לשעת חיוב, הכוונה בזה הוא דכיון שגלגל שלא לעשותה לחם, א"כ הגלגול עצמו אינו גלגול עיסה דלחם, משא"כ בהקדש דהוא רק פטור מטעם הקדש.

ולענין עיסת כלבים נחלקו הרמב"ם והטורן או"ח שנד-ב] דלהטורן א"י בזה יד"ח מצה משום שאינה לחם, אבל להרמב"ם רק מטעם חסרון שימור, ועי"ש בבהגר"א דלהר"מ אין עיסה על דעת כלבים מפקיעתה מדין מצה, וצ"ב, ואולי לדעתו מחשבת כלבים הוא רק פטור חלה משום המעשה אפיה, אבל אין בזה שם כלבים נתפס בעצם העיסה, וצ"ע.

והגר"ח נוקט בד' הר"מ דעיסה"כ אם נמלך קיימא בפטורא, ותמהנו בזה לעיל, מאי שנא מסופגנין, ולמש"נ כאן דמחשבת כלבים לא חיילא בהעיסה, כיון שאין שום שינוי בהעיסה, מובן דמשו"ה חשיב שהגיע לשעת חיוב ונפטר, [ובסופגנין אינו כן, דאם חשב לסופגנין הוא מחשבה לשינוי בעצם הלחם וזה חייל ומפקיע עכשיו שם לחם בגוף העיסה וזה היפך סברת הר"ת דלעיל]. גם י"ל דמסתברא שאם נמלך לא יתחייב, כיון שאין כאן תפיסת שם בגוף העיסה, והפטור הוא בעצם המעשה שלו, ובזה לא שייך שיתבטל למפרע, ובסופגנין יתכן דלהר"מ אה"נ ואין מתחייב למפרע, ולא עדיף על כלבים, ולא ס"ל כהראשונים שהפטור הוא ע"י שחיילא הפקעה בעצם העיסה.

מחשבה זו חיילא בהעיסה לפטורא, וכ"ז הוא מהטעם שנתבאר, שאין פטור מחשבה משום שצריך לחשוב על מנת עיסה כשיעור שתיאפה בתנור לאכילת אדם, שאם כן היה, אף מחשבה לחלק לעצמו היה מונח כאן מחשבה שלא להגיע ללחם, אבל כיון שהוא להיפך דבענין מחשבת חילוק, לכן צריך חילוק אמיתי. [וצל"ע במש"כ הר"ש פ"א מ"ו במחשבה להקדיש דפוטרת, א"ש לבאר ככל הנ"ל].

ט. **ועיקה"ד** דמחשבת חלוקה צל"ב, דהרי גם אם תתחלק יהיה זה לחם, ודין שיעור הוא על העיסה בשעת חיוב לא על הלחם, ומה איכפ"ל שבמחשבתו לחלק, אכן הביאור בזה הוא, דכשחושב לחלקה בשעת לחם, א"כ כל הצירוף עכשיו אינו צירוף ששייך להלחם, והוא צירוף מיקרי וזמני, [וזהו יסוד כל ענין מחשבת חלוקה, ומש"כ הגר"ח ב' צדדים אם יש לו פטור דכחלוק, או רק שם פטור בעלמא, הכל נידון בחלות הדינים שחלים בעיסה, אבל שורש הפטור הוא כש"נ בהא דאין הצירוף עכשיו שייך להלחם].

והנה בחיוב חלה יש את העיסה ויש את הלחם, וודאי דהחיוב מתחיל ונגמר רק בעיסה ואינו תלוי אם יעשה לבסוף לחם, ולא חייל שום תוספת חיוב ע"י שנעשה לחם, אבל, כיון שראשית עריסותיכם, בעתידין להיות לחם דוקא הכתוב מדבר, לכן צריך שייכות בהעיסה, לעשיית לחם, וזהו שנת' דאם חושב לכלבים א"כ עיסה זו אינה ללחם, וכן בחושב לחלק א"כ הצירוף של השיעור עכשיו אינו שייך לעשיית לחם, וממילא אין לו לחייב בחלה.

י. **הר"ש** הקשה על ר"ת דאי מחשבה לחלק פוטרת כ"ש מחשבה לסופגנין, ומשום דבמחשבתו שלא לעשותו לחם כלל, ולהר"ת יל"ב דמחשבת חלוקה חיילא בהעיסה עצמה עכשיו, שאינה מצורפת לצורך לחם, משא"כ מחשבת סופגנין אין זה נפ"מ בהעיסה דאין הבדל בין עיסה לתנור ועיסה לסופגנין, וא"כ הוי סתם עיסה.

ועד"ז יל"ב יותר את ההבדל בין סופגנין לעיסת הכלבים, דהעושה עיסה לשם כלבים כל תחילת עשייתו הוא עיסה לכלבים שפטרנה תורה, והנה תוכן הפטור דמחשבת כלבים הוא רק היעוד ליתן לכלבים, ובזה היעוד אין נפ"מ בין אחר אפיה או שעת עיסה, וגם העיסה היא לכלבים, אבל מחשבת סופגנין אין בה דין של יעוד לאפיה, וכל הדין הוא

י"ב. ולעיקר הפשט במשנתנו דעיסת הכלבים, להסוברים דאם נמלך עדיין פטור, אתיא משנתנו כפשוטה, דעשה לכלבים ואח"כ נמלך לאכול, אם חייב בחלה, אכן להרמב"ן דאם נמלך חוזר ומתחייב, יל"ע על מה מדברת המשנה, ולכאור' י"ל בפשטות, דכל מה שנמלך מתחייב הוא דוקא קודם אפיה, אבל לאחר אפיה לא יתכן שיתחדש חיוב. אכן מסופקני במשמעות הרמב"ן שפירש דגזור ר"י ור"ל שמא ימלך להאכילה לרועים, ומשמע דגם לאחר אפיה חיישין, ואם כן הוא צ"ב בתרתי, איך מהניא מה שנמלך לאחר אפיה לחייב, ואם כן הוא על מה מדובר במשנה, שעיסה"כ פטורה, הרי אם בא לאכול א"כ הוא נמלך וחוזר ומתחייב.

והנה בעיקה"ד מצינו עוד דוגמא שאחר אפיה גורם חיוב, מש"כ הצ"ח ובית אפרים דהעושה עיסה ע"מ לחלק ובדעתו לצרף בסל לאחר אפיה, דאינו נפטר, ויל"ב בזה, דמחשבת חלוקה פוטרת, שעל ידה נידון שעכשיו אין כאן צירוף, רק מקרי, אבל עומד להתחלק, אך כשחושב שבסוף הכל יתכן ויחזור להצטרף בסל, א"כ אין כאן מחשבת חלוקה מוחלטת, ויש צד צירוף בעיסה זו וסגי בהא לחייב.

ויל"פ דברי הרמב"ן דגזירת ר"י ור"ל היינו שכאן שיש צד שלבסוף יאכל לרועים, ואפילו אם יתחדש צד זה לאחר אפי', מ"מ כל שמעיקרא ידוע צד זה שוב אין חלה כאן ההפקעה דעיסת הכלבים, כי יש פה צד של אכילת אדם וסגי בזה ליתן שם עיסה החייבת, וצ"ע.

י"ג. וכעין זה מבואר בהא דכשיש צד חיוב ופטור מעורבין חייב, ומצינו זה בג' האופנין, בכלבים מבוי' בלשון פיה"מ כאן דאם משתף הרועים באכילה חייב, ומשמע דאפילו א"צ לחשוב שיאכלו כשיעור חלה, וכן בע"מ לחלק מבואר במשנה דנשים שנתנו לנחתום ואין לאחת מהן כשיעור, הא יש לאחרת מהן כשיעור הכל חייב, [ולא אישתמיט שיהיה תלוי בביריה ויצטרך להפריש עליה ממקום אחר], וכן לעניין סופגנין כתב הר"ש דאם אופה מקצת גזרינן שמא תאפה אח"כ את כל העיסה "או כשיעור חלה"

ממנה, ומבואר דאם תאפה חלק מן העיסה תתחייב כל העיסה, נדאל"כ אין לגזור על החתיכה הקטנה שאופה עכשיו].

ויל"ב בכל אלו האופנין, דכל שיש צד חיוב, שוב לא חיילא ההפקעה בהעיסה, וזה אין לומר שתחול ההפקעה על חלק מן העיסה, ויהיה תערובת, כיון שאין כאן דיני יחוד המעשה לשם לחם, שיתחלק הכוונות בין חלקי העיסה, אלא יש כאן מעשה אחד של לישת עיסה, וכל שיש בהעיסה צד חיוב שוב לא שייך לדון בה הפקעה. [וצ"ע בזה עוד, מדוע לא נימא דכוונתו ומעשיו מעורבין לאדם ולכלבים ויהי' תלוי בביריה, וגם במחשבת פסול מצינו עירוב מחשבות הגם דסתמא כשר, ולכא' משום דכאן אין זה דין מחשבה, אלא מציאות של יחוד, ול"ש יחוד על חלק שיתברר אח"כ, כשהוא עכשיו עושה עיסה אחת ולא חילקה].

י"ד. והנה לדעת הטור עיסה ע"ד לחלק ונמלך חייב, ואם חילק וצירף ממקום אחר פטור, והא דבצירף ל"ה כנמלך הוא משום דנתקיימה מחשבתו, ורק כשבמציאות לא חילק ולא קיים מחשבתו, אז בטילה מחשבת החלוקה למפרע.

ויל"ע כשהוא לא נמלך, אבל יורשו נמלך שלא לחלק, או לקוחות, האם זה מבטל לדעתו דמעיקרא, והנה הר"ש ורמב"ן גרסי להירושלמי גבי נחתום דחושש שמא ימצא לקוחות, ופי' שמא ימצא לקוח שיצרף הכל לעיסה אחת, ומבואר דצירוף ע"י לקוח מבטל דעת החלוקה, אבל לגירסת הרמב"ם דחייש שמא לא ימצא לקוחות, והוא עצמו ימלך, יש לדון דע"י לקוחות לא תיבטל מחשבת החלוקה, כיון שבעשיית העיסה היתה דעת גמורה לחלק והוא לא חזר בו ולא ביטל לדעתו, [וגם להר"ש הוא דוקא בנחתום שדעתו מעיקרא תלוי בדעת לקוחות]. מעתה יל"פ להרמב"ן מתני' דעיסת הכלבים, דגם אם ימלך לאחר האפיה יתחייב למפרע, והגזירה כאן שמא יאכלו הרועים שלא מדעת בעה"ב, ולא חשיב כנמלך, וכ' לפלפולא.

הרב פנחס שטרנבוך

בענין הפרשת חלה מן המוקף במקפיד על תערובתן

תערובתן לאין מקפיד לק"מ דבאמת אינו ענין של צירוף עיסה אלא שיהא מונח במקום אחד ושיהא מחובר ע"י נגיעה. אבל להריטב"א דבעינן ראשית עריסותיכם וכן לדברי הירושלמי דבמקפיד דוקא בעינן נגיעה צ"ע מאי שנא דכשבכל עיסה ליכא שיעור חלה אינם מצטרפים אפילו נוגעים זה בזה ובדאיכא שיעור חלה הסל אין מצרפן ונגיעה מצרפתן.

ונראה ליישב בתרי אנפי דאפש"ל דכשהנידון הוא שבעיסה צריך שיעור חשוב הראוי להתחייב בחלה בזה דנים על השתמשות האדם ומצידו אין כאן עיסה בשיעור חשוב אלא שתי עיסות דהוא מקפיד על תערובתן. אבל לאחר שכבר חל בכל אחד חיוב חלה אין ענינינו כלל העיסה אלא החלק והזכות של הכהנים וע"כ אם נוגעים אהדדי מהני להיחשב ביחד על אף שהבעלים מקפיד.

וביותר אפשר דמקום החלה בעיסה אינו מוגדר, והרי כשמחברים לעיסה עוד עיסה אפשר לקחת החלה רק מהעיסה השניה שהחלה מעורב בו (להראשונים שהביא האתון דאורייתא) הוא כעין זכות ועכ"פ אינו מוגדר במקום, וא"כ על חלק החלה אין שייך לומר דמקפיד על תערובתן דמקום החלה לא נודע לנו שיהא שייך להקפיד על תערובתו ובהפרשה מתברר שכל החלה של שני העיסות הוא בעיסה אחת.

ובזה יתיישב טובא דכשאינו מקפיד על תערובתן הבית מצרפן דבזה מהני שימוש הבעלים לצרפן לאחד (יחד עם צירוף הבית) אבל במקפיד דשימוש הבעלים אין מצרפם מהני דוקא נגיעה לצרפם דבזה הם מחוברים במציאות ומה שמקפיד אינה סיבה לחלקם אחר שכבר נתחייבו בחלה וכמו שביארנו בס"ד.

ולדעת התירוץ הראשון בתוס' שם וכן פשטות דברי הריטב"א דגם באינו מקפיד בעינן נגיעה דלגבי עיסה שנתחייבה בחלה לא יעזור צירוף סל אף דלחייב בחלה מהני צירוף סל וחשיב עריסותיכם, צ"ל כנ"ל דלחייב בחלה דנים על שימוש הבעלים וזה גופא מוסיף בצירוף, משא"כ לאחר שכבר נתחייב אין מוסיף לנו כלל שימוש הבעלים ודוקא ע"י נגיעה חשיב חיבור ועיסה אחת.

פ"א מ"ט. ואין נוטלין מן הטהור על הטמא אלא מן המוקף.

הרמב"ם פירש המשנה דשני הלכות הם, ויסודו מדברי הירושלמי כאן, דהדין דאין תורמין מן הטהור על הטמא נלמד מקרא דונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב כשם שדגן אי אפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור כך הגורן. ולפי"ז אין לדין זה שייכות לדין דאין תורמין אלא מן המוקף.

ולדעת הר"ש אסמכתא בעלמא היא ועיקר הטעם דאין תורמין מן הטהור על הטמא דחיישינן שיתרום שלא מן המוקף דיחשוש על הטהור שלא יטמא.

ודין מוקף בחלה לדעת רוב הראשונים הוא כמו בתרומה, ולדעת הריטב"א בנדה ז' הוא דין מיוחד בחלה דבעינן ראשית עריסותיכם ולא חשיב ראשית עריסה אלא כשהכל בעיסה אחת. ולכאורה ס"ל דבעינן שיהיו העיסות מחוברות יחד ממש. ויותר מכן כתב התוס' בנדה ז' בד"ה ומקפת וקורא לה שם דצריך נגיעה ממש גם בשעת קריאת שם. אך בתוס' אין הכרח דדין מוקף בחלה הוא דין אחר מבתרומה. (ופלא אמאי אין מקפידים בזמנינו לכתחילה על נגיעת החלה בעיסה אף שזה מעכב לכמה ראשונים, אמנם השו"ע פסק שלא כדעתם).

ובתוס' שם כתבו ועי"ל דאפילו בלא מוקף אפשר שיועיל צירוף סל ובפרק כשם דבעי ר' אליעזר נגיעה משום דמקפיד על נגיעתו משום טומאה אין מועיל צירוף כלי וכן משמע קצת בירושלמי דבר שהוא מקפיד על חיבורו אין הבית מצטרף אינו מקפיד על תערובתו הכלי מצרף ע"כ. וכדעה זו פסק רבינו הגר"א ביו"ד ס' שכ"ה סק"ח.

וצע"ג דהרי שני עיסות שבכל אחת מהם אין שיעור חלה אם מקפיד על תערובתן אפילו צירפם בסל ונוגעים זה בזה אין מצטרפין לחיוב חלה וכן פסק השו"ע בס' שכ"ו ס"א. וא"כ מאי שנא דבמקום שיש בכל אחד מהם שיעור לחיוב חלה מהני נגיעה לצירוף.

והנה לפי הדיעות שלא למדו דין מוקף מראשית עריסותיכם וגם אין מחלקים בין מקפיד על

הרב ישראל מאיר הפטר

גרדי דין גלגול וקרימה אליבא דר"ע ורבנן - וביאור דין פטור בשעת חובה

הדינים העולים מדברי הירושלמי בפלוגתא דר"ע וחכמים / ביאור החילוק לר"ע בין חיטי חו"ל לחיטי א"י אם אפשר להגלגול לחייבו בחלה / לר"ע מ"ש פטור הקדש מנכרי / דברי הר"ש לעיל ריש פ"ב ששייך פטור נכרי אף קודם שנתחייבו בחלה - וההכרח דנכרי הוי הפקעה מדין חלה / דעת רבנן דבשעת כניסה הקרימה מחייבת / יסוד הדין דפטור בשעת חובה / מהו הדבר שנקרא שעת חובה - שמחמת כן אינה חוזרת ומתחייבת / מתי אמרינן שלא בעינן מעשה נוסף לחייבו בחלה ודי במה שהוא מגולגל (דנמלך די לחייבו) / יסוד חיוב קרימה אליבא דרבנן / ביאור דין עיסת חו"ל שמתחייבת בקרימה לרבנן / ביאור דין קרימה אליבא דר"ע / החילוק בין פטור הקדש לבין פטור עכו"ם אליבא דר"ע

אינו אלא בחיטי א"י. אבל בחיטים שגדלו בחו"ל תלויים המה בשעת קרימה, וכמו שאיתא בירושלמי ריש פרק ב' דעל דעתיה דר"ע ספינה שנכנסה לגבולות א"י תליא אם הקרימה היתה בא"י ולא בהגלגול, ומבואר ששניא מדין חטים שגדלו בא"י.

ולרבנן שס"ל דתליא בשעת גלגול, מבואר בירושלמי רפ"ב דמודו בעיסה בזמן שנכנסו לא"י שמתחייב בהקרימה, אף דבעלמא תליא החיובים והפטורים בשעת הקרימה. (ובעיסת חו"ל בזמנינו הנכנסת מחו"ל לא"י והיה גלגול בחו"ל וקרימה בא"י אינו מבואר להדיא, ודעת הדרך אמונה שפטור כיון שהגלגול היה בחו"ל, וחיליה מדברי החזו"א דמאי ט"ו ד', אכן ע"ש שנראה שלא בא אלא להפקיע שתליא היכן עתיד לאכלו, ולא באם תליא בקרימה או בגלגול ע"ש היטיב, ובפשטות היה לנו לומר דדמיא לכניסה לא"י שמתחייב בקרימה דמ"ש).

ביאור החילוק לר"ע בין חיטי חו"ל לחיטי א"י אם אפשר להגלגול לחייבו בחלה

וביאור הדין דלר"ע שניין חיטי א"י מחיטי חו"ל (עיין הערה בירור הק ענינא אם הוא מוכרח) הוא דהנה עיקר הדין דגלגול מחייב בחלה

הדינים העולים מדברי הירושלמי בפלוגתא דר"ע וחכמים

א. נחלקו הראשונים בשיטת ר"ע אם כוונתו לומר דאין לנו אלא קרימה בתנור והגלגול אינו מחייב כלל לא לגבי הקדש וגם אינו טובל זהו דעת הר"מ על פי הספרי, אכן בירושלמי (וכן דעת הרשב"א) מבואר דר"ע מודה לענין הקדש שגלגולה פוטרה, וכל מה שנחלק הוא לענין גלגול עכו"ם שאינו פוטר.

עוד מבואר בירושלמי שלגבי חיוב הטבל מודה ר"ע שמשעת גלגול הוא שחייב, (כ"ה פשטות דברי הירושלמי ולשון הרשב"א בתשובה 'הגלגול טובלה', וודאי שדוחק להעמידו דרך אסור באכילת קבע וכמו שס"ל להריט"א, מלבד דעצם הסברא דאסור באכילת קבע מה"ת הוא דבר חידוש לחלק בין קבע לעראי שלא מצינו כע"ז).

נמצא דבכ' דברים ס"ל לר"ע דתליא בגלגול, והוא בדין טבל ובדין הקדש, ואילו בדין נכרי תליא בשעת הקרימה.

ובמה ששנינו בירושלמי דס"ל לר"ע דעיסת הדיוט מתחייבת כבר לדין חלה בשעת הגלגול, זה

א. בירור הדין אם לר"ע שניין חיטי חו"ל מחיטי א"י

פשטות לשון הירושלמי שהשוה לדעת ר"ע בין עיסת עכו"ם לעיסת חו"ל ואם נאמר שבעכו"ם גלגול מחייב הרי דהוא הדין גם בחו"ל ואם נאמר שדווקא קרימה מחייבת הרי דהוא הדין גם בעכו"ם וכיון דמסיק הירושלמי דבידול בעכו"ם לר"ע גלגול מחייב (דכ"נ ממה שכתב הירושלמי דמודה בעיסת הדיוט שגלגול טובלה ונראה אפילו בגדל ביד עכו"ם והעיקר תליא בגלגול ביד ישראל דאליה וגדל ביד עכו"ם ס"ל דבעינן דווקא קרימה וכל מה שמורה ר"ע הוא משום שהוא בגידול ישראל אמאי לא כתב הירושלמי מודה שהגדל ביד ישראל גלגול עכו"ם פוטרה). הוא הדין דבחיטי חו"ל גלגול יחייב.

אכן אם ננקוט דכוונת התוספתא דלר"ע ספינה תליא אם מן החוט ולפנים הוקרם מתחייב ואם לאו פטור והרי האם לאו פטור הוא דבר שאינו נצרך שהרי פשוט שאחר הקרימה אי אפשר שיתחייב אלא שהתוספתא באה להשמיע שאף אם הגלגול היה בא"י אינו

עוד ביארו בזה דגלגול לר"ע הו"ל כהבאת שליש, ובהבאת שליש כללל הוא שהקדש פוטר, ואילו עכו"ם אינו פוטר, אכן דבר זה מוקשה טובא אם נימא דכבר בשעת גלגול האוכלה מתחייב אליבא דר"ע, וגם יש לעיין ממה שבנתינת מים הקדש אינו פוטר אף דלכמה ראשונים בקדושין ס"ל דנתינת מים הו"ל כהבאת שליש (עוד יש נידון אם הבאת שליש ביד עכו"ם אינו פוטר ואכמ"ל).

(**עוד** עיין בזכרון שמואל שהביא לעוד ילפותא בהקדש שפטור ואפשר שמצד זה הוא חלוק מנכרי ודחאה ע"ש).

דברי הר"ש לעיל ריש פ"ב ששי"ך פטור נכרי אף קודם שנתחייבו בחלה - וההכרח דנכרי הוי הפקעה מדין חלה

ג. והנה הר"ש לעיל ריש פרק ב' הביא לפלוגתא ר"א ור"ע אם פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים, והביא ר"ע ראייה מקמחים ובציקות שנתחייבו בשעת כניסה לא"י, והקשה הר"ש שהרי הגלגול היה ביד עכו"ם והיה לו ליפטר, ותירץ דר"ע לטעמיה דס"ל דתליא בשעת קרימה עכ"ל.

ורבריו מוקשים מאוד דהא כיון דמיירי קודם הכניסה אם כן היאך שייך בזה פטור נכרי, דהא לא הגיע אכתי שעת חובה ושפיר היה לנו לומר שגם אם גלגול מחייב בכאן קרימה תחייבנו, דהא ליכא פטורה אלא חסרון חיוב.

ואמאי לא יהיה הכניסה כדין בגלגלה על דעת סופגנין שהדין הוא שאם נמלך חוזר ומתחייב בשעת האפייה, וכן בבליה רכה אמרינן דקרימה מחייבת לכו"ע. (אא"כ נאמר שהאפייה הו"ל כמעשה גלגול והוא דבר חידוש, וזה לא יהני לסופגנין ששם הוא כבר נעשה מעשה גלגול וליכא תוספת באפיה כלל), ומסברא אינו מוכן כל כך שהרי אם נימא שגלגול הוא המחייב ולא הקרימה ענינו הוא

יסודו הוא משום שאז נעשה השם עיסה שבו, וכן קרימה הוא עוד זמן שנעשה השם לחם שבו, והנה מזה שמצינו שדין א"י איירי בעשייה דהלחם, מתבאר דעיקר מה שהקפידה התורה לחיוב חלה הוא במה שהוי עיסת או לחם הארץ, וזה הוי על ידי העשייה הוא משום שבעינן 'שהעשייה תהיה בא"י'.

וזהו דאמרינן דאם החיטים גדלו בא"י דיינינן ליה שהעשייה הוא בא"י על ידי שהגידול היה בא"י ושפיר מצטרף לגלגול להחשיבו שהעשייה הוא בא"י, משא"כ אם הגידול בחו"ל לא חשבינן ליה שהעשייה בא"י אלא על ידי הקרימה, שעל ידי זה אפשר למיחשב שהעשייה הוא בארץ שזה הוי עשייה יותר אלימתא, שדי בזה להחשיבו שנעשה בא"י.

לר"ע מ"ש פטור הקדש מנכרי

ב. והנה התמיהה בשיטת ר"ע, עפ"י הירושלמי שחילק בין הקדש, וחלות דין טבל דתליא בשעת גלגול, לבין דין עכו"ם שתליא בשעת הקרימה, גלויה דמאי שנא זה מזה.

וכמה ביאורים נאמרו בזה חדא (תורת זרעים) דשניא דין הקדש שהוא הפקעה לדין חלה, לדין עכו"ם שאינו אלא שאינו יכול להתחייב, ולהך ביאור קשיא טובא אמאי לרבנן אין גלגול עכו"ם חוזר ומתחייב בשעת קרימה, וכמו שמצינו בזמן הכניסה שקרימה לבד מחייבת, אם כן גם בעכו"ם נימא כן, אך אם היינו אומרים שהוא הפקעה הוי ניחא, ששניא מזמן הכניסה ששם הוא חסרון חיוב.

כן הוכיח הגרש"ר דהא בדברי חכמים מבואר דגלגול פוטר אף אם נתינת מים היה ברשות ישראל, וכיון שכתבו הראשונים דנתינת מים הו"ל כהבאת שליש ולכך אפשר לו להחלה שיחול בו, אם כן היה לנו לומר שלא יפקיע דין העכו"ם את הדין שיחול להחיל חלה, אם עכו"ם אינו אלא חסרון חיוב. וע"כ דחזינן דעכו"ם הוי דבר הפוטר גם כן ולא רק חסרון חיוב.

מתחייב אא"כ היה הקרימה בא"י אזי יצא נפק"מ בין חיטי א"י לחיטי חו"ל דהא בחיטי חו"ל הוא ירושלמי דגלגול טובלה ואילו בחיטי חו"ל זהו שאמרינן כאן שאינו מתחייב בקרימה ואז יצא הנפק"מ הנ"ל.

וגם לפי הדברים שיתבאר אכתי צ"ב אמאי רבנן ס"ל דגלגול מחייב בחיטי חו"ל הלא מכיון דר"ע ס"ל שגלגול יכול לחייב ובכ"ז בחיטי חו"ל ס"ל דאינו מחייב אם כן לרבנן נמי נימא כן ולפי מה שיתבאר במסקנת הדברים שנחלקו בגדר הקרימה אם הוי עשייה אחריתי או לאו אפשר שיש ליישב שדווקא אם איכא מעשה אחריתי הוא שאפשר לומר שבעינן את העשייה ההוא כדי להחשיבו כעשייה בארץ משא"כ לרבנן שהוא חד שם עשייה ממילא דאי אפשר לומר שהעשייה אח"כ הוי עשייה אלימתא טפי וממילא דכבר בתחלת העשייה אפשר לקבוע בו דהוי עשייה דהארץ. (אכן עיקר הך דקדוק בלשון התוספתא אינו מוכרח כ"כ ושפיר אפשר לומר דלר"ע גלגול יחייב ונמצא שחיטי חו"ל וחיטי א"י שוים הם בהך ענינא דגלגול יכול לחייב וכנ"ל ולפי"ז לא בעינן לכל זה הביאור).

דעשיית שם עיסה הוא המחייב, וכאן הרי ליכא עשיית עיסה ורק קיבוץ החלקים הוא שיש כאן ויל"ע).

ונראה מוכרח ומבואר מדבריו שבאמת דין עכו"ם הו"ל פטור והפקעה מדין חלה ולא רק חסרון חיוב ולכך שפיר שייך גם קודם שנתחייבו בחלה שהרי סו"ס היה זה בשעת גלגול ברשות עכו"ם ויש כאן הפקעה, (והגם שאין כאן פטור בשעת חובה סו"ס הפקעה דרשות עכו"ם יש כאן), ולכך כתב הר"ש דר"ע לשיטתיה דס"ל דקרימה מחייבת.

דעת רבנן דבשעת כניסה הקרימה מחייבת

ד. **ורבנן** מודו דבשעת כניסה לא"י נתחייבו ששם אזלינן בתר הקרימה, הרי דגם שהיה הפקעה בשעת הגלגול כיון שהיה גלגול עכו"ם, (וכמו שמוכח מדבריו הר"ש, וכמש"כ לעיל דאל"ה לא קשיא לר"ע אמאי גלגול אינו פוטר), וחזינן שיש כאן מחייב דקרימה.

וצ"ב אמאי דהרי בפשטות כיון שיש הפקעה ופטור מחלה לא מהני שיש עוד זמן חיוב דקרימה, וכמו שבפירות א"י לא מהניא הקרימה בהקדש, ובפשטות דהוא משום שהקדש הוא הפקעה דאל"כ אמאי אינו חוזר ומתחייב בזמן השני.

עוד יש לעיין דגם אי נימא דרק חסרון חיוב הוא שיש כאן ולכך חוזר ומתחייב בשעת הקרימה, ולא חשבינן ליה גם פטור בשעת חובה, כיון שאכתי לא הגיע זמן החובה (ועכ"פ בלי שהיה ברשות עכו"ם ודאי אפשר לומר סברא זו דלכך אפשר לקרימה לחייב), אכתי יקשה דאמאי בעינן קרימה בשעת כניסה לארץ ולא יהיה די במה שהוא מגולגל בא"י, דהא לא היה פטור בשעת חובה בחו"ל. ורק חסרון חיוב הוא שיש כאן ואם כן בהיותו בא"י מגולגל אמאי לא יחזור ויתחייב כיון שעתה הוא מגולגל ולא חל בו פוטר בחו"ל.

יסוד הדין דפטור בשעת חובה

ולבאר הדברים, נראה להקדים יסוד דינא דפטור בשעת חובה - והוא דהנה שנינו שפטור של עכו"ם הקדש חו"ל וכיו"ב תליין בשעה הראשונה של החובה, ואם אז נפטר הרי דגם אם אח"כ פקע סיבת הפטור, אינו חוזר ומתחייב.

וצ"ב מהו הטעם שהרי סיבת הפטור הוא מצד שהיה עיסת העכו"ם, וכיון שעתה אין זה עיסת העכו"ם אמאי יפטר, ולא יתחייב מצד שיש כאן חמשת רבעים קמח.

ונראה הביאור דהנה מצינו כללא בש"ס דכל איסור שחל תו לא פקע, והיינו אפילו אם נפקע סיבת האיסור אין זה סיבה שיפקע הדין, וכהא דמצינו בחמץ בפסח שאם נשרף קודם פסח אינו נאסר בפסח מצד שכבר אינו חמץ, ואילו נשרף בפסח אחר שנאסר שוב אינו חוזר וניתר (לדידן דס"ל שהוי מן הנקברין), ואף שכבר ליכא לסיבת האיסור שהרי כבר כלה החמץ שבו בכ"ז האיסור נשאר בו.

ומעתה נראה דהך דינא אינו רק באיסור, אלא גם בפטור, שכשחל פטור בדבר לא בעינן תו למידן אם יש כאן את סיבת הפטור או לאו, אלא אמרינן דהדבר הזה הוי פטור מחלה אף שכבר ליכא לסיבת הפטור, וזהו יסוד הדין דפטור בשעת חובה, והיינו שאם בשעה ראשונה בזמן חלות החיוב דינו שהיה פטור מן החיוב, הרי דכך נקבע שם העיסה שהוי עיסה הפטורה מן החלה, ואף אם פקע סיבת הפטור אינה חוזרת ונאסרת.

מהו הדבר שנקרא שעת חובה - שמחמת כן אינה חוזרת ומתחייבת

והנה מצינו בדין עיסה שעשאה על דעת סופגנין, ולבסוף נמלך ואפאה, דאמרינן שחוזרת ומתחייבת. ולא אמרינן שחל פטור בשעת חובה, והקשה הגר"ח מ"ש ממחשבת חלוקה דלהרמב"ם הו"ל מחשבה הפוטרת ואינה חוזרת ומתחייבת, (והוא בגוונא שהוסיף כל אחד על שלו, ובנמלכו הוא פלוגתת הגר"ח ועוד אם חוזרת ומתחייבת), וביאר לה דבסופגנין לא הותחל כאן מעשה לחם כלל ולא מקרי שבא לשעת חובתה, משא"כ בעל מנת לחלק שהותחל מעשה הלחם ולכך מקרי שעת חובה.

והקשו בדבריו דהרי הדין שבעיסת הכלבים אף שנמלך לאכילת אדם אינה חוזרת ומתחייבת, ומשום שהיה בה פטור בשעת חובה, וכ"כ הגר"ח בהלכות חמץ ומצה פ"ו ה"ה, והרי עיסת הכלבים ס"ל להגר"ח דאין בה דין לחם כלל לגבי כל דיני לחם שאין יוצא בא חובת מצה בפסח וכו', ואם כן אמאי אינה חוזרת ומתחייבת הרי לא היה לה שעת חובה.

ונראה הביאור בזה דהנה עיקר היסוד הוא דבעינן שיהיה נכלל בפרשת חלה כדי לדון שהך עיסה יש בה שם פטור לגבי חלה, ואז נוכל לומר שכיון שחל בו הפטור תו לא פקע, אבל לא בעינן

לעולם, וכתב הרמב"ן דבהקדש מיחסר מעשה פדייה משא"כ סופגנין דתליא במחשבתו, וביארו לה שכיון שאינו אלא מחשבה יש כח במעשה החזרה לבטל מחשבתו, וצ"ב מהו הך ענינא דהמחשבה מתבטלת, סו"ס יש כאן פטור ואינה חוזרת ומתחייבת בלי מעשה.

והראיה ביאור הענין, שכיון שנתבאר דעיקר הסיבה דפטור בשעת חובה פוטר לעולם הגם שהעיסה מגולגלת אחר כך ברשות ישראל, הוא משום שכמו באיסורים אחר שחל אמרינן דתו לא פקע, והוא הדין היכא שהעיסה נפטרה חל בה הפטור ותו לא פקע, הגם שמצד עצם סיבת הפטור כבר פקעה לה, ממילא דכל זה אינו שייך אלא כד אנו דנים שמעיקרא חל הפטור לגמרי בהחפץ, אבל היכא שמעיקרא בזמן חלות הפטור לא חל הפטור לגמרי ומיתלא תלי ודאי שלא שייך הך כללא דפטור בשעת חובה שיפטרנו לעולם.

וזהו שכתב הרמב"ן ששאני הקדש מדין סופגנין דבהקדש מחוסר מעשה, ואילו בסופגנין אינו אלא מחשבה ומחשבה מבטל מעשה, והענין הוא דבהקדש כיון שמצד עצם העיסה הו"ל עתה הקדש ואי אפשר לו ליפקע אלא אם עשה מעשה פדיון, הרי דחשבינן להעיסה שיש בה פוטר לעולם וממילא שחל בה הפטור לעולם, ואז חל הדין דפטור בשעת חובה ופטורה לעולם, משא"כ היכא שהדבר תלוי בדעתו וכגוונא דסופגנין דבעצם יש כאן עיסה המחוייבת דהא הוי בלילה עבה, אלא שמחמת מחשבתו עלינו לדון שהוי עיסה הפטורה, הרי דבזה אי אפשר לומר שבזמן חובתה העיסה פטורה לגמרי, דהא באמת מצד עצמה הויא עיסה המחוייבת, ואין כאן חסרון מעשה להביאה לענין החיוב, ולכך הגם שחל פטור ע"כ אי אפשר לו לחול יותר מכפי הכח הפוטר וכיון שכח הפטור הוא מחמת הסופגנין, הרי דכל היכא שימלך ממחשבתו יהני לחזור ולחייב, (ומעיקרא כן חל הפטור כיון שאין לנו לומר שיחול לעולם).

הן אמנם דגם בכה"ג דהפוטר אינו גמור שאמרינן שחזור ומתחייב אם נמלך, אכתי אם יתבטל סיבת הפטור מחמת אופן אחר, לא נימא שחזור ומתחייב,

שיהיה ממש מחוייב אלא די שנכלל בפרשת חלה כדי שיהיה בו הפטור.

וממילא שיש לחלק שבעיסת הסופגנין הו"ל כשם תבשיל והו"ל דבר אחר לגמרי מענין עיסת חלה, ולכך לא מקרי שהגיע שעת חובת ואי אפשר להתפס בהעיסה שם הפטור, משא"כ בעיסת הכלבים הגם שאין בה שם לחם לגבי שאר דיני התורה, אך ודאי שיש בו שם לחם דעלמא שהרי לחם גמור הוא, אלא שעשאו על דעת כלבים, ולכך מקרי שבא לכלל הפרשה ומהניא חלות הפטור שבו למקרי ליה שיש בו שם פטור כיון שנכלל בפרשת החיוב.

נמצא דיסוד הדין דפטור בשעת חובה הוא במה שהעיסה נכללת בפרשת חלה וחל בה הפטור ותו לא פקע, (דוגמא לדברים אלו יש למצוא בדין יבמה איילונית שיש הפוטרת צרתה אף שאינה מחוייבת, ויש שאינה בפרשה כלל דדמיא להך מילתא, ואכמ"ל).

מתי אמרינן שלא בענין מעשה נוסף לחיובו בחלה ודי במה שהוא מגולגל (דנמלך די לחיובו)

והנה כבר הובא לעיל כמה ראיות, שחזינן שגם בזמן שאפשר להעיסה להתחייב בחיוב חלה על ידי קרימה וכיו"ב, אכתי בענין דווקא את הקרימה ולא די במה שהוא מגולגל, ונתבאר הטעם בזה, דהגם שעצם מה שהוא מגולגל היה סיבה וטעם לחיובו, אבל כיון שכבר חל פטור בהעיסה, לא איכפת לן במה שפקע סיבת הפטור ונשאר בו שם הפטור, (והטעם שבקרימה שניא ואפשר לו להתחייב הגם שחל פטור בחפצא יתבאר להלן).

ויש להקשות, ממה ששנינו שהעושה עיסה על מנת לעשותה סופגנין ונמלך לעשותה עיסה הרי הוא מתחייב, ובפשטות מאותה שעה. (וההכרח לזה מדברי הרמב"ן להלן שהקשה מ"ש מהקדש שפדאה שאינו חוזרת ומתחייבת, ובפשטות כוונת הקושיה שיתחייב מאותה שעה), והרי לא היה שם מעשה קרימה וכבר חל פטור בהחפצא.

ובאמת שכבר הקשה כן הרמב"ן מ"ש נמלך דסופגנין שמתחייב, מהקדש שדינו שאם נפטר בשעת גלגול חל בו פטור בשעת חובה ונפטר

ב. והנה הגם שבאיסורים מסתברא שלא היינו אומרים כן ואם היה סיבת איסור שתלויה במחשבתו הרי דגם בזה הוי אמרינן דכיון דחל תו לא פקע זה אינו קושיא כיון שכאן באמת הפטור גופיה לא הוי חלות גמורה דהא אין זה אלא הפקעת סיבת האיסור ובוה הוא דאמרינן דכיון שאינה חלות גמורה די לנו לומר כן היכא שצורת הפטור בחפצא הוא לעולם מהיכא שאינו לעולם ודר"ק.

לעולם, אלא דכל היכא דבתחלת חלות הדין היה סיבה שיחול אמרינן כללא דתו לא פקע.

וממילא כל זה לא שייך אלא כד אמרינן שהוא חד חפץ כמו בזמן חלות הפטור, שאז שייך למימר שהפטור שחל בזמנו נשאר ולא פקע, אבל לו יצויר ישתנה החפץ וניבעי לדון שיש כאן עוד עשייה המחייבת בחלה, שפיר מסתברא שלא נאמר שהפטור הקודם ימשיך גם לעשייה החדשה דתרי עיסות נינהו.

וזהו אשר נתחדש בדין קרימה והיינו דעיקר דין גלגול או קרימה שהם טעם וסיבה לחייב הוא משום שאז נעשה בעיסה השם לחם והוא או על ידי גלגול שאז הוא ראשית עריסותיכם, או על ידי קרימה שאז הוא שם לחם, ויש כאן ב' זמנים ששייך לדון גבייהו שיש עשייה דלחם, ובעינן לדון אם יש פוטר אי לאו, וזהו דפליגי ר"ע ורבנן דרבנן ס"ל דכיון שחייבה תורה כבר בזמן הגלגול, הרי דכבר מאז יש כאן תורת ושם עיסה דחלה ואם כן אין לנו לומר שיוסיף הקרימה שם חדש דלחם שניבעי לדון על זה אם יש כאן את הפוטר דעכו"ם, אבל ר"ע ס"ל דבכרא דלחם נתחדש שיש כאן עשייה חדשה דשם לחם וממילא בעינן לדון אם יש בו את הפטור דעכו"ם.

ביאור דין עיסת חו"ל שמתחייבת בקרימה לרבנן

והנה הגם שרבנן ס"ל דקרימה וגלגול הו"ל חד שם עשייה ואי אפשר לחייבו, זהו דווקא היכא שחל פטור בשעת חובה בזמן הגלגול דאמרינן דהך דין פטור ממשיך גם לאחר קרימה כיון דהו"ל חד שם, אבל היכא שלא חל פטור אלא חסרון חיוב הוא שיש כאן, וכעיסת חו"ל שפיר אפשר להקרימה שתחייבנו ומשום שבאמת לא חל דין פטור ורק לא היה סיבת חיוב, ואף שכל זמן שלא היה מעשה קרימה אינו מתחייב הגם שהוא מגולגל והוא משום שכיון שהוא פטור אינו חוזר ומתחייב וכמשנ"ת, אכן כל זה דווקא משום דליכא עשייה דעיסה אבל אם איכא עשייה דעיסה שפיר חוזר ומתחייב וכמו דגלגול מחייב הגם שמקודם היה פטור, הוא הדין דקרימה תחייבנו הגם שקודם היה פטור, דווקא היכא שחל דין פטור בזה אמרינן דהך "דין" כולל את כל העשיות כאחד גם כן, ולא חשיב עשייה חדשה כלפי הדין פטור כיון דחד שם עשייה הוא.

והוא מדברי הרמב"ם שס"ל דשותפין שעשו עיסה ודעתם לחלק ואין בכל אחד כדי שיעור הרי שהם פטורים, ואם אח"כ חזר כל אחד והוסיף על שלו פטורים משום שהיה פטור בשעת חובה, ואילו אם נמלכו ממחשבתם ולא חלקו נקטו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם שחוזרים ומתחייבים, (כן הוכיחו מהא שלא כתב הרמב"ם אלא שאם הוסיף כל אחד על שלו אזל אינו חוזר ומתחייב, ואמאי לא כתב בפשיטות שחזרו בהם מהחלוקה, ומכאן מוכח דדווקא אם חזרו והוסיפו הוא שחל הפטור אבל בנמלכו מהחלוקה שפיר חוזר ומתחייב - עיין דרך אמונה שהביא כן).

וביאור החילוק הוא כהנ"ל דהטעם דבנמלך אמרינן שחוזר ומתחייב הוא משום שגוף הפטור שחל בהעיסה לא נגמר כיון דתליא במחשבתו, ומחשבתו לא הוי כמעשה הרי דמעיקרא כן הוא צורת הפטור כפי המחשבה, ולכך היכא שהדר בו מהמחשבה שוב נתבטל הפטור, משא"כ היכא שלא חזר בו מהמחשבה אלא שנתוסף עוד עיסה מצד אחר, שפיר יש לומר שנשאר בו הפטור דמקודם שהרי לא נשתנית העיסה מזמן חלות הפטור, ויכול לישאר בה הפטור דבשעת חובה¹.

יסוד חיוב קרימה אליבא דרבנן

ומעתה נבוא לביאור פלוגתת ר"ע ורבנן הנה הדינים שעלו מפלוגתתם הוא - חדא דגלגול עכו"ם לר"ע אינו פוטר אא"כ יהיה גם הקרימה ברשות הגוי, ובהקדש הדין הוא שדי אם בשעת הגלגול היה ברשות ההקדש, ולא בעינן שיהיה גם בשעת הגלגול.

מודים רבנן לר"ע בשעת כניסתן לא"י, וכן בעיסת חו"ל שנכנסה לארץ שמתחייבת על ידי קרימה הגם דבעלמא וכדין עכו"ם תליא בשעת גלגול וצ"ב אמאי. (עוד נתבאר דמדברי הר"ש מבואר דכלפי דין גלגול עכו"ם חשבינן ליה שבא לשעת חובה ולכך בעינן לומר דלר"ע תליא בדין קרימה וקשה היאך גלגול יפטור כיון דהוי קודם הכניסה ומ"ש מדין חו"ל שאינו מפקיע את דין הקרימה).

וביאור הדברים דהנה יסוד הדין דפטור בשעת חובה נתבאר שאינו משום שבאמת יש סיבת פטור

ג. ואתיין הדברים בפשיטות טפי עם הדברים שנתבארו במקורא דעיקר הפוטר דמחשבות בשעת הגלגול הוא משום דחלים הם בעשיית הגברא ודאי דאי אפשר לחשוב מכח זה שהפטור חל בעיסה עצמה כל היכא שעשיית הגברא נשתנית דו"ק.

בגלגול כל היכא דפקע הפטור, וא"כ הקרים בתנור חוזר ומתחייב ומשם דחשיב עשייה אחריתי שאין שייך לומר שהוא חדא חפצא כמקודם לכן.

החילוק בין פטור הקדש לבין פטור עכו"ם א"יבא דר"ע
והחילוק בין הקדש לבין עכו"ם הוא, דבאמת גם אם נאמר דעיקר הפטור הוא חד שם פטור דלאו דגנך הוא אכתי נראה לחלק בין עכו"ם להקדש דעכו"ם עיקר הפטור הוא במה שהוא "ברשות העכו"ם", משא"כ הקדש הרי גוף העיסה חל בו שם הקדש "וגוף העיסה הוי דבר שאינו מחוייב" וממילא דבזה הם מתחלקים דכל מה שאמרנו דלר"ע קרימה הוי עשייה חדתא ולא אמרינן שהפטור שחל בגלגול ממשיך לקרימה, הוא דווקא היכא שהפטור אינו בגוף העיסה ממש ובזה שפיר מתחלקים ב' העשיות, אבל היכא שהפטור חל בגוף העיסה הרי דשוב אין שייך לומר שיש כאן ב' עשיות דהגם שבאמת יש כאן ב' עשיות סו"ס סיבת החיוב הוי סיבת חיוב אחד ועיקר סיבת חיוב חלה שווה בשניהם כמובן, והיכא שחל הפטור בגוף העיסה חשבינן ליה חד לגבי הך מילתא שימשיך הפטור גם לאח"כ. (ועיין תוספת ביאור בהערה⁷).

וכבר נתבאר דמדברי הר"ש מבואר דאם היה ברשות עכו"ם הגם שלא נתחייבו עדיין מקרי פטור בשעת חובה שיפטור קרימה (אי לאו דס"ל קרימה מחיבת בכ"מ), ומשום דכל מה שאמרינן שלא חשיב שחל דין פטור, הוא דווקא היכא שכל החסרון הוא במה שהוא בחו"ל, אבל היכא שישנו גם ברשות עכו"ם שפיר חל בו גם דין פטור דכדי שיחול בו דין פטור לא בעינן שיהיה דווקא בא"י, (וכמו שעכו"ם בא"י חשיב דין פטור ולא רק חסרון חיוב הוא הדין בכה"ג בחו"ל חשיב פטור, ואף דאי לאו העכו"ם הוי חשבינן ליה חסרון חיוב, והטעם דכלפי דין חו"ל חשבינן ליה דלא בא לכלל חיוב, אבל אכתי ישנו בתורת חלה דהא יכול לבוא לא"י ושפיר שייך שדין העכו"ם יחול בו דין פטור, כיון שבא לכלל תורת חלה דו"ק).

ביאור דין קרימה א"יבא דר"ע

אבל ר"ע ס"ל דקרימה לא הוי כחד שם עשייה
דגלגול שנאמר דכל פטור דחל בגלגול חשיב חד חפצא גם על הקרימה, אלא דהוי שני סוגי ושמות עשייה שיש עשייה גלגול ועשייה דקרימה זה ראשית עריסותיכם וזה שם לחם, וממילא דגם אם חל הפטור

הרב יצחק ויכלדר

בענין חיוב מעשרות וחלה בפירות חו"ל

בשעה שנכנסו לארץ ומצאו קמחין ובצקים דלאו גידולי פטור נינו והוא מקבל מיניה. לכאורה מבואר בירושלמי שגם ר"ע מודה שאם היה כבר גלגול בחו"ל שפטור מחלה שסבירא ליה שהקובע בחיוב זה שעת הגלגול, ויש לחקור אם לפי ר"ע הדרשה היא ששעת החיוב זה הגלגול, ור"א דרש אחרת את הפסוק רק לחיוב פירות חו"ל שנכנסו לארץ או שגם ר"א מודה שבדרשת שמה כתוב שעיקר זה שעת החיוב רק יש פסוק של באכלכם מלחם הארץ. ולכאורה משמע שחולקים בעיקר הדרשה מזה שהירושלמי מביא פעמים את הדרשה של שמה, מבואר שאפשר לדרוש את זה רק לאחד מהם.

פ"ב מ"א. פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה יצאו מכאן לשם רבי אליעזר מחייב ורבי עקיבא פטור.

ובירושלמי כ' שהטעם שפירות שנכנסו חייבים בחלה שכתוב הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, שמה אתם חייבים בין בפירות חו"ל ובין פירות הארץ, ובפירות שיצאו מכאן לשם דורש ר"א באכלכם מלחם הארץ ור"ע דורש ג"כ שמה, שמה אתם חייבים ואין אתם חייבים בחו"ל. ומביא הירושלמי שר"י סובר שנחלקו ר"א ור"ע ג"כ בפירות חו"ל שנכנסו לארץ, והשיב לו ר"ע אי אתה מודה לי

⁷. יסוד דין קרימה הוא שיש ב' מחייבים ואינם ב' מחייבים בעצם אלא שהם זמנים שבהם נוצר החפצא המחוייבת וזה אפשר בתרי אנפי או שהוא אותו סוג חפצא רק ב' אפשריות ליצור אותו ואפשר גם שהם ב' שמות דהחפצא הגם שבשורש החיוב הוא אחד וזהו דעת ר"ע אבל היכא שחל פטור בעיקר החפצא הרי דדאי יהני לעולם וזה תליא אם הוי הקדש או נכרי דו"ק היטיב.

ב. ברמב"ם פ"א הלכה כ"ב פירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ פטורין מן החלה ומן התרומה ומן המעשרות שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה, שמה אתם חייבין ובחוצה לה פטורין ואם יצאו לסוריה חייבים מדבריהם וכן פרות חוץ לארץ שנכנסו לארץ חייבים חלה שנאמר שמה, שמה אתם חייבים בין פירות הארץ ובין פירות חוץ לארץ ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבים במעשרות מדבריהם. ומבאר ר' חיים למה הפטור שמה הולך ג"כ על תרומה ומעשר או משום דילפינן תרומה מחלה או משום דדרשינן בספרי תרימו תרומה דכתיב גבי חלה דקאי על תרומה גדולה. וע"כ קאי הדין דשמה ג"כ על תרומה גדולה וילפינן מעשר מתרומה.

ומקשה הכסף משנה מה שנה פירות שיצאו לחו"ל שפטורים ממעשר ומתרומה ופירות שנכנסו לארץ לא חייבים, ואם הפסוק דשמה קאי ג"כ על תרומה צריך להיות חייב פירות בפירות שנכנסו לארץ וכל שכן, ועונה הכסף משנה שגם הסיפא שכתוב שהמביא פירות מחו"ל חייבים מעשרות רק מדבריהם הולך ג"כ על חלה, כי סובר הרמב"ם שכתוב באוכלכם מלחם הארץ וא"כ רישא דמתינתן זה דין דרבנן. ונחלקו רק בהמוציא פרות אם יש את הדין של שמה. מבואר בכסף משנה שלפי הצד שדורשים באכלכם מלחם הארץ, זה מלמד על הדרשה של שמה שהוא פטור ביציאה ולא שיש חיוב חדש של באכלכם מלחם הארץ מזה שבמעשר שלא כתוב כלל מלחם הארץ ופטורים ג"כ בפירות שנכנסו לארץ וא"כ גם ר"א אפשר לומר שחלק בעיקר הדרשה כמו שכתבנו לעיל. ולפי תרוץ זה אפשר לומר שגם אם יצא אחרי מירוח פטור ממעשר, וגם בחלק זה יחלוק הרמב"ם על הירושלמי.

עוד מתרץ הכסף משנה שבאמת גם פירות שנכנסו לארץ חייבים במעשרות ובחלה מן התורה, ה"מ שכשנכנסו לארץ קודם שנקבעו למעשר דומיא דחלה דמיירי בנכנסו לארץ קודם גילגול, אבל אם נקבעו למעשרות בחו"ל ואח"כ נכנסו לארץ מאחר שבשעת קביעתן למעשרות היו בחו"ל פרח מהם חיוב תרו"מ פטורים מהתורה אבל חייבים מדבריהם. ולפי"ז שיעור לשון רבינו כך הוא ואם נקבעו למעשר ביד ישראל בעודם בחו"ל חייבים במעשרות מדבריהם אחר שנכנסו לארץ.

והגר"ח כתב לתרץ שחלוק מעשר מחלה שבעשר שעת החיוב זה גם הבאת שליש וגם מירוח

ולכן צריכים שפירות היו גם בשעת הבאת שליש בארץ משא"כ בחלה שכל החיוב הוא רק גילגול. וא"כ מובן היטב הרמב"ם שפירות שיצאו לחו"ל שייך הפטור ג"כ במעשר שלא היו בשעת המירוח בארץ משא"כ בפירות שבאו מחו"ל לא היו בשעת הבאת שליש בארץ ולכן פטורים ממעשר וחייבים רק בחלה. ועוד עונה ר' חיים שחלוק מעשר מחלה דחלה עיקר החיוב הוא גילגול וכול דין חלה תלוי בשם עיסה משא"כ מעשר עיקר חיובם בא מכוח גידולים ומעשה המירוח הוא רק דבר המעכב וראיה לדבר מזיתים וענבים שאם לא חשב לייך ושמן לא צריך גורן ורק אם חשב עליהם חייבים, וא"כ מובן היטב הרמב"ם כמו בתרוץ הקודם שבמעשר בשביל להתחייב צריך שהיה בשעת הגידול בארץ.

ומקשה עליו החזון איש שמבואר בדבריו שבחלה לא צריך שיחול על הגידול חיוב מצות חלה. וקשה שבחולין דף קל"ו שלפי ר"א דיליף רישת הגז מתרומה בעינן גדל בחיוב ואם לקח צאן מנכרי הגז שגדל ביד הנכרי פטור אף שעיקר חיוב רה"ג בשעת גזיזה ושיצטרף בידו שיעור גז של חמש צאן. וכל הדברים שהזכירו שם נהג בחלה שטובלת וחייבים עליה מיתה וחומש וכו', והלכך ודאי דרשינן דבעינן גדל בחיוב, וא"כ מבואר שגם בחלה יש חיוב בשעת הגידול וא"כ נפל תרוץ השני של ר' חיים.

ובאמת דבדברי ר' חיים לכאור' לא נמצא מקום לקושיא זו, שכל היסוד שכתב זה לא שבחלה אין דין על הגידול רק שיש לחקור על איזה שעה בא הפסוק של שמה האם על שעת הגידול או על שעת המירוח, ובזה אמר ר' חיים שבחלה שעיקר החיוב הוא רק שעת הגילגול. וראיה שלפני זה אין איסור לאכול אפילו ארעי. הסברא אומרת שהפסוק בא רק על שעת המירוח משא"כ בתרומה שעיקר החיוב זה גידול ומירוח, זה רק תנאי בחיוב כמו שהוא הוכיח מיין ושמן, הסברא אומרת שהפסוק הולך ג"כ על שעת הגידול, אבל לא יתכוון לומר שבחלה לא בעינן חיוב בשעת הגידול.

ג. ומקשה ר' חיים שבגיטין דף כ"ב אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל טבל וחולין מעורבין זה בזה, וקשה למה טבל וחולין מעורבין זה בזה, שהיה הדין שמה שהיו בחו"ל בשעת הבאת שליש חל עליהם הפטור שמה ונפטרו, ומה שהיה בארץ בשעת הבאת שליש שהתחייבו בודאי ומוכיח

ו. ולכאורה יסוד זה מכריח את מה שכתבנו לעיל לתרוץ את קושיית החזון איש שגם לפי הרמב"ם יש ענין בחלה גדל בחיוב, שמבואר מדבריו שגם בחלה יש חילוק בין פירות הארץ לפירות חו"ל. שבפירות חו"ל צריך מעשה המחייב, משא"כ בפירות הארץ חייבים בחלה גם בלא שום מעשה רק כל כמה שהיה מעשה הפוטר בחו"ל שוב לא חייב.

ואולי לפי התרוץ השני של הכסף משנה שכל הדרשה של שמה הולך רק על פירות הארץ שיצאו לחו"ל, אפשר לומר שבאמת גם אם יצאו לחו"ל אחרי מירוח יפטרו מתרומה, ששעת החיוב זה מירוח ורק יש תנאי שהיה הפירות בארץ, וא"כ יובן היטב למה הרמב"ם לא כתב שצריך שעת מירוח.

ו. ולכאורה יש להקשות על הכסף משנה למה לא תירץ כמו ר' חיים, שלגבי תרו"מ צריך גם את שעת הבאת שליש בשביל להתחייב ולכן לא יכול להיות חיוב בפירות שיצאו לחו"ל. ומבואר מדבריו שאפילו שניכנס אחר הבאת שליש חייב במעשר, ולכאורה שיפטר בשעת הבאת שליש ממעשר.

ונראה לומר שסבר הכסף משנה כמו שכתב ר' חיים, שחיוב שמה לא תלוי בשעת גילגול, וכן מדויק מלשונו וז"ל שפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים במעשרות מהיו ה"מ כשנכנסו לארץ קודם שנקבעו למעשרות דומיא דחלה דמירי בשנכנסו לארץ קודם גילגול אבל אם נקבעו למעשרות בחו"ל ואחר כך נכנסו לארץ מאחר שבשעת קביעתן למעשר היו בחו"ל פרח מהם חיוב ופטורים מן התורה. משמע מדבריו שלא הסיבה היא שצריך שעת חיוב ולכן צריך שהיה גילגול בארץ, אלא שלא יכול מהפירות פטור מעשרות, וא"כ פשיטא שלא שייך לומר שבשעת הבאת שליש יפטרו לגמרי שלא יכול לחול עליהם חיוב שוב, ור' חיים למד שגם בשעת הבאת שליש יכול לחול עליהם שם פטור, ולפי הצד שהפסוק של שמה לא הולך על הבאת שליש כי זה דין דממילא כותב ר' חיים שמוכרחים לומר שזה הולך על שעת המירוח, ומה שלא כתב את זה הרמב"ם כי העתיק את לשון המשנה.

ז. בראב"ד הקשה על הרמב"ם וז"ל א"א לי נראה שלא נחלקו ר"א ור"ע בזה בחיוב תורה ופטור תורה דר"א אזיל בתר גמר פרי ור"ע אזיל בתר קביעות למעשר דהינו מירוח אבל מדרבנן מהיו אע"פ

מזה ר' חיים או ששונה דין הבאת שליש ממירוח שהבאת שליש אין דין כלל של שמה שזה בא ממילא, ולגבי זה לא נאמר הדין של שמה, ולגבי זה הולכים בתר היכן שלמעשה היו הפירות בשעת הגידול, ורק לגבי מירוח ילפינן מחלה או שנאמר שאע"ג דפטורה דשמה נהוג גם בהבאת שליש הוי דין בפני עצמו, דחובת התרו"מ אינה נהוגת אלא שהפירות בארץ, אבל לא לענין שיכול בעיקר החפצא דין פטור של שמה בזה דינו חלוק דמירוח הוי הפקעה בגוף הפירות שיפטרו לעולם, מש"כ זה רק לענין שיצאו לחו"ל יפטרו אבל שנכנסים לארץ חוזרים ומתחייבים.

ד. הנה לפי ר"א דמתניתין שסובר שפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה, ולכאורה ג"כ חייב במעשרות, כי אין סברא לומר שהוא חולק על היקש למעשר. וקשה באיזה מקרה, בשלמא לפי דברי הכסף משנה מובן שחייבים בפירות חו"ל או מדאורייתא או מדרבנן אבל לפי היסודות של ר' חיים אז בשלמא לפי הצד שבתרו"מ ג"כ יש את הדין של שמה אז שייך להעמיד את החיוב בפירות שעיקרן בחו"ל ונופן בארץ ואז רק אם היו בארץ בשעת מירוח היו חייבים במעשרות, ולגבי זה דיבר הפסוק של שמה. אבל לפי הצד שלגבי שעת הגידול אין שנכנסו לארץ וא"כ יצא שלפי ר"א הדרשה יותר מחמירה מר"ע ואמרת חיוב חדש שאין לפי ר"א ולא משמע במשנה שיש מחלוקת כלל ועיקר בפירות חו"ל שנכנסו לארץ וצ"ע.

ה. וממשיך ר' חיים להקשות למה כשמביא הרמב"ם את הפטורים של הקדש ונכרי כותב שזה דוקא שהיו בשעת מירוח של הקדש ונכרי ובפטור חו"ל לא כותב שצריך שהפירות היו בשעת מירוח בשביל שיחול עליהם הדין של שמה, ומוציא מזה ר' חיים שבאמת הם נכנסו לארץ אחרי מירוח פטורים, אבל לא בגלל שאין את הפטור של שמה רק בגלל שבשעת חיובם הם היו פטורים, שוב חל עליהם פטור לעולם, וכן עם הם היו בארץ בשעת מירוח בארץ אז חייבים בחלה ג"כ בחו"ל, לא בגלל שלא חל עליהם פטור של שמה, רק בגלל שכבר הטבלו לחיובם לא חל עליהם שום פטור. וא"כ יש נפק"מ בפירות הארץ שיצאו לחו"ל שאף בלא שום מעשה הם נפטרים מתרו"מ ואפשר לאכול אותם אפילו קבוע, וכל זה בפירות הארץ. אבל בפירות חו"ל לא חל עליהם חיוב בכדי וצריכים שהיה מירוח בשביל לחייב אותם.

והכסף משנה אז שייך לומר שזה פירות אם פטור של שמה, וכיון שהם לא שכיחים לא גזרו עליהם. אבל אם לפי ר"ע זה ממש אותו פטור כמו פירות חו"ל ולא שייך לומר לא שכיח על פרי אחד ולא לגזור עליו, ולכן הקשה הראב"ד שלפי ר"ע שעת החיוב זה מירוח.

שיצאו לחו"ל ונמרחו שם חיבים מדרבנן שלא גרוע מפירות מצרים ושנער. ותירץ הכסף משנה שכיון שלא שכיח לא גזרו על פירות הללו. והמדייק בדברי הראב"ד צריך ביאור למה צריך להסביר מהי מחלוקת ר"א ור"ע, ובע"כ שהם באמת כמו שלמד ר' חיים

הרב אהרן ווייס

בחייב מעשרות ושביעית בעפר חו"ל שבא בספינה לאר"י

כמחבר, אלא דינו הוא כדין עציץ שאינו נקוב. וא"כ הדרא קושיין לדוכתה.

אלא ודאי דס"ל לתנא דמתניתין, דע"כ לא בעינן גוששת אלא גבי זרעים, אבל גבי אילנות אף שאינה גוששת דינה כגוששת דמפעפעין וכו' ע"ש. ע"כ.

אך לכאורה משמע מהרמב"ם תרומות פ"א הכ"ג דעפר חו"ל דוקא קאמר. וז"ל, עפר חו"ל שבא בספינה לארץ, בזמן שהספינה גוששת הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית כצומח בא"י עצמה, ע"כ. ולכאורה מדדייק הרמב"ם לומר דהוי כצומח בא"י עצמה, נראה שהבין שיש כאן נדון גם מצד שהוא עפר חו"ל, דאם כל הנדון רק אם הוא תלוש או מחובר ואין שום נ"מ במה שהוא עפר חו"ל, היה הרמב"ם צריך לומר רק דהצומח בה חייב כצומח בארץ ואמאי הוצרך לומר דהוי כצומח בא"י.

וכן בריטב"א גיטין ז: א"ר זירא עציץ נקוב המונח על גבי יתירות באנו למחלוקת ר"י ורבנן. פ' ויש בו עפר חו"ל. וכן הוא במאירי שם הרי להדיא דעפר חו"ל דוקא קאמר. וכן בתוס' גיטין שם ד"ה הא רבי יהודה וכו' וא"ת ומה ענין גט אצל מעשר, אטו המביא גט בעלייה בארץ ישראל יחשב כמביא בחוצה לארץ, משום דעפר הבא שם מחוצה לארץ פטור ממעשר, ע"כ. ואם עפר חו"ל לאו דוקא, אמאי לא הביאו תוס' חידוש יותר גדול, דאף עפר הבא מהארץ יהיה פטור בעליה ממעשר, דהא תוס' מיירי לצד הפטור. אלא משמע דעפר חו"ל דוקא קאמר.

ג. **הנה** איכא ד' שיטות אי בעינן שהספינה תהיה נקובה (וע' מל"מ בכורים פ"ב ה"ט סיכום השיטות). א. דעת רש"י, שבספינה של עץ בעינן נקובה. ובשל חרס לא בעינן נקובה. ב. דעת תוס'

פ"ב מ"ב. עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ חייבת במעשרות ובשביעית. אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת.

לפי הר"ש דנחלקו רבנן ור' יהודה צ"ב במאי נחלקו. (אך הרמב"ם בפי' ביאר דר"י לא פליג אלא מפרש דברי רבנן). וביותר צ"ב דעת ר"י, אמאי כדי שיחויב במצוות התלויות בארץ, בעינן שהספינה תהיה מתחכחת בארץ, הא למעשה הספינה נמצאת בארץ ישראל, ונמצאת שגידולים אלו גדלו בא"י.

ב. **הנה** במשנה כתוב עפר חו"ל, ובמשנה למלך פ"ב בכורים ה"ט כתב דלאו דוקא עפר חו"ל. וז"ל, (באמצע ד"ה ודע שרבינו וכו') והכוונה שהרי רבינו פסק דספינה אין דינה כארץ כי אם בגוששת, וס"ל ג"כ שדין זה הוא מוסכם לא נחלק בו אדם, וכמ"ש בפירוש המשנה פ"ב דחלה דאימתי דרבי יהודה לפרש דברי ת"ק קא אתי, ואילו בפ"ק דערלה סתם לן תנא ולא הצריך שתהיה גוששת וא"כ הני תרי סתמי סתרי אהדדי. וכי תימא אימא, דשאני התם שהיה עפר חו"ל ומשום הכי בעינן שתהיה גוששת, אבל אם היה עפר הארץ לא בעינן גוששת, ומש"ה סתם לן תנא הכא גבי ערלה דהנוטע בספינה חייב אף בשאינה גוששת, משום דהכא אין חילוק בין עפר חו"ל לעפר הארץ.

הא ודאי ליתא, דלא מצינו שיהיה חילוק בין עפר חו"ל לעפר הארץ, ועפר חו"ל שבא לארץ דינו כארץ, ועפר הארץ שבא לחו"ל דינו כחו"ל, וזה פשוט אין צורך להביא ראיה לזה, ואם תעיין היטב בפ"ק דגיטין תמצא שהדבר מוכרח כמו שכתבנו. ומאי דנקט במתניתין עפר חו"ל הוא לאשמועינן דאם היא גוששת דינה כארץ אף שניק מעפר חו"ל, אבל לעולם שאם אינה גוששת אף שהיא מעפר הארץ אין דינה

גדל מהארץ ואין דבר ביניהם. ואם יש דבר אחר ביניהם, אע"פ שהכוח של הצמיחה מגיע מהקרקע, מ"מ זה מגיע דרך מקום אחר, ויש הבדלה מהקרקע והגידולים זה לא נחשב שגדל מהקרקע.

ופלוגת ר"י ורבנן הוא בגידולים שעל גבי הנהר, שודאי זה גדל בתוך תחום א"י, אך לגבי חיוב מעשר ושביעית בעינין שיהא גדל מקרקע הארץ, והשאלה בגידולים על גבי הנהר, אי חשיב שגדל מקרקע הארץ או לא. ובלשון רש"י ז: ד"ה חייבת וכו' שהנהרות שבארץ ישראל הרי הם כארץ ישראל, משמע שהשאלה הוא האם נהר חשיב כארץ או לא. אך בעציץ נקוב א"א לומר כן, דהא הוי אויר ולא נהר ומ"מ מבואר דזהו אותו מחלוקת ר"י ורבנן. אלא הביאור, דודאי נהר אין לו דין של קרקע, והא בעינין שהיניקה תבוא ישירות מהקרקע, והשאלה האם הנהר מפסיק בין הגידולים לקרקע או אינו מפסיק. וכמבואר בריטב"א דלר"י הנהר חולק רשות לעצמו (עכ"פ מבואר דזהו אינו שאלה במציאות היניקה). ומקום הגידולים הוא הנהר, והנהר קיבל מהקרקע, ולא חשיב גידולי קרקע הארץ וליכא המצוות התלויות בארץ. ורבנן סוברים דהנהר טפל לקרקע, וליכא למחשיב שגדילים ממקום אחר, אלא חשיב שפיר גידולי קרקע וחייבים במצוות התלויות בארץ. ואותו שאלה יש בעציץ נקוב אי אויר מפסיק בין הגידולים לקרקע. וזהו מה שפ"י רש"י בד"ה באנו וכו' לרבנן אוירא כמאן דמנחא דמי. ואין כונתו דמונח על האויר ואין עתיד לברוח, דזהו לא כמנחא אלא מונח ממש. אלא כונתו, האם מונח על גבי האויר חשיב כמונח על גבי קרקע וחשיב גידולי קרקע א"י ויש להם מצוות התלויות בארץ.

והנה מבואר בריטב"א בר' זירא דה"מ היכא שהעציץ היה למעלה מ' טפחים נחלקו ר"י ורבנן, אך למטה מ' טפחים מודה ר"י לרבנן דחייב במעשרות. ולכאורה לגבי יניקה לא ידוע שיש איזהו שיעור של יניקה י' טפחים. אלא כמבואר ברש"י סוכה ה שלמעלה מ' מפסיק רשותא והוי רשות אחרת. וכן רשויות לענין שבת דה"ר זה עד י' טפחים. ה"נ למטה מ' הוה טפל לקרקע ושפיר חשיב גידולי קרקע לכו"ע.

וקאמר רבא בגיטין, שאולי יש לחלק בין ספינה העשויה לברוח לעציץ שאינו עשוי לברוח. וכן בין ספינה דלא מפסיק אוירא דמיא כי ארעא סמיכתא דמיא. ואין הפ' דהמים עצמם חשיב קרקע

ורשב"א, דבשל עץ לא בעינין נקובה. ובחרס בעי נקובה. ג. דעת תוס' מנחות (פ"ד:) דבשל עץ לא מהני נקובה. ובשל חרס בעי נקובה. ד. דעת הראב"ד, דבין של חרס ובין של עץ בעי נקובה. וצריך לבאר פלוגתתם.

ד. הנה הגמ' בגיטין ז: תנא חדא המביא גט בספינה כמביא בא"י. ותניא אידך כמביא בחו"ל. א"ר ירמיה לא קשיא הא ר' יהודה הא רבנן וכו'. ולכאורה מה ענין גט אצל מעשר, הרי סו"ס הוה בתוך התחום של א"י, ואמאי לא יהיה לספינה דין א"י לענין גיטין.

ה. וחייה אפ"ל דנחלקו בטבע היניקה, האם בספינה איכא יניקה מהקרקע, או אף אי הוה איזהו יניקה אי מהני יניקה כזו. וכן משמע במאירי בגיטין דהנושא הוא היניקה.

וברש"י ח. ד"ה כולי עלמא וכו' לכאורה נמי משמע כן. דהנה רב נחמן בר יצחק סובר שגט לא קשור למעשר, ולגבי גט לכו"ע חשיב כמביא בא"י. וכתב רש"י דטעמא דגט לא משום יניקה מן הקרקע כמעשר וכשביעית, הלכך לא שנא נהר ולא שנא יבשה, ע"כ. מבואר שלר"י אין מעשר על ספינה, משום דמצוות התלויות בארץ תלוי ביניקה מן הקרקע, וגט לא תלוי בזה. א"כ אמאי לרבנן חייב במעשר אי ליכא יניקה. ויש שפ"י שבזה נחלקו ר"י ורבנן אי איכא יניקה או לא.

והדבר קשה לומר שנחלקו במציאות. ובפרט שר' זירא (שם ז:) אומר שעציץ נקוב המונח על גבי יתדות באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן, וכי נימא שאותו מחלוקת במציאות בספינה איכא נמי בעציץ נקוב.

וביותר דהר"י בן מלכי צדק הביא פסוק כל המקום אשר תדרוך כף רגלך, ע"ש. ולכאורה ל"ל קרא לזה אי החיוב הוא משום היניקה וככל עציץ נקוב. ומוכח דבאמת מחמת שיונק מן הארץ עדיין לא סגי לחיוב מעשר. דעכ"פ יונק מהעפר שבספינה ויהיה טבל וחולין מעורבין (כמובא בשם ר' חיים שהק' כן על כל עציץ).

ו. אלא הביאור הוא, דלחיוב מצוות התלויות בארץ לא מספיק שהם גודלים בארץ ישראל, אלא צריך שיגדלו מקרקע ארץ ישראל, תלויות בארץ כפשוטו, ולא מספיק שזה גדל באוירא דא"י. והביאור, דהמחייב של מצוות התלויות בארץ זה היניקה מקרקע א"י, ומתי נחשב יניקה מא"י, אם זה

דהא אינם קרקע, אלא דלא חשיב הפסק בין הגידולים לקרקע. וזהו סברות בטפל והפסק לקרקע.

ז. והא מדעפר חו"ל בדוקא, חזינן דהעפר נמי חשיב קרקע, דאל"כ מאי נפק"מ מנין העפר. ואם העפר בא מא"י שפיר חשיב קרקע א"י, שהקרקע שלמעלה נמי חשיב קרקע א"י. וכל הנידון בעפר חו"ל ורוצים לחייב משום היניקה שלמטה, בעינן שהקרקע שלמטה תחייב, וזה היכא דטפל למטה.

אך לכאורה א"א לומר כן, דהא עציץ שאינו נקוב מבואר דאינו חייב, אף בעפר א"י, הרי דהקרקע שלמעלה אינו מחייב. וא"כ מאי נפק"מ אי עפר שלמעלה מא"י או חו"ל.

אלא הביאור שזה ודאי דהא דאמרין שקרקע מחייב, אין הביאור דוקא רק החלק העליון הסמוך לזרעים זהו המחייב במעשר, אלא כל הקרקע לעומק. והיכי דאיכא מי תהום בתוך הקרקע, האם נימא דחשיב הפסק לקרקע שתחתיו. אלא כל מה שר' יהודה אמר היכי דאיכא הפסק בין הקרקע לגידולים. אך באופן שהעפר של העציץ הוה עפר א"י וחשיב קרקע א"י, דמי לאופן שיש מים בתוך הקרקע דודאי לא יחשב הפסק ואף שהמחייב זהו הקרקע שלמטה, אך יש כבר מהקרקע למעלה וחשיב כמים בתוך הקרקע ושם קרקע אחד הוא. ורק באופן שהעפר שלמעלה לא חשיב קרקע א"י, וזהו בעפר חו"ל סובר ר"י דהוה הפסק לארץ ולא חשיב גידולי קרקע א"י ורבנן ס"ל דלא חשיב הפסק. ודבר זה נלמד מהפסוק שהביא המלכי צדק דבכה"ג העפר חו"ל נמי מתקדש בקדושת הארץ.

ח. הנה דעת רש"י דבספינה של חרס אין צריך נקיבה, ורק בשל עץ צריך נקיבה. ור"ת הק' מכתב גט במחבר ומיירי בעציץ של חרס ובעי נקיבה. ור"ת סבר להיפך. וכתוב בתוס' דסברת ר"ת דהעץ מתלחלח יותר מן החרס. ולכאורה רש"י ור"ת נחלקו במציאות במה יש יותר יניקה. וכן היא המשמעות במאירי.

ואפש"ל, דבאמת רש"י מודה לר"ת שדרך עץ יש יותר יניקה מחרס. אך רש"י סובר דהסיבה שצריך נקיבה, הוא משום שהעציץ או הספינה הוו כלי וזה מפסיק בין הגידולים לקרקע. ומה שמועלת הנקיבה י"ל, דהנה מבואר ברמב"ן בדף כא שעיקר

היניקה מרוכזת במקום הנקב. וא"כ במקום היניקה ליכא הפסק בין הגידולים לקרקע.

ועי"ל, דהנה בשבת צה אמר רבא חמש מידות בכלי חרס, היינו חמש מידות של נקב שמבטל שם כלי. ואחד מן המידות גבי עציץ נקוב לענין מצוות התלויות בארץ, זה ניקב כשורש קטן. ובאמת כנתבאר שאין חיסרון ביניקה, אלא שיש דבר המבדיל בין הגידולים לארץ. והמבדיל זהו הכלי, אך אם ניקב כשורש קטן, ויש יניקה גם באופן לא דרך הכלי בלא הפסק בין הגידולים לקרקע, חשיב שפיר גידולי קרקע א"י. אך בחרס מבואר ברמב"ן בדף כא בשם י"א, דמין במינו אינו חוצץ, ולהכי לא צריך נקב בעציץ חרס, דאינו חשוב לדבר המפסיק, והמחייב הוא הקרקע למטה וכנתבאר, וחרס אינו מפסיק מדין כלי המפסיק דמין במינו אינו חוצץ.

ולפ"ז יש ליישב ק' תוס'. דרש"י ס"ל דאמנם חרס אינו מפסיק, אך גם אינו מחבר לקרקע, והתם בעינן לחיבור גמור, הגמ' שתוס' הביאו עוסקות בדיני חיבור, ולזה בעינן נקב. משא"כ הכא הנושא הוא אם חוצץ או לא, וחרס אינו חוצץ.

אך התוס' ס"ל דהכא נמי בעינן לחיבור, וכן משמע בתוד"ה דילמא וכו' כן הוא האמת דעציץ כמחובר. ולכאורה היכן מוזכר בסוגיא אי מחובר או לא. אלא תוס' ס"ל דכדי שיחשב גידולי קרקע באמת בעינן לחיבור לקרקע, וע"י הנקב שיונק חשיב חיבור.

ודעת ר"ת יש לפרש כפשוטו, דדרך עץ יש יניקה טובה וחשיב מחובר לקרקע, ודרך חרס ליכא יניקה טובה ולא מספיק היניקה שלו ליחשב מחובר ובעינן נקב.

ט. וחגדר בגט, מבואר בתוס' ד"ה עציץ וכו' דנהי דהיכא דאינה גוששת לר' יהודה, מדהויא חו"ל לענין מעשר חשיבא נמי חו"ל לענין גט היינו משום כיון דשם חו"ל על המקום, צ"ל בפני נכתב כדי שלא תחלוק במדינת הים, ע"כ. דזהו הדבר העיקרי המבדיל בין א"י לחו"ל, המצוות של א"י. א"כ מקום שהגידולים לא גודלים בקרקע לענין מעשר, חסר לו במעלה של א"י, א"כ שם חו"ל ע"ז. ויש להאריך שם בסוגיא בגדרים בגט בעליה וכו' ואכ"מ.

הרב יחיאל מיכל טשזנר

בענין העושה עיסתו קבין

היכן שיש לו עיסה גדולה וקשה לו לחלק אותה דמותר לעשותה בטומאה, ואי לחכמים לא הוי הפרשה כלל לא הווי מודו בכה"ג דיעשנה בטומאה].

ויש מבארים דפליגי אי איכא מצוה להתחייב בהפרשת תרו"מ וחלה או לא, דר"ע סבר דאיכא מצוה ולכך עדיף שיתחייב כדי לקיים המצווה, וחכמים ס"ל דליכא מצוה וכיון שכן ודאי עדיף בכה"ג להמנע מהחייב, (עי' במקד"ד סי' נו' סו"ס ג' שהוסיף לתלות בזה מח' לשיטתם).

אלא דיש להק' ע"ד דמוכח דלכו"ע איכא מצוה בהפרשת חלה דבגמ' מנחות סז: מבואר דגזרו על מירוח עכו"ם דאינו פוטר מתרו"מ, כדי שלא יבואו כולם וימרחו ע"י עכו"ם ויפטרו תבואתם מתרו"מ, ומק' הגמ' דא"כ ניגזור נמי בגילגול עיסה ע"י עכו"ם שאינו פוטר, ותי' הגמ' דעדיין יש לו אפשרות לפטור את העיסה ע"י שיעשנה פחות משיעור חלה, עכ"פ מהא דבעינן בגמ' לגזור גם על חלה מבואר דלכו"ע עדיף להתחייב בהפרשה, ודוחק לומר דהגמ' שם היא רק לדברי ר"ע, וכן מוכח להלן מהמשך הדברים דלכו"ע יש מצווה וענין להתחייב בחלה.

עוד מצינו להדיא דגם לחכמים אילולי הסיבה של טומאה אין לעשות עיסתו קבין, דאשכחן בגמ' פסחים מח: אמר ר' יוסף הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא לפיסחא, א"ל אביי מאי דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא, דקא מפקע לה מחלה, א"ל דעבדן כר' אליעזר דתניא ר"א אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן, מבואר דאף שעשו פחות משיעור חלה כדי להזהר מחשש חימוץ, בכ"ז טען אביי דהוי חומרא דאתי לידי קולא שעוברים ומפקיעים מחיוב חלה.

וביותר דהגמ' שם אומרת דמשום חשש חימוץ יש שיעור מוגבל לכמות העיסה של המצות, אולם שיעור זה של קפיזא לא ניחא לגמ' משום שהוא פחות משיעור חלה, הרי מוכח דלכו"ע בעינן לעשות שיעור המחויב בחלה, ורק הכא משום טומאה עדיף לעשות קבין ולא להתחייב. [ואין להק' דבגמ' מנחות הנ"ל מבואר שאין איסור להפריש פחות משיעור,

פ"ב מ"ג. האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש. מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה, ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים, שכשם שהוא קורא לטהורה כך הוא קורא לטמאה, לזו קורא חלה בשם ולזו קורא חלה בשם אבל קבין אין להם חלק בשם.

במתני' פליגי חכמים ור"ע באינו יכול לעשות עיסתו בטהרה מה יעשה, האם עדיף שיעשנה קבים קבים, פי' שיעשנה פחות פחות משיעור חלה ואז אינו גורם שתהיה חלה טמאה, וזו דעת חכמים, ודעת ר"ע דעדיף שיעשה עיסה בטומאה ותתחייב חלה בטומאה ויפרישנה בטומאה אף שאסור לאוכלה, מאשר שיעשה באופן שאינו מחויב בחלה, ור"ע מבאר את דבריו כיון שגם חלה טמאה איקרי חלה, לכך עדיף שיפרישנה בטומאה מאשר לבטל ולהפקיעה מצוותה.

ומובא כמה טעמים מדוע חכמים לא רצו שיפרישו חלה בטומאה, י"א משום דינא דמשמרת תרומותי, [ר"ש סירילאו ע"פ רש"י ע"ז נו.]. ויש שלא ניח"ל בהאי טעמא, משום דס"ל דמשמרת נאמר רק במה שכבר נעשה תרומה, אך לא כלול בזה חיוב לדאוג לכך שתהיה ותופרש תרומה בטהרה, ובתו' נדה ו: כ' דבחלה ל"ש חיוב קודם גלגול, ולכך מצינו בזה כמה טעמים נוספים, דהוי כמפריש חלה לשריפה ומטמאה בידים, (כ"כ במ"ר). ובריטב"א גיטין סא. כ' דילפינן מ'ונתתם אותה' עשה שתתננה בטהרה, ויש שביארו דחיישינן שמא יבואו בה לידי תקלה שיאכלו ממנה, ויש לבאר מח' חכמים ור"ע במאי פליגי האם להעדיף חלה בטומאה או להמנע מלהכנס כלל לחיוב חלה, ולכאור' אי יש חסרון בחלה טמאה מאי לא ניחא לר"ע בדברי חכמים, שהרי אינם מבטלים כאן חיוב שכבר חל אלא רק נמנעים מלהתחייב.

[**והא** ודאי דגם חכמים מודים שיש שם ומשמעות חלה לחלה המופרשת בטומאה, כדאשכחן במתני' פסחים מו: כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט וכו', אך לא ביו"ט גם חלה טמאה ודאי דמפרישים כרגיל, וכן איתא בירושלמי פ"ב הל"ב דיש אופן דגם חכמים מודים דיפריש בטומאה, והוא

מדאמרינן התם שיכול לעסות עיסתו פחות משיעור חלה ויפטרנה מן החלה, דהתם הגמ' רק אומרת שיש אופן שיעשה עיסה ויהא פטור בה, וכוונת הגמ' שם שיעשה מלכתחילה פחות משיעור ולא שיעשה שיעור ויחלקנו.

וכן כ' הר"מ פ"ו מהל' ביכורים דאדם שהולך לעשות עיסה גדולה אין לחלקה ולעשותה פחות משיעור חלה כדי לפוטרה מחלה וכן פ' השו"ע יו"ד סי' שכ"ד סי"ד וז"ל אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה, וצב"ט מדוע אסרו לחלק עיסתו ולפוטרה מחלה יותר משאר חיובים שאין אדם מחויב בהם מעיקר הדין ולא חייבו אותו להתחייב בהם.

וביותר תמוה דלגבי הפרשת תרו"מ מצינו להדיא שאין איסור להפטר מהחיוב שיש בהם אלא רק הוי מעלה להתחייב בהפרשת תרו"מ, וכדאיתא בברכות לה: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיות כדי לפטורן מן המעשר, וכן איתא בר"מ ובשו"ע, ומבואר דאין איסור להפטר ממעשר אלא דהוי מעלה להתחייב, דהא לא אסרו לדורות האחרונים להפטר אלא רק שיבחו את הדורות הראשונים שלא מנעו עצמם מהחיוב, וצ"ב טובא מ"ש מחלה דחזינן דיש איסור לפטור את עצמו מהחיוב.

והדבר תמוה ביותר משום דבתרו"מ חיוב ההפרשה קיים בדבר כבר בגידולים, ועוד לפני העשייה של האדם יש כאן סיבה להתחייב בהפרשה, אלא שזמנה מגיע רק בכרי ובראיית פני הבית, ובכ"ז כ' בזה שהוי רק מעלה שלא למנוע את עצמו מהחיוב, וא"כ מדוע בחלה שאין בה חיוב מצד עצמה, ולא מונח בה איזה חיוב לפני הגלגול, ורק עשיית העיסה ע"י האדם היא המחייבת, וכאן החמירו יותר שאסור להפקיע עצמו מהחיוב.

והנה הט"ז ביו"ד סי' א' סי"ז כ' דבתרו"מ איכא מצוות הפרשה גם אם אינו חפץ לאכול את הפירות, אלא עצם זה שמונח לפניו אפשרות הפרשה יש לו מצווה להפריש, ותמה עליו רע"א וז"ל, לא מצאתי זה, דבפשוטו הוא רק שרוצה לאוכלו אסור עד שהפריש תרומה, ובמג"א (או"ח)

רס"י ח' כ"כ לענין חלה עיי"ש וה"נ בתרומה, עכ"ל. (היינו דרע"א תמה מנין לחדש שיש מצוה להפריש והביא דכן כ' המג"א לענין חלה דאין מצוה בהפרשה). ודברי המג"א אזלי אהא דכ' הראשונים שכל ברכת המצוות צריך לומר בעמידה והק' המג"א ממשנתינו דהאשה יושבת וקוצה חלתה, ולהדיא דברכת המצוות שריא נמי בישיבה, ות"י המג"א דבאמת בעינן תמיד בעמידה ושאני הפרשת חלה דאינה מצוה כ"כ דאינו עושה אלא לתקן מאכלו דומיא דשחיטה.

ובביאור הגר"א כ', ודברי מג"א שכתב שחלה אינה מצוה דבריו אין להם שחר, והלא אסור לעשות עיסתו קבין, ואמרינן בפ"ג דפסחים מאי דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא וכו' עכ"ל. ויש לבאר במאי פליגי דהא המג"א גם ידע להאי הילכתא דאסור לעשות עיסתו קבין, ובכ"ז נקט דאין מצוה בהפרשת חלה וכ' דאינה אלא לתקן מאכלו, והגאון גם נקט דאף דאסור לעשות עיסתו קבין מ"מ אין אדם מחויב לקנות קמח ולעשות עיסה, ואף העושה עיסה קטנה לעצמו אינו צריך להוסיף ולהרבות עליה כדי שתתחייב בהפרשה, וא"כ במאי פליגי אי איכא מצוה בהפרשה או לא.

ומה דהביא הגאון ראייה מהא דאסור לעשות עיסתו קבין, צ"ב דזהו דווקא היכן שכוונתו לחלקה בדווקא אך היכן מבואר כאן שיש חיוב להתחייב בהפרשה.

והמתבאר בזה, דאף שאין חיוב ללכת לכתחילה ולהתחייב בהפרשה, מ"מ למד הגאון שמכיון שכאשר אדם עושה עיסה אינו יכול לפטור את עצמו ולחלקה, אז היום הוי מצוה שהוא כבר חייב בה ואין זה רק לתקן מאכלו, ואינו דומיא דשחיטה, דבשחיטה אף שיש לאדם בהמה ואף שבכוונתו להורגה אינו מחויב דווקא לשוחטה ואין עליו חיובים ודינים מחמת בהמתו, אך הכא בעיסה שכאשר אדם עושה עיסה זה מחייב אותו לעשותה באופן המחויב בהפרשה, ע"כ דהוי מצוה בעשייתה ואינה רק לתקן מאכלו.

אולם המג"א לא חלק על האיסור היכן שעושה שיעור עיסה שאין לחלקה, וכדברי הגמ' בפסחים והשו"ע הנ"ל, אלא שלא ראה בזה שינוי בכל חיוב הפרשת חלה לומר דכיון שאסור לחלקה

הוי מצוה טפי משחיטה, אלא עדיין חשיב רק לתקן מאכלו.^א

ועכ"פ מבואר דתרווייהו מודו להאי דינא דאסור לחלק עיסתו לקבין כדי לפוטרה מחלה, והגאון גם הוסיף ללמוד מזה דהוי חיוב טפי משחיטה, וצ"ב כדלעיל מאי שנא חיוב חלה יותר משאר חיובים שאין לפטור עצמו מהם, ובפרט הדבר מוכח מדברי הגאון שלומדים מזה חידוש דהפרשת חלה הוי מצוה טפי משחיטה וכדו'.

ובביאור הדברים נראה, ובהקדם דכמשנ"ת הרי אין חיוב לעשות עיסה המחוייבת, ורק נאמר שכאשר אדם עושה בלא"ה עיסה של חמשת רבעים אז אין לו לחלקה. והנה היכן שאדם עושה מין הפטור מחלה כגון סופגנין, אף אם הוא עושה שיעור של חמשת רבעים, לא נאמר בו שהיות והוא עושה כמות שיכולה להתחייב בחלה מוטל עליו לעשותה באופן המחויב, ולא נאמר עליו שהוא צריך לעשותה עיסה כדי שיתחייב בחלה, והביאור דדווקא כשעושה עיסה אז הוא מחויב בדבר משום שחיוב חלה נאמר בעיסה וגדר הדבר הוא שמין עיסה הוא המחייב וכל שתורת ושם עיסה לו הוא מחויב בחלה, אלא שיש תנאי או מעכב בהפרשה שיכול לתת רק כאשר עשה שיעור של חמשת רבעים, אבל עיסה אפילו הקטנה ביותר היא בכלל חיוב חלה אלא שיש מעכב צדדי שאינו יכול להפריש.

ולכך אף כאשר אדם עושה כמות שאין בה כדי שיעור הפרשה הוא בעצם בכלל החיוב, כיון שהוא עושה מין עיסה ומין עיסה הוא הדבר שחייבתו תורה בהפרשה, משא"כ כאשר הוא עושה מין אחר שאינו מין עיסה וכגון סופגנין, שאז אינו עושה כלל דבר המחוייב בחלה ואז לא מחייבים אותו לעשות באופן המחוייב בהפרשה. וכן נראה הביאור בדברי הגר"ח בפ"ו מהל' חמץ ומצה הל"ה, דכ' דיש דין שיעור עיסה בחפצא, וביש בו השיעור מתחייב כל מקצת בפנ"ע בחלה, עכ"ד, ומבואר כדברינו דהעיסה עצמה היא סיבת החיוב, אלא דכדי שיחול החיוב למעשה בענין כתנאי שיהא שיעור בעיסה.^ב

ועדיין לא נתבאר אמאי אסור לו להפקיע עצמו מהחיוב, דהא סו"ס אם אינו רוצה לקיים את התנאי של שיעור חמשת רבעים, והוא רוצה לחלק את העיסה אמאי נאסור עליו, דאף אמנם שמין עיסה הוא דבר המחוייב, מ"מ כל עוד לא עשה כשיעור המחוייב לא חל עליו חיוב, ומדוע חייבנו אותו בחלה יותר משאר מקומות, ונראה דכיון דכל חיוב חלה חל על האדם בעשייה שלו, ואין זה כתרו"מ שיש כאן חיוב המונח בפירות מעיקרא, לכן החמירו בו יותר.

וביאר הדברים נראה, דבתרו"מ התורה חייבה את האדם בהפרשה כאשר הפירות יגיעו לשלב מסוים, ואין זה מחייב שהאדם יוצר ומביא על עצמו, אלא מה שמונח בו מעיקרא, ולכך היכן שלא חייבתו תורה אין בו יותר חיוב, וכגון במכניס תבואתו דרך גגין וקרפיות שבכה"ג אינו מחויב אין בזה איסור משום דחיוב זה לא חייבתו תורה, אלא דהוי מעלה שלא לפטור את עצמו מהחיוב, [נועי' תוס' פסחים קי"ג: ד"ה ואין, דיש לאדם לחזור ולהכניס עצמו לחיוב], משא"כ בחלה שאין בה שום חיוב מעיקרא אלא נאמר בה שכאשר יעשה עיסה היא תתחייב בחלה, כאן זה גופא מה שהתורה רוצה שהאדם יעשה עיסה ויחייב את עצמו בהפרשה, ולכך כאן הדבר חמור יותר ואסור להפקיע עצמו מהחיוב, דזה גופא החיוב שחייבתו תורה לעשות עיסה ולהתחייב בה בחלה, ולכן אסור לו להפקיע עצמו מהחיוב, ובשלמא היכן שאינו עושה שיעור עיסה בזה אינו מפקיע עצמו מהחיוב, כיון שיש לו מעכב מעצם העיסה להפריש ממנה כיון שאין בה שיעור, ולא חשיב כמפקיע עצמו כיון שאין לפניו את המצב המחייב, משא"כ כשיש לפניו שיעור המחייב והולך ומחלקו כאן הוי מפקיע עצמו מהחיוב ואסור.

וכן אי לא היינו מבארים דדווקא מין עיסה הוא הדבר המחויב, עדיין לא היה מבואר מדוע דווקא בחלה אנו מחמירים כ"כ, דאף אי נימא דבחלה כיון שהוא יוצר את החיוב אין לו לפטור את עצמו מ"מ יקשה דהרי עדיין אינו בכלל החיוב, ולא חשיב פוטר את עצמו, והוי כמי שלא עושה עיסה אלא רוצה לעשות סופגנין שאינו בכלל החיוב, אך כיון שנתבאר דבחלה

א. ויתכן לומר עפ"י נפ"מ בכל המצוות שאין אדם מחויב בהם מן התורה אלא אם כן הכניס את עצמו לחיוב, וכגון מצות מזוזה, שאין חיוב מזוזה על האדם, אך כשיש לו בית הוא חייב לקבוע בו מזוזה, דלדברי הגאון כיון שעכשיו הוא מחויב בזה א"כ הוי חיוב ויברך בעמידה, ולמג"א כיון שאינו מחויב בזה מעיקר הדין, ורק הוא הכניס עצמו לחיוב יוכל לברך בשיבה.

ב. ולפי"ז יש לבאר דינא דצירוף סל דאינו זמן נוסף לחיוב חלה, אלא כיון שהוי עיסה ועיסה היא מין המחויב בחלה, לכך ברגע שמצרפן כאחד ואפי' אחר אפיה מהני להחיל את החיוב חלה.

בפירוש דקורא חלה בשם הוא ע"י קריאת שם בברכה, (וכן כ' במהר"י קורקוס וז"ל ואפשר לפרש לדעת רבינו ברכה שמברך וכו' אין לך קריאת שם גדול מזה ע"כ).

ומתבאר בזה דהוכחת ר"ע היא, דגם חלה טמאה הוי בה חשיבות חלה כחלה טהורה, דהא כשם שמברך על הטהורה כך מברך על הטמאה, וא"כ מוכח שיש בה חשיבות ומשמעות חלה כחלה טהורה, דאל"כ לא היו מברכים על הפרשתה, ומוסיף ר"ע דהרי קבין אין להם חלק בשם פ"י המפריש קב אינו מברך על הפרשתו, ומשום שאף לדברי דגם הפרשה מקב שמה הפרשה, מ"מ אני מודה דאין מברכים על הפרשתה, משום דאין זו הפרשה טובה כעיקר הדין ואין מברכים עליה.

(ויבאר בזה נמי שייכות ב' חלקי המשנה להדדי, דרישא דמתני' איירי בענין ברכה בחילוק בין איש לאשה, וכן גם מוכיח ר"ע לחכמים ע"י הברכה, שחלה בטומאה הוי הפרשת חלה טובה וחשובה כמו הפרשה בטהרה).

ולפי"ז מובן תי' הירושלמי דהכא לכתחילה והתם דיעבד, והק' ע"ז מלשוננו דר"ע דמשמע הכא דאינה הפרשה כלל, וכן מתבאר המו"מ בין חכמים לר"ע, והביאור דר"ע לא אמר דאי"ז הפרשה אלא טענתו היתה דקבין אין להם חלק בשם ואינו מפריש בהם בברכה, ולכך טוען ר"ע לחכמים דהרי מצינו בהפרשה של חלה טמאה שמברך בה ואילו בהפרשה של קבין אינו מברך, א"כ זה מוכיח שחלה בטומאה הוי חלה [לכתחילה] ואילו חלה מקב אינה חלה [לכתחילה והוי חלה בדיעבד], ולכן עדיף להפריש בטומאה מאשר להפקיע את החיוב ולעשות קבין, וזו גם אריכות לשונו של ר"ע שלזו ולזו קורא חלה בשם אבל בהפרשת קבין אינו קורא חלה בשם.

ומהא דמוכיח ר"ע מהברכה דהפרשה בטומאה הוי לכתחילה מוכח נמי דחלה חמורה יותר משאר חיובים, דמדמפרשינן גם בטומאה עם ברכה מוכח טפי כמה יש חובה בהפרשת חלה, ואף רבנן דפליגי לא פליגי אלא משום דס"ל דעדיף להמנע מאשר להפריש ולעשות בטומאה וכנ"ל.

הוי העיסה מין המחויב א"כ הוא בכלל החיוב וכשעושה עיסה של חמשת רבעים אסור לו לחלקה לפטורה מהפרשה. [ואפשר להוסיף דכ' הר"מ דהמפריש מעיסה שאין בה שיעור לא הוי חלתו חלה, ולכאור' פשיטא דלא הוי חלה דלא חל כלל חיוב, ולדברינו דכל שהוא מין עיסה הוי בתורת חלה, מבואר דהר"מ מדגיש כאן דאף דהוי עיסה והיא מין המחויב בחלה, בכ"ז אף שכל החסרון הוא רק בדבר צדדי, מ"מ גם אם הוא יפריש לא הוי חלתו חלה].

והנה בטענת ר"ע לחכמים איכא דגרסי לזו קורא חלה לשם ואיכא דגרסי חלה לשם, ובפשוטו ביאור הדבר דקורא חלה לשם הוא לשם השם, וקורא חלה בשם הוא שקורא בשם חלה, ולכאור' אין הבדל מהותי בין הביאורים ועיקר הוכחתו של ר"ע היא שגם המפריש חלה בטומאה הוי חלה.

וצ"ב מה מונח בטענת ר"ע לחכמים והרי לא פליגי עליה בהא שגם בטומאה איכא שם חלה אלא שחסרון חלה בטומאה גורם שכאן עדיף שלא להתחייב כלל ומאי קאמר להו ר"ע, עוד צ"ב מהי אריכות לשונו של ר"ע דקאמר כשם שהוא קורא לטהורה כך הוא קורא לטמאה, לזו קורא חלה בשם ולזו קורא חלה בשם, אבל קבין אין להם חלק בשם, דאי כל הויכוח שלהם הוא האם עדיף בטומאה או להמנע מה מונח בדבריו לטענת חכמים.

ובירושלמי פריך ע"ד ר"ע דלקמן פ"ד מ"ד פליגי חכמים ור"ע בדין מפריש חלה מקב, ור"ע ס"ל דהוי חלה והכא טענת ר"ע לחכמים דקב אין לו חלק בשם, ותי' בירושלמי דהכא הוי לכתחילה והתם הוי דיעבד, דבדיעבד גם מפריש חלה מקב הוי חלה, וצב"ק דלשונו הכא דקב אין לו חלק בשם משמע דכלל לא הוי חלה, עוד תי' בזה דהתם מהני דווקא אם הוא ישלים אח"כ לשיעור.

ומדברי הרמב"ם פ"ה מהל' ביכורים הל' י"א וז"ל כל המפריש חלה מברך אשר קידשנו במצוותיו וציונו להפריש חלה, בין בארץ בין בחו"ל כשם שהוא מברך על הטהורה כך הוא מברך על הטמאה, לפיכך אין האיש הערום מפריש חלה שאינו יכול לברך, אבל האשה הערומה שישבה וכל פניה טוחות בקרקע מברכת ומפרשת חלה עכ"ל. מבואר

הרב יהודה הופמן

בגדר "הפרשת בעלים" ובעלות האשה בעיסתה

מהני ויש פוסקים שחולקין, אפשר להקנות לו כל העיסה]. ובהר צבי נתווכח עם מהריל"ד, דע"י שליחות מ"מ אסור, שהמשלח עובר איסור, דמה אתם לדעתכם, וזה תלוי בהנ"ל אם יש מעשה בעלים ממש בהפרשת השליח.

ובדעת קדושים (שכ"ח) כתב בשליח שהפריש שאין המשלח יכול להתיר נדרו והפרשתו משום שכאילו הוא הפריש, והא ע"ד הנ"ל.

ובהאי עניינא בשליח שהפריש, ע' בבאר יצחק (יו"ד כח) שחקר מי נשאל, אם המשלח או השליח או שניהם או שניהם אין יכולין, והאריך בראיות, ובפתחי תשובה הביא משנת חכמים שרק המשלח יכול, והחת"ס כתב דשניהם יכולין,

אמנם באשה המפרשת לבעלה כתבו האחרונים שיש לדון בזה עוד, דאם היא מפרשת מתורת שליחות יהיה תלוי בהנ"ל, אבל י"ל שאינה בתורת שליחות, ואדרבה היא הבעלים על ההפרשה ולא בעלה, ונקטו קרית ספר וחזו"א והר צבי שהיא שליח הבעל, אכן החלת לחם ובאר יצחק ואחיעזר [ח"ב סי' ל"ז] נקטו שהיא הבעלים של ההפרשה.

וכתבו כמה נפ"מ בזה מלבד לענין התרה, אם צריך הבעל ליטול ממנה רשות, ובהדלקת נר שבת איתא שצריך ליטול רשותה וכ' בכף החיים דה"ה בהפרשת חלה, אכן במלא העומר [שכ"ח] דייק ברמב"ם דאינה דומה חלה בזה להדלקת הנר, עוד נפ"מ דן בהר צבי בהפרישה בשבת אם יש לפסול הפרשתה משום אשד"ע [והאריך בענייני זכיה ושליחות בהפרש"ת, וכ' בסוף דבריו די"ל דבלא"ה בתרומה מהני שלד"ע דיש ללמוד ממעילה שמועיל שלד"ע וה"ה בתרומה, וצל"ע דהעבירה היא שבת ולא תרומה ואכהמ"ל].

והאחרונים כתבו לדון בענין אם היא יכולה לעשות שליח להפרשה, ותלוי בהנ"ל, שאם היא עצמה שליח הבעל יש לדון משום מילי לא מימסרן, וכן נקט באר יצחק בדעת הרמב"ם, וחלק על המהרי"ט שכתב שאי"ז מילי. [המהרי"ט הביא מתוס' קדושין דהפרשה כמעשה ול"ח מילי, ודבריו צ"ב, דהתוס' כתבו לענין דלא יכול לחזור ולבטל לאחר

פ"ב מ"ג. האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה אבל לא האיש.

נחלקו הראשונים בנוסח הברכה להפריש "חלה" או "תרומה", והגר"א (שכ"ח) כתב דתרומה לשון תורה וחלה לשון משנה, ולשון תורה עדיף לן, ובהעמק שאלה [ע"ג] האריך לדון בזה, דיש מקומות בברכות שהלכו כלשון בני אדם.

ובפוסקים הזכירו נוסח "להפריש תרומה חלה", והקשה הט"ז (שכ"ח) דלהשיטה דאין נכון לומר תרומה, הויא הפסק, והקשה הדעת קדושים דמאי שנא מאו"ח סי' ר"ט שיכול לחזור תוכ"ד ולהפוך לברכה אחרת, וכ' די"ל דשא"ה שנתכוין לעקור הראשונה ולתפוס לשון אחרון, אכן י"ל דגם כאן יתנה שהלשון שאינו ראוי יעקר, עיי"ש.

בנוסח הברכה אי' בתוספתא וברמב"ם ושו"ע "להפריש", ובשאלות כ' "על" התרומה, ובהעמק שאלה כ' שהרמב"ם הוא בזמן הבית שהיה הברכה מיוחדת על האכילה, ועל השריפה אין ברכה כמש"כ אבודרהם דמהב"ע דעברו אמשמרת, משא"כ השאלות קאי בזמנא"ז שעיקרה לשריפה וראוי לכללה בברכה לכן מברכין בלשון על התרומה שכולל גם השריפה. וע"ע בקרבן נתנאל (פסחים פ"א סימן יא) שתיקנו לשון להפריש חלה לרמוז אחלה דאורייתא דלעת"ל.

והנה בספר הפרדס, והר"ן פסחים כתבו דאומרים לשון להפריש, ואעפ"י שישנה בשליחות והיה ראוי לומר "על", משום שצריכה דעת בעלים, ואינו יכול ליפטר מהפרשתה אלא ע"י עצמו, עכת"ד.

וצ"ב דסוף סוף אינה מצוה שבגופו, ואינו מחוייב "להפריש", והראיה דהשליח מפריש ומברך, ולכא"ו כל ענין שצריך דעתו הוא מפני שאין השליח רשאי להפריש במה שאינו שלו, ומוכח מכאן דאינו כן אלא דהפרשת בעלים הוא דין בעיקר מעשה המצוה וכמשי"ת בהמשך.

כ' החלת לחם ומהריל"ד עצה במי ששכח להפריש בער"ש, שיתן לקטן מופלא הסמוך לאיש, [ומכיון שיש שיטות אם מהני שליחותו בזה, לתוס' גיטין סד:

ההפרשה דכבר נגמר המעשה, אבל אי"ז סברא לענין מילי לא מימסרין. ובשל"נ קדושין מב. כ' דכשהעיסה בעין ל"ח מילי, וכן הביאו מהחת"ס סברא דאי"ז מילי, ואכהמ"ל.

והנה בסוגיא יבמות פו. מבואר דרשא דאתם וביתכם, שגם האשה יכולה לעשות שליח להפרשה עיי"ש, ויל"ד מה צריך כאן ריבוי ומאי קמ"ל, וכתבו בזה, אם היא שליח הבעל י"ל דסד"א דמילי לא מימסרין, עוד סברא כתב האחיעזר דאין יכולה למנות שליח כיון שאינה בעל הממון, ומאי דדריש שאשה יכולה לעשות, אם הכל בתורת שליחות צל"ב מאי קמ"ל, והאחרונים הנ"ל פירשו דקמ"ל שהיא בעלים על ההפרשה.

אכן יש לבאר זאת הבעלות בב' אופנים, דהנה בתוספתא תרומות והובא ברמב"ם תרומות פ"ד הי"ב איתא שהבן ושכיר ועבד ואשה האוכלין אצל בעה"ב מפרישין ממה שאוכלין, וכן האוכל אצל אביו ואשה בעיסתה מפרישין על הכל, עיי"ש, ולכא' גם האשה בעיסתה הוא משום נישואין ואפוטרופוסות שלה על העיסה, ויש לומר, שהדרשא דיבמות שהאשה רשאית, הוא מפני שזכותה לקבל מזונות, ולכן רשאית על מזונותיה גם לעשות שליח, אכן לפ"ז על העיסה כולה, שכל כוחה הוא ע"י שליחותו ואין לה זכות בזה, לא תוכל לעשות שליח, וכדנקט לדינא הבאר יצחק לדעת הרמב"ם,

אבל י"ל שבעלותה על הפרשת חלה הוא יותר מן הבעלות על האכילה גרידא, והוא עפ"י מש"כ האור זרוע הל' חלה שהביא המדרשים שהאשה מפרשת חלה, וכתב דמצוות חלה ניתנה לאשה, ולכן היא יכולה לעשות שליח, ולכתחילה אין הבעל עושה שליח, עכת"ד, ובהר צבי נדחק דכוונתו שהיא שליח הבעל, ואי"ז במשמעות דבריו, אכן צ"ב עצם הענין, הרי החלה שלו, ולכא' שליחות לדעת בעל העיסה צריך, ומה עניינה לבעלותה על המצוה, ועוד דלכא' בעלותה וזכותה הוא להפריש בעצמה [וכמש"כ הט"ז סי' שכ"ח דאין ליקח לה הזכות בערב שבת], אבל מה זכותה לענין לעשות שליח.

ויל"ב כ"ז [והארכנו בה בתרומות], דשליחות שחידשה תורה באתם לדעתכם אינו משום שצריך כח בעלות להפרשת תרומה, דהא לולא הך דרשא לא היה צריך בעלות ול"ד לקניינים והקדש, [ומשום שהטבל עומד להפרשה וכמש"כ בקצוה"ח], ועוד ילה"ר, מדנסתפקו בירושלמי דיכול להפריש משל הפקר, ומ"מ בשלו לא סגי בנתינת רשות אלא צריך שליחות ממש לדעת הרבה ראשונים, ועוד, דעת הרשב"א [עפ"י עונג יו"ט וברכ"ש] דבשליחות בכל הקנאות ממון סגי בזכיה, משא"כ בתרומה גזיה"כ שצריך דעת ומעשה בעלים דוקא, ועוד הארכנו להוכיח בסוגיא דאלו מציאות, ששליחות דתרומה הוא דין מדיני מצוות תרומה שצריך שתהיה ע"י בעלים ולדעת בעלים.

ולפ"ז מתבארים ד' האו"ז, דאמנם העיסה שלו, אבל המצוה היא שלה, וכשזיכתה לה תורה את המצוה, אף השליחות שלה היא, אכן מה שהבעל עצמו יכול להפריש, יל"ב או משום שגם הוא בעלים על העיסה, או שהדין שהמצוה שלה הוא רק לכתחילה, ואולי י"ל דכוחו דבעלים הוא מדין אתם וביתכם, וצ"ע.

והנה התרוה"ד (קפ"ח) הביא ראייה שעושה שליח מסוגיא דיבמות ומדברי האו"ז, ומשמע דהשווה ב' הדינים, והאחרונים העירו דלהמת' אי"ז דומה, דבחלה להאו"ז היא הבעלים על המצוה, משא"כ בתרומה. ונפק"מ בכ"ז אם הבעל יכול לישאל - או להיות מן המתירין על הפרשתה, ותלוי אם הפרשתה מכח שליחות הבעל או לא.

ולפי כ"ז מתבאר יותר ד' הראשונים שהבעלים שייך בהפרשת השליח, לעניין ברכת להפריש, והפרשת השליח בשבת, כיון שאין עניין דעתו כאן ליתן אפשרות להשליח להפריש בממון של הבעלים, דאם כן היה עדיין היה נחשב מעשה השליח, אלא כמו שנתבאר דבתרומה צריך שההפרשה תהיה מעשה בעלים, וגם כשהשליח מפריש נחשב מעשה הפרשה דבעלים, שכך היא המצוה, אתם לדעתכם, ודוק.

הרב מאיר ולדר

ברין שיעור חלה [בדברי הגר"ח]

פ"ב מ"ד. העושה עיסתו קבין קבין ונגעו זה בזה פטורים מהחלה עד שישוכו.

מלשון המשנה משמע שאע"ג שלא היה שיעור בשעת גילגול, ונשכו אחר הגילגול חייבים בחלה. ולכאורה קשה הרי בשעת חובתה היתה פטורה ותנן להלן פ"ג שכל שבשעת גילגול היתה העיסה ברשות נכרי פטורה אע"ג שאח"כ בשעת אפיה נתגייר מפני שבשעת חובתה הייתה פטורה. מבארים האחרונים שכל שאין בה שיעור לא הוי שעת חובתה, דכל שאין בה שיעור אי"ז שעת חובתה שאין כלל חיוב חלה בלא שיעור, כיון שהשיעור עצמו יוצר את חיוב החלה, [ויבואר להלן ביתר ביאור], דאדרבא כל המושג שעת חובתה בשעת גילגול מגיע דווקא היכא שיש בעיסה שיעור, וכמבואר בר"מ פ"ז ה"ז שנכרי שעשה עיסה פחותה משיעור ואח"כ נתגייר והוסיף על העיסה ונעשית כשיעור חייבת בחלה, והטעם שלא חל בעיסה פטור גילגול עכו"ם מפני שאי"ז שעת חובתה כיון שלא היה בה שיעור בזמן גילגול העכו"ם, ומאותו טעם עיסה הפחותה משיעור אם הפריש לא חלה ההפרשה כמבואר לקמן פ"ד.

ולפי"ז יש לדון אחר שמבואר במשנה שאם עשה פחות משיעור ונשכו אח"כ שהעיסה מתחייבת משעת נשיכה, יש לדון בגילגול שני קבין בפני עצמם ביד ישראל ולא נשכו ואח"כ מכר לעכו"ם ונשכו ביד העכו"ם האם יתחייבו בחלה, ושורש הנידון שכיוון שהעיסה מתחייבת רק עכשיו

בשעת צירופה ואז הוי שעת חובתה ואז היא ביד העכו"ם, ונראה שאין הדבר כן, שאע"ג שכלא שיעור אין חיוב חלה, מ"מ אין הצירוף של העיסה גורם החיוב, ורק גילגול גורם חיוב שרק הגילגול הוא שעת חובתה של עיסה, וצירוף העיסה הוא תנאי החיוב ואי"ז יוצר את החיוב ולא הוי שעת הצירוף כשעת חובה לפטור אם היה ביד גוי.

והעירו ע"ז שא"כ לדברי הר"מ נכרי שיגלגל שני קבין כל אחד בפ"ע ואח"כ ישיך את שני העיסות נאמר שהוא חייב בחלה. שהרי דעת הר"מ שגילגול פחות משיעור אינו פטור מחלה וא"כ אח"כ בשעת צירוף יחזור ויתחייב, וזה לא שמענו.

וי"ל שכל שלא הוסיף על העיסה, אזי גילגול עכו"ם אע"ג שהגילגול היה פחות משיעור אינו מחייב בחלה, ונראה שהדבר מדוקדק מלשון הר"מ הובא לעיל שכתב שגוי שגילגול פחות משיעור ואח"כ נתגייר והוסיף, ולא כתב והשיך, ומשמע שרק אם הוסיף חייב אבל כל שכל העיסה מורכבת ממה שגילגל בהיותו עכו"ם כגון שהשיך שני עיסות שגילגל בהיות עכו"ם אינו חוזר ומתחייב גם בנתגייר אח"כ, וצ"ב.

ובעין נדון זה יש לדון בגילגול ישראל שני קבים כל אחד בפ"ע ואח"כ מכרו לעכו"ם והעכו"ם צירף בסל, האם נאמר שכיון שבזמן שהיה בו השיעור היה ביד עכו"ם יפטר.

ב.

היטב העניין שכל שאין שיעור אי"ז שעת חובתה שהרי כל שאין שיעור אין את סיבת החיוב.

ויש שלמדו בדברי הגר"ח ודייקו כן מלשוננו שם שדין השיעור הנאמר בחלה הוא משום שכל שאין שיעור אין בזה שם עיסה, דעיסה השם שלה הוא כשיש בה שיעור, ולפי"ז תמדה מדוע מהני צירוף סל הרי הצירוף הסל הוא אחר שכבר העיסה אפויה, ומה שייך התם שיעור, שהשיעור ייתן שם לעיסה

ובעיקר הענין של שיעור חלה מפורסמים דברי הגר"ח בהלכות חו"מ שכתב ששיעור חלה אינו דין ככל שיעור התורה ששם השיעור אינו משם האיסור, שאיסור נבילה אינו תלוי בשיעור, ודין השיעור הוא לגבי הגברא העובר על האיסור, מאיזה שעה עובר על האיסור, אבל האיסור עצמו קיים בכל משהו ומשהו, ומשא"כ בחלה כל שאין שיעור אין חיוב חלה, דכל חיוב החלה חל רק כשיש עיסה בשיעור ופחות מזה אין חיוב כלל. ולפי"ז מבואר

שהחייב חל בשעה שהוי עיסה] וכיון שהגר"ח בהלכות חו"מ סובר שדין השיעור הוא גורם את חיוב החלה, ע"כ שנאמר דין שיעור גם בלחם שהרי הלחם הוא גורם החיוב, וא"כ גם בו נאמר השיעור.

וא"כ מבואר מדברי הגר"ח שדין השיעור לא נאמר רק בשם עיסה, שהרי הצריך לן הגר"ח שיעור בלחם הגם שכבר חל שם עיסה, וע"כ שאין הביאור בגר"ח בחו"מ שבענין שיעור בשביל שם העיסה, אלא הוא סברא בדין חיוב חלה, שחיוב חלה חל רק באופן שיש בו שיעור, וזהו צורת החיוב שהחייב חל רק כשיש שיעור או בלחם או בעיסה, וכשיש שיעור אז חל החיוב, ואין נפק"מ אם הוי עיסה או לחם.

ונראה שבזה פליגי החזו"א והגר"ח, שהחזו"א סובר שדין השיעור כאן הוא ככל שיעורי התורה, ובאמת כל חלק וחלק מהעיסה הוא מחויב בחלה ורק בענין שיעור כדי שיתחייב הגברא להפריש, ולזה כל שהיה כבר שיעור בעיסה ונתחייב אין שום טעם שיהיה שיעור בזמן שהוא לחם, אבל הגר"ח סובר כמו שכבר נתבאר שהחיוב חלה חל רק בשיעור, והשיעור הוא גורם החיוב, וא"כ בענין שבכל המחייב של החלה יהיה שיעור, ולזה בענין שיהיה שיעור גם בזמן שהוא עיסה וגם בזמן שהוא לחם.

[וביותר נראה שהדברים מוכרחים שהגר"ח אזיל לשיטתו שהרי ביאר שדינא דע"מ לחלק הוא דין פטור כיוון שבשעה שיהיה לחם יהיה פטור מחלה, ואי נימא שדין שיעור בחלה הוא לא מתנאי החיוב של העיסה אלא הוא סברא בחיוב הגברא, א"כ אי"ז מחשבת פטור שהרי חיסרון שיעור אינו פטור].

להיות עיסה הרי אין כאן עיסה, עיין תורת זרעים כאן שעמד בזה, ונראה להוכיח שאי"ז ההבנה בדברי הגר"ח, ונוכח כן מדברי הגר"ח בהלכות ביכורים.

הגר"ח ביכורים פ"ו ה"ט הביא שנחלקו הרמב"ם והראב"ד בדין ע"מ לחלק וז"ל הר"מ "אבל שני ישראלים שעשו כך וחזר כל אחד אחר שחילקו והוסיף על חלקו עד שהשלימו לשיעור ה"ז פטורה שכבר היתה לה שעת חובתה והן היו פטורים באותו שעה מפני שעשאוה לחלק". ובהשגות "ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצירפן בסל שהן חייבין" עכ"ל. וביאר הגר"ח שסברת הרמב"ם שהטעם של ע"מ לחלק אינה משום חיסרון שיעור אלא הוא דין פטור, וז"ל "דס"ל דמחשבת חלוקה לא משור ליה כחלוקה והויא עיסה שלימה בשיעורה, ופטורא דע"מ לחלק הוא רק פטור מחשבה שחשב עליה שלא יהיה בה שיעור חיוב בשעת לחם". והיינו שכיון שבענין שיעור בשעה שהוי לחם ואז יהיה פטור מחלה אזי חל בעיסה זו דין פטור מחלה עי"ש היטב בגר"ח, והחזו"א הקשה מגלן לגר"ח לומר שיש דין שיעור בשעה שהוי לחם, וכל שהוי עיסה אחת אפילו שהוא אופה בתנור כמה עיסות, כל שהלחם בתנור בא מעיסה שהיה בה שיעור די לנו בזה. הרי לנו שנחלקו הגר"ח והחזו"א היכן נאמר דין שיעור, לחזו"א הוא נאמר בדין עיסה, וכל שבעיסה יש שיעור היא מתחייבת ולא שמענו דין שיעור בשעת לחם, והגר"ח פליג וסובר שנאמר דין שיעור גם בלחם, וצריך לבאר מהו מקורו של הגר"ח.

ונראה שכיון שיסד לן הגר"ח שם שהמחייב של החלה הוא הלחם דכתיב מלחם הארץ [אע"ג

ג

לחלק, ולדברי הגר"ח כל עיסה ע"מ לחלק חשיב שהיה לה שעת חובה ומדוע כתב הר"מ שלא הוי לה שעת חובה והיא חייבת.

ונראה בזה על פי דברי הר"מ בהלכה י' "הייתה העיסה בין הגוי והישראלי בשותפות וחלקו, ואח"כ נתגייר הגוי והוסיף הגר על שלו, והישראלי על שלו, עד שהשלים כל אחד עיסתו לשיעור, של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה". וקשה שהרי צריך להיות להיפך, שהרי הר"מ לעיל כתב שעיסת הגוי אי"ז שעת חובתה ולזה היא צריכה להיות חייבת,

והנה הגר"ח יסד שיטתו על פי דברי הר"מ שכתב ששני ישראלים שעשו עיסה בשותפות ע"מ לחלק פטורים מחלה מפני שבעת חובתה הייתה פטורה, וביאר הגר"ח שע"מ לחלק אי"ז חיסרון שיעור אלא פטור, וידוע להקשות על דבריו מדברי הרמב"ם בהלכה הסמוכה פ"ו ה"ח "שני גוים שעשו עיסה כשיעור וחלקו אותה ואח"כ נתגירו והוסיף כל אחד על חלקו אחר שנתגיר עד שהשלימו לשיעור הרי זו חייבת שלא הייתה לו שעת חובה כשהיו גויים שהרי פחות מכשיעור היה ביד כל אחד מהן". וקשה לדברי הגר"ח הרי שני הגויים עשו כאן עיסה ע"מ

ואילו של ישראל הוי שעת חובה והיא הייתה בפטור ומדוע כאן כתב הר"מ להיפך ועין בזה בכס"מ שם.

ונראה שיסוד הענין כאן סובב בהגדרת שעת חובתה, וצורת ההסתכלות על כל חצי מהי סיבת פטור, ולזה חציו של ישראל הרי אין לו שיעור והוא צריך את חציו של העכו"ם כדי שיהיה לו שיעור, ובזה מסתבר שחציו של העכו"ם אינו מצטרף אליו לשיעור שהרי חציו העכו"ם אינו בר חיובא כלל, ולזה אין כאן שעת חובתה שהרי אין חצי שיוכל להצטרף אליו, ומשא"כ חציו של עכו"ם יש לו שעת חיוב, שהרי חציו של ישראל ראוי להצטרף אליו, וכל סיבת פטור אינו מחמת חסרון השיעור, אלא מחמת עצמו שהוא גילגול עכו"ם ולזה

חשיב שלחציו של הגוי היה לו שעת חובה וכבר נפטר.

ולפי"ז נבוא לבאר את הלכה ח' בשני גוים אזי כל חצי של גוי חשיב שלא היה לו שעת חובתה דחשיב שבכל אחד אין שיעור, והטעם שהרי כל אחד אין לו חצי הראוי להצטרף עמו שהרי כל חצי לגבי חברו הוא חצי שאינו בר חיובא שהרי הוא חצי של גילגול עכו"ם ולזה כל חצי של גוי לא היה לו מעולם שעת חובתה לא משום החצי שבידו לא מחמת החצי שביד חברו שאינו מצטרף אליו ולזה לא הוי שעת חובה אבל בשני ישראלים כל חצי של חברו ראוי להצטרף אליו רק שבחצי של כל אחד חל פטור של ע"מ לחלק ובשעת חובתה היתה פטורה.

הרב יצחק שלום ווייס

הפרשת חלה מן הטהור על הטמא

פ"ב מ"ח. רבי אליעזר אומר נטלת מן הטהור על הטמא, כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורם חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף וחכמים אוסרין.

בפשוטו דינא דר"א מילתא באפי נפשא היא דמפרישין מן הטהור על הטמא, ואתי לחלוק אהא דתנן בסופ"א (מ"ט) ואין ניטלין מן הטהור על הטמא, וכן נחלקו ר"א ורבנן בפ"ב דתרומות מ"א גבי תרומה, וכ"כ הריב"מ צ דבהא פליגי ר"א ורבנן. וכן היא משמעות הרמב"ם והר"ש דחדא פלוגתא היא.

אולם רש"י בסוטה (ל' א' ד"ה ר"א אומר) פירש דר"א קאי אמתני' דלעיל מינה דנטמאת בשוגג

אחד ממ"ח ונטמאת במזיד אחד מכ"ד שלא יהא חוטא נשכר, ואתי ר"א לחלוק דאינו קנס אלא מעיקר הדין צריך להפריש אחד מכ"ד שהרי אינו הולך כלום לאיבוד כיון שיכול להפריש מן הטהור על הטמא.

והר"ש פ"ב דתרומות ובתוס' ר"ש משאנן (פסחים מ"ו א') ובתורא"ש סוטה (ל' ב') הקשו על רש"י דבתרומות תנן נמי בשם ר"א דתורמין מן הטהור על הטמא ולא איירי בנטמא במזיד יעו"ש. ויעוין במאירי פסחים שם מש"כ ליישב.

ב. **והנה** הא דבעינן במתני' שיחבר העיסות בבצק שבאמצע, ולא סגי בצירוף סל, כבר הקשה כן הר"ש (מ"ד) דתיפו"ל דאיכא צירוף סל, ותירץ עפ"י דהירושלמי (ה"ג) דדבר שהוא מקפיד על

א. והנה בסוטה (שם ע"ב) מיייתי ברייתא דנותן באמצע אף כביצה, ואמרי' בגמ' ג' אוקימתות לבאר לפי"ז במאי פליגי [נפירש"י שם דכוונת הגמ' אינה במאי פליגי הברייתא ומתני' אלא במאי פליגי ר"א ורבנן], אם שני עושה שלישי בחולין, או אם חולין הטבולין לחלה כחלה דמי, או אם מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י. והא דמתני' הכא שרי לר"א רק בפחות מכביצה פירש"י (שם ד"ה מאי לאו) דאסור לגרום טומאה לחולין ולא שרי אלא משום תקנת תרומה וכמה דאפשר למעוטי טומאה דאמצעית ממעטין, ותנא דברייתא ס"ל דאף כביצה שרי. אי נמי דחכמים דברייתא חיישי דילמא לא מיזדהר בה שלא תגע חלה באמצעית זו אחר קריאת השם, וחכמים דמתני' אוסרין אף בפחות מכביצה דחיישין דילמא אתי למיעבד כביצה ואזי יטמא האמצעית וזה אסור מחמת ג' טעמים דלעיל. ומבואר ברש"י דרבנן לא אסרי הכא מטעם דאין מפרישין מן הטהור על הטמא, אלא מחשש שיקח כביצה ואסור לטמאותו מכמה טעמים הנ"ל.

וצ"ע אמאי נטה מפשוטו וכמו שביארו הרמב"ם והר"ש וריב"מ צ דרבנן דאסרי היינו מתני' דסופ"א ובתרומות דמפורש שאין נוטלין מן הטהור על הטמא וצ"ע.

אי בעי חיבור היינו רק נגיעה, ולפי"ז לק"מ די"ל דמניח את הבצק שבאמצע רק בסמוך לטהורה. וכן נקט המשנה ראשונה כאן.²

אולם בתוס' נדה (ז' א' ד"ה ומקפת) צידדו להדיא דמתני' איירי בנשיכה ממש, דכתבו "וצ"ע אי חשוב מוקף בנגיעה גרידא בלא צירוף הכלי או בלא נשיכה, דנותן פחות מכביצה באמצע מצינן למימר דהיינו נשיכה". ומבואר דמצי למימר דמתני' איירי בנשיכה, וכבר העיר בזה המ"ר דד' התוס' בנדה סותר לדבריו. וכן כתב הט"ז (סי' שכ"ו ס"א) דבמקפיד על תערובתן בכל גווני בעי נגיעה ונשיכה. ושיטת הריטב"א בנדה (ז' א') והרמב"ן נדה (ע"א ב') וכ"ה בחי' הר"ן שם דלעולם בעינן בחלה נשיכה לאשוויי מן המוקף. וא"כ לשיטת התוס' בנדה וש"ר אכתי צ"ע אמאי אינו נטמא ע"י חיבור העיסות.

עוד יש להעיר קצת לפי"ז, דהנה מש"כ במתני' "מעיסה שלא הורם חלתה", כתב הר"ש שהוא "כדי להפריש מן החיוב על החיוב", והיינו דקאי אעיסה כדי שיעור חלה. אולם לבצק שפחות מכזית שבאמצע לכאורה יכול לקחת נמי בצק מן הפטור, דהרי בעינן להו רק כדי להקיפן יחד וזה מהני בכל מאי דבעי, וכמבואר בירושלמי הכא דלוקח קורה לחבר בין שני בורות של שמן יעוי"ש, וא"כ לא יהא העיסה אלא כקורה של עץ שמחברת את שני העיסות.

ולכאורה אם בעי נשיכה וחשיב ע"י החיבור לעיסה אחת א"כ היה צריך שאף בצק זה לא יהא

תערובתן אין הסל מצרפו, עיסה טהורה ועיסה טמאה עשו אותה כדבר שהוא מקפיד על תערובתן דאפילו כלי אין מועיל יעוי"ש. ועד"ז הקשו בירושלמי הכא אמאי אין הבית מצרף, ותי' שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף. וכ"כ הר"ש בפ"ג דמעש"ש מי"ב. [וכן מסיק הרשב"א בפסקי חלה (ש"ב) וכ"כ הר"י קורקוס (פ"ה הי"ג) והב"י (סוסי' שכ"ה) בדעת הרמב"ם, וכ"כ הט"ז (סי' שכ"ו) וכ"ה מסקנת הגר"א (סי' שכ"ה סק"ח)]. מבואר דלא מהני צירוף סל וכן אין הבית מצרפן ובעי לחיבור העיסות משום שבמקפיד על תערובתן ליכא צירוף אלא ע"י נגיעה.

אכן באמת צ"ע מה מהני נתינת הבצק פחות מכזית באמצע כדי לחברן, דהן אמנם פחות מכזית אינו מטמא אבל מאחר שבצק זה מחובר הוא נמי לבצק הטמא, א"כ נמצא דאיכא בצק טהור שמחובר לבצק טמא אחד גדול שמורכב מהעיסה הטמאה ומהחתיכת בצק שבאמצע, שהרי כל מעליותא דמוקף הוא משום דחשיב לה לכולה כעיסה אחת, ותנן להדיא במתני' פ"ק דטהרות מ"ח לענין חיבור לטומאה "מקרצת שהיתה תחילה והשיך לה אחרות כולן תחילות", והרי דבחיבור שני עיסות בנשיכה שניהם נטמאים באותו דרגה, וא"כ אמאי אינו נטמא כל העיסה בחיבור בצק הטהור לעיסה הטמאה וצ"ב.

והנה לישנא דהתוס' בפסחים (מ"ו ב' ד"ה הואיל) הוא דמדברי ר"א דמתני' "משמע דבעי נמי נגיעה". וכן נקט הש"ך בנקה"כ (יור"ד סי' שכ"ו) דליכא כלל דין נשיכה כדי לאשוויי מן המוקף ואף

ואפשר דרש"י לשיטתיה בע"א דר"א קאי אמתני' דלעיל מינה דנטמאת במזיד אחד מכ"ד, א"כ י"ל דס"ל לרש"י דבעלמא אף ר"א מודה דאסור להפריש מן הטהור על הטמא, וס"ל כהר"ש (פ"ב דתרומות מ"א) דהטעם הוא שמא יחשוש שיגע הטהור בטמא ויפריש שלא מן המוקף, ורק היכא דנטמאת במזיד בהא ס"ל לר"א דלא חיישי להא, דכיון דקנסינן לה שתעשה עוד עיסה בטהרה ותפריש מזה על הטמא בכה"ג לא חיישינן שתפריש שלא מן המוקף, אבל בעלמא ס"ל נמי לר"א כמתני' דאין נוטלין מן הטהור לטמא. ומשא"כ שאר הראשונים ס"ל דר"א מתיר בכל גווני להפריש מן הטהור לטמא, ולהכי נקטו כפשוטו דבהא גופא פליגי.

ב. ור"ל דלהכי נקט הרמב"ם והר"ב דמפריש בתחילה מהעיסה שיעור שני החלות, ואמאי לא סגי לן בהפרשה של שיעור חלה אחת על הטמא, והוא כדי שלא יטמא בחיבורה עם הטמא, ואח"כ יפריש מן הטהור כדי שיעור חלה והוי מחובר ומן המוקף לכו"ע, ודייק ברש"י סוטה ל' ב' דס"ל דעביד הכי. ותירץ דבחיבורה ע"י הבצק שבאמצע יש לחשוש שידביקה בחוץ בכדי נשיכה ויטמא הכול, לכך צריך להפריש כשיעור שני החלות שאף אם יתחברו העיסות ויטמאו מ"מ לא יטמא החלה, ובשעת קריאת השם סגי במה שהעיסות דבוקות זה בזה דשוב אין מקפיד והדר דינא דהוי ככל חלה שסגי במה שהחלה סמוכה לה בלא נגיעה ולכך אינה נטמאת.

והרי דנקט דבאמת אם יחברה בחוץ יטמא הכול, אלא שסתמא דמתני' הוא שהבצק שבאמצע רק נוגע בלא נשיכה, שלא נעשה על ידה לעיסה אחת ואינו מטמא אבל סגי בזה לצירוף לאשוויי מן המוקף.

אלא שאידהו גופיה העיר דמדברי הרמב"ם והר"ב במתני' שנקטו שמניח החלה על הבצק שבאמצע מבואר דלא כמו שר"ל דסגי במה שהחלה סמוכה לה, דמשמע דס"ל דאף החלה בעי שיגע ולכך צריך להניחה באמצע, ושוב צ"ע מאי מהני שמפרישה קודם מהבצק. [ומש"כ שם דבחיבורו לא הזכיר זאת הרמב"ם, צ"ע דהרי התם פסק הרמב"ם כברייתא שמניח אף כביצה, ומשום דאין שני עושה שלישי, ובהא ודאי שיכול להניחה עליה ולא יטמא].

דס"ל כשיטת הר"ש פ"ק דטבול יום מ"א דנותנן על מנת להפריש אף בנשיכה אינו חיבור לב"ה בכל טומאות יעוי"ש.

ולפי"ד י"ל דהני דס"ל דמתני' איירי בנשיכה ע"כ דס"ל דבכה"ג שנותנן ע"מ להפריש אינו חיבור לטומאה, ומשא"כ אי ס"ל דהוי חיבור לטומאה לא איירי מתני' בנשיכה ולהכי אינו מטמא.

מן הפטור, דאל"ה הוי להו חולין וחלה מעורבין זה בזה, ואמאי לא הוזכר מידי במתני'.

ג. האמנם יעוין בחזו"א (זרעים לקוטים סי' ד' אות ג') דכתב דלדעת הרמב"ם (פ"ח דטו"א ה"א) דהוי חיבור לטומאה אף שנותנן על מנת להפריש על כרחך מתני' לא איירי בנושכין זה מזה, אלא דנותנן סמוך לבצק. ובדעת התוס' דנדה דכתבו דמצינן למימר דאיירי בנשיכה כתב החזו"א די"ל

ב.

הרמב"ם נוטל את הכביצה שבאמצע מן העיסה הטהורה, דאל"ה יחבר את הטמאה לטהורה ומאי ארווחא בבצק שבאמצע, ומ"מ רק הביצה נטמאת והעיסה טהורה דהויא ביצה שני ואין שני עושה שלישי.

ולכאורה נידון זה תליא, אי חשיב העיסה הטהורה לעיסה אחת עם הבצק שבאמצע וממילא דבנטמא הבצק שבאמצע נטמא נמי הטהורה, וכן ס"ל להרדב"ז. או כמו שנקט החזו"א להלן שם דעל כרחך לדעת הרמב"ם לא בעי במתני' נשיכה ולכך לא הוי חיבור לענין טומאה, ומשום נגיעה לא נטמא שאין שני עושה שלישי בחולין.

והקשו גדולי האחרונים [מרכה"מ ח"ג, שו"מ קמא ח"א סי' קס"ט, משנה ראשונה, תורת זרעים] דהרי הרמב"ם (פ"ה דביכורים ה"ג) פסק לדינא דמתני' דסופ"א "החלה נקראת תרומה לפיכך אינה ניטלת אלא מן המוקף כתרומה ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא לכתחלה". וכן פסק (בפ"ה דתרומות ה"ז) למתני' דרפ"ב דתרומות דאין תורמין מן הטהור על הטמא, והאיך פסק הכא דמפריש מן הטהור על הטמא וצ"ע.

ובמשנה ראשונה ר"ל דהרמב"ם ס"ל כהתוס' בנדה (ז' א' ד"ה ומקפת) דמתני' איירי בנשיכה וא"כ נעשה הכול כגוף אחד, והוי כעיגול של דבילה שנטמא מקצתו דתנן בפ"ב דתרומות דבכה"ג מודו חכמים דתורמין מן הטהור שיש בו על הטמא שיש בו. והא דפליגי חכמים במתני' היינו משום דס"ל כסברת הירושלמי שם דרק היכא שנטמא אחר שנעשה גוף אחד תורמין אבל הכא שהנשיכה באה אחר הטומאה לא שרי, ובחיבורו פסק הרמב"ם כר"א דבכל גוונא שהוא מחובר תורמין מן הטהור על

ד. והנה הרמב"ם בפיה"מ כתב "והלכה כחכמים, וכבר נתבאר לך שאסור להפריש מן הטהור על הטמא". אולם בהל' ביכורים (פ"ז ה"ב) כתב "עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה, והרי היא כחולין לענין הטומאה, שאין השני עושה שלישי בחולין... ומותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, לפיכך שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלת שתיהם מעיסה שלא הורמה חלתה ונותנו באמצע סמוך לעיסה הטהורה ומושך מן הטמאה לטהורה כדי ביצה כדי לתרום מן המוקף". וכבר השיג שם הראב"ד "א"א הוא פסק כר"א וחכמים אוסרין לעשות כן, ובירושלמי לא הסכימו בסוף כר"א לעשות מעשה כמותו".

וברדב"ז ור"י קורקוס שם הקשו עוד מסתירת דבריו ממש"כ בפי' המשנה. וכן הקשו אמאי פסק כברייתא דאפשר באמצע בכביצה ושביק למתני' דנוטל באמצע רק בפחות מכביצה. וכתבו דהני תנאי דמתני' ס"ל דאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י ולפיכך נחלקו דר"א סבר דפחות מכשיעור מותר ורבנן ס"ל אפילו פחות מכשיעור אסור, אבל אנן דקי"ל דמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י לפיכך אפילו ימשוך מן הטמאה לטהורה כשיעור לית לן בה, לכן חזר בו ממש"כ במתני' דהלכה כחכמים.

ולפי"ז לכאורה מטמא נמי ע"י החיבור לביצה את העיסה הטהורה חוץ מחלק החלה, וכן נקט הרדב"ז שם דלדעת הרמב"ם נטמא הכל, לבד מחלק החלה דבזמן שהיא חולין אין השני דהיינו הביצה עושה שלישי, וכשמגביה וקורא לה שם אינה נוגעת בעיסה (וס"ל כפירש"י דסוטה ל' ב' דאיי"צ להיות מוקף בשעת קריאת השם, ודלא כתוס' נדה ז' א'), ומשום דס"ל דמותר לטמא הכל לכתחילה. אולם החזו"א (ליקוטים סי' ד' אות א') כתב דלדעת

הטמא, ורק באינו מחובר הוא דכתב דאין תורמין מטהור לטמא.

ויש להוסיף בזה, דלפי"ד ע"כ ס"ל להרמב"ם כמו שנקט הרדב"ז שבחיבור העיסות נטמא נמי העיסה הטהורה, שהרי בנשיכה נעשה הכל כעיסה אחת והוי חיבור לטומאה לדעת הרמב"ם אע"ג דהוי על מנת להפרישן, אלא שהחלה אינה נטמאת דזה אינו מחובר בנשיכה ומשום נגיעה אין שני עושה שלישי, ולכך מחברם ותורם מן הטהור על הטמא.

איברא דצ"ע טובא לומר כן בדעת הרמב"ם, דא"כ מאי הוצרך כלל לחיבור העיסות שיהיו מן המוקף ע"י העיסה שבאמצע, דהא כל מאי דבעינן במתני' נגיעה ונשיכה ולא סגי בצירוף הבית או סל היינו משום שמקפיד על תערובתן, א"כ הרמב"ם דפסק דמותר לטמא חולין בא"י ולהכי התיר להניח באמצע כזית אע"ג שעל ידי כך נטמא כל העיסה, א"כ הרי ליכא קפידא על תערובתן ומאי צריך כלל לחיבור העיסות בבצק שבאמצע הרי הבית מצרפן.

ה. **ואשר** נראה בזה, דהנה בעיקר הדין דאין תורמין מן הטהור על הטמא כתב הר"ש פ"ב דתרומות מ"א דבירושלמי (הל' א') אמרי' דילפינן מדכתיב ונחשב לכם כדגן מן הגורן וגו' מה גורן א"א שיהיה מקצתו טמא ומקצתו טהור כלומר דאין חטה אחת חציה טמאה וחציה טהורה... כלומר דמה שתורם יהא כולו טמא או כולו טהור. ופריך מעתה לא תהא תרומתו תרומה ומשני ממנו אמר רחמנא דכתיב (שם) ונתתם ממנו את תרומת ה' מ"מ.

ומסיק הר"ש "והך דרשה אסמכתא בעלמא ועיקר טעמא משום דבעי מוקף וגזרינן דלמא תרם שלא מן המוקף משום דמסתפי דלמא נגע טהור בטמא. ותדע אי מדאורייתא מה לי חד עיגול מה לי ב' עיגולין, אבל למאי דפרשינן ניחא. ומיהו גם מזה אין כל כך ראייה דהא אמרינן בירושלמי (שם) אציגול ואגודה דמתני' באמת א"ר אליעזר בכל מקום ששנו באמת הלכה למשה מסיני ומיהו לאו דוקא."

אמנם מדברי הרמב"ם שם נראה דנקט דילפותא גמורה היא, דכתב "אמר ה' את מקדשו ממנו, טול מן המקודש שבו. וכל מקום שנאמר באמת היא הלכה למשה מסיני". ומהא דנקט דהוי הלכה למשה מסיני דבעיגול של דבילה שהוא מחובר תורם אף מטהור על הטמא בע"כ דס"ל דהא דאין תורמין היינו מדאורייתא. וכ"כ הרדב"ז (פ"ה דתרומות ה"ז) דמהא דנקט דהוי הלל"מ ע"כ שהוא מדאורייתא, אלא

שכתב שאפשר לדחותה ד"ל שההלכה היה שכשרבנן יתקנו דבעי מן המוקף מ"מ בעיגול שאני, וכ"כ הריטב"א רפ"ב דעירובין. אמנם דעת הר"י קורקוס שם נוטה בדעת הרמב"ם דס"ל נמי דהוי אסמכתא.

אולם יותר נראה בדעת הרמב"ם דס"ל דהוא מדאורייתא, דכתב (פ"ה דתרומות ה"ז) "אין תורמין מן הטהור על הטמא... והלכה למשה מסיני שעיגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין לכתחלה מן הטהור שבו על הטמא שבו... ותורמין תרומת מעשר מן הטהור על הטמא לכתחלה שנאמר את מקדשו ממנו טול מן המקודש שבו". ואי ס"ל להרמב"ם דטעמא דאין תורמין הוא משום דבעי מן המוקף, א"כ מה הוצרך להביא קרא דבתרומת מעשר תורמין מטהור לטמא, הא כבר כתב בפ"ג דתרומות ה"כ דמפרישין תרו"מ שלא מן המוקף שנאמר מכל מעשרותיכם תרימו, א"כ פשוט דאין תורמין מן הטהור על הטמא, אלא על כרחך דס"ל להרמב"ם דהוא ילפותא גמורה והלכה מיוחדת דאין תורמין מן הטהור לטמא, ולהכי הוצרך לקרא בתרו"מ דתורמין מ"מ.

ו. **והנה** הר"ש הוכיח כדבריו "ותדע אי מדאורייתא מה לי חד עיגול מה לי ב' עיגולין", וכה"ק שם הרא"ש. והיינו דאי הוי איסורא דאורייתא להפריש מטהור על טמא מאי מוסיף שמחובר הוא. וביותר יקשה כן להמבואר בתוספתא (פ"ג דתרומות ה"ז) דכל היכא דהוי תפוסה אחת ונחשב מן המוקף תורמין מן הטהור על הטמא יעוי"ש. וצ"ע מאי מהני מה דחשיב תפוסה אחת לגבי דין מוקף שיהני נמי לתרום מזה על זה.

אכן לדברי הגר"א זהו גופא קושיית הירושלמי שהביא הר"ש בריש דבריו "ופריך מעתה לא תהא תרומתו תרומה ומשני ממנו אמר רחמנא וכו'", דלפ"ר פריך דא"כ לא יחול אף בדיעבד ומשני ממנו אמר רחמנא. אבל הגר"א כתב בביאור הקושיה "פירוש, אפילו בעיגול דבילה כיון דאת למד מקרא, ומשני ממנו כתיב, פירוש אם הוא דבר אחד ניטלת מן הטהור על הטמא" ע"כ. וצ"ב.

והביאור בזה נראה, דס"ל דכל דינא דאין תורמין מן הטהור על הטמא היינו משום דחל על כל כרי ועיסה דין הפרשה בפנ"ע, רק דנתחדש דינא דכל היכא שהם בהיקף אחד חייל עליהו דין צירוף ונחשבים תרומהו כחדא לענין דין הפרשה. וזהו דכתב הגר"א דילפינן מקרא דממנו דאם הוא דבר אחד לא חשיב הפרשה מן הטהור על הטמא כיון דהוי

ועיסה דין הפרשה בפנ"ע, רק דנתחדש דינא דכל היכא שהם בהיקף אחד חייל עלייהו דין צירוף ונחשבים תרוויהו כחדא לענין דין הפרשה, נראה דכל האי דינא דאין תורמין היינו באית ליה רק עיסה טהורה ורק עיסה טמאה, אבל היכא דאיכא עיסה שמקצתו טהורה ומקצתו טמאה שמצרף לזה עיסה טמאה בכה"ג יצטרף שפיר העיסה הטמאה לחלק הטמא, דאית להו צירוף בדין טומאה שבהם, ואית להו תורת הפרשה אחת, וכיון דמצטרפי אהדדי הדר דינא שיהא מותר נמי להפריש מן הטהור על העיסה שנצטרפה לה, כיון דחדא עיסה נינהו ודין הפרשה אחת להו.

אשר לפי"ז אתי שפיר היטב שיטת הרמב"ם, דע"כ צ"ל כמוש"כ החזו"א דהרמב"ם ס"ל דלא בעי נשיכה ולא נטמא כל הבצק הטהור מהבצק שבאמצע, דאל"ה מאי בעי לחיבור העיסות הרי באין מקפיד על תערובתן לא צריך נגיעה וכש"נ, ומ"מ אע"ג דלא הוי כעיוול מהני חיבור העיסות ע"י כביצה לתרום מן הטהור לטמא, דהא ס"ל דבצק שבאמצע היינו שנוטל כביצה מן הטהורה ומשום דמותר לטמאות חולין, א"כ נמצא דהכביצה אע"ג שאינו מטמא את העיסה הטהורה משום דאין עושה שני לשלישי מ"מ כיון שהוא מן הטהור ומצורף וסמוך לטהור הוי כעיסה שמקצתה טהור ומקצתה טמא לדין הפרשה, דבכה"ג מצטרפי אהדדי חלק הטמא לעיסה הטמאה לדין הפרשה אחת, וממילא דאף הטהור מצטרפי להו, ולהכי מפרישין מן הטהור גם על העיסה הטמאה.

ומשא"כ היכא דהוי עיסה טהורה גרידא בהא פסק הרמב"ם (בפ"ה דביכורים) דאין מפרישין מן הטהור על הטמא. וכן במתני' דס"ל דנוטל פחות מכביצה "מן הטמאה" ומשום דאסור לטמאות חולין, א"כ ליכא כלל חלק טמא בעיסה הטהורה, בכה"ג פסק כחכמים שאין תורמין מן הטמא על הטהור.

ולפי"ז צ"ל דמש"כ הרמב"ם במתני' דנוטל את הפחות מכביצה "מן הטמאה" היינו דווקא, ודלא כמו שכתב במאירי סוטה דלוקח או מן הטמאה או מן הטהורה, וכ"כ בהגהות הב"ח סוטה דמש"כ רש"י דנוטל מן הטהורה היינו אף מהטהורה וכ"ש מן הטמאה, וכ"כ החזו"א שם דלתנא דמתני' לא שנא מן הטמאה לא שנא מן הטהורה, ורק לתנא דברייתא היינו דווקא מן הטהורה וכך הוי העיסה שלישי יעו"ש, אולם להרמב"ם י"ל דהיינו בדווקא מן הטמאה דלכך ליכא בטהור חלק טמא כלל ואין תורמין מהטהור לטמא וכש"נ.

ממנו, היינו מאותו כרי. ומהאי טעמא כתבו בתוספתא דכל היכא דחשיב תפוסה אחת ניטלת מן הטהור לטמא, דכל היכא דהוי מוקף הוי חד הפרשה, ממנו.

ויותר מזה נראה, דהנה הש"ך בנקה"כ (סי' שכ"ו) הקשה להראשונים דנקטו עפ"י הירושלמי דבמקפיד על תערובתן בעי נגיעה או נשיכה לאשוויי הפרשה מן המוקף, דלכאורה האי דינא שייכא רק לענין צירוף לשיעור חלה, דכיון דמתחייב בחלה רק אם מצטרפין לעיסה אחת, א"כ במקפיד הרי הוא מקפיד שלא לצרפן לעיסה אחת, אבל לענין מוקף הרי אין צריך שיהיו עיסה אחת אלא רק שיהיו במקום אחד וא"כ מאי אכפת לן שמקפיד על צירופן יעו"ש.

אכן להמבואר נראה דס"ל להראשונים דיסוד דין הפרשה מן המוקף היינו דע"כ חייל עלייהו דין צירוף וחשיב הפרשה אחת, וא"כ היכא דמקפיד על תערובתן אע"ג דלא בעינן שיהיו ממש עיסה אחת אולם פקע מינייהו דין צירוף ולהכי בעינן שיהיו נוגעין זה בזה כדי לצרפם להפרשה אחת.

וי"ל עוד בזה דהנה לדברי הגר"א ילפינן מקרא ד"ממנו" דבעיוול תורם מן הטהור על הטמא כיון שבכה"ג חשיב ממנו, ולהרבה ראשונים ילפינן לעיקר הדין דבעי מן המוקף מקרא ד"הרמותם ממנו", כמוש"כ רש"י סוטה (ל' א') ועוד, ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ר"צ) והר"ש ביכורים (פ"ב מ"ה) כתבו דילפינן מקרא ד"את מקדשו ממנו" כדאמרין בירושלמי רפ"ב דתרומות יעו"ש. והיינו טעמא דמדכתיב "ממנו" ילפינן דבעי שיהא הפרשה אחת מאותו עיסה, אלא שבמוקף חשיב נמי להפרשה אחת ממנו כנ"ל.

והדברים מבוארים להדיא בביאור הגר"א (יור"ד סי' שכ"ה סק"ח) דכתב "ויצא לנו עוד מזה, דבר שמקפיד על תערובתן כמו שאין מצטרפין לחלה (כמ"ש בר"ס שכ"ו) כך אין מפרישין מזה על זה אלא בנגיעה, כמ"ש בספ"ב ונותן פחות כו' שיטול מן המוקף, ומשם משמע ג"כ דמוקף דוקא נגיעה אלא דא"צ לזה אלא בכה"ג ע"כ. ומבואר להדיא דנקט דיסוד דין מוקף היינו דבעי דין צירוף להחשיבם להפרשה אחת וזהו רק ע"י נגיעה, אלא דבכל מוקף הוי כנוגע זה בזה אף בלא"ה ורק במקפיד בעי נגיעה ממש לאשוויי הפרשה אחת.

ז. מעתה להמבואר דכל דינא דאין תורמין מן הטהור על הטמא היינו משום דחל על כל כרי

הרב הלל אונגר

בדין חמשת רבעים לחיוב חלה

שאינן מפרישים מנתינת מים והוי כהתנה שתחול החלה רק לבסוף ואלו ר' יוחנן ס"ל שילפינן מראשית עריסותיכם שנתנית מים כבר חשיב תחילת עיסה וכמו שנתבאר.

ב. בר"ש מבואר שלירושלמי שאומר שאחר שלמדו את הנשים להתנות שהחלה תחול גם על מה שיתוסף לאחר מכן אזי גם אם גרסי' במתני' ובלבד שיהא שם חמ"ר אם התניתה האשה אין צורך שיהא שם חמ"ר שנתערבו במים.

ולכאורה קשה טובא מה מהני התנאי הלא את החלה הוא מפריש כשעדיין אין שם חמ"ר שנתערבו א"כ החלה עדיין לא נתחייבה כלל בחלה וגם לאחר שמפריש לא תגיע החלה לעולם לשיעור המחייב בחלה דלא נילושה מעולם בתוך חמ"ר קמח למה הדבר דומה לעושה עיסתו קבין שוראי לא יועיל להפריש מקב על מקום אחר המחוייב בחלה דהוי מן הפטור על החיוב דהקב לא הגיע לכלל טבילות לחלה וצ"ע.

והנה עפ"י דברי הריט"א היה אפשר"ל שכאן שנתן מים חשיב כבר כל הקמח כתחילת עיסה אבל הא ודאי ליתא דהא הר"ש כאן איירי בהך גירסא ובלבד שיהא שם וכו' ולגירסא זו כל שלא נתערבו חמ"ר קמח במים לא נתחייבו א"כ מ"ט חשיב הפרשת חלה מכח תנאו.

וביותר דהשו"ע בריש סי' שכ"ז מביא את הדין של העושה חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן ומסיים השו"ע שהיינו דוקא אם הפריש חלתו סתם אבל אם התנה בשעת ההפרשה שהחלה תחול לאחר שילושו את כל הקמח כן חלה הפרשתו והדברים צ"ע הרי כשילוש כל חלק בפני עצמו בחלק החלה אין שיעור להתחייב בחלה כמבואר שם בשו"ע א"כ מה מועיל תנאו הא הוי מן הפטור על החיוב.

ורחוק לומר שאחר שילוש את שני החלקים, חלק החלה בפני עצמו וחלק יתר הקמח בפני עצמו יחויב להקיפם כאחד דלא הוזכר זה בשו"ע ובפרט שבשו"ע שם איירי אף באופן שהקמח ניתן כבר לכהן ומה שיידך להקיפם.

פ"ג מ"א. כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם חמשת רבעים קמח.

בביאור דברי המשנה מבאר המהרי"ט אלגאזי ע"פ הירושלמי שר' יוחנן לומד את הדין מהפסוק "ראשית עריסותיכם" שמשעת נתינת מים חשיב ראשית עיסה ועפ"ז מיד שנתנה מים בקמח חשיב כבר תחילת עיסה גם על הקמח שלא נתערב במים אלא שבעינן שלכה"פ יתערב חמשת רבעים קמח כדי שיחשב תחילת עיסה ואז גם שאר הקמח נפטר, וזה הביאור לגירסא ובלבד שיהא. אבל יש בראשונים גירסא ובלבד שלא יהא חמשת רבעים. ובביאור גירסא זו כתב המהריט"א שיתכן שבשביל שיחשב תחילת עיסה ויהיה ראשית עריסותיכם לא צריך שיהיה חמשת רבעים שיתערבו במים אלא סגי בזה שאין חמ"ר שהם שיעור עיסה שעומדים לעצמם ולא התערבו במים כי אם יש חמ"ר שעומדים לעצמם הם לא נפטרים מדין ראשית עריסותיכם.

ועפ"ז מבאר המהריט"א את הירושלמי המובא בר"ש וז"ל הירושלמי על מתני' דידן, ר' יוסי בשם ר"ל דר"ע היא דתנינן התם הנוטל חלה מקב ר"ע אומר חלה וחכ"א אינה חלה, כלום אמר ר"ע אלא לשעבר שמא מתחילה, ואנן בתחילה קיימינן ר"י אר"ח בשם ר"ל ירדו לה בשיטת ר"ע, א"ר יוחנן דברי הכל היא כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם. ע"כ לשון הירושלמי. דהיינו שר"ל אומר שמתני' שמועיל להפריש חלה מנתינת מים היינו דוקא לר"ע שמועיל הפרשה מקב ואלו ר' יוחנן סובר שהוא אליבא דכו"ע דדרשינן ראשית עריסותיכם וגם נתינת מים חשיב ראשית.

ומבאר המהריט"א דהנה בירושלמי לקמן על דברי ר"ע מבאר במסקנת דבריו שר"ע סובר שמפריש חלה מקב דומה למפריש תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת לכשיתלשו ומועיל ולרבנן דמיא למפריש בלי לומר לכשיתלשו דלא מהני ומעתה ר"ל אומר שלעולם נתינת מים לענין חלה הוי כקמח שלא מועיל הפרשה אלא כמו שבמפריש מקב לר"ע מהני משום דאמרין דאדם יודע שאין חלה מקב ובדעתו מתנה שיחול החלה כשהיה כשיעור ה"ה אדם יודע

והנה מקשים בעולם מ"ט כל הפרשת חלה בשיעור מצומצם לא חשיב כעושה עיסה ע"מ לחלק וא"כ לא יתחייב מעיקרא בחלה דאין כאן עיסה כשיעור.

והפשוט בזה דהכי חייביה רחמנא שבשיעור באופן זה יחוייב בחלה. אלא שבביאור התי' יש מבארים שכל שהחלק שמתכוון לחלקו הוא בשיעור חלה לא חשיב ע"מ לחלק אלא דזה אינו דהא לא נאמר שיעור כלל בעושה עיסה ע"מ לחלקה, וביותר דהרי העושה כל עיסתו חלה אם שייר מקצת הוי חלה א"כ העושה עיסתו חלה חלה מ"ט לא חשיבא ע"מ לחלק.

אלא נראה שביאור הדברים שדין התורה הוא שכל שאלמלא הפרשת החלה היתה החלה חלק מהעיסה לא שייך לדונה כע"מ לחלק ובפרט דהא דין התורה בחלה ובתרומה הוא שמשלך תתן חלק לכהן א"כ היא גופא כל מה שהחלה חלה הוא רק מחמת שהוא חלק מהעיסה ומהעיסה הוא נותן חלק לכהן.

ומעתה אפ"ל שה"ה אם מפריש החלה כשעדיין לא נהיתה לעיסה מ"מ כיון שכל הסיבה שהקמח הזה הוא לא ביחד עם יתר העיסה הוא מחמת החלה זה גופא מגדירו לחלק מהעיסה וחשיב שנתחייב יחד עמה בחלה אומנם נראה שהיינו דוקא אם בתחלה הקמח היה יחד עם יתר קמח העיסה אבל אם מתחילה היה בפני עצמו לא שייך לדונו לחלק מהעיסה וראיה לדבר מעושה עיסתו קבין ודאי לא יוכל להפריש מקב על חבירו ורק אם הפריש כשהיה מעורב מועיל תנאו שיחול לכשילוש אלא שביסוד הדבר צ"ע מה יש בזה שהקמח מעורב הא אינו עיסה כלל. ויש לעיין בזה.

ג. בר"ש כתב שהואיל והנשים שלנו אחר שמפרישות חלה מוסיפות קמח לעיסה בשעת העריכה ואע"פ שאין מוסיפות חמ"ר בבת אחת מ"מ אח"כ כשמכניסות לתנור או כשנותנות בסל מצטרף כל הקמח שהוסיפו לחמ"ר קמח ומתחייב בחלה לכן צריך שיתנו בשעת ההפרשה החלה שיחול גם על הקמח שיתוסף אח"כ. ומוסיף הר"ש שאע"פ שיש לדון שאולי כל מקצת קמח שמתוסף מתבטל וממילא אח"כ לא יגיע הקמח הנוסף לידי חיוב ומוכיח הר"ש מהתוספתא שלא מתבטל וכן מתחייב אח"כ כשמצטרף.

ומוסיף הר"ש שכשמתנות שיחול החלה גם על הקמח שיוסיפו צריך שלא ישרפו החלה מיד כי עדיין לא חל חלות החלה.

והנה הרא"ש ג"כ כתב כהר"ש שלא מתבטל הקמח ומצטרף לחמ"ר אח"כ כשמכניסות לתנור או לסל אלא שמסיים שצריכות להתנות בשעת ההפרשה וליזהר מלשרוף החלה עד גמר העריכה.

והדברים צ"ע דכיון שמבואר בדבריו שהצירוף של הקמח הנוסף אחר הלישה הינו רק בתנור או בסל אחרי התנור א"כ בשעת גמר העריכה הקמח הזה עדיין לא נתחייב בחלה א"כ איך אפשר לשרוף את מה שהפריש לחלה, בגמר העריכה, הלא עדיין לא הושלם תנאו על הפרשת החלה ואח"כ כשהיה צורך תנור או סל יתחייב בחלה מחדש.

ולכאורה אפשר ליישב בהקדם ביאור הדין מ"ט לא בטל מיעוט הקמח המצטרף לאחר הלישה אלא אמרין שמצטרף לאחר מכן לחמ"ר ומתחייב בחלה, והדברים מבוארים דכל דין ביטול ברוב נאמר רק כשמקצת איסור והשאר התר אבל כשתרוויחו היתר לא שייך לדין ביטול דודאי שניהם נותנים שם בתערובת והלכך לא מתבטלים א"כ בגונא של הר"ש והרא"ש כשמפרשת חלה על העיסה בלי תנאי ואח"כ מתוסף קמח א"כ העיסה חשיבא התר דהא כבר הופרשה חלתה ולכן לא מתבטל בה הקמח שהוא ג"כ התר.

א"כ כל זה הוא כשהפרישה בתחילה בלי תנאי אבל כשאומרים הר"ש והרא"ש שתתנה האשה שתחול ההפרשה רק אחרי שיתוסף קמח ויהיה נילוש א"כ כשמתוסף הקמח העיסה עדיין מחויבת בחלה נמצא שיש כאן תערובת היתר באיסור מעט הקמח המתערב הוא היתר דאינו מחויב בחלה מעורב באיסור טבל של העיסה ובכה"ג בטל ההיתר באיסור ונמצא אסור משום טבל א"כ אין צורך בצירוף תנור או סל אח"כ כדי שיתחייב בחלה דהא מחויב מחמת שהתערב בטבל ולכך לא בעינן שתשאר החלה עד אחר התנור וסגי בסיום העריכה.

אמנם יש לדון בכל זה כשמבטל היתר באיסור ונאסר האם מקבל דינים מהאיסור ונחשב כטבול לחלה או שרק נאסר וא"א להפריש עליו חלה.

ויש לומר באופן קצת אחר דהנה בדברי ר' חיים מבואר ששיעור חמ"ר נצרך בעיקר בשביל לקבל שם עיסה, ויתכן שכל שקיבל כבר שם עיסה אפי' שעכשיו הוא מחולק לפחות מחמ"ר אעפ"כ הקמח שמתוסף אליו בטל אליו ומקבל גם הוא שם עיסה ומתחייב בחלה וכל זה דוקא כשעדיין לא הופרש

חלה על היתר העיסה ולכך כשמתנה שיחול החלה לבסוף מועיל לשייר החלה רק עד גמר העריכה.

אלא שאכתי צ"ע דבשו"ע סי' שכ"ז סעיף ב' כשכותב את הדין שמועיל תנאי מחלק אותו לשני דינים וז"ל ואם אמר ה"ז חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שבידי לשם חלה ה"ז מותר, וכן אם מתנה שתחול החלה אף על הקמח שיתערב אח"כ בשעת העריכה עכ"ל. ומבארים הש"ך וכן הוא בגר"א שבדין הראשון התנאי הוא שיחול כל החלה כאחד בסוף אבל בדין השני חל חלה עכשיו על מה שנלוש כבר ומתנה שיחול אח"כ על מה שיתערב לכשיתערב. וביותר מבואר בגר"א, שמבאר שיש שני חידושים בדין השני של השו"ע א. שגם קמח שמתערב אחרי שכבר קידש החלה יחול עליו חלה ב. אע"פ שאינו מן המוקף כמו שהקשה הר"ש בכל תנאי למה לא חשיב שלא מן

המוקף. והדברים צ"ב הרי בכל תנאי צ"ע מ"ט הוי מוקף, וא"כ אינו חידוש רק בדין השני, אלא שביאור הדברים שבכל תנאי קיים תירוץ הר"ש שכיון שכלפי עיקר ההפרשה חשיב מוקף ה"ה שמועיל למה שנוסף אח"כ אבל בגוונא שחלות החלה היא בשני שלבים א"כ בשלב השני אין ההפרשה מן המוקף כלל וזהו דברי הגר"א.

מעתה קשה בגוונא שעיקר העיסה כבר הופרשה חלתה בתחילה מ"ט סגי להמתין משריפת החלה עד גמר העריכה כמבואר בשו"ע שם דבכהאי גוונא לא שייך התירוץ דלעיל דהא כבר הופרש החלה של כל עיקר העיסה.

ואולי בשו"ע אפ"ל דאיירי בגוונא שאין חסרון צירוף בין חלקי העיסה ודלא כגוונא דהר"ש והרא"ש וצ"ע.

הרב נחמן זילברמן

בדין נתינת מים וגלגול לחיוב חלה

פ"ג מ"א. אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל וכו' גלגלה וכו' האוכל ממנו חייב מיתה.

והיינו דנאסרה באכילת עראי משעת גלגול וקודם גלגול מותרת בעראי אבל בקבע אסור. והטעם הביא הר"ש מירו' דהוא מפני שהוא מערים לפוטרה מן החלה. כלומר דמדינא מותרת אף באכילת קבע עד גלגול. עוד שם כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, כלומר דדין הפרשה הוא כבר מנתינת מים אף קודם גלגול, אמנם כתבו הר"ש והרא"ש ועוד ראשונים דמצות הפרשה מגלגול ומיהו בהקדים והפריש מנתינת מים מהני. ואף דבירושלמי אמרו כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם תי' הר"ש דהוא אסמכתא בעלמא, א"נ אשמעינן דמנתינת מים מקרי עריסותיכם כלומר דיש כאן שם עריסותיכם מנתינת מים ולכך מהני אבל כוונת התורה להפריש דווקא בשעת גלגול. וא"כ עולה דלדעת הר"ש שם עיסה היא כבר מנתינת מים, אמנם הרא"ש פליג וכ' דשם עיסה אינו אלא משעת גלגול.

והנה לדברי הרא"ש יובנו הדינים שנאמרו בשעת גלגול שאז חל חיוב הפרשה ומאידך נאסר אף

באכילת עראי כיון דכתיב עריסותיכם ושם עיסה הוא מגלגול, אמנם דינא דמנתינת מים מועלת הפרשה צ"ב מנין נלמד. וצ"ל דהא דאמרו בירושלמי דכשנותנת המים זהו ראשית עריסותיכם נאמר כאן גזירת הכתוב נוספת דאף שהחיוב מזמן עריסה שהוא גלגול מ"מ מזמן נתינת מים שהוא ראשית עריסותיכם מועלת הפרשה [וכן למד הגר"ח בדעת הר"מ וכדלקמן]. אכן להר"ש דעריסותיכם מקרי מנתי"מ יובן הדין שמועלת הפרשה מנתי"מ. אכן הדינים שנאמרו בגלגול שחל חיוב הפרשה ונאסר אף באכילת עראי צ"ב מקורן.

א. **והנה** הא דכ' הרא"ש דשם עיסה היא מגלגול בא ליישב בזה מה שהוקשה לו וכן הק' הרשב"א (פסקי חלה ד, א) מפני מה הוצרך הירושלמי לטעמא דהערמה לאסור אכילת קבע קודם גלגול מ"ש מתרו"מ דגם בהו יש דין מירוח שהוא גמר מלאכה ומאז אסור אף באכילת עראי אמנם משגדל שליש נאסר באכילת קבע אף קודם מירוח והוא מדינא וא"כ גם בחלה אסר מנתי"מ באכילת קבע מדינא אף קודם גלגול. וע"ז תי' הרא"ש דל"ד דאין כאן שם חלה קודם גלגול ואין ראוי לאסור אכילת קבע. וצ"ב.

לשליש חייב תמיד משום טבל לכאורה כיון שכשאוכלן מגלה שאין דעתו לעוד מלאכות ויש כאן שליש וגמ"מ ולפי"ז אפ"ל דדין איסור אכילה אינו דין חדש מדרבנן אלא זהו דין טבל עצמו כיון שנגמ"מ, אלא דק' לפי"ז א"כ מפני מה מותר באכילת עראי. וביאר הקה"י שם דאכילת עראי טפלה לשאר הכרי שבשאר הכרי דעתו למרח ומיקרי לא נגמ"מ אבל אכילת קבע חשובה לעצמה וכלפיה אין דעתו להוסיף מלאכות וטבל גמור היא. ולפי"ז נוכל לבאר דברי הרא"ש שחלוקה חלה מתרו"מ דבתרו"מ אוכל קבע אסור מדינא דיש כאן גמ"מ אבל בחלה הא דבעי' גלגול אינו מדין גמר מלאכה אלא דבעינן שם עיסה ולכן מותר לאכול לולי הערמה.

ב. והנה נתבאר דדעת הר"ש דשם עיסה הוא משעת נתי"מ ודלא כרא"ש, והוק' לן בדיני גלגול להר"ש לאיסור אכילה ולחיוב הפרשה מהיכא ילפי' להו. והנה בחזו"א (גלינות לחי' הגר"ח פ"ח מביכורים וכן בליקוטים זרעים ד' א') כ' דראשית עריסותיכם אינו גזה"כ לקרי"ש בנתי"מ דאין כאן ילפותא אלא שם עיסה הוא מנתי"מ וכהר"ש, והא דחיוב הפרשה משעת גלגול ולא מנתי"מ ביאר עפי"ד הירושלמי שהביא דעת ריב"ב דפליג אמתני' וס"ל דחיוב חלה משתעשה מקרצות מקרצות, כל' שיחלקו העיסה לחתיכות חתיכות לעשותן לחם והקשו בירו' מ"ט דריב"ב, ומשני דילפי' מתרומה בהיקש דבעינן מן הגמור, והק' מעתה לכשתאפה דהוא הגמר, ומשני דגמר מלאכת העירוס בעינן ולא גמר הלחם. וביאר החזו"א דגם למתני' ילפי' מתרומה דבעינן גמור וס"ל לתנא דידן דגלגול מיקרי גמר.

העולה לפי"ז דלדעת הר"ש דינא דגלגול הוא משום גמר וכתרו"מ ולהרא"ש דין גלגול הוא מחמת שם עיסה, וא"כ להר"ש תחזור קושיית הראשונים מ"ש תרו"מ מחלה לענין איסור אכילת קבע, והיינו דכשם שבתרו"מ אוכל קבע מיקרי שיש כאן גמ"מ ה"ה בחלה קודם גלגול אם אוכל קבע יחשב גמ"מ. ובאמת ברשב"א שם יישב קושייתו דבאמת שוין תרו"מ לחלה דאסורין באכילת קבע מדינא ומה שאמרו בירו' דאסור משום הערמה קאי אמחלק עיסתו לקבין קודם גמר מלאכה דמדינא אין כאן חיוב אף אחר גמ"מ וגזרו דבאוכל קבע אף פחות משיעור אסור משום הערמה. אלא דבאמת הוא דוחק בלשון הירו' שאין כוונתו לאיסור אכילת קבע אלא למחלק עיסתו, ומסתימת הר"ש לא משמע שפי' כן בירו'.

ובחי' הגרי"ז מנחות ס"ז וכן בזכרון שמואל בשם אחיו ביארו כוונת הרא"ש עפי"ד הגר"ח פ"ח מביכורים דחלוק דין שליש דתרו"מ מדין נתי"מ דאף דבשניהם מועלת קריאת שם מ"מ בתרו"מ הוא משום דבעינן שני דברים לחיוב תרו"מ דגנך היינו שליש שיש כאן פרי ומירוח שהוא גמ"מ והא דמהני קרי"ש בשליש הוא מחמת שהושלם דין דגנך לחיוב, אבל נתי"מ אינו סיבת חיוב אלא גזה"כ דראשית עריסותיכם דמהני קרי"ש אבל שם עיסה וחיוב עיסה הוא רק מחמת גלגול. ולפי"ז ביארו דה"ה לגבי איסור אכילת קבע משליש שהוא כיון שיש כאן דגנך לחיוב אבל נתי"מ שאין כאן שום צד חיוב כיון שאין שם עיסה מותר מדינא באכילה לולי חשש הערמה ולזה כיון הרא"ש.

עוד אפשר לבאר בכוונת הרא"ש והוא עפי"ד הגר"ח (פ"א מתרומות הכ"ב) שכ' דאף שיש ב' תנאים לחיוב תרו"מ שליש ומירוח מ"מ סיבת החיוב היא רק שליש, ודין מירוח אינו אלא מעכב דעד שלא נגמרה מלאכתו אין כאן חיוב, אבל אחר שנגמ"מ חיובו הוא משום שהגיע לשליש בלבד ולכך באין כוונתו למרח הכרי חייב כבר מעכשיו להגיע לשליש ודין מירוח מעכב רק עד כמה שכוונתו למרח.

והנה הא דגמ"מ אינו מעכב יש לבאר בב' אופנים, או דנימא דדין גמ"מ אינו מחויב אלא שברוצה למרח בלבד מעכב, או דנימא דדין גמ"מ מעכב תמיד ובאינו רוצה למרח אלא לאוכלו כך א"כ כבר נגמרה מלאכתו דגמר מלאכה תלוי כל אחד לפי מלאכת הגידול שבכוונתו לעשות, דבמגדל כדרך העולם מירוח היא מלאכה אחרונה שנלקטו ונאספו הפירות בערימה והושלמה מלאכת הגידול, אבל ברוצה לאכול ללא מירוח א"כ הושלמה המלאכה קודם, וכן נקט הקה"י זרעים ס' ל"ג. נוגם בצד השני גופיה אפשר לבאר בכמה אופנים: או דבאופן שאוכל קודם מירוח המלאכה האחרונה שעשה היא היא גמר מלאכתו, או שא"צ מלאכה שתהי' גמ"מ אלא צריך שלא יהיו עוד מלאכות שבדעתו לעשות ולא עשאן שאז נקרא באמצע מלאכתו אבל באין בדעתו לעשות עוד מלאכות ממילא אין מעכב מלחול חיוב תרו"מ אבל א"צ מלאכה שתקרא מלאכה אחרונה והיא גמ"מ, ובאופן א"א אפ"ל דטעמא דגמ"מ הוא משום שעושה קביעות וחשיבות בפרי שנגמ"מ ובאוכל קבע זהו עצמו חשיבות וקבע וא"צ גמ"מ].

והנה אי נימא כהצד השני דגמ"מ תלוי כ"א במלאכה שבדעתו לעשות א"כ האוכל מפירות שהגיעו

החפץ שממנו יפרישו דחלה תלויה בלחם דלר"ע מפרישין רק משקרמו פניה בתנור. וא"כ אף אי נימא דאין דין גמר בגלגול מ"מ יש כאן צורת לחם. ומעתה נוכל לומר בדעת תנא דמתני' דמפרישין מגלגול כיון שיש כאן צורת לחם וילפי' מחלה דהוא לשון גבלול ודעת ר"ע בצורת לחם לא מהני ובעי' לחם ממש, אכן דעת ריב"ב דבעי' מקרצות ק' דממ"נ אי משום צורת לחם סגי בגלגול ואי לחם ממש בעי' קרימת פנים ולכך הק' הירו' מ"ט, ומשני דס"ל דבעי' גמר מלאכה.

והנה לפי"ז תתייבב קו' הראשונים מ"ש חלה מתרו"מ דכיון דבחלה בעי' גלגול משום צורת לחם ולא משום גמר א"כ כשם שתורץ לדעת הרא"ש שבחלה בעינן שם עיסה וליכא ה"ה להר"ש בעי' צורת לחם וליכא, והיינו או כמשנ"ת מהגרי"ז דבתרו"מ יש כאן פרי בהגיע לשליש וא' מצדדי החיוב קיים משא"כ בחלה שנתני"מ אינו צד חיוב והמחייב הוא שם עיסה שהוא בשעת גלגול, א"כ ה"ה להר"ש אפ"ל דאף דבנתני"מ יש שם עיסה דהתחיל בעשיית הלחם מ"מ צד חיוב אין כאן אלא שקרי"ש מועלת והמחייב הוא צורת לחם שהוא בגלגול, או כאופן השני שנת' לעיל דבתרו"מ שדין השני הוא גמ"מ א"כ בהקדים ואכלו יש כאן גמ"מ אבל בחלה דדין השני אינו גמ"מ אלא צורת לחם א"א להקדימו ומותר באכילה.

אמנם בהא דנת' דא"צ לומר דדין גלגול הוא גמר אלא צורת לחם יש להק' דתנן לעיל (פ"א מ"ט) דחלה ותרומה ניטלות דווקא מן הגמור הרי דיש דין גמר בחלה, ואף דיש מן הראשונים שפירשו דדין גמר דחלה היינו שלא יפריש מן הקמח ולפי"ד לא קאי אגלגול מ"מ בר"ש עצמו כ' שם דקאי אגלגול ומשמע דגלגול הוא מטעם גמר.

ויש לתרץ דהא להרא"ש ש' שכ' דדין גלגול משום דאין כאן שם עיסה ע"כ דדין גלגול אינו מטעם דבעי' מן הגמור אלא דקרא דעריסותיכם קאי אעיסה מגולגלת [ובפרט למשנ"ת מהגרי"ז דעד גלגול אין כאן שום חיוב להרא"ש וחלוק מתרו"מ]. וק' דגם הרא"ש פ' המשנה שם כהר"ש דדין גמור הכוונה לגלגול, ובע"כ צ"ל דאין כוונת המשנה דילפי' מתרומה דין גמור לחלה אלא דשוינן שבשניהם מפרישין מן הגמור בתרומה מדין גמור ובחלה דבעי' שם עיסה וממילא בפועל מפרישין רק מגמור וא"כ ה"ה להר"ש אפ"ל דלא בעי' גמור אלא צורת לחם ובפועל גמור הוא.

ובאמת בחזו"א ליקוטים שם יישוב הקו' באופ"א לחלק בין גזירת חז"ל דתרו"מ לגזירתן בחלה יעו"ש. [והנה לפימשנ"ת לעיל דאפשר לבאר בכמה אופנים הא דמהני גמ"מ באוכל קבע קודם מירוח א"כ נוכל ליישב הקו' להצד שנת' שם דבעי' פעולה אחרונה שתקרא גמ"מ והוא הקדים הפעולה האחרונה לקודם מירוח א"כ נוכל לומר דודאי צריך פעולה שתהיה לה שייכות עם צורת גמר ואטו האוכל שיכלים כמות שהן יחשב גמ"מ, וא"כ נוכל לומר דבאוכל אפי' קבע מעיסה שלא נתגלגלה אלא רק נתן המים אין כאן צורת גמר ואף דאיירי כאן באפאה כך ואכלה קבע וכמש"כ הרי"ט אלגזי ועוד אחרונים מ"מ גמר עיסה לא הי' כאן].

אמנם באמת במה שביאר החזו"א דדין גלגול הוא מטעם גמר יש להק' דבירו' משמע שהוא רק לריב"ב, ובפרט דבירו' שם אי' לרבנן חלה כמין גבלול משתגלגל בחיטין ותטמטם בשעורין וביאר שם הגר"ח ק' דכוונת הירו' דלשון חלה דקרא משמע גבלול היינו שנתגלגלה לגוש א' ואח"כ הביאו דריב"ב פליג ופריך מאי טעמיה דריב"ב ומשני וכו' משמע דלרבנן הוא לימוד מלשון חלה.

ונראה לומר דהנה מצינו בקרא דחיוב חלה הוא באכלכם מלחם הארץ ומשמע דיסוד חיוב חלה הוא מדין לחם ובאמת בר"מ כ' דצירוף סל מהני לחייב שנא' והיא באכלכם מלחם הארץ, ומקורו בספרי [וכבר עמד בזה הגר"ח פ"ו מביכורים]. אמנם מצד שני כתיב בקרא עריסותיכם. ובפשטות הכונה דיש ב' סיבות לחיוב גם לחם לבדו הוא סיבה לחיוב כגון בצירוף סל ומצד שני עיסה לבדה ג"כ חייבת, אמנם באמת נראה דהנה כבר נת' דנחלקו הר"ש והרא"ש בשם עיסה אם הוא משעת נתי"מ או גלגול, ונ"ל דהר"ש ס"ל דעיקר החיוב הוא מדין לחם ומה שמועלת הפרשה בעיסה הוא דחידשה תורה דגם בשעת הכנת הלחם יכול להפריש ולכן ס"ל דמשעת נתי"מ יש כאן שם עיסה דכיון דענין עיסה הוא תחילת עשיית לחם א"כ כבר מנתי"מ יש כאן תחילת עשי'. אבל הרא"ש ס"ל דבעינן עיסה דווקא דיש ב' סיבות לחיוב ולכן שם עיסה הוא דווקא מגלגול שיש כאן גוש א'.

ולפי"ז ניחא למה הק' הירו' מ"ט רק לריב"ב דהנה כ' החזו"א (גליונות לחי' הגר"ח שם) דאף בדין גלגול נלמד מתרו"מ דבעי' גמר מ"מ יש בו שינוי מהותי שנעשה ע"י גלגול דנוצר כאן צורת

אכן אי נימא דגם להר"מ דין גלגול הוא מהא דבעינן צורת לחם ניחא. דהר"ש ס"ל דהא דכתבה תורה גם דין עיסה וגם דין צורת לחם לומר דלכתחי' מצורת לחם ובדיעבד אף מעיסה. אבל הר"מ ודעימי' ס"ל דדין עריסותיכם נא' למצוה היינו דדין הפרשה מעיסה ומראשית ילפי' שעדיף להקדים לנתי"מ שהוא ראשית עבודת הלחם, ודין גלגול נא' לגבי איסור אכילה כל' דהא דכ' הר"מ מאימתי תתחייב העיסה כוונתו שאסור לאכלה עד שיפריש דהא דין חלה אינו חיוב על העיסה וכתרו"מ שאינו מחויב להפריש אלא שכשרוצה לאכול חייב להפריש וזהו שאמרה תורה דין הפרשה בלחם שכשהוא לחם אסור לאכלו עד שיפריש אבל מצות הפרשה מעיסה, והטעם בזה אפ"ל דבלחם דשייכא בו אכילה נאסר עד שיפריש אבל עיסה דאינה עומדת לאכילה לא נאמר בה איסור אכילה. ויתכן להוסיף דלישנא דקרא והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו וכו' דמשמע דדין הפרשה דלחם הוא נא' ביחס לאכילה דוקא.

והנה באחרונים הק' אי נימא דדעת הר"מ דהפרשה לכתחי' מנתי"מ מהא דתנן דבחלה בעי' מן הגמור לכתחי' יעוי' חי' הגרי"ז מנחות שם ותו"ז, וצ"ל דהר"מ ס"ל כהראשונים דגמור היינו עיסה דווקא ולא קמח, אמנם כ"ז דווקא אי נימא כמשנ"ת דאין כאן גז"ש מתרומה לחלה דבעי' גמר אלא דדין גלגול מצורת לחם הוא ודין נתי"מ מדין עיסה אלא שבפועל מפרישין רק מעיסה שהוא גמר ולא מקמח, אבל אי נימא דילפי' מתרומה לדין גמור א"כ אא"ל דילפי' שצריך נתי"מ דהוא מיקרי גמור דהא נתי"מ מדין עיסה הוא וכבר כתיב עיסה בקרא ולמה צריך ללמוד מתרומה ובע"כ דדין גמור יאמר דווקא על גלגול וא"כ לא תתיישב שיטת הר"מ דדין גמור הוא כבר משנת נתי"מ.

ויש להעיר דבלשון הר"ש במתני' גבי מגבהת חלתה כ' דטוב הי' שתמתין עד שתגמר הבצק משמע דגלגול ענינו גמר וברא"ש כ' דטוב הי' שתמתין עד אחר הבצק דמשמע דאינו ענין גמר אלא דבעי' בצק היינו עיסה. וצ"ע. אכן באמת אף אי נימא דגלגול עניינו גמר נוכל לומר דצריך צורת לחם ואינו דין נוסף אלא דצורת הגמר בלחם הוא דווקא כשגומר העיסה באופן שיש כאן צורת לחם וגמר זה א"א להקדימו דאף שיהיה כאן גמר מלאכת העיסה מ"מ אינו גמר המעמיד צורת לחם ויובן החילוק בין תרו"מ לחלה. ועדיין צ"ע.

ג. הנה כבר נתבאר מהראשונים דהא דתנן כיון שהיא נותנת וכו' מגבהת חלתה הוא דין דיעבד דלכתחי' בעי' גלגול. אמנם בר"מ (פ"ח ביכורים ה"ב) כ' אימתי מפרישין החלה כשיתן המים ויתערב הקמח וכו' שנא' ראשית עריסותיכם ומשמע דזהו בזמן הפרשה לכתחי', ובפרט שבהמשך דבריו כ' הניח העיסה עד שלש הכל וערכה ואח"כ הפריש אין בכך כלום, משמע דג"ז מהני אבל אפשר לכתחי' להפריש מנתי"מ, ובה"ד כ' מאימתי תתחייב העיסה בחלה משתתגלגל וכו', ובראב"ד השיג דאי חיוב הפרשה מנתי"מ תאסר באכילת עראי דטבל הוא. ובאמת בכ"מ כ' דאין כוונת הר"מ כפשוטו אלא דמהני הפרשה דיעבד מנתי"מ, אמנם הפני משה למד בכוונת הר"מ כפשוטו וכ"ה בחי' הגרי"ז מנחות שם ובתו"ז וק' קו' הראב"ד. ובפרט קשה לקרית ספר פ"ח מביכורים שכ' שאם המתין עד גמר הלישה מהני הא אפשר להפריש אף מן הפת ומשמע דהפרשה מגלגול דיעבד. ועוד בפשטות לשון הריב"מ צ"ש שכ' בנתי"מ זהו ראשית עריסותיכם משמע לכתחי' לכאור'.

הרב אריה לייב גוטליב

שעת האיסור לממאות העיסה

ואהא דמשגלגלה תעשה בטהרה פירש רש"י תעשה בטהרה בכלים טהורים ואל יטמאנה ביד ואע"פ דסוף סוף חלתה אסורה אסור לטמאנה ביד הואיל ונגמרה מלאכתה לחלה אסור לגרום לה טומאה ודאית דכתיב ואני נתתי לך את משמרת תרומותי ודרשינן בבכורות שתי תרומות במשמע

פ"ג מ"ב. נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה ומשגלגלה תעשה בטהרה.

והנה בהא דעד שלא גלגלה תעשה בטומאה פירש רש"י נדה דף ו' ע"ב תעשה בטומאה אם ירצה יטמאנה ביד דסוף סוף חלת ספק היא ולא תאכל.

טהורה ותלויה ואמר קרא שומרנה עכ"ל רש"י נדה דף ו' ע"ב.

והנה בהא דעד שלא גלגלה תעשה בטומאה ומשגלגלה תעשה בטהרה יל"ע איך הדין בנתינת מים אי הוה דינה כמו משגלגלה או כמו עד שלא גלגלה.

ומצאתי בעזה"י בנדה דף ו' ע"ב שם בריטב"א שהביא ב' דעות בזה וז"ל הריטב"א שם משגלגלה תיעשה בטהרה פירוש לפי שכבר היא טבולה לחלה וא"א להפקיעה ממנה וס"ל דחולין הטבולין לחלה כחלה דמו וכדמפרש ואזיל וי"מ דלאו דוקא משגלגלה אלא משעת הטלת מים שהוא הכשר לגלגול ואע"ג שאינה חייבת בחלה עד שתגלגל במים מ"מ כבר נכנסה בזיקת חלה שאם הפירוש ממנה חלה חלתה חלה מא"כ קודם לכן שהמפריש חלתו קמח אינה חלה והצריכה לפרש זה הא דתנן בפרק הניזקין אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ ובוררת ומרקדת עמה ומשתטיל מים לא תגע עמה והיינו משום טומאת ע"ה ושלא תהא מסייעת לעוברי עבירה וכדמפרש החם אלמא משעת הטלת מים אסור לגרום טומאה וי"מ דדוקא קתני משגלגלה ושאני התם שעשו גזירה וכו' וכו' עכ"ל הריטב"א. וכן הרשב"א בגיטין דף ס"א הביא ב' דעות בזה יעו"ש.

ולבאורה נראה דהמחלוקת בין ב' השיטות אי צריך דוקא גלגול או מספיק גם נתינת מים כדי לעשותה בטהרה, אפשר אולי לומר דהנה התוס' שם בנדה דף ו' ע"ב הקשו דלמה בנוולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה ורק משגלגלה דיש עבירה של משמרת אז תעשה בטהרה והרי במסכת ע"ז דף נ"ו אמרו אין בוצרין עם ישראל העושה פירותיו בטומאה. ויש פירוש שפירש רש"י בהם משום דאסור לגרום טומאה לתרומה משום משמרת תרומתי והשתא הלא אין קבע למעשר אלא עד שיקפה או שישלה והכא אמר עד שלא גלגלה תעשה בטומאה וכו' יעויין מה שתירצו התוס'. וא"כ אפשר דבזה חולקים ב' השיטות של הריטב"א אם מה שכתוב במשנה משגלגלה תעשה בטומאה אי דוקא משגלגלה או גם מנתינת מים דאם נאמר דוקא שמשעת גמר מלאכה זה עושה עבירה של משמרת א"כ אז הדין דוקא משגלגלה יש עבירה של משמרת ולא קודם אבל אם נאמר דהאפשרות להפריש כבר עושה עבירה של משמרת א"כ גם מנתינת מים שעדיין אין זה גמר מלאכה עד שגלגלה אבל זה עושה כבר עבירה של משמרת.

ועוד יש לבאר באופן אחר דאף אם נאמר דכשיש אפשרות להפריש כבר יש עבירה של משמרת וכמו רש"י בע"ז נ"ו אבל משתטיל מים בחלה זה פרשת הפרשה מחודשת שאין כאן עדיין את המין חלה וא"כ אפשר דהיכולת להפריש הזאת משתטיל מים אין זה מספיק סיבה ליקרא טבול לחלה לגבי העבירה של משמרת שאין כאן שום זיקה לחלה בנתינת מים אלא שאם הפריש נהיה כאן זיקה לחלה משהפריש אבל לפני שהפריש אין כאן שום זיקה לחלה לפני שהפריש, וממילא סברי שיטה זו בריטב"א דמנתינת מים עדיין אין את האיסור של משמרת אף שאפשר להפריש כבר מנתינת מים, והשיטה בריטב"א שסברי דגם מנתינת מים יש עבירה של משמרת סובר דגם הפרשה מחודשת של נתינת מים זה כבר סיבה לעשות עבירה של משמרת.

ובשיטת רש"י בנדה דף ו' ע"ב שביאר משגלגלה תעשה בטהרה הואיל ונגמרה מלאכתה לחלה אסור לגרום לה טומאה ודאית דכתיב ואני נתתי לך את משמרת תרומתי עכ"ל רש"י, כנראה דסובר דדוקא משעת גמ"מ יש עבירה של משמרת ואין מועיל שיהיה עבירה של משמרת קודם גמ"מ אף שיש כבר אפשרות להפריש. וכנראה דבזה חולקים הרמב"ם והראב"ד אם לכתחילה אפשר להפריש בנתינת מים אם זה פרשה מחודשת של הפרשה וזה סובר הראב"ד שזה פרשה מחודשת של הפרשה וא"כ עכשיו מים אין זה הזמן של הפרשת חלה אלא שאם הפריש זה חידוש הכתוב שזה חל אבל זה פרשה מחודשת של הפרשה.

ואולי אפשר לבאר בעוד דרך את מחלוקת ב' השיטות בריטב"א וברשב"א אם משגלגלה תעשה בטהרה אי זה דוקא משגלגלה או גם בנתינת מים, והוא דהנה הר"ש כאן במשנה רוצה להוכיח דמה דאיתא במשנה דעד שלא גלגלה תעשה בטומאה דהיינו דוקא בנוולד לה ספק טומאה אבל בלא נולד לה ספק טומאה תיעשה בטהרה והוכיח זאת מגמ' ע"ז דף נ"ו דאיתא שם אבל אין בוצרין עם ישראל העושה פירותיו בטומאה משום מסייע עוברי עבירה אעפ"י שעדיין לא נגמרה מלאכתן למעשר והיינו טעמא משום דבמקום שסופו להפריש מהן תרומה חיישינן להפסד כהן ומיהו יש לחלק דהכא אם יפריש חלה קודם גלגול הרי הוא כמפריש מן הקמח ואין שם חלה עליה אבל התם חל שם תרומה קודם גמר מלאכה כדאשכחן מעשר ראשון שהקדימו בשבולם וגם אסור באכילת קבע עכ"ל הר"ש. הרי הוסיף כאן

עוד מילה וגם אסור באכילת קבע וא"כ אפשר דזה סובר השיטה הזאת בריטב"א דאם נולד לה ספק משגלגלה תעשה בטהרה דוקא משגלגלה משום דאסור באכילת קבע אבל שעת נתינת מים מעיקר הדין אין אסור באכילת קבע אלא דהוא רק אסור משום גזירה שמא יערים כמבואר בראש משנה א' בשם הירושלמי אבל בחפצא אין נתינת מים אסור באכילת קבע ולכן אין כאן עדיין זיקה לתרומה ולכן סברי שיטה זו בריטב"א דדוקא משגלגלה תיעשה בטהרה ולא מנתינת מים דלפי הר"ש גם הנושא של איסור באכילת קבע זה עושה זיקה לחלה.

ולכאורה ב' השיטות בריטב"א זה גם נ"מ אם צריך ספק הנוהגות אף בחולין או מספיק ספק הנוהגות בתרומה יעויין נדה דף ז' ע"א.

וצ"ע על הר"ש ותוס' נדה דף ז' ע"א למה משמע מהם דקודם גלגול הרי הוא כמפריש קמח והרי משתטיל מים כבר אפשר להפריש וצ"ע.

והנה הבאנו מרש"י ותוס' נדה דרש"י סובר דבטבל יש כבר עבירה של משמרת תרומתי והתוס' שם הביאו רש"י בע"ז דנ"ו דגם קודם גמר מלאכה כשכבר אפשר להפריש יש עבירה של משמרת תרומתי.

אבל הירושלמי במשנתינו חלה פ"ג מ"ב כתבו וז"ל רבי יוסי בשם רבי הילא בדין היה שיטמא אדם טבלו דבר תורה דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי תרומה צריכה שימור אין הטבל צריכה שימור מה אני מקיים ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן עשה שינתן לו לאהרן הכהן בכהונתו וכאן הואיל ואין את יכול ליתנו לכהן בכהונתו רשאי את לטמאותו לכל הירושלים. ויש שרצו לומר בירושלמי וכן משמע מהגר"ק דאחרי שיש פסוק ונתתם עשה שינתן לו לאהרן הכהן בכהונתו כבר יש עבירה של משמרת גם בטבל. אבל רבנו קרשקש לא כתב כן הובא בספר הריטב"א וז"ל בגיטין ס"א. אבל טבל כיון שנטמא אינו אסור לטמאו אח"כ נהי דאסור לטמאו מתחילה קודם שנטמא לאו משום דכתיב משמרת תרומתי דהא אינו עדיין תרומה אלא מדכתיב ונתתם אותה לאהרן הכהן עשה שתתננה לאהרן הכהן בכהונתו וכן הוא בירושלמי ומייתי לה ר' שמשון ז"ל בפ"י המשניות שלו במס' חלה ואיסור זה דאורייתא כשהוטבלו אבל קודם לכן אע"פ שהגיע עונתן לתרומה אינו אסור לטמאן אלא מדרבנן אבל כיון

שנטמאו ודאי מותר לטמאן דלא הזהירה התורה אלא בתרומה שכבר הופרשה שאעפ"י שנטמאת שלא יטמאו אותה והיינו הא דתנן התם במסכת חלה נולד לה ספק טומאה בעיסה עד שגילגלה העיסה תעשה בטומאה לאחר שגלגלה העיסה תיעשה בטהרה וע"כ לא אמרו אחר שגלגלה תעשה בטהרה אלא משום דאיכא טומאה ודאי וכיון דמדאורייתא אסורה לטמאה כיון דטבילה לחלה מספיקא לא מטמאין לה אבל קודם שגלגלה דאינו אסור לטמאה אלא מדרבנן אפילו בנולד לה ספק טומאה לחוד מטמאין לה עכ"ל.

הרי דרבינו קרשקש למד בירושלמי כפשוטו דבטבל אין עבירה של משמרת ודלא כרש"י ותוס' נדה דף ו' ע"ב דבטבל יש עבירה של משמרת.

והנה הר"ש במשנתינו כשמביא ראיה שאם לא נולד לה ספק טומאה צריך לעשותה בטהרה בסוף דבריו הביא ראיה וז"ל אבל יש עוד ראיה מהא דתנן בהניזקין דף סא משתטיל למים לא תגע משום מסייע ידי עוברי עבירה אפילו קודם גלגול ואין לומר משום דקסבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ומשתטיל למים לא תגע לפי שהוכשרו דהאמרין האם רישא בטומאת חולין וסיפא בטומאת חלה עכ"ל הר"ש. הרי בסיפא בטומאת חלה אסור לטמאותה עוד מלפני שגלגלה וא"כ מה מיירי ברישא בגיטין מיירי שכבר הופרשו תרו"מ דהרי החשש להפסד כהן יש גם קודם שאפשר להפריש לפי רבא ובע"כ שלפי הר"ש הפשט דברי שאמר מיירי שכבר הופרשו תרו"מ שכבר הוה חולין.

והנה התוס' בנדה דף ז' על אב"י ורבא בגיטין דף ס"א כתבו וז"ל אלמא אוסר אב"י ליגע כי הוכשר לברור ולטחון אף קודם גלגול ולישה אע"ג דאם הפריש קודם לישה וגלגול לא עשה כלום ולדידיה נמי צריך לתרץ משום הפסד כהן כדפרישית ולרבא דשרי לגרום טומאה קודם גלגול אע"ג דאיכא הפסד כהן צריך לתרץ אההיא דפרק רבי ישמעאל כתירוצ' ראשון דהתם אסור משום משמרת תרומתי וכו' וא"כ יוצא לפי התוס' דלפי רבא גם מקודם שגלגלה וגם לא נולד לה ספק טומאה אין צריך לעשותה בטהרה ולאב"י צריך לעשותה בטהרה הפסד כהן וא"כ לפי התוס' זה מחלוקת אב"י ורבא אם לא נולד לה ספק טומאה אם מותר לעשותה שלא בטהרה דלאב"י אסור ולרבא מותר.

הרב יצחק דויטש

ביסוד דין הפטור דחלה ותרומ"מ בשעת גלגול ומירוח

מים הוי כהבאת שליש א"כ האי שעתא דנתינת מים חשיבא שעת חובה כמשהק' גבי מירוח.

עוד יש להסתפק בעיקר לשי' הר"מ אי בכה"ג עיסת הקדש ופירות הקדש פטורין כל שעה דהווי ברשות הקדש, ונח' בזה האח', והא מילתא טעמא בעיא היאך מתחייבין וחוזרין ונפטריין וחוזרין ומתחייבין.

ובאמת חזינן להר"ש ושאר דמפרשי ללישנא דמתני' דאי"ז משום שעת חובה, אלא משום דמירוח וגלגול הקדש פוטר וכדילפי' במנחות מעריסותיכם ובתרומ"ע מדגנך, ודלא כהר"מ דיליף מתרימו, ולכאור' היינו דדין הוא במירוח וגלגול הקדש דפטרי, ולפ"ר היינו משום דמעשה הגלגול מחייב בחלה ופעולת המירוח מחייבא בתרומ"מ ולהכי דווקא בהני אמרי' דבהקדש פטורין אבל ראיית פה"ב וצירוף סל ל"ה מעשה המחייב, וקצת ראייה דהכי פי' ממשכ' הרשב"א סוף השער השני דפסקי חלה, דמייטי מהירוש' דאמר ר' אבין בר חייא ב' גוים שעשו ב' קבין וחלקו ונתגייירו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו חייבין שלא היתה להם שעת חובה ונפטרו, שני ישראלים שעשו ב' קבין וחלקו וכו' פטורין שכבר היתה להם שעת חובה ונפטרו, וכו' ופסק לה הר"מ בשביעי מבכורים ה"י וכ' שלא היתה להם שעת חובה כשהיו גוים שהרי פחות מכשיעור היה ביד כל א' אבל ב' ישראלים הרי"ז פטורה שכבר היתה להם שעת חובה והיו פטורין באותה שעה מפני שעשו אותה לחלוק, ותמה עליה הרשב"א מ"ש גוי דאמר' דפחות מכשיעור ל"ה שעת חובה מישראל, ותי' דהיינו טעמא משום דגלגול גוי לא חשיב והווי כמי שלא גלגל, וחזינן דמעשה הגלגול מחייב בחלה, עוד איכא למיתלי בהא לנידון האח' בגלגול שלא מדעת או גלגול גוי אי מחייב בחלה, עיי' מאי דמייטי בקדושת לחם בהוספות לפסקי חלה.

אמנם תמוה טובא דהא בצירוף סל חזינן דמתחייב אף דבשעת גלגול היה פטור וע"כ אין הגלגול אלא לא יותר מתנאי בחיוב שתהא עיסה שנעשה בה

פ"ג מ"ג מ"ד. הקדישתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואחר כך פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה. כיוצא בו... הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואחר כך פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין.

מבואר במתני' תרי דיני, חדא בחלה דכל היכא דהווי ברשות הקדש בשעת גלגול פטור מן החלה, וגבי תרומות ומעשרות נמי מבואר דכל דהווי הקדש בשעת מירוח פטור מתרומ"ע.

ולשון המשנה שבשעת חובתה היתה פטורה ומשמע דזה טעם הפטור, ולפ"ר היינו כפשוטו דאזלינן בתר שעת חלות החיוב ואי בהאי שעתא הווי פטור כן דינו אף לאחר שבא לכלל חיוב. (והאי טעמא מיושב טפי לשי' הר"מ דמפרש לדינא דמתני' דילפינן מתרימו דבעינן שיהיו השיריים חולין ולהכי עיסת הקדש פטורה מחלה, ופירות הקדש פטורין מתרומ"ע, והא דאף לאחר הפדיון בפטור קיימי הוא מסברא דבשעת חובתה היתה פטורה). והכי חזינן להרב שבו"א י"ז ב' קפ"ח גבי תענית בכור הנוולד בליל י"ד וגבי אונן בתפילת מוסף, והכי איתא נמי במג"א סי' ע"א סק"א גבי אונן דאחר שקבר מתו שוב אי"צ לברך ברכות השחר, וכולהו משום דבשעת חובה היו פטורין, והשבו"י מייטי בהדיא דמתני' דכי היכא דפטור מחלה אף דיצא מכלל פטור נשאר בדינו הראשון דפטור, וכן בבכור כיון דבשעת מנחה אכתי לא נולד אף דבשעת תענית נולד מ"מ לא יצא מכלל פטור.

אמנם הא מילתא דתמיה, חדא דקשיא עצם האי דינא מ"ט לא יתחייב לאחמ"כ כשיצא מרשות הקדש דהא אף עיסה הפטורה מחלה מיחייבא ע"י צירוף סל והאי שעתא נמי הווי שעת חובה וכדהק' הרשב"א, וביותר דתמיה גבי תרומ"ע דשם נחא דווקא בהבאת שליש דנחשיב להתחלה או לראיית פה"ב כמשהק' האח', ומאי איכא בשעת מירוח דנימא דזהו שעת חובתה, ועוד קשיא לשי' רמב"ן דנתינת

א. ואפשר דעונת המעשרות חשיבא שעת חובה דוקא היכא דמפריש קודם שבא לכלל גמר מלאכה אבל אחר שבאו לגמר מלאכתן ודאי עיקר חיובן בזמן הגמר ופקע שם חיוב דשעת הבאת שליש, וצ"ב.

ומשכ' הרשב"א גבי עיסת השותפין דבגלגול גוי לא חייל בה פטורא דע"מ לחלק נראה, דאף האי דינא דע"מ לחלק נקבע בשעת גלגול דהוי עיסה של ע"מ לחלק ואף אי מוסיף ומשלים לשיעור חלה אין יכול לצרף העיסה מאחר דחייל בה שם ע"מ לחלק, ובפחות מכשיעור שפיר מתחייב ע"י צירוף דאין בפחות מכשיעור שם עיסת פחות מכשיעור דלא הוי עיסה כלל ואינה בתורת חלה דנימא לפוטרה משום דין פחות מכשיעור, וכל חשיבות הגלגול והעיסה לא הוי אלא בעיסה שיש בה שיעור חלה ובהא נתחדש דאי הוי ע"מ לחלק פטור והא דהוי ע"מ לחלק נקבע בשעת גלגול, וזהו שכ' הרשב"א דגלגול גוי לא חשיב דנימא ביה שנקבע בעיסה שם ע"מ לחלק דהא לא חשיב גלגול לענין חלה.

ובמאי דמיספק"ל בעיסת הקדש קודם פדיון נראה פשוט דכיון דשלא בשעת גלגול הוי ברשות הקדש ודאי חשיבא עיסה המחוייבת דהא הוי עיסת ישראל כמו שנקבע בשעת גלגול ולהכי אחר שתפדה ודאי יתחייב להפריש חלתה, אלא דמ"מ אפשר דהקדש פטור מחלה אפי' בעיסה המחוייבת, כיון שאין מציאות הפרשה ברשות הקדש וכל העיסה קודש.

גלגול אבל ודאי אי"ז המעשה המחייב, וטפי מהכי במירוח דהפירות המחוייבין קיימין אף קודם המירוח ואין המירוח אלא גמר מלאכה ואיך נהפך למעשה המחייב בתרומ"ע.

ונראה דיסוד דין מירוח וגלגול והבאת שליש אינם מצד שעת חובה ולא מצד מעשה המחייב, אלא בין לילפוטא דתלמודין ובין לילפוטא דהספרי יסוד הדין הוא בשם עיסה ופירות, דעיסת הקדש פטורה מחלה ופירות הקדש פטורים מתרומ"ע, אך משחזרו לישראל שוב אמאי לא יתחייב דשוב לא הוו פירות ועיסת הקדש, אלא דנתחדש דכל שבשעה החשובה דמירוח שהוא הגמר מלאכה או הבאת שליש שזה הוצרות הפירות, וגלגול שזה הוצרות העיסה, בהאי זימנא היכא דהוו ברשות הקדש חייל בהו שם עיסת הקדש ופירות הקדש ותו לא פקע וזה אינו תלוי בשעת חובה או במעשה המחייב אלא במעשה חשוב הקובע שם העיסה, ולהכי בראיית פה"ב אין פטור דהא כבר נקבע בשם ישראל וכן בנתינת מים דאכתי ליתא הכא עיסה, ולא חשיבא נתינת מים לקבוע העיסה כעיסת הקדש, אף דמתחייב באותה שעה, וצירוף סל נמי אף דמתחייב ע"י לא נקבע בצירוף שם הקדש על העיסה.

הרב ישראל מאיר נוימן

בענין שותפות עכו"ם בחלה והמסתעף לגרדי שותפות

דשותפות לא כתב רחמנא עריסותיכם אלא טעמא דכתיב עריסותיכם הא לאו הכי הוה אמינא נילף ראשית ראשית מראשית הגז אדרבה נילף מתרומה ה"נ אלא עריסותיכם למה לי כדי עריסותיכם ע"כ.

וכוונת הר"ש נראה דהקשה דכיוון דילפי' חלה מתרומה ובתרומה ממעטי' שותפות עכו"ם ה"נ בחלה יפטר שותפות עכו"ם וע"ז תי' דהתם איירי באין בשל ישראל כשיעור.

אלא דקשה טובא ע"ז דא"כ לא יועיל תירוצו של הר"ש דהא תרומה לית ליה שיעור וצע"ג, וכן הק' בבי' הגר"א סי' ש"ל ס"ק ה' ודחה ד' הר"ש יעוי"ש.

והנה נראה דיש להוסיף בד' הר"ש באופ"א קצת מהנ"ל, דהנה הרמב"ם (פ"י מביכורים הי"ד)

פ"ג מ"ה. העושה עיסה עם הנכרי בשותפות אם אין בשל ישראל כשיעור חלה פטורה מן החלה.

ובר"ש וכי פטרינן בפרק ראה"ג שותפות נכרי מן החלה בשאין בחלקו של ישראל כשיעור, וכ"כ הרא"ש בהלכות חלה. וצ"ע דיעויין בסוגיא בחולין שם רבי אלעאי פוטר מ"ט דר' אלעאי אמר קרא צאנך ולא של שותפות ורבנן למעוטי שותפות עובד כוכבים ור' אלעאי שותפות עובד כוכבים דקרא ראשית דגנך ולא שותפות עובד כוכבים וכו' אמר רבא מודה רבי אלעאי בתרומה אף על גב דכתיב דגנך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא תרומותיכם אלא דגנך למה לי למעוטי שותפות עובד כוכבים. חלה אף על גב דכתיב ראשית ואיכא למימר נילף ראשית ראשית מראשית הגז מה להלן דשותפות לא אף כאן

פסק וז"ל השותפין חייבין בראשית הגז והוא שיהא בחלק כ"א מהם כשיעור אבל חמש צאן בלבד של שני שותפין פטורין עכ"ל. והרדב"ז וכ"ה בבי' הגר"א יו"ד סי' של"ג ביארו דהר"מ פסק כרבנן דר' אלעאי דס"ל דבהמת השותפין חייבת בראשית הגז וס"ל דמודו באין בשל כ"א כשיעור דפטורין, אלא דהמנחת חינוך הק' ע"ז מהא דפסק הר"מ בפ"ו שם גבי חלה דעיסת השותפין חייבת בחלה אף אם אין בחלק כ"א מהם כשיעור ומ"ש ראשית הגז מחלה, וכתב דבע"כ הא דמצריך הרמב"ם שיהא בחלק כ"א כשיעור היינו משום דפסק כר' אלעאי דשותפין פטורין ואפי"ה ביש בשל כ"א כשיעור חייבין [והובא כ"ז בחידושי רבינו חיים הלוי שם ועיי"ש מה שכתב ע"ז]. והיינו דהמנחת"ח מעמיד הברייתא שם דראה"ג רק באי"ב בשל כ"א כשיעור, וע"פ הנ"ל י"ל בד' הר"ש דמפרש הסוגיא בחולין כדרך המנחת"ח, וכיון דלפינן חלה מראשית הגז ובראשית הגז ממעטינן מקרא לפטור בשותפות עכו"ם באין בשל כ"א כשיעור לזה ילפי' שפיר לחלה לפטור וזה לא ילפי' מתרומה ושפיר כ' הר"ש דבראה"ג ממעטי' שותפות עכו"ם רק באי"ב בשל ישראל כשיעור. רק דזה לא יועיל לנו דעל פי' המנחת"ח גופא קשה כהקשיא הנ"ל דהא הגמ' שם מדמי פטור שותפין בראה"ג לפטור שותפין בתרומה ותרומה הרי אין לה שיעור וא"כ בע"כ פטרי' בראה"ג אף ביש בשל כ"א כשיעור וכפי' הרדב"ז והגר"א הנ"ל [וכן הקשה בחידושי רבינו חיים הלוי הנ"ל, ועיי"ש איך שישב קושית המנחת"ח] וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, וצע"ג.

ב. ובמשנתנו גופא מצינו עוד שני פירושים ליישב קו' הר"ש דהבית יוסף בסי' ש"ל הביא וז"ל ובספר התרומה (סי' פ"ג) כתוב קשה למורי על ההיא דעושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה הא אם יש כשיעור חייבת ואילו בריש ראשית הגז קאמר שותפות גוי פטורה וכן בפרק קמא דפסחים עיסת ארנונא פטורה ונראה למורי רבינו דכי קנו הקמח יחד ישראל והגוי פטורה דבכל פורתא יש לגוי חלק בו ומתניתין דמחייבא מיירי בקנו כל אחד לבדו הקמח ואחר כך לשו קמחן יחד והכי איתא בירושלמי רבי חייא בר בון בעי קומי רבי זירא ואפילו יש בשל ישראל כשיעור אמאי חייבת יעשה קב מכאן וקב מכאן וקב גוי באמצע אמר ליה אינו מעורב על ידי גידין בתמיהא אם כן משמע שלא קנו ביחד הקמח דאז לא הוה שייך למימר שהגידין וחוטין נמשכין מזו לזו ובראשית הגז יש איכא דאמרי

שותפות דגוי חיובי מיחשיב וכן בפסחים יש לשון זה דעיסת ארנונא חייבת בחלה לפי זה אין צריך לחלק כלום עכ"ל. והיינו דהסה"ת מפרש דלעולם שותפות עכו"ם פוטרת ואף ביש בשל ישראל כשיעור ומשנתנו לא איירי בשותפין שקנו הקמח יחד אלא שהביאו ישראל ונכרי קמחן ולשו יחד [ומדוקדק בלישנא דמתני' דקתני העושה עיסה עם הנכרי ולא קתני שותפין].

ו"ש להעיר על דבריו שכתב דכה"ג לא מיקרי שותפות דזהו לכאור' שלא כהדין שכתב התרומת הדשן סו"ס שי"ד גבי שנים שהפקידו מעות ונאבדו חלק מהם וז"ל משא"כ בזהובים שהן כולם טבי ותקולי לא קפדי אינשי כלל שיבא לידם את שלהם, וא"כ שם כולם על כל זהוב וזהוב ולא שייך לומר בהן שלך נפסד וכל דפריש מרובא קפריש עכ"ל הנצרך לעניננו. (והובאו דבריו ברמ"א חו"מ סי' רצ"ב ס"י עיי"ש) הרי שכתב דכל שעירבו מעותיהן ואין מקפידים לקבל שלהם אם נאבדו מהמעות נאבדו לשניהם ושוב לא אזלי' בתר רוב או מוחזק, ולכאור' הסברא בזה דהוה שותפין, ושנים שלשו קמחן יחד מסתמא אין מקפידין ולסברת התה"ד להוה שותפין וצ"ע. עוד רמז הסה"ת הנ"ל בסוף דבריו לפרש משנתנו באופן מרווח וביתר ביאור פי' כן בבי' הגר"א הנ"ל דמשנתנו כהאי תנא בחולין שם דמחייב שותפות הנכרי בתרומה יעוי"ש וה"ה לחלה דשותפות נכרי חייבת בחלה.

ג. בד' הר"ש הנ"ל ילה"ק אד' הגמ' בחולין בסברא אמאי צריך מיעוט לפטור באין בחלק הישראל כשיעור הא אין כאן שיעור המחויב של ישראל. וכן ילה"ק לפי' המנחת"ח שהבאנו למעלה דתחילת הסוגיא שם גבי ראשית הגז איירי באין בשל כ"א כשיעור דא"כ אמאי צריך קרא למעט דפטור בשותפות גוי כדאיתא בסוגיא שם הא אין כאן שיעור המחויב בבעלות ישראל וכנ"ל. עוד צריך ביאור בסברא בסוגיא שם לדרך הגר"א והרדב"ז דאיירי ביש בשל כ"א כשיעור צריך להבין גדר הפטור לר' אלעאי דמה איכפ"ל שהוא מעורב עם של אחר סו"ס יש כאן גיזה שלימה של ישראל אחד בשיעור המחויב, וכמו"כ צריך להבין לרבנן בשותפות ישראל ונכרי, וכמו"כ לכל הפירושים בשותפות הגוי בתרומה למאן דפטור. ושם בחולין מבואר קצת בגמ' גדר הפטור דשותפין לר' אלעאי וכה הם ד' הגמ' "שותפות דעובד כוכבים מאי טעמא דלא מייחדא ליה לישראל

חוזרים להיות כפי חלקם דזה דין הממון שיש לכ"א הזכות שכשיחלקו יקבל כ"א כמה שהכניס וה"ה לרוח והפסד כשהמעות קימין ואולי הוא מחמת מיגו שיכולין לחלוק או ע"ד זה].

ה. עור יש לדון כהנ"ל, דהנה בגמ' ב"ב מג. איתא תניא בני עיר שנגנב ספר תורה שלהן אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראייה מאנשי העיר ואם איתא ליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו. והגרע"א בגליון הש"ס שם הק' קשה לי הא קי"ל דגזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו ואם כן אינם יכולים להקנות, ונ' אולי לישב ע"פ מה שכ' בספר שער משפט סי' קע"ה לחדש דשותף שהפקיר חלקו זוכה בו השותף השני ממילא ואי"צ מעשה קנין יעו"ש, וי"ל כדן השער משפט ע"פ הסברא הנ"ל דכיוון דשותפין הגדר דיש לכ"א איזה קנין ובעלות בכולו ע"כ כשמסתלק האחד זוכה חבירו בחלקו ממילא, ועפ"י יש לבאר הגמ' ב"ב הנ"ל דאין הנידון בגמ' שיקנה לבני העיר את חלקו אלא שיסתלק מחלקו וממילא יקנו.

וי"ש להביא סמך לזה דבגמ' שם לעיל אי' הכא במאי עסקינן דכתב ליה דין ודברים אין לי על שדה זו וכי כתב לו מאי הוי והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקות הימנה לא אמר כלום הכא במאי עסקינן כשקנו מידו ופי' רשב"ם כשקנו מידו שותף חבירו קנה מידו בקנין סודר והשתא דאיכא קנין מועיל התנאי ונראה לדקדק מדבריו דאף לתירוץ הגמ' אינו הקנאה אלא סילוק רק דלתי' הגמ' צריך קנין עם הסילוק. ועל מש"כ לעיל על קו' הגרע"א יש להוסיף דבפרק מרובה הא איתא דאין אדם מפקיר דבר שאינו ברשותו ונ' דאף דהפקר ל"מ סילוק מהני (ואף במקום שצריך קנין עם הסילוק) ויש לפלפל בזה, [ויל"ד אף בדינו של השער משפט דאף אם בהפקר לא נימא כדבריו בסילוק כן יהא הדין כדבריו, ועיי"ש שכתב טעם אחר ממשכ"ל לדבריו]. ויעוין ר"ן נדרים ר"פ השותפין שבי' גדר שותפין ומה שהביא שם מהרמב"ן נ' דהסבר בזה כדברינו אך הר"ן עצמו חולק וסובר דשותפין יש לכ"א חצי שלו ועוד שיעבוד על חציו של חבירו יעו"ש.

ו. ונשוב לענינו גבי פטור שותפות חלה וראשית הגז דע"פ היסוד הנ"ל יש ליישב שני התמיהות שהקשינו למעלה דבהא דבעינן לדרך המנח"ח [ולמה שביארנו זו גם דרך הר"ש] מיעוטא

נמי לא מייחדא ליה" אך עדיין יש מקום להוסיף ביאור וכמו שיבואר להלן.

ד. ונקדים בעז"ה כמה דברים לבאר גררי שותפות בכלל. הנה הרמב"ם פ"ד מהל' שלוחין ושותפין ה"ג כתב וז"ל השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וזה שלש מאות ונתעסקו כולן בממון ופחתו או הותירו השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם ולא לפי המעות, ואפילו לקחו שור לטביחה שאילו טבחוהו היה נוטל כל אחד מבשרו כפי מעותיו אם מכרוהו חי ופחתו או הותירו השכר או הפחת לאמצע כמה דברים אמורים כשנשאו ונתנו במעות שנשתתפו בהן אבל אם המעות קיימין ועדיין לא הוציאו אותן ופחתו או הותירו מחמת המטבע ששינה המלך או אנשי המדינה חולקין השכר או ההפסד לפי המעות, בד"א בסתם אבל אם התנו שיטול בעל המאה שלשה רבעים מן השכר ויטול בעל המאתים רביע ואם נפחתו לא יפחות זה שיטול שלשה רביעי השכר אלא רביע ההפסד ויפסיד זה שנוטל רביע השכר שלשה רבעים מן הפחת הרי אלו חולקין כפי מה שהתנו שכל תנאי שבממון קיים. הרי שכתב הרמב"ם דאע"פ שזה הטיל מנה וזה מאתים אפי"ה השכר לאמצע. ואינו מובן בסברא ומקור דבריו המה מד' הגמ' כתובות צ"ג: יעו"ש, אך דד' הגמ' כבר פירשו התוס' ב"ב דף י"ג. ד"ה בכור דזהו משום דמעיקרא אדעתא דהכי נשתתפו ובאמת גבי בכור ופשוט דל"ש ה"ט כ"א נוטל כפי חלקו, וברמב"ם לא משמע לפרש כד' התוס' שהרי מסוף דבריו משמע דאדרבה אם התנו הוא רק מדין דתנאי שבממון תנאו קיים ולפירוש התוס' הנ"ל הא אדרבה דין הרישא הוא משום דהוי כמי שהתנה ע"י האומדנא ובר"מ משמע דאף בבכור ופשוט דליכא האומדנא דאדעתא דהכי נשתתפו דינם לחלוק בשווה וצ"ע.

ונראה לבאר דגדר שותפין אי"ז כמו שכנים ואין השותפות אופן לקיים הקנין בחצי שיש לכ"א ביחד אלא גדר שותפות הוא דיש לכ"א איזה קנין ובעלות בכולו והדין כשיש שני בעלויות דחולקים השבח, אמנם זה ודאי דכשבאים לחלוק נוטל כ"א כפי חלקו מדינא ולא בשווה וכ"ה הדין ברוח והפסד כשהמעות קימין דודאי יש לכ"א זכויות כפי מה שהכניס לשותפות אבל כלפי דינים מסוימים כמו רווח כשאין המעות קיימים חולקים בשווה. [ואולי הגדר דרך כלפי דברים הנוגעים לזמן השותפות דינם כהנ"ל דרך באופן זה שייך שחפץ יהי' שייך לשנים אבל כלפי חלוקה שהיא כשמסתיימת השותפות בזה

דקרא גבי ראה"ג [וחלה] לשותפות נכרי אף באין בשל ישראל כשיעור והקשינו דזה פשיטא דאין כאן שיעור של ישראל להתחייב, ולהנ"ל מיושב קצת דכיון דגדר שותפות אינו דיש לכ"א חצי וחצייהם מעורבין אלא יש לכ"א קנין בכולו, וא"כ מובן קצת דס"ד שיתחייב דכל השיעור המחויב הוא גם בבעלות הישראל ואף דהוא גם בבעלות הגוי מ"מ ס"ד דנחשב שיש כאן שיעור המחויב. וגם להבין יותר גדר הפטור לדרך הגר"א ביש לכ"א כשיעור לר' אלעאי בשותפות

ישראל ולרבנן בגוי ולהנ"ל יש לבאר וכהסברא דלעיל רק להיפך דשותפות אי"ז רק עירוב ב' חצאין שיש לכ"א וא"כ אינו מובן כ"כ מה איכפ"ל שיש כאן אחר עימו אלא הגדר דבהכל יש קנין שניהם וגם לחבירו יש קנין בכולו [רק דכמו שהובא לעיל גדר הפטור מבואר בגמ' שם "משום דלא מיחדא ליה" רק הנ"ל הוא תוספת ביאור לזה דאי"ז לא מיחדא ליה רק בשימוש וכו' אלא גוף הבעלות גרוע ע"י שיש גם לחבירו או לעכו"ם בעלות וקנין בכולו].

הרב משה גנויאר

בשי' ר"ע דהכל הולך אחר הקרימה בתנור

פ"ג מ"ו. נכרי שנתגייר והיתה לו עיסה, נעשית עד שלא נתגייר פטור, ומשנתגייר חייב, ואם ספק חייב ואין חייבין עליה חומש, ר"ע אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור.

והר"ש הביא ירושלמי, דמודה ר"ע לחכמים בעיסת הדיוט שגלגלה טבלה, ומודה ר"ע לחכמים בעיסת הקדש שגלגלה פוטרה. [ובחי' רח"ה בפ"א מתרומות הכ"ב כ' בתוך דבריו דר"ע ס"ל דהכל הולך אחר הקרימה בתנור לענין כל חיובי ופטורי דחלה, ובגליונות חזו"א הק' עליו דבירושלמי מבואר דרק לענין פטור דנכרי הוא דס"ל דאזלינן בתר הקרימה, אמנם נראה דדברי רח"ה שם אזלי בשי' הרמב"ם בפה"מ כאן דמבואר בדבריו דלכל הדינים אזיל ר"ע בתר הקרימה בתנור, ובתיו"ט כ' לומר דהספרי חולק על הירושלמי וס"ל דר"ע איירי על כל דיני חלה וכ"כ במהריט"א דהרמב"ם דחה דברי הירושלמי משום דברי הספרי].

ובמהריט"א אות י"ב כ' בביאור שי' ר"ע, דבאמת מודה לחכמים דאזלינן בתר גלגול, אלא דהא דגלגלה נכרי אינה פטורה הוא משום דלא ס"ל דהדרשה לפטור גלגול נכרי. וצ"ב דא"כ אמאי אם היה קרימת תנור ברשות נכרי הדין דפטור, הא כיון דליכא ילפוטא לפטור גלגול נכרי, א"כ גם קרימת תנור לא יפטור.

וצ"ל דס"ל דגם בלא קרא אין לנו לחייב בחלה אם לא הוי ברשות ישראל, ולא חל דין טבל ברשות נכרי כיון דלא שייך בו חיוב חלה, [וצ"ל דחלוק

מפירות דשם הוי טבל גם ברשות הנכרי אי לא ילפינן דמירוח נכרי פטור, דפירות הוי חיוב בחפצא בלא מעשה האדם, ובעי מירוח רק שיהיה גמר מלאכה לפירות, אבל בחלה הוי חיוב מחמת מעשה האדם שעושה לחם, ובזה אמרינן דכל שלא עשה ישראל ממילא דאין לנו לומר שיחול דין טבל כיון דלא שייך חיוב חלה גבי נכרי], ומה דבעי לילפוטא דנכרי פוטור, זהו רק דחל פטור בשעת גלגול ותו אינו מתחייב אף אם בא לרשות ישראל, אבל כל שנשאר ברשות נכרי בזה באמת לא בעי קרא דפטור.

ואכת' יל"ע דאמאי אחר קרימה בתנור אינו מתחייב אם בא לרשות ישראל, כיון דמצינו דחל חיוב גם אחר קרימה בתנור, דר"א לעיל בפ"ב משנה ד' אמר דגם צירוף סל אחר אפיה מצרף ומתחייב אז בחלה. וצ"ל לכאורה דר"ע ס"ל באמת דאין צירוף סל אחר קרימה בתנור, ובפסחים מ"ח ב' ס"ל לרבי יהושע דתנור מצרף ורש"י שם כ' דהיינו דאף תנור ולא בעי דוקא צירוף סל, אמנם בהג' הגר"א שם הביא דבירושלמי מבואר דדוקא תנור מצרף ולא ס"ל, וי"ל דהטעם בזה דאחר קרימה בתנור כבר לא שייך דיחול חיוב חלה ודין טבל.

אמנם בשו"ת הרשב"א ח"א סנ"ד ביאר שי' ר"ע, דתרי קראי כתיבי, כתיב ראשית עריסותיכם וכתיב באכלכם מלחם הארץ, ועריסה היינו גלגול, ולחם משיקרמו פניה בתנור, ולפיכך פירש ר"ע דבשל ישראל בתבואה הגדלה בחיוב הגלגול טובלה דכתיב ראשית עריסותיכם, ושל נכרי אי נמי תבואת חו"ל הנכנסת לארץ, תלה הכתוב בלחם דכתיב מלחם הארץ

אם גדל ברשות הקדש, מ"מ לא חשיב כמו שגדל במקום דאינו חייב כיון דאין בו אלא פטור בעלמא, ומשום הכי לעולם בהקדש אזלינן בתר הגלגול.

אמנם יל"ע בזה דא"כ אמאי לחכמים אמרינן דדין נכרי כדין הקדש, הא כיון דמבואר ברשב"א דחכמים מודים דבחור"ל אזלינן בתר הקרימה, א"כ הכא נמי ברשות נכרי יש לנו לומר הכי כיון דיש קנין. ואין לומר דחכמים ס"ל דאין קנין לנכרי, דהא ר"א הוא דאמר לה בירושלמי דר"ע מודה בהקדש, ואי נימא דפליגי באם יש קנין או לא, א"כ נמצא דמה דמבואר בגיטין מ"ז דר"א ס"ל דיש קנין דאתיא כר"ע ולא כחכמים. ואפשר דאף אם יש קנין לנכרי מ"מ לא דמי לחור"ל, דגבי חור"ל מופקע המקום לגמרי מקדושת הארץ, משא"כ גבי נכרי הוי רק רשות הנכרי שמפקעת מהקדושה.

ונראה דבאמת אין כונת הרשב"א כלל, דתלוי באם גדל בחיוב או בפטור, דאיזו סברא יש בזה דאם גדל בפטור, דמשום הכי אף אם ראוי להתחייב בשעת גלגול, כגון שנכנס לארץ קודם גלגול או שמכר הנכרי התבואה לישראל, דנימא דלא יחול חיוב בשעת גלגול כיון דגלגול הוי שעת חובה, ואמאי צריך גם קרימה באופן זה, אלא דמש"כ הרשב"א דבשל ישראל בתבואה הגדלה בחיוב הגלגול טובלה דכתיב ראשית עריסותיכם דהיינו מתשתגלגל, כונתו רק דכיון דנתבאר דאיכא תרי קראי, חד דתלוי בשעת עריסה וחד דתלוי בשעת קרימה בתנור, לזה אמרינן דהקרא דתלי בשעת עריסה, אתא לומר מאימת חל החיוב חלה, וזהו דילפינן מקרא דעד עריסה ליכא חיוב חלה, והקרא דתלי בשעת קרימה בתנור, אתא לומר עד אימת יכול עדיין לחול בו חיוב חלה, וזהו דילפינן מקרא דעד שעת קרימה בתנור אכתי יכול לבוא לידי חיוב, [ואמנם דמצינו חיוב גם אחר קרימה בתנור בצירוף סל, זהו משום דהוי רק חסרון שיעור, אבל היכי דאיכא חסרון חיוב בעיקר העיסה כגון שגלגלה בחור"ל, בזה אין לחייב אחר קרימה בתנור], ומשום הכי כ' הרשב"א דקרא דתלי בשעת עריסה מיירי בשל ישראל הגדלה בחיוב, והיינו דבאמת מצד עיקר התבואה כבר היה ראוי להתחייב מיד בגדילה, ולזה אתא קרא לומר דעד שעת עריסה ליכא חיוב, אבל לעולם אף אם לא גדל בחיוב, מ"מ כל שקודם גלגול בא למצב שראוי להתחייב כגון שנכנס לארץ או שבא לרשות ישראל, שפיר מתחייב בגלגול, דכיון דאמרינן דגם מה שגדל בפטור מ"מ אם אח"כ בא לידי חיוב, חל בו חיוב, א"כ ממילא דגם יתחייב

והיינו קרימה בתנור, והביא דכן מבואר בירושלמי בפ"ב, וסיום דברי הירושלמי דעל דעת' דר"ע היא ספינה שנכנסת לארץ היא עיסת נכרי בהכנסתן לארץ הכל הולך אחר הקרימה בתנור, מודים חכמים לר"ע בהכנסתן לארץ שהכל הולך אחר הקרימה בתנור.

ובמהריט"א בסוף דבריו שם הביא דברי הרשב"א, והבין דבריו דיש חילוק אם גדל בחיוב דאז אזלינן בתר הגלגול, אבל אם גדל בפטור כגון בחור"ל או ביד נכרי בזה אזלינן בתר הקרימה בתנור, והק' דלפ"ז נמצא דאם ישראל יקנה תבואה מנכרי, בזה לא יהיה נעשה טבל בשעת גלגול כיון דגדל בפטור, והיה להירושלמי לפרש זה. וכמו"כ ילה"ק לפ"ז דאם יקנה הנכרי תבואה מישראל דאז לא ניזל בתר הקרימה בתנור, ובמתני' לא חילקה אם גדל ביד הנכרי או שקנה התבואה מישראל. ועוד הק' המהריט"א דאמאי יש חילוק בין נכרי להקדש, ואי נימא דבהקדש חייב משום דמיירי בגדל ביד ישראל ואח"כ הקדיש התבואה, א"כ נמצא דבאם יקדיש קודם שגדל התבואה דבזה גם בהקדש ניזל בתר קרימה, ולא היה להירושלמי לסתום דבהקדש אזלינן בתר גלגול.

והנה אי נימא דבאמת כונת הרשב"א לחלק אם גדל בפטור או בחיוב, א"כ לכאורה י"ל דהחילוק בין הקדש לנכרי הוא משום דמבואר בגיטין מ"ז דברי ר"א דיש קנין לנכרי להפקיע מידי מעשר, והיינו דכל שהוי ברשות נכרי הוי כמו חור"ל דאין בזה קדושה לענין שהפירות יתחייב במעשר, ומבואר בגמ' שם דמ"ד דרבה דס"ל דאין קנין הוא משום דדרשינן כי לי הארץ לי קדושת הארץ, והיינו דאי אמרינן דיש קנין נמצא דחשיב דאין לקדושת הארץ, והנה גבי הקדש לכאורה בודאי דלא חשיב דקנין דהקדש מפקיע מקדושת הארץ, ואף אם גידולי הקדש פטורים ממעשרות כמבואר בירושלמי לעיל בה"ג, דתרי מתני' דמקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות דאם פדאם אחר שבאו לעונת המעשרות דפטור, מיירי חד לענין שעת מירוח וחד לענין הבאת שליש, מ"מ לא חשיב בזה דקנין דהקדש מפקיע מידי קדושת הארץ, ולא נימא דמה דגידולי הקדש פטורים ממעשרות זה סתירה לקרא דכי לי הארץ לי קדושת הארץ, וצ"ל דגבי הקדש לא הוי אלא פטור בעלמא, ולא דמי לנכרי דאמרינן דרשות נכרי מפקיעה מקדושת הארץ. וא"כ אתי שפיר דדוקא גבי נכרי אמרינן דחשיב כגדל בפטור והוי כמו דגדל בחור"ל כיון דיש קנין לנכרי להפקיע מידי קדושת הארץ, משא"כ גבי הקדש אף

בשעת גלגול, וכמו כן בתבואה שתגדל בחיוב ובשעת גלגול יהיה ברשות נכרי, יהיה הדין לר"ע דאם אח"כ יחזור ויקנה ישראל קודם קרימה בתנור דיתחייב בשעת קרימה בתנור, דכיון דאיכא קרא דיכול לחול חיוב עד שעת קרימה בתנור, ממילא דגם בדבר הגדל בחיוב, מ"מ באם יפקע חיוב בשעת גלגול, אכתי יכול להתחייב עד שעת קרימה בתנור, ואינו תלוי כלל אם גדל בחיוב או לא, אלא דרק בסדר הקראי, כ' הרשב"א דקרא דתלי בשעת עריסה מיירי על דבר הגדל בחיוב דאתא קרא לומר דאינו מתחייב עד שעת עריסה.

והנה לפ"ז אכתי לא נתבאר החילוק שבין הקדש לנכרי, דאמאי בהקדש נפטר בשעת גלגול ובנכרי אינו נפטר, ונראה דהנה בגמ' בגיטין מ"ז א' אמרינן דאי דרשינן דגנך ולא דגן נכרי, על כרחך דיש קנין לנכרי להפקיע ממעשרות, ובחי' הגרש"ר בפסחים ס"ד סק"ה ה', דהא גבי הקדש הדין דגם אם רק הקדיש הפירות קודם שלישי ובשעת הבאת שלישי היו ברשות הקדש דפטור ממעשרות, ובאופן זה הרי אין כאן קנין להפקיע ממעשרות, וכ' להוכיח מזה דיש חילוק בין הקדש לנכרי, ובנכרי אינו פטור אלא משום דיש קנין, ובאם יקנה הנכרי רק הפירות קודם הבאת שלישי, באמת לא יפטר משום זה ממעשרות. אמנם לכאורה נראה דשפיר י"ל דגם הבאת שלישי ביד נכרי יפטור ממעשרות, ומשום דבהא דפירות הארץ חייבים במעשרות, נראה די"ל בזה דאין הביאור בזה דכיון דגדל מקרקע של הארץ ממילא דחל בזה דין מעשרות, דכל דבר הגדל מהארץ שיש בה קדושה הרי הוא מתחייב במעשרות, אלא הא דחייב במעשרות הוא משום דחל קדושה בפירות עצמם, דדבר הגדל בארץ זה סיבה שהדבר הגדל יש בו קדושה ומשום הכי חל בו דין מעשרות, וא"כ י"ל דכל דהפרי עצמו הוי של הנכרי, מהני קנינו שלא יחול קדושת הארץ בפירות, וכמו דמפקיע קנינו מידי קדושת הארץ הכי נמי מפקיע קנינו מידי קדושת הפירות.

והא דמבואר בגמ' דאי דרשינן דגנך ולא דגן נכרי על כרחך צ"ל דיש קנין לנכרי להפקיע מקדושת הארץ, ולא אמרינן דקנינו מפקיע רק מקדושת הפירות, צ"ל בזה או דאי נימא דאין בכח קנין להפקיע מקדושת הארץ, ממילא גם יש לנו לומר דאין בכח קנינו להפקיע מקדושת הפירות, ואי בכח קנינו להפקיע מקדושת הפירות ממילא גם יש לנו לומר דבכח קנינו להפקיע מקדושת הארץ, או דנימא דבדואי דקרא דממעט דגן נכרי לא מיירי דוקא באופן

שרק קנה הפירות עצמם ולא הקרקע, ואי נימא דאין קנין, א"כ באופן שקונה הקרקע כיון דאין לו קנין לגבי קדושת הארץ, א"כ ממילא דגם גבי הפירות צריך להיות דישאר של הישראל לענין קדושתם, דכמו דהארץ של הישראל לגבי קדושתה הכא נמי יש לנו לומר ממילא גבי הפירות, וכיון דקרא ממעט דגן נכרי, על כרחך דיש קנין גם בארץ עצמה.

אלא דאכתי צ"ב כמשנ"ת לעיל, דלכאורה גבי הקדש בודאי אין גדר הפטור משום דקנין ההקדש מפקיע מידי קדושת הארץ, ואי אמרינן דקנין הקדש פוטר, אין בזה סתירה למה דכתיב כי לי הארץ לי קדושת הארץ, ומשום דבאמת נראה דהקדש אינו אלא פטור בעלמא, לא חשיב דיש כאן הפקעה מעיקר הקדושה, ולפי"ז צ"ב דאמאי לא נימא גם גבי נכרי באופן זה דאף דדרשינן דגנך ולא דגן נכרי, מ"מ נימא דאין קנין לנכרי ואין כאן סתירה כלל לקרא דכי לי הארץ, ולא הוי אלא כי אם פטור בעלמא.

וצ"ל דדוקא גבי הקדש אמרינן דרשות הקדש הוי סיבת פטור בעלמא, די"ל דכיון דאין סיבת חיוב ברשות הקדש, משום הכי גם מהני שיחול פטור, דבכח רשות ההקדש גם להחיל פטור בפירות, משא"כ גבי נכרי אי אמרינן דיש בו פטור, וזהו משום דגבי נכרי איכא חסרון קדושה, וזהו גופא סיבת הפטור, אבל לא ניחא להגמ' לומר דרשות נכרי הוי סיבת פטור בעלמא, גם אי לא אמרינן דיש כאן חסרון קדושה, דמה דאין סיבת חיוב גבי נכרי, אכתי אין בזה סיבה דנימא דמשום הכי גם יחול פטור בפירות, דאין סברא לומר דבכח רשות נכרי גם להחיל פטור, אלא רק יש לנו לומר דיש כאן חסרון קדושה ומשום הכי פטור, ועכ"פ מבואר בגמ' דאף דגבי הקדש אמרינן דהוי פטור בעלמא, מ"מ לגבי נכרי לא אמרינן הכי אלא גדר הפטור הוא משום דיש כאן חסרון קדושה, ולפי"ז נראה דהכא נמי גבי מירוח וגלגול, חלוק פטור הקדש מנכרי, דגבי הקדש לא הוי אלא כי אם פטור בעלמא, משא"כ גבי נכרי גדר הפטור הוא משום דכיון דהוי ברשות נכרי יש כאן חסרון קדושה. ולפי"ז אתי שפיר דדוקא בגלגול נכרי ס"ל לר"א דאכתי יכול להתחייב בשעת קרימה בתנור, דכיון דהפטור הוא משום דיש כאן חסרון קדושה, א"כ לזה ילפינן מקרא דאכתי שייך חלות חיוב בשעת קרימה, משא"כ גבי הקדש דלא הוי אלא פטור בעלמא, א"כ כיון דמצד עצם החיוב נשלם החיוב בשעת גלגול, ורק דיש כאן פטור דהקדש, ממילא תו לא יתחייב עוד בשעת קרימה בתנור.

הרב יהודה הופמן

גדרי פטור הקדש נכרי וחול

פ"ג מ"ו. גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשת עד שלא נתגייר פטור ומשנתגייר חייב ואם ספק חייב ואין חייבין עליה חומש רבי עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור:

מבואר בירושלמי דמודה ר"ע דגלגול הקדש פטור, וגם גלגול הדיוט מחייב, ורק לענין נכרי ס"ל דאינו פטור עד הקרימה. והק' בשו"ת הרשב"א איך יתכן דאין גלגול הגוי פטור הואיל ובשעת חובה נעשית בפטור.

ובביאור תי' הרשב"א כתבו האחרונים בב' דרכים, אופן אחד דהגלגול הוא סיבת חיוב, וגם הקרימה, ולענין סיבת החיוב דקרימה נחשב הגלגול כהבאת שליש, ולכן פטור בו הקדש, אבל נכרי אין פטור בהבאת שליש רק בגמ"מ.

וכמה דחוקים בזה, האחת לומר שיש ב' זמני חיוב, ואנן תנן כל שהיתה פטורה בשעת חובה שוב אין מתחייבת. וכ"מ בתשו' הרשב"א תס"א, דאם הי' פטור לא יועיל שעת חובה אחרת לחיובו. [והמשנר"א רצה לבאר ע"ד הנ"ל, ודבאמת יש רק שעת חובה דקרימה, וגלגול כהבאת שליש, ולפ"ז לעולם אין מתחייב לר"ע בגלגול ורק לענין אכילת קבע והפרשה. ובד' הרשב"א מפורש לא כך, דהגלגול מחייב לגמרי].

ועיקה"ד דחוק להמציא שהגלגול הוא גם חלק מן המחייב, ומהיכי תיתי, ואי משום דכתיב בקרא עריסותיכם, הרי הרשב"א כ' להדיא דזה מיירי בהדיוט ולא בגוי, ודלא כהסבר הנזכר. [וכן הגר"ח הל' תרומות ס"ל דגלגול לר"ע אינו חלק מן המחייב].

גם בעיקר מש"כ דנכרי אין פטור בשליש הוא נגד פשטות הסוגי' דגיטין, וכ"כ הגר"ח בפשיטות דנכרי פטור בשליש, אכן המשנר"א כ' דמ"מ מוכח בסוגיא דזה תלוי בדין יש קנין, ויל"ד בראיתו, דאמנם לענין תרו"מ בגידול שליש במחובר, איכ"ל דאם אין קנין לא חשיב רשות נכרי להפקיע גדולן של הפירות מחיובא, אבל בפירות תלושין במעשה גלגול דנכרי, יתכן שאין זה תלוי בדין יש קנין, ויל"ע. גם עיקר מש"כ לחלק בין הקדש לנכרי, הא מיתה חזינן בגלגול חול"ל שנכנס לארץ והקרים בארץ

דחייב, ואעפ"י דבפירות חול"ל ודאי דאיכא דינא דפטור בשעת שליש, וע"כ דהוא מגזיה"כ דשמה ומלחם הארץ, וא"כ מסתברא דחד עניינא הוא גם בפירות נכרי, ולהנ"ל אין טעם משותף ביניהם.

ועיקר הסבר הנ"ל אינו מכוון בדברי הרשב"א שחילק בין פירות ישראל וא"י לפירות נכרי וחול"ל שהם ב' דיני חיוב נפרדים.

והזכרו"ש כתב לבאר עפ"י משמעות הרשב"א, דיש דין מיוחד בגלגול חול"ל ונכרי שחיובם הוא בקרימה, והטעם לחלק בין נכרי להקדש הוא דנכרי וחול"ל גדרם הוא שלא יכול להתחייב, משא"כ בהקדש שיכול להתחייב והוא רק דין פטורא, ונקבע בפטורא, אבל גוי חול"ל שלא נקבע בפטורא יכול להתחייב בקרימה, שהוא זמן נוסף שיכול לתת שם "לחם הארץ", ע"י שנעשה בארץ, [משא"כ אם נכנס מגולגל ועדיין לא נאפה א"י להתחייב, דבמה יקבע שמו כלחם הארץ, והרי יכול גם להוציאו, וכ"ז לר"ע, אבל לרבנן א"י ליקבע כלחם אלא בשעת גלגול], והנה נכרי והקדש נתמעטו שניהם מקרא דעריסותיכם כדאי' במנחות, ותמוה מאוד לחלק ביניהם.

עוצל"ע לדעת הגר"א שבגלגול ישראל וקרימת נכרי פטור, ולית ליה כחילוק דהרשב"א שבגלגול ישראל מתחייב, ומ"מ חלוקין הקדש שחיוב ופטור שלו תלוי בגלגול, ונכרי דהכל הולך אחר הקרימה לחיובא ולפטורא, וצ"ע מה החילוק. [והגר"א ק דחק דהטעם בנכרי כנ"ל, ובהקדש דלא פטר בקרימה משום דס"ל מירוח הקדש אין פטור, אבל גלגול שהוא כשליש פטור גם למ"ד מירוח אינו פטור, וצ"ע ג].

ב. ואולי יתכן לחדש בכ"ז ולבאר כוונת ד' הרשב"א כפשטם, דכשגדל בחיוב אז המחייב בחלה הוא הגלגול, ובגדל בפטור חידש ר"ע דהמחייב הוא הקרימה - ולא הגלגול.

ויסוד הדברים הוא דחיוב חלה מתחיל מהגידול, וכדאיתא בירושלמי ריש פ"ב דר"ע שאל לר"א אי את מודה לי בבציקות שנכנסו לארץ שנתחייבו ולא גידול פטור הן, ומבואר דיש גידול

בחייב ויש גידול בפטור, "ועד"ז מוכח לכאור' בירושלמי פ"א ה"ג דהצריכו ריבוי דתרימו תרומה לרבות הפקר בשעת גידול, שיתחייב בחלה כשהגלגול אצל בעלים, ומוכח דצריך גידול בחייב [חזו"א שביעית ב-ב ומכתב עמוד 404].

ג. והנה בפירות חול שנכנסו לארץ יש ג' שיטות, לר"א רפ"ב פטורין, לר"ע מתחייב בחלה בקרימה, ולרבנן דלית להו קרימה מתחייב כשנתגלגל בארץ. וכ"ה בתרו"מ לדעת הכס"מ, דמתחייב בין לרבנן ובין לר"ע במירוח בארץ.

והנה לר"א ולר"ע [עדש"נ מהרשב"א דדין קרימה הוא היכא דגדל בפטור] מפורש שיש דין גידול בחייב, ומסתברא דלרבנן נמי כן הוא, ומ"מ הדין הוא שאעפ"י שגדל בפטור יכול להתחייב ע"י גמ"מ בארץ, וכ"ה לר"ע בתרו"מ דמתחייב בגמ"מ, וצל"ב הגדר בזה, ואפ"ל דע"י גמ"מ בארץ חשיב גידול הארץ [וכ"ה לשון החזו"א שביעית ב-ב], ולפנינו (אות ו') ית' עוד בזה בס"ד.

והנה לר"ע בחלה אין מתחייב ע"י גלגול רק ע"י קרימה, ויל"ב הגדר בזה, דהגלגול הוא גמ"מ הגידול [וכדירושלמי רפ"ג דהגמ"מ הוא העירוס ולא האפיה, ויל"פ דהוא משום דביקשנו גמ"מ הגידול, וכדבב"מ פט: לענין פועל, ולא גמר מלאכת הלחם], וס"ל לר"ע דבגידול בפטור אין מועיל גלגול בארץ להתחייב בחלה, ויש מחייב חדש דלחם שהוא ע"י קרימה.

והא דשניא חלה מתרו"מ שמהני בהם גמ"מ בארץ אף לר"ע, הוא עפמשי"ת באות ד' דהחייב ע"י גמ"מ בארץ גדרו הוא שתבואה זו שגדלה בחול כנולדה מחדש בכניסה לארץ, ולא איכפת לן ממה שהיה פטור בשעת גידול, עיי"ש מילתא בטעמא, והנה החייב בכניסה לארץ אינו ע"י סתם כניסה, אלא ע"י שהמעשה המחייב הוא בארץ, וזה נותן חשיבות הארץ בפירות, ע"י שהמחייב דתרו"מ וחלה בארץ, והוי "עשייתן בארץ", וכדכתיב, "לחם הארץ",

שתואר לחם שלו שייך לארץ, וכ"ז דוקא בעשיה חשובה דגמ"מ, וסובר ר"ע דגזיה"כ דחשיבותא דלחם לענין זה הוא בקרימה, משא"כ בדגן לתרו"מ שהחשיבות דעשיית הדגן בארץ, הוא ע"י גמ"מ השדה והמירוח.²

ד. וזהו שתירץ הרשב"א לקושיית השואל, דלא נפטרה בגלגול הגוי משום דכל החייב מתחיל בהקרימה ואין הגלגול חלק מן המחייב, בגידולי פטור. [וברור לפ"ז שאין ב' זמני חיוב, דאם היה עוד זמן חיוב היה כבר נפטר, ואף תנאי לחייב ל"ה הגלגול, וכ"ז ברור בדברי הרשב"א, שאין שום חילוק בין נכרי להקדש, וא"ה זמן החייב היה נפטר בשניהם, והחילוק הוא רק בזמן החייב, ועפ"י הגידול בפטור או בחייב].

ולחמתבאר דהחילוק הוא בין גדל בחייב או בפטור, לפ"ז ברור דהגדל בפטור אף אם נתגלגל ע"י ישראל ובאר"י לא יתחייב לר"ע עד שיקרים, כיון שחסר כאן הגידול בחייב, וכ' החזו"א דאף לא יועיל הפרשתו דקודם קרימה. וכן להיפך, בגידול דחייבא שגדל אצל ישראל, ואח"כ גלגל הגוי ואח"כ הקרים ישראל, ברור דפטורה היא אף לר"ע, דהגדל בחייב דינו בגלגול ולא בקרימה, וכ"ז דלא כהאחרונים הנ"ל בביאוריהם [שלדעתם כל פטור שע"י נכרי לא חייל הגלגול, וכן כל גלגול ישראל מחייב ואין נפטר אח"כ בקרימת הגוי, ולא זו כוונת הרשב"א אל נכון].

ועתה נבוא לד' הגר"א, שכתב דיש חילוק בין נכרי להקדש, דהקדש חייבא ופטורא בגלגול ובנכרי חייבא ופטורא בקרימה, ולמש"נ י"ל דהן הן דברי הרשב"א וכוונת הגר"א והירושלמי הדיוט והקדש הוא בגדל בחייב, ואז גם נטבל בגלגול [ודלא כמשנר"א שכ' דלהגר"א לעולם אין נטבל עד קרימה], ורק בגוי, דהיינו גידול בפטור, אז הוא דדינו תלוי בקרימה לבדה ואין מתחייב בגלגול, וא"ש ברווח, והמעייני יבחר.

א. והנה י"ל דכ"ז קושיית ר"ע על ר"א לשיטתו, לדידי א"צ גידול בחייב, אלא לדידך דאין מתחייב פירות חול שנכנסו לארץ, וע"כ דסבירא לך דצריך גידול בחייב, הרי קשה עליך מכשנכנסו לארץ, אכן אין זה משמע כלל לומר דר"ע קאמר לש"י ר"א, ומשמע דר"ע הוכיח לו שיתכן גידולי פטור שיתחייבו,

ב. והגר"ח גם מבאר חילוק זה דלר"ע בתר קרימה ולרבנן בתר גלגול, והוכיח מזה דבעינן שכל המחייב כולו יהיה בארץ ולכן לר"ע אזלי' בתר קרימה, ומזה הוכיח הגר"ח דבתרו"מ שיש להם מחייב דגידול שליש [וכדחזו"א דפוטרי הקדש] ליתא לחייבו יותר ע"י גמ"מ בארץ, אכן להכס"מ וגר"א דגם בתרו"מ מתחייב במירוח הארץ, וע"כ דמגזיה"כ דשמה הוא שכשנתמרח בארץ סגי במירוח וא"צ להגידול, וכ"ז בגידולי פטור דוקא וכמשי"ת, אבל בגידולי חייב הגידול חלק מהמחייב ופוטרי בהקדש.

ה. **והנה** קרא דלחם הארץ שלמד ממנו ר"ע לחיובא דקרימה, נאמר בביאת הארץ או בפירות חו"ל שנכנסו לארץ, ור"ע הוסיף בזה דגם פירות נכרי בכלל הא גידולן בפטור ויש להם חיוב חדש דלחם הארץ, ועדיין יש לנו להבין מדוע הכליל ר"ע פירות נכרי עם דין הנ"ל, ולא בפירות הקדש והפקר, ונימא דהגדל בהקדש והפקר יהיה דינו בקרימה, דגדל בפטור, וצ"ב.

ונל"ב בהקדם בעיקר הא דנתבאר שהגידול הוא מחייב בחלה, והנה ידוע שנחלקו בזה רבותינו דלהגר"ח אין יכולים לחול פטורי חלה בהגידול, ורק בשעת החיוב דגלגול, והחזו"א נקט דיכול לחול פטור נכרי בגידול וכדאשכחן בראשית הגז, אכן בהקדש והפקר אין נפטר מחלה בהגידול ורק בגלגול, והטעם מפורש בירושלמי פ"א ה"ג דילפינן לה או מקרא דכן תרימו או מ"ד שכבשו וחילקו עיי"ש, ולכא' מוכח מהירושלמי דמעיקה"ד איכא פטורי חלה בשעת גידול [אכן הרי המיעוט דכן תרימו לא הועיל אלא לשעת גידול, ובגלגול כן פטור, ולפ"ז יתכן דהא גופא למדנו מכן תרימו דשעת גידול לית בה פטורי, ומ"מ בעיקר הדבר מבואר דהיה שייך בשעת גידול פטורי חלה, ויל"ב גדר המיעוט, וכמשי"ת], וכן הוא ריהטת סוגיין דקרימה, והרשב"א, דיש ענין גידול בחיוב לחלה וכש"נ. עוד הוכיח החזו"א מהא דהו"ל חלה מצוה התלויה בארץ, ומהא דאין מפרישין מחדש על הישן, וכ"ז מוכח דהמחייב הוא בהגידול ותבואת הארץ.¹

ונראה לבאר בעיקר כוונת הגר"ח, דיש באמת ב' נידונים, וודאי דיסוד חיוב חלה הוא משום גידולי הארץ ומחוקי התבואות, אכן הגר"ח דיבר על

הנקודה של חלות החיוב, ובזה דעתו שיש חילוק בין תרו"מ שהגידול הוא נקודה של חלות חיוב - לחלה שאין הגידול שייך לחלות החיוב. והא דבתרו"מ הגידול הוא "מחייב" הוא כיון דאשכחן דבעינן לעיכובא גידול שלישי, וזהו דין שחייב להתקיים, המשמעות של זה הוא שנשלם כאן דין הנצרך לחיובא, וזה נקרא חלות חיוב נגם אם בפועל אין עדיין אי' טבל, אבל מעכשיו אם יקצור וימרח יכול להתחייב, ועוד כ' הגר"ח דבאמת בתרו"מ רק הגידול הוא המחייב, והגמ"מ הוא תנאי בעלמא.² ולענין נתינת מים כתב הגר"ח דאין היא זמן חיוב, וחלק בזה על הראשונים שדימו נתינת מים להבאת שלישי דמה"ט מועיל הפרשה, והוא כתב דהפרשה מגזיה"כ אבל אין בנתינת מים כלל חיוב חלה, והכרחו הוא מטעם הנ"ל, דאין שום קיום דין שחל בנתינת מים, והגם דהויה ראשית עריסה ויש כאן חפצא שאפשר להפריש, מ"מ לענין חיובא לא נוצר כאן שום חידוש, ול"ש לומר שזה חלק מן המחייב, [ומסתברא דבזה גם הראשונים מודים, וכדחזינן במשנה ג' בפירקין דאין מועיל פטור הקדש בנתינת מים, ורק לענין הטעם דמועיל הפרשה דימו לשליש דתרומה].³

ו. **והנה** הקדש והפקר דפוטריין, הוא בזמן חלות החיוב, וזה למד הירושלמי פ"א ה"ג מדרשא, שאעפ"י שלענין תרו"מ גידול שלישי הוא זמן מחייב, אבל בחלה אינו כן ולכן אין פטור הקדש בגידול דחלה, וכ"ז עדש"נ דיש זמן חלות החיוב, ודוקא בו חייל פטורי.

אכן יש עוד דין וכש"נ דחיוב חלה מתחיל מהגידול, ומשום שהוא גידולי הארץ, ונפ"מ בזה, דאעפ"י

ג. עוד הוכיחו ממשנתינו דספק חיובא, ובסוגיא דחולין אמרו דאיכא בזה חזקת פטורא, ואי כל החיוב מתחיל בגלגול לכא' ל"ש לומר בקמח של גוי חזקת פטורא, אבל אי מישך שייכא הגידול בהחיוב אז שייך כאן חזקה, וכדאי' ביבמות לא.

והנה מבואר דיש חילוק בביאת הארץ שלא נתחייבו בתרו"מ עד יד' שכבשו וחילקו, ובחלה נתחייבו מיד, ולכא' הגדר בזה דעדיין לא נתחייבו בעלי השדות על גידוליהם קודם שנקבע בעלותם ואז מחייבים ליתן מס תבואות, ולפ"ז יהיה מוכח דחלה אי"ז חוקי התבואות, ויל"ע. ולמשי"ת בסמוך דהמחייב דחלה הוא רק הגלגול, ודין הגידול הוא שצריך שיהיה גידול בקדושה, דאל"כ מגרע החיוב, לפ"ז ניחא, דכיון שעיקר החיוב הוא על העושה לחם, [ולכן גם אין פטור לקוח בחלה], א"צ כיבוש וחילוק, ומ"מ צריך גידול בקדושה בארץ ישראל.

ד. ובירושלמי פ"א נחלקו אי לדעת ר"א דבחלה צריך שלישי הוא מילפותא דתרומה, או מטעם דאינו מחמיץ, ולהצד דילפי מתרומה, ע"כ צ"ל להגר"ח כחילוק הב', דבתרומה עיקר החיוב הוא הגידול,

ה. אכן הגר"ח כתב דלפ"ז בתרומה מובן שמועיל הפרשה משעת שלישי כיון שהוא זמן חיוב, ואילו בחלה מה שמועיל הפרשה מנתי"מ הוא מגזיה"כ, אבל בדברי הראשונים מבואר שהשוו חלה ותרומה בזה, דמחר טעמא הוא שמועלת הפרשה משעת שלישי ונתי"מ ויל"ע במה נחלקו בזה,

ו. ודעת הספרי לכאורה דלר"ע כל דיני חלה תלוין רק בקרימה, וכ' מהריט"א דלפ"ז קרא דעריסותיכם הוא לענייין הפרשה מאיסור אכילת קבע, והקשה דא"כ אף יפטור הקדש משעת גלגול וכשליש דתבואה, ולהמת' ניחא דאפילו נימא דמועלת הפרשה מ"מ אי"ז משום שהיא תחילת מחייב, וכש"נ בנתינת מים.

שאינן הגידול זמן מחייב, מ"מ צריך שלא יהיה גידול בפטור, ואם היה גידול בפטור אז זה סיבה שיחסר בחיוב אח"כ, [ונפ"מ לדינא בזה הוא לר"א דרפ"ב שאין מתחייב במירוח בארץ, או לר"ע לענין שיהיה דינו בקרימה, אכן לרבנן אין נפ"מ כיון דע"י גמ"מ בארץ מתחייב מ"מ וכמשי"ת].

ובזה יש חילוק בין הקדש לחול, הגידולי חול חשוב גדל בפטור, אבל הקדש א"ז גדל בפטור, ורק יש דין דהקדש פוטר מן החיוב, ובזמן חלות החיוב.^ז

ז. ועתה נבוא לבאר דין נכרי בגידול דחלה, והחזו"א הוכיח מראה"ג דפוטר, אכן קשה עליו מאוד ממשנתנו דגר שנתגייר ואח"כ גלגל חייבת, [והפירות גדלו אצלו, דהתני סיפא לר"ע, והרשב"א אוקים ליה לר"ע בגידול אצל נכרי], וצ"ע.

והנה האחרונים הקשו בדינא דיש קנין לגוי להפקיע, דמ"מ יתחייב במירוח ישראל, דלא תהא הפקעתו אלא כגדל בחול, והרי הגדל בחול ונתמרח בארץ חייב, [והגר"ח הוכיח מכאן כשיטתו דבתרו"מ פטור מדאורייתא בנתמרח בארץ, ומשא"כ בחלה שאין בה דין מחייב בגידול, אכן להכס"מ והגר"א דאף בתרו"מ מתחייב קשה].

וביאר בזה החזו"א [שביעית ב-א] דיסוד הא דפירות חול מתחייבין במירוח בארץ הוא כיון שגדלו בלא תורת חיוב כלל, ועל תנאי שאם יכנסו יתחייבו, משא"כ בנכרי שחשיב דגדל בקדושה, ורק מיפטר כיון שהוא ביד נכרי, ובזה פטור לעולם.

ויש להוסיף ביאור, דהא דבעינן גידול בחיוב, ואעפ"י שאין עדיין חלות חיוב בגידול, ואין הגידול חלק מהמחייב, הענין הוא דכיון שעצם חיוב תרו"מ וחלה הוא משום גידולי הארץ, א"כ נמצא שכשגידולו היה בפטור, זה סיבה לפטור, דלחיוב מוכרח שכל מה שקשור לחיוב יהיה בחיובא, ובפירות שגדלו בחול נתחדש, שאמנם עד עכשיו לא היו בתורת, אבל כשנכנסו לארץ ונתמרחו אנו דנים אותם בשם פירות הארץ, דהמירוח בארץ נותן שם

פירות הארץ מצד עצמו, וכאן באמת הגידול לא קשור לחיוב כלל ואין החיוב ע"י הגידול אלא ע"י מה שהפירות "באו שמה", ועדש"נ לר"ע בקרימה שהוא מחייב חדש.

וכ"ז שייך בגידולי חול שעד עכשיו הפירות כמאן דליתנהו לענין חיוב תרו"מ. אבל הגדל בקדושה, וביד הקדש או נכרי שזה פטור בעלמא, אין לחייבו ע"י כניסה לארץ, כיון שהוא כבר היה פירות הארץ, ומ"מ נקבע בפטורא, וקיי"ל דהיה פטור בשעת חובה נפטר לעולם. [ולפ"ז פירות חול שהיו גם הקדש, יכולין להתחייב ע"י מירוח בארץ ישראל כיון שהיו מופקעין לגמרי ורק עכשיו באות לכלל חיוב].

ולפ"ז מיישב החזו"א, דנכרי אינו כחול ולא יועיל לו מירוח ישראל לחייב, אכן צ"ב, דלכאור' פטוריה דנכרי הוא משום יש קנין והיינו הפקעת הקדושה, וכחול ממש, ומאי שנא א"כ דל"ח כגדל בפטורא. ומוכח מזה דאין נכרי חשיב הפקעה גמורה ע"י יש קנין, ולעולם הוא פטורא מחיוב בלבד, דדגנך ולא דגן נכרי, ולא הפקעה גמורה, אלא דלמ"ד אין קנין, מה שגדל באר"י לא יכול ליחשב דגן נכרי.^ח

ח. והנה כ"ז נכון לרבנן, אבל לר"ע יש להוכיח שנכרי כחול, מהא דס"ל דבנכרי הדין דמתחייב בקרימה, ומשום דכגדל בפטורא וכגדל בחול ושלם בקדושה, והטעם דחשיב גדל בפטורא הוא כיון דזה הפקעה גמורה וכחול, ומה"ט נמי יכול להתחדש חיוב בקרימה כיון שעד עכשיו היה מופקע, [אבל לרבנן אין פירות נכרי יכולות להתחייב ע"י גמ"מ בארץ כיון שחשיבי שגדלו בקדושה ובפטורא].

ונמצא שר"ע נחלק בזה על רבנן, לרבנן נכרי כהקדש ולר"ע כחול, [ולר"ע פירות נכרים שנתמרחו בארץ חייבים בתרו"מ להכס"מ].

ומעתה ל"ק מידי ממשנתנו, דהרישא כרבנן ולדידהו גידול נכרי אין פוטר בחלה, וכמו הקדש דאין פוטר בגידול דחלה, ורק לר"ע הוא דנכרי פוטר, ולדידהו מ"מ מתחייב בקרימה [ודלא כלרבנן

^ז. ודרשת הירושלמי דפ"א ה"ג י"ב בב' אופנים, או ללמדנו דבחלה אין הגידול זמן המחייב, או ללמדנו דהקדש והפקר אינם כגדל בפטור אלא רק דין פוטר מהחיוב, ואם הוא מסברא הא דל"ח הקדש כגדל בפטור, הביאור הוא דחול מופקע מחיוב מצוות התלויות בארץ, וגם בנכרי א"צ דהוא כחול הוא מטעם שיש לו קנין ופירותיו מופקעין מקדושת הארץ, משא"כ בהקדש והפקר.

^ח. האחיעזר (ב-לט) מבאר באופן אחר, ודבנכרי יש ב' מיעוטים, האחד להפקיע הקדושה, ועוד מיעוט שיש גם פטור בעצם, ופטור זה לא יפקע גם אם אח"כ יכנס לארץ, וחידש דחייל פטורא גם בשעת הפקעה (ודלא כחזו"א), וגם דחייל פטורא בשעה שאינה שעת חיוב (ודלא כהגר"ח), וצ"ע. ונפ"מ בין החזו"א ואחיעזר בפירות חול של נכרי דלחזו"א מתחייבים כשנכנסו לארץ ולאחיעזר לא.

דכשחיל פטור נכרי בתרו"מ שוב אין מתחייב, ונתחדש דלר"ע אי ס"ל יש קנין מ"מ יתחייב בקרימה,

ולרבנן לא יתחייב במירוח]. ור' אילעי בחולין דפטור ראה"ג בגידול, י"ל דס"ל כר"ע. י י

הרב אופק פלד

בדין קרימה בתנור לשיטת ר"ע

פ"ג מ"ו. גר שנתגייר והיתה לו עיסה כו' ר"ע אומר הכל הולך אחר קרימה בתנור.

וכמו שכתב בירושלמי על דעתיה דר"ע היא ספינה היא עיסת גוי היא הכנסתן לארץ.

בדעת ר"ע כתב ברמב"ם דזהו לדעתו שעת חובת חלה בקרימה בתנור והביא מהספרי אין מפרישין עד שתגמר מלאכתה ואיזה היא גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי ר"ע וכו'. ובדעת הרמב"ם כתב בתוי"ט וכן במשנה ראשונה דפליג ר"ע על המשניות דלעיל דזמן החיוב לר"ע אינו בגלגול אלא בקרימה בתנור, והוא דלא כהירושלמי שהביא בר"ש. [ובדברי הספרי שם יש לעיין דבתחילת דבריו כתב הדין דאוכלין ארעי מן העיסה עד שתגלגל בחיטים ותיטמטם בשעורין (דמשנה א') גלגלה בחיטין כו' כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה ואח"כ כתב ואיזה הוא גמר מלאכתה וכו' ולכאור' בתחילה הספרי הביא כדן פשוט שמתחייב בנתינת מים והמח' לגבי גמר מלאכה וצ"ב].

ובר"ש הביא מהירושלמי דר"ע מודה לחכמים דעיסת הדיוט גלגולה טובלה וכן דמודה לחכמים דעיסת הקדש דגלגולה פוטרה. וא"כ נראה מדברי הירושלמי דגם ר"ע מודה דשעת החיוב בחלה הוא הגלגול וא"כ מבואר דלר"ע עיסת עכו"ם אינו כעיסת הקדש דעיסת הקדש הוא דין פטור ותלוי אי היה הפטור בזמן החיוב ומשא"כ עכו"ם לר"ע אינו פטור שתלוי בזמן החיוב אלא הוא רק חסרון בחיוב

אלא דא"כ צ"ב מה נוסף בקרימה בתנור דאי היה ברשות גוי פטור מחלה והרי עכו"ם אינו פטור כמו שמוכח דאי היה ברשות עכו"ם בזמן הגלגול אינו פטור. וכן צ"ב במה שמבואר בתוספתא לגבי עיסת חו"ל דבתוספתא פ"ה ה"י ספינה שהיא באה מחו"ל לארץ והיתה בה עיסה עד שלא קרמו פניה חייבת משקמו פניה פטורה והוא לשיטת ר"ע כדמוכח לירושלמי וגם בזה צ"ב דאי מאי דהיה גלגול בחו"ל אינו סיבה לפטור העיסה מה נוסף ע"י קרימה בתנור.

ועוד צ"ב אמאי אחר קרימה בתנור ברשות גוי או בחו"ל שוב לא יתחייב דהרי אי עכו"ם אינו פטור אמאי לא יתחדש החיוב אפי' אחר שכבר נהיה ללחם כמו דמוכח דשייך שהתחדש חיוב אח"כ ע"י צירוף אפי' לאחר אפיה וא"כ ה"נ אפי' אי היה קרימה בתנור ברשות גוי שיתחדש חיוב אח"כ שהרי היום הוא ברשות ישראל.

ובאמת מצינו שנשאל זה לרשב"א [ח"א סי' נ"ד] דהשואל שם הקשה אי ר"ע מודה בגלגול הדיוט דחייב א"כ אמאי אין גלגול עכו"ם פטור הואיל ובשעת חיוב נעשית בפטור ותי' הרשב"א דר"ע בקרא תלה ליה טעמיה דתרי קראי כתיבי כתב

ט. ובירו' רפ"ב הק' ר"ע לכ"א משנכנסו לארץ, ותימצו דלמפרע זכו, והוקשה בזה להמפרשים דמ"מ הא הוי פירות נכרים, דבפירות עצמם לא זכו למפרע, ולמש"נ מיושב שפיר, דר"א ס"ל כרבנן, וס"ל דאין פירות נכרים פוטרין בגידול דחלה.

י. עוד שם בירושלמי אמרו דמודים חכמים לר"ע בשעה שנכנסו לארץ, דאזלי' בתר קרימה, ופירשו המפר' דאע"ג דבפירות חו"ל ונכרי לא אזלי' רבנן בתר קרימה אבל בשעה שנכנסו ומצאו בציקות, מודו רבנן שנתחייבו באפיתן, וביארו, דאיכא קרא דלחם בארץ דמינה דריש ר"ע שמתחייב בקרימה, ורבנן מוקמי לה רק לביאת הארץ, שזהו הדוגמא היותר גדולה של גידול באופן שמופקע לגמרי מחיוב, שעוד לא היה דין חלה בעולם, וזה ע"ד ביאור של החזו"א הנ"ל דלרבנן מה שהיה מופקע יכול להתחייב בביאה כהתחלה חדשה. אכן הר"ש והגר"א לא גרסו לה בירושלמי דמודים רבנן, ולא ס"ל לחלק בזה.

יא. יל"ע אם בסוף י"ד שכיבשו וחילקו, היה דגן שגדל קודם לכן ונתמרח לאחמ"כ אם יתחייב בתרו"מ, ולהמת' בדעת הגר"ח פשוט שאין מתחייב, כי הגידול בתרו"מ הוא המחייב עצמו, [משא"כ בחלה שהוא רק נצרך לא להיות בפטור וכש"נ אות ז'], אכן להכס"מ וחזו"א דפירות חו"ל שנתמרחו בארץ חייבין, לכ' הה"צ בנתמרחו לאחר י"ד, וצ"ע.

ראשית עריסותיכם וכתוב באכלכם מלחם הארץ ועריסה היינו גלגול ולחם משיקרמו פניה בתנור לפיכך פי' ר"ע דבשל ישראל בתבואה הגדלה בחיוב הגלגול טובלה דכתב ראשית עריסותיכם דהיינו משתגלגל ושל גוי א"נ תבואת חו"ל הנכנסת לארץ תלה הכתוב בלחם דכתב מלחם הארץ והיינו קרימה בתנור עכ"ל.

ודבריו צ"ב במאי דתלה את זמן החיוב אי גדל בחיוב או בפטור דבפסוקים אינו מפורש זה דתלוי הגדל בחיוב. ובמהרי"ט אלגזי הקשה דלכאור' לדבריו יצא דחיטין שגדלו ברשות הקדש ונפרדו יתחייבו רק בקרימה בתנור שלא גדלו בחיוב וכן בישראל שקנה חטין מגוי לר"ע לא יתחייב עד הקרימה בתנור.

ונראה די"ל בזה והוא ע"פ המבואר ברשב"א בתשובה סי' תס"א לגבי עיסה פחות מכשיעור שטפחה ליותר מכשיעור דברא"ש כתב בזה דכיון דזמן החיוב בחלה הוא בגלגול הוא תלוי בזמן הגלגול וכיון דאז לא היה כשיעור שוב לא יתחייב במה שטפח אח"כ וברשב"א כתב ע"ז דאפי' דבזמן הגלגול לא היה כשיעור מ"מ השתא הרי יש כשיעור וא"כ שיתחייב עכשיו בחלה. וא"כ לכאור' נראה ברשב"א שלמד דאין החיוב תלוי במעשה הגלגול אלא במציאות של העיסה ונחשב עיסה מזמן הגלגול, ואח"כ כתב הרשב"א שם דהחילוק בין חלה לשכחה דשכחה הוא תלוי במציאות של השכחה ולכך הוא דין קים כל הזמן ומשא"כ עיסה כיון שבא לכלל חיוב אלא שיש סיבה שהוא פטור כגון מיעוט שיעורו או שהבעלים לא בני חיוב שוב לא יחזור ויתחייב אפי' אי השתא אותו דבר שייך בחיוב אלא א"כ יתחדש מצב העיסה ויהיה כמו עיסה חדשה כגון שעירב בה עוד עיסה או צירוף סל אבל כל שהעיסה באותו צורה לא יתחדש בו חיוב עכתו"ד יעו"ש.

ומ"מ מבואר ברשב"א גדר חדש דאע"פ דמבואר ברשב"א דחיוב חלה הוא מצד מציאות העיסה ולא בגלל מעשה הגלגול ואפ"ה אי היה זמן שבו העיסה לא היתה חייבת בחלה וגם זה לא כפטור חיובי אלא כחסרון חיוב כמו שמוכח מחסרון שיעור שוב לא יתחייב אפי' דהחיוב תלוי במציאות העיסה והשתא הוא שייך בחיוב, דכיון דהוא אותו עיסה ולא נתחדש מציאות בעיסה כמו בטפחה לכך לא יתחדש חיוב כיון דבאותו דבר לא שייך שיהיה פעם פטור ופעם חייב מצד מציאותו אפי' בפטור דהוא חסרון חיוב אי לא שתשנה העיסה ותחשב כעיסה חדשה.

ועפ"ז אפ"ל דר"ע למד דעכו"ם חשיב כמו שאין שייך בו כלל חיוב וכמו שכתב בירושלמי על דעתיה דר"ע היא ספינה היא עיסת גוי היא הנכנסת לארץ שהכל הולך אחר קרימה בתנור ובכל הני לכאור' פשוט דהוא חסרון בחיוב וא"כ פירות שגדלו אצל גוי לא שייך בהם כלל חיוב חלה נולגבי ישראל הוא נחשב שיש דין בפירות לכשיהיו עיסה יהיו חייבת בחלה] וא"כ גם לכשיהיו עיסה אכתי לא נחשבים שנוצר בהם מצב חדש וחשיב הכל אותו מצב של החיטין ובתחילת גידולן היו בלא חיוב וא"כ לא שייך עוד שבמצב זה יתחדש בהם חיוב אי לאו שיתחדש בהם מצב חדש מצד צורתם ובזה י"ל דגם עיסה לא נחשב במצב חדש לגבי החיטין דכל היעור של החיטין הוא לכשיהיו עיסה ובירושלמי חשיב העיסה כגמר מלאכה של החיטין ולכך כיון שגדל בפטור שוב לא שייך שיתחדש בהם חיוב מצד מציאותם ולכך אי גדל אצל גוי חשיב כגדל בפטור ולא יתחייבו עוד בגלגול.

ובזה חי' ר"ע דחשיב לחם כמצב חדש בעיסה ובתחדשות ביחס לעיסה ולכך שייך שיחזור ויתחייב בלחם דהוה כמו שצירף בהעיסה אחרת ולכך מתחייב בקרימה בתנור והוא רק במקום שגדל בפטור דאז החיוב לא שייך בגלגול. אבל במקום שגדל בחיוב אז שייך חיוב בזמן גלגול וא"כ אי יהי פטור בזמן החיוב כגון פטור של הקדש דהוא פטור חיובי בעיסה והוא גם לאחר הגלגול.

ולפ"ז יצא חי' דלר"ע דעיסת עכו"ם שיעשה לה צירוף סל אם עוד עיסה יתחדש בה חיוב גם לפני קרימה בתנור וצ"ע.

ועוד נמצא לפי"ז דפירות שגדלו אצל עכו"ם וקנה ישראל אפי' לפני גלגול לא יתחייב רק בקרימה בתנור כיון דהוא אותו מציאות של החיטין ובזה חלוק הקדש מעכו"ם דהקדש גדר הפטור הוא פטור חיובי שהיה בזמן החיוב ואי הוא תלוי במה שהיה פטור בזמן החיוב מוכח דגם הקדש חשיב שהוא זמן החיוב אלא דאיכא פטור אבל אינו מופקע מלהיות חייב בחלה ולכך שייך בו פטור ולפ"ז אי גדלו חטין ברשות הקדש ואח"כ פדאן ישראל קודם גלגול יהיה זמן חיובן בגלגול כיון דגם בגידולן היו שייכים בחיוב וזה החילוק בין גדל ברשות גוי לגדל ברשות הקדש.

וכן יהא לר"ע גם בפירות חו"ל וכן קודם שבאו לארץ דאי גדלו בחו"ל אפי' גלגלן בארץ פטורים מחלה

חיוב ולרבנן אינו מצב חדש ולכך נשאר הפטור וזה רק לגבי חו"ל דלגבי גוי אפ"ל לרבנן דהוא פטור כהקדש שנלמד מאותו פסוק.

ולפי"ז הביאור בספרי הוא שנחלקו מה נחשב גמר מלאכה, דאי הוא עוד מצב חדש חשיב גמר מלאכה ורבנן פליגי בזה דלא חשיב כעוד מצב חדש, ולפי"ז נמצא דלא פליג הספרי על הירושלמי. אלא דזה רק אי לא גרסינן בירושלמי דרבנן מודים לקרימה בתנור כמו שנראה בר"ש ובגאון, אבל אי נימא דמודים לר"ע בזה כמו שהביא ברשב"א שם [נ"ד] בשם הירושלמי אכתי צ"ע.

עד הקרימה בתנור. ולפי"ז אפ"ל עוד חי' דהרי מאי דלר"ע פטור אי היה קרימה בתנור ברשות גוי דכיון דשם המצב החדש שהוא הלחם היה בצורה שלא שייך בו חיוב לכך גם אי יכנס לרשות ישראל לא יחזור ויתחייב ולפי"ז אי יהיה צירוף סל אחר שהיה קרימה ברשות גוי אפשר שיתחייב כיון דהצירוף סל ברשות ישראל חשיב כמצב חדש ושייך שיתחייב מכוח מצב זה ויש לעיין.

ולפי"ז אפ"ל דמאי דנחלקו ר"ע ורבנן הוא אי שייך לדון את המצב שהוא לחם במצב חדש ביחס לעיסה דלר"ע חשיב כמצב חדש ולכך שייך שיתחדש

הרב ישראל דוד טוקר

בדין חיוב חלה בספיקות

והמאירי בחולין נראה שלמד דהוא דין דאורייתא וז"ל אף לענין איסורין אין אומרים הממע"ה כיצד גר שנתגייר כו' ספק חייב מפני שיש בו איסור ולא הזכיר דחייב משום עוון מיתה ועוד כתב דאין אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה ומבואר דיש דין נתינה מספק וצ"ע. וצ"ל דאין כאן חזקת פטור דאין הנדון על הגר מתי נתגייר אלא על העיסה מתי הופרשה ולכן לא שייך לידון חזקה שנתגייר לאחר זמן אלא דנים על העיסה אין חזקה וצריך לדחוק דלמסקנת הגמ' בחולין חזרה בה דלא שייך לידון חזקה לפטור כנ"ל וצ"ע.

והרמב"ם פ"ח בכורים ה"ט כתב גר שנתגייר והיתה לו עיסה כו' ואם ספק חייבת בחלה לפי שהוא עוון מיתה. ובר"מ שהזכיר לפי שהוא עוון מיתה נראה שהוא דין דרבנן דצריך להפריש חלה ולא הזכיר הר"מ דין הנתינה. ואפש"ל דס"ל להר"מ כיון הוא רק דין דרבנן צריך להפריש יכול לעשות עם הפירות מה שירצה וא"צ ליתן כלל לכהן. אבל המקד"ד למד בר"מ דלשיטתו יש דין נתינה לכהן ונותן ואינו נוטל דמים וכך נראה דברמאי פירט הר"מ במעש"ר דאי"צ ליתן, וכך הוא בטור ובשו"ע סתמו בסתם דספק חייב ומבואר דיש נתינה מספק וצ"ב.

ואפש"ל ע"פ מה שייסד הגרי"ד דבגמ' בכורות י"א ע"ב אמר רבי חנינא טבליים ממורחים מן העכו"ם מעשרן והן שלו ולמסקנא דמרחינהו ישראל

פ"ג מ"ו. גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד דלא נתגייר פטור ומשנתגייר חייב ואם ספק חייב.

ובחולין קל"ד ע"א הק בגמ' דבעיסה הרי יש חזקת פטור ונעמיד הגר על חזקתו שנתגייר אחרי שנעשית עיסה ויהיה פטור מלהפריש חלה ומ"ש מהיה לו פרה וספק אם נתגייר קודם שחיטה ספק נתגייר לאחר שחיטה שחייב ותי' הגמ' התם ספק איסורא לחומרא הנא ספק ממונא לקולא. ופי' רש"י וז"ל חלה ספק איסורא שיש בה עוון מיתה הלכך לא סמכינן אחזקה. ומלשונו נראה שלמעשה יש חזקת פטור אלא בחלה, ספק צריך להפריש משום דחמור שיש בה עוון מיתה. בפמ"ג (פתיחה להל' טריפות) דייק מרש"י דמשמע דאינו אלא דין דרבנן דמספק צריך להפריש ומדאורייתא פטור דהלך אחר חזקה לפטור.

ובר"ש הביא מהירושלמי דמפריש ונוטל דמיו מן השבט ומוכרה לכהן ואם הוא דין דרבנן שצריך להפריש הרי פשוט שא"צ ליתן אלא למכור לכהן.

ועצם דברי הר"ש מה שהביא מהירושלמי דנוטל דמים מהכהן יעויין בירושלמי, והרש"ס פי' דלמסקנא חזר בו הירושלמי וצריך הכהן ליתן דמים וכך הוא במאירי על המשנה פי' כך הירושלמי דלמסקנת הירושלמי צריך ליתן לכהן ואינו יכול ליטול דמים ומבואר דיש דין נתינה מספק וצ"ב.

ברשות עכו"ם והן שלו דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעו' דינא בהדיה וכן פסק הר"מ ולגבי תרומ"ג ותרומ"מ פסק הר"מ פ"א מתרומות דנותן לכהן וצ"ע מ"ש. וביאר הגר"ד סאלוויצקי דצ"ל דחלוק דין נתינה בתרומ"מ ותרומ"ג ממעש"ר ושאר דיני נתינה דבמעש"ר וכל מתנ"כ הדין נתינה הוא על הגברא מדיני נתינה שצריך ליתן פירות ללוי וזרוע לחים לכהן אבל תרומה ותרומ"ע וכן חלה הדין נתינה אינה דין נתינה על הגברא גרידא אלא מדיני התרומה עצמה ובפירות יש דין נתינה לכהן משא"כ מעש"ר אין שום דין על הפירות וכן בזרוע לחים וקיבה אין שום דין בזרוע ולפי"ז אפש"ל דאף בספק שיש דין להפריש צריך ליתנו לכהן מדיני תרומה.

וביבמות ק' ע"א מבואר דספק כהן ספק ישראל מפריש תרומה ומוכרה ונותנו לכהן והק' הריטב"א דהרי יש דין נתינה וכיצד מוכר מספק ותי' דדין נתינה אינו אלא בודאי ישראל ולא בספק ישראל ספק כהן ולפי"ז בספק נתגייר קודם צריך ליתן מספק וכתב דיש גורסין דאין מוכרין ואם מכרו הדמים שלהן ומבואר דלגירסא זו צריך ליתן מספק ומבואר כנ"ל. (ואפשר לדחות וס"ל דאסור למכור ומבטל מצות נתינה בידים וספק כהן ספק ישראל ושם מתקיים הנתינה על הצד שהוא כהן).

ובמעש"ר של דמאי כתב הר"מ בפ"ט ממעשר דמספק אי"צ ליתן לכהן והמל"מ פ"ט

ממעשר ה"ב תמה למה בתרומה ותרומ"ע צריך ליתן לכהן דאינו אלא ספק ולדברינו א"ש דצריך ליתן מדין הפירות עצמן משא"כ אם הספק הוא מדין הגברא אי"צ ליתן והמל"מ הביא מהטור דבתרומ"ע של דמאי פסק דמוכר לכהן, וצ"ע מ"ש מספק נתגייר דפסק צריך ליתן מספק ואינו נוטל דמים וצ"ל דס"ל להטור בדמאי הוא תקנה חדשה מדרבנן ולכן לא חייבוהו ליתן משא"כ במשנה שלנו מעיקר הדין צריך להפריש וכסברת המאירי ולכן צריך ליתן מספק.

ועדיין צ"ע מ"ש מספק בכור דהממע"ה צ"ל דבמקום שהספק אם צריך להפריש וההכרעה דצריך להפריש ההכרעה הוא גם על הנתינה משא"כ אם הספק הוא למי שייך הממון ואין לנו הכרעה קודמת מספק הממע"ה ולסברא זו אפשר לחלק מהסוגיא דיבמות דשם הספק על נתינה לבד ולא על עצם ההפרשה ולכן אי"צ ליתן מספק וצ"ע. [והמל"מ תי' על הר"מ מדמאי ע"פ דברי רש"י בסוטה מ"ח דיש חשש שמא יבוא לאכלו ולכן חייבוהו ליתן לכהן ואף לא לאכלו].

ואפש"ל דהנה בדין שמוכרה ונותנה לכהן אפשר להסתפק אם הוא דין או רשות ואף אם הוא דין אפש"ל דהוא משום חשש תקלה שמא יבוא לאכלו ולדברינו אפש"ל דאף שאינו מקיים מצות נתינה אבל מדיני התרומה הוא צריך להיות אצל הכהן לאכלו ולכן מוכרו ונותנו לכהן.

הרב משה גנויאר

בענין העושה עיסה מן החטים ומן האורז

ובחל' חלה להרמב"ן הביא להסוגיה בזבחים, והק' דהא קי"ל דכזית בכדי אכילת פרס בטעמו וממשו דאורייתא, הא כל היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס דכו"ע לאו דאורייתא, ונהי נמי דטעמא לא בטיל, האיך יוצא בה ידי חובתו בפסח הא עיקרא אורז היא, וכ' דאשכחן בירושלמי פירושא דהא מילתא, דקא פרישו טעמא דמתני' משום גרירה, דהכי איתמר בפ"ק דחלה, כמה דאת אמר תמן אין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשת המינין בלבד, דכוותא אין לך נגרר עם כולם, אלא חטים ושעורים בלבד, רבי הילא בשם ר"ל לא שנינו אלא העושה מן החטים

פ"ג מ"ז. העושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח, ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח.

ובגמ' בזבחים ע"ח א' ש"מ נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, מתיב רבא עשה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה, ואע"ג דרובה אורז, מדרבנן, אי הכי אימא סיפא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, אלא מין בשאינו מינו בטעמא מין במינו ברובא.

יהי הגרירה ליתן דין החטים באורז, אף אם בהם חל דין ביטול, כיון דחסרון דינם אינו חסרון בעצמם אלא מצד שיש דבר המבטל דינם.

עוד העיר שם בסק"ה דבירושלמי פ"א הלכה ג', ר"ח בר יוסף שאל, לר"א דס"ל דתבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה, מהו שיהא נגרר לענין חלה כעיסת האורז, ולפי המבואר דדין גרירה היינו משום דהאורז בא לידי חמץ, א"כ מה שייך זה לענין תבואה פחות משליש, דשם החסרון משום דילפינן מג"ש מתרומה דאין דין תרומה בתבואה שלא הביאה שליש, ועיי"ש מש"כ בזה.

והנה בקה"י בפסחים סל"ז כ' לבאר דבאמת מה דהאורז נגרר אחרי החטים ובא לידי חמץ, לא סגי בזה שיהיה לאורז דין לחם ומצה, כיון דמ"מ לאו מחמשת המינים הוא, ולא סגי בזה שעכשיו הוא בא לידי חמץ, ומה דמהני טעמא דגרירה היינו רק לענין דהאורז יהיה טפל לחטים, והביא כמה דוגמאות דדבר אחר מצטרף להשלים השיעור כגון כזית שתפח, והכא נמי כיון דהאורז נגרר אחרי החטים ובא לידי חמץ, מהני עכ"פ שהאורז יהיה טפל לחטים ומצטרף לחטים ומשלים השיעור, ולפי"ז ממילא דאתי שפיר בפשיטות דבעי להא דהחטים אינם בטלים משום דאמרינן דטעמא לא בטיל, דאי נימא דהחטים עצמם בטלות, לא שייך כלל לומר דהאורז יצטרף לחטים להשלים השיעור.

אמנם יל"ע בזה דלשון הרמב"ן דהא דמייתי ראייה בסוגיה בזבחים דטעמא לא בטיל, הוא משום דאי טעמא בטל דבר שנתבטל מעצמו האין גורר את אחרים, ונראה לשונו דעצם הגרירה שייך לומר גם אם הגורר מתבטל מעצמו, רק דזהו סברא דדבר שנתבטל אין לו כח לגרור את האחרים, ולפ"ד הקה"י הרי אי נימא דהחטים בטלות, אין מקום כלל לעיקר דין גרירה, כיון דכל הדין גרירה הוא דהאורז מצטרף לחטים, והיה להרמב"ן לומר דאי טעמא בטיל, אין לאורז למה להיות נגרר, ולא לכתוב הלשון דהאין גורר את אחרים.

ונראה דיל"ב בשי' הרמב"ן, דבאמת לא מהני הגרירה שהאורז יהיה לו תורת לחם ומצה מצ"ע, דאף דעכשיו בא לידי חמץ, מ"מ כיון דאינו מחמשת מיני דגן, א"כ לא שייך שהאורז יחשב לחם ומצה, דלא מצינו דין ושם לחם אלא בחמשת המינים ולא בשאר דברים. והא דמהני דין גרירה, זהו רק משום דכיון דהאורז מעורב עם החטים ואף יש טעם חטים בכל העיסה, א"כ מהני הגרירה דלאורז יהיה

ומן האורז, ואינו נגרר אלא עם החטים בלבד, וכ' הרמב"ן דשמעין השתא דטעמא דמתני' דאע"ג דעיסת האורז פטורה דלאו לחם היא, מיהו כי מערב לה בהדי דגן ואית בה טעם דגן, הדגן גוררו לעשות הכל לחם להתחייב בחלה, וסבר בירושלמי דהאי דינא ליתא אלא בחטים ושעורים בלבד, מפני שדרך עיסה שנו ודרכן של בני אדם לעשות עיסה משאר המינים עמה, ומוסיף הרמב"ן כדאמרי טעמא כמ"ד תמן אין לך בא לידי מצה וחמץ, אלא חמשת המינים בלבד, דהכי קים להו לרבנן והכי בדקו לה, ודכוותה אין לך נגרר עם כולן ליעשות עיסה ולבוא לידי מצה וחמץ אלא חטים ושעורים, וקים להו לרבנן דאינהו גוררין ומביאין אחרים לידי מצה וחמץ ולא שאר המינים, ורבי הילא בשם ר"ל סבר דאין לך גורר אלא החטים את האורז, ולא חטים עצמן גוררין מן אחר, שלא שנינו אלא מן החטים ומן האורז. וסיים הרמב"ן דהא דקא מייתי ראייה מהא מתניתין בגמ' בזבחים דמין בשאינו מינו בטעמא, וטעמא מדאורייתא לא בטיל קושטא הוא, ועל הדין אורחא נמי איתמר, דאע"ג דחטים גוררין את האורז, אי טעמא בטל, דבר שנתבטל מעצמו האין גורר את אחרים, אלא ודאי טעמא לא בטיל וחזי לאיצטרופי בדנפשי', כגון דאיכא כזית בכדי אכילת פרס, מצטרף לכל עונשים שבתורה, לגבי חלה ומצה נמי גורר את האורז ליעשות לחם כטעמא דפרשין.

ובדברי יחזקאל סי"א ענף א' סק"ה עמד בדברי הרמב"ן דכיון דמבואר ברמב"ן דטעם כעיקר לא מהני לחייב את האורז בחלה, וכמו כן לא מהני שיצא ידי חובת מצה באורז, והא דמהני הוא רק משום דין גרירה, והיינו דכיון דהאורז מעורב עם החטים גורמים החטים דהאורז עצמו גם יש בו המציאות שיש בחטים דבא לידי חמץ, ומשום הכי אמרינן דיש לאורז הדין שיש בעלמא בחמשת מיני דגן, א"כ אמאי תלוי דבר זה, אי אמרינן דטעמא מתבטל ואף החטים עצמם אין להם דין לחם ומצה, או דטעמא לא מתבטל וגם בלא דין גרירה יש עכ"פ לחטים עצמם דין לחם ומצה, וכ' לבאר דיסוד הגרירה לא מהני אלא דהדבר הנגרר נעשה כמו הדבר הגורר וחל עליו כל דיני הנגרר, אבל אינו יכול להיות עדיף מהגורר עצמו, ומשום הכי אי אמרינן דבלא דין גרירה, אף החטים עצמם בטלים ואין להם דין לחם ומצה, לא מהני דהאורז יהיה לו דין לחם ומצה דאינו עדיף מהדבר הגורר, וצ"ב בזה, דכיון דבאמת הרי בחטים מצ"ע יש בהם דין לחם ומצה, א"כ אמאי לא

שם עיסת חטים, דכל שהאורז נגרר אחר החטים מהני שיחול אף על האורז שם עיסת חטים והרי הוא חלק מעיסת חטים, ולפי"ז באמת היה שייך לומר דאף אי נימא דהחטים מצ"ע ראויות להתבטל, משום דטעמא לא מהני שלא יתבטל הנותן טעם ברוב, מ"מ נימא דיש כאן דין גרירה, דכיון דמ"מ האורז נגרר אחר החטים המועטות וגם יש טעם חטים באורז, וגם דרך עיסה הוא בכך וכמש"כ הרמב"ן, א"כ ממילא יש לאורז שם של עיסת חטים, וכל דנימא הכי דחל דין גרירה באורז ממילא דהכל יהיה לו דין לחם ומצה, ורק דבזה ביאר הרמב"ן דאי טעמא בטיל, דבר שנתבטל מעצמו האין גורר את אחרים, והיינו דכיון דבלא דין גרירה, אמרינן דאף החטים עצמם בטלות, א"כ ממילא דמסברא יש לנו לומר דאין בכח החטים ליתן לכל העיסה שם עיסת חטים, דאי אין בכח הטעם חטים שבכל העיסה להועיל שלא יתבטלו החטים, א"כ ממילא דאין ראוי להחשיב עיסה זו כעיסת חטים שיהיה לה דין לחם ומצה, ורק משום דאמרינן דטעמא לא בטיל, ומהני הטעם שהחטים עצמם לא יתבטלו באורז. ונמצא דגם קודם דין גרירה, יש כאן באמת חלק מהעיסה שיש לו דין לחם ומצה, אמרינן דמהני הדין גרירה, דאף חלק האורז יחשב לחם ומצה, משום דגם חלק זה יש בו שם עיסת חטים.

ולפי"ז נראה דיל"ב הספק בירושלמי האם בתבואה שלא הביאה שלישי איכא דין גרירה, והיינו דבעיסת הקדש ונכרי בודאי לא שייך כלל דין גרירה, ומשום דהחסרון בזה אינו כלל בשם עיסה, אלא דיש

בזה פטור מחלה, וא"כ לא שייך בזה כלל דין גרירה, דמה אולמי' החלק החייב מהחלק הפטור, ואדרבה נימא דהחלק החייב יהיה נגרר אחר החלק הפטור, וממילא דלא שייך בזה גרירה כלל וחשיב עיסה שחלקה חייב וחלקה פטור, אמנם גבי תבואה שלא הביאה שלישי דהוי תבואה שאינה גמורה ומשום הכי אין בה דין חלה לר"א, וי"ל דגדר החסרון בזה הוא משום חסרון חשיבות, בזה י"ל דכמו דמצינו דהאורז נגרר אחר החטים, והיינו כמשנ"ת דמהני הגרירה שחל גם על חלק האורז שם עיסת חטים, כמו כן נימא גבי תבואה שלא הביאה שלישי דמהני מה דמערוב עם חטים שהביאו שלישי, דיחשב העיסה כולה כמו דנעשית מתבואה גמורה, ומשום דמהני מה שיש כאן חלק מתבואה גמורה, דיש על הכל שם של עיסה מתבואה גמורה, והצד דלא נימא כן, הוא משום דמ"מ התבואה שלא הביאה שלישי ראויה מצ"ע גם לבא לידי חמץ, וראויה ליעשות עיסת חטים גם בלא החלק של התבואה שהביאה שלישי, וא"כ י"ל דלא שייך בזה תורת גרירה אלא דמי לעיסת הקדש ונכרי, דיש לנו להחשיב העיסה שחלק ממנה מתבואה שהביאה שלישי וחלק לא, וגבי מורסן מבואר בירושלמי בפ"ב הלכה ז' דאי דרך עיסה בכך מצטרף להשלים השיעור לרבנן דס"ל הכא דמצטרף האורז להשלים השיעור, והיינו משום דבמורסן אין דרך לעשות עיסה ממורסן לבד ואין תורת עיסה למורסן לבד, וא"כ שפיר שייך בו הדין שמצינו באורז דהאורז נגרר אחר החטים, דכמו כן יש לנו לומר דהמורסן נגרר אחר הקמח שיחול גם בו השם עיסה.

ב.

בחלה, ומשום דהדין דטעמא לא בטיל לא מהני אלא דהחטים עצמם לא יתבטלו, אבל לא מהני דבאורז גם יחול הדין שיש בחטים, דלא מהני דההיתר יצטרף לאיסור, מ"מ יהי מה שיש בעיסה גם אורז להשלים השיעור לחמשת רבעים קמח, ומשום דשיעור זה לא בעי אלא כדי שיהיה בלחם שיעור של חמשת רבעים, וא"כ כיון דאיכא דין גרירה דהאורז גם יש לו שם לחם עכ"פ, ממילא דיש כאן לחם בשיעור חמשת רבעים ומתחייב חלק החטים בחלה.

והנה במנחת ברוך בס"ע גם מבואר כדברי רח"ה, דבעי לדין גרירה משום דבלא זה אין כאן תורת לחם, ובדבריו מבואר דמה דבלא דין גרירה אין כאן

בחי' רח"ה כ' לבאר הא דבעי גם לדין דטעמא לא בטיל, וגם לדין גרירה, הוא משום דלא מצינו דמהני הדין דטעמא לא בטיל אלא לענין זה דהנותן טעם יחשב בדינו לענין דנשאר בשמו שהוא מחמשת מינים והוי דבר שיוצאין בו ידי חובת מצה ודבר שטובל לחלה, אבל לענין שם לחם לא מצינו שיהי הדין טעם כעיקר, דזהו דבר התלוי בעיקרו ולא בטעמו, ולזה בעינן לדין גרירה, דזהו דין מסוים בלחם, דהאורז נגרר אחר החטים לדין לחם, אמנם לענין דיחשב מחמשת המינים לזה לא מהני הדין גרירה, ולזה בעי לדין דטעמא לא בטיל, דיהיה חשוב מחמשת המינים. ובהמשך דבריו בד"ה ולפי מבואר בדבריו, דאף אי אמרינן דהאורז עצמו אינו חייב

דאמרינן דגם מתבטל הדין לחם שבחטים, ולפ"ז יל"ע דמה מהני הדין גרירה דאמרינן דגם לאורז איכא דין ושם לחם, דמשו"ה ממילא דאין כאן דבר המבטל כלל לדין ושם לחם שבחטים, ומהני אף האורז להצטרף לשיעור לחם, הא מ"מ כיון דמבואר בדברי רח"ה, דאף דהאורז יש לו שם לחם, מ"מ לא מהני זה לענין שיחול באורז דין מצה וחלה, א"כ לכאורה יש לנו לומר דאף דיש לו שם לחם, מ"מ לגבי הדין לחם הנאמר גבי חלה, לא יהני התורה לחם שיש לאורז הנגרר, כיון דמ"מ אין בו דין לחם הנאמר גבי חלה, וגם אי נימא דמ"מ כיון דע"י הגרירה יש לאורז שם לחם, כבר ליכא דין ביטול על השם לחם שיש בחטים, מ"מ לגבי השלמת השיעור, נראה דצ"ב בזה דאמאי מהני להשלים השיעור, כיון דלחלק האורז אין דין עיסה הנאמר גבי חלה, וכיון דבקרא כתיב עריסותיכם והיינו עיסה מחמשת מיני דגן בשיעור חמשת רבעים, א"כ אמאי מהני האורז להשלים השיעור של חמשת רבעים משום הדין גרירה.

אמנם לפי המבואר נראה דהדין גרירה, מהני דלאורז יש שם עיסת חטים, וא"כ האף דאינו מתחייב בחלה משום דאינו מחמשת המינים בעצמו, ולענין חיוב חלה לא מהני מה שיש לעיסה שם עיסת חטים, אלא גם בעי שיהיה ממש מחמשת המינים, מ"מ לענין השלמת השיעור של החטים שפיר יצטרף, כיון דיש לאורז שם של עיסת חטים, והרי יש כאן חמשת רבעים של עיסת חטים.

תורת לחם אף בחלק החטים, הוא משום דדין טעם כעיקר לא מהני כלל לענין זה שיחשב לחם, דהרי סופגנין גם אינם חייבים בחלה משום דלאו לחם ניהו, וא"כ כמו חטים עם תערוכת של אורז, כל שהאורז הוא רוב ממילא דאין כאן חפצא של לחם, ולא שייך כלל דדין טעם כעיקר יתן לזה תורת לחם, ולזה בעי להדין גרירה, דכיון דאמרינן דהאורז עצמו בה לידי חמץ, א"כ גם באורז יש התכונה שיש בלחם של חטים, ומשום הכי שפיר חשוב דיש כאן עיסת לחם, ועיי"ש דמבואר דלרבנן מהני הדין גרירה, דגם באורז חל כל דיני לחם. ובאמת לפ"ז לא בעי כלל לדין דטעמא לא בטיל כיון דהכל יש לו דין לחם, ורשב"ג ס"ל דלא מהני המציאות של הגרירה ליתן באורז דין לחם, ומשום הכי בעי לדין טעמא לא בטיל כדי שלא נימא דהחטים יתבטלו ברוב אורז, וגם הם יפקעו מדיני לחם מדין ביטול ברוב.

אמנם בחי' רח"ה מבואר באופן אחר, דבד"ה ונראה מבואר בדבריו, דאם הדין דטעמא לא בטיל היה מהני דיפקע מעיקרו דין ביטול כמו הא דמין במינו לא בטיל, באמת היה הדין דמהני הא דטעמא לא בטיל דאף דין ושם לחם יהיה בחטים, ורק משום דדין טעמא לא בטיל הוי גזה"כ בפנ"ע של חלות דין ואיסור דטעם כעיקר, משום הכי הוא דאמרינן דלא מצינו חידוש זה לענין שם לחם דזהו דין בעיקרו של הדבר ולא בטעמו, והיינו דלעולם אין חסרון בחטים מצ"ע דלא יחשבו לחם משום דאיכא רוב אורז, אלא רק משום דין ביטול ברוב הוא

הרב שמעון ויצמן

בדין תערוכת שאור המחויב בעיסה הפטורה

ובר"ש הק' למה יכול להפריש ממקו"א מעיסה המחויבת הרי זה מחויב על פטור, ותי' הר"ש בפשטות שהשאור יש לו דין טע"כ ולא בטל ושפיר הוי מחויב על חיוב ועוד אופן שמירי שמביא קמח או עיסה ומצרף לתערוכת ועיי"ז לא חשיב מחויב על פטור.

וחקשו בזה בתרתי דאיך שייך בזה דין טע"כ הלא זה מין במינו ושפיר שייך בו ביטול וחשיב מחויב על פטור, וכן ק' ממשנה י' ששם לפי פי'

פ"ג מ"ח. הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקו"א מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל ע"כ.

ובגוף דברי המשנה צ"ב החילוק בין יש לו ממקו"א שלא צריך כנגד כולה שלפ"ז אין כל העיסה נעשית טבל לבין הסיפא במקום שאין לו שמפריש מיניה ובי' כנגד כל העיסה וא"כ העיסה כולה טבולה לחלה.

לחזור וניעור ההפרשה היא מ"ה ויהיה חלוק אם מפרש מיניה וביה למפריש ממקו"א, ובסיפא באמת מיירי שמפריש מיניה וביה דיש בילה אלא שעדין נצטרך לפרש מה שצריך שם להפריש על הכל.

ולפי הנ"ל נימא דגם בעיסה של חיוב שנתערכה בשל פטור שדן בזה הש"ך, שבאמת יוכל ג"כ להפריש ממקו"א דאין ענין טע"כ לכאן וכל שבחפצא נשאר הדינים יוכל להפריש גם ממקו"א וחשיב מחיוב על חיוב, ובזה מתישב קושית רע"א על הש"ך דמהיכ"ת לומר דה"ה גם בעיסה שנתערכה הלא אין טע"כ בזה. ולפי הנ"ל אין הענין קשור לטע"כ ומשו"ה גם עיסה שנתערכה יכול להפריש.

האופן הב' כתב הרש"ש דבאמת טע"כ ומן התורה צריך להפריש דגם מחמץ יש לו את מעלת טע"כ, ומן הדין היה צריך להפריש על כולה וכדחזינן במ"ז דהאורז מצטרף לחייב, אלא שכיון שהופרש מעיסה הפטורה חלה וחל בה ההיתר ע"י ההפרשה שוב לא חייל עליה דינים של חלה דהפטור רכיב עליה בכל אופן, משא"כ באורז שמעולם לא היה פוטר וכל סיבת הפטור היה מחמת שזה לא דגן ולכן ע"י שזה נהפך לדגן שפיר דינו כדגן, והיינו שבאורז הקיום שלו כאורז פוטר אותו אבל ע"י שהוא נהפך שפיר דינו כדגן משא"כ כאן שהעיסה היא עיסה כבר היום ולא נוצר ע"י הנהפך דבר חדש שנאמר בו שאין לו את הפטור של ההפרשה.

ולפי ה"ה בעיסה עכו"ם ששם לא שייך לומר שיש לה היתר ע"י מה שכבר הופרש כי לא היה בה הפרשה, רק שהטע"כ הופך את העיסה ונותן לו שם של עיסת ישראל ומחילה בחלה, ודלא כהש"ך שלמד שעיסת עכו"ם אין בה נהפך ולכן הוצרך להגיע לבילה ועיי"ש.

ובאמת רע"א הק' שם על הש"ך לשיטתו למה לא יהא דין נהפך גם בעיסה עכו"ם דהא לשי' טבל אוסר במשאו וחשיב הפרשה מחיוב על חיוב מ"ה, אמנם רע"א הק' מטעם אחר דשם מיירי בשאור של עכו"ם דלטעמא עביד ולא בטיל, והש"ך גם מביא שיטת מהרי"ל שבשאור של עכו"ם אחר הפסח שיפריש רק כשעור השאור ואין בזה נהפך, ובזה הק' רע"א דנימא נהפך לשי' הש"ך ואפי' שזה נו"ט אבל בעיסת עכו"ם דהשאור שפיר יאסור.

ובמו"כ גם לשי' הרש"ש בעירב עיסה בעיסה שאין נו"ט לא יאסור ודלא כהש"ך שאמר שעיסה

הר"ש המשנה חילקה בין משנתינו שזה מינו למ"י שזה אינו מינו וא"כ מה שייך להעמיד טע"כ במשנתינו, וכן ק' לאידך גיסא ממשנה ז' בתערוכת דחיתים ואורז דמועיל לענין לחייב הפרשת חלה ע"י שקיבל טעם וכולו חשיב מין דגן. א"כ גם כאן שכל התערוכת תקבל שם דגן המחויב בחלה ומעשה טבל. ויפריש על כולו.

וא"א לומר דבאמת כאן איירי במב"מ, דא"כ כל הדין הוא דרבנן מחמת שכל דינו הוא מחמץ ומחמץ דרבנן. ואפשר שכך סבר הרמב"ם שפי' שמפריש ממקו"א זה באופן של פחות מה' רבעים וההפרשה מדרבנן. ולפי"ז אין הכונה בר"ש לטע"כ אלא למחמץ. ואין לומר כך דא"כ הוי מחיוב על פטור כשמפריש מעיסה המחויבת מ"ה וגם באופן שמביא פחות מה' רבעים אין הכרח כי אפשר שע"י מה שמצרפן ומערבן שפיר חשיב חוזר וניעור ויש חיוב גמור מ"ה.

ומצינו ב' דרכים לישב הנ"ל, האורים גדולים הביא קושיות הנ"ל וכתב דבאמת מה דלא בטל הוא לא מצד טע"כ כי כאן זה מב"מ וכל דינו הוא מחמץ ומדרבנן, אמנם מה שיכול להפריש מחיוב על פטור הוא משום שישור דין ביטול הוא לבטל את המיעוט בתערוכת ולעשותו היתר, אך כל הדין הוא כלפי האדם שדן אם יש לו איסור בתערוכת ובזה הדין ביטול מכריע שאין, אבל ביחס לחפצא שפיר הדינים קיימים דאין זה מענין הביטול לבטל את החמץ ואת קיומו רק שביחס לדינים של הגברא דנים את זה כהיתר. ולכן במקום שהוכר האיסור שפיר קאי באיסורו, וכן במצרף אמרינן חוזר וניעור דהאיסור בעצם קיים, ובזה מיושב דשפיר חשיב מחיוב על חיוב.

ולפי כל הדין הפרשה בזה הוא מדרבנן רק שע"י ההפרשה גם מיתקן הדאורייתא וחשיב דבר שיש לו מתירין, ומשו"ה לא דמי למ"ז בחיטין ואורז מעורבין ששם יש טע"כ שע"י כל האורז מקבל את דין הדגן משא"כ כאן שהוא בטל ורק קיים בחפץ ואין נותן שום דינים לכלל התערוכת.

כמו"כ צ"ל דמה שפי' הראשונים דמיירי שמצרף ד' רבעים והשאור מצטרף לה' שע"י לכאורה יש לדון דאם רק מצרפן תלוי אם יש רוב פטור השאור בטל ואיך יוכל להצטרף לד' רבעים ולפי"ז באמת אין חוזר וניעור וכל ההפרשה היא דרבנן, ואם ע"י הצירוף יש רוב חיוב שפיר מפריש מחיוב על חיוב. אמנם אם מערבן כלשון השו"ע שאז אם נימא

ובש"ך נראה שלמד שהדין טבל אוסר במשאו הוא דין דאורייתא וכנ"ל ומשו"ה הבין דיכול להפריש ממקו"א מחיוב גמור. וא"כ צ"ב למה לא צריך להפריש כנגד כל העיסה, וצריך לומר דכיון שדין הטבל שקיים בעיסה הפטורה הוא מחמת הטעם ועד כמה שמפריש ומתקן השאור שוב מתקן את השאור וטעמו ומשו"ה מועיל מה שמפריש ממקו"א על השאור לבד משא"כ במקום שמפריש מיניה וביה דגם למ"ד יש בילה הש"ך מפקפק בזה, לכן כיון שמעורב בכל העיסה טעם האיסור נאסרת כולה וצריך להפריש על כולה. אמנם אם נימא דהש"ך דן מדין טעם ק' מה סברתו שעיסה בעיסה יאסור בנו"ט, ואפשר שדין טבל אוסר במשאו מועיל גם בעיסה כשנתערבה בעיסה. שזה כח הטבל שעצם המעורבות שלו אוסרת.

ובמה שהק' החילוק לשי' הנ"ל בין רישא לסיפא יש בט"ז שמחלק דבאמת מה שמפריש בסיפא כנגד כולה הוא דין דרבנן דבמקום שלוקח מיניה וביה הוא מחשיב את כל התערובת למחויבת בזה שמשמש גם בה להיות לחלק מההפרשה ומשו"ה צריך להפריש כנגד כולה, אבל כשמפריש ממקו"א שוב כל העיסוק שלו הוא רק אם החיוב ולא נצרך ולא נידרש כלל לפטור שבתערובת ומשו"ה סגי במה שמפריש כנגד החיוב. אמנם ק' בדברי הט"ז בס"ק הקודם שכתב שבמקום שמצרף ד' רבעים וע"י השאור יש ה' רבעים סגי שיפריש כנגד החיוב בלבד ואם כנ"ל ק' שיפריש כנגד כולה ושם מיידי שעירב את הד' רבעים ולא רק צירף דהלא גם בהביא קמח מיירי, וצ"ב.

בעיסה אוסר ומ"ה, וגם מה שדן הש"ך מצד הא דיש בילה בתערובת עיסות אינו להנ"ל, כי גם אין נו"ט וגם א"א לחייב העיסה שהופרשה ממנה כבר.

ומדברי הש"ך כבר נראה שחלוק על הטעמים הנ"ל שהק' בס"ק כ' למה הוצרכו הראשונים לבאר שאין ביטול לשאור דל מהכא, הלא יש דין ששאור אוסר במשאו את הכל וזה הטעם שיכול להפריש ממקו"א ומ"ה, ולא"ג אין מקום לזה כיון שאין מה שיאסור את כל העיסה וכן לרש"ש אין יכול לאסור את כל העיסה דהא כבר תוקנה והותרה ע"י הפרשה.

וכהאופן הב' מצינו ברא"ש שכותב במשנה ח' שיש דין נהפך ע"י דין טבל אוסר במשאו וכך מבאר את הסיפא ואילו בדין ככרות אומר שצריך להפריש מכל ככר וככר ואם טבל אוסר במשאו מאי שנא בין מ"ח לדין דככרות, אלא ודאי דמצד טע"כ דינינן לה וכהנ"ל ושונה אורז מהכא דהכא כבר הופרש, וכשמפריש ממקו"א מפריש לפי חשבון, וכשמפריש מיניה וביה מהני מדין דבילה. ועדיין צ"ב למה צריך בסיפא להפריש כנגד כולה.

ונמצינו ב' נפק"מ בין השיטות הנ"ל א. עיסת עכו"ם שלא"ג אין היא מתחייבת דאין מה שיאסור ולרש"ש דטע"כ שפיר אוסר, והב', באופן שנערבה עיסה רגילה שלא"ג גם יש את דין המשנה כיון שהאיסור קיים בחפצא ולרש"ש כיון דאין נו"ט אין נותן דינים על התערובת.

הרב יונה שרייבר

בענין טבל וחולין מעורבין ויש לו פרנסה ממקו"א

בילה הרי כל מה שמפריש יש בו חלק מהשאור. (ב). כיון דהשאור מחמץ להעיסה, הוי כל העיסה טבל וצריך להפריש מכל העיסה שיעור א' על הכל. ובמאירי מבואר כהפי' הא' דשאור בעיסה יש בילה. אולם בר"ש וברא"ש אי"נ כן, דבמתני' בסמוך בזיתי פטור שנתערבו עם זיתי חיוב, דג"כ שם קי"ל דאם אי"ל פרנסה ממקו"א מפריש כשיעור הזיתי חיוב שיש לו בתוך התערובת, כתב שם הר"ש דאינו נותנו הכל לכהן אלא מוכר חוץ משיעור של זיתי חיוב,

פ"ג מ"ח. מבואר במתני' דשאור טבול לחלה שנתערב בעיסה שהורמה חלתה, אם יש לו פרנסה ממקו"א מפריש לפי שיעור השאור, ואם אי"ל פרנסה ממקו"א מפריש משיעור כל העיסה כפי שיעור חלה א' מכ"ד כנגד כל העיסה.

ויל"פ מתני' הא דצריך להפריש מכל העיסה בב"א. (א). מטעם דבצק בשאור יש בילה, ונמצא דכיון דהשאור שבתוך הבצק טבול לחלה וכיון דיש

שמפריש מעיסה זו על מקו"א, אע"פ שלא חל ההפרשה מדאורייתא לא שייך שתישאר מה שהרים חלה בטיבלה, כיון שכל עיסה זו ניתקנת. וצ"ל דכוונת הר"ש דאע"פ שמה שנותן לכהן אין בו טבל, מ"מ שאור זה שפטור מדאורייתא לא ניתקן בהפרשה זו כיון שהוא מהחייב על הפטור, ודוחק.

ובר"ש תי' דכיון דטעם כעיקר דאורייתא חל הפרשה ג"כ על השאור ולא ניפטר. ובמחנ"א (הל' מעשר) תמה ע"ז דלד' הר"ש דאיסורו בנו"ט מדאורייתא, א"כ אמאי ביש לו פרנסה ממקו"א מפריש רק על השאור שבו, הא כל העיסה נעשית טבל מטעם נו"ט. ובס' אורים גדולים (הו"ד בגשו"ע להגרע"א סי' שכ"ד) כתב ליישב דאין כונת הר"ש דמדאורייתא נאסר, אלא דבאמת אסור רק מדרבנן לאוכלו, דנו"ט דמחמץ אינו נו"ט גמור, אלא דלא חשיב מחיוב על הפטור דאורייתא, כיון דסו"ס יש כאן עיסה שטבולה לחלה ההפרשה ע"ז היא הפרשה מדאורייתא. ומה שאמרו במנחות לא. דטבל שנתערב דצריך לעשר עליו, הו"ל מפריש מהחייב על הפטור אע"ג דשם ג"כ יש בה טבל ממנ"פ, התם היינו גזירה דרבנן שמא יחשבו דאסור מדאורייתא באכילה ע"ש. משא"כ בחלה ל"ש האי גזירה. וזה צ"ע מהסוגיא דב"מ נג. דמבואר שם דמע"ש שאין בו שו"פ, שנתערב ברוב אינו יכול לחללו יחד עם פחות משו"פ דאורייתא, כיון דמה שנתערב בטל ברוב ואינו חייב בחילול כ"א מדרבנן, וגם חילולו לא יחול כ"א מדרבנן, אלמא לא דיינינן ליה דסו"ס יש כאן בתערובת מער"ש, אלא כל שסו"ס אין בו הנהגת מע"ש בטל מדאורייתא, ה"נ כל שסו"ס אין בו הנהגת טבל הו"ל פטור מדאורייתא.

ונראה לישב דלעולם אע"ג דהויא טעם כעיקר דאורייתא, מ"מ אפשר להפריש רק על השאור, דכיון דכל העיסה נאסרה רק מחמת טעם השאור, אם יפריש על השאור הרי תיקן כל העיסה דכיון שהשאור וטעמו מותרים אין במה לאסור כל העיסה. (דאף איסור טעם ועיקר אינו דהיתר יש לו

והיינו דכיון דנותן לכהן ג"כ זיתי פטור יכול למוכרו לכהן, ובמתני' דירן לא כ' הר"ש כן, וע"כ דבמתני' נעשית כולה טבל, ועוד נראה דהר"ש שם הקשה דהא שמואל קאמר דלכל אין בילה חוץ מיין ושמן, ותי' דאיירי כשריסקן. ולפי"ז כיון דמתני' קאי כשמואל א"כ ג"כ שאור בעיסה אין בילה. ובתה"ד סי' ק"צ באמת הביא מד' הרא"ש בתשובה דשאור וקמח אינם נבללים זב"ז. וע"כ דבמתני' מטעם דנעשית כולה טבל וכ"כ הרא"ש להדיא בפירושו במתני' מטעם דנעשית כולה טבל.

והא דאינו מפריש על השאור מהעיסה הטבולה שממנה באה השאור, כ' במאירי דאיירי שהופרשה חלתה רק על מה שבעיסה, ולא על השאור שלקח לחמץ בו עיסה אחרת. ומבואר מדברי המאירי שלא כדברי המקו"ח (סי' תנ"ז) דהמפריש חלה על העיסה א"צ שיתכוין לפטור כל העיסה, אלא אפילו נתכוין שלא לפטור כל העיסה, העיסה שנתגלגלה יחד עם החלה ע"כ מיפטור, כיון דנעשית עיסה כאחד וכיון שהפריש מהעיסה די בכך אפילו נתכוין שלא לפטור כל העיסה, וכהפרשת ראשית הגז דא"צ כוונה לפטור כל הגיזה. ומד' המאירי למדנו דלא כמ"ש המקו"ח. וברשב"א פ' דאירי כשנאבדה או שאכלה בטיבלה, ומדלא פ' הרשב"א כפשוטו כמ"ש המאירי משמע קצת כמ"ש המקו"ח.

ובר"ש הק', דלפי מה שפירש דאם י"ל פרנסה ממקו"א, הינו אפילו אם יש לו עיסה שכבר חייבת בחלה, האין יכול להפריש על השאור שנתערב, הא מפריש מהחייב על הפטור, והיינו דאע"פ דלחלה אין שיעור, מ"מ אי אפשר להפריש מהחייב על הפטור, דאותה חלה שהפרישה נגד השאור שהוא פטור מדאורייתא אינה חלה כיון שהשאור פטור, וא"כ אינו יכול לתתה לכהן דיש בה טבל. ולכאורה לד' המקו"ח כיון שעיסה זו נתקנת בלא"ה כיון שמפריש על העיסה הזו, א"כ ניתקן גם מה שמפריש חלה על השאור שבמקו"א, דכיון

א. ויל"ע בזה כיון דאילו היה טבול מדאורייתא היה ניתקן, אמאי השתא אינו נתקן בחלה דאורייתא. (ויל"ע בדמאי פ"ה מ"י ובתור"ע שם ואכ"מ). ואולם לד' המקו"ח כלל יל"ע האין אפשר להפריש על עיסה אחרת.

ב. ולקמן במ"י קתני, דלמה אמרו שהטבל אסור בכ"ש, הינו במינו, ופי' הר"ש דקאי אמתני' דקתני דיש לו פרנסה ממקו"א מפריש. ומבואר בר"ש דדינא דמתני' דמפריש במקו"א היינו אפילו אינו נו"ט. (ברם בפ' הרא"ש שם אינו כן). וצ"ע דסתר משנתו. ובדוחק י"ל דמתני' תרתי קמ"ל, בנו"ט יכול להפריש ע"ז מחיוב דאורייתא, וכשאינו חייב אלא מדרבנן אינו יכול להפריש ע"ז מחיוב דאורייתא, ודייק לה מדלא קתני אם יש בנו"ט, כדקתני בסמוך מ"י ועדיין צ"ע. וברא"ש סי' ב' דדבר שניתלה חלתו מצטרף לחיוב ואינו מפסיק כקב הכותי מטעם שראוי להתחייב ע"י שיתן בו שאור מעיסה אחרת, והיינו דכאן יש דין נוסף מלבד האי דינא דנו"ט שהטבל אסור בכל שהוא.

וחל חובת הפרשה על כל עיסה זו שבכולה יש נותן טעם, משא"כ במתני' דידן שחל חובת הפרשה כשהיה שאור דהיינו עיסה כחושה אם יכול להפריש ממקו"א ויתקן רק העיסה הכחושה שבזה מהני'.

ולפי"ז במתני' בסמוך (מ"י) דנותן שאור לתוך אורז, שכ' הד"ש שם דאיירי שהשאור נתחייב כבר בחלה יוכל להפריש ממקו"א רק על שיעור השאור אם ירצה כמתני', והא דלא קתני לה משום דכבר שנינו במשנתנו, וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה (ומשמע קצת מדברי הרשב"א דדוקא במ"י יכול להפריש ממקו"א, ולא קתני לה משום דקתני לעיל מינה, אבל במ"ז דהעושה עיסה חטים ואורז דלא קתני דמפריש ממקו"א באמת א"י להפריש ממקו"א. וכ"נ להדיא בתשב"ץ דבאות כ' העתיק משנה ז' ולא כ' דיכול להפריש ממקו"א כשיעור חטים, ורק במתני' דידן ומתני' דלקמן (מ"י) כתב דאם יכול להפריש ממקו"א יפריש ע"ז.¹

ולפי"ז א"ש דדוקא קתני במתני' שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ולא מעיסה שאין בה שיעור דהתם כיון דנתחייבה בחלה מכח עיסה זו לא יוכל להפריש ממקו"א. וכ"ז דוקא בשאור שנו"ט בעיסה, אבל עיסה שאין בה כשיעור שנתערב אם עיסה שיש בה כשיעור ונפטרה לא תתחייב שאינה נותנת טעם אחת בחברתה, ובזה אסרי לעיל בריש פרקין ע"ש.

חפצא דאיסורא מצד עצמו כבשר וחלב, אלא דנחשב שהאיסור נתרבה והוגדל בכל מה שנו"ט בו, וכיון שהותר הטעם שבו הרי הכל מותר. ומ"מ אם אין לו פרנסה ממקו"א יכול להפריש מיניה וביה, דסו"ס בדין טעם כעיקר נהיה הכל חפצא דאיסורא דטבל (לשי' הרא"ש, דלא כהרמב"ן).²

אולם צ"ע דמתני' לעיל דהעושה עיסה של חטים ואורז דאם יש בה טעם דגן חיבת בחלה, אמאי לא קתני דאם יש לו פרנסה ממקו"א, יכול להפריש רק על החטים ולא יצטרך להפריש גם על האורז.³ ועוד יל"ע במתני' אמאי קתני דדוקא המביא שאור מעיסה שלא הורמה חלתה, אמאי לא קתני המביא שאור סתם אפילו מעיסה שמעולם לא נתחייבה בחלה, כמו דינא דעיסת אורז (להרא"ש) דחיבת בחלה אע"פ שאין בה דגן כשיעור מטעם טעם בעיקר והכא נמי יתחייב מה"ט בחלה.⁴

והנראה לומר בזה דכל דינא דשייך להפריש ע"ז ממקו"א, דדוקא בשאור שנתחייב בחלה קודם שנתערב והיה צריך להפריש מיניה וביה, וכיון שיכול לתקן ע"י הפרשה ממקו"א רק על השאור שפיר עבד, אבל בעיסת אורז שנתחייבה בחלה כשהיה הכל מעורב חטים ואורז וחל חובתה כשהיתה שמינה (דהיינו ע"י אורז), א"כ צריך להפריש כעת על הכל דבשעת חלות החיוב היתה עיסה שמינה

ג. ומיהו יל"ע אמאי אינו יכול להפריש רק על הטעם שבו מיניה וביה והשאור ימכור לכהן, ושמא י"ל דא"א לרדן הטעם בפנ"ע אלא כיון שבא להפריש הטעם חייב לתת עמו ג"כ דבר שבו נרגש הטעם, וטעם לחודיה דבר שאין בו ממש ואין יכול הפרשה לחול עליו, ויש לפלפל בזה.

ד. ויש שר"ל דחלוק אורז שאינו כלל בפרשת חלה, מעיסת פטור שהיתה בפרשה ונפטרה. ולכאורה מסברא מסתבר להיפוך דאורז שאינו כלל בפרשה לעולם לא יתחייב.

ה. ומיהו י"ל כיון דמבואר לקמן דמתני' אוסר אפילו בכל שהוא, א"כ כ"ז דדוקא בעיסה שכבר טבולה לחלה אבל לא שייך שתתחייב בחלה מטעם זה.

ו. וכיו"ב מצאנו בטהירות פ"ג מ"ז דכזית חלה ונותר שהניחן בחמה וצמקו ולאחר מכן טפחו חיב האוכלם, ובתור"פ פסחים לב: כ' דכ"ז כשהיה כזית, אבל כשהיה פחות מכזית וטפח לאחר מכן פטור האוכלו, ויל"פ מטעם דכשהיה כזית חל כזית איסור על כל החתיכה השמינה אף על משקין שבה, ואם צמקו לאחר מכן בחמה וחזר וטפח חיב, אבל כשביה מתחילה פחות מכזית מעולם לא חל עליו איסור הלכך אף כשטפח לאחר מכן נשאר בפיטוריו (ולפי"ז דדוקא שהיה מתחילת ברייתו פחות מכזית), אולם אינו מוכרע די"ל כוונת תור"פ מטעם דיחוי באיסורין (ע"י מנחות נד:) והוא ענין אחר.

ז. ומיהו באור"ז סימן רמ"א נראה חילוק אחר בין במינו לשאינו מינו. והיינו דמתני' אינו נו"ט ממש אלא רק מחמץ.

הרב אפרים היימן

חיוב חלה בחימים ואורז

חטים בעין הגוררים והיינו דבעינן דוקא חטים ולא כל דבאים לידי חו"מ.

ונראה דפליגי בהדרשא המובאת בירושלמי ובגמ' בפסחים דל"ה ובמנחות ד"ע דילפי' לחם מחלה ממצה ובמצה מאי דילפי' ה' מיני דגן היינו מדבעי' שתוכל לבוא לידי חימוץ ולא לידי סירחון. ופליגי בזה אם אי"ז דין דבעינן דוקא ה' מיני דגן אלא בעינן שיוכל לבוא לידי חמץ, וה"ה כל דבא לידי חמץ, או דאי"ז אלא גילוי מה נחשב מין שהתורה דיברה בו בחיוב מצה וחלה, והשתא ל"מ אורז שיבא לידי חו"מ אלא בעינן עיקר שיהא מה' מיני דגן.

ובהמשך הדברים ברמב"ן דהירושלמי גורס במשנה דרשב"ג היא דאמר בעינן דגן כשיעור ואין חטין גוררין את האורז אלא כשיש בחטין עצמן כשיעור החיוב. וביאר הרמב"ן דדייק ממש' י' דתנן הנוטל שאור מעיסת חטים דמשמע דנטל מעיסה שלמה אחרת שכבר נתחייבה בחלה עיי"ש.

והדברים צ"ב דהא יסוד הדין הכא דהחטים גוררים את האורז וזה ענין מציאותי שהופכים אותו לדבר שבא לידי חו"מ, ובחטים עצמם אין חילוק בין אם יש בהם דגן כשיעור או לא וא"כ אין חילוק גם בגרירה, ואחר דנגרר האורז להיות חטים למה אינו משלים כשיעור, ואם נימא דלא הפך להיות חטים אמאי שייך לצאת בו יד"ח מצה ובעי' להפריש עליו חלה, ועי' בחזו"א (יו"ד כ"ד י') שהרבה תמיהות ברמב"ן, והסיק שם דלא כהרמב"ן דלרשב"ג לאו מדין גרירה הוא והאורז לא מצטרף לשיעור, אך ד' הרמב"ן צ"ב.

ובשער"י (ש"ב פ"ז) האריך בביאור ד' הרמב"ן דאף שהאורז נגרר אינו יכול להחיל חיובים אלא אדרבה כל גרירתו זה לקבל את החיובים מהחטים, וד' צ"ב דאחר דסו"ס יש גרירה להפך האורז להיות חטים ואפשר לאוכלו ולצאת יד"ח מצה מ"ש לומר שאינו מחיל חיובים, ולכאורה פשוט דהגרירה ענין מציאותי הוא שהאורז הופך להיות חטים וא"כ צריך ביאור ד' השע"י.

ונראה דבאמת בזה שהרמב"ן כ' דלא כהרידב"ז אלא דהירושלמי נזקק לד' הבבלי שלא יבטלו

פ"ג מ"י. הנוטל שאור מעיסת חיטים ונותן לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה א"כ למה אמרו הטבל אוסר כל שהוא במינו ושלא במינו בנותן טעם.

ובפוסקים מיייתי לה בהדי מתני' מש' ז' העושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה יד"ח בפסח ואם אין בה וכו'. והפשטות מזה שדין החיוב שוה בשניהם בשאור מחטים לתוך אורז ובעיסת חטים עם האורז. והחידוש הוא רק משום סיפא דקתני אם לאו פטורה ולכאור' שייך הכא תערובת בטבל כל שהוא וכמבואר במש', אבל עכ"פ בדין החיוב שניהם שוים וכמו במש' ז' דהחטים משפיעים על האורז לחיוב, כ"כ במש' י', [ומאי דבמש' י' לא קתני לגבי מצה דיוצא בה יד"ח בפסח, משום דאירי גבי שאור וכל כולו חמץ ואסור באכילה בפסח]. אך נראה דאי"ז כן לכו"ע וכדיבואר לקמן בעז"ה.

בעיקר דין החיוב בעיסת חטים ואורז אשכחן בזה בזבחים עת. ובירושלמי ריש מכילתין, דבבבלי מוכיחים ממתני' דנותן טעם ברוב דאורייתא דחשיבי החטים כקיימים בדין תורה אע"ג דהן המיעוט ואינן אלא בנותן טעם, ובירושלמי פי' למתני' מדין גרירה דהחטים גוררים את האורז לחיוב, ושם רבי הילא בשם רשב"ל דאורז לחודיה נגרר ורק עם חטים, והיינו משום דאיהו לחודיה מחמיץ ע"י חטים ולא בא לידי סירחון.

וברידב"ז דשיטת הירושלמי דלא כשיטת הבבלי דהוא משום טעם כעיקר אלא הוא משום גרירה, ומבואר בדבריו דלא בעי' כלל להחטים שיהיו בעין כדי לחייב את האורז, ועיקר הוא דסו"ס האורז בא לידי חמץ ומצה, וכ' שם דכל היחוס של חמשת המינים הוא משום דבאין לידי חו"מ וכו' עיי"ש שה"ה בשאר מינים אם יהיה שייך בהם אופן שיבואו לידי חמץ ולא לידי סרחון יהיה דינם לחיוב בחלה ומצה, ולכאור' לפי"ז ה"ה כל גונא שיהיה שייך להביאו לידי חו"מ יהיה חייב אלא ששבמציאות לא שייך. וברמב"ן להדיא לא כך דכ' דהירושלמי נמי נזקק להבבלי והיינו דודאי ל"ש שום חיוב באורז בלי שיש

הוא לקבל וכבר נמצא הוא באופן המקבל כבר סגי בזה להיות קרוב להחטים להיטפל אליהם.

ובשיעור הדגן דבעינן גבי מצה כ' המהרי"ט דבעי' כדי שיעור חלה דילפינן מחלה, וכבר הקשו עליו האחרונים דאינו לימוד גבי חלה אלא סברא ומציאות ומ"ש למילף למצה, והראב"ד כ' דבעינן שיהא כזית בתוך כדי אכילת פרס ויאכלנו. והרמב"ם סתם והמ"מ והגר"א נקטו בדעתו דלא בעי' כזית בתוך כדי אכילת פרס, וכ"כ הגר"א (או"ח סי' תנ"ג) בדעת הרמב"ן, וזה מסתימת ד' הרמב"ן שלא כ' דבעינן שיעור אלא גבי חלה ולא כ"כ גבי מצה. (וצ"ע לפי"ז מהתוספתא דלרשב"ג בעינן שיעור דגן אף לגבי מצה).

ונראה דאפ"ל כהגר"א ברמב"ן אף לפמשנ"ת דבעינן שיהא מהדגן כשיעור משום דאין האורז מצטרף, דגדר הטפילות דהעיקר קיים לעצמו בעינו ולזה נטפל הטפל והשתא גבי מצה כל משהו במצה ראוי הוא לאכילת מצה אלא דבעינן שיאכל הרבה כמוהו עד שיהיה שיעור כזית, וזה הדין בדין הטפל כדין העיקר להיות ראוי לאכילת מצה, וה"ה גבי חלה אף אם אין בחלה כשיעור שייך גרירה אלא דדין הטפל כדין העיקר ובעיקר אין כשיעור, והוי האורז דבר אחד עם דבר שאין בו כשיעור, ומ"מ במצה כיון דהוי דבר אחד עם דבר הראוי לאכילת מצה הוי הוא עצמו ראוי לאכילת מצה כמו העיקר, והעיקר בכ"ז שדין הטפל כדין העיקר אך דין העיקר לא משתנה בהצטרפות הטפל אליו.

והרשב"א (פסקי חלה שער א') הביא למשנה ז' ולמשנה י' ושבירושלמי אמרו דמתני' דלא כרשב"ג אלא דמ"מ פסקו כרשב"ג, וכ"פ הרשב"א לדינא כרשב"ג, ובהמשך דבריו שם שלא אמרו אלא באורז וחטים לפי שהאורז נגרר אחר החטים, (ובלשונו שם כן על 'עיסה' מאורז וחטים ומשמע דרק על מש' ז', אך עי"ש דלר' הונא שוו מתני' להדדי, ולר' אילא דלא קיי"ל כותיה מש' י' עיקר משום סיפא דאם אין נותן טעם פטורה ואמר הרשב"א דלפי"ז מתני' דהכא בשאר המינים אבל בחטים ואורז ר' אילא כר' הונא ולר' ר"ה הא ודאי שוו מתני' להדדי ודו"ק), ומוכרח כהנ"ל ברמב"ן דאל"ה אין שייך גרירה ומ"מ כרשב"ג, ואח"כ בשער ג' כ' על משנה י' דאפשר לעשות פרנסה ממקו"א לפי חשבון ומה שלא פירשו כן במתני' לפי שסמך על משנה שקדמתה.

החטים, הנה פשוט דפליג בזה על הרידב"ז דאורז כאורז לא יכול להתחייב ורק ה' מיני דגן שייך בהם חיוב וכמשנ"ת, אך חזי' ביה טפי דהגרירה נעשית דוקא בגוונא שהחטים קיימים בצד האורז ואינם בטלים ולכאור' הא פשוט דאין תוספת בתכונות האורז להיות יותר חטים כאשר החטים עומדים בצידו, וא"כ מה יש בזה שהחטים לא נתבטלו, ומבואר בזה דעיקר הגרירה זה מה שהאורז 'נטפל' להחטים והוא הופך להיות דבר אחד מן החטים, ונהי דבעי' כדי שיהיה 'נטפל' שיהא שייך לתכונות הדגן אך סו"ס זה גדר הדברים שאינו הופך להיות חטים מצד מה שקיבל מן החטים אלא מצד מה שנטפל לחטים, ועי"ז יוכל להיות דבר אחד עם החטים.

ולפי"ז א"ש מאי דמתני' כרשב"ג ומ"מ משום גרירה דהרי גם אחרי שהאורז נגרר אינו אלא נגרר להחטים ואה"נ דסבר ת"ק דסו"ס אחר שנגרר הופך להיות דבר אחד עם החטים ומצטרף לשיעור, אך רשב"ג סובר דהאורז נשאר אורז ולא הופך להיות חטים אלא שהוא נטפל להחטים וחשיב חלק מהם ואף שהוא לא חטים, וע"כ ודאי בעינן שיהיה מהחטים כשיעור דהא אין האורז חטים, ומ"מ אחר שנטפל אל החטים אפשר ליטול גם ממנו וכמו שנוטל מן החטים דמי דדבר אחד הוא עמו ואף שאם נרד לפרטים אז אינו חטים, [ודוגמא לדבר ידות האוכלין דלא מצטרפין לשיעור כביצה ומ"מ הנוגע בהם כנוגע באוכל ומטמאהו דאע"ג דאינו העיקר מ"מ נטפל לעיקר].

ונראה דיותר מבואר לפי"ז הלשון 'גורר' ו'נגרר' דאילו להרידב"ז אי"ז כ"כ 'גורר ונגרר' אלא 'נותן' ו'מקבל' דהחטים הוסיפו באורז ומעתה האורז לשלעצמו עומד כחטים לכל הדינים, אבל להרמב"ן זה כל גדר הדברים דהאורז כל שעה 'נגרר' ע"י שנטפל להחטים דמעולם לא הפך לחטים כדבר בפ"ע ודו"ק בזה. (והרא"ש ס"ל בענין זה כהרידב"ז דכל הדין דמתני' מבואר בדין טעם כעיקר דהופך להאורז להיות חטים, אלא דבירושלמי מצריך גרירה כיון דבעי' עכ"פ שיוכל לבוא לידי חו"מ עי"ש ודו"ק בזה).

ואפשר להוסיף בזה דהא דין גרירה נאמר גם לגבי דין אכילת מצה דכל עניינה שלא יבא לידי חימוץ וא"כ קודם שהאורז בא לידי חימוץ כבר גומרים ואופים ותו ל"ש שום תכונות, ודוחק לומר דלאתר ממש מקבל את תכונות הדגן ויותר נראה דלא דבפועל מקבל את תכונות הדגן אלא דכיון דיכול

בפשיטות ברמב"ם כהמ"מ דלא בעי' כזית בכדי אכילת פרס וע"כ ביאר דיש גרירה לגרור את האורז להיות חטים להצטרף לשיעור, והגר"ח ודאי סתר משנתו אך יל"ע להמ"מ והגר"א דנקטו הכי בדעת הרמב"ם וא"כ מוכרח דהאורז נגרר וק' מהוכחת הגר"ח מתערובת חמץ דהרמב"ם לא כ' דאורז נגרר.

ואפ"ל דלהרמב"ם דין גרירה אינו בדוקא ע"י החמצת האורז דזה לא נזכר מפורש בירושלמי אלא דשייך האורז ביותר להחטים יותר משאר המינים וכדאשכחן דאורז מיון זיין, ועו"ל כמ"ש הגר"א בביאורו על הירושלמי דאורז אינו נגרר לבוא לידי חימוץ אלא כשנתערב קודם חימוץ אבל לאחר חימוץ לא, ותערובת חמץ בפשטות התערובת נעשתה לאחר שהדגן החמיץ. וא"כ עולה ברמב"ם דהאורז נגרר להיות כחטים ולא כמ"ש הגר"ח בהל' חו"מ וא"כ גם דלא כמ"ש שם בביאור מח' ת"ק ורשב"ג לגבי חלה ודו"ק.

והגר"ח בסוף הל' מאכ"א כ' ד' אף להרמב"ם ושם כ' דטעם פחות כזית בכדי אכילת פרס אינו כלום ואפ' לא ח"ש (וכדעת הרמב"ם עיי"ש) אלא דקודם אמרי' גרירה ומהשתא איכא שיעור ושוב הדר טעם כעיקר. וברמב"ן ודאי ל"ש לומר כן דהא נתבאר דכל הגרירה מתחיל מהטעם כעיקר דיש כאן חטים וגוררים להאורז ולהגר"ח זה מתחיל מהגרירה, וגם ברמב"ן משמע דטעם חשיב אף בפחות מכדי אכילת פרס ומשום דחזי לאיצטרופי וא"כ ודאי כמ"ש דתחילת הדין טעם כעיקר וכיון דלא נתבטל שייך גרירה, ונראה דאפ"ל אף בטעם הרמב"ם דאע"ג דלדידיה כשאין טעם כזית בכדי אכילת פרס ל"ח הטעם אפ' ח"ש י"ל דה"מ לענין איסור אכילה ד"ל דהאי הוי טעימה ולא אכילה, אך לעצם קיומו אף בפחות מכשיעור קיים הוא ולא נתבטל ושייך שיגרור, וא"כ בדברי הרמב"ן ודאי ל"ש לומר כמ"ש הגר"ח אך נראה דגם בהרמב"ם אי"ז מוכרח וכמשנ"ת.

וצ"ב מאי שייך גרירה ומ"מ פרנסה ממקו"א לפי חשבון, ואם שייך מ"ש במש' ז' דלא שייך, והא ודאי התם ל"ש דהא במשנה י' סמכו על משנה ח' אך במשנה ז' על מה סמכו. ולפמשנ"ת נראה דאפשר דאף דהאורז נגרר אחר החטים אינו חטים ממש ואם יפרישו ממקו"א יפטר החיוב מן החטים ובמילא אף מן האורז, אלא דכ"ז הא לא נתבאר אלא לדעת רשב"ג אבל לרבנן הא מצטרף האורז לשיעור ומשום דנטפל לגמרי להיות חטים והרשב"א הא גרס דמתני' דלא כרשב"ג, ונראה דמשום זה במש' ז' ל"ש פרנסה ממקו"א, ומ"מ במש' י' אף ת"ק מודה לרשב"ג כיון דהחטים אינו אלא שאור וכל צורת העיסה מן האורז הוא ול"ש לומר דהאורז נטפל לגמרי עד שרואים פה עיסת חטים אלא נטפל הוא כעין נטפל דרשב"ג והלכך שייך פרנסה ממקו"א.

ולגבי מצה הביא הרשב"א ב' דעות אי בעינן שיהא בדגן שיעור כזית בכדי אכילת פרס ושיאכלנו, או דכל שיש בנותן טעם וכ' דהראשון נראה עיקר, ולא משמע דדחה לגמרי להדעה השניה דהא קיי"ל כרשב"ג ד"ל כמשנ"ת ברמב"ן, ועכ"פ להכרעת הרשב"א דבעי' כזית בכדי אכילת פרס חזי' דכ"כ האורז רק נגרר ולא הופך להיות חטים כלל וכל דין גרירה דנכלל בשם לחם ולא מבטל מהדגן שם לחם. (וכ"ז לרשב"ג ולא לת"ק במשנה).

והגר"ח (הל' חו"מ) הוכיח דדין גרירה אינו משפיע כלל על האורז להיות חטים ונשאר אורז לכל דבר, אלא דנכלל בשם לחם, ופליגי ת"ק ורשב"ג אי בעינן ה' רבעים בדגן או בלחם, וגבי מצה בעינן שיאכל כזית בתוך כדי אכילת פרס אף להרמב"ם ודלא כמ"ש המ"מ (והגר"א). ומוכיח כן מפסק הרמב"ם גבי תערובת חמץ דאין לוקין עד שיאכל כזית מהחמץ בכדי אכילת פרס ולא חילק שבתערובת אורז וחטים ה"ה אם אכל כזית מכלל התערובת, ומשמע דהאורז אינו נגרר. ובסוף הל' מאכ"א נקט

הרב יצחק שלום ווייס

בדין צירוף שני עיסות במקפידות

וכתבו הר"ש והרא"ש דבשני נשים פטורין, "ואין מועיל לא נשיכה ולא צירוף סל כיון דמקפידות. ואפי' לשין שני הקבין בבת אחת כיון

פ"ד מ"א. שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים. ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב, ושלא במינו פטור.

ולפי פשוטו דברי הרמב"ם והשו"ע והרע"ב היינו כהמבואר בשיטת הר"ש דעיקר חידושא דמתני' אינו דחשיב שדעתן לחלקן ופטור, אלא שבמקפידות על נגיעתן ועירובן לא חל כלל צירוף לחיוב חלה, ואף שהם מחוברים בנשיכה לא חשיב כלל שיש כאן שיעור המחייב בחלה, ושוב לא איכפת לן אם דעתה לחלקן אח"כ או לאו דלא חל כלל צירוף בעיסות. ולזה כתבו דאפילו לשו שני העיסות ביחד אינן מצטרפות, ואילו הדין דעל מנת לחלק הוא דין נוסף, דהיכא דהוי עיסה אחת ודעתו להדיא במחשבה או בדיבור לחלקן דפטור נמי מחיוב חלה, ושני דינים שונים הם.

אמנם בדעת הגר"א והמשנה אחרונה מבואר לכאורה דס"ל כהריב"מ"ץ והלבוש דליכא דין בהקפדתן מצ"ע, אלא כל ענין הקפידא היינו הגדרה ודוגמא מאי נחשב נמי לדעתן לחלקן, ולהכי נתקשו דאין הענין בנגיעה ועירוב העיסות מצד עצמן, אלא בסיבת הקפידא בעירובן יחד אי הוי כעל מנת לחלק, ואם לא נחשב שדעתה לחלק לא יהי הקפדתה לבטל צירופן על ידי לישתן יחד.

ג. ונפקותא טובא איכא בינייהו, דהנה הדין המבואר ברמב"ם (פ"ז דביכורים ה"ט) ד"שנים שחלקו ואח"כ הוסיף כל אחד על חלקו עד שהשלימו לשיעור הרי זו פטורה, שכבר היתה לה שעת חובה והן היו פטורין באותה שעה מפני שעשאוה לחלק". והשיג הראב"ד "אין דבר זה מחוור ואם עשו אותה לחלק והשלימו מאין לו שהוא פטור, ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצרפן בסל שהן חייבין". וכתבו האחרונים וכ"ה ברדב"ז ובחי' הגר"ח שם לבאר שיטת הרמב"ם ד"אינו דומה מי שהיה פטור ונתחייב, למי שהיה חייב ונפטר כיון שנפטר נפטר לגמרי". והיינו דרך אי היה שעת חיוב ונפטרה לא מהני הוספת עיסה לחייבה דכבר חל פטור על עיסה זו, אבל היכא שמעולם לא נתחייבה העיסה והוסיף עלה ע"י חיבור ונשיכה שפיר מצטרף לחיוב חלה.

מעתה נראה פשוט דאם דינא דמקפדת היינו דינא דעל מנת לחלק, א"כ לא יועיל הוספת בצק לחייבה בחלה דכבר חל בה פטור ובשעת חובתה היתה פטורה, משא"כ אם הנידון במקפדת הוא דלא חל כלל צירוף להתחייב בחלה א"כ אם יוסיף עוד ע"י נשיכה וצירוף סל יתחייב בחלה כדין עושה עיסתו קבין.

דסופו ליחלק כדפרשי' בפ"ק (משנה ז') גבי נחתום שעשה שאור לחלק". והביאו מהירושלמי (הל' א') דסתם אשה אחת אינה מקפדת, ושתיים סתמא מקפידות, אחת שמקפדת עשו אותה כשתי נשים, שתי נשים שאינן מקפידות עשו אותן כאשה אחת, ואם עושה ב' העיסות בב' מקומות הרי היא מקפדת.

מבואר דמקפדת היינו שמקפידות על עירוב העיסות, ואע"ג שנגעו זה בזה לא מהני נשיכה וצירוף סל לצרפן משום שמקפידות על עירובן, ולכך ליכא צירוף ביניהם וממילא דלית להו כלל עיסה בשיעור לחיוב חלה.

האמנם יעוין בפ"י הריב"מ"ץ שכתב "פטורין, מפני שהן מקפידות על עירובן, כלומר רוצין לחלקן". והיינו דחידושא דמתני' היינו רק שבמקפידות על עירובן מסתמא דעתן לחלקן, וכל העומד ליחלק פטור. וכע"ז מבואר בלבוש (יור"ד סי' שכ"ו ס"א) דכתב "אבל שנים שלשו כל אחד ואחד עיסה שאין בו שיעור חלה ויש בשניהם יחד שיעור חלה ונגעו זו בזו ונשכו זו את זו אפילו הם ממין אחד פטורים מן החלה... דסתם שנים דרכן להקפיד על עיסתן שלא יתערבו, ואם נתערבו חוזרין וחולקין אותה בעודה בצק ואין שום אחד נתחייב בחלה שהרי אין בה שיעור, אבל אם ידוע שאינם מקפידין על עירוב העיסות ואין חולקין עד אחר האפייה, הרי אלו מצטרפות לחיוב חלה שהיא בעודה בצק" יעו"ש. והרי דנקט דתליא אי דעתן לחלקן ואף אם נתערבו חוזרין וחולקין אותה, או שאינם מקפידים ואין חולקין אותה אם נתערבו.

ב. והנה הרמב"ם (פ"ז דביכורים ה"ב) והשו"ע (סי' שכ"ו ס"א) כתבו גבי אשה אחת "ואם היה מקפיד שלא תגע עיסה זו בזו ולא תתערב עמה אפי' היו ממין אחד אין מצטרפות".

וחקשה בביאור הגר"א (שם ס"ד) "לא דק דאפי' אין מקפידות כה"ג כל שסופן לחלקן קודם אפיה אינן מצטרפות אפי' עשו מתחלה ביחד כמ"ש בס"ב אבל שאר כו' ובס"ד שנים שעשו כו' [דזה הדין דעל מנת לחלק] וכ"כ הר"ש כאן ברפ"ד וכו'".

ובע"ז הקשה המשנה אחרונה בדעת הרע"ב שהביא דברי הירושלמי שהובא בר"ש בזה"ל "דסתם אשה אחת אינה מקפדת אם נוגעות העיסות". והקשה דהא הקפידא אינה תלויה בנגיעת העיסות, שהרי אם סופן לחלק אפילו נוגעות ואפילו לשין כאחד פטורין, והו"ל למימר דסתם אשה אין סופה לחלק העיסה.

בין מדעתן או לא אלא כל שסופו לחלק פטורה כמבואר בירושלמי יעו"ש.

נמצא לפי"ז דפירוש משנתינו פליגי בה ר"י ור"ל, דדוקא לדעת ר"י איירי מתני' בדינא דעל מנת לחלק, אבל לר"ל הוא פטור אחר, דהיכא דמקפידות לא חל צירוף בעיסות, ולהכי דימה דין זה לדין ממריח כריו של חבירו שלא מדעתו דקאמר ר"י דנטבל והקשה מאי שנא הכא דלא מהני צירוף העיסות שלא מדעתן. [וכן מבואר עוד לכאורה דר"ל לא ס"ל לחלק בין עיסה אחת לשני עיסות, דאף בשני עיסות כהך דנחתום לא ס"ל דע"מ לחלק פטור, ודלא כש"נ].

ו. אלא שאכתי צ"ב בדעת הר"ש והרא"ש מה שהוסיפו "ואפי' לשין שני הקבין בבת אחת כיון דסופו ליחלק כדפרשי' בפ"ק (מ"ז) גבי נחתום שעשה שאור לחלק", דלכאורה אינו שייך להכא, דהחידוש במתני' הוא דהיכא שמקפידות על חיבור העיסות לא חל צירוף ביניהם ע"י הנשיכה או צירוף הסל לחיוב חלה, ושוב לא איכפת לן אם דעתה לחלקן אח"כ או לאו דלא חל כלל צירוף בעיסות, ואילו הדין המבואר בפ"ק אין הנידון משום דליכא שיעור לחיוב חלה, אלא הוא דין אחר דאף אם יש בזה שיעור והוא מחובר ממש לעיסה אחת, מ"מ כיון שדעתן לחלק העיסות קודם אפיה פטור.

ונראה דהנה מדברי הגר"א (בשו"ע סק"ז) נראה, דחלוק דין אשה אחת מדין שני נשים, דחידוש הדין באשה אחת היינו דהיכא שמקפדת על חיבור העיסות לא חל צירוף ביניהם ע"י הנשיכה או צירוף הסל לחיוב חלה, ובאינה מקפדת אף אם היא שני עיסות סגי בנשיכה ונגיעה לצרפן, אולם הדין דשני נשים זהו הדין המבואר בפ"ק שכל שדעתן לחלק העיסות קודם אפיה אף אם נילוש יחדיו פטור.

דהקשה הגר"א דמדברי השו"ע (בסעיף ב') משמע דאף בביתו כל העושה לחלק לעיסות קטנות פטור, וכ"כ תוס' ברכות (ל"ז ב' ד"ה לחם) וכן מבואר בראב"ד ובירושלמי הנ"ל. וצ"ע דא"כ ריקני נזיר וחלות תודה דשלש מצות מעשרון יהא פטורות מחלה, ובמתני' (פ"ק מ"ו) תנן דחייבות, וכן נהגו אבותינו ואבות אבותינו להפריש בשבת וי"ט אע"ג דמחלקן ללחם משנה.

וכתב לחלק דהא דפטורות היינו דוקא בעשוי לחלק לאנשים הרבה, אבל באשה אחת לא מהני דעתה לחלק במה שרוצה כמה לחמים.

וכן נראה לכאורה דהיכא דמקפידין על תערובתן, אבל אין מקפידין על הנשיכה שיהיו מחוברין אף באפיה (יעוין להלן), דמשום דינא דעל מנת לחלק ליתא הכא וחייבת, ואילו משום דינא דמקפידות לכאורה איכא ולא יחול צירוף בעיסות.

ד. ולשיטת הריב"מ"ץ הלבוש והגר"א דמתני' היינו הך דינא דעל מנת לחלק, צ"ב מה נוסף בזה אמתני' דפ"ק, וכן יקשה לדעת ר"ל בירושלמי פ"ק דלא ס"ל להך דינא דדעתן לחלק פטור.

וביותר צ"ע טובא דהא בדעתה לחלקה פטורה אף אם היה מחובר ממש לעיסה אחת, וא"כ אמאי קתני מתני' הך דינא בשני קבין שצירופן רק בנשיכה או בצירוף סל, טפי הו"ל למימר דאף בעיסה אחת כל שמקפדת ודעתה לחלקה פטורה.

ויש לומר דס"ל דחלוק היכא דהוי עיסה אחת אלא שדעתו לחלקן לשני עיסות קודם אפיה, להיכא דהוי שני עיסות אלא שמחברן על ידי נגיעה ונשיכה או צירוף סל, דכל מאי דפליגי ר"י ור"ל בפ"ק היינו בעיסה אחת ממש, ככה"ג ס"ל לר"ל שלא איכפת לן מה שדעתו לחלק לאשוויי לב' עיסות, אבל הכא מיירי בשני עיסות מעיקרא אלא שבעי לחברן על ידי נשיכה וצירוף סל כהא מודי ר"ל דאם דעתו לחלקן לא חל כלל צירוף בעיסות, דמה שמחובר בנשיכה רק השתא לא משווהו לעיסה אחת.

ולחכי קאי מתני' בגוונא דשני עיסות למימר דשאני שני עיסות דבהא לכו"ע אין מצטרפין שני עיסות בדעתן לחלק אף אם נגעו או נשכו.

ה. איברא דבירושלמי (פ"א ה"ה) איתא "הממריח כריו של חבירו שלא מדעתו, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר נטבל רבי שמעון בן לקיש אמר לא נטבל. מתיב רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן והתנינן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה, ואין בשל כולהן כשיעור אמר ליה שנייא היא שכן העושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטורה מן החלה".

ובשו"ע (סי' שכ"ו ס"ג) נפסק דשנים שנתנו קמח לנחתום לעשות להן שאור ואין בכל אחד מהן כשיעור חלה דפטורה. וכתב הרמ"א ודוקא שערבן שלא מדעתן, אבל מדעתן חייב שהרי אינן מקפידין. וכבר העיר הגר"א (שם סק"ז) שהוא שגגה גדולה שזהו דוקא לר"ל, אבל לרבי יוחנן אין חילוק

וכן נראה מבואר בפירוש משנתנו בדברי הרשב"א בפסקי חלה (שער ב') דחילק דינא דמתני' לשני הלכות, דכתב (אות ז') "דברים אלו שאמרנו שהסל או נשיכת עיסה מצטרפת לא אמרו אלא באשה אחת והיא שאינה מקפדת על חילוק עיסתה דתנן (פ"ד מ"א) שתי נשים שעשו שני קבין כלומר זו לעצמה וזו לעצמה ונגעו זה בזה כלומר אפי' בנשיכה אפילו הן ממין א' פטורין, ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב שלא במינו פטור... וגרסינן בירושלמי וכו'".

ובאות י' כתב "ב' נשים שעשו עיסה כדי לחלקה בעיסה אם אין בכל אחת כשיעור פטורה מן החלה, דכיון שעשאה לחלקה הרי היא כמחולקת, דתנן בפ"ד (מ"א) שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו הן ממין אחד פטורי' כלומר ואין מועיל להם שום דבר לא נשיכה ולא צירוף סל, ולא אפילו בשערבו אותן כאחת דכל שעומד ליחלק בעיסה כמחולק דמי ותנן בפרק קמא (מ"ז) נחתום וכו'".

הרי דחילק דינא דמתני' לתרתי, חדא הדין באשה אחת דתלוי במקפדת או לא, דבמקפדת לא חל צירוף ביניהם ע"י הנשיכה וצירוף סל, ובאינה מקפדת אף אם הוי שני עיסות סגי בנשיכה ונגיעה לצרפן, אולם הדין דשני נשים זהו הדין המבואר בפ"ק שכל שדעתן לחלק העיסות קודם אפיה אף אם נילוש יחדיו פטור.

והטעם לחלק בין דעתו לחלק לעצמו לבין לחלק לאחרים, כתב הצ"ח ברכות (ל"ז ב') "שההפרש בין מחלק לאנשים הרבה למחלק לעצמו, כי החילוק לאנשים הרבה היא כריתות ששוב לא יבואו לצרף, משא"כ המחלק עיסתו לעצמו כיון שאפשר שיבוא גם אח"כ להצטרף יחד אפי' הוא מחלקם לאפותם בתנורים הרבה, הלא אפשר להם גם אחר האפיה לבוא לצירוף סל, לכן גם עתה אין החילוק מוציאם מידי חיוב חלה". וכ"כ הבית אפרים (יור"ד סי' ס"ט). [ויעוי' ע' בחזו"א (יור"ד קצ"ח, ב')].

ולפי"ז מבואר שפיר מה שכתבו הר"ש והרא"ש "ואפי' לשין שני הקבין בבת אחת כיון דסופו ליחלק כדפרשי' בפ"ק (משנה ז') גבי נחתום שעשה שאור לחלק", ונתקשינו דלכאורה אינו שייך להכא דענינו משום מקפדת, ולהמבואר דבשני נשים היינו הך דינא דפ"ק דעל מנת לחלק פטור, א"כ להכי כתבו דלא רק בנשיכה כן הוא אלא אף בלשו בבת אחת.

והוכיח כן מדברי הירושלמי רפ"ד דאיתא "יש דברים שהן חיבור בחלה ואינן חיבור בטבול יום, חיבור בטבול יום ואינן חיבור בחלה. חיבור בחלה, דתנינן ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב. ואינן חיבור בטבול יום, דתנינן תמן המכניס חלות ע"מ להפריש ונשכו בש"א חיבור בטבול יום ובה"א אינן חיבור. חיבור בטבול יום ואינן חיבור בחלה, דתנינן תמן בשר הקדש שקרם עליו הקיפה הא שאר כל הקיפה חיבור ואינן סופן לחתכו ר"ל לחלקו לכהנים הרבה, ואינן חיבור לחלה דאר"י העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה מן החלה". ומהא דתנן דחיבור בחלה היינו דינא דמתני' דבזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב. ועלה תנן דאינן חיבור בטבול יום כגון המכניס חלות ע"מ להפריש, ע"כ צ"ל דרק לאנשים הרבה פטורה בעל מנת לחלק אבל אשה עצמה חייבת.

ומסיק הגר"א "ויצא לנו דאף שבס"א השווה ב' נשים שאין מקפידות לאשה אחת, לא דמי לגמרי דבאשה א' אע"פ שדעתה לחלק, אבל בשתי נשים דוקא שאין דעתן לחלק".

ומבואר דס"ל להגר"א דכל דינא דע"מ לחלק היינו בשני נשים, אבל באשה אחת חייבת גם בעל מנת לחלק. ולפי"ז על כרחך דדינא דאשה אחת במתני' היינו משום דמקפדת דבכה"ג לא חל צירוף בעיסות, אבל אם אינה מקפדת אף אם עושה ע"מ לחלק אח"כ חייבת. ולזה נתקשה בדברי הירושלמי דהשוו אשה אחת שמקפידה לשני נשים, דהא לא דמי דאשה אחת אף בדעתה לחלק חייבת ומשא"כ שני נשים.

ועד"ז נקט הר"י קורקוס (רפ"ז דביכורים) בדעת הרמב"ם, דהביא דברי המשנה והירושלמי והקשה דמשמע דדוקא נגעו ונשכו לא סגי להצטרף במקפידות, אבל בנילוש יחד מצטרפות, והא לעיל מינה (פ"ו הי"ט) כתב הרמב"ם דאף בנילוש יחדיו פטורה כיון שסופו לחלקה, והכא נמי הא דעתה לחלקה שהרי מקפדת. ותירץ דנגעו דנקט משום סיפא, דבזמן שהם של אשה אחת סגי בכך לצרף העיסות במין במינו, ובשלא במינו לא מהני, אבל בשני נשים אה"נ דתליא רק אי דעתן לחלקן דבכה"ג לא שנא מחובר ממש לא שנא נשכו דאינן מצטרפין. ויעוי' ע' מש"כ הר"י קורקוס (בפ"ו הי"ט), והובא ברי"ט אלגזי אות ט"ז) להדיא כדברי הגר"א. וכ"כ הש"ך (סי' שכ"ו סק"ב).

עירובין, ובע"כ דס"ל למהר"ח או"ז דסגי במקפדת על עירובין גרידא שלא לצרפן.

אולם באמת יש להוכיח איפכא מפשטות המשנה דמבואר דחיתין ושעורים מצטרפין, דדוקא במקפדת על נגיעתן אינן מצטרפין.

אמנם בדברי הירושלמי שהביא הר"ש נראה דס"ל דסגי במקפדת על עירובין כדי שלא לצרפן אע"ג דאינה מקפדת על הנשיכה, דאיתא "אם אינה מקפדת למה היא עושה אותן בב' מקומות, א"ר יונה בשאין לה מקום היכן ללוש. מילתיה דר' יונה אמר היה לה מקום ללוש והיא עושה אותם בב' מקומות מקפדת היא". ואם דוקא במקפיד גם על נגיעתן נחשב לב' עיסות, א"כ לכאורה לא מוכח מידי מזה שעושה בשני מקומות שמקפידה על נגיעתן, הא אפשר שעושה כן רק משום שמקפדת על עירובין, ומשמע דסגי במה שמקפדת על עירובין אף שאינה מקפדת על הנשיכה להחשיבם כשני עיסות.

וכן נראה להוכיח עוד בדברי הירושלמי, דהנה יל"ע במתני' מאן נשך ב' העיסות יחדיו, אי נעשו ע"י אחר שלא מדעתן, או שכל הנידון דווקא אי נעשו על ידי הנשים מדעתן.

והנה בירושלמי (פ"א ה"ה) שהובא לעיל מבואר דלר"ל אם עירב הנחתום שלא מדעתן אינן מצטרפות לחיוב חלה דומיא דממריח כריו של חבירו שלא מדעתו, ורק לר"י כל שנעשה ע"מ לחלק פטור.

ולפי"ז במתני' ע"כ איירי שנגעו העיסות מדעתן, שהרי בשלא מדעתן אף באשה אחת אינו מצטרף לחיוב חלה דומיא דממריח כריו של חבירו ואמאי נקטי בפשיטות שאינה מקפדת. ובפשוטו לפי"ז איירי נמי רישא דמתני' בשני נשים בגוונא שנשכוהו מדעתן. ולכאורה מזה שנשכו העיסות יחד מבואר דלא איכפת להו בנשיכה, ומ"מ מבואר דאינן מצטרפין יחד, ועל כרחך דהוא משום שמקפידות על תערובתן דסגי בכך שלא לצרפן.

[האמנם] דמדברי הרמ"א דכתב דאיירי בשלא מדעתן אבל מדעתן חייב שהרי אינן מקפדין. והעיר הגר"א שזהו דוקא לר"ל, מבואר דנקטו דאף לר"ל איירי מתני' בשלא מדעתן והנידון הוא בגוונא דנקטי דמ"מ אינה מקפדת, ויל"ע].

וכן מבואר להדיא בתרומת הדשן (סי' קפ"ט, והובא בט"ז כאן) דכתב דאשה שלשה שתי עיסות, באחת עירבה כרכום ובאחת לא עירבה בה, ואין בזו

ז. **אלא** בדברי הר"ש והרא"ש קשיא טובא לבאר הכי, דלפי"ז מאי טעמא התחילו "ואין מועיל לא נשיכה ולא צירוף סל כיון דמקפידות", ולזה המשיכו דאף בלשו בבת אחת, והרי להדיא דנקטו לפטור דמקפידות לענין שני נשים ולא גבי אשה אחת, ולדברי הגר"א הא אינו ענין לב' נשים, וצ"ע.

והנראה בזה, דהנה יל"ע במאי קאי מתני' דמקפדת, אי היינו דווקא במקפדת גם על נגיעתן ונשיכתן הוא דאינן מצטרפין, או דסגי במקפדת רק על עירובין אף שאינה מקפדת על נשיכתן שלא לצרף העיסות.

ובדברי הרמב"ם (פ"ז ה"א) יש לדקדק שכתב גבי שני נשים "שסתם שנים מקפדין, ואם ידוע שאינן מקפדין על עירוב העיסות הרי אלו מצטרפות". ואילו גבי אשה אחת כתב "שסתם אחד אינו מקפיד, ואם היה מקפיד שלא תגע עיסה זו בזו ולא תתערב עמה אפי' היו ממין אחד אין מצטרפות".

והרי דגבי שני נשים בדין דסתם שנים מקפדין לא ביאר מהו הקפידא, ובאופן שאין מקפדין נקט "שאינן מקפדין על עירוב העיסות", והיינו שבשני נשים כדי שיצטרפו שני העיסות בעינן שלא יקפידו על עירוב עיסתן, ולא סגי במה שאין מקפדין על נגיעתן. אולם גבי אשה אחת באופן שאינו מקפיד לא הזכיר על מה אינו מקפיד, ובאופן שמקפיד כתב "שלא תגע עיסה זו בזו ולא תתערב עמה", משמע דבאחד כדי שלא יצטרפו שני העיסות יחד לא סגי במה שמקפדת על תערובתן אלא בעי נמי שתקפיד שלא תגע עיסה זו בזו, ואם מקפדת רק על תערובתן מצטרפין וחייבת בחלה.

וברע"ב כתב "דסתם אשה אחת אינה מקפדת אם נוגעות העיסות". ומשמע דתלה לה בקפידא אנגיעה, דאם מקפדת אנגיעה סגי בכך שלא להצטרף.

וכן הוכיחו ממה שהקשה בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' ל"ד ובסי' קמ"ה) אמתני' ממשנה ב' דתנן דחטין ושעורין וכוסמין מצטרפין זה עם זה לחיוב חלה. והקשה הא ודאי הנשים מקפידות מללוש שעורין ושיפון יחד ואמאי לא נחשב שמקפדת, ומ"ש מנקי וקיבר דאיתא בירושלמי דמקפדת, ונשאר בצ"ע. ואי אמרינן דדווקא במקפדת גם על נגיעתן ונשיכתן הוא דאינן מצטרפין, א"כ לכך שפיר מצטרפין חטין וכוסמין כיון שבהא אינו מקפיד על נשיכתן רק על

ולא בזו שיעור חלה, לא מהני נשיכה לצרפם לחיוב חלה, דהואיל ומקפיד על תערובתו אין לנו בדינו לעשות ולהחשיבה כעיסה אחת לחייבו בחלה יעוי"ש. והרי דאע"ג דאין מקפידה על הנשיכה מ"מ כיון דמקפדת על תערובתן אינן מצטרפין לחיוב חלה.

ה. **מעתה** נראה דכיון דשיטת הר"ש והרא"ש עפ"י הירושלמי דתליא רק בקפידא על עירובן ולא איכפת לן בנגיעתן, לכך שפיר כתבו דלא מהני נשיכה וצירוף סל כיון שמקפדת, דאין כוונתם דמקפידים על הנשיכה היינו שדעתן לחלק אח"כ את החיבור בין שני העיסות, אלא מקפדת היינו שמקפידין על עירובן, דאפילו היכא שלא יחלקום מ"מ כיון שמקפידין על עירובן סגי בכך שלא להצטרף, ולזה שפיר הוסיף דמ"מ אף אם לשו יחדיו ולא איכפת ליה בעירוב דהשתא, מ"מ כל שדעתו לחלקו קודם אפיה אינו מצטרף ופטור.

אבל בדעת הרמב"ם דחילק בין שני נשים לאחת, שבשני נשים כדי שיצטרפו שני העיסות בעינן שלא יקפידו גם על עירוב עיסתן, ולא סגי במה שאין מקפידין על הנגיעה לצרפן, ומשא"כ גבי אשה אחת כדי שלא יצטרפו שני העיסות יחד לא סגי במה שמקפדת על עירובן אלא בעי נמי שתקפיד שלא תגע כלל עיסה זו בזו, ואם מקפדת רק על תערובתן מצטרפין וחייבת בחלה. י"ל דס"ל כש"נ בדברי

הגר"א דבאשה אחת דפטורה היינו משום דמקפדת א"כ הנידון בצירוף הוא קפידה על עיקר נגיעה, ומשא"כ בשני נשים שהפטור הוא משום דהוי על מנת לחלק, זה תלוי אי מקפיד על תערובתן או לאו.

[**האמנם** דיל"ע בשיטת הגר"א אמאי לא ניחא ליה לבאר גם בדעת הרמב"ם והשו"ע דחלוק אשה אחת משני נשים (וכמו שביאר בדברי הירושלמי), דהקשה עליהו (בס"ב) דלא תליא בנגיעה וקפידה אלא בעל מנת לחלק, והרי דנקט בשיטתם דאף באשה אחת היינו פטורא דעל מנת לחלק.

ואפשר דס"ל להגר"א דשיטת הרמב"ם דאף העושה על מנת לחלק לעצמו פטור, וכשיטת רבינו שמחה בהגהות מימוניות (סוף זרעים) וכ"ה פשטות תוס' ברכות (ל"ז ב' ד"ה לחם) בשם רבינו יחיאל כמוש"כ הגר"א, [אולם יעוין בצל"ח שם ובשו"ת בית אפרים יור"ד סי' ס"ט שדחו הראיה משם], ולהכי לא שייך לבאר הא דאשה אחת לענין מקפדת, דהא אף בעיסה אחת כל שדעתה לחלק פטור.

ויעוין בר"י קורקוס דסתר דבריו בשיטת הרמב"ם בזה, דבפ"ו דביכורים הי"ט נוטה דעתו דשיטת הרמב"ם דאף בדעתו לחלק לעצמו פטורה, ואילו בפ"ז כתב דנראה שסובר הרמב"ם שבכה"ג חייבת, ועיין].^א

הרב מרדכי דוד מגיד

בגדר דין הפטור דמקפדת

ולכן לשה בב' מקומות, אבל אם היה לה מקום ללוש ומ"מ לשה בב' מקומות חשיב מקפדת.

ובפשטות כוונת הירו' מקפידות דכל אשה מקפדת ללוש עיסתה שלה בפנ"ע ולכן אף אם נגעו או שנשכו זב"ז אינם מצטרפים כיון שמקפידים לא לצרפן, ואפי' שהם מין אחד אינם מצטרפים כיון שקפידתן מחלקתם. אולם בר"ש וברא"ש מבואר דאי"ז תלוי בקפידתן לחוד, אלא בעשוי ע"מ לחלק,

פ"ד מ"א. שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זב"ז אפי' הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלם במינו פטור.

ביאור המשנה כמש"כ בירושלמי והו"ד בר"ש וברא"ש דסתם אשה אחת אינה מקפדת שתיים מקפידות הן. אשה אחת שהיא מקפדת עשו אותה כב' נשים, ב' נשים שאינן מקפידות עשו אותן כאשה אחת, ואשה אחת שלא היה לה מקום ללוש

א. ויעוי"ע בחזו"א (ה' חלה סי' קצ"ח אות ג') דכתב לדחות דברי הגר"א וביאר חילוקי הדינים בעל מנת לחלק באופ"א. ולכאורה בדברי הראשונים מבואר לא כן כנ"ל.

להארחות חיים ולהכל בו [ויתכן גם להר"ש והרא"ש] דסתם ב' נשים חשיב שמקפידות, ובמקפידות אין נגיעה או נשיכה מצרפת ממילא פטורה מחלה.

ויל"ע בדעת השו"ע דכתב בסי' שכ"ו-א' וז"ל ב' עיסות שיש בשתיהן שיעור החייב בחלה ואין באחת מהן כשיעור ונגעו זב"ז ונשכו זא"ז אם היו של שניים אפי' הם ממין אחד פטורים מן החלה שסתם שנים מקפידים, וצ"ב דמאי אכפ"ל אם מקפידים תיפו"ל דעשוי ע"מ לחלק, ובעשוי ע"מ לחלק אפי' לשו' ב' הקבין יחד אינם מצטרפים ואי"ז חייב בחלה, וכה"ק הגר"א שם בסק"ד, ועיי"ש שתי' שהשו"ע לא דק ומקפידות לאו דוקא, ולכאו' קצת הוי דוחק דהא כן הוא לשון הירו' וגם לשון הרמב"ם דהעתיק השו"ע לשונו.

ולפמשינ"ת לעיל דנחלקו הראשונים בטעם הפטור של המשנה, י"ל בדעת הרמב"ם והשו"ע דנקטו להלכה כטעם האורחות חיים והכל בו הנ"ל דאין הפטור משום שעשוי ע"מ לחלק, אלא דבב' נשים כיון שמקפידות אין נשיכה מצרפת. ולכאו' צ"ב דהנה לעיל ביארנו דנפק"מ כגון שעשוי לחלק אחר אפיה, וא"כ אמאי חשיב כמקפידות דהא חפצים בחיבור ואין דעתן לחלקם בעודם בצק אלא רק אחר אפי'. וצ"ל דבאמת מתחילה היו מקפידות שלא יגעו ולא ינשכו וכ"א לשה בפנ"ע, אלא דלבסוף במקרה נגעו ונשכו, ונתרצו שלא לחלקן אלא לאחר אפי', בכה"ג אומרים שאין הנשיכה מצרפת לחייב בחלה.

ולפ"ז יתכן עוד נפק"מ דיל"ע באופן שהקפידו שלא ינשכו זב"ז ולבסוף נשכו דאמרינן שאי"ז מצטרף לחיוב מה הדין אם לבסוף חילקה והוסיפו כל אחת על עיסתה עד שיעור חלה, דהא קימ"ל ברמב"ם פ"ז ה"ט, וכ"פ השו"ע שם סעי' ד', בעשויה ע"מ לחלק דפטורה מן החלה כיון שבשעת חובתה היתה פטורה כבר חל עליה שם פטור, וא"כ יל"ע באופן שמקפידות שלא ינשכו האם ג"כ חל "שם פטור" כמו בעשוי ע"מ לחלק או לא, ולפמשינ"ת דהוי רק דין לענין נשיכה דבמקפידות לא סגי בנשיכה לצרפן, א"כ מסתבר שג"כ לא חל חלות פטור כמו בעשוי ע"מ לחלק, וממילא אם הוסיפה כל אחת על עיסתה עד שיעור חלה שפיר תתחייב בחלה.

אלא דלכאורה יש להוכיח לא כן, דהרמ"א כאן כתב וז"ל ותלמידים הלומדים לפני רב סתמא אינם מקפידים, ומקורו במרדכי חולין פ' כל הבשר סי' תרפ"ט, וז"ל שם, פסק בספה"ת עיסה של ב' בנ"א

דכת' הר"ש והרא"ש דאפי' לשו' את ב' הקבין בב"א כיון שסופן לחלקן אי"ז מצטרף, ודומיא דפ"ק מ"ז גבי נחתום שעשה שאור לחלק. ושם גבי נחתום מבואר שאם עשה שאור לחלק חייב בחלה, כיון שתלוי בלקוחות ויתכן ויעשהו עיסה אחת, אבל נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה, והביא שם הר"ש מהירו' בשם ר' יוחנן דכיון שעשויה ע"מ לחלקה בצק אינה חייבת בחלה, ומבואר מכל הנ"ל דטעם הפטור במתני' הוא משום דעשוי ע"מ לחלק, ולפ"ז צ"ב לשון המשנה "ונגעו זב"ז" דמשמע דוקא נגעו או נשכו אבל איה"נ אם נילושו יחד יהיה חייב בחלה, וצ"ב מדוע תיפו"ל דעשוי ע"מ לחלק וצריך להיות פטור מחלה.

ויתכן לבאר דנקט התנא ברישא נגעו זב"ז אטו סיפא, דהא בסיפא הוצרך התנא לומר דוקא "ונגעו" ולא שנילושו מתרי טעמי א. דבסיפא איירי בשל אשה אחת ואשה אחת אינה מקפדת וקמ"ל דמין במינו אפי' לא נילושו יחד אלא רק במקרה נגעו זב"ז כבר חייב בחלה, [וכן מצאתי בש"ך סי' שכ"ו ס"ק ב'].ב. ועוד דהא דמין באינו מינו אינם מצטרפים דוקא אם רק נגעו זב"ז אבל אם גם נילושו יחד אפי' שזה מין בשאינו מינו חייב בחלה, כמבואר לעיל בפ"א מ"א דכל המינים מצטרפים.

אלא דלאחר העיון נראה דאין הכרח לומר בר"ש וברא"ש דס"ל דטעם הפטור במשנה משום דעשוי לחלק, ולכאו' הוא מחלוקת בראשונים, דהא הר"ש והרא"ש כת' וז"ל ואין מועיל לא נשיכה ולא צירוף סל כיון דמקפידות ואפי' לשו' שני הקבין בב"א כיון דסופו לחלק וכו', ומבואר בדבריהם דבנשיכה לחוד מהני הטעם "דקפידה" כדי לבטל הצירוף ולא הוצרכו לטעם שעשוי ע"מ לחלק אלא רק בנילושו יחד. אבל בריבמ"צ כתב וז"ל פטורים מפני שהן מקפידות על עירובן כלומר רוצין לחלקן, היינו דהפטור הוא משום דעשוי ע"מ לחלק, וכן משמע ברשב"א [פסקי חלה עמוד כ"ב]. ומאידך באורחות חיים [חלה עמ' 203 סוד"ה והלשן] וכן בכל בו [סימן מ"ח עמוד ט'] מבואר דבב' נשים נשיכה לא מצרפת והיינו דאי"ז תלוי בע"מ לחלק אלא בקפידתן תליא, דמשום הקפידא הנשיכה לא מצרפת.

ונפק"מ כשעשוי ע"מ לחלק אחר אפי', דלהריבמ"צ דתלוי בע"מ לחלק אי"ז חשיב כה"ג ע"מ לחלק וא"כ שפיר מצטרף לחייב בחלה, ואילו

שיעור להתחייב בחלה, רק מכיון שעשויה ע"מ לחלק פטורה ועשאוה לעיסה שאינה חייבת בחלה, אבל כאן בעיסה שהוא מקפיד על הנגיעה, דאמנם בסתם נתחדש שע"י נשיכה חשיב כאילו הוא מחובר והוי עיסה אחת, מ"מ במקום שמקפיד לא נתחדש חידוש זה ונשאר דינם שהם מופרדים והוו כב' עיסות שאין בכ"א בפנ"ע כשיעור חלה, וממילא פשוט שאם יוסיף על כל חלק עד שיעור חלה שפיר יתחייב בחלה.

ולפמשינ"ת יתכן דה"ה י"ל בדין של ספה"ת הנ"ל גבי תלמידים דמדויק ברמ"א דאם הם מקפידים אפי' שנילושו יחד שלא מדעתם אי"ז מצטרף ופטור, מ"מ אי"ז חשיב עיסה העשויה ע"מ לחלק, דגדר הפטור בעשויה ע"מ לחלק דהוי עיסה גמורה שיש בה שיעור ורק כיון שדעתם לחלקה איכא חיסרון בעצם העיסה שהיא לא בר חיובא. אמנם יתכן שכ"ז דוקא כשיש דיעה חיובית של הבעלים לחלקה זה יוצר חלות פטור על העיסה, אבל בתלמידים שגילו דעתם שהם מקפידים ולשו את זה שלא מדעתם בהא יתכן דהוי רק חיסרון בצירוף של העיסה, דכשחסר רצון ודעת לצרפם אמרינן שבאמת אינם מצטרפים כלל וכאילו נשארו עיסות מופרדים, וכמשנ"ת לעיל גבי נשיכה, וממילא לא חל חלות פטור של ע"מ לחלק, ואם יוסיף כ"א על חלקו עד שיעור חלה שפיר יתחייב בחלה וכנ"ל.

ויתכן שזה גם הביאור בספה"ת סי' פ"ב ד"ה תנן דכת' וז"ל אבל מו"ר יצחק בר שמואל מ"כ מפרש דההיא דנשים דפטור מחלה היינו כשנתנו הקמח כל אחת לבדה לנחתום והוא עירבן ועשה עיסה יחד שלא מדעתן "דאין לו כח לחייב עיסתן בלא רשותן", עכ"ל. ויתכן לבאר דכוונתו כנ"ל שחסר בצירוף של העיסה ואין כאן חמשת רבעים להתחייב. ומכיון שזה רק חיסרון בצירוף אין אכן פטור של ע"מ לחלק דהא לא נצטרפו החלקים וממילא אין אני קורא כאן בשעת חובתה היתה פטורה שלא להתחייב אח"כ.

ויל"ע מהו גדר הקפידא באדם אחד הנה הגר"א שם ס' ז' בא"ד כת' לענין אדם שעושה עיסה לחלקה בבצק שהוא מסתבך בדין זה, והוכיח מהירו' שהעושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה מן החלה ואל תשיבני נחתום דהא נחתום אי"ז תלוי בדעתו דהא אם לא יהיו לו לקוחות הוא יעשה עיסה אחת, והק' ע"ז שזה לא יתכן דא"כ חלות תודה וריקקי נזיר

כגון תלמידים שלומדים לפני רבנים אע"פ שאין כשיעור חלה בחלק הא' לבדו כיון שיש שיעור בין שניהם חייב בחלה, ואע"פ שנתערב חלקם שלא מדעתם, עכ"ל. ומבואר בדבריו דטעם החיוב הוא משום דסתמא אינם מקפידים, ומשמע שאם היו מקפידים אפי' שנילושו יחד ג"כ לא היו מצטרפים, ולכאור' אי כדברינו דקפידה הוא רק סיבה שנשיכה לא מצרפת, אבל כשנילושו יחד הרי"ז מצטרף, היה צריך להיות כשנילושו יחד יהיה חייב בחלה אפי' אם מקפידים, ורק אם היה נעשה ע"מ לחלק היה פטור, ומדתלי בקפידא אפי' שנילושו יחד מוכח מדבריו דקפידה הוי נמי סיבה שחל חלות פטור שלא יצטרף, ולכן גם כשנילושו יחד פטור מחלה.

אמנם יש לדחות ולקיים דברינו הראשונים. דהנה יל"ע בלשון השו"ע דכתב דשניהם של איש אחד מצטרפים דסתם איש אחד אינו מקפיד, ואם היה מקפיד "שלא תיגע ולא תתערב" זב"ז אפי' ממין א' אינן מצטרפות, וצ"ב דפתח בנגיעה וסיים בעירוב, ויל"ע אי העיקר כהרישא דתלוי בנגיעה או כהסיפא דתלוי בעירוב.

וי"ש לפשוט ספק זה מהמשך דברי השו"ע דכתב דבב' מינים מסתמא הוא מקפיד ולכן אינם מצטרפים, וכגון פת נאה ופת קיבר, ולכאור' צ"ב מאי אכפ"ל שיגעו זב"ז הרי בפשטות אין דרך בנ"א להקפיד בנגיעה מועטת כזו, וכ"כ בחלת לחם סי' ה' ס"ק ט"ז, והוכיח כן מהתרוה"ד סי' קפ"ט דכת' גבי ב' עיסות אחת שיש בה כרכום ואחת שאין בה דחשיב שמקפיד על נשיכתן דאין הכרכום מספיק לחזותא וטעמא לשתי העיסות והרי התם ודאי אינו מקפיד על עצם הנשיכה דע"ז לא יחסר שום חזותא וטעמא אלא כל קפידתו היא רק על התערובת, והיינו דהקפידה על הנגיעה והנשיכה זה לא מצד עצם הנשיכה אלא מחשש שלא יתערבו לגמרי.

ולפי"ז י"ל דהדין דבמקפיד על הנגיעה אי"ז מצטרף הוא כעין הדין דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו, והיינו דבזמן שהעיסות נושכות זב"ז נתחדש שרואים אותם כאילו הם מחוברים והוו עיסה אחת, אבל כל זה נתחדש דוקא באופן שהוא באמת מעונין בחיבור או עכ"פ לא מתנגד, אבל אם הוא מקפיד ורוצה שלא יתחברו בכה"ג לא נתחדש שע"י נגיעה הוי כעיסה אחת, וממילא אין דין עיסה זו כעיסה שעשויה ע"מ לחלק, דבעשויה ע"מ לחלק הוי עיסה גמורה שיש בה

יהיו פטורים מחלה, וכן כבר נהגו אבותינו ואבות אבותינו להפריש חלה בשבת וביו"ט, ומה"ט כת' דעכצ"ל בירו' דאירי שדעתו לחלק לאנשים הרבה וכ"פ הש"ך.

ולפי"ד צ"ב הדין דבאדם אחד אם מקפיד שלא יגעו אי"ז מצטרף האיך איירי, דבשלמא לפמשנ"ת לעיל דהוי חידוש מיוחד דבמקום שמקפידים על הנגיעה הנגיעה אינה מצרפת, א"ש דהוי דין נוסף דאפי' שאינו עשוי ע"מ לחלק מ"מ כיון שמקפיד אין הנגיעה מצרפת ומה"ט פטור. אבל להגר"א דפי' דמקפיד לאו דוקא אלא תלוי אם עשוי ע"מ לחלק או לא, א"כ קשה בלשון השו"ע "ואם היה מקפיד שלא יגעו" דלא משמע כלל שעשוי ע"מ לחלק, וביותר דאי הוי מדין דעשוי ע"מ לחלק א"כ מ"ש דהכא נקט "מקפיד" ובסעי' ב' נקט השו"ע "דעשוי ע"מ לחלק", הו"ל לומר בתרווייהו אותה הלשון. ועוד דהגר"א ס"ל דע"מ לחלק היינו לב' בנ"א א"כ מה הנפק"מ בין אדם אחד שמקפיד לב' בנ"א שמקפידים, וצ"ע.

עוד יש להעיר בחזו"א [זרעים ליקוטים סי' ב' אות ג'] דכת' דהעושה עיסה לחלקה בצק פטורה היינו דוקא אם מקפיד על תערוכתן אחר החלוקה, אבל אם אחר חלוקה אינו מקפיד על נשיכתן לא גרע מב' עיסות שנשכו זב"ז. אבל כשדעתו לחלקן ולעשותן בדפוסים מיוחדים או למשוך פניהן של מקצתן בביצים ושמן וכיו"ב שיקפיד אחר חלוקתן על

נשיכתן זב"ז זה מקרי ע"מ לחלק, ואם דעתו לחלק רק משום שרוצה בפתין קטנות ולא יקפיד על נשיכתן גם אחר חלוקה זה לא מקרי ע"מ לחלק, עכ"ל.

ולכאור' לפמש"כ דאם מקפיד אחר חלוקתן על נשיכתן זב"ז חשיב ע"מ לחלק, צ"ב האיך נוהגין היום להפריש חלה כשאופים חלות לשבת הא מקפידים על נשיכתן כדי שיהיה לחם משנה וכדו', וכן צ"ב מש"כ בסו"ד דאם רק משום שרוצה בפתין קטנות ולא יקפיד על נשיכתן וכו', הא כיון שרוצה פתין קטנות ע"כ שמקפיד על נשיכתן דהא אינו רוצה אחד גדול ויחתוך לאחר אפייתן. וי"ל דכשעושה בדפוסים מיוחדים היינו כגון שעשה בצק צורת מגן דוד או מפתח וכדו' או שטח פניהן של מקצתן בביצים, דבהנהו אם ינשכו ויתחברו אפילו במקצת כבר נתבטל כל הצורה המיוחדת של פת זו, שהרי רוצה דוקא פת עם דפוס מסוים והחיבור לפת השני מבטלו, וכן בטח פניהן של מקצתן בביצים וכדו', דהוי כמין אחר ודינו כמקפיד. אבל כשדעתו משום שרוצה פתין קטנות או חלות בפנ"ע כיון שזה לא רצון וקפידא במהות העיסה מצד עצמה שלא תיפסד הצורה או שלא יתערבו הטעמים השונים, אלא ענין צדדי של גודל או מספר שתהיינה לו חתיכות קטנות או חלות נפרדות שיוכל לקיים את הדין דלחם משנה או כמו שרגילים בשמחות מנהג כבוד ליתן לפני כל אחד פת שלמה, בזה י"ל שפיר שאי"ז נחשב ע"מ לחלק וחייב בחלה, ואכתי צ"ב.

הרב ישראל מאיר נוימן

בפטורא דמקפדת על תערוכתן

בשאין לה מקום היכן ללוש מילתיה דר' יונה אמר היה לה מקום ללוש והיא עושה אותם בב' מקומות מקפדת היא נקי וקיבר מקפדת היא.

וברמ"א סי' שכ"ו (והוא מתרומת הדשן) כ' דה"ה שתי עיסות שיש באחת כרכום ובשנית אין בה דאין מצטרפות אפי' הן של אשה אחת.

בעיקר הדין דאחת שמקפדת עשו אותה כב' נשים יש לעורר ממשנה ב' דחיתין וכוסמין מצטרפין זל"ז ולכאור' הדרך הוא דמקפידות על תערוכתן. ועמד ע"ז בשו"ת מהר"ח או"ז סי' ל"ד וז"ל ואיני מבין וכי

פ"ד מ"א. שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור.

ובר"ש אפילו הן ממין אחד. ואין מועיל לא נשיכה ולא צירוף סל כיון דמקפידות ואפי' לשין שני הקבין בבת אחת כיון דסופו ליחלק כדפרשי' בפ"ק גבי נחתום שעשה שאור לחלק. ירושלמי א"ר יוחנן סתם אשה אחת אינה מקפדת שתיים מקפידות אחת שמקפדת עשו אותה כשתי נשים שתי נשים שאינן מקפידות עשו אותן כאשה אחת אם אינה מקפדת למה היא עושה אותן בב' מקומות א"ר יונה

אין הנשים מקפידות מללוש שעורין ושיפון יחד לא יחשב זה נקי וקיבר דאמר בירושלמי נקי וקיבר מקפדת הוא וצ"ע.

וי"ש לישב קצת דנראה פשוט דהקפידא דמתני' אינו שלא יתערבו ויבללו זב"ז אלא תלוי בקפידא שלא ישכו זב"ז ונקי וקיבר וכן י"ב כורכום ואי"ב כורכום סתמן שמקפדת אפי' שלא ישכו זב"ז וחיטין וכוסמין סתמן שאין מקפדת על נשיכתן וע"כ ממצטרפין. וכ"כ בחור"ב.

ב. ביסוד פטורא דמשנתנו הנה מד' הר"ש משמע קצת דמדמי לה לפטורא דע"מ לחלק, ונראה דמצאנו בזה ב' דרכים ונבארם בעזהשי"ת. דרך הגר"א ודעימיה נראה דחלוק הפטור דמשנתנו מפטורא דע"מ לחלק בשרשם ונבאר מקור ד"ז והחילוקים והנפק"מ שבין שני הפטורים.

א. בשו"ך סי' שכ"ו ס"ק ז' כתב דפטור דע"מ לחלק הוא דווקא בדעתו לחלקן בעודן בצק וכ"כ בביאור הגר"א סוס"ק ז'. ונראה דאף דנראה פשוט דמשנתנו איירי רק בדעתן להפרישן ולא שרק הקפידו מלכתחילה שלא יתערבו (ועיי' לקמן אות ד') מ"מ אף אם דעתו להפרישן רק אחר אפיה פטור וכ"כ המשנה ראשונה.

ב. בשו"ע סעיף ג' שנים שנתנו קמח לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחד מהן כשיעור אף על פי שיש בכללן כשיעור פטורה. וברמ"א שם (מד' הסמ"ג) ודוקא שערבן שלא מדעתן אבל מדעתן חייב שהרי אינן מקפידין. ובביאור הגר"א ס"ק ז' כתב דהוא שגגה גדולה ובודאי דפטורא דע"מ לחלק איירי אף באין מקפיד על תערוכתן. הרי לנו בד' הגר"א דל"ש ערבן זל"ז דע"מ לחלק איירי אף באין מקפדת. והביא הגר"א מירוש' דנח' ר' יוחנן ור"ל הממרח כריו ש"ח שלא מדעתו רי"א חייב ור"ל א פטור מתיב ר"ל ב' נשים שנתנו קמח לנחתום וכו' פטורת א"ל שניא היא שכן העושה עיסה ע"מ לחלק פטור א"ל והא תנן נחתום שעשה עיסה ע"מ לחלק חייב א"ל אל תחיבני נחתום דלאו בדעתו הוא תלוי שמא לא ימצא לקוחות ויעשנה עיסה. ובדעת הראב"ד כ' הגר"א דע"מ לחלק איירי אף באשה אחת ואז הוא דווקא במקפדת ובב' נשים איירי אף באין מקפדת. וצ"ע סברת החילוק.

ג. דעת הגר"א וש"פ דע"מ לחלק הוא דווקא ע"מ לחלק לב' אנשים אבל ע"מ לחלק לב' עיסות של איש אחד חייב. ולפ"ז ודאי ל"ש פטורא

דמשנתנו לפטורא דע"מ לחלק דמשנתנו איירי אף באישה אחת. והגר"א שם הביא דבתוס' בברכות ל"ח. משמע דע"מ לחלק הוא אפי' באיש אחד וכן הביא ד' הראב"ד הנ"ל יעוי"ש דמתוך דבריו יוצא דע"מ לחלק הוא אף באיש אחד. והקשה עליהם הגר"א דד"ז לא יתכן דא"כ חלות תודה דשלש מצות מעשרון יהא פטורות מחלה וכן ריקקי נזיר ובמתני' (ו' פ"ק) חלות תודה וריקקי כו' וכן נהגו אבותינו ואבות אבותינו להפריש ואפי' בשבת וי"ט וע"כ ההיא דירושלמי לחלק לאנשים הרבה וכ"כ ש"ך ואף שבדברי הראב"ד א"א לפרש כמבואר למעיין בדבריו היטב וא"כ גם הראב"ד איש שלומינו ואין חולק בזה וכן סה"ת וסמ"ג ומרדכי וש"פ כולם כתבו דין העשוי לחלק בב' תלמידים וכיוצא כו' וכן משמע בירושלמי רפ"ד יש דברים שהן חיבור בחלה ואינן חיבור בטבול יום חיבור בטבול יום ואינן חיבור בחלה בחלה דתנינן ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב ואינן חיבור בטבול יום דתנינן תמן המכניס חלות ע"מ להפריש ונשכו בש"א חיבור בטבול יום ובה"א אינן חיבור חיבור בטבול יום ואינן חיבור בחלה דתנינן תמן בשר הקדש שקדם עליו הקיפה הא שאר כל הקיפה חיבור ואינן סופן לחתכו ר"ל לחלקו לכהנים הרבה ואינן חיבור לחלה דאר"י העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה מן החלה וע"כ צ"ל לאנשים הרבה אבל לדידה חייבת ממש"ש חיבור בחלה ואינן חיבור בט"י דתנינן כו' ע"מ להפריש כו' ועבמתני' ריש טבול יום. עכ"ד הגר"א.

ד. ביאור החילוק נראה ע"פ המשנה בריש טבו"י שהביא הגר"א דגבי טבו"י המכנס חלות ע"מ להפריש ונשכו זב"ז לב"ה אינו חיבור ואף דבטבו"י בע"מ לחלק הוי חיבור. והביאור י"ל דבנשיכה אינו חיבור גמור כמו תערוכת וכשדעתו להפרישן נחשב שאינו מחובר מעיקרא כלל, ואינו דומה לע"מ לחלק דאיירי בתערוכת גמורה וע"כ עכשיו אע"פ שהם פטורין נחשב כעיסה אחת ורק דיש בו פוטר חדש ע"י מה שדעתו לחלק ואינו מחשיב עיקר העיסה שאינה מחוברת כמו במשנתנו. ונאמר דחלה במקפידין זע"ז הוי כמו טבו"י באין מקפיד דהוי כאין מחובר. ואי נימא הכי הרי לנו מקור טהור דמשנתנו איירי דוקא בדעתו להפרישן וכמו בטבו"י.

ה. עפי"ז יל"ד ע"ד אפשר לחדש נפק"מ נוספת לדין המבואר בירוש' סוף פ"ג (והו' בשו"ע

חיסרון בעיקר הצירוף וע"כ סגי בע"מ לחלק באישה אחת ורק דלשיטת הראב"ד הוא אפי' כשנתערבו לגמרי.

ג. דרך אחרת בבי' משנתנו היא לפמש"כ ברמ"א הנ"ל אות ב' בשם הסמ"ג דפטורא דע"מ לחלק הוא רק בנתערבו שלא מדעתן ומקורם לכאור' ממשנתנו, הרי שמשנתנו לפ"ד איירי בפטור ע"מ לחלק. וכ"מ קצת בר"ש דמשנתנו איירי בפטור ע"מ לחלק וכ"מ ברשב"א שער ב' אות י' יעו"ש.

ע"פ דעת הרמ"א מיושב בפשיטות קו' הגר"א על התוס' בברכות ל"ז שסוברים דע"מ לחלק איירי אף בע"מ לחלק לאשה אחת, והק' הגר"א מחלות תודה ורקיקי נזיר וממנהג אבותינו, ולהרמ"א הכל מיושב דיש להעמיד הכל באופן שאין מקפיד שיתערבו (רק דצ"ע בתוס' אם אמרו דבריהם על כהאי גונא).

החזו"א (ליקוטים סי' ב' אות ב, ג') כ' לישב שי' התוס' דע"מ לחלק איירי דוקא באופן שמקפיד אח"כ על תערובתן שלא ישכו זב"ז אחר שיחלקן כיון שאם אין מקפיד לא גרע מעושה ב' עיסות ונתערבו דבאין מקפידות מצטרפין.

ובפתחי תשובה הביא מב"א לישב ע"מ לחלק היינו דוקא באופן שלא יהא אחר האפיה צירוף סל דאל"כ אין החלוקה מתקיימת. (והחזו"א כ' לפי"ד דבכל ע"מ לחלק באיש אחד יהא חייב שמא יצטרפו אח"כ בסל). עפ"ד הפת"ש יל"ד להחילוק הנ"ל בין משנתנו לפטורא דע"מ לחלק דנראה דמשנתנו לא יועיל מה שדעתן לצרף אח"כ בסל לחייב למפרע משעת נשיכה באופן שמקפידות.

שכ"ו י') דעיסה של ב' ישראלים שעשאוה ע"מ לחלק וחלקוה והוסיף כ"א על השיעור עד שיש בעיסתו לבדה שיעור פטור מפני שבשעת חובתה היתה פטורה ולהנ"ל אפשר דזהו דוקא בע"מ לחלק דהוא דין פטור משא"כ בב' עיסות שנשכו נחשב שמעולם לא היה שיעור. וצ"ע ועי' ר"ש משנה ב' שמדבריו יוצא שלא שהנ"ל ואפ' דהר"ש לשיטתו ביאר משנתנו דהוא ממש פטור ע"מ לחלק. וצ"ע.

ו. עוד נ"מ יל"ד דבע"מ לחלק אי' בירושלמי (הובא בר"ש פ"א מ"ז) דנחתום העושה ע"מ לחלק חייב שלא בדעתו הוא תלוי אלא בדעת הלכותות ושמא ימצא לקוחות והיינו דבעינן שיהא דעתו לחלקן בוודאי.

ולהנ"ל אולי י"ל דזה שייך דוקא בע"מ לחלק אבל בב' עיסות שנשכו זב"ז ומקפידות אף הדברדבע"מ לחלק הוא מחשבה הפוטרת ולזה בעינן דווקא מחשבה גמורה אבל ב' עיסות שנשכו אדרבה בזמן שדעתו להפרידן חסר בעיקר צירופן ומה דבעינן דעתו להפרידן הוא דין אחר מע"מ לחלק וסגי לזה בדעת כל שהוא. [ע"ד פלפול י"ל באופ"א דע"מ לחלק במחשבה המסופקת לא סגי דכיון דבעצם הוא מחויב וע"מ לחלק הוא דין פטור והוי כאין ספק מוציא מידי וודאי משא"כ בב' עיסות שנשכו סגי בספק כיון דאם דעתו להפרידן הרי לא היה כאן שיעור מעולם. וצ"ע].

ז. בסוף החילוק הב' הבאנו בי' הגר"א בדעת הראב"ד שמחלק דבע"מ לחלק באישה אחת פטור דוקא במקפדת שלא יתערבו ובב' נשים פטור אף במקפדות ויל"פ ע"ד הנ"ל דבמקפדת הוא

הרב יונה שרייבר

בענין הפרשת תרו"מ וחלה ממין על שאינו מינו

התם איירי בכלול ולכן מצטרפים כל המינים, משא"כ הכא איירי בנשוך אין מצטרפין.

ובר"ש ריש כלאים הק' אמאי חייבים וכוסמין מצטרפין הא הוו כלאים זב"ז ולענין תרו"מ נחשב מין על שאינו מינו כל שהוא כלאים בחבירו,

פ"ד מ"ב. מבואר במתני' דחלה אינה מצטרפת אלא מין במינו, ומ"מ חייבים מצטרפות עם הכוסמין לפי שהם מין חייבים, וכמו"כ שעורים מצטרפין עם הכל מלבד מחייבים. וכתב הר"ש בשם הירושלמי דמתני' איירי בנשיכה דמתחייבים חייבים וכוסמין, ומה ששנינו לעיל ברפ"ק דכל המינים מצטרפים זה עם זה

להפריש תרו"מ מחיטים וכוסמין ועשה מהם עיסה א"י להפריש מחיטים על כוסמין אע"ג דכעת הן מין אחד כיון דבעודה תבואה היו ב' מינים. ומ"מ לענין חלה נחשב מין אחד.

ויל"פ בב"א א' מטעם דמין בשאינו מינו הן ב' מחייבים, וכל שסו"ס בעידנא דחל חיובא היו חיטים וכוסמין ב' מינים הרי יש להם ב' מחייבים וא"י להפריש ממחייב אחד על חבירו. (ב) אף אי נימא דמין בשאינו מינו הוא דין בצורת ההפרשה מ"מ כיון דחיובא דתרו"מ חל בעודה תבואה נמצא דאף כעשאה בצק מ"מ התורה תבואה שבו היא החייבת בתרו"מ ולא הבצק שבו (ואין לוקה משום טבל על אכילת הבצק שאין בו כזית דגן אלא בצירוף מים).^א ולכך כשעשאה עיסה אין נחשב חיטים וכוסמין מין אחד מחמת בשם תבואה הן חלוקין, אבל לענין חלה דחיובם חל בעודם בצק ואז סו"ס מין אחד הן שייך להפריש חלה מזה על זה.

ובתוס' שאנן פסחים לה. ובחי' הר"ן שם ביארו הת"י א' שבר"ש דכמו דחזינן דלענין בלול שייך להפריש אף משעורים על חיטים מטעם שעיסתן דומה זל"ז, ואינו נחשב מין בשאינו מינו, ה"ה לענין חיטים וכוסמין שנושכין זב"ז שייך להפריש מחיטים על כוסמין שהרי עיסתן דומה זל"ז, וכ"ה בתוספות בפסחים ד"נ: דשייך להפריש בבלול חיטים על שעורים, אולם בתוס' הרא"ש שם נחלק ע"ז וס"ל דא"א להפריש דסו"ס הוי ממינו על שאינו מינו, (ובזה א"ש ד' הרא"ש בריש חלה הנ"ל שהק' דוקא מנשך ולא מבלול).

ולד' התוס' דחיטים בשעורים אין בהם חסרון דמינו בשאינו מינו בבלול כ' בפרישה בס' רכ"ז דדוקא כשלש ביחד חיטים ושעורים אבל כשהיה כל אחד עיסה בפנ"ע ולאחמ"כ בללן א"י להפריש מחיטים על שעורים. ובט"ז שם פליג עליה וס"ל דכיון דסו"ס בלול כאחד וודאי מצטרפין. וכבר כתבו שכ"ה בירושלמי דאפילו בציקות מצטרפין וכהט"ז. ולכאור' לדברי הט"ז דבציקות מצטרפין היינו אפילו כשהיה

ומאי שנא דלענין חלה חיטין וכוסמין חשיבי אותו מין, (וברא"ש ריש חלה ג"כ הק' כן) (בתוספותיו ובפסקיו) והקשה רק על נשך אמאי מצטרפין ולא על בלול, וי"ל דעל בלול לק"מ דכיון דבלולין זב"ז הרי חיטים נז"ט בשעורין וממה שיפריש יש בו מב' המינים). והיינו דאע"ג דמתני' לא קתני שאפשר להפריש מזה על זה, מ"מ ס"ל להראשונים דכיון דקתני סתמא דמתחייבין בחלה מסתמא אפשר להפריש זע"ז. [ולד' המקו"ח בסי' תנו דחיוב חלה פוטרת את העיסה שממנה הופרש אפילו כשמתכוין להדיא שלא לפטור, וה"ט דחיוב חלה אינו כתרו"מ שמפריש על הכל, אלא דין חלה הוא לתת מהעיסה לכהן וסו"ס ניתן מהעיסה וכראשית הגז. יל"ע בזה דלכאורה אינו נחשב מפריש ממינו על שאינו מינו שאין כאן הפרשה על שאינו מינו (דמקרא דלמדנו דבעי מין על מינו היינו דבעי חלה לזה וחלה לזה, וכאן אינו מפריש על שאינו מינו אלא מרים מהחלה)].

ותי' בב"א א' דאע"ג דלענין תרומה חשיבי מין אחד היינו מחמת שאינם דומים זל"ז בתבואה (דלענין כלאים תלוי במראה התבואה), מ"מ לענין חלה הואיל ועיסתן דומה זל"ז חשיבי מין במינו ומצטרפין. (ב) דכל מאי שמצטרפין לענין חלה הינו מחמת שמצטרפין לחיוב חלה, אבל כאשר יש בכל אחד חיוב בפנ"ע א"א להפריש על שאינו מינו. ונראה הטעם דדינא דא"א להפריש על שאינו מינו אינו מטעם דב' חיובים ניהו", אלא הוא דין בצורת ההפרשה דבעי דוקא ממינו והיינו דצריך שיהיה מאותו פרי שנתחייב דבעי חלב לזה ולזה, ולו יצויר שיהיה פרי שהוא ב' מינים יוכל להפריש ממינו על שאינו מינו דסו"ס ההפרשה מאותו פרי, וכאן כיון שמצטרפין לחיוב הרי זה עיסה אחת לחיוב חלה ולכך יכול להפריש ממינו על שאינו מינו והיינו דהחיוב חלה מצרפן ליחשב עיסה אחת.^ב

ובתני' א' דהר"ש דחלוק דינא דמינו בשאינו מינו בחלה מתרומה, יל"ע דהרי זה ברור דאם שכח

א. ענין ב' מחייבים במינו על שאינו מינו הוא צ"ב דסו"ס חיטים ושעורים כולוהו דגן איקרי, וביחוד בחלה שאין שם אלא שם אחד דחיוב חלה. וראיתי בכתבי אאמור"ר הגאון שליט"א שביאר בזה דשעורים שהם מין אחר מחיטים הרי יש בהם שם דגן מחמת השעורים שבו ומה שיש בשעורים הרי אין בחיטים נמצא דכשמפריש מחיטים על שעורים לא קיים חובת דגן שיש בשעורים ואכתי נתחייב מחמת התורה דגן שיש בשעורים ואין בחיטים.

ב. והעירו דמ"מ בעשה עיסה גדולה נחייבנה כולה בחיוב אחד של חלה ויוכל להפריש מחיטים על כוסמין אע"פ שיש בכל אחד בפנ"ע כשיעור מטעם דסו"ס נתחייבה בחיוב אחד של חלה ויש ליישב.

ג. ואפשר שילקה מטעם נז"ט, או כמו איסור שתפח אבל לא דעצם המים יש בהם תורת חיוב תרו"מ.

אע"ג דדומה עיסתן דסו"ס זה חדש וזה ישן, ורק לענין צירוף לחיוב חלה שיחשב עיסה אחת קאתי ר"י לומר ק"ו, וכ"ה לשון ר"י דיטול מהאמצע משמע דצריך ליטול מהחדש ומהישן, ברם הגר"א פ"י דלר' ישמעאל יכול ג"כ ליטול מחדש על הישן וישן על החדש ול' ר"י דיטול מהאמצע ל"ד. וצ"ב דמה ענין חדש וישן למין על שאינו מינו דהא חדש וישן אע"ג דהוא מין אחד מ"מ א"א להפריש מאחד על חבירו.

ובחזו"א בגליונות (הל' תרומות) כ' דהא דא"א להפריש מהחדש על הישן אינו מטעם דב' מינים הן אלא דכל שנה מחייב בפנ"ע הוא, והוה כמפטור על החיוב ומחויב על פטור דכל שנה יש לו מחייב בפנ"ע. וכתב להוכיח מזה דלא כהגר"ח שכ' דחיוב חלה תלוי בעיסה, דא"כ דאין שום משמעות לגידול אמאי יש חסרון דמחדש על הישן הא כיון שנתגלגלו בשנה אחת מה איכפ"ל שיעקר גידולם היה בשנה אחרת. ובירושלמי (הו"ד בד"א פ"ו ממתנו"ע ה"ה) מבואר דפירות חו"ל שנתמרחו בארץ תלוי בחיובם של שנת גידול ולא של שנת חיוב מעשרות לענין חיוב מע"ש ומעשר עני, ומסתמא ה"ה דחדש על הישן תלוי בשנת גידול ולא בשנת חיוב, ולכאור' לד' החזו"א דל"ש לדון כל שנה חיוב בפנ"ע אי חיוב חלה תלוי בעודה עיסה ה"ה ג"כ לגידול דחו"ל דצריך שלא יהא תלוי בשעת גידול אלא בשעת חיוב, ומד' הירושלמי מבואר דלא כמ"ש החזו"א דחדש על הישן היינו כמין על שאינו מינו דכל שנה ושנה דנים כיכול בפנ"ע וכמין בפנ"ע ולכך אף גידול בחו"ל נחשב שנת גידול. (ודין מע"ש ומעשר עני ג"כ תלוי ביכול שנה מסוימת ולא בחיוב).

ומעתה י"ל ד' הירושלמי בסוגיין לפי' הגר"א דאי חייטין וכוסמין שעיסתן דומה מהני

בכל בצק כשעור חלה ובללן ביחד לת' הא' בר"ש דאין בחלה חסרון דמין בשאינו מינו ולא נזכר חילוק בין כשהיה שעור קודם בלילה או לא. ויל"ע בזה דכיון שכבר נתחייב בחלה חייטים מצ"ע ושעורים מצ"ע ולאחמ"כ בללן, אמאי יוכל להפריש מחייטים על שעורים לש"י התוס' ותוס' שאנץ והר"ן הא הוי ממין על שאינו מינו, ואי נימא דהחסרון דמין על שאינו מינו מטעם שהם ב' מחייבים צ"ב דסו"ס כבר נתחייבו כאן חייטים בפנ"ע וא"כ כשבוללן לאחמ"כ איך יוכל להפריש מחייטין על שעורין, אבל אי נימא דדינא דמין בשאינו מינו הוא חיוב אחד ואעפ"כ א"א להפריש תרו"מ לאחר שנעשו עיסה משום דלענין חיוב תרו"מ תלי דינא דמינו בשאינו מינו בשם דגן שבו וכש"נ, ודווקא לענין חלה תלוי באיזה מין הוא כשהוא עיסה, א"כ כיון שבוללן ונעשו עיסה אחת שייך להפריש מחייטים על שעורים שבוללתן כאחד נעשו עיסתן דומה והוא מין במינו לענין חלה וכש"נ לעיל.

ובמתני' לקמן (מ"ד) דקב חדש וקב ישן שנשכו זב"ז לר' ישמעאל יטול מהאמצע (שיש בו מהחדש והישן) ורבנן אסרי, ומבוי' בירושלמי דטעמא דר"י דאי בחייטים וכוסמין מהני נשיכה לחברן חדש וישן מיבעיא, וג"כ רבנן מודו ליה בעיקר הק"ו רק גזרי התם. ויל"ע מה הק"ו הא חייטים וכוסמין דדינם מצד דהן ב' מינים מהני נשיכה דהוה עיסתן דומה, אבל חדש וישן א"א להפריש מטעם דזה חדש וזה ישן ולא מטעם דב' מינים הן וא"כ מה יועיל שעיסתן דומה זל"ז.

ובאמת באבנ"ז (יו"ד סי' תרז) פי' דהירושלמי לא איירי לענין הפרשה אלא לענין צירוף אבל להפרשה ג"כ לר"י א"י להפריש מהחדש על הישן

ד. וברש"ש הקשה מהא דקי"ל גבי ראשית הגז בחולין קלו. דחדש וישן ג"כ אין מצטרפין לשעור ד' גיזות וכמו"כ לענין מעשר בהמה קי"ל בבכורות נו: דה' שגולדו קודם ר"ה וה' שגולדו לאחר ר"ה אין מצטרפין ומ"ש דלענין חלה אע"ג דאין מפרישין מזע"ז מ"מ מצטרפין לחיוב חלה, ויש שר"ל דלענין חלה שטובל יש משמעות לצרוף בלא חובת ההפרשה שבוה ולכך מצטרף אע"פ שא"א להפריש מזע"ז כיון דמצטרף רק לאיסור טבל. משא"כ במעשר בהמה וראשית הגז שאינם טובלים, ואי"נ כן דהרי כל הדין דטבל הוא מחמת חובת ההפרשה וכיון דלענין הפרשה אינו מצטרף אמאי יצטרף לטבול. ונאה לחלק באופ"א דהרי חלוק דינא דרה"ג ומעשר בהמה מחלה דבראשית הגז חובת ההפרשה הוא משיעור ד' גיזות ומי' צאן דצריך לתת מהם לכהן וא"א לקחת רה"ג של חבירו ולהפריש על שלו כמ"ש בחזו"א זרעים (ליקוטים ס"ז או"א) והיינו דהדין הפרשה הוא לתת מיניה וביה לכהן (ואם צבע מקצת כ' התוס' ב"ק סו. דיתן משאר הגז לכהן ויקיים בכך חיובו) וכמו"כ מעשר בהמה. משא"כ חלה אפשר להפריש ממקו"א ע"ז והיינו דכולה נעשית טבולה ויש בכולה ממון כהן וכמ"ש התוס' בפסחים לה. גבי אתרוג של טבל דלא מקרי לכם אע"ג דאפשר להפריש ממקו"א, ורק יכול להפריש ממקצת על הכל כמו שיכול להפריש ממקו"א ע"ז (דלא כהמקו"ח הנ"ל). ולכך השיעור בחלה הוא רק הכ"ת לחיוב אבל כשנהיה חיוב נהיה כולו טבל בלא משמעות לשיעור דכל חלק וחלק שבו נעשה טבל ולכך ג"כ חדש וישן מצטרפין, משא"כ ברה"ג (ומעשר בהמה) דבשיעור הוא גוף החיוב וכיון דלענין הפרשה אינו פוטר חדש על ישן א"א דלא יצטרף לחיוב דכל החיוב מגיע מחמת חובת ההפרשה דחובת ההפרשה שייך בגוף החיוב וכש"נ.

להחשיבם כמין אחד דעיסתן דומה זל"ז נעשים כאחד, ק"ו חדש וישן שיעשו בכך עיסה אחת. ולפי"ז הרי לפי"ד הגר"א ברור דג"כ לר"י א"א להפריש מחדש על הישן אלא כשיש נשיכה אבל בל"ז א"א להפריש, ומסתמא ה"ה חטים וכוסמין כן דווקא כשיש נשיכה דהא ר"י מדמה חדש וישן לחטים וכוסמין". ולפי"ז במתני' דקתני דמצטרפין היינו דוקא בנשיכה, ומסתמא מתני' איירי דלש חטים בפנ"ע וכוסמין בפנ"ע ונשכו ולשי' הר"ש בתי' א' אף בשיש בכל אחד כשיעור ונתחייבו כ"א להפריש ממנו אעפ"כ כשנשכו אח"כ מהני להפריש מחטים

על הכוסמין דעיסתן דומה זל"ז והיינו כש"נ דמין על שאינו מינו הוא דין בצורת ההפרשה ולא שב' מחייבין הם ולכן כשעיסתן דומה זל"ז מצטרפין. ואאמו"ר הגאון שליט"א הביא ראיה עצומה דמין במינו הוא מחייב אחד ממה שאמרו בב"ב פד: דין וחומץ הן ב' מינים לענין מין על שאינו מינו (ותלי ליה שם בדין מין על שאינו מינו לענין מקח וומכרו והרי חיוב חומץ הינו מחמת שחל חיוב עליו בעודו יין ואעפ"כ אי לענין מו"מ חשיב ב' מינים מב' שם בגמ' דה"ה לענין תרו"מ והיינו אע"פ שאותו חיוב הן מ"מ א"א להפריש דכעת הוה מין בשאינו מינו.

הרב אופק פלד

בדין צירוף לשני קבין

פ"ד מ"ג. שני קבין וקב אורז או קב תרומה באמצע אינן מצטרפין וכו'.

ובר"ש הביא מהירושלמי והוא מדברי התוספתא דקב מין אחר מצטרף וכן קב אישה אחרת וכמו קב דבר שנטלה חלתו שמצרף אבל קב הקדש וקב של עכו"ם אין מצטרף כיון דאינו שייך כלל בחיוב חלה.

ובפשטות מה שמצרף הוא שחשיב חיבור בין הקבין ועי"ז חשיבי לעיסה אחת ולכך הוא דבעי שיהיה שייך בחיוב הפרשת חלה להיות עיסה אחת לחיוב.

והנה ידועים דברי הגר"ח (הל' חו"מ פ"ו הל"ה) שכתב דעיסה מחיטין ואורז יכול להתחייב בחלה אפי' אי אין בחיטין שיעור חלה לרבנן [ואפי' אי נימא דרבנן מודים לרשב"ג במצה] ע"י הדין גרירה ואע"פ שאין שיעור מהחיטין כיון דהדין שיעור הוא דין שיהיה עיסה של חמשת רבעים, וכשיש עיסה כל מקצת מהעיסה חייבת בחלה אפי' שאין שיעור במין

המחויב. וכתב להוכיח זה מהירושלמי הכא גבי חצי קב חיטין וחצי קב שעורין וחצי קב כוסמין באמצע שנוטל מין הכוסמין אפי' שאין שיעור במין המחויב כיון דסו"ס יש עיסה של חמשת רבעים מתחייב וכל מקצת חייב. ובחזו"א בגליונות שם פליג דכל הדין של הירושלמי הוא רק בחיטין וכעין זה שהוא מין חיוב אלא שחסר בשיעור ומשא"כ אורז אינו מין חיוב כלל ולכך כתב דצ"ל דהדין גרירה הוא מחשיב האורז לגמרי כחיטין, ומשמע דלא פליג על עצם היסוד דלא בעינן שיעור מהמין המחויב אלא שלמד דהדין עיסה הוא רק ממין שהוא בר חיוב יעו"ש.

והנה עפ"ז יש לעיין דאי הוא דין עיסה ולא בעינן שיעור מהמין המחויב א"כ אמאי בקב חיטין וקב שעורין שהשיכן אין מתחייב בחלה הרי לא בעינן שיעור אלא רק שיהיה עיסה של חמשת רבעים, ולכא"ו הוא דחיטין ושעורין בנשך חסר בחיבור ביניהם ולכך אינו מצטרף לשיעור.

אולם יש לעיין בזה דהרי מבואר במתני' דקב מין אחר מצטרף ומוכח דמצד החיבור לא חסר וא"כ

ה. ובמתני' לקמן מבואר דשני קבין חטים שיש ביניהם קב שעורים מצטרפין, לפי ששעורים שהוא בר חיובא אינו מפסיק, ובירושלמי- לגי' הגר"א- פריך מ"ש מדינא דאם יש חטים וכוסמין, ושעורים באמצע דאין מצטרף ומ"ש חטים וחטים, ושעורים באמצע דמצטרף, ומשני דאין החטים מצטרפין עם הכוסמין אלא מפני שמדמה לו וכיון שהוא רחוק אינו מדמה לו, ולכא"ו אין הכוונה דמדמה בטעם העיסה דהא איירי בנשך ולא בבלול, א"ו דמדמה לו דחשיב עיסה אחת אבל כשיש שעורין באמצע אינו נחשב עיסה אחת כיון דסו"ס ב' מינין הן, והיינו כש"נ בדעת הגר"א דחיטין וכוסמין דווקא ע"י נשיכה אפשר להפריש דמשוי ליה עיסה אחת.

קשה אמאי אין מתחייב בחלה אפי' דבעיסה לא חסר ולא בעינן שיהיה שיעור חיוב מהמין שאותו רוצים לחייב.

ובאמת שהוא צ"ב בעצם דברי הגר"ח גם לולי משנתינו דאי הדין דחמשת רבעים הוא דין בעיסה ולא בחיוב ואחרי שיש שיעור כל מקצת חייב א"כ אמאי בחצי רב חטיטין כו' מפריש מין הכוסמין ולא יוכל להפריש גם מהחטיטין או השעורין דאחרי דמצד החיבור לעיסה לא חסר דהכוסמין מחברים א"כ שיוכל להפריש גם מהכוסמין.

ומבואר לכאור' בזה דהדין עיסה שכתב הגר"ח אינו סתם במה שיש חיבור בעיסות אלא הוא דין בעיסה אחת וגם בחצי קב חטיטין וכו' כל מה שנחשב עיסה הוא רק כלפי הכוסמין ולא לגבי שאר המינים ולכך מפריש רק מין הכוסמין ובזה הוא מה שנאמר דלא בעינן שיהיה שיעור מהמין המחויב אלא רק שיעור בעיסה לגבי החיוב.

ובאמת לכאור' יש להקשות זה גם בלא כל האמור, והוא ממה דמצינו במשנה דקב דבר שנטלה חלתו מצרף ולכאור' פשוט דקב דבר שניטלה חלתו וקב טבל אין מצטרפים לחיוב ולכאור' לגבי הדין עיסה אין כל חסרון דהרי הוא מאותו מין ולא בעינן שיעור מהמין המחויב.

ובביאור הענין י"ל בזה הוא כמו שמצינו במשנה סוף פ"ק דאיכא דין בהפרשת חלה שיהיה חלה ששיריה ניכרים והוא דין בצורת ההפרשה שהפרשת חלה הוא כחלק מעיסה נמצא דמציאות העיסה נצרך לגבי צורת ההפרשה, וא"כ נמצא דבדין הפרשת חלה בעינן שיהי מציאות של עיסה לצורך קיום צורת החיוב של החלה וזהו הדין עיסה דבעינן בחלה וכמו שמצינו לזה דוג' בדין של שיריה ניכרים, וכ"כ נאמר דהדין דבעינן שיעור עיסה הוא לצורך דין ההפרשה דצורת הפרשת חלה הוא כשמפריש מתוך עיסה שיש בה שיעור של חמשת רבעים אפי' דמצד עצם החיוב לא בעינן שיעור של חמשת רבעים מ"מ לענין דין ההפרשה בעינן שיהיה צורה של עיסה בשיעור זה לצורך קיום צורת ההפרשה, נמצא דכל הדין דבעינן שיהיה עיסה הוא דין לגבי ההפרשה של החלה.

ולפי"ז יובן יותר המח' של הגר"ח והחזו"א בזה אי לצורך הדין עיסה בעינן שיהיה דוקא מין בר חיובא או דגם אורז ע"י הדין גרירה מהני דכיון דהדין

עיסה נצרך לצורך צורת החיוב לצורך דין ההפרשה לכך דוקא אי הוא מין בר חיובא שייך להחשיבו לחלק מהעיסה שיחשב שההפרשה באה ממנו ובזה פליג הגר"ח דגם אורז ע"י הדין גרירה מהני לזה.

אלא דכיון דצורת החיוב של החלה הוא כהפרשה מתוך עיסה שהיא בשיעור זה היכא שלא יהיה שיעור כיון שצורת החיוב לא יכולה להתקיים לא יתחייב כלל בחלה ולכך בפחות מכשיעור אינו טבל ומאידך הרי מצינו דהיכא שהיה עיסה של חמשת רבעים ואח"כ נתקלה חלק מהעיסה הרי גם יהיה חייב אפי' דלכאור' היום אין את צורת ההפרשה בתור חלק מעיסה של חמשת רבעים דכיון דהיה זמן שהיה עיסה ואז חל בו חיוב חלה כיון שהיה שייך בצורת החיוב שוב נשאר בו החיוב דאינו דין בבפועל של ההפרשה כמו הדין דשיריה ניכרים אלא בצורת החיוב ודו"ק.

ודוגמא לדבר אפשר לומר מדברי ר"ת הובא בר"ש לעיל פ"ב מ"ו גבי מח' הלל ושמאי אי שיעור חלה מקב או מקביים וכתב ר"ת דשמאי שלמד שהוא מקב משער למדת בעה"ב דשיעורו הוא אחד מכ"ד נמצא שמפריש כביצה שהוא אחד מכ"ד מקב והלל למדת נחתום אחד ממ"ח שהוא כביצה מקביים והוא שנחלקו בשיעור החיוב לגבי זה שיצא שההפרשה תהיה כביצה ונמצא דדין השיעור הוא לצורך קיום ההפרשה.

והנה אחר דנתבאר דיש דין עיסה לגבי חיוב חלה דחלק מצורת החיוב הוא כהפרשה מתוך עיסה ונתבאר בזה דבזה הוא הדין שיעור וזהו הדין עיסה, לפי"ז יובן דלכך קב דבר שנטלה חלתו אינו מצטרף להיות כחלק מהעיסה ליצור חיוב חלה אפי' שלצרף ב' קבין של חיוב שפיר מצרף דכיון דהדין עיסה הוא לצורך קיום דין ההפרשה שכל עיסה שניטלה חלתה שכבר הופרש ממנה חלה אינו מצטרף לדין עיסה זה.

ועוד י"ל עפ"ז דכיון דזהו הדין עיסה א"כ אפ"ל דהחסרון של חטיטין ושעורין בנשוך הוא מצד דין עיסה זה דהרי נתבאר דאין החסרון לא מצד החבור אלא מצד חסרון השיעור אלא י"ל דהחסרון הוא בדין עיסה זה דלא יכול להחשב עיסה אחת שההפרשה היא מתוך כל העיסה במקום שהעיסה היא משני מינים שאינם מתחברים מצד מציאותם כעיסה אפי' דמצד החיבור המציאותי לא חסר ולכך גם אי יש חיבור ע"י כוסמין מ"מ לענין הדין עיסה חסר במה שיחשב לעיסה אחת וכן במה שמבואר דלענין לצרף ב' קבין מצרף אפי' ע"י מין אחר.

וזהו הדין של הירושלמי דבחצי קב חיטין כו' מפריש דוקא מהכוסמין כיון דרק לגבי הכוסמין הוא נחשב לעיסה אחת דלגבי הכוסמין אין חסרון שהעיסות מתחברות לגבי הכוסמין דאין לו חסרון מה שאין כן לגבי החיטין או השעורין ולכך יכול להפריש רק מהכוסמין דרק בזה הוא דין עיסה אחת.

והנה עוד יש לעיין בזה מדברי הירושלמי במ"ח ר"ע ורבנן אי נוטל חלה מקב אי הוא חלה או לא ומפרש בירושלמי ר"ע מדמי לה לפירות שלא נגמרה מלאכתן עבר והפריש כו' ורבנן מדמו לה לתבואה שלא הביאה שליש עבר והפריש כו' חזרו לומר אינו

הרב אליעזר קנטור

הנוטל חלה מן הקב

ה' אשמועינן דהוא באמת מעיקר הדין דחיילא תרומה דמפרשי קודם גמר שיעורא למפרע.

אלא דאכתי צ"ע הא דתני חומרו קולו איזה חומר יש בזה השתא, דלכאורה כיון דלא חיילא חלה עד לכשישלם שיעורא א"כ השתא לאו חלה היא ואינה אסורה לזרים ואיזה חומר יש בה.

ועוד צ"ע הא דתני ב' קבין שניטלה חלתו של זה בפנ"ע ושל זה בפנ"ע, דלכא' כפילות זו דתני תרווייהו היא לרבנותא דרבנן, דאף שניטלה מכ"א מן הקבין מ"מ השתא דנצטרפו מחוייבין מעיקרא. והלא עיקר מתני' זו לחידושא דר"ע קאתי וכדמסיים נמצא חומרו קולו דהיינו אליבא דר"ע, ולמימר דהא דאמר דחיילא חלה אקב מעיקר הדין מדאורייתא הוא, וא"כ טפי הו"ל למיתני שניטלה מא' מהן, דאפי"ה פטרה חלתה לכל הקביים וכדיליף בירושלמי מאומר לכשיתלשו ונתלשו.

[אלא] דבאמת יש לעיין בזה אם אכן כן הוא הדין, דבאמת הואיל ונתפרש טעמא דר"ע משום דכאומר לכשיתלשו דמי יל"ע אם באמת באומר לכשיתלשו הוה מהני בכה"ג, דהן אמת זה קי"ל בקידושין סב. כל שבידו לאו כמחוסר מעשה ולא הוה כמחיל על דבר שלב"ל"ע, מ"מ הא ניחא לענין לדון הקב הזה שלפנינו כבידו להשלימו לקביים ולחייבו בהפרשה, אך לענין קב נוסף שלא היה אז עדיין

פ"ד מ"ד. הנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה וחכמים אומרים אינה חלה. ובמ"ה, שני קבין שניטלה חלתו של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו חזר ועשאן עסה אחת רבי עקיבא פוטר, וחכמים מחייבין נמצא חומרו קולו.

והר"ש הביא מהירושלמי דר"ע מדמי לה לפירות שלא נגמרה מלאכתן עבר והפריש מהן תרומה הרי זו תרומה, ורבנן מדמו לה לתבואה שלא הביאה שליש עבר והפריש ממנה חלה אינה חלה. חזרו לומר אינן דומין לא לפירות שלא נגמרה מלאכתן שאלו נגמרה מלאכתן ולא לתבואה שלא הביאה שליש שאלו הביאו שליש, אלא ר"ע מדמי ליה לאומר הרי זו תרומה על פירות האלו לכשיתלשו ונתלשו, ורבנן מדמו לה לאומר הרי זו תרומה על פירות הללו מחוברין.

ובפירוש הרא"ש כתב לבאר עפ"י המסקנא לר"ע דבאמת לא הוה תרומה אלא לכשישלם לכשיעור וכמו בפירות מחוברין לכשיתלשו דל"ה תרומה אלא לכשנתלשו. וצ"ב לדעתו מהו תוספת דמשנה ה' ע"פ משנה ד', דכל דינא דמ"ד אינו אלא דכשנשלם שיעורא חיילא חלה דמעיקרא, ומה חידשה ע"ז מ"ה דפטור השתא מן החלה. וביאר ע"ז בירושלמי דהוון בעי מימר מהלכה, פי' מדרבנן, מדתנינן ר"ע פוטר אפילו מדאורייתא. והיינו דבמשנה

בעולם כלל לכאור' י"ל דלא יהני כלל מה שבידו ליקח קמח חדש ולעשותו עוד עיסה, דהא בהא אמרי' התם מעיקרא בהמה השתא דעת אחרת, וע"ז שאין הגוף קיים עדיין לא אמרי' דמהני מה דבידו. ולכאור' הכא נמי שעדיין לא לש שום עיסה אחרת ועכ"פ אם אין לו עוד קמח, מה יהני מה שבידו לגמור עיסה זו ראשונה כלפי זה הקב שנתוסף אח"כ, ולא משמע כלל דאיירי במ"ד נמי בגיבול ב' עיסות כמבואר בסיפא ושבידו לחברן. וא"כ צ"ע באמת אם נפטר הקב השני בכה"ג. ולדון ולומר דבאמת מקב א' חיילא חלה והשני נפטר כיון ששוב אינו אלא קב א', זה ודאי אינו כלל, דודאי אקב באפי נפשיה לא חלה חלה כלל.

ובאמת דגם אם נדחוק ונוקי לכל דינא דמתני' דוקא כשהיה עכ"פ הגוף השני בעולם, אכתי יש בזה חידוש גדול טפי מכל מחיל בדשלבל"ע שבידו להביאו, דבאמת יש לומר דקב לעולם אינו מחוייב בחלה ורק אחר המצטרף עמו הוא המחייבו וכלפי עצמו היה לן לומר דלעולם אינו מחוייב, ומתבאר לכאורה דבדאיכא שיעורא מחוייב באמת כל משהו בפנ"ע, וכמבואר להלן משם הגר"ח.

ועוד יש להקשות בד' הראשונים שהביאו ד' הירושלמי דלעיל פ"ב ה"ב דכאן לכתחילה וכאן דיעבד אף שהביאו מסקנת הירושלמי דלדידה א"צ לזה כלל ולק"מ אא"כ אף להמסקנא חיילא חלה השתא.

וב"ז קשה בפירוש הרא"ש במתני' וצריך ליישב דבריו. ועכ"פ נראה דהר"ש שלא הזכיר כלל ד"ז דחל אלכשיבא לעולם אין לומר כלל דסובר כן אלא לעולם קאמר הירושלמי דהשתא הוא דחיילא ביה חלה אליבא דר"ע וכמו שסברו מעיקרא ולא נשתנה אלא טעם וגדר הדין וכמו שיתבאר בעז"ה.

ב. הנה גוף השקו"ט דהירושלמי צ"ב טובא, דבאמת מתחילה קאמר דר"ע מדמי לה לפירות שלא נגמרה מלאכתן ורבנן לפירות שלא הביאו שלישי, והיינו דפליגי בהאי דינא דבחלה דבעי שיעורא שלא מצינו כיו"ב בתרו"מ, אי דמי קודם לכן לקודם הבאת שלישי שאינם פירות כלל עדיין וכש"כ רש"י קידושין סב: (ד"ה לכשיביאו), או דדמי לקודם גמר מלאכה שאין חסר אלא החיוב אך שפיר פירות גמורין הוו וחייל עלייהו אי עישרן. ובזה פליגי ר"ע ורבנן. אך מה דחזרו לומר אינן דומין לשלא נגמרה שאלו נגמרה, ולא ללא הביאה שלישי שאלו הביאו, הן אמת

דבדר"ע הדר בזה לפי' הרא"ש וקאמר דבאמת לא חייל השתא אלא אך כשיבואו לעולם, אך מה דקהדר ביה בדרבנן צ"ב שלא שינה הדין כלום בחזרה זו ומעיקרא קאמר דלא חיילא חלה משום דומיא דל"ה שלישי והדר אמר משום דומיא דמחובר ומה תוכן שו"ט זו. ובפשוטו מה דאמר שהרי הביאו שלישי והרי נגמרה היינו דאין לדמותן לחסרון הני תנאים כיון דבאמת אין כאן הני חסרונות ואמאי נדמה ליה להתם. ובדר"ע קאמר דאפי' חסרון דאי גמר מלאכה דכלפי לכתחילה ל"ש למימר הכא דכבר באמת נגמרה וע"כ דחיסרון אחר הוא ומאן יימר דכלפיו מהניא הפרשה דקודם שבא.

וצריך לבאר מה דקאמר דדמי לפירות מחוברין היינו דדמי להיכא דהחפצא מצד עצמו נשלמו תנאיו לחיוב ודבר אחר הוא דגרם לו שלא יתחייב עדיין, דמחוברין שפיר פרי גמור אינן רק ילפותא מסויימת בספרי היא דלא חיילא בהו תרומה וכמו שהביאו התוס' קידושין (סב. ד"ה אין), וע"ז קאמר דרבנן מדמו לה לפירות מחוברין דהיינו שאף שהביאו שלישי ופרי גמור הוו מ"מ השתא דאינן מחוייבין בפועל הדין נמי דלא חלה תרומה שיפריש מינייהו וה"נ הכא אף שאין חסר אלא שיעורא בעלמא סו"ס אינן מחוייבין ולא חיילא.

ובדעת ר"ע נראה לבאר דהנה באמת הר"ש לא הזכיר כלל שיחול כשיבא לעולם ונראה דסובר דשפיר חייל השתא, ולפי"ז יתפרשו ד' הירושלמי כצורתן, דר"ע מדמי לה לאומר לכשיתלשו ונתלשו והיינו דמדמי להקב כמות שהוא השתא שלא נשלם שיעורו לאומר לכשיתלשו ונתלשו, והיינו דמה דמהני התם לכשיבואו לעולם מהני כאן קודם שבאה השלמת הקביים לעולם.

וביאור הדברים נראה דהנה הא דמהני בדבר שבידו להחיל בדבר שלא בא לעולם היינו ע"כ דכח העשיה דהאי חלות הוא בידו, והיינו דמה דאי אפשר לפעול בדבר שלא בא לעולם ואף אין חל לכשיבא היינו דכל שלא בא לעולם אין בידו כח העשיה דהאי חלות, וע"ז הוא דמהני מה שבידו להביאו לעולם דע"ז נחשב שפיר שיש לו השתא כח האי פעולה להחילה. ובזה נראה דקאמר ר"ע דחסרון שיעור לעולם אינו מבטל כח העשיה כיון שאין דין שיעור מגוף החפצא דהמחייב והיינו דגם בלא השיעור יש כאן החפץ המחוייב ואין השיעור אלא תנאי בעלמא להחיוב, וממילא כח הפרשה יש כאן שפיר אף שלא

ונראה בהקדם הערה אחת, דלכאור' יל"ע לר' יוחנן דאית ליה חצי שיעור אסור מן התורה וכדאמרינן ביומא עד. דכיון דחזי לאצטרופי איסורא קעביד, א"כ אמאי לא אמרינן נמי דיהא עכ"פ אסור מדאורייתא לאכול מעיסת קב משום דחזי לאצטרופי לכשיעור. והנראה דלא דמי כלל, דודאי כשאמרה תורה לא תאכל נבלה האיסור הוא כל משהו דהנבלה ורק עברה גמורה על הלאו אינה אלא באוכל ממנו כזית, אך בחלה שהשיעור אינו לאיזה איסור אלא לחלות דין החיוב א"כ מה שייך לדון על חציו, דזה כל ענין השיעור כאן שלא יחול החיוב, וכל שאין כאן השיעור לא שייך לומר כאן חזי לאצטרופי דאכתי החלות לא חלה כלל, וא"כ על כל משהו בלא הצירוף לא חל חיוב כלל.

וממילא דבאמת לא דמי כלל השיעור דחלה לדעלמא דכל עיקרו הוא בהחיוב עצמו ולא אך בהשלמה לאופן מסויים בהעבירה, וע"כ הגדיר הגר"ח דממילא אין כאן גם הגדר דבעלמא דהצירוף הוא ענין אחד דהיינו דכל הכזית יחד הוא דיוצר החיוב, דכאן אין ענין השיעור אלא ליצור החיוב אך כל שישנו השיעור שוב כל משהו בפנ"ע הוא המחייב.

ועפ"ז מובן טפי מה דאית ליה לר"ע דהואיל והכי טפי איכא למימר דאין השיעור כלל אלא רק תנאי להחיוב אך לא לאפשרות ההחלה בפנ"ע כלל.

באו. וממילא כיון שהוא אך חסרון בחיוב שפיר חיילא אף ההפרשה עצמה מהשתא. וזהו דיליף ר"ע מפירות מחוברין דהואיל ואין החסרון בהם בגוף החפצא המחוייב, אי"ז מעכב כח החלת ההפרשה, אלא דהתם מיהת החיסרון באפשרות החלות, דזה גופא הדין דאי אפשר שיחול תרו"מ על מחובר, אך הכא שאינו אלא חיסרון בחיוב קאמר ר"ע להמסקנא דאם אך אין חסר כח ההחלה שפיר גם תחול לגמרי החלה.

ג. אכן כ"ז טעון עדיין תוספת באור במה שאמרנו דהא פשיטא ליה לר"ע דכל דין השיעור הוא אך בהחיוב ולא בגוף אפשרות ההפרשה.

ונראה דהנה בחי' רח"ה הל' חו"מ כתב דדין שיעור עיסה הוא בהחפצא וביש בו השיעור מתחייב כל מקצת בפנ"ע בחלה, והוא מכח הסוגיא דהתם ואכ"מ, אך צ"ב באמת מאי שנא שיעור חלה מכל שיעורין שבתורה, וכגון באיסורין שחייב מלקות על אכילת כזית דפשיטא דאף שכל מקצת הוא מן החפצא דאיסורא וכדקיי"ל מטעם זה חצי שיעור אסור מה"ת וכמו שביארו האחרונים, מ"מ כלפי מה דבעינן שיעורא דהיינו כלפי המלקות פשוט דאין לומר דכל משהו בפנ"ע הוא המחייבין ורק הוא תנאי שיהיו הרבה משהוין, אלא ודאי דאך הצירוף דכזית יחד הוא הגורם שם אכילת איסור המחייבת, ומ"ש גבי חלה דנקטינן דמצד עצמו כל משהו מחוייב וכאילו אך דין צדדי הוא השיעור.

הרב אהרן ווייס

בגדר שיעור חיוב חלה

וכתב הגר"ח ז"ל דהשיעור ה' רבעים קמח הנאמר בחלה, אינו דין שיעור בהחיוב חלה, דלחיוב חלה באמת לא בעינן שום שיעור, אלא עיקר השיעור אינו אלא בשם העיסה, דבעינן לחיוב חלה, דכתיב עריסותיכם. ובפחות משיעור זה אין עלה שם עיסה, אבל מכיון דאיכא עלה שם עיסה, אז חל חיוב חלה על כל משהו ומשהו ממנה.

וראיתו, מהא דתניא בתוספתא פ"ק ובירושלמי פ"ד, ונפסק ביו"ד סימן שכד ס"ה. חצי

פ"ד מ"ד. הנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה, וחכמים אומרים אינה חלה. מ"ה, שני קבין שנטלה חלתו של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו, חזר ועשאן עסה אחת, ר"ע פוטר וחכמים מחייבין, נמצא חומרו קולו.

ובירושלמי פ"ד ה"ב, דר"ע מדמה לה לפירות שלא נגמרו מלאכתן עבר והפריש מהן תרומה ה"ז תרומה. ורבנן מדמין לה לתבואה שלא הביאה שליש. עבר והפריש ממנה תרומה, אינה תרומה.

שיהא ה' רבעים קמח, הא החלה חלה כשיגלגל. וכן אינו דין במים וקמח. עכ"פ לר' יונה דתולה הא דבנתינת מים מגבהת חלתה בדעת ר"ע, ע"כ דס"ל ביאור א' בירושלמי.

ובאבי עזרי הל' יו"ט פ"ג ה"ח (ג), הביא ראיה מהדין המבואר ביו"ד שכ"ד ס"ד קב חטיין מצד זה, וקב שעורין מצד זה, וקב כוסמין באמצע מחברן, הרי אלו מצטרפין ותורמין מכל מין ומין, ועי"ש בש"ך הטעם שאין חטיין פוטרין השעורין וגם הכוסמין שנגררין אחר השעורין. ובט"ז שם הקשה איך יפריש שלש חלות הלא אין כאן שיעור שלש חלות עי"ש.

אמנם להמבואר הוא פשוט דאף שאין שיעור שלש חלות, מ"מ ע"י הצרוף יש שיעור ג' עיסות, וע"כ ממילא מפריש שלש חלות, שלא בעינן שיעור להחיות, אלא בעינן שיעור להעיסה.

ומוסף האבי עזרי בשם חתנו הגרמ"צ ברגמן שליט"א דעפי"ז מובן הרמב"ם שפסק בפי' מביכורים הי"ד דשותפין חייבין בראשית הגז, רק אם יש שיעור חמש רחלים לכל אחד ואחד, אבל אם אין שיעור לכל או"א אין חייבין, ופוסק כחכמים בחולין קל"ו דשותפין חייבין. ובפ"ו מהל' ביכורים ה"ו, לענין חלה פסק הרמב"ם, שלעולם עיסת השותפין חייב בחלה. [ועי' בזה בחידושי ר' חיים הלוי בהל' ביכורים].

ולחמתבאר הביאור בזה, שבראשית הגז השיעור הוא בהחיות, וע"כ אם אין לכל אחד ואחד שיעור, אין חיוב, שאין שני בני אדם מצטרפין לחיוב, ואחד לא יכול לחייב השני. משא"כ לענין חלה, השיעור הוא בהעיסה, וע"כ שפיר ע"י מה שיש בעלים אחרים אין זה חסרון, דגם חלקו נקראת עיסה, והוא לבדו על חלקו שפיר חייב בלא צירוף השני.

וכן יל"ע בהא דתנן פ"ד מ"ד העושה עיסתו קבים וכו'. רא"א אף הרוצה ונותן לסל הכל מצרפן לחלה. ולכאורה ק' הא המחייב בחלה הוא גלגול העיסה, כמו מירוח בתבואה לענין חיוב תרו"מ, כמבואר בפ"ג דאם נתגלגלה ברשות הקדש או ביד נכרי פטורה מן החלה, משום שבשעת חובתה היתה פטורה, וא"כ אם בשעת גלגול לא היה בה שיעור חיוב ולא נתחייבה בחלה, איך תתחייב השתא ע"י צירוף הכלי, הא אין כאן גלגול בחיוב.

ולפי"ז מובן, דהעושה עיסתו קבים מהני בהו צירוף סל אח"כ לחייבן בחלה, משום דכיון דבשעת

קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין, נוטל מן הכוסמין. ופי' הר"ש בריש מס' כלאים, דמיירי שהכוסמין הם באמצע, וע"כ הכוסמין שהחטים והשעורים מצטרפין עמהן חייבין בחלה, אבל החטים ושעורין דאין מצטרפין וע"ז פטורין. הרי להדיא דלחיוב חלה לא בעינן שיעורא. דהרי הכוסמין לבדם מתחייבים בחלה אף שאין בהם אלא חצי קב כיון דאיכא עליהו שם עיסה ע"י צירוף החטים והשעורים, ע"כ.

ועפי"ז נראה דהא דגלגול העיסה מחייב בחלה לאו משום דמלאכת הגלגול הוא דבר המחייב, אלא עיקר החיוב נעשה ע"י מה שנעשית עיסה ע"י הגלגול, דמשעה שחל עלה שם עיסה אז מתחייבת בחלה. וע"כ כתב בס' התרומה דעיסה שאין לה גלגול כגון שבילתה רכה אינה מתחייבת אלא משעת אפיה דאז חלה עלה שם עיסה.

וח"נ במחלוקת ר"ע ורבנן, לפי ההסבר הראשון של הירושלמי, מוכרח כיסוד הגר"ח, דאם השיעור של חלה הוא שיעור בעצם החיוב חלה, מה שייך להפריש פחות משיעור, ואינו דומה לא לפירות שלא נגמרה מלאכתן ולא לפחות משלוש, דפחות משיעור ליכא חיוב. אך אם כל הגדר השיעור הוא בשם עיסה שבו, הוה פחות משיעור כמו קודם גלגול. ונחלקו ר"ע וחכמים אי דמיא לתבואה בשיבלין, וע"כ אם עבר והפריש ממנה חלה הוי חלה, או דמיא לתבואה שלא הביאה שליש וחלתה אינה חלה.

ולכאורה איכא מ"ד דס"ל ביאור ראשון דירושלמי. דהנה בפ"ג מ"א, כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה. ובירושלמי שם ר' יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש, דרבי עקיבא היא, דהנוטל חלה מן הקב רבי עקיבא אומר חלה וכו'. ולר' יונה וכו' ס"ל דבאמת זו דעת ר"ע. ולר' יוחנן דברי הכל היא, כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם.

ובחזון איש ליקוטים ס' ג אות ד, דהדמיון לר"ע הוא לטעם הראשון בירושלמי, דטעם ר"ע הוא, דמדמה לפירות שלא נגמרה מלאכתן, ה"נ בנתינת המים חשיב כלא נגמרה, ודעת ר"י דנתינת המים עדיפא, ולכו"ע חשיבא כפירות שלא נגמרה מלאכתן. אך לטעם השני בירושלמי בדעת ר"ע, דהוי כאומר פירות אלו תרומה על פירות אלו המחוברין לכשיתלשו ונתלשו, ורבנן פליגי אסתמא, אבל אם אמר בהדיא אפשר דמודים חכמים. אינו ענין למגבהת אישה חלתה כבר בנתינת מים, דא"כ למה תנן ובלבד

גלגול לא היה בהם שיעור, א"כ נמצא דע"י הגלגול לא חל עליהם שם עיסה ואין כאן עדיין שעת חובתה עד לאחר צירוף סל דאז חל בהו שם עיסה, והצירוף סל זהו שעת חובתה, דהוי כגלגול העיסה המשלים שם עיסה.

ולפי"ז נמצא לדינא, דאם בשעת צירוף סל תהיה ברשות הקדש או ביד נכרי, דתהיה פטורה מן החלה משום שבשעת חובתה היתה פטורה (וכ"כ בתורת זרעים).

ובירושלמי פ"ק ה"ה, הממרח כריו של חבריו שלא מדעתו, ר"י אמר נטבל, ורשב"ל אמר לא נטבל. מתיב רשב"ל לר"י והתנינן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל א' מהן כשיעור פטורה מן החלה. ואין בשל כולהו כשיעור. א"ל, שנייא היא שכן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק וכו'. ולכאורה אינו מובן מה דמדמה הא דנשים שנתנו לנחתום וכו', והממרח כריו של חבריו שלא מדעתו, הא שאני התם דבכל חלק של כל או"א אין בו שיעור חיוב חלה, ואיך שייך לחייבן שלא מדעתן ולצרפן עם עיסות של אחרים. משא"כ בממרח כריו של חבריו דאינו חסר רק מעשה המחייב.

אך למתבאר דלחיוב חלה אין צריך שום שיעור ושיעורא דה' רבעים אינו אלא שיעור בשם העיסה דבעינן לחיוב חלה, מובן שהרי נמצא דכל פחות מכשיעור שפיר שייך בו חיוב חלה, אלא דאין בו שם עיסה, וע"י צירופו עם עיסות אחרות, דחל בו שם עיסה אז חל חיוב חלה גם על חלקו, וא"כ הרי

הוא דומה ממש להממרח כריו של חבריו שלא מדעתו.

והנה תנן פ"ב מ"ו ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין. ומפרש בירושלמי, דרשב"ג הוא דאמר העושה עיסה מן החיטים ומן האורז לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא דגן כשיעור, פי', דאילו לרבנן גם המורסנן מתחייב מטעם גרידה, הואיל ויש בו טעם דגן. ומסיק ד"ה הוא מכיון שניטל מורסנן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה, פי' ולא שייך בו גרידה. וכתב הרשב"א בפסקי חלה וכן כתב בס' התרומה בשם רבינו שמחה (הובא בתשו' מימון), דדוקא כשאין בהקמח לבדו שיעור חיוב, אבל אם יש בו שיעור ה' רבעים אף בלי המורסנן, אז גם המורסנן מתחייב בחלה, אפי' ניטל המורסנן מתוכו מטעם גרידה. ולכאורה ק' דמאי שנא זמ"ז, הא אין דרך עיסה בכך.

אבל לפי הנ"ל מובן, דלענין חיוב חלה ודאי דנגררים הם אחר הקמח להתחייב בחלה, אלא דלענין שם עיסה הוא דאין מצטרפין דאין דרך עיסה בכך. וע"כ דוקא כשאין בהקמח שיעור ה' רבעים. דאין בהם עדיין שם עיסה, אז אין המורסנן מצטרפין להשלים את שם העיסה, אבל אם יש בו שיעור, גם המורסנן נגרר אחריו להתחייב בחלה כיוון דיש כאן שם עיסה אף בלי המורסנן.

אולם הקשו בבי מדרשא על יסוד זה, אמאי בעיטת שותפין גוי ויהודי, ואין בחלק היהודי כשיעור חיוב חלה פטור, הא מ"מ אמאי לא יהני חלק הגוי לתת שם עיסה, לחלק היהודי, וצ"ב.

הרב הלל אונגר

בדברי הר"מ והר"ש פ"ד מ"ו מחלה

דמאי ולוקח עיסה אחרת אע"פ שהיא טהורה והיא ודאי טבל ומפריש ממנה על העיסות דמאי ואע"פ שבעלמא אין תורמים מן הטהור על הטמא וכן אין תורמים מן הרע על היפה כאן שהו עיסת דמאי מותר להפריש מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף וכן יכול לשהות עד קרוב לשעה שתפסל עיסת החלה מאכילת אדם ואע"פ שהו הפרשה מן הרע על היפה ובביאור לשון המשנה נוטל כדי חלה צריך לבאר

פ"ד מ"ו. נוטל אדם כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה לעשותה בטהרה להיות מפריש עליה והולך חלת דמאי עד שתסרח שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף.

בביאור המשנה נחלקו הר"מ והר"ש, הרמב"ם מפרש דין המשנה בגוונא שיש לו כמה עיסות שמסופק אם הפרישו מהם חלה ודינה כדין

להרמב"ם דהיינו כמות עיסה הראויה לחלה כנגד כל העיסות שעתיד להפריש עליהם.

אבל הר"ש מבאר שבמשנה יש ב' חלקים, א', בדין עיסה הנמצאת בעריבה טמאה בשני לטומאה ששני עושה שלישי בחלה אבל אינו עושה שלישי בחולין הלכך כל זמן שלא קרא שם חלה על מקצת מהעיסה לא נטמאה העיסה אבל אם אחר ההפרשה תיגע החלה בעריבה תיטמא החלה ולכך קודם קריאת השם נוטל כדי חלה ומפרישה מהעיסה ומניחה על יתר העיסה באופן שלא יגע בעריבה ואז קורא שם חלה וזהו הדין הראשון שמבואר במשנה.

וקצ"ע מה החידוש בדין זה דאין לומר דאינו חידוש אלא הלכה למעשה כיצד יעשה דהא אין זה מבואר כלל במשנה אלא רק כתוב במשנה שנוטל כדי חלה לעשותה בטהרה ולא מבואר כלל איך עושה זאת.

ואפ"ל דהא טעמא דדינא שאין מפרישין מן הטהור על הטמא משום שכיון שאינו רוצה לטמאות הטהור יש חשש שלא יפריש מן המוקף פן יטמא הטהור מהטמא, ויתכן שמהאי טעמא ס"ד שה"ה בגוונא דמתניתין יהיה אסור להקפיד להפרישו בטהרה משום חשש שלא יפריש מן המוקף קמ"ל מתניתין דהכא שרי כיון שאף אם ישיך החלה בעיסה לא תיטמא החלה וכמבואר בר"ש.

הדין השני המבואר במתניתין להר"ש, שמקשה הר"ש מה הפירוש חלת דמאי במשנה דלא יתכן שהכונה שקנה עיסה מעם הארץ והוי דמאי כמו במעשרות כיון שאומר הר"ש שעל חלה לא נחשדו עמי הארץ כמו שלא נחשדו על תרומה גדולה הואיל ותרומה גדולה היא במיתה וה"ה חלה ורק תרומת מעשר נחשדו כי סוברים שכל שלא הפריש המעשר אינו בדין מיתה על תרומת מעשר לכן מכריח הר"ש שחלת דמאי הכונה חלה מפירות שהפירות דמאי דהינו שהדמאי אינו על עיקר החלה אם הופרש מהעיסה חלה אלא על התרומות ומעשרות של העיסה אם הופרשו קודם שנעשית עיסה ומיירי כשהפריש ודאי חלה ואסור לכהן לאוכלה משום דשמא לא הופרש ממנה תרו"מ והוי דמאי לכן צריך להפריש על החלה תרו"מ ממקום אחר וזה מבואר בחצי השני של המשנה שאפשר להפריש התרו"מ אלו מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף ואף מן הרע על היפה.

וי"ש לעיין קצת בדברי הר"ש מ"ט לא מבאר שמיידי בעיסה שיש בה ספק גמור אם הפריש ממנה

חלה וגם היא נקראת דמאי כמבואר בהמשך הר"ש בביאור הירושלמי שספק אם הפריש תרומה גדולה נקרא דמאי אפי' שהוי ספק גמור.

ובעיקר ביאור הר"ש במשנה מבואר שצריך להפריש תרו"מ מעיסה אחרת על החלה, וצ"ע מ"ט צריך דוקא מעיסה אחרת דלכאורה היה ראוי להיות שאפשר להפריש מחיטים טבל על החלה וא"כ למה המשנה ציירה את הדין שמניח עיסה אחרת שלא מן המוקף ומפריש על החלה.

ונראה שמבואר בר"ש חידוש גדול שאפי' שאפשר להפריש חיטים מכרי אחד על כרי אחר מ"מ אם שכח להפריש ועשה מהחיטים עיסה שוב אינו יכול להפריש על העיסה חיטים והוא חידוש גדול.

וטעמא דמילתא נראה שהוי כמו יין שמקצתו נעשה חומץ שא"א להפריש מאחד על חבירו אפי' שבתחילתם היו אחד הואיל והיום נהיו מינים מוחלקים וה"ה מחיטים על עיסה חשיב שנעשה היום למינים מוחלקים ואיך מפרישים מאחד על חברו ובעינן דוקא מעיסה על עיסה.

ב. הר"ש הקשה על עיקר דינו שאף לאחר שקרא שם חלה על העיסה עדיין אסורה מדין דמאי מהמשנה לעיל שחלת עם הארץ והמדומע פטורים מן הדמאי ומבאר הר"ש שחלה פטורה מן הדמאי רק כשהעם הארץ נתנה לחבר אחר לתקנה לו בטהרה א"כ מסתמא תקנה לגמרי אף מן הדמאי אבל אם ישראל קנה תבואה מן השוק ועשה ממנה עיסה והפריש ממנה חלה חייבת בדמאי וממשיך הר"ש שזה דעת ר' אושעיה בירושלמי אבל ר' יוחנן אמר היא הדא היא הדא ואח"כ מביא מהמשנה בפ"ה דדמאי שמוקי מתני' דחלת עם הארץ שטרח לעשותה בטהרה ולכן מסתמא שתקנה אף מדמאי.

ודברי הר"ש צ"ע טובא דהא ר' יוחנן פליג על ר' אושעיה ואומר שחלת עם הארץ אין חילוק אם קנה פירות מן השוק ועשה מהם עיסה והפריש חלה או שקיבל החלה כמו שהיא מהעם הארץ בכל מקרה נאמר שחלת עם הארץ פטורה מן הדמאי וזה דברי ר' יוחנן בירושלמי שהביא הר"ש דאמר היא הדא היא הדא דהיינו שאין חלוק ותמיד חלה פטורה מדמאי וביאר דבריו שכמו שלא גזרו על העניים דמאי ועל האכסניה דמאי ה"ה חלה לא גזרו עליה דמאי וא"כ צ"ע מה ביאור משנתנו לר' יוחנן.

הנחתום אבל אם הנחתום גם עם הארץ מפריש הלוקח אבל הירושלמי סבר דאיירי באותו נחתום ולכך מתרץ הירושלמי שבעיסה טהורה מחויב הנחתום להפריש שיוכל להפריש בטהרה אבל אם העיסה טמאה לא הטריחו הנחתום להפריש כדי שלא יפסיד ומפריש הלוקח. וא"כ צ"ע מה השייכות כלל לדין הקונה חלה מעם הארץ אם מחויב בדמאי וצ"ע.

וכן במה שמביא הר"ש מפ"ה דדמאי מבואר בר"ש בפרק ב' מ"ד שם ביאור אחר לגמרי, ששם הקשו בירושלמי סתירה דבפ"ב מ"ד כתוב במשנה שהנחתום מפריש תרו"מ מעשר וחלה ואלו במשנה א' בפרק ה' שם מבואר שהלוקח מן הנחתום הוא מפריש תרומת מעשר וחלה ומקשה הירושלמי מי מפריש הנחתום או הלוקח. ואומר הר"ש שהיה מקום לומר שכשהנחתום חבר מפריש

הרב אריה לייב גוטליב

בחייב מעשרות בישראל שהיו ארים לנכרי בסוריא

מה זה קשור לגבי הדין השני של המשנה אם בסוריא מפרישין חלה אחת או שלגבי חלה מפרישין ב' חלות שלגבי חלה יש לזה דין חו"ל או אם לגבי חלה יש להן דינים של א"י ומפרישים רק חלה אחת ועדיין צ"ע.

והנה לפי הרמב"ם בהוצאות הרגילות של הש"ס יוצא דגם ר' אליעזר וגם רבן גמליאל שניהם סוברים דאריס יש לו שותפות בגוף הקרקע ורק לפי רבי אליעזר זה מספיק בשביל להיות אריס חייב במעשר כשהוא אריס לגוי בסוריא ולפי רבן גמליאל אינו חייב במעשרות עד שיהיה הקרקע כולו שלו וממילא צריך להבין מה זה לשיטתם בסיפא של המשנה אם בסוריא חייבין חלה אחת לר' אליעזר או שתי חלות לר' גמליאל שכתוב בסיפא של המנה שאי אפשר לנהוג כתרי קולי דסתרי אהדדי.

והנה בגמ' גיטין דף ח' ע"א ת"ר בשלשה דרכים שוותה סוריא לארץ ישראל ובשלשה לחו"ל וכו'. ויש ב' דרכים איך לבאר את הדברים. בקונטרסי שיעורים גיטין להגאון הרב גוסטמאן זצלה"ה פי' דלהרמב"ם סוריא יצאה מכלל חו"ל ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה הוא מדאורייתא, והא דבג' דרכים שוותה סוריא לא"י ובג' דרכים לחו"ל הם מתקנות חכמים דהחכמים בתקנותיהם לקחו את המושג אשר הוא מדאורייתא והתקינו תקנות לפי המושג דיצאה מכלל חו"ל ולכלל א"י לא הגיעה וכל השש דרכים שוותה לא"י ושלא שוותה לא"י הם ענין אחד לבטא את המושג הזה דיצאה מכלל חו"ל ולהיות כא"י לא הגיעה. מיהו להרשב"ם י"ל דאין מושג כזה כלל והדברים ששוותה לארץ ישראל וששוותה בהם

פ"ד מ"ז. ישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא רבי אליעזר מחייב פירותיהם במעשרות ובשביעית ורבן גמליאל פוטר.

הנה נסתפק בבית האוצר להגר"י ענגיל (עמוד 246) באריס אם נחשב שיש לו בגוף השדה א"ד נחשב רק שותף בפירות. והביא באות ד' את משנתינו, והיינו דלפי הרמב"ם זה מחלוקת ר' אליעזר ורבן גמליאל לר' אליעזר יש לו חלק בגוף הקרקע ולכן חייב במעשרות ולרבן גמליאל דפוטר משום שסובר שאין לו בגוף הקרקע כלום. כן פירש הרמב"ם את המחלוקת ר' אליעזר ורבן גמליאל במשנתינו. אבל לכאורה קשה דא"כ מה זה לשיטתם בחלק השני של המשנה לגבי שתי חלות בסוריא אם שתי חלות בסוריא כחו"ל או חלה כא"י אבל ברישא אין זה נדון עד כמה יש לסוריא דין א"י או חו"ל אלא זה מחלוקת בגדר אריס לפי הרמב"ם.

אבל בפירוש המשניות (בהוצאות הרגילות של הש"ס) כתוב רבן גמליאל פוטר לפי שהוא אצלו קרוב מחוצה לארץ ואינו חייב במעשרות עד שיהיה הקרקע כולו שלו.

ולפי הר"ש והרא"ש שפירשו את הרישא דר' אליעזר מחייב במעשרות בשביעית, והביאו ירושלמי דקנס קנסו רבי אליעזר [יעוין ר"ש שכתב ושם לפי שהיו אריסין לגויים אי נמי שלא ישתקעו בסוריא]. ולכאורה גם קשה דהרי זה פשוט דקונה שדה בסוריא חייב בתרומות ומעשרות כמבואר במסכת גיטין דף ח' דלגבי זה שוותה סוריא לא"י וכל הנדון של משנתנו אם גם אריס חייב אם קנס קנסו לאריס או לא וא"כ

לחול"ל הם תקנות מדרבנן נפרדות כל אחד לפי צרכו אבל אין מושג המאחדם לומר שיצאה מכלל חול"ל ולהיות כא"י לא הגיעה עכ"ל בקונטרסי שיעורים. [והדברים שכתב בקונטרסי שיעורים בשיטת הרמב"ם דיצאה מכלל חוצה לארץ ולכלל א"י לא הגיעה מתבסס מאוד מדברי הרמב"ם הלכות תרומות פ"א ה"ד ומפירוש המשניות דמאי פ"ו מ"א ובפירוש המשנה כאן בחלה פ"ד מ"ז יעויין].

ונקדים עוד הקדמה דהנה בחידושי רבינו חיים הלוי הלכות תרומות פ"א הכ"ב וז"ל ונראה דבאמת חלוק פירות שנער מפירות סוריא בעיקר יסוד תקנתן וחיובן בתרו"מ דבסוריא הוי עיקר התקנה שתהא בכלל א"י ותתחייב מדבריהם בתרומות ומעשרות מדין א"י משא"כ בארץ שנער ויתר מקומות הסמוכים לא עשאו כ"א ואין בתקנת חיובם שום דין א"י כי אם דעיקר התקנה היתה דאעפ"י שהן חול"ל והפירות הם פירות חול"ל מ"מ יהיה חייבין בתרו"מ עכ"ל בחידושי רבינו חיים הלוי.

ומעתה נחזור לבאר את משנתנו דמחלוקת ר"א ור"ג בישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא דפירש הרמב"ם ר"א מחייב כי סוריא לדעתו כמו א"י בזה הענין כיון שיש לו שותפות בקרקע ונתחייב במעשרות רבן גמליאל פוטר לפי שהיא אצלו קרוב מחוצה לארץ ואינו חייב במעשרות עד שיהיה הקרקע כולו שלו ולא יהיה לנכרי חלק בו כמו שביארנו במסכת דמאי עכ"ל הרמב"ם בפירוש משנתנו. והיינו הכל עם היסוד דסוריא יצאה מכלל חול"ל ולכלל א"י לא הגיעה דלר"א זה אומר דלר"א זה יותר קרוב לארץ ישראל דיש לזה יותר דין א"י ולר"ג לגבי זה יש לזה יותר דין של חול"ל ולכן לר"א דיש לזה יותר דין של א"י לשיטתו לגבי חלה דמפריש חלה אחת ולר"ג דיש לזה יותר דין של חול"ל מפרישים שתי חלות וזה לשיטתם וא"א לנהוג לקולא בזה ולקולא בזה דהוה בתרי קולא דסתרי אהדדי והיינו דלר"א הבעלות של אריס זה מספיק בשביל ליקרא א"י כדי לחייב במעשר ור"ג הבעלות של אריס אין זה מספיק ליקרא א"י כדי לחייב במעשר.

והנה הר"ש פירש דר"א מחייב בסוריא כשהוא אריס לגוי בסוריא והביא הר"ש מפרש בירושלמי דקנס קנסן ר' אליעזר ושמא לפי שהיו אריסין לנכרי ואי נמי שלא ישתקעו בסוריא והקשינו דא"כ מה זה קשור לדין השני של המשנה אם בסוריא מפרישים חלה אחת או ב' חלות דמבואר במשנתנו דתליא הא

בהא וא"א לנהוג כתרי קולי דסתרי אהדדי אבל זה מתבאר נפלא דהרי הבאנו את היסוד של חידושי רבינו חיים הלוי דבסוריא החיוב תרו"מ הפשט הוא שנתנו לסוריא דין שתהא בכלל א"י ולא כארץ שנער דהתקנה היתה דאעפ"י שהן חול"ל והפירות הם פירות חול"ל מ"מ יהיו חייבין בתרו"מ. וא"כ זהו ביאור משנתנו ישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא ר' אליעזר מחייב בתרו"מ דנכון דהסיבה היתה משום קנס אבל משום הקנס נתנו לזה דין של א"י ולר"ג דלא קנסו אין זה כ"כ דין א"י וממילא זה לשיטתם בדין השני אם בסוריא מפרישים חלה אחת או ב' חלות או זה מקבל יותר דין של א"י מפרישים חלה אחת ואם זה מקבל יותר דין של חול"ל מפרישים ב' חלות וא"א לנהוג כתרי קולי דסתרי אהדדי ואולי בתחילה דנהגו לקולא בשניהן אפשר דסברו שאין קשר בין הדינים.

ובאמת גם הפירוש של הפירוש המשניות להרמב"ם וגם הפירוש של הר"ש בישראל שהיו אריסין לנכרי בסוריא דר"א מחייב דהרמב"ם פירש דמספיק להיות שותף של אריס כדי ליקרא א"י והר"ש פי' לא משום זה אלא דקנס קנסו לכאורה ב' הדרכים מבואר בירושלמי, דהנה בירושלמי כאן על המשנה ר' אבהו בשם ר' יוחנן לא חייב ר' אליעזר אלא בחכירי בתי אבות כגון מהלל מהלין דבית ר' תני ר' חלפתא בן שאול קנס קנסו ר' אליעזר מה נפיק מביניהון אריס לשעה מאן דאמר קנס חייב מאן דאמר בחבירו בתי אבות פטור והיינו דאריסי בתי אבות יש לו יותר שותפות בגוף הקרקע מאריס לשעה והיינו זה מתאים יותר עם המהלך של הרמב"ם כאן בפירוש המשניות ואמנם הרמב"ם לא פירש כאן דמיירי באריסי בתי אבות אבל את היסוד רואים כאן ברמב"ם דמשום דאסיר יש לו שותפות בגוף הקרקע זה מספיק לר' אליעזר ליקרא א"י. והר"ש פי' קנס כמו המהלך השני בירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול קנס קנסו.

והנה הרמב"ם בפירוש המשניות חידש כאן חידוש גדול שלר' אליעזר שאומר חלה אחת והיינו שמפרישים בסוריא רק חלה אחת לפי שסוריא אצלו כמו ארץ ישראל ברוב הדינים ואין סובר שעפרה מטמא כמו חול"ל ולר"ג עפרה מטמא וחשבתי שהרמב"ם מפרש כן הוא משום שלר"א גם עפרה אין מטמא כחול"ל זה גם מכריע לנו את המשקל שסוריא יש לזה יותר דינים של א"י ור"א לשיטתו דסוריא יש לזה יותר דינים של א"י מדינים של חול"ל.

נקיבה ואשכחן בלשון זכר וכו' ולפי"ז יבואר נפלא דכיון דסוריא בחפצא יש לזה ממעלת א"י דיצאה מכלל חו"ל ולכלל א"י לא הגיעה א"כ הכל מתייחס לסוריא בעצמה וסוריא בעצמה הקשו התוס' דסוריא בעצמה לשון נקבה ואין זה מתייחס לדרכים.

והנה הרמב"ם הלכות תרומות כשפסק את דין משנתינו פ"א הי"ז ישראל שהיה אריס לגוי בסוריא פירותיו פטורין מן המעשרות לפי שאין לו בגוף הקרקע כלום ויש לגוי קנין בסוריא להפקיע מן המעשרות וכו' והיינו דבהלכות פירש את משנתינו בשינוי ממה שפירש בפירוש המשניות שפירש בר"ג עד שיהיה הקרקע כולו שלו והיינו שאריס יש לו שותפות בקרקע אבל אין זה מספיק בשביל לחייב תרו"מ בסוריא דבהלכות כתב לפי שאין לגוי בגוף הקרקע כלום. ויעויין משנה ראשונה וצפנת פענח שכבר העירו דהרמב"ם שינה בהלכות ממה שפירש בפירוש המשניות.

אבל יתכן דא"צ לומר כן אלא דהרמב"ם כתב כן דלר"א עפר סוריא אין מטמא בחו"ל היינו משום דאם עפר סוריא היה מטמא לא יתכן מה שאמר ר"א דבסוריא מפרישים רק חלה אחת דהרי כל הסיבה דבחו"ל מפרישים ב' חלות אחת לאור היינו משום טומאת ארץ העמים ואם עפר סוריא מטמא כארץ העמים א"א דיסבור ר' אליעזר דבסוריא מפרישים חלה אחת דהוה כתרי דינים דסתרי אהדדי.

והנה את היסוד שהבאנו ברמב"ם דסוריא בחפצא יצאה מכלל חו"ל ולכלל א"י לא הגיעה וחכמים ביארו לנו לאיזו דינים זה משפיע לצד הזה ולאיזו דינים זה משפיע לצד הזה יתבאר דברי התוס' גיטין דף ח' ע"א בשלשה דרכים שוותה סוריא נקט שלשה לשון זכר אע"ג דסוריא לשון נקיבה משום דעבד וגט הוי לשון זכר. והעיר שם המהרש"א על התוס' דבריהם צריכין ביאור ע"פ מאי דמסיק בר"פ האשה נקנית בג' דרכים דאשכחן דרך בקרא בלשון

הרב ישראל מאיר הפטר

בדין חלה בארץ שניה ושלישית

ענף א'

מהו החלה העיקרית בארצות השניות והשלישיות / אם העיסה קודם ההפרשה הוי מבל / בדין ארץ ישראל בזה"ו / בדין אוכל והולך ואחר כך מפריש / אמאי בעינן ב' הפרשות ולא עבדינן ליה בהפרשה אחת - ובסדר ההפרשה בחו"ל / ב' ענינים בהפרשת תרומה / ב' החלות דארצות השניות וחו"ל חלוקים הם בעיקר תקנתם / ביאור דין אוכל והולך ואחר כך מפריש / יישוב דברי הר"ש שהחלה השנית אינה פומרת מתרו"מ

ענף ב'

גדר ב' ההפרשות אם הם ב' עשיות המחולקות או חדא עשייה / כמה הוא שיעור הפרשת החלה ולמי ניתן / ביאור דין הפרשת ב' החלות אם הוי הפרשה אחת או ב' הפרשות / ביאור הדין שאפשר להוסיף על התרומה הגם שכבר השיריים חולין / יישוב התמיהות

ורדין זה שבארצות השניות החלה ראשונה היא העיקרית כן הוא מסתבר ממה שצריכים בה כשיעור ואסורה לטמאים, ועיקרה דאורייתא, וכמו דאיתא בירושלמי. ובארצות השלישיות הוא להיפך מזה שהשיעור הוא בנאכלת, (ואף שניתן הטעם כדי שלא תשתכח תורת חלה, סו"ס כיון שהשיעור הוא

מהו החלה העיקרית בארצות השניות והשלישיות פ"ד מ"ח. כלל הדינים בא"י מפריש חלה אחת, בארצות השניות - ב' חלות העיקרית לאור שזהו עיקר חלה, והשניה נאכלת לכהנים. ובארצות השלישיות - העיקרית נאכלת, והשניה לאור כדי שלא יאמרו ראינו חלה נאכלת.

בזה מסתבר שהוא עיקר החלה), וכן כתב במהרי" קורקוס פ"ה ה"ח ועיין מלא הרועים ערך חלת א"י וחלת חו"ל אות י"א.

אכן יש לעיין ממה שמתבאר מכמה ראשונים שהברכה על הפרשת חלה גם בארצות השלישיות, הוא על חלת האור. עיין באשכול ח"ב עמ' 55 הפרדס סימן קל"א - ארצות חיים ריש הלכות חלה, וכן קשה ממה שכתב הש"ך יו"ד שכ"ג סק"ג מהרא"ש שחלת האור שבחו"ל אינה ניתנת אלא לכהן חבר, ומשמע מזה שהחלה ראשונה היא העיקרית וצ"ע.

אם העיסה קודם ההפרשה הוי מבל

ב. והנה דין העיסה בא"י הוי טבל גמור קודם האכילה, ובחו"ל היינו ארצות השלישיות אוכל והולך ואח"כ מפריש, וכמימרא דשמואל ביצה ט. ופסקה הרמב"ם פ"א ממעשר ה"ה.

ואילו בארצות השניות לענין דין זה הוי כא"י שאין את הקולא שאוכל והולך אלא הרי הוא באיסור טבל ומפריש ואח"כ אוכל.

[**כן**] הוכיח הדרך אמונה פ"א ממעשר ה"ה ס"ק מ"ד, וכן יש להוכיח מלשון היראים מצוה קכ"ב, ז"ל ונראה לי חלת כהן שהיא אחר האור וכו' אי ליכא כהן לא החמירו להוליכה במקום כהן וכו' דאפילו בארץ מפטרי מידי טבל בחלת האור עכ"ל. ומבואר להדיא דבארץ (היינו בארץ השניה שיש חלת האור), יש בו איסור טבל קודם הרמת הראשונה, שזהו שבא לומר שאין חיוב להוליכה לכהן מחמת שבאה לתקן טבל ולא כמו חלה ראשונה שיש לדון בה].

וצריך לבאר גדר החילוק ביניהם שכאן נאסרת העיסה מחמת טבל, וכאן אינה נאסרת (ובפשטות החילוק הוא שהארצות השניות יש כיבוש מצרים והחמירו יותר ואסרו בטבל, אלא שיש לבאר את חילוקי חיוב הפרשת החלה לפי"ז, ועיין להלן).

ואחר שהפריש לאור הוי כעיסת חוץ לארץ שכבר אין איסור ורק חובת הפרשה הוא דאית בה, [כן מבואר מדברי היראים הנ"ל והובא בדרך אמונה ס"ק נ"ט פרק ה', וכן מוכח מהא שלא תיקנו ב' תרומות ומשום שלא יפרישו מזה מעשרות, וכדאיתא בירושלמי, ואם נאמר שעדיין הוא טבל הרי שגם בזה לא יהיה טבל].

בדין ארץ ישראל בזה"ז

ג. ובא"י בזה"ז כתב הרמב"ם שצריך להפריש אחד ממ"ח ושורפין אותה. (ודעת התוס')

בבכורות, והרא"ש חלה י"ד שצריך ב' חלות וכדסוריא).

וצ"ב חדא אמאי אין את תקנת סוריא שצריך ב' חלות חדא לאור וחדא לאכילה, וכתב ע"ז הגר"א שנשאר על תקנה ראשונה.

ויש לעיין דבשלמא אם התקנה היתה על הארצות גופיהו הוה ניחא, שבא"י השאירוהו אחר תקנה ראשונה, אבל כיון שהתקנה הוא על סוג חיוב ההפרשה, הרי שבכלל מאתים מנה וכיון שיש תקנה חמורה של ב' חלות בחיוב שהוא קל מא"י, איך נקל בא"י שהרי זה גופא נכלל בתקנת סוריא, שהיכא שאינה נאכלת בטורה צריכים להפריש ב' חלות. (ועיקר הטעם דארצות השניות שהחלות טמאות, שייך גם בא"י, עכ"פ להשיטות שטעם הטומאה בארצות השניות הוא משום שהוא עלול יותר לטומאה, (עיין דרך אמונה פ"ה ס"ק נ"ה ובצהה"ל שם), ואם כן גם בא"י כהיום הוא עלול לטומאה).

בדין אוכל והולך ואחר כך מפריש

ד. והנה איתא בביצה שחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש (והיינו הארצות השלישיות וכו"ל), ויש לחקור אם לא הפריש אח"כ אם עבר למפרע על איסור טבל או לא, ומפשטות הדין היה נראה שאין איסור טבל, ובהרי"ט אלגאזי כתב כן בפשיטות שאינו טבל, וכן הוא ריהטת לשון הש"ס ורש"י ביצה ט' שלא דמי לחלה דאורייתא שכאן אינו תיקון כלל, וכן משמע מלשון הבעה"מ ע"ש.

אמנם המג"א תק"ו סק"ח כתב בפשיטות דאם אינו מפריש מקרי אוכל טבלים למפרע, וכן מבואר מלשון הד"מ המובא בש"ך יו"ד שכ"ג סק"ו. וכן מצאתי בחתם סופר תשובות חדשות ח"ז שפשיטא ליה שהוא דטבל גמור ועיין בדרך אמונה פ"א ממעשר בצהה"ל ס"ק ס"ד שהאריך מכ"ד שמבואר שהוא איסור טבל.

וכמוכך שדבר זה הוא צ"ב רב מהו גדר הדין שמצד אחד מותר לאכול לכתחלה, ומצד שני אם לא הפריש לבסוף עבר על איסור טבל, דממ"נ הדבר הוא טבל או לאו ואיך יהיה תלוי בדבר שיתחדש בסוף.

ולחשיטות שלא מקרי טבל צ"ב מהו גדר ההפרשה, שהרי כיון שתיקנו דומיא לדאורייתא ובדאורייתא עיקר הדין הוא טבל ועל זה נאמר דין ההפרשה, אם כן היה צריך לתקן שיהיה איסור טבל.

אמאי בעינן ב' הפרשות ולא עבדינן ליה בהפרשה אחת - ובסדר הפרשה בחו"ל

ה. עוד צ"ב בחלת חו"ל מה טעם בב' מעשה הפרשות, ובשלמא בסוריא יש תועלת כיון שקודם צריכים אנו לתקן את החלה שמעיקר הדין ואז מפרישים לכהן לאכילה, אבל בחו"ל שעיקר החלה הוא החלה דלאכילה ורק יש דין גם לשרוף כדי שישאלו על שניהם, אם כן מה טעם יש במה שעושה ב' הפרשות, ולא יעשה אלא הפרשה אחת וישרוף מקצת ויניח מקצת.

ובפרט מה שהקשו אמאי מקדים את החלה של השריפה שאינה מעיקר הדין לחלה הניתנת שהוא מעיקר הדין בחלת חו"ל, וכמו שהארכנו לעיל אות א'.

ב' ענינים בהפרשת תרומה

ו. ונראה לבאר, שהנה בדין הפרשת תרומה מצינו כמה סתירות, אם עיקר דינו הוא עשיית קדושה וזה מוכח ממה שדימוהו לדין הקדש לגבי קטן המפולא לאיש אם תורם, או שעיקר דינו הוא להתיר השיריים, וזה מוכח ממה שמעשר עני טובל ומחייב מיתה הגם שהמעשר עני עצמו מותר לזרים, ואם הוא מחמת עירוב הקודש אי אפשר שיהיה טפל חמור מן העיקר, ועיין ר"ן נדרים פד: (ואריכות נפלאה בכ"ז עיין בתורת זאב תרומות מהרה"ג ר' מאיר ולדר שליט"א).

והיה נראה לבאר שבאמת יש בזה את ב' הענינים, חדא הוא עשיית הקדושה שחייבה תורה שינתן את הראשית לגבוה, וכמו במעשר בהמה שחייב ליתן אחת מעשר שהוא מצוה בעלמא לעשות קדושה על העשירית, והוא הדין בתבואה חייבה התורה שיתן מתוכה ראשית לגבוה, ובזה הוא שדומה להקדש, ומפולא הסמוך לאיש שייך בזה.

והשנית היתר השיריים וביאורו שהשיריים מחוייבים שיהיה עליהם ראשית להתירם באכילה, ואף שההפרשה תהיה מותרת באכילה וכגוונא דמעשר עני, בכ"ז שפיר אוסר באכילה את השיריים עד שלא הופרש ומחייבו מיתה, ומשום שאין האיסור מחמת המעשר המעורב בו, אלא משום שלא נתן הפרשה כנגד השיריים, והוא דין בשיריים שינתן כנגדם נתינה לגבוה.

והנה הגם שהם ב' ענינים אך פשוט שתרוויחו נכללים במעשה אחד דהיינו שמפריש את התרומה והראשית כנגד השיריים, וב' הענינים נעשים שגם יש את עשיית הקדושה וגם נותן כנגד השיריים, וממילא אפשר דהגם שקטן אינו בר היתר השיריים, אבל כיון שבתורת עשיית הקדושה הוא מדין מפולא הסמוך לאיש, ממילא נגרר אחר זה דין היתר השיריים שהוא שהוא עשייה אחת וכנ"ל.

ב' החלות דארצות השניות וחו"ל חלוקים הם בעיקר תקנתם

ז. ונראה לפי"ז דכד באו חז"ל לתקן דין חלה בחו"ל וראו לעשות ב' חלות, וכמו הטעמים שהוזכרו בירושלמי, לא תיקנו באופן שאינו רק ב' הפרשות בעלמא, אלא שחילקו את ב' הענינים הנעשים בכל הפרשה לב' עשיות, והיינו שעשייה אחת תהיה היתר השיריים, והעשייה השניה תהיה עשיית הקדושה, רק שבזה חלוקים ב' הארצות, והוא שבארץ השניה עיקר התקנה הוא על איסור הטבל, ובחו"ל עיקר התקנה הוא על עשיית הקדושה, וכדלהלן.

דהנה ודאי כד באו לתקן דומיא דחלה מסתבר מאוד שעיקר הדמיון הוא במה שהעיסה אסורה וצריך להפריש עליה חלה כדי לתקנה, וזה הוא יותר דומה לחיוב חלה, ממה שנאמר שהעיסה מותרת באכילה אלא שיש מצוות הרמה וכמעשר בהמה, ולכך בארצות השניות שעשאוהו יותר דומיא דד"ת, עיקר החלה הוא החלה הראשונה שהיא מתרת את השיריים, ומה"ט ליכא לקולא דאוכל והולך ואח"כ מפריש שהרי הוא דין טבל גמור מדרבנן, וכן פשוט שאי אפשר להפריש שיעור גדול ומקצת ממנו יהיה לשרפה ומקצת לכהן, שהרי כיון שזה החלה היא המתרת את השיריים ועיקר החלה היא שוב לא מצינו להקל לתת לכהנים טמאים, ורק אחר שהפרישה ומעתה יש את הענין השני והוא לעשות זכר לקדושת החלה (ודומיא דמעשר בהמה), בזה הוא שמצינו להקל לתת לכהנים טמאים וגם אין בה שיעור.

אבל בארצות השלישיות הוא להיפך שלא החמירו כל כך שיתקנו בו איסור טבל, ותיקנו רק זכר לקדושה שיעשה קדושת חלה זכר לחלה, אלא שמחמת שתיקנו שיעשה זכר לקדושת חלה היו

א. ונוח לפי"ז יותר מה שחלה ראשונה אינה ניתנת לכהנים, שהרי עיקרה הוא להתיר את השיריים ולא זכר לקדושה שבקדושה הוא שתלוי הניתנה לכהנים.

להפריש תחלה את חלת האור והטעם כנ"ל שכיון שהוא עושה דין טבל בשיריים דומה יותר לחלה מה"ת ולכך מקדמין (ליה).

ביאור דין אוכל והולך ואחר כך מפריש

ח. ולפי"ז מתבאר הדין של אוכל והולך ואחר כך מפריש, והוא שדווקא אם סיבת האיסור בשיריים הוא מחמת דינם עצמם שצריכים ליתן מהם ראשית, אין היתר לאכול קודם ההפרשה דמה יהי מה שיתן אחר כך כיון שעתה עדיין לא נתקיים דינם, וכמו שאינו יכול לאכול הקדש קודם שנפדה מחמת שיפדנו אחר, כך הוא הדין שאינו יכול לאכול טבל מפני שאחר כך יקיים את דינם ליתן לגבוה, אבל כיון שנתבאר שבחו"ל לא ניתקן הדין כלפי השיריים שמחוייבים בהפרשה, אלא שיסוד התקנה הוא שיעשה את מקצת הפירות קדושים, ורק שהדין שמכח זה התקנה מתחייב מזה שהשאר יהיו שיריים, וחל איסור בשיריים מחמת הראשית, (שאם זה הוי ראשית השאר הם שיריים עיין הערה לעיל), רק שזה האיסור כיון שאינו אלא לצורך ההרמה הרי שעד כמה שיקויים דין ההרמה לבסוף שוב אין בו כח לאסור בתחלה, (קצת דוגמא רחוקה לזה - השוכר משתמש בחפץ המשכיר מחמת הממון שמשלם לבסוף).

יישוב דברי הר"ש שהחלה השנית אינה פומרת מתרו"מ

ט. הקשה הר"ש בסוף המשנה אמאי לא תקינו ב' תרו"מ בחו"ל, ויישב שאם כן היה זה מכשול מחמת שהיו פוטרים גם את ההפרשה השניה מהמעשרות, ובאמת לא נפטר אלא ההפרשה הראשונה.

ויש לתמוה מ"ש ההפרשה השניה שאינה נפטרת מההפרשה הראשונה, דהנה לא מיבעיא בחו"ל ולהשיטות שגם אם לא הפריש לא עבר באיסור טבל, דאין חילוק בין חלה ראשונה לשניה, אלא גם להשיטות שהראשונה טובלת איך נאמר שראשונה עדיפה אחר שכבר נתבאר שבחו"ל החלה שניה היא העיקרית, וכמו שהוא לעיל מהמהרי"ק.

צריכים לתקן גם שיעשה הפרשה לתיקון השיריים, והטעם לזה הוא, משום שענין הראשית הוא שמקצת הפירות שהפריש הם הראשית לשאר השיריים, ואם השיריים יהיו מותרים באכילה בלא הפרשה במה הוא ראשית שלהם, (ואף שמצינו במעש"ב שאינו אוסר התם באמת שאר הבהמות אינם שיריים של המעשר - ועיין הערה²), והרי שע"כ חל מכח זה איסור בשיריים, אלא שאין האיסור מצד דין השיריים אלא מצד שתיקנו עשיית קדושת חלה.

ומחמת זה בחו"ל עיקר החלה היא החלה השניה שהיא זכר לקדושה וזהו עיקר התקנה וכנ"ל, רק בענין הפרשה ראשונה ששם הוא ענין היתר השיריים, (ואם תקשי שהרי כיון שההפרשה הראשונה התירה את השיריים והרי עיקר זה הדין הוא עשיית הקדושה וכנ"ל שמחמת זה השיריים נאסרו, אם כן למה יש עוד הפרשה של עשיית הקדושה, והתירוץ לזה עפ"י מה שיתבאר להלן שבאמת חזא הפרשה היא, רק שעיקר העשייה בהפרשה הראשונה הוא תיקון השיריים, ובשניה הוא עשיית הקדושה - ואפשר עוד שכיון שמחמת הקדושה נאסרים השיריים שוב הדר דינא שעשו זכר במקצת גם לאיסור טבל ולכך חילקוהו לב' הפרשות).

ואפשר שבזה מתיישב במה שמתבאר שעיקר החלה בחו"ל הוא החלה השניה ומאידך מבואר בדברי הראשונים שהחלה הראשונה עליה חובת הברכה, וכן שחלה ראשונה אינה ניתנת אלא לכהן חבר משא"כ בשניה, דלהנ"ל הגם שעיקר דין החלה הוא חלה שניה והוא עשיית הקדושה, אכן כיון ששם היתר השיריים הוא בראשונה לכך קבעו את הברכה על זה שבצורת העשייה זה הוי דומה יותר לעשיית חלה דמה"ת, וכן אינה ניתנת אלא לכהן חבר מחמת זה שהוא יותר דומה לשל תורה, (וכמו שבארצות השניות עיקר התקנה היה איסור השיריים כן הוא בחו"ל ההפרשה המתרת את השיריים יש בה מצד אחד מעלה שחשובה יותר חלה, אבל באמת עיקר התקנה הוא השניה ולכך בעינן שיעור בשניה וכנ"ל).

(גם ניחא מה שצריכים להפריש תחלה את חלת האור שזהו עיקר הדין טבל, וגם בחו"ל משמע שצריך

ב. הנה עיקר סיבת האיסור בשיריים הוא מפני שהם מחוייבים בנתינה לגבוה, אלא שאפשר לומר שגם אם מצד עצם השיריים אינם מחוייבים בנתינה אבל כיון שצורת עשיית ראשית (שבזה הוא מחוייב) הוא במה שזה הוי ראשית והשאר הוי שיריים, ממילא מתחייב מכח זה שאם לא הפריש מלבד שעבר על מצות עשיית הקדושה עבר גם באיסור אכילת שיריים שמכח דין עשיית הקדושה חל דין שהשאר יהיו שיריים שלו וזהו גופא אוסרם כל כמה שלא נתקיים הדין שיהיו שיריים שלו.

וגם בארץ השניה תקשי דאף שהראשונה טובלת ולא השניה, סו"ס השניה נמי שם תרומה דרבנן יש לה, ואמאי לא תפטור.

והביאור בזה דהנה יש לחקור מהו הטעם שכל הפרשה פטורה מההפרשה שלאחריה, אם הוא משום שחייב המאחר הוא דווקא אחר שנתקיים חייב המוקדם, או משום שעצם חלות הקדושה היא הפוטרת, וכבר הארכנו במקו"א בד"ז.

ואם נאמר כהאופן הראשון שטעם הפטור הוא משום שהחייבים המאוחרים אינם אלא אחר שנתקיים דין הראשונה, ניחא שדווקא בחלה ראשונה שדיינינן ליה שהשיריים מחוייבים בהפרשתו הוא שנפטרים מהמעשרות, משא"כ ההפרשה השניה שאינה אלא חלות תרומה ואין השיריים מחוייבים בו, תו לא מצינו לומר שיפטרו מההפרשות המאוחרות לה.

ענף ב'

גדר ב' ההפרשות אם הם ב' עשיות המחולקות או חדא עשייה

כמה הוא שיעור הפרשת החלה ולמי ניתן

א. דין החלה הראשונה בארצות השניות להפריש כשיעור והולכת לשרפה, וכבר הקשה ספר התרומות אמאי יש דין כשיעור כיון שהולכת לשרפה. **ובאמת** שביותר קשה מדעת רבי שמעון בתוספתא דס"ל שאם לא הפריש כשיעור בראשונה השניה אסורה באכילה, והוא תימה כיון שעיקר דין השיעור בעלמא אינו מעכב ומ"ט כאן הוא קפידא כ"כ עד שהשניה לא תאכל מחמת זה, וגם כיון שכבר נפטרה העיסה בחלה ראשונה, איך תאסר החלה השניה, והרי בעלמא אם הפריש פחות ממ"ח אינו חוזר ומפריש, (וכמו שבתרומה כן הוא הדין שהשיריים מותרים עיין רפ"ג דתרומות בביאור"ל), ואיך כאן יהיה חמור יותר שיעכב להפרשה.

ב. עוד קשה בזה היאך ניתן הראשונה לשרפה כיון שהוא שייך לכהן והו"ל לומר שינתן לכהן ומה שירצה יעשה, (ובדרך אמונה הביא מהנוב"י שנקט שצריך ליתן לכהן, אבל פשטות הפוסקים נקטו לא כן, וכדכתב שם).

ביאור דין הפרשת ב' החלות אם הוי הפרשה אחת או ב' הפרשות

ג. ונראה לבאר בזה, דהנה צ"ב בעיקר גדר ב' ההפרשות שכיון שאמרנו שחל ההפרשה בראשונה וכבר יצאה מידי טבל, אם כן איך חלה דין חלה בשניה, והרי יש בו דיני קדושה שהרי אסורה לזרים, ולדעת הראב"ד אסורה גם למי שטומאה יוצאת מגופו.

ולבאר דבר זה נראה עפ"י ב' הקדמות - והוא, חדא שעשיית תרומה אינה חלות דין תרומה, אלא

שיסוד דינה הוא במה שעושה מקצת מהפירות ראשית לגבוה והשאר הוא שיריים לזה הראשית, ומדיני הראשית הוא שיש בו דינים של תרומה.

וראיה לזה ממש"כ הרמב"ם בפיה"מ דמאי פ"ז מ"ו (וכ"כ בהלכות מעשר פ"ז הי"ב) דהיו לפניו ב' כלכלות ואמר מעשר כל אחד מהם קבוע באחר, יתחייב להוציא המעשרות משתיהן, וא"א להוציא עליהן מעשרות ממקו"א ע"כ. ומבואר מזה דהגם דלא חל בהכלכלה האחרת דין תרומה בכ"ז חל דין דא"א להפריש ממקו"א על הכלכלה הראשונה, ואינו מובן מהו הדין.

ובכתבי הגרי"ז תמורה ד. דיש כאן חלות קביעות שם ואינו מובן מהו זה, ובפשוטו להרמב"ם זהו דינא דאיתא במשנה פ"ג מ"ה בתרומות דאם אמר מעשרותיו בתוכו ר"ש אומר קרא שם, וחכמים אומרים עד שיאמר בצפוננו או בדרומו, דהר"מ מפרש שם דקרא את השם היינו דהוא חלות קריאת שם דנתחייב להוציא את התרו"מ מתוכו, אבל לא חל בזה דין תרו"מ ועדיין צריכים הפרשה, ואינו מובן מה חל בזה.

וביותר דהא מוכח שם בדברי הרמב"ם (בדינא דכלכלות) דדי בקריאת שם דעי"ז נתקנו השיריים ומותרין באכילה, וכמו דמבואר בהרמב"ם בהלכות (פ"ז הי"א) דבגוונא דקרא את השם על זה מקרי פטור ואין מפרישו מזה על מקו"א שכבר "נפטרה", ומבואר דהותרו לאכילה, וצ"ב מהו הך קריאת שם.

ומוכח מזה דדין הפרשת תרומה דפוטרת את השיריים לא תליא במה דחל דין וקדושת תרומה בהפירות, אלא יסוד הפטור הוא במה שחל

דעביד ע"י הנך פירות שם ראשית, אבל היכא דמצרפו לראשית דעביד מעיקרא חייל בזה שם ראשית אף דעתה אינו פוטר השיריים.

יישוב התמיהות

ח. ומעתה מתבאר דינא דמתניתין דב' החלות אינם ב' הפרשות של חלה, שתקשי הרי כבר השיריים נפטרו ואיך יחול בו תרומה, אלא הוי הפרשה אחת ארוכה והיינו שהחלה השניה מצטרפת לראשית דהחלה ראשונה, ויכול לחול בה שם חלה הגם שכבר נפטרו השיריים

וניחא מאוד הא דבעינן שיעור בחלה הנשרפת שהוקשה מאי שנא מתרומה שאין בה דין שיעור אם הולכת לאיבוד, וגם חלה בזמן הזה שהולכת לאיבוד אין אנו מפרישים כשיעור, דזה הוי קשיא אם הם ב' הפרשות החלה הראשונה והשניה, שאז קשה הרי ההפרשה הראשונה הולכת לאיבוד, ואמאי מחוייב להפריש כשיעור, אבל כיון דאמרינן שהם הפרשה אחת אם כן אם לא יפריש כשיעור בזה ההפרשה נמצא שלא נתקיים דין שיעור בחלה הנאכלת שהרי שתי החלות הפרשה אחת היא וכמשנ"ת. (ושניא מהיכא שאין אלא חלה אחת לאיבוד שאין בו דין שיעור כיון שאין בזה ההפרשה חלה הנאכלת).

וכן הדין שמבטלים דין הנתינה לכהן מחלה ראשונה מיושב, שכיון שמאותו שם ההפרשה מקיימים בחלקו השני לא חשוב ביטול לדין הנתינה כיון שיתקיים בחלק האחר של הנתינה.

ומתבאר נמי דברי רבי שמעון בתוספתא שאוסר את החלה השניה אם לא הפריש בראשונה כשיעור ומ"ש מעלמא שאם הפריש פחות מכשיעור שאינו אוסר, והביאור שאם היה זה ב' הפרשות היה קשה שגם אם עבר על דין ההפרשה של ראשונה אינו מעכב, אבל כיון שאינו אלא שם הפרשה אחת רק החלק הראשון בהפרשה מתיר השיריים והחלק השני הוא זכר לתרומה (וכמו שנתבאר לעיל בארוכה), ממילא דכל היכא שעדיין לא הושלם דין השיעור שהיה דינו בחלה ראשונה הרי שמתקיים דין השיעור שבחלה הראשונה בהמשך ההפרשה שבחלה השניה, וממילא שחשבינן ליה כחלה ראשונה, דאדרבה אמרינן שאין כאן התחלת מעשה חלה שניה אלא המשך חלה ראשונה, והרי דין חלה ראשונה שלא תאכל ולכך אינה נאכלת.

בפירות שם תרומה וראשית והיינו דאם יש להפירות הטבולים "ראשית" אזי נפטרים השיריים, ומדיני השם תרומה שחלים בזה דיני תרומה, ובזה מבוארים דברי הרמב"ם דכיון דיסוד הפוטר הוא במה דאיכא תרומה וראשית על השיריים, אם כן זהו שחידש הרמב"ם דשייך לקבוע דהכלכלה השניה יש בה שם ראשית כלפי הכלכלה ראשונה, אף דלא חל בזה דיני תרומה כלל.

ביאור הדין שאפשר להוסיף על התרומה הגם שכבר השיריים חולין

ז. והיסוד השני, שכיון שנתבאר שעיקר דיני התרומה הוא מכח השם ראשית, אם כן כל כמה דמצינו לצרף עוד פירות שיחול בהם השם ראשית, ממילא יחולו בהם דיני תרומה, ולא בעינן שהפירות יפטרו אחרים, ודווקא בתחילת עשיית הראשית צריכים שיהיו פירות הנפטרים, שהרי אין ראשית אלא אם כן יש שיריים אבל אם כבר עשה את הראשית, שוב מצינו לצרף לו עוד פירות אף שהם גופיהו לא יפטרו שיריים.

וזה מתבאר הריטב"א בב"מ כב. גבי שליח שתרום שלא מדעת בעה"ב דתלוי אם אמר כלך אצל יפות אם נמצאו יפות מהן, ואם הוסיף עליהם בין כך ובין כך תרום, והקשה שכיון שתרומת השליח תרומה וכדקתני תרום, היאך מהני תוספת בעה"ב, ומ"ש מדינא דאם עלה בידו אחד מששים אינו יכול להוסיף, וע"ש שתירץ דכאן לא היה בדעתו להוסיף משא"כ התם (בגוונא דשליח) היה בדעת בעה"ב להוסיף, וכ"ה במאירי שם בשם חכמי הצרפתים.

ודבריו מוקשים דהא קתני דתרומת השליח הוא תרומה לגמרי, והיינו דנתקן כל השיריים כנגדו, וכשהוסיף בעה"ב לא פטר כנגדו מאומה, ואיך חל דין תרומה, ואם נימא דהוברר למפרע דלא ניח"ל במקצת השיריים שניתקן ע"י השליח וחזרו לטיבלם, אם כן הו"ל למימר דמקצת תרומת השליח אינה תרומה דהא לא פטרה כנגדה, ושם איתא בסתמא דתרו"ת והיינו כל תרומתו, ואיך חל בזה תרומה ולא פטר כנגדו.

ומוכרח מזה דהגם דאינו פוטר שיריים אם רק אמרינן דמצורף בהדי השם ראשית שעשה בתחלה שוב אפשר לחול בזה שם ראשית ודין תרומה, והטעם לזה הוא דהטעם שא"א שיחול שם ראשית אם אינו פוטר הוא מכיון דשם ראשית הוא דווקא היכא דאיכא שיריים, אכן כ"ז הוא דווקא היכא

הרב יחיאל מיכל טשזנר

בענין אלו ניתנים לכל כהן

הילפותות דאין ליתן לכל כהן

ג. בהא דאין ליתן לכל כהן אלא צריך לתת דווקא לכהן ת"ח מובא בגמ' ג' לימודים, א. איתא בחולין קל: וזה יהיה משפט הכהנים, משפט כתיב ביה כדין, לומר שהמתנות מתחלקות לכהנים על פי דיינים, וביאר רש"י דהדיינים אומרים לת"ח זה תיתן ולע"ה זה לא תיתן. ב. עוד ילפותא הביאה שם הגמ', דאמר ר' שמואל בר נחמני דכ' לתת מנת ד' לכהנים למען יחזקו בתורת ד', מחזיקים בתורת ד' יש להם מנת ואינם מחזיקים בתורת ד' אין להם מנת, ג. עוד איתא בגמ' (סנהדרין צ:): ונתת ממנו את תרומת ד' לאהרן, כאהרן, מה אהרן חבר אף כל הכהנים חברים, דרך להם נותנים ולא לכהנים שאינם חברים, וכן הביאה שם הגמ' את הילפותא דלעיל דלמחזיקים בתורת ד' יש מנת, ועיין להלן.

שיטת רש"י

ד. ונבוא לביאור שיטות הראשונים בסוגיא, דבגמ' חולין קד: איתא דחלת חו"ל ניתנת לכל כהן שירצה, וכתב רש"י שם וז"ל לכל כהן שירצה. אפילו לעם הארץ שאין משמרה בטהרה, מה שאין כן בחלת הארץ, דכתיב (דה"ב לא') לתת מנת לכהנים למחזיקים בתורת ד', מחזיקים יש להם מנת ולא שאין מחזיקים, וכו' עכ"ל, וזו דרשת הגמ' חולין קל: דבעינן לתת לת"ח, ומבואר ברש"י שלמד דרשת הגמ' שיש ליתן לת"ח כיון שהוא היחידי שאנו בטוחים שיאכל בטהרה ולכן חלת א"י ושאר תרו"מ בעינן להו ת"ח, אולם חלת חו"ל שאינה חמורה כחלת א"י, וכל מה שתיקנו אותה הוא רק כדי שלא תשתכח תורת חלה בחו"ל, אין צריך להקפיד בה דווקא במי שאוכל חוליו בטהרה.

ובתוס' שם ד"ה וניתנת, הקשו לפירושו דלדבריו מה שכתוב וניתנת לכל כהן פי' שאין צריך דווקא ת"ח, ולפי"ז הא דאיתא בהמשך המשנה ואלו ניתנים לכל כהן שירצה החרמים והזרוע והלחיים והקבה הכוונה נמי דניתן לכל כהן אף שאינו ת"ח, דהא הני תרי ניתנים לכל כהן דכתיבי במתניתין ביאורם שווה, והרי הגמ' לקמן קל: עוסקת בזרוע לחיים וקיבה ועליהם הגמ' הביאה את הילפותא דבעינן ליתן לכהן ת"ח, וע"כ דגם מאי דאיתא הכא

פ"ד מ"ט. ואלו ניתנים לכל כהן החרמים, והבכורות, ופדיון הבן, ופדיון פטר חמור, והזרוע והלחיים והקבה, וראשית הגז, ושמן שריפה, וקדשי המקדש, והביכורים, וכו'.

א. הנה לעיל במשנה ח' נאמר גבי חלת חו"ל דנתנת לכל כהן שירצה, מבואר דחלת א"י אינה ניתנת לכל כהן ורק חלת חו"ל הקלו בה דניתנת לכל כהן, והביא הר"ש על חלת חו"ל דמפרש בירושלמי דלכל כהן הכוונה בין לכהן חבר בין לכהן עם הארץ, והוסיף הר"ש דלא הוי כהאי דלקמיה, דלהלן במתני' דידן אין הכוונה לכל כהן אפי' לע"ה, אלא בעינן דווקא ת"ח, ולכל כהן הכוונה אפילו לת"ח שאינו משמר חוליו בטהרה, אמנם רוב הראשונים למדו דלכל כהן שנאמר במ"ח גבי חלת חו"ל ולכל כהן שנאמר הכא במ"ט גבי עוד ממתנות כהונה אזלי בהדדי וביאורם שווה, ועיין להלן.

מהי מעלת כהן ת"ח

ב. בהא דיש ליתן רק לכהן ת"ח, יש לדון האם הוי מעלה בעצם הת"ח, דמעלה זו של ת"ח אנו רוצים עבור נתינת תרו"מ, או דאין זו המעלה בעצמה שאנו מבקשים לצורך תרו"מ, אלא דמי שהוא ת"ח, ודאי דיש לו את המעלות הנוספות הנדרשות לקבל תרומות ומעשרות, ובעינן ת"ח רק כהיכי תימצוי להגיע למעלה אחרת.

ואי נימא כהצד הראשון דבעינן ת"ח כמעלה עצמית לצורך נתינת תרו"מ, עדיין יש לדון האם מעלת הת"ח נדרשת משום הנתינה או משום כהונה, וביאורו ד' דאפשר ועינן הת"ח במתנות כהונה הוא כמו בכל צדקה שיש מעלה ועדיפות לתת לת"ח, והוא משום הנתינה, דנתינה לת"ח עדיפה ומשובחת טפי, או"ד דאין זה מדין הנתינה אלא משום כהונה, דכמו ששבת לוי הוא השבת הנבחר לעבודה, וזה משום מעלתם שלא חטאו בחטא העגל, וכן דכבר בשעבוד מצרים הם לא השתעבדו אלא עסקו בתורה, ה"נ נאמר שגם היום שנבחרו הכהנים לא כולם נבחרו אלא רק חלקם, וחלק זה הוא רק אותם העוסקים בתורת ד', ונאמר שרק הם חשיבי כהנים לענין קבלת המתנות שבעינן להם כהנים דווקא, ועיין להלן אות י"ג.

שניתנים לכל כהן שירצה אינו סותר לדין שצריך לתת לת"ח. ובביאור שיטת רש"י עיין להלן אות יא' בביאור מח' הראשונים.

עכ"פ מבואר דשיטת רש"י דהענין שלא ליתן לכל כהן אלא צריך ליתן רק לת"ח, הוא דווקא בחלת א"י וכן בשאר תרו"מ, אך במאי דאיתא במתניתין הכא כחרמים וזרוע וכו' יכול ליתן לכל כהן אף שאינו ת"ח, וטעם הדבר דלא החמרנו באלו ליתן דווקא לת"ח, ביארו הראשונים במתני' משום שאין בהם קדושה, דהא הם נעשים ניתנים ונאכלים בכל א"י, וקדשי מקדש דאיתא במתניתין לא חששנו ליתן אותם דווקא לת"ח, אף שיש בהם קדושה, משום דכיון שהם היו במקדש ממקדש קאתו ונוהרים בהם טפי, ולא חיישינן שלא יאכלם בטהרה, דהא כולו מתנות דכתיבי הכא דניתנים לכל כהן ולא קפדינן בהו דווקא לת"ח, אין היתר לאוכלם שלא בטהרה, אלא דבאלו דלא חמירי, לא החמירו ליתתם למי שמקפיד לאכול גם את חוליו בטהרה.

דעת תוס' והראשונים

ה. מקושייתם לעיל ביארו תוס' וכן הרמב"ן הרשב"א והריטב"א, דהא דאיתא דניתנת לכל כהן שירצה, הכוונה שצריך ליתן תמיד לת"ח וכגמ' חולין קל: שהביאה על זרוע לחיים וקיבה את החיוב ליתן לת"ח, אלא דכ' דבהנהו דאיתא הכא במתני' כחלת חו"ל ושאר מתנות דאיתא במתני' דידן, אי ליכא ת"ח או שאינו רוצה לקבל או דהוא עשיר, אפשר ליתן לע"ה, דדין זה שצריך ליתן לת"ח הוא רק לכתחילה.

ובאמת גם תרומה דחמירא וכן חלת א"י מעיקר הדין אי ליכא ת"ח אפשר לתיתה לע"ה, אלא שלמעשה אין ליתנה לע"ה שאינו משמר כל אוכליו בטהרה שמא יכשל ויטעה בזה, אך עיקר חיוב נתינה שיש ליתן לת"ח הוא רק לכתחילה היכן שיש ת"ח. והא דלא החמרנו באלו שצריך ליתנם דווקא לת"ח, כדלעיל כיון שאין בהם קדושה. ולדבריהם הדין שיש ליתן לת"ח שנאמר כאן, הוא הדין הכללי שיש להעדיף תמיד בצדקה ת"ח על פני ע"ה. ולא התחדש כאן סיבת חיוב נוספת לתת לת"ח, משא"כ לדעת רש"י התחדש דמלבד המעלה הכללית שיש ליתן לת"ח משום שיש ענין לתמוך בו, יש אופנים בהם מדין שמירת הטהרה צריך ליתן דווקא לת"ח.

ולפירושם מאי דכתיב במתני' דאלו ניתנים לכל כהן, הכוונה ואלו שרי בדיעבד ליתנם לכל

כהן, לכתחילה גם אלו יש ליתנם דווקא לת"ח אך בדיעבד אין צורך להקפיד בזה, ואילו לדעת רש"י הא דאלו ניתנים לכל כהן הוא לכתחילה, דבאלו לא נאמר החיוב להקפיד ליתן דווקא למי שאוכל חוליו בטהרה, אף דגם באלו יש את המעלה הרגילה שיש בכל צדקה ליתן לת"ח, מ"מ החיוב להקפיד על ת"ח משום שהוא משמר חוליו בטהרה לא נאמר בהם.

דעת הרמב"ם

ו. כתב הרמב"ם בפ' המשנה וז"ל וענין לכל כהן שאינן בדווקא לתלמידי חכמים מאשר לעם הארץ, אלא לכתחילה, לפי מה שאמר יתעלה ונתתם ממנו את תרומת ד' לאהרן הכהן, ואמרו בספרי (והובא בסנהדרין צ:): מה אהרן חבר אף כל חברים, מכאן אמרו אין נותנים מתנות כהונה אלא לחבר, והדין הזה נוהג במקצת המתנות כמו שיתבאר בפרק הזה, ובשאר המתנות הוא רצוי וטוב, אבל אין איסור לתתם לע"ה. עכ"ל.

וי"ש מקום להבין בדבריו דס"ל כתוס', דענין הנתינה לת"ח היא משום מעלת נתינת צדקה לת"ח, אך מדיוק דבריו הכא ובהלכה, נראה דס"ל כדעת רש"י לעיל, דהנתינה לת"ח אינו משום הת"ח שבו אלא משום שהוא נזהר לאכול כל חוליו בטהרה, ראשית דכתב הכא דהדין הזה נוהג במקצת המתנות ובשאר המתנות הוא רצוי וטוב, ומבואר דהדין הזה שנאמר הכא לתת לת"ח נוהג לדברי הרמב"ם רק במקצת המתנות, ואילו לדעת תוס' הדין לתת לת"ח הוא בכל המתנות, אלא דאינו לעיכובא בכולם אך הדין עצמו נוהג בכולם, ומתבאר דגם מאי דכ' דבשאר המתנות הוא רצוי וטוב אין כוונתו כתוס' שלכתחילה יש ליתן לת"ח, אלא כוונתו דגם בהני שהתירו ליתן לכל מי שירצה, עדיין רצוי וטוב ליתן לת"ח וככל צדקה ומתנות שת"ח עדיף בהם, וכן למד בדבריו הרע"ב דס"ל דצריך לתת לת"ח משום שמירת טהרת התרומה והחלה דאקרי תרומה, ולא כתוס' שביאר דבעינן ת"ח כדי לסייע למחזיקים בתורת ד'.

ז. עוד יש להוכיח כן מהמקור שהביא לדין זה, דמה אהרן חבר אף כל חברים והוא מדרשת הספרי, ולא הביא את הילפותת דאיתא בחולין, דמשפט כתיב ביה כדין, וכן דמחזיקים בתורת ד' יש להם מנת, ויבואר להלן.

העירו האחרונים דצ"ב אמאי לא הביא הרמב"ם האי דינא דמתני' דכל מתנות כהונה אלו ניתנים

לכל כהן, ורק גבי תרומה טמאה כ' הר"מ דניתן לכל כהן.

ח. כתב הרמב"ם (בהל' תרומות פ"ו ה"ב) וז"ל ותורמה טהורה, בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר, בין של תורה בין של דבריהם, אינה ניתנת אלא לכהן תלמיד חכמים, מפני שאסור לאכול תרומה טמאה וכל עמי הארץ בחזקת טומאה, לפיכך נותן תרומה טמאה לכל כהן שירצה עכ"ל. מבואר ברמב"ם להדיא, דהא דאין ליתן תרומה טהורה לע"ה הוא משום שהם בחזקת טומאה, ולכן צריך ליתן דווקא לת"ח, ולכך ממשיך הר"מ דתרומה טמאה נותנה לכל כהן שירצה. [והוא ממתני' דידן דשמן שריפה שהוא תרומה טמאה נותנה לכל כהן שירצה].

אלא דעדיין יש לבאר לשיטתו דס"ל כרש"י שיש ליתן לת"ח מפני שמשמר חוליו בטהרה, מה שהק' תוס' מהגמ' בחולין דמבואר שם דגם בכל הני מתנות דמתני' יש ליתן לת"ח קודם לע"ה, ובפרט דהר"מ כ' דתרומה טמאה אפשר ליתנה לכל כהן אף לע"ה, והרי זה מוזכר במשנה יחד עם זרוע לחיים וקיבה וכו', דעל אלו המתנות מבואר בגמ' חולין שם שיש להעדיף בהם ת"ח וברמב"ם לא הזכיר זאת, וכן צ"ב שלא הזכיר כלל האי דינא, שיש להעדיף בכל המתנות ת"ח קודם לע"ה, ורק גבי תרומה טהורה כ' כן.

ט. הנה האי דינא שיש ליתן לת"ח הבאנו לעיל שהוא נלמד בגמ' מג' לימודים, והדברים מובאים בב' מקומות בגמרא דבג' חולין קל: מובא ילפוטא א' וזה יהיה משפט הכהנים מלמד שהמתנות דין וכו', ועוד איתא דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה, שנאמר ויאמר לעם ליושבי ירושלים, לתת מנת ד' לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ד', כל המחזיק בתורת ד' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ד' אין לו מנת.

י. ובגמ' סנהדרין צ: מובא נמי ילפוטא א', לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים, עוד הובא שם בגמ' הילפוטא דר' שמואל בר נחמני וז"ל הגמ', מנין שאין נותנין תרומה לכהן ע"ה, שנאמר ויאמר לעם וכו' כל המחזיק בתורת ד' יש לו מנת וכו', ונראה דיש חילוק מהותי בין ב' הגמ', דבגמ' בחולין ילפינן דאין נותנין מתנות לכהן ע"ה, דהלימוד אזיל על כל המתנות דאין ליתנן לע"ה, אכן בגמ' סנהדרין איתא דמנין דאין נותנין תרומה לכהן ע"ה, וכאן הלימוד הוא רק על תרומה שאין ליתנה לכהן

ע"ה, [כן היא הגירסא בגמ' ויש שרצו לשנות הגירסא, וכאן הדברים מבוארים ע"פ הגירסא שלפנינו].

עוד יש חילוק דהגמ' בחולין ביארה רק משום ת"ח, אכן הגמ' בסנהדרין הביאה דרשת הספרי שמחלק דאהרן חבר אף בניו חברים, ומוזכר כאן בגמ' דבעינן ליתן לחבר ולא מוזכר בדרשה זו ת"ח, ובד"כ כאשר מוזכר חבר הכוונה לאוכל חוליו בטהרה, ומבואר דהגמ' בחולין למדה שנאמר כאן לימוד על כל המתנות שיש ליתנם לכהנים ת"ח, ולכך מיסתבר דאין זה מחמת דין השמירת טהרה היתירה שיש בהם, משום דא"כ אין זה בכל המתנות אלא רק באלו שיש בהם דיני קדושה יתירה, אך הגמ' בסנהדרין ביארה ילפוטא זו רק על תרומה, וא"כ יש לבאר מאי שנא תרומה [וחלה דאקרי תרומה] משאר מתנות, וע"כ משום דרק במאי דהוי תרומה יש סיבה שצריך ליתנם לת"ח, ומשום דתרומה בעינן להזהר בה טפי בטהרה ואין ליתנה למי שלא נזהר תמיד בטהרה, וע"כ צריך בה דווקא ת"ח דסתם ת"ח אוכלין חוליהן בטהרה, וביותר דהגמ' שם הביאה את דרשת הספרי דמה אהרן חבר אף בניו חברים, ובעלמא דאיתא חבר הכוונה לאוכל חוליו בטהרה, א"כ שוב מוכח נמי מהא דהא דבעינן ת"ח הוא משום דבעינן מי שזהיר טפי בטהרה.

יא. ולפי"ז מבואר דרש"י והרמב"ם נקטו כדברי הגמ' בסנהדרין, דהלימוד המיוחד שיש ליתן לת"ח הוא משום שהת"ח נזהר טפי בטהרה, ודין זה נאמר רק בתרומה וחלה דאיכרי תרומה, וכשליכא כהן חבר הנזהר בטהרה אין נותנים תרומה וחלה לכל כהן שירצה, משום שצריך לשמרה בטהרה ואי אינו ת"ח חבר הוא עלול להכשל בזה, ודין זה הוא רק בתרומה ולא נאמר על כל המתנות, [ולכך הרמב"ם הביא לדרשה דאיתא בגמ' סנהדרין דמה אהרן חבר אף בניו חברים], אכן קיימת תמיד גם מעלה נוספת לתת כל מתנה לכהן ת"ח אך לא מהכא ילפינן להא.

אבל תוס' והראשונים למדו כסוגיית הגמ' בחולין שביארה דין זה על כל המתנות, ובפשטות לימוד זה בא לומר שיש ענין ליתן לת"ח, מכיון שהוא מחזיק בתורת ד' ומשום שיש ענין לתמוך בו, ולא משום שיש להזהר בזה בטהרה, [ובפרט דאמרינן זאת גם בדברים שאינם קודש], וכיון שעל מתנות אלו נאמר במתני' שיכול ליתנם לכל כהן שירצה, מבואר דדין זה של נתינה לת"ח הוא רק לכתחילה, אך באין כהן ת"ח יכול ליתן לכל כהן שירצה.

ולכך לא נקט הרמב"ם דין זה להלכה, דלרמב"ם מאי דאמרינן הכא דיש ליתן לכל כהן הוא לא דין נתינה חיובי, אלא דבאלו אין את הדין המיוחד שיש בתרומה שיש ליתנה דווקא למשמר חוליו בטהרה, ודין זה שצריך ליתן תרומה רק לת"ח האוכל חוליו בטהרה הביאו הרמב"ם, ושאר דברים שאין בהם דין קודש מימלא לא נאמר בהם דין זה.

דעת הר"ש

יב. הר"ש ביאר גבי חלת חו"ל כירושלמי דניתנת לכל כהן, בין כהן חבר בין כהן ע"ה, ולגבי מתניתין ביאר דבעינן לתת דווקא לת"ח, ומה דכתיב הכא לכל כהן הכוונה גם לכהן שאינו אוכל חוליו בטהרה דמיתקרי ע"ה לר"מ (גיטין סא.), אך אין ליתן לע"ה ממש, וביאור דבריו שהעדיף לדחוק דמתניתין לא שוו אהרדי, וגבי חלת חו"ל הכוונה בין ת"ח ובין ע"ה כפשוטו, וגבי מתניתין דאיירינן בשאר מתנות כהונה, ביאר דאיירי בע"ה דר"מ שהוא ת"ח, משום שהיה ק' לו קו' תוס' על רש"י מהגמ' חולין, דמוכח דבמתנות כהונה כזרוע לחיים וקיבה בעינן למיתב לת"ח, והעדיף לבאר בת"ח דר"מ והנתינה לת"ח הוא לעיכובא, מאשר שי' תוס' דהוי רק לכתחילה.

ובחלת חו"ל ביאר ע"פ הירושלמי דלאו דווקא ת"ח, והא דלא הקפידו גם בזה בת"ח דווקא, צ"ל משום דהוי רק חלה לתוספת מעלה שלא תשתכח תורת חלה, והר"ש לא רצה לבאר בדברי הירושלמי אלו שגם בהם הכוונה לע"ה דר"מ, נראה דלשון בין ת"ח בין ע"ה לא נשמע שהכוונה לע"ה דר"מ, ובאמת דהרא"ש אזיל עם מהלך דברי הר"ש, והביא לירושלמי שמבאר בין ת"ח ובין ע"ה, אך לא ניח"ל לבאר בזאת את דברי המשנה גבי חלת חו"ל, ומבאר דלא הקפידו בזה שיהא בטהרה.

אך עיין במאירי דנקט בד' הגמ' בסנהדרין דמה אהרן חבר אף בניו חברים, מלמד דין נתינת תרומה

לת"ח משום שמירת הטהרה, וממאי דהגמ' הביאה שם גם לילפותא של לתת מנת למחזיקים וכו', ילפינן נמי לדין הנוסף שיש לתמוך בת"ח וזה סיבה נוספת ליתן לת"ח.

יג. במה שיש לחקור והובא בראשית הדברים, האם מעלת ת"ח נדרשת כמעלה עצמית או כהית"מ למעלה אחרת, וכן האם הוי מעלה בנתינה או מעלה בכהונה, הנה ברור דלרש"י והרמב"ם הוי הית"מ שעי"ז הוי ודאי מי שנוהר בטהרה, נאלא דגם בעלמא איכא מעלה בנתינה לת"ח, אולם לא בזה עסקה משנתנין, והתוס' והר"ש נחלקו אי הוי דין בנתינה וכך למדו תוס', ולכך הוי רק דין לכתחילה אך אי ליכא כהן ת"ח ודאי דאפשר ליתן גם לכהן ע"ה דהוי רק מעלה צדדית נוספת, אולם הר"ש למד דהוי מעלה בעיקר הכהונה, דיש ליתן לכהן ת"ח מכיון שזה הכהן שרצתה התורה, ולכך אף בליכא כהן ת"ח אין ליתן לכהן ע"ה ויש לעכב נתינת המתנה עד שיבא כהן ת"ח.

יד. וקצת יש להעיר על הנ"ל דנתבאר בשיטת רש"י דס"ל דענין הת"ח הוא רק משום טהרה, וזה מה שנלמד בגמ' בסנהדרין מהפסוק למען יחזקו בתורת ד', ליתן לאלו הנזהרים בטהרה, וראשית יש להעיר מלשון הפסוק עצמו דכתיב למען יחזקו בתורת ד' דמשמע שהענין בנתינה הוא כדי לעזור למחזיקים בתורה, אך ביותר דרש"י עצמו ביאר שם בדברי הימים וז"ל, בעוד שיהא להם פרנסתם מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ד', לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה, ומבואר בדברי רש"י דהנאמר בפסוק הוא לתת לת"ח כדי שיוכלו לעסוק בתורה ולא משום שנוהרים בטהרה, אך צ"ל שאכן כך ביאר רש"י פשוטו של מקרא, אולם כיון שהסוגיא מוכיחה אחרת נקט רש"י משום אכילה בטהרה.

הרב אפרים היימן

בדין הבכורות ניתנין לכל כהן

והיינו דתרומה וכל קדשי הגבולין אינן ניתנין אלא לכהן חבר כדי שיאכלו בטהרה אבל הני דמתני' אין בהן קדושה וא"נ קדישי מקדש דחמירי אף לע"ה.

פ"ד מ"ט. ואלו ניתנין לכל כהן החרמים והבכורות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור והזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז ושמן שריפה וקדשי מקדש והביכורים וכו'.

וב' הגרי"ז ליישב דיש ב' דינים של מתנו"כ בכל בכור דיש בזה את הדין של כל הקרבנות שמקבלים מתנה מן האש, ויש גם דין מסוים בבכור שלא קשור להקרבה שזה מגיע לכהן וכמו בעל מום, וע"כ מחיים כשנותן נותן לכל כהן שירצה וכמו בעל מום, אך כשלא נתן מחיים אלא הביא להקרבה הרי"ז מתחלק לאנשי משמר וכשאר הקרבנות, ואה"נ גם כשנתן לכהן מחיים, אחרי שחיטה בדין הוא שיתחלק לאנשי משמר אלא דדין נוסף הוא שכהן המקריב את שלו זוכה בבשר וילפי' ליה מקרא דואיש את קדשיו לו יהיו, וע"כ לא יתחלקו בזה אנשי משמר, ולפי"ז כ' ליישב את הירושלמי דכל ד' דלאנשי משמר היינו כשנתן להקרבה מיד, אך מחיים יכול ליתן לכל כהן שירצה ויהיה הבכור שלו אף אחר שחיטה.

ולפי"ז הרמב"ם והירושלמי לא פליגי כלל דהרמב"ם איירי מחיים וודאי לא פליג לאחר שחיטה כשלא נתן לכהן אלא להקרבה דודאי דינו ככל הקרבנות אשר מתחלקים לאנשי משמר. וא"כ לא ברירא לשונו 'ויראה לי', ועוד דלפי"ז אי"ז דין 'בבכורות' שניתנין לאנשי משמר אלא זה דין כללי ככל קדשי המקדש וא"כ אמאי תנינהו באנפי נפשיה במשנה, וביותר דבירושלמי לא תני כלל דקדשי המקדש ניתנין רק לאנשי משמר וזה ודאי צ"ב גם לא להגרי"ז, אך להגרי"ז ודאי בכור מישך שייך לקדשי המקדש וניתני קדשי המקדש ותו לא.

ובגר"ח (סוף הל' ערכין וחרמין) להדיא נקט בפשיטות דהרמב"ם והירושלמי פליגי ואילו להגרי"ז לא פליגי, והמהריט"א גם הבין בירושלמי דמחיים ניתנין לאנשי משמר וע"כ הק' עליו מהמשנה.

והנה בפשטות המח' היא האם יש דין נתינה לכהן מחיים, והיינו דאע"ג דבעל מום ואף בתם שלא בזמן הבית או אף בזמן הבית ובחור"ל ודאי איכא דין נתינה לכהן אך מ"מ בא"י בזמן הבית דחוי להקרבה זה גורם לדעת הירושלמי לבטל את הדין נתינה לכהן כיון דכל כולו עומד להקרבה לגבוה ול"ש כלל למתנה לכהן וע"כ ניתן לאנשי משמר ופירושא דמילתא למזבח שיקריבוהו אנשי משמר ואח"כ יחלקו בו. אך להרמב"ם אפ' בחזי להקרבה יש דין לתת לכהן וכן נתן קרבן לכהן והוי מעתה קרבן דהכהן. אך לפי"ז ודאי ק' הירושלמי מהמשניות הנ"ל.

ובירושלמי בדוכתין, הבכורות והביכורים לאנשי משמר ושאר כולהן לכל כהן. וכ"כ הר"מ בפיהמ"ש דהבכורות והביכורים ניתנין לאנשי משמר. אך בהל' בכורות (פ"א הט"ו) כ' ויראה לי שהבכור ניתן לכל כהן שירצה. ובמהר"י קורקוס דכוונתו לכל כהן ואפ' לע"ה. וד' תמוהין טובא דא"כ אי"נ 'ויראה לי' אלא היא משנה מפורשת, משנה דידן, ועוד דלגבי כל הני דמתניתין לא כ' כן הרמב"ם בשום מקום ונקט בפשיטות ונתנו לכהן ולא הדגיש דאפ' לע"ה, והמהר"י קורקוס עצמו נשאר בצ"ע בביאור"ד הרמב"ם.

אמנם במהרי"ט אלגאזי (מג) כ' דכוונת הרמב"ם לאפוקי מהירושלמי שלא נותן לאנשי משמר אלא לכל כהן שירצה, ושם באריכות שאפ' שבפיהמ"ש פ' כהירושלמי, מ"מ בספר הי"ד לא הביא להלכה כי אם בכורים דהוי לאנשי משמר אבל בבכורות לא הביא כלל דהוי לאנשי משמר וכו' ותלה הדבר בסברתו באומרו ויראה לי ללמדנו דלפי ראות עיניו לפי הראיות והכרחיות שיש לו ע"כ דברי הירושלמי לאו דוקא ואין הגירסא נכונה.

והוכיח שם כדברי הרמב"ם ממתניתין דבכורות כו': דתנן דישאל חייבין ליטפל בבכור וכו' ואם היה בכור תם וא"ל תנהו לי בתוך זמן שאקריבנו עתה הרי"ז נותנו לו, (דאם יקריבנו אחר זמן לא יתנו לו כי ככהן המסייע בבית הגרנות עי"ש). ואם איתא דלאנשי משמר א"כ אמאי שומעין לכהן באומר תנהו לי שאקריבנו עתה דכיון דמה"ת דינו לישאר עתה אצל הבעלים ושיקרב ע"י אנשי משמר אחרים א"כ איך יוכל להפקיע מהם, אלא ע"כ צ"ל דהבכור דינו ככל מתנות כהונה דניתנין לכל כהן שירצה.

ובגרי"ז (הל' בכורות) הוכיח כן מעצם זה דכתיב שנותנו לו משמע דלא ניתן לאנשי משמר, ועוד הק' ממתני' בערכין כח: דתנן גבי פדיית חרמי בכור דאומדין כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה ליתנו לבן בנו או לבן אחותו. וחזינן דיש בזה מתנות כהונה דהבעלים נותן ומזה דרך הרמב"ם דנותן לכל כהן שירצה. ודייק המהריט"א דע"כ כ' הרמב"ם את האי ויראה לי בסמוך לדינא בהאי מתניתין הנ"ל דכהן המסייע ומשום דמשם הוציא דין זה.

וצריך יישוב בירושלמי מהני מתניתין, והמהריט"א כ' דע"כ צ"ל דאין הגירסא נכונה, אך א"כ צ"ב למה כ' הרמב"ם ויראה לי כיון דמפורש במש' כדבריו ובירושלמי אין גירסא כזאת א"כ אי"ז חידוש שלו.

וביותר דדעת הירושלמי (מע"ש פ"א ה"ב) תקיפה מאוד בזכיית הכהן בבכור יותר ויותר מדעת הש"ס דילן דבבבלי בכמה מקומות מייתי' לר"נ אמר רבה בר רב אבון דאין זכיה לכהנים בדחזי להקרבה ואף לא מחיים וקיי"ל כוותיה, ואילו בירושלמי ז"פ דמחיים אית להו זכיה ומקדשין בו את האשה וממון כהן לכל דבר ולא פליגי התם אלא לאחר שחיטה ואפשר דטפי הוי בכור מכל מתנו"כ דאפ' בזכייתן מן האש הוי ידיהו ומקדשין בזה את האשה, וא"כ ודאי חזי' בדעת הירושלמי דאפ' דחזי להקרבה מ"מ יש לכהן זכיה בזה וודאי וכ"ש הדבר דיש דין נתינה לכהן וא"כ חזינן דליכא פלוגתא האם יש דין נתינה לכהן אלא דפליגי הרמב"ם והירושלמי האם הנתינה היא לכל כהן שירצה או לאנשי משמר דוקא.

ומבואר בזה גדר חדש בירושלמי דהדין דניתן לאנשי משמר אי"ז 'חלוקה' לאנשי משמר אלא שנותן לכל כהן שירצה מאנשי משמר, ואחר שניתן לאיזה כהן הרי"ז שלו ואף מן האש הרי"ז שלו.

והיינו דהא ודאי איכא לדינא דממכרו על האבות ומכרו המשמרות זל"ז את זכותן אך זה אינו אלא בדברים הבאים מן המקדש דע"ז איכא לדין ממכרו על האבות וע"כ סבר הרמב"ם דזה אינו שייך אלא במה שמתחלק מן המקדש אבל מה שהבעלים נותן ע"ז ל"ש כלל תורת ממכרו על האבות, אך דעת הירושלמי דבממכר הבתי אבות לא נכלל רק מה שמקבלים ממש מן המקדש אלא כ"א מכר לשני זכותו אף במתנות המביאות לידי עבודה וחלוקה במקדש ואף דאין יסודם במקדש, מ"מ עשו כ"ז מתוקף הענין שיהיה לכ"א זמן משלו וכל המיועד להקרבה באותו הזמן יקרב על ידם.

הקד"י [בכורות סי' כ"ו] כ' כנ"ל דהרמב"ם והירושלמי פליגי בתם חי אם נותנו לכל כהן שירצה או לאנשי משמר, ומק' הרבה על הרמב"ם דכיון דקיי"ל דלאו ממון כהנים הוא כיון דחזיא להקרבה ואין מקדשין בו את האשה וחשיב שלל שמים לגבי עיר הנדחת וכו' א"כ אי"ז קרבנו של הכהן, ועיי"ש דמחפש איזה מקצת זכיה שיש לכהנים עכ"פ לדעת הרמב"ם ובזה איכא דין נתינה ובדעת

הירושלמי ניח"ל דכיון דליכא שום זכיה ע"ז אין ענין לנתינה לכהן אלא נותן לאנשי משמר, ליקרב. אך זה ודאי תימה דהירושלמי להדיא סובר בזה יותר מהש"ס דילן ודאיכא זכיה לכהנים לקדש בזה את האשה וכנ"ל א"כ ודאי יש דין נתינה לכהן וודאי שאין הכוונה לאנשי משמר- ליקרב, אלא כמשנ"ת דנותן בזכיה גמורה לאחד מאנשי משמר, ובדעת הרמב"ם נראה דאף אם אין לכהנים שום זכיית ממון בזה מ"מ בעצם זה שהבכור הוא קרבן והתורה צויתה לתת לכהן זה הופך לקרבנו וחשיב שפיר ואיש את קדשיו לו יהיו.

[ומש"כ] דהוי קרבן דישראל ומכח הישראל דוקא ומדדוקא בכור ישראל אית ליה קדושת בכורה לכאורה אישתמיטה משנה ערוכה בריש פ"ב הכהנים והלויים חייבים שלא נפטרו מבכור בהמה טהורה אלא מפדה"ב ופדיון פטר חמור, ומה שהוכיח מדמצוה להקדישו הא דעת הרמב"ם דחשיב דבר האסור ועי' ביראים דדין זה אינו אלא משום חביבות המצוה, וכל עיקר הסוגיא משמע דבכור כלל לא שייך לבעלים וליכא ליה אלא טובת הנאה].

ולפמשנ"ת א"ש טובא לישנא דהרמב"ם ויראה לי, שהרי ראה מפורשת אין לו מן המשנה דאפשר לומר דניתן רק לכהן מאנשי משמר אך מ"מ כ"נ לו מסברא ואולי גם מסתימת המשנה. וא"ש לפי"ז הא דהירושלמי לא הזכיר דקדשי המקדש ניתנין לאנשי משמר והזכיר רק בכורות ובכורים, מאחר דהנהו לא הוו כל כולן ע"י חלוקת מקדש דהא ודאי רק לאנשי משמר אלא הוו שייכי תרוייהו בנתינה לכל כהן אלא דמ"מ דינא הוא לינתן לכהן מאנשי משמר. (כ"נ אי נימא כהחזו"א דלא כהגר"ח, עי' בגליונות סוף ערכין וחרמין ועי' בזרעים ליקוטם).

והעירו דהא במשנה בערכין הנ"ל חזי' דכדי שלא יהיה ככהן המסייע ע"כ שיימינן כמה היה נותן ישראל ליתן לבן אחותו כהן, ולפי"ד היה אפ"ל כמה היה נותן כהן שלא מאנשי משמר כדי שיתן לבן בנו כהן מאנשי משמר. ונראה פשוט דבן בנו ודאי במשמרתו הוי ואף מאותו הבית אב וכהנים משני משמרות לאו קרובים נינהו כ"כ ולא יקנו אחד לשני ועכ"פ ודאי יותר מזה ישראל לבן אחותו כהן.

הרב יוסף קלירס

בענין חלת חו"ל שהובאה לארץ

פ"ד מ"י. נתאי איש תקוע הביא חלות מביתר ולא קיבלו ממנו.

וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, העיקר אצלינו אין מביאין תרומה מחוץ לארץ לארץ, ואמרו בגמ' באלו התרומות הבאות לארץ ישראל לאכלם אי אפשר שלא יהיו אומרים תרומה טמאה נאכלת לפי שהיא מחוצה לארץ, לשריפה אי אתה יכול שלא יהיו אומרים ראינו תרומה טהורה נשרפה לפי שלא נטמאה בטומאה מפורסמת אלא בעפר חוצה לארץ ואין כל אדם יודע בזאת הטומאה, להחזירה למקומה אי אפשר שלא יהיו אומרים ראינו תרומה יוצאה מהארץ לחוצה לארץ, כיצד הוא עושה מניחה עד ערב הפסח ושורפה, עכ"ל.

והנה דברי הרמב"ם מקורם בירושלמי כאן, וצריך בירור במאי מיירי, דמשנתינו סתמה ולא פירשה מהיכן הובאו חלות אלו – מארץ שניה – מכזיב ועד אמנה, או מארץ שלישית – מהנהר ועד אמנה, וכן לא נתפרש אם הביאו ב' החלות – החלה לאור והחלה שנייה שנאכלת לכהן או דהביא רק אחת מהם.

והתוי"ט הקשה, דאם נאמר שמשנתינו מדברת שהביאו החלות מארץ שלישית, צ"ע טעמו של הרמב"ם שאין שורפין לפי שאין טומאתן ידועה, דהרי הרע"ב במשנה ח' כתב, דבארץ שלישית טומאתה ידועה וגזרו שם דין חלה שניה לכהן רק מפני שלא תשתכח תורת חלה, וא"כ מאי טעמא כשהובא לא"י לא ישרפוה.

עוד הקשה הרש"ש, דבמשנה ח' מבואר דחלת חו"ל אפילו שנטמאה בטומאת ארץ העמים מ"מ מאכילין את זה לכהן קטן או לכהן שטבל מקריו, וא"כ צ"ע, דגם כן כשהובא לארץ ישראל שיאכלו את זה, ומ"ט כשהובא לארץ אין אוכלין.

ויש לדון בדברי התוי"ט, דקושייתו לפי דברי הרע"ב במשנה ח' וכן דעת הראב"ה (קס"ד) דבארץ שלישית גזרו רק משום שלא תשתכח תורת חלה, אולם דעת הרבינו אפרים וכ"ד הר"ש דלא חילקו בזה ולפי דבריהם גם כן בארץ שלישית גזרו ב' חלות משום "שמא יאמרו" וכו'.

אמנם עדיין צ"ע קושית הרש"ש, אך יש לדון גם כן בזה, די"ל, דמשנתינו מדברת כשהביאו רק את החלה לאור או רק את החלה שניה שדינה להאכל, ובכה"ג שאין את הב' החלות א"א לאכול או לשרוף מפני החשש של "שמא יאמרו" וכו'.

ובתוי"ט דן בזה, דאפשר לומר דמשנתינו מדברת שהביאו החלות מארץ שניה ובכה"ג אין טומאתן ידועה ולכך אין שורפין "שמא יאמרו" וכו', ולפי"ז גם כן ל"ק קושית הרש"ש דקשה דהקילו בטומאת ארץ העמים דנאכלת לכהן ומ"ט אינה נאכלת, דיש לומר בזה, דדוקא בארץ שלישית הקילו בה ולא בארץ שניה.

אמנם עדיין יש להעיר בזה, דבפשטות מסתימת משנתינו משמע דמדברת גם כן כשהביאו ב' החלות לא"י, וא"כ מאי טעמא אינה נשרפת ואינה נאכלת דכמו שכשהחלה נמצאת בארץ שניה ה"ה נשרפת ונאכלת ה"ה יהיה ג"כ בהובאה לא"י.

ועוד הקשה התוי"ט, דברמב"ם לא חילק בזה וכתב דכל חלת חוצה לארץ שהובאה לא"י אינה נשרפת ואינה נאכלת.

ולכך פירש התוי"ט (וכ"כ הרש"ש), דבחלה שהובאה מחו"ל לארץ ישראל גזרו אטו חלת א"י דלאו כולי עלמא ידעי מהיכן הובאת, מארץ העמים או מהארץ שלא כבשוה עולי בבל, ולכך גזרו שאינה נשרפת ואינה נאכלת.

ונראה לדקדק, דמשנתינו הביאה דין זה דאין מביאין מחו"ל שהביאו מביתר ומאלכסנדריה, ובתוי"ט מבואר דבפשטות שניהם ה"ה מחוצה לארץ ולא בארץ שניה, ויש לדון, דגזירה זו דנתבאר בתוי"ט דגזרו בחלת חו"ל שהובאה לארץ אטו חלת א"י דאינה נשרפת ואינה נאכלת הרי"ז רק בחלת חו"ל ולא בחלה שהובאה מארץ שניה.

ובהקדמ, יש להביא דעות הראשונים בדין ג' ארצות לחלה, ולכאורה נדון זה תליא בזה, דהנה בירושלמי במשנה ח' מבואר דהטעם דגזרו ב' חלות, לאור ולכהן, מפני חשש שמא יאמרו וכו'.

ובגמ' בכורות דכ"ג ע"א מבואר דגזרו ב' חלות מפני שלא תשתכח תורת חלה, ועוד מבואר שם בגמרא דהקילו ליתן לכהן קטן או לכהן שטבל מקריו חלה זו.

ודעת הר"ש והרבינו אפרים (הו"ד בראבי"ה סי' קס"ד), דעיקר הגזירה מפני שמא יאמרו ומפני זה גזרו בארץ שניה ובארץ שלישית, והקולא ליתן לכהן קטן הוי דווקא בחלה שניה דבחלה ראשונה א"א ליתן לכהן קטן דאיכא חשש שמא יאמרו, ומאי דמבו' דגזרו מפני "שלא תשתכח" רבינו אפרים לא גרס לה, ואי גרסי' לה מיירי כשהכהן טמא ומפרישין חלה שלישית לכהן שלא תשתכח, והר"ש השווה אותם וכ' דהכוונה בזה נמי מפני שמא יאמרו.

ודעת הראבי"ה (שם), דבארץ שניה שאין טומאתה ידועה גזרו ב' חלות משום "שמא יאמרו", ובארץ שלישית דטומאת ארץ העמים ידועה שם גזרו מפני "שמא תשתכח", ולפי"ז כ' דהקולא ליתן לכהן קטן הוי דווקא בארץ שלישית, ולא בארץ שניה ששם יש חשש שמא יאמרו ול"ש ליתן לכהן קטן או לכהן שטבל מקריו.

ודעת הרמב"ם בזה צריכה ביאור, דבהלכות ביכורים פ"ה, ה"ח כ' וז"ל, שלושה דינים לחלה בשלש ארצות, כל הארץ שהחזיקו בה עולי בבל עד כזיב מפרישין בה חלה אחת כשיעור והיא נאכלת לכהנים, ושאר ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ולא החזיקו בה עולי בבל שהיא מכזיב ועד אמנה מפרישין בה שתי חלות האחת נשרפת והאחת נאכלת, ומפני מה מפרישין בה שתי חלות מפני שהחלה הראשונה טמאה שהרי לא נתקדשה אותה הארץ בימי עזרא וקדושה ראשונה בטילה משגלו הואיל והיא ארץ ישראל מפרישין בה חלה אחד מארבעים ושמונה ושורפין אותה, ומפרישין חלה שניה ונותנים אותה לכהן לאכילה כדי שלא יאמרו תרומה טהורה נשרפת שהרי נשרפה הראשונה אע"פ שלא נטמאת טומאה ידועה לכל, וזו השניה אין לה שיעור אלא כל שרוצה מפריש מפני שהיא מדבריהם. וכל הארץ שמאמנה ולחוץ בין בסוריא בין בשאר הארצות מפרישים שתי חלות אחת לשריפה כדי שלא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת ואחת לאכילה כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל, ע"כ.

ובה"י כתב חלת חוצה לארץ אע"פ שהיא טמאה הואיל ועיקר חיובה מדבריהם אינה אסורה באכילה אלא על כהן שטומאה יוצאה עליו מגופו

והם בעלי קריין וזבים ונדות ויולדות ומצורעין, אבל שאר הטמאים במגע שאר הטומאות אפילו טמאי מת מותרים לאכלה, לפיכך אם היה שם כהן קטן בחוצה לארץ בין בסוריא בין בשאר ארצות ורצה להפריש חלה אחת מפריש אחד מארבעים ושמונה והיא נאכלת לקטן שעדין לא ראה קרי או לקטנה שעדין לא ראתה נדה ואינו צריך להפריש שניה לאש. ע"כ.

ומבו' ברמב"ם, דבארץ שלישית גם כן יש את החשש "שמא יאמרו" ומפני זה צריך להפריש חלה אחת לאור, אמנם גם כן כתב הטעם שלא תשתכח תורת חלה ומפני זה מפריש חלה לכהן, וצריך ביאור דברי הרמב"ם, דכיון דיש את החשש דשמא יאמרו ג"כ בארץ שלישית א"כ מאי טעמא יכול ליתן את זה לכהן קטן, וכה"ק התוי"ט והמשנ"ר, וצ"ב.

והנה, עוד נחלקו הראשונים גבי חלה בזמן הזה, דהר"ש (משנה ח') וכן דעת הרמב"ם (שם ה"ט) דבארץ ישראל בזמן הזה שכולם טמאי מתים והחלה נשרפת אין צריך להפריש ב' חלות, אולם התוס' בבכורות דכ"ג כתבו דצריך להפריש עוד חלה לכהן כמו בחו"ל, כיון שאין טומאת החלה ידועה, וצריך ביאור פלוגתתם בזה.

ועוד נחלקו הראשונים בחלת חו"ל בזמן הזה, דהר"ש (שם) כ', דכיון דאין חלת ארץ ישראל נאכלת אין צריך גם כן להפריש ב' חלות בחוצה לארץ וסגי בחלה אחת לאור, אולם בד' הרמב"ם יש לדקדק דכ' (שם, ה"ט), וז"ל, בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישים חלה אחת בכל ארץ ישראל אחד מארבעים ושמונה ושורפים אותה מפני שהיא טמאה ויש לה עיקר מן התורה, ומכזיב ועד אמנה מפרישים שניה לכהן לאכילה ואין לה שיעור כשהיה הדבר מקודם, ע"כ.

ומדוקדק בדבריו, דדווקא בארץ שניה מכזיב ועד אמנה כתב דנשאר התקנה בזמן הזה. דמפרישים ב' חלות, אבל בארץ שלישית מפרישים רק חלה אחת לאור, [ועיין בטור בסימן שכ"ב דהביא ד' הרמב"ם דבכל המקומות מפרישים בזה"ז ב' חלות ושלא כדברינו].

וצריך ביאור, לפי דברינו מאי שנא ארץ שלישית מארץ שניה דבארץ שניה נשאר התקנה גם כן בזמן הזה ובארץ שלישית בטלה התקנה, ועוד צריך ביאור פלוגתת הראשונים במאי פליגי אם בזמן הזה בטלה התקנה או לא.

חלות, משא"כ הרמב"ם יש לומר דסבירא ליה דבארץ שניה דאין טומאתה ידועה תקנו חכמים חיוב גמור של חלה והוי חיוב בפני עצמו של חלה ולכך גם כן בזמן הזה נשארה התקנה, ומהאי טעמא גם כן סבירא ליה לרמב"ם דבזמן הזה אין צריך להפריש חלה שניה בארץ ישראל.

[וּבְד' הַר"ש דס"ל דבזה"ז בא"י אין צריך להפריש חלה שניה ואף דנתבאר דסבירא ליה דא"י"ז תקנה גמורה ורק חשש בעלמא, מ"מ יש לומר דס"ל דכיון דעיקר דין חלה מדאורייתא הוא בחלת ארץ ישראל אלא שגזרו בחו"ל שיפריש כארץ ישראל, א"כ בארץ ישראל גופה בזה"ז אף שיש חשש לא הוסיפו דין חלה שניה על עיקר דין חלה].

ולפי הדברים האלו יבואר דעת הרמב"ם, דדקדקנו בד' דבזה"ז דווקא בארץ שניה נשארה התקנה דב' חלות ולא בארץ שלישית, וצריך ביאור מאי שנא, ולפי מה שנתבאר יש לומר, דהחילוק בין ארץ שניה לארץ שלישית, דבארץ שניה דאין טומאתה ידועה עשו תקנה גמורה והוי חיוב בפני עצמו של חלה ולכך גם כן בזה"ז לא בטלה התקנה, משא"כ בארץ שלישית דטומאתה ידועה גזרו חכמים רק מפני שלא תשתכח תורת חלה והוי רק חיוב הפרשה בעלמא על הגברא כמו בא"י ואין זה חיוב גמור [דהא דין חלה בארץ שלישית דהולך ואוכל ואח"כ מפריש] ולכך תלוי חיובו בחלת א"י, ובזה"ז שאין חלת ארץ ישראל נאכלת אין גם כן דין חלה שניה בחו"ל.

ולפי זה נשוב לבאר דעת הרמב"ם בגדר התקנה דחלה בארץ שלישית, דיש לומר דעיקר התקנה דארץ שלישית מפני שלא תשתכח תורת חלה וכדנת"ל, אולם חשש "דשמא יאמרו" ליכא בחלה זו כיון דהוי רק חובת הפרשה בעלמא ואין איסור טבל דהא דינה דהולך ואוכל ואח"כ מפריש [ואף אם נאסר למפרע מ"מ הוי רק לאחר שאכל ומפני זה י"ל דליכא חשש ד"שמא יאמרו"], ומש"כ הרמב"ם דמפריש חלה לאור "שמא יאמרו", יש לומר דכוונתו בזה, דהוי גדר התקנה דצריך להפריש כחלת א"י, ועשאוה כחלת א"י לכל דיניה ומפני זה צריך להפריש גם כן חלה לאור, וכיון שהחשש "שמא יאמרו" הוי רק גדר בתקנה דיפריש כחלת א"י, לכך י"ל דבכהן קטן הקילו וליכא חשש דשמא יאמרו.

ומעתה, לפי מה שנתבאר בד' הרמב"ם יש לדון דהדין דאין מביאין חלה מחו"ל לארץ ישראל הוי דווקא בחלה שהובאה מארץ שלישית

ונראה לבאר בזה, דיש לחקור בגדר התקנה דב' חלות "אחת לאור ואחת לכהן לאכילה, אם הוי תקנה דהרחיבו ההפרשה דצורת ההפרשה חלה היא חלה לאור ולאכילה, או דלמא, דעיקר ההפרשה היא החלה לאור, והחלה לאכילה אין זה מעיקר ההפרשה אלא רק מפני "שלא יאמרו" תקנו הפרשה בעלמא של חלה נוספת לכהן, וראיה לצד זה יש להביא מהיראים (קכ"ב) דכ', דכשאין כהן אין צריך להביא את החלה שניה, והיינו דחלה שניה אינה טובלת את העיסה וכיון שהפריש חלה לאור העיסה מותרת באכילה אף כשלא הפריש החלה שניה לכהן (כן מבואר בדרך אמונה בפ"ה מהל' ביכורים, דבארץ שניה כ"ז שלא הפריש חלה לאור העיסה אסורה משום טבל. ובשעה"צ שם כ' עפ"ד היראים הנ"ל דכשהפריש חלה לאור אי"ז כבר אסור משום טבל). ולכאורה הביאור בזה, דהוי רק דין הפרשה בעלמא ולכך גם כן כשלא הפריש אין זה אסור באכילה כדין טבל, אמנם יש לדון דאף א"נ דהוי חלק מההפרשה מ"מ אין זה טובל, ולאחר שהפריש חלה לאור אף שהחלה שניה גם כן חלק מההפרשה מכל מקום אין זה טובל את העיסה.

ויש לומר, דבזה פליגי הראשונים אם מפרישים חלה לכהן בזה"ז בארץ ישראל, דאם נאמר דהחלה שניה לכהן הוי חלק מההפרשה, אם כן יש לומר, דדווקא בחו"ל דתקנו חכמים דצורת ההפרשה היא ב' חלות צריך להפריש גם בזה"ז ב' חלות, אבל בארץ ישראל אף דבזה"ז איכא חשש דשמא יאמרו מ"מ לא תקנו חכמים ב' חלות, אולם אם נאמר דהחלה לכהן הוי דין הפרשה בעלמא מפני "שמא יאמרו", אם כן יש לומר, דגם כן בארץ ישראל יפריש חלה לכהן דגם כן הוי בכלל תקנה זו דצריך להפריש להוציא מידי חשש זה. [ועיין בב"ח בסי' שכ"ב מש"כ בביאור פלוגתת הראשונים, ולכאור' ביאו"ד כמשנ"ת כאן].

ומעתה יש לומר, דפלוגתת הראשונים אם בזמן הזה צריך להפריש ב' חלות בחוצה לארץ תליא גם כן בזה, דבר"ש מבואר דבזה"ז ל"צ להפריש ב' חלות בחו"ל כיון דהתקנה"ח בחו"ל משום ארץ ישראל ומכיון שאין חלת א"י נאכלת אין צריך להפריש גם כן בחו"ל.

ויש לומר, דהר"ש למד דאין זה תקנה גמורה דתקנה"ח חיוב חלה בארץ שניה ובארץ שלישית ולכך סבירא ליה דתלו את זה בחלת א"י וממילא בזמן הזה דאין אוכלין חלת א"י ה"ה דבחו"ל אין מפרישין ב'

דנתבאר דכל דינה הוא להפריש כחלת א"י ובה גזרו אטו חלת א"י, אבל בחלה בארץ שניה דגזרו בה דין חלה גמורה והוי חיוב בפני עצמו, בזה יש לומר דליכא גזירה אטו חלת א"י דלא יבואו לטעות בזה.

והדברים מדוקדקים מאד בדברי הרמב"ם (פ"ה ה"ז ביכורים), דכ' מפרישים חלה מחוצה לארץ מדברי סופרים כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל

ואין מביאין חלת חוצה לארץ לארץ כשם שאין מביאין תרומה וביכורים משום, ואם הביא מניח אותה עד ערב הפסח ותשרף כתרומה, ע"כ.

הרי דהקדים הלכה זו דאין מביאין מחוצה לארץ קודם שהביא דין ג' ארצות לחלה, והביא הטעם דשלא תשתכח לגבי דין זה אף דהוי טעם רק על ארץ שלישית, וצ"ב, ולדברינו אתי שפיר היטב, דדין זה דאין מביאין הוי דווקא בארץ שלישית כש"נ.

הרב אשר דז'מטרובסקי

זמן הבאת ביכורים

פ"ד מ"י. אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם עצרת ולא קבלו מהם מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה.

ובירושלמי מפרש שהחזירו לאנשי צבועים את הביכורים, וקשה מדוע לא קיבלו מהם את הביכורים הרי במשנה מנחות ס"ח תנן העומר היה מתיר במדינה, ושתי הלחם במקדש. אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר, אם הביא פסול קודם לשתי הלחם לא יביא, אם הביא כשר. מפרש רש"י אין מביא קודם שני הלחם שכתוב מנחה חדשה שתהא לכל המנחות והביכורים. וקשה מדוע החזירו לאנשי צבועים את הביכורים הרי בדיעבד אם הביאו ביכורים לפני שני הלחם הם כשרים.

ותירצו בירושלמי גזרו חכמים שלא יקבלו מהם מפני שהיו אנשים גדולים או שהיו אנשים מרובים וילמדו מהם שאר העם שיטעו ויחשבו אנשים שחובה להביא ביכורים לפני שני הלחם אולם איש אחד שאינו חשוב המביא ביכורים מקבלים ממנו.

הרמב"ם בהלכות ביכורים פרק ב' הלכה ו' אין מביאין בכורים קודם לעצרת שנאמר וחג הקציר בכורי מעשיך, ואם הביא אין מקבלין ממנו אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת ויקרא עליהן עכ"ל.

דברי הרמב"ם צריכים ביאור שהביא את הדין שאין מביאים ביכורים ולא חילק בין יחיד שאינו חשוב לבין רבים או אדם חשוב אלא כתב בסתמא יניחם שם, ולא חילק את חילוק הירושלמי. ובהלכות תמידין ומוספין פרק ז' הלכה י"ז כתב, כבר ביארנו שאין מביאין מנחות ולא מנחת נסכים ולא ביכורים

מן החדש קודם הבאת העומר ואם הביא פסול, ולא יביא קודם להבאת שתי הלחם, ואם הביא כשר. מבואר דבדיעבד אם הביא ביכורים לפני שני הלחם מקבלים ממנו. וקשה שהרמב"ם סותר עצמו, ואינו יכול לתרץ כתירוצ' הירושלמי שהרי לא חילק הרמב"ם חילוק הירושלמי.

ובהמשך ההלכה בהלכות ביכורים כתב הרמב"ם וז"ל וכן אין מביאין בכורים אחר חנוכה, שהבכורים שבכרו אחר חנוכה הן חשובין משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת.

וכתב הראב"ד אין מביאין בכורים אחר חנוכה וכו' עד הרי הן חשובין משנה הבאה. א"א ואיך יתכן זה והלא חנוכה קודם שבט הוא והוא שנה שעברה ונראה לי מפני שהפירות שמתבכרים אחר חנוכה אינן אלא פסולת הפירות והתורה אמרה מראשית ודינם כתאנים סורות ומרוקבות שלא קדשו ואפילו אם יניח אותם לא קדשו ואם הפרישן קודם חנוכה ועברה עליהן חנוכה ירקבו והכי איתא בירושלמי במנחות פרק כל קרבנות ציבור אחר חנוכה לא קדשו.

ובנות הראב"ד להקשות הרי דין שנה בביכורים הוא מט"ו בשבט עד ט"ו בשבט וכמו שכתב הרמב"ם, ומדוע כתב הרמב"ם שאין מביא ביכורים שהפריש קודם חנוכה לאחר חנוכה שהם משנה שעברה.

וביאר הגר"ח דלענין קביעת מהות שם הפרי מהי שנתו נקבע לפי ר"ה של ט"ו בשבט ואין חילוק בזה בין תרומה לביכורים ואין תורמין משנת

ביכורים אחת על חברתה דדין החפצא של הפרי לאיזה שנה הוא שייך נקבע על פי ט"ו בשבט, אולם נתחדש דין נוסף בביכורים שיש מנין שנה להבאת ביכורים ומונים כל שנה של זמן הבאת ביכורים בנפרד ודין זה נלמד בספרי מארצך כל זמן שמצויין בארצך פירות אלו אפשר להביא ביכורים אין מצוי ביכורים בשדה הארץ פירות ביכורים אין יכול להביא ביכורים למקדש ושנה זו נקבע ר"ה שלה בחנוכה מפני שעד חנוכה יש פירות בשדה לאחר חנוכה אין פירות בשדה.

נמצא שיש שני דינים בביכורים דין שנה הנקבע בפירות מחמת זמן גידולו והוא ט"ו בשבט, ויש עוד דין שנה בביכורים שצריך להביא בתוך זמן הראוי להביא ביכורים ואין להביא ביכורים מזמן חיוב אחד על זמן חיוב אחר.

וראיה לדבר מהירושלמי הפריש ביכורים קודם חנוכה ועבר עליהם חנוכה ירקבו, קשה מדוע ירקבו הביכורים יניחם עד עצרת הבא ויגיע זמן הבאת ביכורים ויחזור ויביא את הביכורים מוכח כיון שעבר זמן הבאת הביכורים של שנה זו אי אפשר להביאם בשנה הבאה שהם ביכורים משנה שעברה ואין מביאים חיוב ביכורים משנה לחברתה.

ונחלקו הרמב"ם והראב"ד בביאור דברי הירושלמי הפריש ביכורים לפני חנוכה עבר חנוכה ולא הביאם לבית המקדש ירקבו ולא יביאם לעולם. הרמב"ם מפרש גדלו וביכרו הפירות חל עליהם חיוב שיביאום לבית המקדש קודם חנוכה שיקיים מצות ביכורים בתוך זמן החיוב ואם עבר חנוכה פקע זמן הבאת ביכורים נגמרה השנה של זמן הבאת ביכורים ומחנוכה והילך חל זמן חיוב חדש של הבאת ביכורים ור"ה לענין הבאת ביכורים הוא חנוכה לומדים מהפסוק מארצך שלא יביא מחיוב זמן ביכורים של שנה קודמת כשחל כבר זמן הבאת ביכורים חדש.

אולם הראב"ד חולק שלומדים מארצך שאין להביא ביכורים בזמן שאין פירות בשדה אולם בזמן הראוי להביא ביכורים אפשר להביא פירות שגדלו שנה שעברה והטעם של הירושלמי הפריש פירות קודם חנוכה עבר חנוכה לא יביאם לעולם אלא ירקבו כיון שחל בפירות דין להביאם לפני חנוכה ונדחו שהגיע חנוכה חל דין נראה ונדחה אין חוזר ונראה כיון שחילל דין הבאה על הפירות וחל בהם דין דחיה אין חוזר להכשרו הראשון לעולם.

ונפק"מ בין הרמב"ם לראב"ד פירות שהבשילו לפני חנוכה ולא הפרישם לראב"ד אפשר להביאם לאחר עצרת כיון שלא חל בהם דין נראה ונדחה אולם לרמב"ם כיון שלא חל בהם דין נראה ונדחה אולם לרמב"ם כיון שביכרו הפירות לפני חנוכה חל עליהם חיוב להביאם קודם חנוכה לאחר חנוכה אי אפשר להביאם שהם פירות חיוב משנה שעברה.

ולפי"ז להרמב"ם פירות שביכרו לאחר חנוכה והפרישם אפשר להביאם לאחר עצרת שהם מאותה שנה אף שבזמן שהפרישם אינם ראויים שיביא לביכורים. ולהראב"ד אף מפריש פירות לביכורים לאחר חנוכה לא חל עליהם קדושת ביכורים שדין מארצך הוא פסלות בגוף הפירות שלא חל בהם קדושה בזמן שאינם ראויים להבאה לאחר עצרת יקדישם עוד פעם לשם ביכורים.

ב. והנה הק' בדברי הרמב"ם ביכורים שכתב בסתמא יניחם שם, ולא חילק את חילוק הירושלמי, וביותר שברמב"ם הלכות תמידין ומוספין מבואר דבדיעבד אם הביא ביכורים לפני שני הלחם מקבלים ממנו וקשה הרמב"ם סותר עצמו ואינו יכול לתרץ כתרוץ הירושלמי שהרי לא חילק הרמב"ם מי המביא. **ועוד** העיר התוספות יו"ט דבירושלמי כתב אנשי צבועים הביאו קודם עצרת והחזירו להם, אולם הרמב"ם שינה את הלשון וכתב המביא קודם עצרת יניחם שם עד שתבוא עצרת.

ויש מי שכתב לתרץ דהוקשה לרמב"ם במשנה במנחות לא יביא ביכורים שני ואם הביא כשר, ובמשנה בחלה אנשי צבועים הביאו ביכוריהם קודם שני עצרת ולא קיבלו מהם, מהו שינוי הלשון שבמנחות כתבו שהאיסור הוא להביא קודם שני הלחם ובחלה משמע שהאיסור להביא ביכורים הוא קודם ליום עצרת.

על כן מפרש הרמב"ם שיש שני סיבות שאין להביא ביכורים מוקדם לפני עצרת שאינו זמן ביכורים ולא חייל חלות ביכורים אף בדיעבד שהוא קודם לזמן הבאת ביכורים ולכך לא קיבלו מהם, וכמו שמפרש הגר"ח בדברי הרמב"ם שאחר חנוכה עד עצרת הוא זמן המופקע מלהביא ביכורים שדורשים מארצך שבזמן שיש פירות בארצך הוא זמן ביכורים ובזמן שאין פירות ארצך אינו זמן הראוי לביכורים. (אולם להראב"ד לאחר חנוכה הוא איסור להביא ביכורים ואין מתקיימת המצוה אולם הוא דין בפירות שאין

ראוי להביאם כיון שהם פירות גרועים והיינו שהוא הלכה בפירות שאין לקיים בכורים בפירות הגרועים וכן לפני עצרת עדין לא חל בפירות דין הבאה).

אולם הדין שאין להביא ביכורים קודם שני הלחם הוא דין בסדר הקרבת הקרבנות שאין להקדים לשני הלחם שום הקרבה דילפינן מקרא מנחה חדשה ששני הלחם יהיו הראשונים אולם אם עבר על סדר ההקרבה לא נפסלו הביכורים מחמת זה ובדיכור אם הביא ביכורם קודם שני הלחם כשר.

ומדויק מסידור דברי הרמב"ם שהדין שאין מביאים ביכורים קודם לעצרת כתב הרמב"ם בהלכות ביכורים משמע שהוא דין המיוחד לביכורים וכמו שביארנו קודם עצרת אינו זמן הבאת ביכורים, ואת הדין שאין להביא מנחות וביכורים קודם שני הלחם כתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספים בדיני עבודת המקדש משמע שהוא דין בהקרבת קרבנות שאין להקריב קודם שני הלחם והוא דין כללי לכל הקרבנות.

ועל פי הדברים הנ"ל יש לפרש את חילוק הלשון של הרמב"ם מהירושלמי, הירושלמי כתב אנשי צבועים הביאו ביכורים ולא קיבלום והחזירו להם והטעם שהחזירו להם הוא כדי לבטל את ההבאה שהביאו שסובר הירושלמי קודם עצרת הוא זמן הבאת ביכורים אלא לא קיבלו מהם מחמת גזירה לכך החזירו להם כדי לבטל את ההבאה שהבאת ביכורים שאין מקבלים אותה מתבטל שם הבאת ביכורים ולא חלה קדושה, אולם הרמב"ם סובר קודם לעצרת אינו זמן ביכורים ולא חל על הביכורים שם ביכורים קודם הזמן לכך כתב יניחם שם שאין צריך לבטל את הבאת ביכורים שלא חל על הפירות שם ביכורים קודם

עצרת. וכלשון הרמב"ם איתא בתוספתא אין מקבלין מהם ויניחום שם.

ויסוד לזה מדברי הכסף משנה שכתב הקדיש דבר המתקיים עד שיגיע הזמן קודש אולם הביא ביכורים דבר שלא יכול להתקיים עד זמן שיכול לקרוא מתבטלת קדושתו למפרע שאינו בר הבאת ביכורים ולכתחילה אינו קדוש.

ובהר צבי סימן ס"א הקשה דבבביתא מכות י"ט ע"א רב אליעזר אומר ביכורים מקצתן בעזרה ומקצתן מחוץ לעזרה החלק מהפרי שהוא חוץ לעזרה חולין לכל דבריהם והחלק מהפרי שהוא בעזרה הרי הוא הקדש לכל דבריהם. מבואר שחלה קדושה על הביכורים רק משעה שנכנסו לעזרה אולם קודם לכן הרי הם כחולין לכל דבריהם, וקשה מגמרא מכות י"ח ע"ב אמר רב הושעיא הפריש ביכורים קודם החג ולא הביאם ועבר החג ירקבו שנראו קודם החג ונדחו שוב אינו חוזר ונראה ונפסלו הביכורים, וקשה הרי עדיין לא הביאם למקדש ולא חלה בהם קדושה כמבואר ברב אליעזר דביכורים שחוץ לעזרה כחולין לכל דבריהם.

וי"ל שיש שני קדושות בביכורים קדושה ראשונה בשעה שמפריש חל קדושת ביכורים ודינה כמתנות כהונה קודם שנתנם ולאחר שמגיע לעזרה חל בהם דין קדושת קדשי מזבח ולאחר שנעשה מצותם מחלקים אותם לכהנים, ומה שהגמרא אומרת פירות שבחוץ הם כחולין היינו שאין להם דין קדושת קרבן אולם דין מתנות כהונה יש להם אף לפני שבאו למקדש ולכך אם הפריש קודם החג שנראו והיו ראויים להבאה למקדש ועבר החג שנדחו נפסלו נראה ונדחה שוב אינו חוזר להכשירו.

מראי
מקומות

על מסכת
חלה

ראשית ברכה

"וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך"

נתייחדה מצות חלה בתורת ברכה, כמאז"ל שבת לב; וכן אמר אליהו להצרפית עשי לי עוגה קטנה וגו' כד הקמח לא תכלה, ובבהגר"א לאגדות ברכות לה: הביא מארז"ל בזהר, והיה באכלם מלחם הארץ תרימו תרומה לה', שהיא הברכה [ברכת הנהנין], ולכן קודם הברכה הוא טבל וכמנחה שלא נקמצה, ולאחר הברכה הוא כשיריים, שמותר באכילה, עכ"ד, והרי דהחלה היא היא הברכה.

[והיא העשירית המשלמת י' תיבות שבברכת המוציא, שכנגד י' מצוות שבפת, ואז"ל הרי שגזל סאה חיטין וכו' והפריש ממנה חלה אי"ז מברך וכו', ובדווקא אמרו כן גבי הפרשת חלה שעניינה הוא ברכה, וזה אינו מברך אלא וכו', וע"ע בהעמק שאלה (טז) שברכת חלה ותרומה נהגה מעולם גם קודם תיקון כל הברכות, ונרמז בדרשא דלא שכחתי מלברך על הפרשתם, וכתב בס' תרימו חלה לדקדק דמשנת ערום ואלם לא יתרומו נשנית גבי חלה ותרומה דווקא, שנתייחדו ביותר בחיוב ברכה].

ואדה"ר חלתו של עולם היה, והרחיב בזה באוה"ח [בראשית ב-ה] וביאר דהיינו דכתיב וכל שיח השדה טרם וגו' ואדם אין לעבוד וגו' ואד יעלה וגו' וייצר את האדם, דקודם הפרשת האדם, חלתו של עולם, לא עלו הצמחים, בהיותם טבל כי אדם אין, ואחר שהשקה את כל פני האדמה - לצורך הצמיחה, ונעשית כולה חייבת בחלה ע"י נתינת מים, והפריש חלתה, הותרה הארץ וצמיחה, עיי"ש. והנה רש"י פירש ואדם אין שאין מכיר בטובתן של גשמים ומתפלל עליהם, והרי לן הא דאמרן, שחלתו של עולם הוא בכח הברכות והתפילות שניתן לאדם, והן הן ענין החלה וכש"נ.

ועניין חלתו ש"ע שע"י גיבול במים של עפר כל העולם כל העולם, [וכדאמרו בתנחומא נח], הוא כמש"כ בנפה"ח (ש"א פ"ו) שכל הכוחות והנבראים נתנו כח וחלק בבניינו שיהא כלול ומשותף מכולם, ומני אז ברכתם תלויה בו, והנה, תכלית בריאתו היתה נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים וגו', שיתקדש הוא ויקדש ויעלה העולם עמו, בהיותו חלה טהורה ותרומת הקודש של כל העולם, וכן התרומה, עניינה הוא בהפרשה בין הראשית והשיריים, ובקדושת הראשית מתברכים השיריים, בהצטרפם אליה, והיינו דכתיב "וראשית עריסותיכם תתנו לכהן", הראשית לקודש לכהן, וממנה יבוא "להניח [לאשראה], ברכה אל ביתך" - להשיריים, [וכ"כ מהרש"א שבת לב:]; וכן הוא עניין כל הברכות לאמשכה ברכאן ממקום גבוה וכו', [ושמא רמזוהו ז"ל בצחות לשונם "מגבהת חלה", ובבחינת עבודה צורך גבוה שנת' בנפה"ח לגבי ברכה].

והראשונים נחלקו בנוסח הברכה, ומפני שפירוש חלה בלשון מקרא הוא גלוסקא, ולא שם של תרומה לגבוה, וכ' הגר"א ז"ל [י"ד שכ"ח] דבלשון תורה נקראת תרומה ובלשון משנה נקראת חלה עכ"ד, ויל"ב פי' הלשון משנה, שהוא מלשון "חיילא" ושריא עליה, וכמו "הלו נרו", וי"ל דלשון מקרא קאי על הראשית, התרומה קודש, ולשון משנה קאי אסיפא דלהניח ברכה אל ביתך, הברכה דחיילא ושריא על השיריים, בהצטרפם להיות כשיריים אל הקודש. [ויל"ב בזה לשון "מן העיסה" שנהגו להוסיף במטבע הברכה ונתקשה בו הט"ז, ודוק, ומשא"כ בתרומת דגן שאין אומרים להפריש תרומה מן הדגן, דהתם קיימין בלשון תורה].

והאדם היה חלה טהורה, ומשנתקלקלה וידע טוב ורע, אף לחמו נתערב בקליפין ומורסן, ובזיעת אפו יוציא לחמו, ואחר שדש וזרה וברר וניפה ובא לידי סולת נקיה, נצטוו להפריש חלתו מן העיסה הזכה ונקיה, ולהעלותה בקודש כבתחילה, להתקשר בהראשית, ואז שורה רוח טהרה על לחמו, [של"ה פ' שלח], וכ"ז ממש כענין ברכות הנהנין, [ודעת לנבון להשכיל כי ראשית חכמה יראת השם, ומה השם שואל כי אם ליראה, אלו מאה ברכות].

בראשית ברא אלוקים, בשביל ביכורים בשביל מעשרות בשביל חלה, ופי' מהר"ל ז"ל [נצח ישראל פ"ג], שהם כנגד ג' יצירות, הפרט, הקיבוץ והמורכב, וכל יצירה ויצירה צריכה להתקשר בהראשית, בשורש האחד, ע"כ. והנה מבואר שגם קודם החטא כשהיה לחמו מוכן בלא זיעת אפים, מ"מ היה יצירת הלחם כיצירה

בפני עצמה, המורכבת, ולא הייתה ככל שאר פירות האילן, ושפיר איכ"ל בשביל חלה נברא העולם, וכן לעת"ל שעתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות, לא תיעדר מהן שלימות יצירת ההרכבה, ויפריש מהן גלוסקא אחת מכמה גלוסקאות להיות להן לראשית.

ויתפרש בזה קרא, "מראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" ויל"ד מהו לשון חלה, ותיסגי ליה שיאמר תרימו תרומה, ופירשו בה [הר"י בר יקר בפי' הברכות, ומהרש"ל בשו"ת] דמצוותה להפריש גלוסקא שלימה ולא חציה, אכן י"ל עוד שרמזה לנו תורה דמשכח"ל ב' אופנים בהפרשת חלה, או מראשית "עריסותיכם", או, לעת"ל - "חלה תרימו", גלוסקא אחת מכמה גלוסקאות, [וע"י צירוף סל, וכמש"כ הראשונים ללמוד מרישא דקרא דוהיה באכלתם "מלחם הארץ", ובההוא קרא פי' החת"ס שקאי אכניסתן לארץ, שאפו מצות, אשר חיובן ע"י צירוף סל דייקא, ודפח"ח].

ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא (ברכות נ), ופי' בה קמאי בברכת המוציא שמרמזת על גלוסקאות שעתידה הארץ להוציא, [ע' א"ר סי' קס"ז], גם בברכת חלה כ' בקרבן נתנאל פ"ק דפסחים, דנוסח להפריש חלה, ולא אמרינן על החלה, להורות שהחלה שאנו מפרישין עכשיו היא מדרבנן, ומברכין בלמ"ד שעתיד לבוא שנזכה להפרישה מדאורייתא עכ"ד, ולהנ"ל יש להוסיף דמה"ט עדיף לן לשון משנה דחלה ולא לשון מקרא דתרומה, לרמז אלעתידי לבוא שתוציא הארץ גלוסקאות ונפריש "חלות" שלימות, בב"א.

וזמן ברכתה של חלה נתייחד לערב שבת כמש"כ הפוסקים, אף זאת המחברת פרי ברכה אשר הונחה אל ביתנו, באשרי יושבי ביתך, חבר ת"ח הלוחמים בלחמה ולוחמי מלחמתה, מידי ערב שבת בשבתו, וזכינו לעריכת העיסה לפני החכמים, ולחזור בגמר גלגול ותיקון לאחר שהובאו הדברים בי מדרשא ונתברכו איש אשר כברכתו ברך אותם, ונתבררו ונתנפו מצורות ומורסן, [ברם למידת סולת נקיה לא הגענו, ונשארו חלק מן הדברים כצורתם הראשונה ואינם מדויקים או אינם מבוררים וכו'], ואנו אין לנו בירור וליבון אלא בעמל וצירוף וזיכוך הדעת, ולהבין סוד טעמי המשנה וחיפוש מטמוניה, בסוגיות הגמרא, ופשטי הראשונים, ופלפול האחרונים ז"ל, וזאת ראשית התרומה אשר הנחנו לפניך, להביא ברכה אל ביתך, להוסיף ולהרבות לקח ופלפול, וגילוי מסתריה ואורות גנוזותיה, עד בלי די, ומברכתה עמך יבורך, בכל טוב סלה, לכל בני החבורה, ולהמחזיקים בתורת השם, ירויון מדשן ביתך, ויראו זרעם פרי עץ חיים, ברו"נ לאו"ט.

חלה פרק א

משנה א'

בגדר דין חמשת המינין

א. במנחות ע': ילפינן לחלה מחמץ ומצה כילפו' ב' דירושלמי, ובר"ש הביא ילפו' א' דירושלמי, ראשית עריסותיכם ריבה הכל, וצ"ב לפ"ז, מדוע מתפרש המיעוט על אורז ודוחן הרי הם גם עיסה, ועי' בפיה"מ דכוסמין שיכולת שועל ושיפון הם ממיני החיטין והשעורין, ולפ"ז מובן בפשטות דהא דריבה הכל הוא רק במיני חיטין ושעורין.

ב. בירושלמי מביא ברייתא דריב"נ מחייב אורז בחלה, דס"ל שבא לידי חימוץ, ולכאור' זה תלוי בדרשות, דלמ"ד דילפינן מדרשא דראשית עריסותיכם, אין זה סיבה לחייב מה שבא לידי חימוץ. ועוד נפ"מ להלן מ"ג, בתבואה שלא הביאה שליש, דלר"א לא חשיב חימוצה, ולכאור' תלוי בהדרשות וצ"ע.

ג. בדין גרירה דחיטין ואורז [לקמן פ"ג מ"ז], כ' בבהגר"א כאן בסוגיא דיש לו ב' פירושים, לילפוטא דלחם מיעוט ועריסותיכם ריבוי, הביאור שע"י גרירה מקבל האורז שם לחם, ולטעמא דבא לידי חימוץ - האורז ע"י גרירה בא לידי חימוץ. ובירושלמי כאן נחלקו אלו מינים גוררין, אם רק חיטין ואורז, או גם שעורין ואורז, אבל לא ג' המינים האחרים, ויל"פ הטעם, או משום שאינם גורמין לו להחמיץ, או, לילפו' א', דרק חיטין ושעורין שהם המין החשוב גוררות אחריהן ליחשב לחם, משא"כ המינים הפשוטים יותר.

ד. בירושלמי לבהגר"א אמרו נפ"מ בין טעמים הנ"ל, לענין עשה עיסה ארבעת רבעים מחיטין ועוד עיסה ארבעת רבעין אורז, וצירפן, דבכה"ג כבר החמיצו החיטין ושוב אין גוררות את האורז להחמיץ, דלטעם דעריסותיכם פשיטא דגם בכה"ג נגרר, דסו"ס מצטרף עם החיטין להיות לחם, אבל לטעמא דבא לידי חימוץ יש להסתפק אם סגי בהא דמינו [ע"י תערובת] בא לידי חימוץ, או דצריך חימוץ בפועל ובכה"ג לא יצטרף, ע"כ הסוגיא.

ה. והקשה בקוב"ש פסחים קע"ו להצד דצריך שבפועל יוכל לבוא לידי חימוץ, א"כ להרמב"ן במלחמות פסחים לו. דעיסה הנילושה במי פירות ל"ח בא לידי חימוץ, ה"נ דלא תתחייב בחלה, ולקמן פ"ב תנן דחייבת,

ו. והנה עוד יל"ע, דהמערב קמח חיטין ואורז ועשה מהן מצה, אטו מי לא מתחייב בחלה, אמנם הביאור פשוט, דודאי א"צ לחלה לא חימוץ ולא בא לידי חימוץ, אבל אורז כדי להצטרף לחיטין צריך להיות מעורב באופן שיכול להצטרף ולהחמיץ, ובל"ז אינו נגרר, דכל מהות הגרירה הוא צירוף לעניין חשיבות לחם, ע"י שיכול להחמיץ בתערובת זו עם החיטין.

ז. בענין גרירה הקשו הראשונים [ואכ"מ] מה צריך לטעמא דגרירה תיפו"ל דטעם כעיקר, ודעת הרא"ש בהל' חלה לבאר בזה, דאי משום טע"כ אין זה מועיל לפמש"נ כאן דלחם הוא הבא לידי חימוץ דוקא, ולפיכך בעינן לגרירה שע"ז האורז עצמו בא לידי חימוץ, עכ"ד.

ח. ובקוב"ש [פסחים קע"ו] חקר לענין מצה, אם הקובע הוא המין דחמשת מינים, או התכונה שבא לידי חימוץ, והוכיח מדברי הרא"ש לענין חלה, דצריך שתי התכונות, שיהיה מין חיטין, ושיהיה בא לידי חימוץ, וצ"ב מדוע צריך ב' התכונות, עכ"ד. עי' קה"י פסחים לח-ב משכ"ל.

ט. המהריק"ו פ"ו ה"ב מדייק ברמב"ם שאף מדרבנן לא חייבו בחלה במינים אחרים, ול"ד לתרו"מ, דאיך הדרך לעשות לחם אלא מאלו המינים ומילתא דל"ש לא גזור, עכ"ד, ולהנ"ל דמהות לחם הוא הבא לידי חימוץ מובן דלא שייך כלל לחייב במינים אחרים, אם תלוי הדין בהחימוץ.

ומצטרפין זה עם זה

י. רש"י מנחות ע. כתב דפירושה דמתניתין הוא כדמפרש כוסמין עם חיטין וכו', והירושלמי מחלק דמתניתין בבלול וכולן מצטרפין, ע' כ"ז בר"ש ריש כלאים, וכן פסק הרמב"ם פ"ז ה"ד. וע' מהריט"א אות י"ח בדעת רש"י,

וכתב הט"ז, [שכ"ד סק"ב] דה"ה עירב ב' עיסות עד שעשאן עיסה אחת.

יא. והביאור י"ל ב' אופנים, או דכל מין הוא חיוב בפ"ע, ומ"מ בבלול מצטרפין וכמשי"ת להלן פ"ד מ"ב מדברי הר"ש בכלאים, או דבבלול הם נחשבים כמין אחד לענין חלה כיון שהוי דרך עיסה אבל בנשוך אי"ז דרך עיסה להשיך ב' מינים, והו"ו כב' מינים ואין מצטרפין, וכן הוא בפירוש הראשון בר"ש שם ובתוס' מנחות ע.:

אבל אם נאמר שכל המינים הם חיוב אחד, יקשה מדוע אין מצטרפין בנשיכה, שהיא חיבור גמור לטהרות, וי"מ דלחיוב חלה לא סגי בנשיכה, דצריך שיהיה "עיסה אחת", ומשום דבפחות מכשיעור לאו שמה עיסה, וכס' זו איתא בתו"ז ובזכר יצחק, וצ"ע מדין צירוף סל, וית' במקומו.

יב. ובירושלמי נחלקו האם ע"י צירוף כמה מינים בבלול הוי חלה מדאורייתא. ומבאר הטעם דאיסורין מבטלין זה את זה, וכל מין מבטל את חבירו, ואפילו לר' יוחנן דאין איסורין מבטלין כ"ז לאחר שכבר חייל עליה שם איסור, אבל כאן שבללן קודם שנתחייב, גם לר' יוחנן בטל. ולפ"ז דכל מין הוא חיוב בפ"ע, וע' באות י"ז.

יג. ולקמן ה"ב מבואר דבבביליתן יוצא יד"ח מצה, ומדייקת הגמ' [לבהגר"א] דא"כ מוכח דגם חלה הוא מדאורייתא, ודחי או דמיירי שאכל כזית מזה וכזית מזה, או דיש לחלק בין מצה לחלה, דלענין מצה כולם שם חמץ אחד ושם מצה אחד, משא"כ לענין חלה,

יד. ויל"ב החילוק בב' אנפין, או דבמצה וחמץ אין צריך צירוף, דשם חמץ ומצה יש גם על כל מקצת, משא"כ חלה שתלוי חיובא בשיעור העיסה, וכל מין הוא עיסה בפ"ע, אין מצטרפין, או - דהדין חימוץ ומצה הוא לא תלוי במינים רק בהחימוץ בפועל (ששייך רק בה' מינים) משא"כ חלה שחיובו הוא דין על חמשת המינים שהם המחייבים.

טו. והנה איכא למ"ד דאף במצה אין מצטרפין, וע"כ דס"ל דגם במצה הדין תלוי בהמינים עצמם, וכל מין יש לו דין בפ"ע שנחשב לחם, ולא חשיב לחם כשעשוי מכמה מינים, ויש תנאי במצה שיהיה לו שם לחם, [חוק ממה שצריך שיהיה מצה], וזה כדרך א' שכתבנו, אבל לסברא הב' במצה אין תלוי בהמין ואין שום בעיה לכאורה בצירוף כמה מינים, וצ"ע. [ולפ"ז אין מ"ד דאיסור חמץ לא יהיה בתערובת, וכל הנידון הוא רק על מצות מצה, וכן משמע בבהגר"א וצ"ע,]

טז. בעיקר הנידון דהמינים מבטלין זה את זה צריך לבאר טובא, דאם יש דין שמצטרפין והיינו שהם כולם אותו חיוב, א"כ מדוע שיבטלו, הרי הכל איסור אחד, ואם אין מצטרף וכ"א מהמינים הוא חיוב אחר, א"כ גם בלא ביטול אין כאן חיוב,

יז. ויתכן לבאר, דזה ודאי דכל מין הוא מחייב בפני עצמו, אכן, אין עצם החיוב חייל על המין חיטין ומין שעורין, אלא עצם החיוב חייל על עיסה שנשלמו בה כל פרטי החיוב, שנתגלגלה ביד ישראל, והגיע לשיעור עיסת מדבר, ושנעשתה מאחד מחמשת המינים, אבל חלות החיוב הוא על העיסה, אחר שנעשתה, ומשנעשית עיסה אין בה כבר חילוקי שמות דחיטין ושעורין.

ומעתה א"ש, דבעצם ראויות היו להצטרף לחיוב אחד, דהמעשה גלגול הוא המחייב, אכן כיון שכל אחד מהמינים הוא סיבת חיוב בפני עצמו, מבטלות זו את זו, אבל בלי ביטול היה מתחייב כיון שנשלם המעשה גלגול והגיע לשיעור חיוב. והסבר זה אין מועיל לענין מצה, דא"צ מעשה גלגול ליצור חלות שם מצה. וגם בחלה הוא דברי נביאות לומר שיש דין עשיית עיסה שזה המחייב. וי"ל בעוד נוסח, שדין ה' מינין הוא בהדין לחם, וחיוב חלה חייל על עיסה של לחם, אבל לא על הדין לחם, רק על העיסה, ושם עיסה אחת היא, ואין בה חילוקין מינים, והביטול הוא בהדין לחם הנצרך, ולפ"ז א"ש גם במצה.

יח. והמהריט"א אות י"ח, גם נתקשה בהנ"ל, ומבאר, דאעפ"י שהחיוב אחד, מ"מ, כיון דחלוקים הם בטעמן, לכן מבטלין זה את זה, וכסוגיא דעבו"ז סו. ודבריו צ"ע דהתם הסוגיא לענין ב' מינים דאיסור שנפלו לתבשיל היתר ואין מצטרפין לאסור בטעם, אבל כאן שיצטרפו יחד להתחייב.

וע"ע בקרן אורה נזיר לז: , ובשערי יושר ש"ג פי"ח, ובדברי יחזקאל, ובחזו"א יו"ד קצ"ו ס"ק י"א. שפירש דמדאו' אין צירוף ומדרבנן יש, והביטול לענין דאורייתא, ופירושו לא יועיל לירושלמי הל' ב' לגבי מצה דשם דב' חצאי זיתים מצטרפין.

יט. האור זרוע הל' חלה סי' רי"ד מבאר סוגיית הירושלמי דלא כבהגר"א ומוהרא"פ שפירשו כנ"ל, אלא דאעפ"י שיש חיוב חלה מדאורייתא אבל אין מלקות על אכילתה דהך חלה כיון שהוא התראת ספק וכפרש"י בזבחים עח. גבי פיגול נותר וטמא,

והקשה מהריט"א דהכא לא שייך התראת ספק, דשם איסור חד הוא, ואין התראה מיוחדת לחלת חטין וחלת שעורין, ועוד, דמאי שנא דלעצם החיוב מצטרפין לשם אחד ולענין מלקות לא, עיי"ש.

כ. ובעיקר הירושלמי הקשה בחלת לחם דבבבלי זבחים עח. מסיק דרך מין במינו איסורין מבטלין זה את זה, וכאן ה' מינים הוא מין בשא"מ. ותירץ דלענין איסורין כיון שנו"ט באינו מינו הכל נאסר, אבל לענין שיעור חלה לא יעזור שנותן טעם, דסו"ס אין כאן עיסה מאותו מין, וטעם אין מצטרף לשיעור וכמו שאם יתן מין דגן טעם בתבשיל לא יתחייב התבשיל בחלה, ולכן גם באינו מינו מתבטלין זה בזה.

ועל הקושיא מדוע הוי התראת ספק ע' ישוב נאה בחלת לחם פ"ג ס"ק ח', שביאר דחיוב חלה איכא גם בתערובת דהוי לענין זה כטומאת משא דאין ביטול, אבל לענין הפרשה כיון שא"א להחיל שם חלה על טעם משו"ה הוי התראת ספק, כשאוכלן בלולין, ורק העיקר הוא חלה, ולא הטעם.

כא. והקשה מהריט"א, א"כ דמסקנת הירושלמי נראה דאין החיוב דצירוף דבלול אלא מדרבנן, מדוע לא כתבו לזה כל הראשונים בהלכותיהן, עיי"ש מש"כ בזה. ובערך ש"י תירץ דהירושלמי לשי' דטע"כ לאו דאורייתא משא"כ לדידן.

ובחלת לחם פ"ג ס"ק ח תירץ דכל הנידון דחמשת מינין יבטלו זה את זה הוא משום דהם ה' חיובים שונים, וזהו לשי' הירושלמי דילפינן מקראי דלחם ועריסותיכם, או מדברי קבלה דושם חיטה ושעורה וכו', משא"כ להבבלי דילפינן מחמץ וכל הבא לידי חימוץ זהו לחם, א"כ הכל שם חיוב אחד, ואין נידון דיבטלו זה את זה.

כב. בעיקר ד' דמשנתנו דמצטרפין זה עם זה, הקשה הרשב"א [בסוף שער א', ד"ה העושה עיסה מן החיטים ומן האורז], דאם איתא דאפילו אורז מצטרף עם החיטין [לקמן פ"ג מ"ז] כשיש בו טעם דגן, א"כ למה הוצרך לשנות על חמשת המינין דמצטרפין זה עם זה, תיפול"ל שיש בהם טעם אחד מחמשת המינין. ותי' דמתני' דפרק קמא כרשב"ג דלא מהני טע"כ לחייב בחלה, עכ"ד.

והמהריט"א ס"ק י"ג ב' דבירושלמי הנ"ל מבואר דאדרבה, באמת יש ביטול, והחיוב רק מדרבנן, ועכצ"ל דגבי אורז מיירי שיש שיעור בהעיסת חטין, עיי"ש.

כג. ובספר דבר שאול הקשה על הרשב"א דלמש"כ רמב"ן דצריך גם לטעמא דגרירה, ובירושלמי אמרו דאין נגרר אלא אורז עם חטין או עם שעורין, ומשו"ה צריך לדין צירוף בחמשת המינין, ואכמה"ל.

עוד ילח"ק דנפק"מ כשיש חטין בפחות מנו"ט ושעורין פחות מנו"ט ושניהם יחד נו"ט בעיסת אורז. ועי' בכ"ז בחזו"א קצו סק"ט-י,

עוד הקשו דנפק"מ דאי משום טע"כ, לא יוכל לפטור העיסה ע"י הפרשה מעיסת חטין אחרת, כיון שיש כאן טעם חטין וטעם כוסמין ושניהם מחייבים, כ"א בפ"ע, משא"כ אם מצטרפין דמהני שאחד יפטור את חברו כמ"ש הר"ש ריש כלאים. אכן לתי' ב' דהר"ש י"ל דעיסת חטין אחרת לא תועיל לפטור עיסה זו, וצל"ע.

ובכ"ז ית' לחלן פ"ג.

חיוב חלה אם מתחיל מהנידול, ועוד בענין צירוף ה' מינין

כד. בענין מש"כ לדון אם דין חמשת המינים לחלה הוא שהחיוב חייל בהמינים עצמם, או דעיקר"ד הוא לחם, או עיסה, וחמשת המינים הם מפרטי הצורה דעשיית עיסה, יש לתלות זה במה שנחלקו הגר"ח והחזו"א, [בהל' תרומות דף מ'], שהגר"ח כתב דכל

חיובא דחלה הוא רק ע"י הגלגול ולא ע"י הגדילה, ולפ"ז מסתברא דאין חלות דין על המינים עצמם, אבל החזו"א בגליונות כתב דחלות חיוב חלה הוא על הגידולין, ולפ"ז י"ל דחייל החיוב על המינים דחיטה ושעורה וכו'.

כה. והר"ש ריש כלאים ותוס' מנחות ע: הקשו איך מפרישין מעיסת חיטין על עיסת כוסמין הא אין תורמין ממין על שאינו מינו, [ואין להוכיח מדבריהם שהחיוב חל על כל מין ומין בפני עצמו, דכל קושייתם הוא בדין אין תורמין על שא"מ, שהוא דין במעשה ההפרשה.].

כו. ולכן כתבו בתירוץ השני דלעולם הוו ב' מינים ואין מפרישין מזה על זה, ומכ"מ מצטרפין לחיוב ב' חצאי עיסות, דאין קשר בין הדין של צירוף לחיוב חלה, לצירוף להפרשה מזה על זה, ומשמע דלחיוב מצטרפין גם ב' מינים, דחיוב חלה אין תלוי בהמין וכל המינים חד חיובא, ומ"מ אין מפרישין ממין על שא"מ. (וולת כשנתחייבו יחד ומטעם שית' במקומו).

כז. ובתי' קמא כתב הר"ש דמין אחד לענין חלה נקבע לפי אלו שעיסותיהן דומות, ולכאור' נחלקו ב' התירוצים בפלוגתת הגר"ח והחזו"א, האם הגידול שייך לענין חיוב חלה, שאז י"ל דהוו ב' מינים, ותי' קמא הוא כהגר"ח, וצ"ע. וית' עוד בהרחבה לקמן סוף פ"ג, ובסי' ב'. ובפ"ד מ"ב.

ואסורין בחדש וכו'

כח. במנחות ע: ילפינן חדש לחם לחם ממצה. [ובתו"כ דריש לה מקראי דהך פרשתא גופא, עיי"ש].

כט. ונסתפקו בירושלמי אם על קלי של אורז ילקו, דלמא נתמעט דוקא מלחם, אבל לא מאיסור דקלי, ומסיק דאיתקש ללאו דלחם.

ל. ויש להתבונן, דאם במצה וחלה הוא דין בעצם המינים, דחיוב חלה הוא דוקא על מינים אלו, א"כ אינו מן הדין לחלק בלאו הכולל כמה איסורין, לחם, וקלי וכרמל, שאלו יהיו ממינים מסויימים ואלו ממינים אחרים, אבל אם הילפותא לענין חלה הוא דשם לחם הוא דוקא באלו המינים, בזה מובן שנסתפק דאיסור קלי יהיה גם באורז, דלעולם איסור חדש שייך בכולהו, אבל צורת לחם שהוא איסור בפני עצמו, זה שייך רק בחמשת המינים.

לא. ומשמע בסוגיית הירושלמי ובבהגר"א, דהשאלה היתה לפי ר' ישמעאל דילפינן לחלה ממצה, אבל להדרשות דעד כאן גבולו של לחם וכו', לא הקשו, ויל"ב עדש"כ החלת לחם דלהנך דרשות הילפותא היא בעיקר המינים דהחיוב דוקא במינים אלו, משא"כ לילפותא דבא לידי חימוץ לא בעינן את המינים אלא צורת לחם.

לב. והנה הרמב"ם וחינוך מנו ג' לאוין באכילת חדש, לחם, קלי וכרמל, וצ"ע מה הדין באוכל תבשיל או כוסם חיטין שאי"ז לא לחם לא קלי ולא כרמל. וע' פסחים יא. דחיישנין שימלול בשעת גדיש, ומשמע דאסור לכסוס גם בלי קלי, וע"ע חולין קכ: דהיוצא מן החדש אסור, ולכאור' הוא קודם שעשאו קלי. ומצאתי בהר צבי יו"ד סי' רמ"ג הביא מהאחיזרז דהגר"ס נסתפק בזה, והביא שם מפני' בשו"ת סוף קדושין שדן בענין שכר של חדש, [והאריך בזה גם בשא"א החדשות סי' ד'], וכתב דאעפ"י שאיכא למילף בצד השוה מלחם וקלי וכרמל, איכא למיפרך דשאני משקה, עיי"ש, והא מיהת נפקא לדידן, דלענין תבשיל איכא למילף בצד השוה. שו"ר בכ"ז אריכות להגר"פ בביאורו לרס"ג מל"ת קס"ד, והביא כל ראיות הנ"ל ודחיותיהן, והסיק דהוא פלוגתת הרמב"ם ורשב"א אם יש איסור בתבשיל.

ומעיקרא נתקשיתי אם יש איסור בכל חיטין גם בלי שעשאן לחם וקלי, א"כ שם האיסור הוא על המין, ודלא כש"נ, אכן א"נ ע"ד הפנ"י י"ל דלעולם עיקר שם האיסור הוא על צורת לחם וצורת קלי, והצורות האחרות זה ילפותא ששיך לעיקר האיסור דלחם וקלי, וצ"ע.

לג. לקמן משנה ג' נחלקו ר"א ורבנן בלחם מתבואה שלא הביא שלישי אי חשיב לחם, ולר"א אין חימוצו חשוב לחם. ונסתפקו בירושלמי לענין חדש מתבואה קודם שלישי, ומסיק דהוקש לחם לקלי, וכמו דהוי באיסור קלי כן גם אסור משום לחם, [כן ביארו הגר"א מהרא"פ, בית אפרים, שאגת אריה החדשות].

וצל"ע דסו"ס אם אי"ז חשוב לחם לענין מצה וחלה איך חייב משום לחם בחדש, גם צ"ע מאי שנא מלענין אורז דהיקשנו להיפך וילפינן קלי מלחם דאין איסור קלי באורז. והנראה מוכח מזה, דודאי אין איסור חדש חל על תואר לחם דוקא, ואיסורו הוא על עצם התבואה, ולכן אין למעט חדש בתבואה של"ה שלישי, שאין בה חסרון בעצם המין, רק חסרון

במציאות שאינו מחמיץ ולא נעשה לחם, [וכבהגר"א שם בדעת ר"א], משא"כ לענין אורז שנתמעט עיקר המין שאינו מין לחם, בזה הוקש גם לענין חדש דאינו אסור אלא במיני דגן הבאים לכלל לחם. ונהנה לפי"ז צ"ע, אם עיקר איסור חדש הוא על עצם המין תבואה, מהו גדר הג' לאוין שתלוין בצורה דלחם קלי וברמל, וצ"ע.

לד. וע' מנחת חינוך (שג-ו) שהביא דברי התוס' פסחים כג: שכתבו שאין איסור חדש בתבואה קודם שליש, ותמה מנין להו, וכתב די"ל דכוונתם כדעת ר' אליעזר ומשום דאי"ז לחם, וע' בשפת אמת מנחות ע"א. שכ' דמקורם מהירושלמי, וכפירוש הרש"ם בפני משה שפירשו הסוגיא בהיפוך, דאף לרבנן אין איסור חדש בלחם קודם שליש, שכיון שלא שייך בו קלי אף אין אסור משום לחם.

לה. אסורין בחדש לפני הפסח ולקצור לפני העומר, ע' סוגיא ערוכה בירושלמי אם עיצומו של יום מתיר או הקרבן, וע' תוי"ט שהצדיק גירסת הר"ש להיפך דאסורין בחדש לפני העומר ולקצור לפני הפסח, וע"ע בירושלמי בפלוגתא שהביא הר"ש אם השרשה קודם קצירה או קודם הבאה, ובכ"ז אריכות בשאג"א החדשות.

משנה ב'

א. בירושלמי נחלקו בפירוש האוכל מהם כזית, י"א דדוקא מכל אחד לבדו ולא נתערבו, לפי מה שאמרו לעיל גבי חלה דצירופן אין אסור דבר תורה, וא"כ גם א"א לצאת בצירופן יד"ח מצה. ואיכא למ"ד דאינו דומה, דלענין חמץ ומצה מצטרפין כל המינים כיון שלכולם שם אחד של חמץ ומצה.

ב. וצ"ב מה שייך מבטלין זה את זה לענין מצה, ומשמע דיש דין דקיום מצה הוא ע"י אחד מחמשת המינים דוקא, ואין המינים רק היכי תמצי לעשות לחם, אלא דבעינן לחם מחיטין או שעורין וכו', ועי' בעיטור ריש הל' מצה שהביא דרשות הירושלמי דושם חיטה ושעורה וכו' ע"כ גבולו של לחם - לענין מצה, וכ"ז צע"ג. ועי' אריכות עצום בתוספות הרי"ד כאן.

ג. המאירי פסחים לה. הביא שיטות דאין מצטרף למצה חצי כזית כוסמין וחצי כזית חיטין וחלק עליהם, שהרי במנחות ע: מבואר דמצטרפין לענין חמץ, וכן דעת כל הראשונים שלפנינו.

והחלת לחם כתב דלענין מצה ל"ש ביטול כיון דאין תלוי בהמינים, אלא בבא לידי חימוץ, והירושלמי סותר דבריו, אכן למש"נ מהעיטור, י"ל דהירושלמי כאן קאי כמ"ד דדריש מקרא דישע"י, וה"ה דדריש כן לגבי מצה, משא"כ לדירן דדרשין לכולהו מבא לידי חימוץ.

ד. והחולקין דאין לדמות חמץ לחלה, יל"פ דבהא גופא פליגי דאין דין מצה וחמץ תלוי בהמינים, כן פירש הרידב"ז, אכן בל' הירושלמי שניא היא שכולהון לשם חמץ, משמע דאין חילוק מהותי ביסוה"ד, והחילוק הוא דשם חמץ קיים כבר בכל אחת, משא"כ לענין חלה לא סגי בשם לחם עד שיצטרפו כולן ורק ע"י הצירוף נקרא לחם, ומשונה אין מצטרף, ועי"ל דהחלות דין בחמץ ומצה אינו על גוף החפצא אלא על החימוץ שבה, ומשום כך אין סתירה וביטול בין המינים, משא"כ בחלה דהחיוב הוא על עצם העיסה, ובהא אין דומה מין זה למין זה, נולפ"ז הוא כן חילוק ביסוה"ד וע"ד הרידב"ז, אבל לא משום הדרשות החלוקות, אלא משום תוכן האיסור.

ה. נתערב אחד מהן בכל המינים וכו', ע' ר"ש ור"מ אי לענין איסור אכילה או לענין בל יראה, ועיקה"ד הוא מחלוקת ר"א ורבנן פסחים מג. אי תערובת אסור מדאורייתא, ולכ' משנתינו כר"א וכ"כ במלאכ"ש, אכן ע' בבהגר"א תמ"ד ס"א דיש שיטות ראשונים דלענין בל יראה עובר גם לרבנן, ולפ"ז משנתינו תתפרש גם כרבנן לענין ב"י.

ו. וצ"ע טובא מאי קמ"ל מתניתין, פשיטא דאיסור תערובת חמץ הוא באותן המינים שיש איסור חמץ,

והנה, החידוש דתערובת חמץ הוא משום דליכא כזית בכדא"פ, או דכזית בכדא"פ לאו דאורייתא, כדאיתא בפסחים מד. [ואפילו להרא"ש דלוקין על טע"כ, הכא אי לאו דאיכא כזית בכדא"פ אין לוקין, אולי מטעם דבטל חשיבות דהחמץ וצל"ע], וממשנתינו משמע, דחידוש מיוחד איכא בזה, משום דבעינן חמשת המינים דוקא, ובהא ס"ד דלא יתקיים שמם המיוחד בתערובת, ונתחדש בתערובת חמץ דעדיין יש כאן חשיבות דחיטין ושעורין וכו', וסברא זו שייכא א"נ דבחמץ יש דין "מינין", וצ"ע.

וי"ל עוד, ע"ד שכ' הגר"ח [הל' חו"מ] לענין גרירה, דשם לחם לא קיים ע"י דין טע"כ, והכ"נ י"ל לענין איסור חמץ, דבעינן שם לחם, וצ"ע, ואנ"ה, זהו החידוש דתערובת, וכל זה הוא משום דין חמשת המינין, דמינה ילפינן דצריך שם לחם, [ודרך זו היא גם אם א"צ דין "מינין" לאיסור חמץ].

עוד ה"י אפ"ל ע"ד רחוקה, אי בעינן מינין לאיסור חמץ, י"ל כדעת החו"ד דטעם כעיקר איסורו רק משום יוצא, ובאיסורים שיש דין יוצא, ולפ"ז נחא דיוצא מן החיטין לאו שמייה חיטין, וזהו החידוש.

הנודר מן הדגן

ז. בפלוג' ר"מ ורבנן אי דגן כולל כל מילי דמידגן, נחלקו הראשונים, דהתוס' נדרים נה. [וכ"ה בשמ"ק שם בשם ר"י] כתבו דלא פליג ר"מ אלא בלשון בני אדם, אבל בלשון התורה ודאי דמעשר דגן הוא דוקא חמשת המינין. לעומתם הרמב"ן ב"מ פח. והריב"ן מכות כג.: כתבו דלר"מ קטניות חייבין במעשר מן התורה. והר"ש ריש מעשרות נסתפק בזה. ולא נתבאר טעמא דרבנן, מדוע קטניות לאו בכלל דגן של תורה אע"ג דבמציאות מידגני, וצ"ע.

ח. והנה בסיפא דמתני' וחייבין בחלה ובמעשר, כ' הר"ש דזה הקדמה לדלהלן, וצ"ע מדוע לא פירש דכיללא מתניתין לדין מעשר דגן, שאינו אלא בחמשת המינין מן התורה,

ט. ויתכן דכל הנך דמתניתין נקבעו בחמשת המינים דוקא, משום דין לחם, ולענין נדרים הובא במשנתנו משום דעת ר"מ דקאי בנודר מן הפת, אכן שם דגן לענין מעשרות [ולרבנן לענין נדרים] אינו משום ענין לחם, לכן אין זה נוגע לדינא דמשנתנו.

י. וא"נ דלא כהר"ש, אלא דסיפא דמתני' בא לכלול גם דין חיוב מעשר בחמשת המינים, בהדי אינך דינים דמשנתנו, אולי י"ל דשורש הענין דרק אלו חמשת המינים מיקרו דגן ולא קטניות, הוא גם מהאי טעמא דבאין לידי לחם, וצ"ע, ובב"ר תולדות דגן זה תלמוד ותירוש אלו האגדות, וכע"ז אי' בחגיגה יד. לכו לחמו בלחמי אלו בעלי תלמוד, ומוכח דדגן היינו לחם.

משנה ג'

פטורא דלש"פ והפקר והקדש ממעשרות

א. לש"פ ילפינן מובא הלוי, והקדש ילפינן מדגן ולא דיגון הקדש, [מעשרות פ"א מ"א ובירושלמי], ומבואר בירו' להלן פ"ג וברמב"ם [מעשר ב-ח, ג-כה], דיש חילוק בין הפקר להקדש, דהפקר אפילו לשעה אחת לאחר שהביא שליש פוטר לעולם, אבל הקדש אין פוטר אלא אם היה מירוח הקדש, או אם בשעת הבאת שליש היה ברשות הקדש.

וההבדל הוא, מפני שהפטור הפקר ניתן היכא שידך וידו שוין, וזה קיים גם אם אח"כ זכה בו, כיון שהיה יכול הלוי מעיקרא לזכות בו, משא"כ הקדש הנלמד מדיגון הקדש, קאי הפטור על המירוח ושעת החיוב, כ"כ בחזו"א שביעית ב-ג. [ופטורא דשליש הוא משום דאז מיקרי דגן, ומירוח הוא דיגונך].

דין הקדש והפקר בחלה

ב. לקמן פ"ג מ"ג מבואר דגלגול הקדש פוטר ויליף לה במנחות סז. מעריסותיכם, ול"נ להדיא דין גלגול הפקר, אכן הביאו מתוספתא פ"א ה"י לגירסת הגר"א, דמבואר דגלגול הפקר פוטר, וכן פסקו הטוש"ע של-ז, והרמב"ם פ"ח ה"ו, וכ' בבהגר"א סק"ח שהמקור ממשנתנו דפ"א מ"ג, שכללה ביחד דין הפקר ודין הקדש, ומוכח דשוין הם.

ג. ומה דמבואר במשנתנו דהפקר חייב בחלה, הוא בהפקר דקודם גלגול, דומיא דהקדש שנפדה קודם הגלגול. והנה המשנה מחלקת בזה בין מעשרות לחלה, ומשמע דהוא חילוק ביסוד הדין ובגוונא חדא, ובהפקר ניחא, דמיירי בהפקר שקודם מירוח שבמעשרות פוטר ובחלה לא, ולגבי הקדש דגם במעשרות אין פוטר קודם מירוח, ע"כ צ"ל דכוונת המשנה לחלק דאם היה הקדש בשעת הבאת שלישי פטור ממעשרות ומ"מ חייב בחלה,

ומוכח א"כ דהקדש בשעת הבאת שלישי חייב בחלה, וכ"כ באבנ"ז (יו"ד תט"ז), אכן החזו"א שביעית ב-ב נסתפק בזה, שמא הגדל שלישי ביד הקדש פטור מחלה. וזה לשיטתו להלן אות יד,

ד. והתוי"ט ושנ"א פירשו [וכן יפרש החזו"א], דהחילוק של משנתנו הוא באופן שנתמרח ביד גזבר, דבחלה אין פוטר כיון דתלוי בגלגול, וקשה דלפ"ז לכאור' לא נאמר במשנה חילוק מהותי בין מעשר לחלה ביסוד הדין, דהחילוק הוא רק מתי הוא זמן החיוב, וצ"ע.

והנה בירושלמי דרשו מקראי להא דהפקר והקדש אין פוטרינ בחלה, ולכאור' מדאיצטריך למעוטי מוכח דהגידול [והמירוח שהוא גמ"מ דהגידול] שייכי נמי בהמחייב דחלה וא"ש דצריך מיעוטא דמ"מ אין פוטר עד הגלגול, וע' אות ה, ז, יא, יד.

ההבדל בין מעשרות לחלה

ה. בירושלמי הקשה מנין שחייבין בחלה ופטורין ממעשרות, וצ"ב מדוע שיהיו שוין, ומהריק"ו פירש משום היקש דחלה למעשרות כתרומת גורן וכן תרימו, (וכדלקמן גבי תבואה של"ה שלישי), והחזו"א ליקוטים ז-ד כ' דגז"ש, כמו שדרשו במנחות סז. לענין מירוח עכו"ם, וכפשוטו י"ל דס"ל להמקשן דיש להשוותם משום דחלה הוא גם מצוה התלויה בארץ ומחובות הקרקע, והמשך לחיובי המעשרות. ולכ' נחלקו בזה הגר"ח וחזו"א וית' בסמוך,

ו. החזו"א (לקוטים ז-ד) כתב דקושיית הירושלמי היה רק על לשו"פ והפקר, ולא על הקדש, כי בהקדש שוין חלה ומעשרות, וזהו לשיטתו הנ"ל דהבאת שלישי ביד הקדש פוטר מחלה.

אכן קושיית הירושלמי מ"מ היא גם על מעש"ר שלא נט"ת וכו', וית' להלן.

ז. ותי' הירושלמי (לבהגר"א), תי' א' דיש יתור כן תרימו, ותי' ב' דילפינן מי"ד שכבשו וחילקו. וביאר הגר"א דמוכח שיש יותר לחייב בחלה מבתרומה, [וההיקש הוא רק לענין דיני ההפרשה]. והחזו"א (לקוטים ז-ד) כתב דהוכיח מקמח של נכרים כשנכנסו לארץ דחייבים, ומזה מוכח דפטורי חלה נקבעים רק מהגלגול ואילך ולא בגידול, ובזה מיושב החילוק גם לענין מעש"ר שנט"ת, שאין לפטור מעשרות מחלה, כיון שזה ב' עניינים נפרדים, דחיוב חלה אין תלוי בגידול, ודלא כמו שהבין המקשן. אכן בשביעית (ב-ב) פקפק בזה, והביא הוכחות דחלה כן תלוי חיובו בגידול, ובמכתב (עמ' 404) כתב דאעפ"י דחיובה בגידול, נתרבה מכן תרימו דהפקר אין פוטר, ואלא ביאר הילפותא מי"ד שכבשו, עכ"ד החזו"א.

והר"מ נ"י אמר לבאר בדרך אמצעית בזה, דאפי"נ דחיוב חלה תלוי גם בגידול לענין חדש וחז"ל וכדומה, אבל פטורים ששייכים להבעלות זה ל"ש בגידול דחלה, ומשום דעיקר חיובא דחלה אינו על הבעלים שגדל אצלו בדווקא, משא"כ במעשר שעל הבעלים דוקא מוטל החיוב, ויש בו פטור לקוח, אבל בחלה שהחיוב אינו לתת מברכת ד' בשדותיו אלא להפריש מלחמו ומאכילתו אין זה שייך להבעלות על הגידול, ורק בבעלות דגלגול שייך פטורי בעלות, וע"ע סי' ב'.

ח. והמלאכ"ש ועוד פירשו כוונת התירוק, דבי"ד שכבשו וחילקו היה כל הגידולין הפקר, ומ"מ חייב בחלה, ובר"ש וראב"ד בתו"כ [בהר א-ג] מבואר בחד אופן דהיינו טעמא שהיו כל י"ד שנה פטורין מתרו"מ, ולפ"ז צריך ביאור מה זה מתרין לענין מעש"ר שנט"ת וכו' שאינם משום הפקר, ובצפנת פענח כ' דגם יסוה"ד דמעשרות פטורין ממעשר הוא משום שאין להם בעלים מיוחדים, ושוב יש להוכיח דאם הפקר חייב כ"ש אלו, וע' להלן אות כ' מש"נ בגדר הפטור וצ"ע,

ביסוד ההבדל בין מעשרות לחלה,

ט. הגר"ח הל' ביכורים (ח-ו) מבאר מדוע במעשר פוטר הפקר מעיקרא ולא בחלה, דבאמת גם פטורא דחלה מקורו מובא הלוי כמו מעשרות, אמם כל הפטור שייך במעשר רק אחרי שהביא שליש, והטעם משום שאז נקרא דגנך, ושייך בו חיוב מעשרות, ולכן חייל ביה פטורא דהפקרא, אבל קודם שליש דל"ש בחיוב ובהפרשה לא חייל פטורא, וממילא לענין חלה לא משכח"ל פטורא קודם גלגול, דכל ענין חיוב חלה הוא בעיסה, וקודם גלגול הוא כתבואה שלא צימחה.

י. עוד אפשרות כ' הגר"ח די"ל שהפקר והקדש הם ב' פטורים שונים, דהקדש אימעיט מדגנך ולא דיגון הקדש, וי"ל דלענין חלה אין פטורא דובא הלוי שהוא מעיקרא, דלא ילפינן חלה ממעשרות, רק דאימעוט מעריסותיכם, שזהו כעין מיעוטא דהקדש, שהוא רק במירוח וכמו"כ לענין חלה הוא רק בהגלגול. ודייק ברמב"ם כדרך הראשונה.

יא. ומסוגיית הירושלמי הנ"ל קשה על דבריו, (וכה"ק החזו"א וזכרון שמואל ט-יב) דמשמע שהיה מקום להשוות וליתן פטורא דהפקר גם גבי חלה קודם גלגול, אלא דילפינן מי"ד שנה דאינו כן, ושחלוקין מעשר וחלה זה מזה, וכ"ז דלא כמסקנת הגר"ח, וצריך לומר דהוא יפרש דזה גופא תי' הירושלמי ועדש"נ מהחזו"א, דמי"ד שנה ילפינן דחיוב חלה הוא בגלגול ואין לו שייכות להגידול וממילא לא שייך ביה פטור הפקר.

יב. אכן הרבה אחרונים פרשו כהדרך שדחה הגר"ח, דלפוטא לפטור הפקר בחלה הוא מעריסותיכם, ונידון דהירושלמי היה אם נילף גם פטורא דובא הלוי - לפטור גם קודם גלגול, ומשכח"ל משעת נתינת המים שאז כבר אפשר להפריש ומישך שייך בחלה, והגר"ח חלק על זה ואכהמ"ל.

יג. המרחשת ח"א סי' מ"ח כתב לחדש, דעיסת הפקר אינה יכולה להתחייב בחלה כלל, כיון דבעינן שיעור בעיסה, וכשאין בעלים ל"ח צירוף לשיעור, דהו"ל כעיסה העומדת להתחלק, ולפ"ז גם אם בשעת הגלגול היה הפקר ואח"כ זכה בה, יתחייב, דלא חייל פטורא בשעת גלגול כיון דלא היה עליו עדיין שם עיסה, משא"כ בהקדש שא"י שוב להתחייב אם היה הקדש בשעת גלגול.

ביסוד דחיוב חלה

יד. ובעיקר יסודו של הגר"ח דחיוב חלה מתחיל רק בגלגול, כ' האו"ש דכן מוכח גם מהא דתבואת חו"ל שנתגלגלה בארץ חייבת מדאורייתא. אכן החזו"א בגליונות תרומות פ"א הכ"ב הרבה קושיות על הגר"ח, מדפטרין הגדל ביד עכו"ם מראשית הגז, ומסתברא דה"ה לענין חלה, וכן יש להוכיח מהא דיש דין חדש וישן שזה לא שייך רק בהגידול, וכן הוכיח מדכתב רש"י קדושין לו. דחלה הוא מצוה התלויה בארץ, וצ"ע בכ"ז. ועי' סי' ב'.

טו. הגרש"ר בפסחים סי' ד' ובזכרון"ש סי' ט' כתב דיש מחלוקת ראשונים בגדר המיעוט דהקדש ונכרי בחלה, דלהרא"ש הוא דין שצריך בעלות לחלות החיוב, וכ"ה דעת המקו"ח סי' תנ"ד, אבל השאג"א סוף סי' פ"ג חולק ע"ז בתוקף דא"צ בעלות להתחייב בחלה, ורק יש חלות פטורא דהקדש פוטר ונכרי פוטר. ונפק"מ בזה להפקר, אם יש ללמוד פטור הפקר מעריסותיכם, דהפקר אינו חלות פוטר, רק העדר בעלים, ולהסוברים דצריך חלות פוטר, ע"כ דמיעוטא דהפקר הוא כהגר"ח מובא הלוי.

טז. נתבאר דגלגול הפקר פוטר, ולא נת' להדיא בגלגול של לשו"פ, ובתורת זרעים כתב דיש לתלות זה במחלוקת הראשונים (ע' ב"ק כח. רש"י ותוס') אם פטורא דלשו"פ הוא מטעם הפקר לעניים או מטעם ממון עניים, דאי מטעם ממון עניים לא נתמעט זה מעריסותיכם.

ותמה עליו הגרש"ר מדברי התוס' סוכה לה. דחלק הכהן ולוי אין מתחייב בחלה דנתמעט מעריסותיכם ואעפ"י דהוי ממון השבט, ומוכח דרשות כללית לא חשיב בעלות לענין זה ול"ה כעיסת השותפין.

פטור מעשרות מתרו"מ

יז. מעשר ראשון שנטלה תרומתו דפטור מת"ג ילפינן בירו' ובבבלי מקראי, וכשהקדימו בשבלין דוקא, לא לאחר מירוח, ואמרו בירושלמי דדוקא אם ניטלה לאחר שמירח הלוי את מעשרו, אבל אם תרם תרומת מעשר ואח"כ מירח מחויב בתרומה גדולה, כיון שהמיעוט הוא מעשר מן המעשר ולא תרו"ג ותרו"מ מן המעשר, וכאן לאחר שנתחייב יש רק תרומה אחת, דיש הפסק מירוח ביניהן, הגר"א.

יח. ועוד אמרו בירו', דאם הפריש תרומת מעשר מכרי אחר על כרי זה, גם אז לא נפטר מתרו"ג ומחוייב להפריש.

יט. וביאר הענין בחזו"א [דמאי ד-כג] דבעצם יש חיוב תרו"ג עד שמפריש תרומת מעשר, ורק בהפרשת תרו"מ נפטר בזה מתרו"ג, ומה"ט כשהפריש קודם מירוח, שעדיין לא חל חיובא דתרו"ג לא מהני התרו"מ"ע לפטור. [ומה שמעש"ר בהפרשתו קובע לתרו"מ"ע, אאמד"ר, ולא לענין תרו"ג], עכ"ד.

כ. ובמל"מ תרומות פ"ג הי"ג ומהריט"א [חלה אות א'] כתבו דהרמב"ם השמיט הירושלמי משום דהבבלי חולק, ובמעדני ארץ תרומות ג-יג האריך לבאר המחלוקת, דלהבבלי יסוד הפטור הוא משום שכשחל שם מעשר זה פוטר מחיובים אחרים, וכל שקדם את חבירו נפטר, ולכן הקשו בבבלי [ברכות מז. ועוד] א"ה אפילו הקדימו בכרי נמי ליפטר, אבל להירושלמי הוא ע"ד החזו"א וכש"נ.

חיוב מעש"ר בחלה

כא. ובמשנתינו מתבאר דחייבת בחלה, להירושלמי הוא דין פשוט, כיון דהגלגול הוא לאחר הפרשת תרו"מ"ע ודאי שחייב, אכן להבבלי צריכים אנו לטעם מ"ש דחייבת בחלה, ויל"ע אי שייך למילף לה מממאי דילפינן לענין לקשו"פ מ,,כן תרימו" או מי"ד שכבשו וחילקו, ועמשנ"ל אות ז',

כב. וצל"ע במעש"ר שלא נטלה תרומת מעשר אם פטור מחלה, ודוקא דמתני' י"ל דנקט ניטלה משום דאם לא ניטלה עדיין אין פטור מתרו"ג, וכגון אם יתרום תרו"מ"ע ממקום אחר יתחייב בתרו"ג, להירושלמי, אכן להבבלי לכא' אין נפק"מ לענין תרו"ג, ויהיה מדויק דאם גלגל מעש"ר שלא נט"ת פטור מחלה, וצל"ע,

כג. והנה לענין עיסת טבל מבואר בירושלמי בהמשך דחייבת בחלה, ולכא' ה"נ מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר. אמנם, ברמב"ם פ"ו מביכורים כ' דמעש"ר שהקדימו וניטלה תרומתו וכו' חייבין בחלה, וקאי הרמב"ם רק לענין חלה ומשמע דדוקא אם ניטלה תרומתו וכמו שדייקנו במשנה. והקשה המנחת חינוך שפ"ה מאי שנא מטבול וצע"ג.

כד. והחזון יחזקאל (תרומות פ"ד ה"י) מפרש דלעולם חייב גם אם לא נט"ת, וכוונת הרמב"ם דהחידוש שאעפ"י שמעש"ר שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה, מ"מ חייב בחלה, ולא תאמר שהחלה פטורה כמו תרומה. וכבר כתבנו דזה החידוש א"ש לדעת הרמב"ם עצמו, ולא לדעת הירושלמי שאם הפריש קודם גמ"מ לא נפטר מתרומה.

כה. והאבי עזרי מפרש דכוונת הרמב"ם להשמיענו דצריך לחיוב שיהיה שיעור חלה מלבד חלק התרומה שבעיסה, וכדעת התוס' פוכה לה: ודוקא הכא שהקדימו בשיבלים ונפטר מתרו"ג וניטלה תרומת מעשר, אז מצטרף הכל לחיוב, משא"כ בהקדימו בכרי. וע"ל מ"ד.

דין מע"ש לחיוב חלה

כו. ולענין מע"ש, מבואר בירושלמי דכל הפטור ממעשרות הוא ע"י מירוח ברשות גבוה, ולמ"ד ממון גבוה, אכן, במעדני"א שם הביא ממהריט"א [אות ב-ד ד"ה והנה אמרינן] שדייק ברמב"ם ור"ש דס"ל דלא כסוגיית הירושלמי אלא דכשם שהמעשר ראשון פטור מתרו"ג, כן מעשר שני שהקדימו פטור מתרו"ג וממעשר ראשון, דזהו כלל שכל שהקדימו נפטר מן המעשרות הקודמים לו,

כז. והגר"א גורס דאמרו על הנ"ל בירושלמי דאם פטרינן מעש"ר בשבליים מתרו"ג, הוא הדין נמי דמעשר שני פטור ממעשרות מהאי טעמא, והאמוראים שתלו דין מע"ש בממון הדיוט וממו"ג - ע"כ דס"ל שמעש"ר שהקדימו בשבלין לא נפטר מתרומה, וע' הרחבת הביאור בחזו"א דמאי ד-כג, וברדב"ז ואו"ש, וע"ע תו"ט תרומות פ"א מ"ה.

כח. והנה בירושלמי אמרו דפדה ואח"כ מירח חייב בתרומה גדולה, וכ' מהריט"א [ב-ד] דכ"ז להירו' לשיטתו דפטורא דמע"ש משום ממון גבוה, אבל להרמב"ם וסיעתו הסוברים דפטורא דמע"ש הוא כמו מעש"ר, גם אם פדאו ואח"כ מירח פטור, דהפטור חייל בהמע"ש ברגע שהקודם והופרש, שעכשיו נפטר מכל המעשרות [ודלא כהירושלמי דהפטור חייל רק בשעת מירוח אכן הרע"א בתרומות פירוש דעת הר"ש שם כהירושלמי].

מע"ש בגבולין דא"ר לאכילה

כט. בדעת רב חסדא [בסנהדרין קיב:]: דבגבולין לכו"ע פטור, ע' ב' פירושים ברש"י שם אם בגבולין הוי ממש ממו"ג, או דהוי ממון הדיוט ומ"מ פטור מן החלה דעריסותיכם משמע הראוי לכם לאכילה דוקא.

ל. והקשו השאג"א סי' צ"ז ומנחת חינוך שפ"ה מאי שנא עיסת טבל דחייב אעפ"י שאינה ראויה ובאמת לגירסת הרא"פ ורש"ס יש מ"ד בסוגיא דעיסת טבל פטורה,

והמנ"ח תירץ דטבל מצוה לתקנו משא"כ מעשר אין מצוה לפדותו, והשאג"א תירץ דשאני מע"ש בגבולין שאסור בכל הנאות [כן ס"ל ואחרונים חלקו בזה], וכמה אחרונים תירצו (דבר שאל, וקדושת לחם בשם הגר"ז, ופרי יצחק ח"ב סו"ס ט"ו, והרש"ש בסוכה לה). דכל החיוב חלה הוא בטבל הטבול לחלה, ומצוותו בכך, והה"נ אם יש עליו עוד איסור טבל. ע"ע אריכות בשאג"א, ובקה"י זרעים סי' י"ט.

לא. הרמב"ם (בכורים ו-ס) פסק דמע"ש בירושלים חייב בחלה, ותמהו מהריק"ו וכס"מ דקיי"ל מע"ש ממו"ג, וע' שעה"מ הל' חו"מ פ"ו ה"ח ומנחת ברוך סי' ק"ב, ויסוד תירוצם דס"ל דכיון שיש היתר אכילה חשיב עריסותיכם כרחב"א סוכה ל"ה, ומשנתינו דוקא בגבולין דאין היתר אכילה.

ועדיין קשה דסו"ס אין זה ממונו, וכ' בשערי יושר (ש"ו פט"ז) דלענין מה שלא אסרה תורה, חשיב מע"ש כממונו, והקנין גבוה נובע מן הקדושה והאיסורים, וע"ע קו"ש קונטרס ד"ס א-ט ובפסחים אות י"ח.

תבואה שלא הביאה שליש

לב. בירו' אי' דלר"א יליף ממעשרות, כתרומת גורן, ורבנן ילפי מלחם לחם. ויש לפרש דהם לומדים דהחיוב הוא על הלחם, לא על הגידול, ולכן שאני מתרומה, וכעין ילפוטא די"ד שנה לעיל אות ז'. אכן מסתברא דתבואה של"ה שליש אין זה פטור בהמחייב של הגידול, אלא בעצם התבואה, דל"ח דגן, ולכן לא שייך ללמוד חיובה מי"ד שכבשו, וצריך ילפוטא מיוחדת.

לג. והנה בירו' הקשו לר"א הרי נאמר לחם לחם, ותירצו דאה"נ ולר"א גם אינו יוצא במצה ואין עובר בחמץ בתבואה של"ה שליש, [ולכאור' ס"ל דל"ח חימוצו כ"כ].

וכתב הגר"א דלמסקנא זו א"צ לילפוטא דכתרומת גורן. אכן הר"ש הביא הילפוטא, ויל"פ דבעיקר המין מסתברא דאין הבדל קודם שהביא שליש, ולכן להר"ש צריך מיעוט בעיקר החיוב, ונתמעט דקודם שליש אין לו חשיבות דגן, והגר"א ס"ל דאם אין ראוי בפועל להחמיץ בזה אנו יודעים מסברא דאין חייב, וע"ל מ"א אות ל"ג.

ולהר"ש צ"ע איך לומדים ממעשר דאין לה שם לחם לכל מילי, והרי במעשר א"צ לחם, ומוכח מזה, דכיון דילפינן חלה ממעשר, ובחלה לעולם אין שום נידון ומקום פטור מצד החפצא, אלא אם חסר בהדין לחם שבו, וממילא ידענו דה"ה למצה.

לד. בירושלמי נסתפק לר"א אם יש גרירה בתבואה של"ה שליש עם קמח שהביא שליש, ע' ברדב"ז דיל"פ הספק אם נגרר בפועל להחמיץ, וכאורז, או לא, וכן יל"פ הספק אם ראוי ליטפל וליחשב ע"י גרירה או דגרע ואין ראוי.

לה. ואמרו בירושלמי דלרבנן נמצא שיש הבדל בהגדרת חדש וישן, בין תרו"מ לחלה, דלענין תרו"מ תלוי בהבאת שליש קודם ר"ה, ולענין חלה שא"צ שליש, תלוי בתחילת הגידול של הגרעינים קודם ר"ה.

משנה ד

הסופגנין וכו'

א. הסופגנין וכו', ברש"י פסחים לו. ביאר דלאו לחם ניהו, ומשמע דמסברא הוא, והר"ש הביא מספרי זוטא דהוא ממיעוט דמלחם ולא כל לחם, ולכ' להס"ז צ"ב מגלן למעט כמה מינין, אבל באמת אי"ז קשה, דכולן מטעם אחד שנעשה באילפס או ע"י משקין. והנה להס"ז י"ל דכל אלו שמם לחם לכל מילי, ורק לענין חלה נתמעטו, וכן משמע בבהגר"א שכ"ט סק"א וצ"ע.

ב. הסופגנין וכו' - מבואר בפסחים לו. ורש"י, וכ"ה בירושלמי שהביא הר"ש וכ"כ הרמב"ם פ"ו הי"ג, דסיבת הפטור אינה משום הספוג או הרקיקין וכו', אלא רק משום שנעשין באילפס [לר"ל] או במשקה [לר' יוחנן], וא"כ צ"ע למאי נפ"מ בכל פרטי המינים שנשנו.

ג. ולכאור' זה ראוי לדעת ר"ת, דדין תחילתה סופגנין הוא מילתא דתליא במעשה, ולא סגי בכוונה לבשל בשעת הלישה, ולכן מנתה המשנה כל מיני העיסות שדרכן ליעשות לבסוף באופן אפיה דסופגנין, באילפס ובמשקין, משא"כ עיסה רגילה שדרכה ליאפות בתנור.

ד. וחלת המסרת משמעות הר"ש שהוא עיסה רגילה ורק דלבסוף חולטין אותה, ולהמת' עכצ"ל דהוא סוג עיסה מיוחד שרגילין בעלי בתים לעשות לצורך חליטה, [ולד' ר"ת כ' התוס' דחלת המסרת בלילתו רכה], וכן מש"כ הר"ש בפ"ב דסופגנין הוא רקיקין דקין, צ"ל דלא מיירי בעיסה רגילה שבסופה מרדין אותה לרקיקין דקין, אלא בסוג עיסה המיוחד לצורך רקיקין, שז"ר לענין חלת המסרת שהק' ותירין במאורי פסחים ובמהרמ"ח שם, וכח"ק בשו"ת מהר"ח או"ז סי' רי"ח לענין דובשנין.

ה. ומ"מ להר"ש צ"ע הפשט במשנה למאי נפ"מ בכל סוגי המינים, ובחלת לחם (ח-ה) כתב דנפ"מ ללישה בסתמא, דבעיסה רגילה חייבת אף שבסוף עשאה במשקין, משא"כ בהנך מינים דסתמייהו לסופגנין, עוד כתב שם (בסקי"א), עפ"י דברי חמודות סקי"ח, דעיסת סופגנין וכל הנך דמתני' לא מועיל מחשבה לאפותה בשעת לישה, ואין מתחייבת רק לאחר האפיה, משא"כ עיסה רגילה שאם חשב לאפותה נתחייב, וכ"כ התוס' בכורות כ"ז, דאין עיסת סופגנין מתחייבת עד לאחר האפיה, והלבוש חולק דמיד בגלגול נתחייב.

הש"ך (שכ"ט-א) כתב דטעם פטורא דסופגנין משום דסתם לחם אין עשוי אלא מקמח ומים וכה"ג, ודבריו צ"ע דבסוגי' מבואר דהטעם משום שלא נאפו בתנור, וע' אבנ"ז יו"ד תי"ג.

ו. בר"ש נסתפק במנחת מאפה תנור א"ה כנאפה ע"י משקין, והריב"ש תמה דלוג לעישרון הוא משקה מרובה, ואם זה אינו נחשב כנאפה ע"י משקה מהו כן השיעור, וע' בתוס' ברכות לו: ד"ה חביצא, שהוכיחו לדעת רש"י דמנחות הוי כע"י משקין.

חלת המסרת

ז. זהו חלוט, ומשמע דאינו לחם, והקשו התוס' פסחים לו: דשם איתא דחלוט אימעט משום מצה עשירה, ומשמע דיש לו שם לחם. ותירצו, דמשנתינו בחלוט שלא נאפה בסוף בתנור, ושם מדובר בחלוט שלבסוף אפאו בתנור, והוי שפיר לחם, אלא דהוא מצה עשירה. ועיי"ש עוד בדבריהם לדעת ר"ת ואכהמ"ל.

ח. והרמב"ן במלחמות שם מבאר, דחלוט שאח"כ אפאו הוי לחם גמור, אבל חלוט של בעלי בתים הוא שנגמר הכנתו לאכילה ע"י בישול מרובה, ואח"כ אפילו אם יכניסנו לתנור לא יתחייב בחלה, כיון שנגמר הכשרתו ע"י בישול.

ט. והקשו האחרונים דבירושלמי ה"ד איתא דקמח של קלי שעשאו בצק חייב בחלה, ואעפ"י שהקלי ראוי לאכילה, ובקרי"ס בכורים פ"ו כתב דאאמד"ר, אכן האחרונים תירצו [אוצמה"ת מ"ד 104] דקלי לא בא לכלל עיסה, ומשבא לכלל עיסה

מתחייב, משא"כ חלוט שבישלו ובא לכלל עיסה באופן הפטור, בכה"ג דוקא הוא שאמר הרמב"ן שכיוון שבשעת גלגול היה פטור, שוב אין מתחייב ע"י אפיה. וע"ל משנה ה'.

בעיקר"ד סופגנין לחלה ולברכת המוציא (להר"ש ולר"ת)

י. ע"י פסחים לז. סוגיא דר"י ור"ל, ובתוס' שם ע"ב דר"ח פסק כר"ל ור"י כר' יוחנן וכ"פ הרמב"ם והטור. ובאריכות ד' הר"ש כאן, ע"ע בתוס' פסחים לז:; רא"ש ור"ן ומהר"ם חלאוה שם, רמב"ן ורא"ש הל' חלה, תר"י ברכות לז:; ובטור וב"י שכט, ואור"ח סו"ס קס"ח, וחזו"א או"ח סי' כ"ו.

יא. הר"ש דייק מהירושלמי דחדא דינא הוא לחלה ולברכת המוציא, ורצה להוכיח מזה, דלר"ת שעיסה עבה חייבת בחלה גם אם אח"כ יבשלנה, הכי נמי דמברכין עליה המוציא, ובהמשך דבריו הוכיח הר"ש דעיסה עבה ע"מ לבשלה פטורה מחלה ואף אין מברכין עליה המוציא.

בסוף דבריו הוכיח הר"ש מרקיק המבושל, ומזה מוכח דלדעתו גם באופן שנתחייב בשעת גלגול בחלה, כשהיה דעתו לאפות, אם בישלו אח"כ אין מברך עליו המוציא, ובזה אין שוה דין המוציא לחיוב חלה. (ע' מג"א קס"ח ס"ק ל"ב), ומש"כ בירושלמי דחדא דינא הוא, להר"ש צ"ל שהביאור הוא דחדא דינא להו לענין שע"י תנור הוי לחם וע"י בישול לא, אבל חלוקין חלה והמוציא זה מזה, דבחלה הקובע הוא שעת הגלגול, אם היה במחשבתו לאפות מתחייב, אבל לענין ברכת המוציא הקובע הוא האפיה בפועל. וסברא זו כתב רבינו ירוחם הביאו ב"י ומג"א קס"ח.

יב. ודעת ר"ת יל"ב, דאח"כ וברכת המוציא לא תלוי בשעת גלגול, אבל הר"ת מפרש לסוגיית הירושלמי לא כהר"ש, דאין תורת לחם תלוי באם נאפה בתנור או נתבשל, אלא הקובע הוא אם הוא עיסה עבה הראויה לתנור, או עיסה רכה הראויה לבישול, ועל זה קאי הירושלמי דכל עיסה עבה הוי לחם, דחשיב בא לתנור, ועיסה רכה אם נתבשלה ל"ה לחם, ואם באה לתנור נעשית עכשיו לחם לכל מילי. ולפ"ז יש ב' דינים לקבוע תורת לחם, או ע"י עיסה אם היא עבה, או ע"י האפיה, ומ"מ י"ל דהיסוד אחד, מאפה תנור, ועיסה עבה נחשבת מיד בעשייתה למאפה תנור, וצ"ע.

יג. ובתוס' פסחים משמע דלא היה הכרח לר"ת לחייב העיסה עבה בברכת המוציא עד שהביא רא"י ממנחות, אבל מסוגיית הירושלמי הנ"ל לא הוכיח [ודלא כמש"כ הר"ש בתחילת דבריו שמהירו' מוכח דה"ל לברכת המוציא], ולר"ת בהו"א שלו, לכאור' סבר דעיסה הוא מחייב בחלה ולא בהמוציא, וא"כ ע"כ צריך לפרש להירושלמי שהשוה חלה והמוציא, דקאי רק על האפיה, לא על העיסה, ומיירי רק בעיסה רכה, ורק למסקנתו יכול לפרש הירושלמי דקאי על העיסה.

יד. ע"כ כתבנו לבאר באופן אחד, דהחילוק בין עיסה עבה ורכה הוא משום דעיסה עבה יש לה מיד שם לחם. וכ"כ החזו"א (או"ח כו-א) וקדושת לחם על הרשב"א (א-ח), והגר"ח הלוי חו"מ פ"ו הל"ה בסופו, וכן מוכח בתוס' פסחים לו: דלר"ת בעיסה עבה יש לה מיד שם לחם וזהו שחילקו דעיסה רכה אין לה עדיין שם לחם עייש"ה.

טו. אבל י"מ בד' הר"ת דבאמת יש ב' דינים, לחם הוא רק ע"י תנור, וחייב חלה בעיסה עבה הוא משום דחשיב עריסותיכם, משא"כ עיסה רכה דלא חשיבה, וכרש"י שבת קנו. דבלילה רכה אין זה לישה, וכ"ה לשון הרמב"ן הל' חלה בדעת הר"ת, דאי"ז גלגול, ומ"מ ע"י אפיה מתחייב גם עיסה רכה.

טז. ומה שחייב ר"ת בברכת המוציא, אין זה משום דחשיב לחם ע"י גלגול, וכל שלא נאפה בתנור אינו לחם, ומ"מ מברכין המוציא, דהשוו חכמים מדותיהם, כ"כ הפנ"י ברכות לז:; ולפ"ז אינו לחם לכל מילי,

יז. וכדעה זו כ' החזו"א בגליונות הגר"ח הל' חו"מ פ"ו הל"ה, וכתב שם דאין תורת לחם עדיין עד האפיה, וחייבא דחלה הוא משום דעתו לעשות לחם, ואם גלגל עיסה עבה ע"מ לבשל עד שיפקע תוריתא דנהמא, אין מתחייב בחלה, עכ"ד.

יח. והר"ש הביא רא"י לר"ת מדאמרו דאין יוצא בחלוט ואשישה משום מצה עשירה, ומוכח דאל"ה יוצא ויש לו תואר לחם, ומבואר כאופן א' שביארנו, דלהר"ת הוא לחם גמור, וחילוקים על ר"ת מתרצים הוכחה זו, דהתם בדהדר אפיה בתנור כמ"ש התוס' שם.

יט. ובעיקה"ד שתלה הר"ש חיוב חלה והמוציא בהדדי, צל"ע, דהר"ש הביא דרשת הספרי זוטא מלחם ולא כל לחם, ומשמע שהוא מיעוט מיוחד לענין חלה אעפ"י דלכל מילי הווי לחם גמור, וכן משמע בבהגר"א שכת"א, וצ"ע.

כ. כ' בבהגר"א קסח- סט"ו דמהירושלמי דשויין חלה ומצה והמוציא, יש להוכיח דכל שחייב בחלה מברכין עליו בקבע ברכהמ"ז, ואעפ"י שבלא קבע ברכתו מזונות היכא דבא בכיסנין, וכל שפטור מחלה אין מברכין עליו ברכהמ"ז גם בדקבע.

כא. ולכאור' הכלל שלו נכון לשי' ר"ת, אבל להר"ש יתכן עיסה שחייבת בחלה ומ"מ אינה לחם דלענין המוציא תלוי בשעת אפיה ולא בשעת גלגול, והכלל של הגר"א נכון להר"ש רק כשמדברים על חילוקים באופן האפיה, וכמו הנידון שם באפי' בכובא בארעא ובטריטא ששם מוכח היכא דחייב בחלה שיש לו שם פת לענין קבע.

כב. ומעתה כשנבוא לדון בעיסה עבה שבישלה וקבע עליה, להר"ת ודאי דיש לה שם פת אף לענין המוציא (ובנטגן במשקין עי' חזו"א כו"י) אבל להר"ש יתכן דאפי' בקביעות לא תתחייב בהמוציא וברכהמ"ז, וכ"כ המשנ"ב בשם רע"א והגר"ז.

בכל הנ"ל ע"ע משנה ה', בתוספת ביאור

משנה ד'-2

חמשת רבעים קמח

א. בעיקר שיעור חלה ע' סוגיא ערובין פג., ובעדיות פ"א מ"ב נחלקו בהשיעור, עי"ש ובראשונים, ודעת ר' יוסי דצריך ה' קבין ועוד, והראב"ד פ' שזהו אותו שיעור של חמשים ונחלקו בחישוב הלוגין, ודעת רש"י שבת טו. דטעמיה דר"י שהביצים של מדבר היו יותר גדולות וכביצים שוחקות, עי"ש, [וכתב החת"ם בשו"ת או"ח סי' קפ"א, דגם לרבנן כן היה, אלא דס"ל שיש לנו לחשב כביצים שלנו, דעיקר שיעורא הוא "איש לפי אכלו", ולדין הוא כביצים שלנו].

ודעת הר"ת בערובין שם דטעמיה דר"י משום ששיעור ראשית עריסותיכם הוא לאחר שהופרשה החלה, ולכן צריך שיעור ה' רבעין ועוד. ובעזריית ית' בהרחבה לקמן פ"ב מ"ו.

ב. בט"ז או"ח תנ"ז-ג כתב דאם היה עיסה כשיעור ונפחתה, צריך לצרפה עם עוד עיסה וא"י להפריש כעת כשהעיסה חסירה, ובפמ"ג תמה מנא ליה הא. ובש"ך שכ"ה סק"ו חולק על הט"ז, [כן פירש מק"מ שם סק"א ומשום דכל העיסה כבר נתחייב ונעשית טבל, וכשמפריש מפריש כל שהוא ופוטרה], וכן חולק על הט"ז במקו"ח שם. והאחרונים לא הביאו ראיה נגד הט"ז. וצ"ע. ומעיק"ד הט"ז יש להוכיח דדין שיעור חלה יסודו הוא משום ההפרשה, לא משום החיוב והטבל, וכדמשמע בד' הר"ת (פ"ב מ"ו בר"ש).

ג. בנידון הרא"ש אי בקמח משערין או בתבואה, ע"ע בפסקי הרא"ש סי' ב', ובשו"ת הרא"ש ב-טו, ודעתו היתה וכן פסק הטור, להחמיר ולגדוש עד שיגיע לשיעור ה' רבעים תבואה, אכן הרשב"א בשו"ת (א-תס"ה) השיב להרא"ש שאם כדבריו א"כ נתת דבריך לשיעורין שא"א לעמוד עליהן, דמאן לימא לך בכמה היה מתרבה המן, וכן חטיין ושיעורין אין ריבויין שוה, ואין להחמיר מספק דאתי לידי קולא עי"ש, והובא בב"י שכ"ד ופסק הב"י והשו"ע כהרשב"א ואף הרא"ש חזר בו.

ד. ומשמע מד' הרשב"א דגם "בתבואה" לא היה מן הראוי לשער - לפי סברת הרא"ש, דאנו צריכין לשער כעיסת מדבר שהיא היתה מהמן לאחר שנטחן וכו', ומדברי הרא"ש והטור משמע דאנו משערין לפי תבואה שלנו, וכן הרי רצה הרא"ש לפרש לשון המשנה, וצ"ע, ואולי דעת הרא"ש והטור כעין שנת' לעיל מהחת"ס, דאנו משערין בתבואה שלנו לפי חשבון ה' רבעים תבואה, ולא צריכים להגיע למידה של עיסת המדבר לפי גודל העיסה של המן, וזה אצלינו נקרא עריסותיכם.

ה. ולכאור' הרשב"א סתר דבריו, דהקשה עוד דפשיטא שהמורסן מצטרף כיון שבתבואה משערין, והנה לדעתו הרי אין לשער בתבואה, אלא לגדוש מידה כשיעור עיסת מדבר שהייתה מלאה בעומר מן שנטחן ונתרבה, ולאו בתבואה משערין אלא בקמח ובמידה של עיסת מדבר, ואולי הקשה להרא"ש לשיטתו, וצ"ע.

ו. עוד הק' רשב"א דאף כשחזר מורסנן לתוכן יצטרף שהרי יש כאן ה' רבעין תבואה כבתחילה, וצ"ב מאי קושיא, הרי משפירש המורסן נתבטל ממנו שמו, ויש הלכה ששוב אין מתבטל בהקמח, ומה זה נוגע לדינו דהרא"ש, וצ"ל כנ"ל, דלרא"ש עצמו אין לשער בהעיסה כלל, רק בהתבואה עצמה, [דאם היינו משערין בהעיסה כמו עיסת מדבר, היה צריך כשיעור עיסה של מן], ובזה כ' הרשב"א דמסתברא דבשיעור תבואה אין בעיה למורסן להצטרף, ורק לעיסה א"י להצטרף דאינו דרך עיסה.

ז. בבהגר"א או"ח תנ"ו ס"א כתב להוכיח כהרשב"א ממנחות נג: דמשערין עישורן דלחמי תודה בקמח, וכ"כ שם בפמ"ג, דדין מנחות תלוי ברא"ש ורשב"א, וטעמם, דפשיטא להו דהעומר עשירית האיפה היינו נמי עשירית האיפה דמנחות.

ח. ע' ברשב"א תשו' תפ"א דה"ה נמי אם היה מעט קמח ותפחה העיסה, דמשערין בקמח ולכן אין להתחשב בשינוי, דאל"כ אין המידות שוות, וכ"ה בשו"ע שכד- יג.

ט. במהריט"א סוף הל' חלה רצה להוכיח משיעור חלה, דבמצוות עשה אין חצי שיעור, דאל"כ שיפרישו גם מחצי שיעור, ודחה דכיון שאין חיוב לעשות עיסה ולהפריש, בזה ודאי ל"ש ח"ש, אבל במצוה חיובית כמצה יתכן דחייב ח"ש.

י. שיעור חלה בזמנינו: לפי חישוב הרמב"ם עולה בערך 2.5 ליטר, וחישובו דקמח כשיעור 1.666 מכיל מידה זו, וזהו שיעור הפרשה בברכה, אכן החמירו להפריש בלי ברכה בשיעור 1.615 לחוש לשיטת הגאונים שהרביעית היא קטנה ממש"כ הרמב"ם.

עוד החמירו להפריש מקילו ורבע קמח, משום ששיעור הנ"ל נכנס בכלי הנ"ל רק ע"י ניענוע הכלי היטב ודפיקה בשוליו למעך האוירים שבתוך הקמח, ולחוש למש"כ השמ"ק מנחות נב: שצריך להניח הקמח בנחת.

ולש' החזו"א שנתקטנו הביצים שיעור חלה הוא נפח 4.32 ליטר ובזמנו מדדו שהוא 2.25 ק"ג, כ"כ בספר שיעורין ש"ת, (שיעורי המצוות אות כ'), ובחזו"ב (ה-ד) כתב לנענע הכלי קצת ואז עולה השיעור 2.95, וכ"כ במשפטי ארץ, וכ"ז בקמח לבן.

פטור תרומה מחלה

יא. המקור כמ"ש הר"ש כן תרימו, ובספרי שלח דרשו שהמורסן קודש ולא שיהיו גם השיירים קודש.

ובר"ש הביא דרשת הירושלמי דחלה חייבת בתרומה ותרומה חייבת בחלה, ורק גלגול תרומה פטור מחלה. והעיר הרי"מ נ"י דלחדא תי' בתוס' שבת קכ"ז: דפטור מעשר מתרו"ג בהקדימו בשבלים הוא גם אחר כרי, אם הקדים לרפה"ב, א"כ משכח"ל גם חלה דפוטר מתרומה, בגלגל העיסה קודם רפה"ב והפריש חלה, ודוק.

יב. ויל"ע מהו הפוטר, (בשעת גלגול), אם עצם הקדושת תרומה פוטרת שלא נחייבו שוב להפריש, וכאילו יש כאן קדושת חלה הפוטרת, או דהוא פטורא בעלמא, דעיסת תרומה פטורה, ומהא דחלה חייבת בתרומה ולהיפך משמע לכאור' שאין הפטור משום עצם הקדושה, דהם במהותם ב' קדושות חלוקות, לכן שייך לחייבן זו בזו. ואי"ז מוכרח וצ"ע.

וילע"ע אם הפטור הוא כמו מעש"ר שפטור ממע"ש, דהמתנות המוקדמות פטורות מהמאחרות, או דלא שייך ענין זה כלל במעשרות וחלה, ואין בהם מוקדם ומאוחר, דאינם סדר חיוב אחד, אבל הפטור הוא מצד דתרומה פטור מחיובי תרומה אחרים.

יג. בחלת לחם (ג-מג) דייק ברמב"ם פ"ו ה"ז דבתרומה שחייב בחלה א"י להפריש חלה מהתרומה עצמה, רק ממקור"א, וכ"כ במשנ"ר, דא"א להחיל שם חלה כיון שהיא כבר בקדושתה, ובחזו"א (דמאי ד-כב) כתב דאת כולה ודאי א"א לעשות חלה, ונסתפק דאולי את מקצתה שייך, דשייר לו מקום לעשותה חלה, [וצ"ב דמ"מ הרי הכל קדוש בתרומה ומהו ענין השיוור], ובבה"ל פ"ו ה"ז כתב לרזן דמ"מ יכול להפרישה פעם נוספת ונפ"מ ללקות ב' וכמ"ש הר"ן נדרים יח. בשם י"מ דאם עשה נדר ב' פעמים לוקה שמונים,

יד. והנה כולם נקטו דחלה ותרומה היא אותה הקדושה וא"י לחול פעמיים, ומ"מ החיוב חל זו על זו, וצ"ב אם זו אותה קדושה איך חל חיוב להפרישה, ולכאור' י"ל דעכשיו אה"נ ולא שייך חובת הפרשה, אבל דין טבל חייל כבר מעיקרא ולא פקע.

טו. והקשה בבח"ל שם מבכורות י"א דעיסת שביעית פטורה, כיון שא"י להפריש ותבוא לידי שריפה, ובתוס' שם הקשה שתתחייב ויפריש עליה ממקום אחר, ותרצו דכיון דלא מצי להפריש מגופה הוי כמו מן החיוב על הפטור ול"ש להפריש עליה ממקו"א, עכ"ד, וא"כ קשה דה"ה הכא א"נ דא"א להפריש ממנה עצמה א"כ גם ממקו"א לא יוכל, ונראה דהחילוק פשוט למש"נ דהחיוב והטבל חל כאן כשהיתה בת הפרשה, ורק אח"כ נעשתה תרומה. ועוד יש לחלק דשא"ה דאין החפצא דשביעית ראוי להיות חלה, משא"כ כאן שהוא ראוי ורק דא"א לעשותו משום שכבר נעשה תרומה, וכ"כ בבח"ל.

מדומע

טז. ע' כתובות כ"ה מחלוקת אי חלה בזמה"ז דאורייתא, ופסק הרמב"ם פ"ה ה"ה דאינו מדאורייתא משום דאין בזמה"ז ביאת כולכם.

ונחלקו בביאור דין המדומע פטור מחלה, דבבבלי נדה מז. מבואר שהוא דוקא בחלה דרבנן, אבל בירושלמי כאן איכא למ"ד שהוא גם בדאורייתא, ובאופן שהדימוע אוסר מדאורייתא, ברוב תרומה.

יז. והנה ברש"י נדה מז. משמע דאם היה חד בחד ולא בטיל, אז היה פוטר גם בחלה דאורייתא, אכן בירושלמי מבואר דדוקא ברוב תרומה, [כ"פ הגר"א וחי' ר' דוד פסחים לז.], והטעם דאי מע"מ, עדיין הוא ספק חולין וחייב בחלה, אבל ברוב ניח"ל להירושלמי דחולין גם פטורין,

וצ"ב מהו הדין ביטול בזה, הרי אין חולין נהפכין לתרומה ע"י ביטול ברוב.

יח. ועי' בירושלמי תרומות פ"ה סוף ה"א דבלח בלח חולין מתבטלין בתרומה, והרמב"ם פי"ג ה"ד מתרומות פירשה לענין מדמע לפי חשבון, והרמב"ן עב"ז ע"ג, פירשה לענין דמשלם קרן וחומש גם כנגד החולין, ובאור"ש מאכ"א (פט"ו חי') (והוכיח דס"ל לסוגיא זו דהיתר נהפך לאיסור בבילה, וע' בתורת זאב תרומות פ"ה מ"ו דאין דבריו מוכרחין, וצ"ע,

יט. עוד יש לדון ולפרש, כיון דצריך צירוף לשיעור חלה, ומצינו בירושלמי לעיל דחיטין בטלין בשעורין וכו', אולי הכ"נ החולין בטלין בתרומה, לענין זה ששוב אינן מצטרפין לעיסה אחת החייבת, (וכך משמע שפי' במנחת ברוך סי' סח' ד"ה והנה המהרי"ט) אמנם אי"ז דומה כ"כ לתערובת מינין, דכאן יש עיסה אחת ורק דחלק התרומה פטור ולא דאינו נחשב עיסה,

כ. ויש לתלות ספק זה, במה שיש לחקור, אם חלות החיוב הוא על עצם העיסה הקיימת לפנינו, ובתנאי שקיים בה כל תנאי החיוב, או דמעשה הגלגול ככל דיניו הוא היוצר את החיוב [גלגול ישראל, ומחמשת המינים וכו'], ואם כאופן הזה, יותר יש להבין דמעשה גלגול ביחד עם תרומה בטל שם החולין מהם ואין גילגולם יוצר חיוב.

כא. ואולי י"ל בלי כל זה, ובנוסף פשוט, דאמנם מעיקרא לא בטל החולין בתרומה, אבל כיון דחיוב חלה הוא חלות המתחדש, ובתרומה אין מתחדש הדין הזה, דיש עליה פטורא, לענין זה בטלין החולין ברוב התרומה, שגם הם נשאין בפטורא ולא מתחדש עליהן חיוב. [וזה ניחא אם בתרומה זה סתם פטור, ולא אם נאמר שהקדושת תרומה שיש עליה היא הפוטרת].

וע"ע בחו"ב שעמד בזה, ונסתפק בדימוע שנתגלגלה העיסה, ואח"כ ריבה עליה למעלה ממאה ונתבטלה התרומה, אם יתחדש עכשיו חיוב, ויש לתלות במש"נ באותיות כ-כא.

כב. ובסוגיא דנדה מו: תניא, עיסה שנדמעה או שנתחמצה בשאור של תרומה חייבת בחלה דברי ר"מ ור' יהודה, ר' יוסי ור' שמעון פוטרין, ומבאר שם הש"ס דר' יוסי סבר חלה דרבנן ולכן מפקיעו דימוע דרבנן, ע"כ הסוגיא, ופירש רש"י דימוע דרבנן כיון דמדאורייתא חד בתרי בטיל, ומשמע מדבריו דאם לא היה בטל, היה איסור תערובת מפקיע חיוב חלה. ובתוס' שם כתבו דאפילו אם דימוע אוסר התערובת מדאורייתא, מ"מ אי"ז מועיל לפטור חלק החולין מתרומה, דרק מדרבנן הוא מה שע"י הדימוע נחשבין גם החולין כתרומה, וכאילו הכל תרומה, ופטורין מחלה, ע"כ, ופי' במהר"ם דמדרבנן נחשב לר' יוסי כמו חנ"ן שהכל נעשה תרומה, ולו"ד י"ל דהוא דין מיוחד בדימוע, וכדילפינן את מקדשו ממנו שהתרומה מקדשת את החולין ע"י דימוע, ויש בהם קדושת מדומע, ועדש"כ רש"י תמורה ד. דענין דימוע הוא דין מיוחד בתרומה.

כג. ומרש"י משמע דכל שאסור מדאורייתא וכגון מע"מ, פטורין החולין, והסוגיא ודאי מיירא גם בלי רוב תרומה, דהא תניא גם עיסה שנתחמצה בשאור של תרומה, וודאי דאינו הרוב, ומ"מ כ' רש"י דאם אין ביטול ברוב יהיה הכל פטור, גם אי"נ

לדחוק ברש"י דמיירי בשיעור חלה מצומצם שהמדומע משלימו, ומשמעות רש"י דבכל גוונא דאסור נפטר התערובת, וצ"ב וכמש"כ התוס', איך נהפכו גם החולין ליפטר כתרומה.

כד. והנה בספרי שלח יליף דתרומה פטורה מחלה דבעינן שהמורם קודש והנותר חולין ולפ"ז י"ל דהיכא דאסור התערובת מדאורייתא ל"ה הנותר חולין ומשו"ה פטור, וצ"ע. שו"ר שכ"כ במהריט"א יט-ב, והוסיף עפ"י תשו' הר"ן נ"א דהמסופק אם כבר חל הנדר יכול להתירו ואעפ"י שאין מתירין נדר קודם שחל, כיון שמספיקא דאורייתא הוא כבר אסור, נחשב שכבר חל הנדר, וה"נ נחשב הכל תרומה, כיון שאסור,

כה. הרמב"ם פסק דמדומע פטור ומשמע דאף אי חלה דאורייתא, ותמהו מסוגיא דנדה, ע' מהריק"ו שכ' דחכמים עקרו בשוא"ת, ובמהריט"א (יט-ד) תמה דהוא בקו"ע דאכילת טבל, וע' בבה"ל שכ' דלהרמב"ם הוא גזיה"כ דכל שמדומע בו תרומה פטור, וע"ד הספרי הנ"ל, וצ"ע.

פי' הר"ש דמדומע דוקא בשיעור מצומצם

כו. הר"ש גרס בירו' דדוקא בשיעור מדויק פטור המדומע, והקשו האחרונים [מנ"ח מהריט"א רש"ש ועוד] ממתיני' לקמן פ"ג מ"ב וצריך לדחוק וצ"ע. ועי' מש"נ שם.

ועוד הק' במהריט"א (יט-ב) דהרא"ש כאן פי' כהר"ש, ובהלכות חלה סי' י"ב כתב דב' עיסות פחות מכשיעור ובאמצע עיסת מדומע אין מצטרפות, וצ"ע הרי המדומע מצד עצמו הוא מחוייב ורק דאין משלים התרומה להשיעור, ומדוע אין מצרף.

כז. וצ"ע בעיק"ד הר"ש, ולכאור' משמע דכוונתו לפרש, דלהירושלמי מדובר בתרומה דאורייתא, וכמו לכהנא, ומ"מ הדימוע פטור הכל במצומצם, ויל"ע בזה, אי מדאורייתא תרומה בטלה ברוב, א"כ אף תצטרף להשלים, וצ"ל דלענין להשלים השיעור אין ביטול מועיל, וכעין טומאת משא. עוד כ' בחו"ב דיתכן דהממון כהן הוא הפטור לתרומה מחלה, וממנו לא בטיל, (ולפ"ז אצל כהן עצמו לא יפטור), וע' בזה בשער'י ג-כג עמ' רנ"ה אם הממון כהן קיים כשהקדושת תרומה בטילה.

ולר"מ ור"י דמחייבי, ולכ' לא פליגי בעיקה"ד דהתרומה אין מצטרף להשלים השיעור, צ"ל דמחייבין מדרבנן, חו"ב.

כח. אכן יל"פ דכוונת הר"ש דלעולם בתרומה דרבנן, [וכהמ"ד בירושלמי דהוא קולא שהקילן], וס"ל להירושלמי דלא כמש"כ התוס' בדעת הבבלי, שדימוע מקדש ופטר את הכל, דאינו כן, והדימוע פטור רק אם הוא המשלים לשיעורא, [וכ"ז רק בתרומה דרבנן שהם אמרו והם אמרו שהדימוע לא בטיל], ולכאור' יש להוכיח כן שכוונת הר"ש בתרומה דרבנן, מדכתב דקאי במדומע אחד בצ"ט, ואם כוונתו בתרומה דאורייתא, ואין התרומה מצטרפת לשיעור חלה, א"כ גם באחד מאלף לא יצטרף, וצ"ע. [הרא"ש נ"י].

כט. ולפ"ז יש שהקשו, דמשמע להיפך, מהדרך הראשון, וביטול [כגון באחד ומאה] מועיל שתצטרף התרומה לשיעור חלה, וצ"ע איך מועיל ביטול לזה, הרי ביטול אין מועיל ליתן דיני חיוב. ולכאור' התשובה פשוטה, דאין צריך שם חולין לחלות חיוב, והעיסה בטיבעה מתחייבת, ורק שם תרומה פטור דאין החיוב יכול לחול, משא"כ כשנתבטל השם תרומה. [ולכ' זה תלוי בגדר הפטור ומה שנסתפקנו בסוף אות י"ב], ועי"ל דלענין זה יועיל גרידה וצ"ע, אכן צ"ע מדוע אי"ז כטומאת משא וכנ"ל אות כ"ז. עוד יש שהקשו דכיון שעתיד להעלות אחד לכהן הו"ל כעשויה לחלק, ואכהמ"ל.

דימוע ב' קופות

ל. בתרומות פ"ז מ"ה ב' קופות אחת תרומה ואחת חולין ואין ידוע, לר"מ חייב בחלה ולר"י פטור, דהו"ל כמדומע ולשיטתם,

ושם מוכח לכאור' דבמע"מ גם פטור מדומע, וצ"ע למ"ד בירושלמי דדוקא ברובא פטור, ויצטרך להסכים דהך דינא הוא רק בחלה בזמה"ז וצ"ע.

והגר"א גורס בירושלמי דעל דין זה נאמר החילוק שבשיעור מצומצם פטור, [ולא כהר"ש דקאי על דימוע ממש], בנפלה תרומה לאחת מב' קופות שאחת חולין ואחת תרומה, וכאן גם לר' מאיר פטור כיון שספק שאין בה כשיעור.

עיסת טבל בשיעור מצומצם

כתבו התוס' סוכה לה. דעיסת טבל בשיעור מצומצם פטורה מחלה, כיון שממון כהן המעורב בטבל אין מצטרף. והקשה המנ"ח מ"ש מעיסת השותפין דחייבת בחלה.

עוד כ' המנ"ח דהר"ש במשנתנו חולק, שכתב דמדומע פטור דוקא בשיעור מצומצם, וע"ז כתב דטבל אין פטור כיון שעדיין לא הופרשה התרומה, והיינו בשיעור מצומצם, ודלא כהתוס', וכן סתימת הרמב"ם דלא כהתוס', ובתוא"ש הוכיח כן מלשון משנתנו.

לא. ובבב' המחלוקת כ' הגרש"ר (פסחים סימן ד' ובזכרו"ש סי' ט') דהתוס' ס"ל כדעת המקור חיים, דלהתחייב בעיסה צריך שתהיה עיסת גברא בר חיובא, ולפ"ז מובן דחלוק ממון השבט ממון השותפין, שאן כאן גברא בר חיובא, אבל הר"ש ור"מ ס"ל כדעת השאג"א סי' פ"ג דאין צריך לחיוב חלה בעלות, ופטור נכרי והקדש הוא ילפותא מיוחדת לכאור"א שהוא חלות פטור, וממון השבט אינו חלות פטור, והרא"ש כאן כתב כהר"ש, ומאידך לקמן פ"ג מ"א (אות יב) הבאנו דס"ל כהמקור"ח.

לב. והכפוט"ת ואבי עזרי ביארו דעת התוס' משום דהו"ל כעיסה ע"מ לחלק, וע' בזה במנח"ש ואכהמ"ל,

משנה ה'

תחילתו עיסה וסופו סופגנין

בביאור דעת ר"ת

א. הרמב"ן והרא"ש ביארו סברת ר"ת, דע"י גלגול נתחייב בחלה ולא פקע, ולא איכפת לן מה שלא נעשה לחם ולא נתחייב בברכת המוציא. וכן מוכח בתוס' ברכות לז: ופסחים לז:, שהביאו דמעיקרא סבר ר"ת רק לענין חלה ולא לענין המוציא.

ב. אכן בר"ש משמע דהשוה עיקרא דדינא לר"ת לענין חלה ולענין המוציא, ומשמע דסברת ר"ת שעיסה עבה נקראת כבר עכשיו לחם, ומש"ה ה"ה לענין המוציא, והוכחת הר"ש לזה הוא מהירושלמי דכל שהאור מהלך תחתיו וכו', ולדעת ר"ת קאי על העיסה, ומבואר בירושלמי דה"ה לברכת המוציא, וע"ע אות י'.

ג. והנה הרמב"ן נקט דלדעת ר"ת עיסת כלבים בעיסה עבה חייבת, וכמו דלא איכפת לן במה שכוונתו לבשל, ה"ה דלא איכפ"ל בכוונתו לכלבים, אכן הר"ת עצמו [בספר הישר חידושים סימן שד"מ] כתב דאימעוט ופטור,

ד. וכתב בתר"י [ברכות לז:, כו: מדה"ר] ליישב, דודאי גם לר"ת אם עשה עיסה שלא על דעת לאוכלה דפטור, ובזה ישב גם קושיית הר"ש מלחם שעשאו לכותח, דכיון שבדעתו בשעת גלגול שלא לעשותה לחם כלל, פטור, והיינו טעמא דאיטריות פטורין גם לר"ת, [שהעיסה מתבשלת באופן דליכא תוריתא דנהמא].

אכן ברא"ש חולק בזה, והביא דלדעת ר"ת איטריות חייבין בחלה ופטורין מהמוציא, [וכן משמע בלשון ספר הישר], וצריך לחלק דשאני עיסת הכלבים, שיש מיעוט מפורש דאין בה תורת לחם, [וגם לר"ת יש דין לחם הנצרך לחיוב חלה, וכש"נ מהר"ש, והרמב"ן לשיטתו שהבין דלר"ת אין צריך שם לחם, רק שם עיסה וצ"ע]. ולענין עשוי לכותח ע"ש במהרש"א שביאר דלהר"ת מיידי בבליה רכה. וצ"ל דכוונתו על כלימודין, אבל כעבין הוא בלילה עבה, דאל"כ מדוע יש לחייבין, וצ"ע.

מתי חל דין לחם בעיסה

ה. ולמש"נ דגם לר"ת יש דין לחם נחלקו בזה, מתי חיילא בה תורת לחם להר"ת, הגר"ח [חו"מ דף יב.]. הוכיח מהתוס' פסחים לו: דעיסה עבה יש עליה שם לחם מיד כשנתגלגלה, [ותו לא פקע גם אם אח"כ יערבנו במינים אחרים]. והחזון יחזקאל פ"א ה"ב פירש בתוספתא דהעושה עיסה ע"מ לאוכלה בצק חייבת בחלה, היינו כפשוטו דאוכלה בצק, ולהר"ת כבר נשלם החיוב. והראשונים החולקים מפרשים דנמלך לאפותה, ומ"מ לא פטרה המחשבה דמעיקרא דבטלה מחשבתו, ודוחק. [נע' מ"ח אות י"ב שצידדנו דלא כל מחשבה פוטרת, רק כשיש בזה שם כלבים וכדו', ולפ"ז י"ל דלכו"ע מחשבה לאכל בצק אי"ז מחשבת פטור, ול"ד למחשבה על שם סופגנין, שהוא הפקעה מתורת לחם].

והחזו"א הקשה, דלא יתכן לומר שכבר חייל ביה שם לחם ולא פקע, שהרי מבואר ברא"ש דמורה ר"ת שאם יבשלנו כאיטריות, דליכא תוריתא דנהמא, אין מברכין המוציא, וה"ה אם עירבו במינים אחרים,

וביאר החזו"א, שמה שע"י בישול מתחייב בחלה לר"ת, הוא משום דס"ל דבישולו זהו אפייתו, אבל קודם אפיה ובישול ודאי אינו לחם, וע"כ דבישול הוא כאפיה.

עוד כתב, דהנה במגלגל עיסה ואח"כ החליט לעשותה איטריות חייבת בחלה לר"ת וכדכ' הרא"ש, כיון שכבר נתחייבה בגלגול, אבל אם גלגלה על דעת לעשותה איטריות פטורה מחלה גם להר"ת, וכמו עיסת הכלבים. עכת"ד החזו"א. [וכ"כ התר"י כנ"ל אות ד', מטעם אחר].

ו. וכמה דחוקים בדבריו, ראשית במש"כ הרא"ש דעיסה לעשותה איטריות חייב בחלה ופטור מהמוציא ולד' החזו"א הוא דוקא בנמלך, וזה דחוק. עוד קשה משכ"ל דבישול כאפיה, וא"כ מדוע בעיסה רכה אינו כן. גם בתוס' פסחים מ' להדיא כהגר"ח. ובעיקר הטעם דבריו צ"ע, דאם יש תנאי לחיוב חלה שיהיה אפיה ויעשה לחם, א"כ מדוע שעת הגלגול הוא הקובע לחיוב. וביותר קשה למש"כ הרמב"ן בבי"ד הר"ת, דבגלגול נתחייב לגמרי בעיסה עבה, ואפי' בעיסת הכלבים.

ז. אכן, ביאור דעת הגר"ח, דהגלגול ודאי הוא גמר החיוב, וזהו כוונת התוס' שכבר יש לו שם לחם, ואין הכוונה לענין ברכת המוציא, אלא לדין חיוב בחלה, שחל עליו שם ותואר לחם לענין חיוב חלה, וה"ה לדין מצה, שיש כאן "תורת לחם" בדין, וזה כשחל לא פוקע ע"י תערובת, וכשנתבשל או שנתערב בשאר מינים עדיין יש בו במציאות תוריתא דנהמא, ורק כשבישלו כאיטריות פוקע תוריתא דנהמא, וודאי דעכשיו אין כאן לחם לא להמוציא ולא לאכילת מצה. וע"ע להלן אות ט"ז.

ח. ולפ"ז גם בעשה עיסה עבה ע"ד לעשותה איטריות יתכן לומר דלא כדעת התר"י, שאין כאן סיבה לפטור, כי דין לחם הוא בעצם העיסה, ואינו נצרך כלל להאפיה שבסוף, ורק עיסת הכלבים יש הפקעה [וילפ"י מקרא] שהעיסה עצמה מופקעת מתורת לחם. אכן בעיסה ע"ד איטריות יש לדון עוד משום ע"מ לחלק, עי' בתוס' ברכות לו:

ט. הר"ש הקשה על ר"ת מרקיט מבושלו וכפשוטו הקושיא רק לענין המוציא, אכן, הרי הר"ש בתחילת דבריו השווה דין המוציא לחלה להר"ת, ויתכן א"כ דכוונתו להקשות גם לענין חלה,

ותמחו בזה, דמאי קושיא לענין חלה, הרי גם להר"ש עצמו אם כבר נאפה נתחייב בחלה, ואח"כ כשמבשלו פקע תורת לחם, והכ"נ י"ל לר"ת, ויל"ב דלמש"נ דעיקר סברת ר"ת להר"ש הוא שכבר כשנעשית עיסה חייל תורת לחם, ע"כ אתה צריך לומר שזה לא פוקע ע"י בישול, שאם תאמר שע"י בישול פוקע, א"כ אתה אומר שבלי אפיה אין זה לחם, וא"כ לא שייך לקרותו לחם עד שיאפה.

ונמצא, שהר"ש הבין בדעת ר"ת דבישול אין מפקיע תואר לחם, וצ"ע לפ"ז מדוע באיטריות פוקע גם לר"ת, ויתכן ליישב או כהר"י יונה הנ"ל אות ד', או כהחזו"א אות ו', וצ"ע. ולמש"נ באות י' מיושב בשופי, דאיטריות ודאי דהוא הפקעת תוריתא דנהמא, וודאי דיתכן שאחרי שנעשה לחם יפקע תורת לחם, אבל קושיית הר"ש היתה שע"י בישול א"א שיפקע תורת לחם, דהבישול עצמו אינו קלוקל בתורת לחם וכל המרוננו הוא העדר האפיה, לא שהבישול עצמו מגרע, ואם מגרע ע"כ דצריך דוקא אפיה ורק ע"י האפיה מקבל תורת לחם וכש"נ,

י. ובבהגר"א או"ק ס"ח ס"י וסי"ג כתב דכל קושיית הר"ש מרקיט לא קשיא, לפי דעת הראשונים החולקין על הרא"ש [בב"י ש"ח ס"ה] וס"ל דאין בישול מבטל אפיה, [ורק לענין מצה אין יוצא, דרקיט שבישלו פקע טעם מצה], וא"כ אי"ז קשה על ר"ת, והר"ש ס"ל כהרא"ם. עכ"ד.

יא. הר"ש הוכיח מעיסה ע"מ לחלק וע"מ להקדיש, ולא אמרו שהעיסה נתחייבה בגלגול ולא פקע, ולענין ע"מ להקדיש י"ל כמש"כ התר"י דאי"ז ע"מ לאכול, ודומה לעיסת הכלבים, ובדין ע"מ לחלק כתב בתורת זרעים דפטורא דע"מ לחלק הוא דכבר עכשיו אין צירוף, ולפ"ז ניחא, וע' בגר"ח בכורים פ"ו הי"ט שדחה צד זה, וא"כ עדין קשה מ"ש ע"מ לחלק מע"מ לבשל, וצ"ע.

תחילתה סופגנין וסופה עיסה - לר"ת

יב. לר"ת בלילה רכה שאפאה מתחייבת, אעפ"י דלא חשיבא עיסתה כגלגול, וצ"ל ע גדר החיוב באפיה, ובמהר"ם חלאוה לז. הקשה על ר"ת איך יתכן חיוב חלה בלי גלגול.

יג. ולהגר"ח דעיסה חשיבא לחם, י"ל דהחיוב חלה תלוי רק בשם לחם, ומשכח"ל או ע"י גלגול, או כשאין גלגול ע"י אפיה. ובפמ"ג כתב דיש ב' חיובים, או עריסותיכם או לחם.

ועדיין צ"ע, דהרי נתמעט מקרא העשוי באילפס, ולר"ת היינו סוג בצק שראוי לאילפס וכמש"כ הרמב"ן לברא דעת ר"ת, ומבואר דהוא סוג לחם שנתמעט, ומה יושיענו שאח"כ אפאו, סוף סוף זהו סוג לחם שנתמעט,

יד. והיה אולי אפ"ל, דאפייתה זהו גלגולה, שע"י האפיה מתגבל, וחיובו מתחיל עכשיו, וכסברת הר"ת בפסחים לו: לענין לחם עוני, וצ"ע, ולא הוזכר לשון כזה בראשונים. ונפק"מ בכל זה אם בעיסה רכה חייל כבר פטורא, וכגון שעשאה רכה לכלבים או לחלק, וגם לר"ת יחול פטורא דהוא לחם רק שנתמעט דפטור, ונמיעוט זה דעיסה רכה הוא לא פטור, רק העדר חיוב וכמ"ש הגר"ח בכורים פ"ו, ולכן אח"כ מתחייב, משא"כ אם חייל ביה פטורא כגון לכלבים דבזה נפטר לעולם], או דלמא דעיסה רכה לר"ת אינו כלום, ולא יחול שום פטור, והכל מתחיל באפיה,

טו. והנה הב"ח ומג"א [או"ח קס"ח סט"ו] ולכ' כן הוא כוונת התוס' ברכות לח. [סוד"ה לחם, לענין אנילי"ש], דעתם הוא דמשכח"ל עיסה רכה ביותר שפטורה מחלה גם ע"י אפיה, אבל מתחייב בהמוציא ע"י קביעות. [והב"י חולק דלא יתכן המוציא בלי חיוב חלה], וצ"ב מאי שנא מכל עיסה רכה הנאפית, ומזה משמע שאין האפיה עצמה כגלגול, אלא דהאפיה יכולה לתת שם לחם, ובעיסה רכה שאין דרך אפייתה ככל עיסה בזה אין האפיה נותנת שם לחם.

טז. והרי"מ נ"י ביאר בזה, דבין ענין הגלגול ובין ענין האפיה עניינם אחר, שהחיוב חל ע"י "מעשה" של עשיית תורת לחם, ויתכן ע"י גלגול או ע"י אפיה, וזהו ביאור פלוגתת ר"י ור"ל, והרתיח ולבסוף הדביק או הדביק ולבסוף הרתיח, ובתוצאה הרי אין שום נפק"מ, וגם אין הבדל בתוצאה בין עשאה באילפס ע"י משקה או עשאו בתנור ע"י משקה, והחילוק הוא בהמעשה דאפיית הלחם, שיש בו דין ואפו לחמכם בתנור כדרך אפיה. ולפ"ז פשוט דאין יכול לחול פטור בגלגול עיסה רכה, כי אין תוכן אמיתי מציאותי של התחלת לחם וכדו', והכל הוא רק דין מעשה המחייב בחלה, וזה דוקא גלגול של עיסה עבה - או אפיה, וקודם אפיה אין בעיסה רכה שום מעשה מחייב וממילא אין שום תחילת חיוב, וכן מוכח ממה שהקשה רמב"ן על עצמו מדוע תח' סופגנין לא נפטר בשעת גלגול, ולא הקשה כן לדעת הר"ת. ולפי זה אין ההגדרה שעיסה היא כבר לחם, אלא היא שלב מסוים בעשיית לחם בעל משמעות וחשיבות שיחול כבר חיוב, ויתכן דגם זו כוונת הגר"ח דלעיל אות ה.

יז. הר"ש הקשה לר"ת מריק שבישלו, ותי' התוס' בפסחים דהב"ע בעיסה רכה, ותי' רצ"ב, דהרי מדובר שאפאו ואח"כ בישלו, ועיסה רכה שאפאה נעשית לחם, ומאי שנא מעיסה עבה שאפאה ואח"כ בישלה, והמתבאר, דעיסה עבה היא בעצמותה לחם, גם בלי אפיה, וכשנ"ל דעת הגר"ח, ולכן אעפ"י שהבישול מבטל האפיה, מ"מ נשאר לחם מצד עצם העיסה, משא"כ עיסה רכה שכל היותה לחם הוא ע"י האפיה [ואין כאן גלגול], הבישול מבטל האפיה ופרח ממנה שם לחם.

יח. לדעת הרמב"ן דמשנתינו דתחי' סופגנין היינו בעיסה עבה שבדעתו לסופגנין, מה יהיה הדין בעיסה רכה, האם חשיב גלגול לדעתו, והרבינו דוד ומאירי פסחים כתבו דלהרמב"ן אין עיסה רכה כגלגול, ופטור גם ע"י אפיה, אכן בטור ושו"ע שכ"ט נקטו בפשיטות דחייב, וצ"ל דס"ל דעיסה רכה הוא גם גלגול, או דמודה להר"ת דע"י האפיה גם מתחייב. [ונפ"מ בין הטעמים מתי חל החיוב].

דעת הר"ש והרמב"ן, ובענין שמא ימלך

יט. לדעת ר"ש ורמב"ן עיסה גמורה ע"מ לאפותה סופגנין פטורה אא"כ עשאה בתנור, וזהו דינא דתחילתו סופגנין. ודימו לדין ע"מ לחלק ועיסת הכלבים.

והקשה הרמב"ן א"כ מדוע אם אפה בסוף יתחייב ולא קאי בפטורא וכהקדש בשעת גלגול ופדאו בשעת אפיה, ותיירץ דבהקדש מחוסר מעשה דפדיון משא"כ כאן זה רק בדעתו תלוי, ומעשה שלבסוף מוציא מידי מחשבה, עכ"ד.

כ. וצ"ב סוף סוף הגלגול היה בפטור, ולכאור' כוונתו דהאפיה עוקרת למחשבתו דמעיקרא למפרע.

ועיקר הדבר מוכח במש"כ הר"ש לפרש הירושלמי, דחיישינן שמא תימלך לאפות כל העיסה - ואז מתחייבת למפרע, וכן מבואר מתקנתה המבואר בירושלמי דצריך להפריש כשאופה מקצה מהעיסה, [וכי"ה בסוגיא דכותח לפי' הר"ש], ומבואר דמהני ההפרשה עכשיו קודם שנמלכה לפטור הכל, ומשום דיתחייב למפרע. וכן מבואר בטור שכ"ט דמהר"ם רוטנבורג היה מפריש ע"י מקצת, לפטור מה שאפו אח"כ וע' ברשב"א חלה א-א. דמלשונו משמע דמתחייב למפרע.

כא. וצ"ב טובא, איך שייך חלות חיוב למפרע, ובפרט למש"נ דהחיוב הוא ע"י מעשה גלגול ואפיה המחייב, ובשעת מעשה לא היה מחייב, ואיך יתחייב למפרע. וצ"ל, דבאמת צ"ב הא דע"י דעתו אין זה חשוב לחם, איך מחשבה מפקיע מעשה, ונראה דאה"נ, ולא פקע תורת לחם ע"י מחשבת סופגנין, וכל דינא דהר"ש שמחשבת סופגנין פטור, הוא רק פטור על הגברא, שאינו מתחייב אם עושה עיסה סתם, וכמו שאם עושה לכלבים או לחלק אעפ"י שיש כאן לחם מ"מ אין מחייבין אותו, דהוא אין עושה העיסה לצורך אכילה, כמו"כ הוא בפטורא דעיסה ע"ד סופגנין. ובזה מועיל מעשה שלבסוף לחייב למפרע. ועי' בכ"ז במנחת יצחק [ח-קח] שכתב לפ"ז דמועיל הפרשת חלה מהלאקשען לפטור אם יאפם אח"כ בתנור. ולהסוברים דאיטריות הוא ע"מ לחלק י"ל דגם בע"מ לחלק מועיל הפרשה קודם שנמלך.

כב. ויל"ע להרמב"ן בעושה עיסה על דעת לאפות ואח"כ נמלך לסופגנין, מהו הטעם שחייב, האם משום דגלגול מחייב, ותו לא פקע, ומ"מ עדין אין זה לחם להרמב"ן עד שיאפנו, או משום דהעיסה עצמה כבר נחשבת לחם, ורק כשבדעתו לא לאפות או פוקע תורת לחם, [או דאף אין פוקע ורק יש פטורא על הגברא וכש"נ], והנה בסוף דברי הרמב"ן כתב דבקנובקות לא נפטר ע"י מחשבתו, כיון שבא כבר לכלל לחם, ומבואר מתוך דבריו, דכל הפטורים דמחשבת סופגנין וכלבים, גדר הפטור הוא שלא בא לכלל לחם ומשמע דעיסה אינה לחם עד שתאפה, ורק דבאם דעתו לאפות מתחייב ותו לא פקע. ולפ"ז מפתברא כמוש"כ דגדר מחשבת סופגנין אינה להפקיע תורת לחם, כיון שעדיין לא חייל תורת לחם עד האפיה, וכל מה שמועלת מחשבת סופגנין הוא דין פטור על הגברא כיון שאין בכוונתו לאפות. אמנם י"ל דכל שבכוונתו לא לעשות לחם, אין העיסה עכשיו עיסה של לחם, וכ"נ הגר"ח בכורים ו-יט בסופו, וצ"ע.

כג. והרמב"ן לא ביאר בע"מ לחלק האם מתחייב בנמלך, ונחלקו בזה הרמב"ם וראב"ד פ"ו הי"ט בע"מ לחלק דלהראב"ד אם נמלך מתחייב ולהרמב"ם לא, וצ"ב מאי שנא מע"מ לעשות ספגנין, וביאר בזה הגר"ח (מז:): דבעיסה ע"מ סופגנין אין זו שעת חובתה כיון שחסר בשם לחם, משא"כ בע"מ לחלק יש שם לחם ונפטרת רק משום מחשבת פטור על השעה שתהיה לחם, וכאן חייל פטור ולא פקע.

כד. ונראה דמהרמב"ן מבואר דלא כדבריו, שהשווה ע"מ לחלק וע"מ סופגנין, וגם עיקר דעתו דמתחייב למפרע, מבואר דבע"מ סופגנין יש כבר שעת החיוב, וצ"ע.

ולפ"ז לדעת הרמב"ן גם בע"מ לחלק אם נמלך ולא חלק, יתחייב, וכ"כ בחדרי דעה (שכ"ו-ד), וע' מנחת שלמה סי' ס"ח. ובעיסת הכלבים מפורש ברמב"ן דחייב בנמלך, וכטעמו הנ"ל.

כה. ומתו"ד הגר"ח למדנו תירוץ אחר על עיקר קושיית הרמב"ן, מדוע על דעת סופגנין לא נפטר לעולם כמו הקדש, שהוא משום דמחשבת סופגנין מפקיע שם לחם, ואין גלגולו מעשה המחייב כלל, משא"כ כולו אינך פטורי דיש שם לחם ורק דיש עליהם פטורא דכלבים או הקדש או לחלק. ולפי דעתו צ"ג סוגיית הירושלמי דשמא ימלך ומועלת הפרשה למפרע,

כו. והנה הגר"ח עצמו (מוז). ביאר לדעת הראב"ד דע"מ לחלק נמלך ומתחייב, דאם הפריש קודם שנמלך מועלת ההפרשה לפוטרו, כיון שע"ד לחלק אינו כחלוק עכשיו, ויש כאן עיסה, והמחשבה הוא רק דבר הפוטר, ומועיל הפרשה גם קודם שנמלך והתחייב, אכן, כ"ז לא יועיל למש"כ הגר"ח בע"מ לעשותה סופגנין דאין כאן תחילת עיסה כלל, וצ"ל דהרמב"ם יפריש הירושלמי דעשתה עיסה ע"מ לחלק, אבל בעושה ע"מ סופגנין לא יועיל ההפרשה אם ימלך בסוף, וצ"ע.

כז. לפמש"כ הרמב"ן דמעשה עוקר מחשבה, משמע דרק אחר אפיה מתחייב, אבל בנמלך לעשותה בתנור אין מתחייב עדיין, דמחשבה לא עוקרת מחשבה, אכן הט"ז שכ"ט-ד דייק בשו"ע דמיד כשנמלך מתחייבת, וצ"ע. וע' להלן מ"ח אות יד-טו.

עע"ש פלוגת ט"ז ונקודה"ב, בהחיוב דרבנן שמא ימלך אם יכול להפריש קודם שאפה המקצת.

הקנובקאות

כח. כתב רמב"ן דמכאן קשה על ר"ת, דמשמע דחיובייהו כיון דאפאן ואח"כ טחנן, אבל אם לא היה אופה היה פטור משום דבדעתו לטחון, ואעפ"י שהוא עיסה עבה. ולדעת התר"י מיושב, דבע"מ להפקיע תוריתא דנהמא מודה ר"ת.

כט. ומבואר בירושלמי דס"ד לפטור קנובקאות כיון שעתידי להחזירין לסולת [ויפרח תואר לחם], קמ"ל דחייב, וביאר הרמב"ן דלחם כתיב, והא איתעבידא לחם. והיינו שמחשבה הפוטרת הוא דוקא אם חושב שלא יהיה לחם כלל. וצ"ב מאי שנא מעיסת הכלבים שיש במחשבתו לעשות לחם, ורק שחושב לא להשתמש בו בשימושי לחם, והכ"נ קנובקאות, [והרמב"ן הרי דימה עיסת הכלבים לסופגנין] וצ"ע. וע"ל אות ד שכלבים נתמעטו מקרא, ויתכן גם סופגנין נתמעט מקרא דמלחם, ולכן מחשבתו פוטרת, אבל קנובקאות לא נתמעט.

ל. והגר"א בירושלמי כתב דחיובא דקנובקאות הוא מדרבנן שמא ימלך ולדעתו באמת מעיקה"ד היה פטור, וכמו לכלבים, וכסברת התלמידי ר' יונה בלחם העשוי לכותח שכיון שמכיון לא לאכלו כדרך לחם פטור.

משנה ו'

א. המעיסה וכו', פלוגת ב"ש וב"ה הוא בתרתי, גם אם עשאן באילפס, וגם אם אפה בתנור, כ"ז מבואר בסוגיא פסחים לו: עיי"ש, וחכמים שם בברייתא מחלקים בין אם אח"כ עשאו באילפס או בתנור, ונמצא שיש ב' נידונים שנחלקו, האחד בדין אפיה אחר בישול אם מחייב, וגם באפיה באילפס א"ה כאפיה או כבישול,

ולהלכה פסקו רוב הראשונים כר' יוחנן דאילפס כתנור, ובאפיה אחר בישול הוכיחו מסוגיא דהחולץ דחייב, עיי"ש ברי"ף פסחים, וברמב"ן ורא"ש חלה.

ב. ובטעם הפטור דמוגלשין, נחלקו הראשונים, דעת הר"ת בתוס' זבחים צה: שהוא משום דחשיב בישול, והוכיחו מכאן דעירוי מבשל כדי קליפה, ואיירי בשיעור חלה מצומצם, דבישול קצת בציר שיעורא, או דעירוי שלא פסק מבשל הכל, ולדעתו הנידון שהאפיה לא מחייבת הוא משום דאין אפיה אחר בישול, ולכן זה תלוי אם חשיב בישול, כן נראה לכאן כוונתו, והנה למ"ד דחייב בחלה, אעפ"י דקיי"ל דאין אפיה אחר בישול לרוב הפוסקים, אי"ז סותר לכאן, דכאן נחלט מעט ועדיין לא נתבשל כמב"ד ובכה"ג ודאי דיש אפי' אח"כ, ומאן דפטר ס"ל דאפילו מקצת בישול מגרע אפיה, שאין זה מאפה תנור לגמרי.

ג. והרמב"ן עב"ז עד: חולק על הר"ת, וכ' דמירושלמי במשנתנו מוכח דלא כדבריו, אלא טעמא דחלוט פוטר כיון שנעשה כעין גובלא והוכשר לאכילה בכך, שהרבה עושין ואוכלין כן, נפטרה, ולא גרע מעיסת כלבים או ממעשה אילפס, עכ"ד.

ד. ובמלחמות פסחים לז: כתב כעין דבריו הנ"ל ליישב הסוגיות והוסיף לחדש עוד, דחלת המסרת הוא בישול כל צרכו, ובזה לכו"ע אין מתחייב אפי' ע"י אפיה שהרי נאכל מתוך בישולה ולפיכך נקראת חלת המשרת, ובירושלמי חלוט דמיין, אבל חלוט דיבמות היינו שחלטו מעט וכו', וההיא דמוגלשין היינו שחלט הקמח להשביחו, וכשחוזרין ועושין אותה בצק ואופין בתנור לחם הוא וחייב, עיי"ש באריכות לשונו,

ה. וצ"ב מהו גדר הפטור שע"י בישול הראוי לאכילה, ומלשונו דפסחים משמע דהטעם כיון שקיבל שם של חלת המשרת, וזהו סוג לחם שנתמעט דאינו בכלל לחם, וכיון שקיבל שם לחם הפטור, א"א להתחייב אח"כ באפיה שניה, דגלגולו הראשון היה בפטור. ומה שדימה לעיסת הכלבים ומעשה אילפס, יל"פ כוונתו דשם חזינן שיש חלות שם לחם הפטור, וכמו"כ חלוט שבישלו, וצע"ע.

ו. ומבואר בדבריו שיש ב' דרגות, יש דרגה שנאכל כך לרוב כנ"א (כלשונו בעבו"ז על מוגלשין) ואפי"ה ע"י אפיה מתחייב לבית הלל, ויש דרגא דגם ע"י אפיה לא מתחייב, מש"כ במלחמות בחלת המשרת שמתבשלת כל צרכה או עד שאין חוטין נמשכין ונאכלת מתוך בישולה, ואפילו אופין אותה אין מתחייבת, וצ"ע מהו החילוק המציאותי בין שני המקרים, ולכא' משמע מלשונו, שאם חוזרין ועושין בצק אז מתחייב ע"י האפיה, דאז מתברר שהחליטה היה רק הכנה להשביח הקמח אבל אם אופין את העיסה כמות שנתבשלה, בזה הוא אותו תורת לחם שהיה וכבר נקבע לו שם פטור, וע"ע אות כ.

ז. ויל"ע בעיסה רכה, א"נ דלהרמב"ן אי"ז חשיב גלגול, והחויב מתחדש באפיה, א"כ מדוע כאן לא יתחדש חיוב כל אימת שיאפנו, ולא מסתבר לומר שהבישול הוא כגלגול הפטור, אכן, יש לדון דכמו שיש גלגול הפטור, כמו"כ יש תיקון גמר מלאכה לאכילה הפטור, וכמו שאפיה הוא מחייב משום דזהו עשיית הפת, כמו"כ אם נגמר מלאכתה באופן דבישול חייל גמ"מ הפטור, [ועיקה"ד דיש גמר מלאכה לחלה כן איתא בב"מ פט.]. וצריך עיון. וסברא זו לא שייך לענין מצה, דאין תלוי בדין גמ"מ, והרמב"ן כתב גם לענין מצה דבישול הראוי לאכילה פוסל, וצ"ל דהגרר הוא בדיני העשיה דלחם, שאם היה עשיה שהכשירתו לאכילה, שוב אי אפשר לעשותו לחם ע"י אפיה, וצ"ע.

בדינא דחלוט שאפאו,

ח. ובירושלמי בעו איזהו חלוט ברור, והיינו איזהו חלוט דלכו"ע פטור א"ר זעירא כל שהאור מהלך תחתיו, והיינו שנחלט על גב האש, [והירושלמי לשיטתו דכ"ר מבשל ע"ג האש דוקא], ור' יוסי חולק וס"ל דאפילו האור מהלך תחתיו כיון שעתידי לעשותו בצק חייב בחלה ופירשו כוונתו דחליטה קודם הלישה אין פטור רק לאחר הלישה, שחולטו לאכילה, [מקדש מעט סי' שכ"ט], וי"מ דלר"י תלוי אם דעתו לעשות בצק ולאפות אז חייב,

ט. ועכ"פ נחלקו ר"ז ור"י בבישול ע"ג האש ואח"כ אפאו אם חייב, ופסק הרמב"ן בהל' חלה כר"י דחייב. וכ"ז אין סותר למש"כ הרמב"ן בבישול עד שנראה לאכילה, אכן הרמב"ן לא הזכיר דין זה בהלכותיו, ובחלת לחם (ז-י) ומקדש מעט (שכט-ח) פסקו כהרמב"ן הנ"ל דבבישול שנראה לאכילה, או אפילו לאכילה ע"י הדחק, וכדוגמת מש"כ רמב"ן דאין חוטי הבצק נמשכין, פטור.

י. עוד איתא בירושלמי דתניא קמח קלי שעשאו בצק חייב, ואמרו על זה א"ר יוסי והוא שאפאן. ומדובר בקליות שעשאן קמח, והרגילות לעשות עיסה ולאוכלה כך, [וכ"פ הרמב"ם פ"ו הי"ב, ורש"י ערובין כט.], ולחם חמודות אות י"ח ועוד מפרשים], ולכן פירש ר' יוסי שאם בדעתו לאפות אז מתחייב, כ"פ הגר"א, בירושלמי. [והמק"מ פטור עד שיאפנו ממש] ודין זה מצינו למעשה בקוקר.

יא. ויש לדון, להרמב"ן דבישול הראוי לאכילה פטור מחלה אם יאפנו אח"כ, מאי שנא קלי שאח"כ אפאו שאין אומרים שפטור כיון שכבר נגמ"מ לאכילה ע"י קלי, ויתכן דהחילוק הוא דקלי אינו לחם כלל, ולא חייל ביה שם לחם הפטור מחלה, משא"כ בישול שהוא ע"י גיבול, וצל"ע.

יב. ומבואר בירושלמי הנ"ל דקלי שעשאו בצק שלא ע"מ לאפותו פטור, וצל"ע בזה דהעושה עיסה מקמח שלא ע"מ לאפות אי' בתוספתא [פ"א הי"ב] דחייב בחלה, ומאי שנא עיסת קלי, ויש לחלק [בה"ל פ"ו ח"ב] דסתם בצק עשוי ללחם ולכן חייב אבל עיסת קלי דלא עבידא ליאפות, רק ליאכל כעיסה, אין מתחייבת עד שיאפנה.

ברין קוגל איטריות

יג. כתב בקובץ תשובות הגרי"ש [ח"ג סי' ל'] דלכאור' לשיטת הרמב"ן הנ"ל שנתבשל וראוי לאכילה שוב אין מתחייב, הכ"נ דהקוגל יהיה פטור, ולמשנ"ל דאפ' דכוונת רמב"ן לחלק אם אפאו כמו שנתבשל או שעשאו עיסה חדשה, מסתבר נמי דבקוגל לא חשיב כעיסה חדשה וצל"ע. אכן כתב שם דאין לסמוך על זה, דהטוש"ע השמיטו להך דינא, ועוד דהרמב"ן פסחים כתב דין זה לבאר דינא דחלת המסרת דפטור, והנה פשטות הסוגיא לז. וכן התוס' לח:., מבואר דבאמת כל פטורא דחלת המסרת הוא דוקא אם לא אפאו לבסוף, ומוכח דלא ס"ל לדהרמב"ן. וכן כ' להוכיח ממ"ש הרא"ם להוכיח שיש צלי אחר בישול, מסוגיא דיבמות מ. שחלוט שאפאו יוצא יד"ח מצה, ומוכח שלמד הסוגיא בבישול גמור, ודלא כאוקימתא דהרמב"ן בבישול קצת, דא"כ אין הוכחה לדין צלי אחר בישול.

יד. עד כתב שם לחדש, דגם להרמב"ן י"ל דהמבשל איטריות שכל כוונתו הוא ע"מ לאפותן לקוגל, אין בישולן זה כגמר מלאכתן עכ"ד, [והמק"מ נקט לא כך, ולדעתו העיקר שאם אין חוטין נמשכין אחר הבישול, זהו כמבשל הראוי לאכילה ושוב אין מתחייב], וצ"ע. עוד הביא שם מהחזו"א [או"ח כו-ט] דעיסה שנתבשלה ואח"כ נאפית חייבת [ולפלא שלא זכר ד' הרמב"ן]. ולעיקה"ד גם המנחת יצחק (ח-קח) נקט דהאפי' מחייבת. ועי' להלן אותיות יח-כג דמהשו"ע סי' קס"ח משמע דאפי' אחרי בישול מחייב.

טו. ולענין ההפרשה שהפריש מן העיסה כתב הגרי"ש שם דאי"ז מועיל לשיטת הר"ש שעיסה עבה ע"מ לבשל פטור, וכבר כתבנו (מ"ה אות כ"א) דהמנחת יצחק כ' דלכאור' מוכח בר"ש דאם הפריש ואח"כ אפה נפטור בהפרשתו, ולדעת התר"י דעיסה ע"מ לעשות איטריות פטור גם לר"ת, לא תועיל ההפרשה מהאיטריות, והמנח"י פתם כדעת הרא"ש בזה. אכן עדיין יל"ד דמדרבנן שאפה מקצת חייב, כשאפה מקצת נתחייב בהכל, אבל אם לא אפה כלל עדיין לא חל החיוב דרבנן ולא נפטור מזה, וכמש"כ בט"ז שכת"ד, וצל"ע בכ"ז.

בעיקר טענת הגרי"ש שהתוס' פליגי אדהרמב"ן י"ל דמ"מ לרמב"ן פטור מטעם שבישל ואח"כ אפה, ולר"ת עצמו גם פטור משום דכבר נתחייבה העיסה והפריש מן האיטריות, וא"כ לכו"ע ממ"נ פטור.

טז. עוד כ' במנח"י לדון דכיון שהרבה קונים האיטריות לעשות קוגל, א"כ לדעת לדעת הר"ש מחוייב הבצק בהפרשה [א"נ דאפיה אחר בישול מחייב] דהוי כעושה בצק הרבה חלקו לאפיה וחלק לבישול, וצל"ע מנא ליה דבכה"ג נחשב כעל דעת אפיה ולא מצאתי רא' לזה, ולכאור' מסתברא דצריך לילך אחר הרוב וצ"ע.

יז. ויש לדון לכאור' מטעם אחר, דקוגל שמקפידים שישאר לחלוחית ואם יתייבש אינו ראוי לאכילה, זה ודאי בכלל שמנו מרובה ועשאו ע"י משקה, אבל לפ"ז אם הכניסו לתנור יתחייב, דבתנור חייב גם ע"י משקה, וכדמפורש בר"ש שחילק במנחות בין אם עשאו רבוכה או בתנור, ואעפ"י ששמנן שוה. ושור"ר בחו"ב שנקט דאי"ז צורת לחם כלל,

ברין אפיה אחר בישול

יח. הב"י או"ח שי"ח הביא שי' רוב הראשונים דפליגי אדהרא"ם והוכיחו מסוגיות דברכות לז: ופסחים מא. דאין אפיה אחר בישול.

יט. והנה ביבמות מ. אי' דחלוט שאפאו יוצא יד"ח מצה, והרמב"ן במלחמות העמיד בנחלט קצת, אבל בשו"ע ונו"כ קס"ח סעיף י"ד, סתמו שהוא גם בנראה כבר לאכילה ע"י טיגון, וצ"ע דאין אפיה אחר בישול. והוכחה זו הביא היראים סי' רע"ד לשיטתו דיש אפיה אחר בישול.

ובשלמא לדעת ר"ת דעיסה עבה הוי לחם גם בלי אפיה ניחא, [וכע"ז כ' התוס' פסחים מא. ד"ה אבל] אבל להשו"ע דלא כקיי"ל כר"ת קשיא, וצ"ע.

כ. ולענין חלה ג"כ מבואר ברמב"ן עב"ז, שפירש דמעיסה וחליטה הוא בנראה לאכילה, [והיינו שנתבשל כ"צ], ומ"מ מבואר בסוגיא דע"י אפיה מתחייב, וצ"ב דאין אפי' אחר בישול. והיה אפשר לחלק, דהרמב"ן עב"ז כתב לפי מה שחלק על ר"ת, דעירוי אינו מבשל, וכתב לדחות ד"ל דפטורא דהמעיסה הוא משום דנגמ"מ שלא ע"י אפיה וכשנ"ל, וכ"ז רק אם לא נתבשל, אבל בבישול ע"ג האור [מה שדיבר בזה הרמב"ן בהלכותיו] בזה באמת אם נתבשל כ"צ שוב לא יתחייב ע"י אפיה, וכן משמע בפשוט במלחמות דהחייב ע"י אפיה רק אם לא נראה ע"י הבישול, וזה סותר למש"כ בעב"ז, ויש לחלק כש"נ דע"י בישול גמור אין חוזר ומתחייב, וכ"כ בחי' הר"ד פסחים דלדעת הרמב"ן אין אפיה אחר בישול.

כא. ולפ"ז מה שרצה בקובץ תשובות להוכיח דהראשונים חולקים על הרמב"ן וס"ל דגם בבישול גמור מתחייב אם יאפנו, זה לא יתכן אלא אי ס"ל כהיראים דיש אפי' אחר בישול, או דס"ל כהר"ת דבצק מתחייב בחלה גם בלי אפיה, אבל אי ס"ל כהטור וש"ע דלא סברי כהר"ת ולחייב חלה צריך אפיה, וגם דלא קיי"ל כהיראים, א"כ ע"כ דאם בישל שוב לא יתחייב ע"י אפיה, אכן צ"ע מסתמא דסי' קס"ח ס"ד הנ"ל, וכן סתם החזו"א כו-ט, דכל אפיה אחר בישול מחייב.

כב. והנה בפסחים לז: אמרו דעשאו באילפס ואח"כ בתנור נחלקו חכמים ור"י, וטעמיה דר"י ילפינן מקרא דואפו עשר נשים בתנור אחד, ומשמע לכאן דאעפ"י שנגמר עשייתו באילפס, ואין גריעותא דאפיה אחר אפיה באילפס, וזהו מקור נכבד להשו"ע דלענין חלה אם אפה אחר בישול מתחייב, ואמנם היראים הוכיח מדין זה גופא כשיטתו, והשו"ע הרי חולק, מ"מ לעיקה"ד כן משמע פשוט הסוגיא, אכן הרמב"ן שהעמיד לדחולק בחליטה קצת משמע שחולק, וצ"ע.

כג. שו"ר באגלי טל (אופה ו-טו) שנתקשה בזה דהוי אפיה אחר אפיה, וכתב דכיון שאפיה באילפס אין מחייבת ואפיה בתנור מחייבת, אפיה כזו חשיבה לחול על גב אפיה הקודמת, עיי"ש, ואולי יש לבאר ע"ד הנ"ל, דלענין שבת ופסח הנידון אם אפיה מבטל הבישול הקודם, אבל לענין מצה וחלה אנו צריכין שיהיה מעשה אפיה, ואין סתירה בין בישול לאפיה, דבישול הוא רק העדר אפיה, ובזה מועיל גם אם אפאו אח"כ בתנור. וצ"ע טובא בכ"ז וכתבתי להעיר.

עילאה גבר ותתאה גבר

כד. בתוס' פסחים לז: הקשו דלמא תרי תנאי דמתניתין פליגי בעילאה ותתאה גבר, ותירצו [עפ"י מהרש"א] דמשמע דמשנתינו גם בשיעור חלה מצומצם, ותו ליכא נפ"מ דמ"מ בציר שיעורא, ולכאן כל דבריהם הוא לשיטת ר"ת, דפטורא דמעיסה הוא משום בישול, אבל להרמב"ן דהפטור משום דהוי גובלא שנראה לאכילה, לכאן אין נפק"מ בזה אי עילאה גבר או תתאה, וע' מהריט"א שדן בדעת רמב"ן בדין עילאה ותתאה, ולכאן לדעת הרמב"ן אי"ז מן הסוגיא, וצל"ע.

כה. והשנו"א כתב דרבי סתם במשנתינו כדס"ל להלכה דעילאה גבר ולכן שנה דב"ה מחייבים במעיסה [מוגלשין ע"ג קמח] ופוטרינן בחליטה, ושמואל בפסחים לז: ס"ל דתתאה גבר ולכן פירש דמשנתינו תרי תנאי.

חלות תורה ורקיני נזיר

כו. עשאן לעצמו פטור, וכ' הר"ש עפ"י סוגיא דמנחות דעריסותיכם ולא של הקדש, וכ"ה בירושלמי כאן, והרמב"ם לקמן פ"ג מ"ג הביא דרשת הספרי תרימו תרומה את שמורם קודש והנשאר חול יצא הקדש שגם הנשאר קדוש, [וזהו הדרשא שממנה למדנו שתרומה פטורה מחלה], וע' בחי' הגרש"ר [פסחים סי' ד'], דלדרשת הספרי הוא הפקעה בחפצא, עיי"ש נפקותא לדינא בזה.

כז. ויש כמה קושיות בזה, ובספר ניר, וכן בנובי"ת או"ח פ"ב והגהות הרב"פ שם תמהו, דלריה"ג קדשים קלים ממון בעלים, וא"כ לא אימעוט מעריסותיכם, (וע' באוצמה"ת מ"ו 53). ועוד קושיות שית' להלן בדברי הר"ש.

כח. ובשו"ת מהר"ח או"ז סי' קצ"ב כתב לבאר משנתינו, דהעושה ללחמי תודה פטור כיון שאינו עושה לאכילה אלא ליתנה לגבוה, ומשולחן גבוה זוכה אח"כ לאכילה, וביאר בחי' הגרש"ר פסחים [עמוד קע"ג] דהוא כעושה עיסה לכלבים, ובחזו"ב גם ביאר כן, או דיל"פ דאפי"נ דחשיב אכילה, מ"מ ילפינן מדרשא דעריסותיכם, שעושה לעצמו ולא לצורך מצוה, ועכ"פ אין המיעוט משום גלגול בבעלות הקדש, אלא משום עצם הגלגול. ושו"ר בחזו"א מעשרות (ז-כ) שכתב דעל מנת לחמי תוה הוא כעל מנת לבשל, שאין זה בתורת לחם המחייב.

כט. וכתב שם הגרש"ר דכ"ז לא שייך אלא בקדשי המזבח, אבל בקדשי בה"ב צריכין אנו למיעוטא דבעלות הקדש וכדרשא דמנחות. ומדברי הר"ש שהביא לסוגיא דמנחות משמע שלא לומד כמהר"ח או"ז.

ל. לפי' קמא דהר"ש, משנתינו בקדוש בשעת גלגול דוקא, ויש להקשות, דכיון שעדיין יכול לישאל, א"כ אמרינן הואיל, וחשיב עדיין עריסותיכם, וכן הקשו התוס' פסחים מו: [ד"ה הואיל השני] לענין מע"ש, ותירצו או דנתמעטו הקדש ומע"ש מקרא דל"ח לכם, או דמיירי בבא ליד גזבר, ולתי' ב' עדיין קשה כאן. ובמנ"ח (שפ"ה) כתב להסתפק דהקדש קודם שבא לידי גזבר לא יפטר מחלה, ותלוי בב' התי', וצ"ע.

לא. והנה א"נ כמ"ש הגרש"ר דטעמא משום דכעיסת הכלבים, בזה י"ל דלא אמרינן הואיל, כמו דלא אמרינן בעושה עיסה לכלבים הואיל שיכול לימלך, והטעם משום דאין כוונתו ללחם כלל, ולא יועיל בזה הואיל לחייבו, והכ"נ י"ל בחלות תודה. ודו"ק.

ברין על מנת להקדיש

לב. הר"ש בפירושו השני דמיירי בעושה עיסה ע"מ להקדיש, ומכאן הקשה על ר"ת דכמו כן יפטר בעיסה ע"מ לעשותה סופגנין.

והקשה האבנ"ז (יו"ד תי"ט) דכוונתו להקדיש רק לאחר האפיה, והו"ל כקנובקאות שחושב לפרר אחר האפיה דאי"ז פוטר, וכמש"כ הרמב"ן כיון דבכוונתו לעשות לחם, וכן בעל מנת לחלק לאחר האפיה הדין הוא שחייב, והכ"נ בהקדש דלאחר אפיה. ועל זה תירץ במנ"ח ש"י ס"ח דע"מ לחלק וקנובקאות לאחר אפיה אין בזה גריעותא בחשיבות הלחם, דכל לחם עומד לאכילה אחר אפייתו, משא"כ ע"מ להקדיש ענין זה קיים גם במחשבת הקדש דלאחר אפיה. ודמי לעיסת הכלבים שיתנם לכלבים רק לאחר אפיה, אבל מ"מ כבר עכשיו העיסה היא לצורך כלבים.

לג. והקשה הגרש"ר (פסחים עמוד קע"ג) דסברא דע"מ לחלק או לעשות סופגנין הוא כיון שבכוונתו שלא לעשות עיסה זו ללחם, אבל הכא בלחמי תודה הוא רוצה לעשות לחם גמור, ורק שבכוונתו להעבירם אח"כ לבעלות הקדש, אבל עכשיו בשעת החיוב הרי הם בבעלות המחייבת, ומדוע יפטר ע"י מחשבתו להקדיש? ולכן כ' הגרש"ר דצ"ל כהסבר של המהר"ח או"ז דלחמי תודה הוא כעושה עיסה שלא לאכילה וזה מיישב גם את קו' האבנ"ז.

לד. אך בדברי הר"ש עצמו אין משמע כן, שהביא מקור לפטורא דהקדש מסוגיא דמנחות ושם מדובר על פטור של בעלות הקדש, וצ"ע. וע"ל אות כ"ח שהאחרונים פירשו הר"ש ע"ד מהר"ח או"ז וצ"ע.

וא"נ הכי כמשמעות דהוא משום פטור דגנך, יהיה מוכח מהר"ש שגם מחשבה ע"מ ליתן אח"כ לגוי יפטור, [וכן נסתפק במהר"ח או"ז סי' שצ"ג], ודלא כהפמ"ג או"ח תנ"ד מ"ז ב' דפשי"ל שחייב, וע"ע באוצמה"ת 66, וצ"ל, דילפינן שכל מחשבה ע"מ להשתמש בעיסה לתכלית הפטורה, פוטרנו עכשיו [אם לא ימלך] וצ"ע.

לה. ובב"ח סו"ס של"א מפרש בדעת הרמב"ם [תרומות א-כב] דמירוח ע"מ להוציא הפירות לחו"ל פטור, ובשאלת דוד (קרלין) סי' י"ח כתב דהכ"נ מירוח ע"מ להפקיר אח"כ פטור, וחזו"א (דמאי טו-ד) נתרעם מאוד נגד שיטה זו עיי"ש.

וע"ע בזה באריכות במעניני תרומות (א-כב) והקשה שם דמחשבת הקדש והפקר איך שייך שיפטור, הרי כל הדין הוא דוקא על מירוח הקדש, ולא על בעלות הקדש שאח"כ ועיי"ש משכ"ל.

ונר' עוד דכל דינו דהר"ש שייך רק א"נ דהקדש הוא חלות הפטור וכהשאג"א, אבל אי כהמקו"ח דהוא משום שצריך בעלות, אין סברא שיועיל מחשבת הקדש לפטור, וצ"ע.

ע"מ לחלק בלחמי תודה

לו. הגר"א בשנו"א כאן ובסי' שכ"ו סק"ז הקשה דכל לחמי תודה הוא ע"מ לחלק, דכל לחם הוא שלישי עישרון, והוכיח מכאן דע"מ לחלק לעצמו חייב, ורק לחלק לאנשים הרבה פטור. ובחזו"א (לקוטים ב-ג) דחה הראיה די"ל דהיכא דמקפיד על נשיכתן לאחר החלוקה, גם אצל אדם אחד הוי כלחלק, אבל כאן אם לא ימצא קונים אינו מקפיד, ועוד דשמא ימלך לעצמו ויעשה העיסה שלמה בלא חלוקה.

לז. למכור בשוק חייב, שמא לא ימצא לקוחות, לפי' א' דהר"ש צ"ל דמשו"ה אין מקדיש, ולפי' ב' דהר"ש אי"ז חשיב כעיסה ע"ד להקדיש, כי תלוי בדעת לקוחות.

ומבואר דבספק אם יקדיש מחוייב בודאי, ומשמע דמדאורייתא [וכ"כ חזו"א לקוטים ב-ג והגר"ח ביכורים], ורק מחשבת ודאי להקדיש פותרו, וכן בע"מ לחלק כמבואר במשנה ז'. ומכל זה מוכח דעצם העיסה מחוייבת, בלי שום מחשבה, דהיא בפשטות לחם, ורק מחשבה ברורה שאין כוונתו ללחם זהו סיבה לפטור. ולכ"ה לענין מחשבת סופגנין דאם מסופק או שחושב לאפות חלק ולבשל חלק, לא נפטר, ונפ"מ לאיטריות קוגל.

משנה ז'

א. שאור: בדר"א פ"ו הי"ט דייק ברמב"ם דעדיין לא נעשה שאור אלא עשה עיסה לעשותה שאור, דאי [כפשטות לשון פיה"מ] שכבר נעשה שאור א"כ אינו ראוי לאכילה ואיך ימלך אח"כ לעשותו פת, וצ"ע.

ב. ובעיקר חיוב דשאור, בשו"ת ארץ צבי סי' נ' נסתפק דכל חיובו רק אם היה עיסה הראויה לאכילה, ותו לא פקע. וע' מנח"ב סי' לח-לט שסובר דשאור יש לו דין אוכל לכל דבר כיון שראוי לחמץ בו עיסות, וע' חו"ד קג-א ואחיעזר ב-יא-ג.

ג. נחתום שעשה שאור לחלק חייב, ובירו' שמא ימצא קונים שיקנו הכל לעיסה אחת. ומדוייק לפ"ז במשנה דלקוח חייב בחלה, ול"ד לתרו"מ, ובתורת הארץ פ"ד אות מ"ב נסתפק דשמא חיוב דלקוח בחלה אאמ"ר, וביסוד החילוק ביאר הר"מ נ"י דחיוב תרו"מ הוא על הבעלים שגדל אצלו, משא"כ חיוב חלה שהוא והיה באכלכם מלחם הארץ, ול"ש ביה פטור לקוח. ולהראשונים דפטור לקוח הוא רק קודם מירוח, לא משכח"ל לקוח בחלה.

ד. נשים שנתנו וכו', דעת ר"ל דע"מ לחלק חייב, ופטורא דהנשים הוא באופן שצירף שלא מדעתן, ומשום שאין מירוח שלא מדעת הבעלים, ור"י נחלק דיש מירוח שלא מדעת, ופטורא דנשים משום ע"מ לחלק. ובדעת ר"ל צ"ע מאי שנא מפ"ד מ"א ב' קבין של ב' נשים שאין מקפידות ונגעו זב"ז דמצטרפין. וצ"ל שידעו שעלולות לישך וזה נחשב מדעת בעלים, חו"ב [ג-ד]

ה. ובטעמא דר"ל, כ' החלת לחם [ה-י] דאין אדם אוסר דשא"ש ואעפ"י דתלוי במעשה [ובזה אוסר דשא"ש, תוס' יבמות פג:]: תלי גם בדעתו שיהיה גמ"מ, ור"י סבר דכיון שעיקרו מעשה אוסר דשא"ש. ובקונטרסי שיעורים ב"מ כתב לבאר דנחלקו ר"י ור"ל אם המציאות של הגמ"מ הוא הקובע או המעשה של גמ"מ, ואם כן הוא אז צריך דעת בעלים. וילה"ע דיתכן דבחלה ודאי דבעינן מעשה גלגול וצל"ע.

עיסת השותפין

ו. כ' הרמ"א שכ"ו ס"ג שאם עירב העיסות שלא מדעתן, פטורות, ובבהגר"א סק"כ תמה שלא קי"ל כר"ל, וי"מ כוונת הרמ"א דבכה"ג ודאי ימהר לשוב ולחלק, ובחלת לחם [ה-י] כתב דלענין חלה מודה ר"י דלא חשיב צירוף

שלא מדעת, דכיון שע"מ לחלק פטור א"כ הגמ"מ הוא מילתא דתליא במחשבה שלא לחלק, ומודה ר"י דבזה אאדשא"ש, עוד כתב, [וכע"ז בראשית העומר], דאין מצטרף כלל לעיסת השותפין - כשצירף שלא מדעתן, [ור"י דאוקים בע"מ לחלק נתכוין דמשכח"ל דפטור אפי' אם היה בדעתן, אבל ודאי דבלא דעתן אין מצטרף], וכשי' הרמ"א מדויק לכ' בר"ש ד"ה ונשים עיי"ש. והגר"א כ' דלהר"ש לר"י א"צ שעירב מדעתן, וצ"ע. ולעיקהנ"ד לכא' מוכח מפ"א מ"א דכשארין קפידא מצטרף גם ב' נשים לר' יוחנן וכהגר"א,

ז. ומהירושלמי מוכח דעיסת השותפין מצטרפת לחיובא גם אם ליכא לכ"א מהשותפין כשיעור עיסה, ולכן פטורא דמתני' רק משום לחלק או שלא מדעתן, וכ"כ בספר התרומה סי' פ"ב להוכיח מהירושלמי.

ח. והנה הרמב"ם פ"י הי"ד פסק דראשית הגז דשותפין אין מתחייב עד שיהיה לכא"א כשיעור, ובכס"מ כ' דמקורו ממשנתינו, ותמה עליו המנ"ח (תק"ח) דמהירושלמי מוכח איפכא.

ובחי' הגר"ח [ביכורים פ"י הי"ד] ביאר החילוק בין חלה לראה"ג, דבחלה עיקר חיובא ושיעורא הוי רק על גוף החפצא של העיסה, דכל שהעיסה כשיעור נטבלת ומתחייבת, וגם ע"י שני בעלים יש כאן מ"מ עיסת שיעור הנטבלת לחלה, משא"כ בראה"ג דאין החיוב על החפצא של הגיזות, רק על הבעלים, עיי"ש.

בפטורא דע"מ לחלק

ט. בטעמא דפטור, בלשון הרשב"א [ב-א] והתשב"ץ [הל' חלה פ"ג] איתא דכל העומד ליחלק כחלוק, וכן רצה הגר"ח פ"ו הי"ט לפרש דעת הראב"ד, דחשיב שאין כאן שיעור להתחייב. והגר"ח בדעת הרמב"ם מפרש דטעמא דפטורא משום שכשיתחלק לא יהיה לו חשיבות לחם, ולכן אעפ"י שעכשיו יש שיעור מ"מ פטור כיון שבדעתו שלא לעשות מעיסה זו לחם, וכמו ע"מ סופגנין.

י. ובגל' חזו"א תמה על סברת הגר"ח, דעיקר השיעור נאמר על העיסה לא על הלחם, ומה איכפת לן שבשעת לחם יהיה פחות מכשיעור, אלא הביאור דכאילו חלוק עכשיו, ודוקא בבצק ולא בלחם. ויש להתבונן בגדר פטור דע"מ לחלק, די"ל שא"ז פטור על עצם העיסה, אלא כש"נ דגלגול הוא מעשה אפיית לחם, והמעשה הוא היוצר כאן חיוב, [ועיסה שנתגלגלה מאליה פטורה], ובעושה ע"מ לחלק חסר כאן במעשה המחייב, אי משום שנידון כבציר שיעורא, או דאין כאן חשיבות לחם, ובה יל"ב כוונת הגר"ח, שדין שיעור הוא בחשיבות לחם, ואעפ"י שלחם אי"צ שיעור, מ"מ בשעת הגלגול אז הוא שעת עשייתו דלחם, ואז צריך שיעורא דחשיבות לחם.

יא. ויש שהקשו בעיקר סברא הראשונה, דדינא דכל העומד הוא מחלוקת בש"ס, והגר"ח הקשה על סברא ראשונה, מדוע ע"מ לחלק לאחר האפיה חייב ולא אמרו בזה דכל העומד ליחלק כחלוק. עוד הקשה דבראב"ד כתב שמועיל ההפרשה קודם שנמלך, לפטור, אם אח"כ נמלך שלא לחלק, ואי כסברא הנ"ל דעדיין אין כאן צירוף ושיעור, איך תועיל ההפרשה, לפטור מה שאח"כ יצטרף לחיוב. והחזו"א תי' דבאמת לא נפטר כלל להראב"ד גם קודם שנמלך.

ע"מ לחלק לאדם אחד

יב. הגר"א האריך להוכיח [בשנו"א ובסי' שכ"ו סק"ז] דע"מ לחלק הוא דוקא לחלק לכמה אנשים, מדשנינו נשים שנתנו ולא אמרו אשה שנתנה ע"מ לחלק, וממתני' דחלות תודה, וממנהגינו להפריש בברכה מלחמים קטנים, וכן הביא מכמה ראשונים, וכ"כ הב"ח הלבוש וש"ך ומהריט"א.

יג. והקשה הגר"א על התוס' ברכות לח. שנסתפקו באטריות א"ה ע"מ לחלק, וביאר דספיקא הוא מפני שהעיסה של אדם אחד, והקשה דודאי חייב ככל מה שהוכיח, ובהג"מ סוף זרעים בשם רבינו שמחה, ומהריק"ו פ"ו הי"ט בשם ראשונים, כתבו דגם במחלק לעצמו פטור.

יד. ויל"ב מדוע לחלק לעצמו חייב לדעת המחייבים, דלטעמא דהעומד ליחלק כחלוק, מאי שנא עומד ליחלק לעצמו, והצל"ח ברכות לז': כתב דכיון שיתכן שיצרפם אח"כ בסל, אי"ז ברור ע"מ לחלק, והוי כנחתום שחייב מספק, וכ"כ בית אפרים [יו"ד ס"ט]. ובמהריק"ו כתב דטעמא שמא ימלך. (וית' אי"ה עוד בזה בסוגי' הירושלמי דנמלך) וצע"ע.

טו. ובחזו"א (לקוטים ב-ב) נקט דכללא דמילתא בקפידא תליא, דכל שמקפיד על חלוקתן כגון ב' אנשים או באדם אחד היכא דמקפיד, ה"ז ע"מ לחלק, משא"כ כשמחלק רק מטעמי נוחות, ויסוד דבריו מהסוגיות לקמן פ"ד דכל שאין מקפיד מצטרפות, וס"ל דע"מ לחלק עושה קפידתו לחלק ביטול בהצירוף דל"ח עיסה אחת.

עיסה שעתידי לחלק חלק ממנה

טז. מדויק במשנה שאם לאחת מן הנשים יש שיעור, מתחייבת העיסה ובירושלמי לגי' הרש"ס הקשו מאי טעמא, הרי עתיד לחלקן לפחות פחות מכשיעור, ולא תירצו, ובחלת לחם [פתיחה לסי' ה'] כתב ליישב דכיון שכל מקצת עומד בספק שמא הוא יהיה בסוף עם החלק הגדול [של אחת הנשים שנתנה חלק כשיעור], א"כ הכל בספק אם עתיד ליחלק, ובספק הרי חייב, כדתנן גבי נחתום. ויש להעיר דאינו דומה לגמרי, דכאן שהספק מי יתחלק בזה י"ל בדרכן דיש ברירה משא"כ בספק אם יחלק או לא.

יז. אבל יש מן הפוסקים שדעתם דהנשים שנתנו פחות מכשיעור, חלקן פטור, עיי"ש בחלת לחם, ובגדולי הקדש [שכו-ד], ומקדש מעט סק"ט, וסברתם דכלפי חלק זה ודאי חשיב ע"מ לחלק, וכלפי החלק הגדול חשיב שלא ע"מ לחלק, וצ"ע מדוע אי"ז תלוי בדין ברירה, ועיי"ש במק"מ משכ"ל.

יח. ולכ' יש לתלות בגדר הפוטר דעמ"ל, אם הוא משום דנחשב כחלוק וכחסר מן השיעור, א"כ כאן זה ספק על כל חלק מן העיסה שמא לא יתחלק, ומאידך יש כאן חלק שבודאי יתחלק, ולכאור' הוא תערוכת חיוב ופטור, וצ"ע דאין ברירה ויהיה הכל ספק, ואי כטעמא דיש לפטור כיון שאין מתכוין לעשות לחם, בזה לכאור' מספק חייב, דכל מקצת שאין ודאי שעתידי לחלקו אין ליתן עליו סיבת פטור וצ"ע.

עוד ביסוה"ד דעמ"ל

יט. ועיקר הא דבנחתום מספק חייב, לכאור' בשלמא אי כהגר"ח דהוא דין פטור, שאעפ"י שיש עיסה מ"מ בדעתו שלא לעשותה לחם, ולפ"ז מובן שזה דוקא כשבודאי עתיד להפקיע, משא"כ בספק, דסתם עיסה יש עליה שם לחם, אבל אם הגדר דחסר בהצירוף, א"כ מספק איך יתחייב, וצ"ע.

כ. אכן הביאור בזה הוא, דהדין חיוב ופטור הוא לא בעצם העיסה, אלא בחיובא דגברא, וגם האי פטורא דע"מ לחלק וכאילו אין כאן שיעור, אי"ז בעצם העיסה, דאין אנו מובטחין בה שתחלק, אבל הוא פטור על הגברא, שעתידי לחלקו, והוא פטור מחורש שחל על העיסה, וזה דוקא אם ברור לו שיחלק. ודוק היטב.

כא. י"מ בקושיית הירושלמי בשמעתין [ניר, ועבהגר"א וקה"י זרעים כ"ו], שאפילו יש בכולהו כשיעור, יעשה דבר שלא נגמ"מ, כיון שהשאור עתיד להתחלק לעיסות ולהחמיצן, וכוונתם, דאין זה העיסה שהיא הגמ"מ, דתכליתו דשאור הוא לבוא לעיסה אחרת, והיא עדיין לא נתגלגלה.

בפלוגתת הר"מ וראב"ד

כב. הר"מ פ"ו הי"ט פסק דע"מ לחלק פטורה. וחולק הראב"ד דבירושלמי מבואר דמעשה דאטרי' דחייב שמא ימלך, ורק בחמש נשים פטורות דאין חשש שימלך, וקיי"ל כריש לקיש ודלא כר' יוחנן, עכ"ד.

כג. ובמהריק"ו כתב דהרמב"ם מחלק בין לחלק לעצמו דחיישנן שמא ימלך, ולחלק לחבריו שבזה אין חשש, ובזה מיושב הירושלמי הנ"ל. [ולדעתו בלעצמו חייב מדאורייתא דשמא ימלך משוי לה כעיסה שלימה, ולא מהניא דעתו להפקיע, ורק לחלק לחבריו מהניא דעתו להפקיע].

כד. ובחזו"א נקט כן בדעת הראב"ד, דאדם אחד לית ביה ע"מ לחלק אפילו לאחרים שמא ימלך וחייב מדאורייתא, ורק בחמש נשים יש דין ע"מ לחלק. אבל הגר"ח הבין בראב"ד דס"ל דעכשיו פטור גם באדם אחד, ורק דמחייבו מדרבנן שמא ימלך, וההפרשה הזו פוטרנו גם מהחויב דאורייתא של אחר שימלך.

והכס"מ חילק דהירושלמי דוקא בשנמלכה על מקצת לאפות ואז חיישנן שתימלך על כולה, משא"כ כשלא נמלכה על מקצת.

כה. ובחי' רבנו חיים הלוי מיישב דעת הרמב"ם עפ"י מחלוקת הר"מ וראב"ד בפ"ז ה"ט אם עיסה שנעשתה ע"מ לחלק ונתחלקה ואח"כ הוסיפו עליה, להרמב"ם היא פטורה, דבשעת הגלגול הראשון נפטרה, ופטורה לעולם, והראב"ד ס"ל דחוזרת ומתחייבת, ולפ"ז ניחא דעת הרמב"ם דאין חשש שמא תימלך כיון דפטורה לעולם, [ומפרש הירושלמי דרק לענין סופגנין ששם יש חשש שמא תימלך].

כו. ויסוד המחלוקת אם חייל פטורא לעולם בעיסה עמ"ל, עיי"ש באריכות דברי הגר"ח, ומסקנתו, דלהראב"ד הך פטורא דע"מ לחלק, אי"ז משום שיש פטור בחפצא אם יתחלק, אלא שהוא דין נוסף של שיעורין, ומשו"ה לא נחשב שחל כאן פטור ושוב לא יתחייב, ובדעת הרמב"ם ביאר דהפטור ע"י מחשבה לחלק הוא אעפ"י שעכשיו אין שום חיסרון גם לא בשיעור, אלא דמשום שעת חלות דין לחם שאז תהא פטורה חייל פטורא השתא, עיי"ש, ולכן חייל פטורא כיון שעכשיו הוא שעת חיובא דאין שום חסרון, ורק חייל פטורא מחמת השעה שאח"כ, וזה נקרא שחייל פטורא גם בשעת החיוב - ולא פקע.

ועיי"ש עוד בענין ההפרשה קודם שנמלך אי חיילא, ועוד פרטים שנתבארו בגדר דע"מ לחלק.

כז. החזו"א הקשה על פירושו דהגר"ח ברמב"ם, דאין סיבת פטור כלל בשעת חלות דין לחם, ומשום דשיעור עיסה נאמר בשעת עיסה דוקא, ואין צריך שהלחם יהיה כשיעור. וקושייתו תמוהה, דהא בצירוף סל רואים שמועיל צירוף לשיעור בשעת לחם. ומה שהקשה דבשעת לחם א"צ שיעור, כל זה כשנצטרף בשעת עיסה, והדרך הוא לעשות מעיסה אחת כמה לחמים קטנים, ועדיין הצירוף דמעיקרא עליהם, כי הם לשימוש אחד, אבל כשדעתו לחלק לגמרי, וכאילו היו מעיקרא ב' עיסות נפרדות לב' שימושים חלוקים, אין הצירוף דמעיקרא מועיל.

בפרטי הדינים דע"מ לחלק

ביסוה"ד דנחתום שעשה וכו' חייב.

כח. הרמב"ם פירש החילוק בין נחתום לבע"ב, שמא לא יצליח למכור. ולכאור' אי"ז חילוק מוגדר, דגם בעה"ב יכול לימלך, וגם נחתום לפעמים בטוח שימכור, וצ"ע.

ובמק"מ כתב ביסוד החילוק, דנחתום מכין גם על צד הספק, ובעה"ב מכין עיסה רק על צד ודאי שיהיה לו למי לחלק, ועדיין צ"ע.

והר"ש ורמב"ן פירשו דשמא ימכור ללקוחות שיעשוה עיסה כשיעור,

כט. ובלשון המשנה נחתום שעשה שאור, ופי' הרמב"ן כפירושו, דבכה"ג שמא יהיה לקוח שירצה לעשותה עיסה ולא שאור.

והרמב"ם גם דייק וכתב דהעושה שאור שמא לא ימצא למי למכור ויעשנה עיסה, אבל העושה עיסה לחלק פטור, ולא הדגיש כ"כ החילוק בין נחתום לבעה"ב אלא בין שאור לעיסה, והיה אפשר לפרש דדוקא בעושה

לשאור, דשאור עשוי להתחלק קודם אפיה, אבל אם יעשנה גלוסקין א"כ הוא מחלק לאחר אפיה ואי"ז נחשב ע"מ לחלק וכדלהלן, או, דבעושה לשאור יש לחוש שימלך, דרגילים לפעמים לימלך לעיסה, אבל בעושה לעיסה לא שנא נחתום או בעה"ב וסתמו לחלק, וצ"ע.

ל. ועיקר חיובו דנחתום, בפשטות נקטו הרבה אחרונים דהוא חיוב גמור, דכל שאין כוונה ברורה לחלק הרי זו עיסה החייבת, ומשום דדעת לחלק הוא דין פטור מחודש ע"י דעתו, ובסתמא או בספק חייב.

לא. ולסברא זו צ"ב עיקה"ד איך מועלת דעת ליצור פטור, כשיכול לחזור בו, ולא חל שום שינוי בעיסה. ויל"ב, דאה"נ, ואעפ"י דלא חייל פטורא בגוף העיסה, מ"מ חייל פטורא בגברא, דאי אפשר לחייבו כל שאין בכוונתו לעשות לחם כשיעור. [ואולי היינו טעמא משום דפחות מכשיעור לאו שמה עיסה כלל לענין חלה, ולא דהוא רק דין שיעור, ולכן כשחושב לחלק הוי כחושב שלא יהיה כאן עיסת לחם כלל]. ועמש"נ בסימן א'.

ובסמוך יתבאר דרך נוספת בגדר חיובא דנחתום, לדעת המשאת בנימין.

בענין כמה נשים שחלקו ביניהן עיסה גדולה

לב. כתב הב"ח, דנחתום שמחלק עיסה גדולה לכמה נשים ולכל אחת כשיעור חלה, אין להפריש כל אחת בפני עצמה, חדא משום דחיובה על הנחתום דאין לו ליתן קודם שהפריש, ועוד דגורם ברכה שאינה צריכה. ולענין קו' הא' כ' המק"מ ליישב המנהג, דבחלת האור אין חיוב על הנחתום אלא על הלוקח. וע"ע בגדוה"ק שכ"ו אריכות בעיקה"ד דהב"ח, וכן בחלת לחם סי' ז, [והקשה על סברת ברכה שא"צ, א"כ איך מותר להוסיף על ז' קרואים בשבת].

לג. ובשו"ת משא"ב סי' א' [הביאו הש"ך סק"ד] נראה שיש עוד נידון, דאם איתא דהחיוב חל על העיסה הגדולה, שוב אף אם חילק, כשהפרישו מאחד החלקים נפטר הכל, בחלת חו"ל שאפשר להפריש שלא מן המוקף.

לד. ונח' בדעתו, המקור"ח תנ"ז סק"ב מפרש דאף במתכוין שלא לפטור מ"מ נפטרו כולן בעל כרחו [עכ"פ בחלת חו"ל], כיון שהחיוב הוא עיסה אחת וחלה אחת, ובגדוה"ק סק"ב כתב דבאמת כן משמע במשא"ב, אכן להבושי שרד חולק, וגם המקור"ח חזר בו וכן פסק בסידורו, דבמתכוין שלא לפטור לא פטר את האחרות, וכ"נ מק"מ לדינא, ואכמה"ל.

לה. וכתב המשא"ב דאפילו הכי, נכון להפריש מכל עיסה בפ"ע, משום דחיוב חלה לא אזלינן בתר המציאות של העיסה, אלא אחר דעת הבעלים, וכדחזינן בדינא דעושה עיסה ע"מ לחלק, וכיון שבדעתו היה לחלקה חייל חיוב חלה על כל חלק וחלק - לא על העיסה בכללות, עכ"ד.

ובמק"מ תמה דמ"מ עדין ראוי להפריש כאחת דהוי עיסה אחת, וגם דמ"מ יכול לפטור כולן ע"י הפרשה אחת, ומשכח"ל שיהיה מוקף, אכן בד' המשא"ב שם מבואר דאם זה של ב' נשים אין יכול להפריש משל אחת על של חברתה, וכ"כ בט"ז, ואכמה"ל.

לו. ומבואר בדבריו דמשא"ב, דמחשבת ע"מ לחלק אין זה רק מחשבה לפטור מחלה כשאין בכוונתו לעשות לחם, אלא דמציאות העיסה נקבע עפ"י דעתו, ולכן גם לחיוב י"ל דכשבדעתו לעשות כמה עיסות חייל כמה חיובים.

ולפ"ז יש לתמוה מדוע בנחתום שבדעתו לחלק יש חיוב שמא לא יחלק, ואי עיקר החיוב בדעתו תלוי וכמש"כ המשא"ב, הא אכתי הו"ל ספק, ונראה דלדעתו באמת החיוב הוא משום ספק, וכן משמע ממש"כ בסמוך אות לז. וצ"ע אם הוא מדאו' ואם יועיל להפריש מעיסת נחתום שחשב לחלקה על עיסה אחרת שלא חשב לחלקה.

לז. והוסיף המשא"ב דאעפ"י דבנחתום הרי דינו כאין עומד לחלק, וא"כ גם לנידון הנ"ל י"ל דיפטרו כל העיסות בהפרשת הנחתום, זה אינו דכל דינא דנחתום דמשנתנו הוא להחמיר ולחייב שלא יפטר ע"י מחשבת חלוקה, אבל בניד"ד יש להחמיר לאידך גיסא, דשמא יחלק, ולהחמיר ולהפריש מכל אחת בפ"ע, עכ"ד.

לח. ויל"ע בזה דאם כוונתו דהחיוב מספק, א"כ יש להחמיר לאידך גיסא ולא להפריש מכולן בברכה, דשמא נפטרו כולן בהפרשה אחת, וכמ"ש גדוה"ק, וכה"ק מק"ח, ומוזה נראה דנקט דהחיוב הוא ודאי, ויש חיוב ודאי לחומרא על כל עיסה ועיסה על צד שיתחלק,

וכן חיוב לחומרא על עיסה האחת על צד שלא יתחלק, וצ"ל דכיון דהחיוב והווית העיסה הוא לפי דעתו וכמש"כ, לכן כל צד עיסה שיש בדעתו הוא סיבה לחיוב, וצ"ע בכוונתו.

לט. ועכ"פ מבואר בדבריו, דדינא דנחתום אינו כהבנה הרווחת שיש חיוב עד שיהיה דעת ברור לחלק, אלא דסגי בצד שיש בדעתו לא לחלק כדי לעשות חיוב. [אי מדין ספק או מדין ודאי וכש"נ].

מ. בתרומת הדשן סי' ק"צ כתב דכשנוטלין חלק מעיסה לעשותו שאור לעיסות אחרות, יטלוהו קודם הפרשת חלה, כדי שלא יפטר, ואז אם יערבנו בעיסה אחרת יהיה תערובת חיוב ופטור, לכן יטלנו קודם הפרשה וישאר בחיובו, עכ"ד.

מא. וכתב במשא"ב, דאעפ"י שי"ל דהיה עיסה אחת, וא"כ כשמפרישין מעיסה הגדולה יפטור גם להשאור, מזה מוכח דכשהיה בדעתו לחלק כאילו נילוש בפ"ע ואין נפטרינן זה עי"ז, וכמש"ל, אמנם בההיא דתרוה"ד יש חידוש גדול, דהחלק שמפריש לשאור הוא פחות משיעור, וכל חיובו הוא ע"י שנילוש עם כל העיסה הגדולה, ומ"מ אין נפטר אח"כ בהפרשה מהעיסה הגדולה, עכ"ד.

מב. וצ"ע ממ"נ, אם זה נידון לעצמו יהיה פטור ככל ע"מ לחלק [ולהצטרף שוב עם עיסה אחרת, יהי בפלוג' הר"מ וראב"ד], ואם נידון עם העיסה א"כ אינו כעל מנת לחלק, ויפטר גם הוא בהפרשת העיסה, והנה הא דבאמת אי"ז נפטר משום ע"מ לחלק כ' גדוה"ק שהוא משום דזה לחלק לעצמו, וא"כ ק' מדוע לענין חומרא נחשב כחלוק, והנה לשי' האחרונים דעמ"ל לעצמו אין נפטר משום דהוי כנחתום לגבי עצמו, שמא ימלך, לפ"ז ניחא דא"כ יש להחמיר לשני הצדדים, שלא לפטור משום צד החיבור, ולחייבו בפ"ע משום צד החלוקה, וכש"נ בדעת המ"ב דאי"ז מוטעם ספק אלא דכל צד גורם חיוב, אכן יש כאן חידוש דארכביה אתרי רכשי.

מג. ולו"ד המשא"ב יל"פ לדינא דתרוה"ד כהשיטות דבמכוין שלא לפטור את החלק שהפריש מן העיסה - אין נפטר, גדוה"ק ועי"ש עוד, וכ"כ המקו"ח.

נמלך שלא לחלק

מד. כתבו הפוסקים [מק"מ סק"ח וח"ל ס"ה] דאם נמלך קודם חלוקה שלא לחלק, חוזר ומתחייב עכשיו, כמש"כ הרמב"ן לענין עיסה ע"ד סופגנין הפטורה, ומשנמלך ואפאה בתנור חייבת, והם נקטו דמשעת המלכה ואילך חייב, וכבר כ' דלכ' לסברת רמב"ן דמעשה מבטל מחשבה א"כ דוקא משעת אפיה. וע"ל מ"ח אות יד-טו

ודעת הגר"ח, דלהרמב"ם שע"מ לחלק אין מתחייב אח"כ ע"י צרוף הה"נ דאין מתחייב אם נמלך ושאיני מעיסת הכלבים, עיין מש"כ בביאור החילוק.

דעתו לחלק ולחזור ולחבר

מה. ובדעתו מעיקרא לחלק ולחזור ולחבר, לכ' י"ל דתלוי ברמב"ם והראב"ד דלהרמב"ם אחר שחילק אין יכול לחול חיוב, ולא איכפת לן שבדעתו לשוב ולחבר,

והמשא"ב הביא שהיה מנהג בחלה גדולה של חתונה שהיו מחלקין בין נשים לכ"א כשיעור, וכל אחת מפרישה חלה וחוזרות ועושות חלה גדולה [ואח"כ מתחלקת החלה בין כולם], וכ' דאין לעשות כן, דכיון שחוזרות ומערבות, הוי כעיסה אחת שאין להפריש ממנה אלא פעם אחת. וזוהי אין לומר דלהרמב"ם נידון כנחלק, דכ"ד הרמב"ם הוא רק לענין חלות הפטור דחייל פטורא ולא פקע.

מו. אמנם הצ"ח ברכות לו': והבית אפרים (בפ"ת כאן) שביארו הטעם דע"מ לחלק לעצמו חייב, משום שאפשר שיבוא לחזור ולצרף בסל, ומבואר דעתם דע"מ לחלק ולחזור ולצרף אינו פוטר, וצ"ל דאפילו להרמב"ם דבחלוקה נפטר ושוב אין מתחייב, אבל אם היה דעתו לזה מעיקרא, זה לא נחשב ע"מ לחלק. וכן יש להוכיח מהתוס' ברכות לח. דהאיטריות ל"ח עמ"ל אם יבואו לקדירה אחת, ומשמע דעכשיו הם כמחולקות, וכיון שישונו להצטרף בקדירה אי"ז ע"מ לחלק.

מז. ויל"ע בספרתם דהצל"ח וב"א, לפמש"כ הב"י דע"מ לחלק בצק דוקא ולא לאחר אפיה, והטעם בזה דכבר נעשה לחם ונשלם חיובו, א"כ גם מחשבה לצרף אחר אפיה לא יחייב. וכן יל"ע בהא דצירוף סל מחייב, הרי אין כאן חיוב למפרע על העיסה, אלא הוא חיוב מחודש עכשיו בהלחם שנצטרף, ולכא"ו אין קשר בין חיוב זה לחיוב דעיפה שיש בה כשיעור מעיקרא, וחיובא דעיסה נסתיים בשעת אפיה וכן"ל, ומה מועיל צירוף דאחר אפיה לחייב את העיסה, והביאור בזה ית' להלן פ"ג, דבחצי שיעור אין נקבע בפטורא, ולכן יכול להצטרף גם אח"כ.

ספק התוס' באיטריות (ברכות לח.).

מח. הגר"א מבאר ספיקם בע"מ לחלק לאדם אחד. ועי' בדברי חמודות חלה אות כ' שפי' בעוד אופן דנסתפקו אפילו באדם אחד, וכגון שמחלק לאפות לב' סעודות, [ומשכח"ל כשמקפיד חצי מהעיסה ליום אחר].

מט. והנה לשון התוס' שפעמים מבשלים בשתי קדירות, משמע דלא כהגר"א ודלא כהרב"ח, אלא אפי' לאדם אחד ומיד, רק בשתי קדירות, וצ"ע א"כ מהו ספיקם, אטו צריך לאפות כל הלחם בתנור אחד?

נ. והצל"ח ביאר, דבאטריות חיובם משום עיסה עבה, אבל סופן סופגנין, והנה כל החילוק דבאדם אחד אין פטורא דע"מ לחלק הוא משום שאח"כ יתכן שיהיה צירוף סל, אבל כשמבשלין סופגנין שוב לא שייך אח"כ צירוף סל, והוי כלחלק לכמה אנשים, [והיינו דוקא באיטריות דמודה ר"ת דפקע תוריתא דנהמא אבל במבשל עיסה במשקין דעדין יש תוריתא דנהמא - להגר"א - לכ' יש גם צירוף סל וצ"ע].

נא. ועיקר"ד התוס' דאיטריות תלוי אם מבשלין בקדירה אחת, מבואר דעצם מה שמחלק את העיסה לאיטריות דקות קודם בישול אי"ז חלוקה, ותלוי בקדירה, ומשמע דבישולן בקדירה משוי' להו כעיסה אחת, ויל"ע דלכא"ו אין זו עיסה עבה, אבל מחשבי להדיבוק ע"י הבישול לעיסה רכה לכה"פ, וסגי בזה להחשיב שאינו עומד להתחלק, ואולי כוונתם דוקא אם נדבק כעין קוגל, וצ"ע.

נב. מדר' התוס' דפעמים שאין נותנים שיעור חלה בקדירה אחת, משמע דבשעת גלגול הוא בספק ואין יודע אם יבוא לקדירה אחת, ולכא"ו בכה"ג אי"ז ע"מ לחלק, וכדינא דנחתום, וצ"ע. ואולי כיון שעכשיו מפריד האיטריות, ורק אם יבוא לקדירה אחת או יתחברו, א"כ הפשטות הוא דהם מופרדין, ול"ד לנחתום, וצ"ע.

בקו' הגר"א במנהגינו שעושים לחמים קטנים

נג. הגר"א הוכיח דדוקא לחלק לכמה אנשים, והחזו"א כתב דתלוי אם מקפידין על החלוקה, והצל"ח כתב דיש צירוף דס"ס לחומרא, שמא כהראב"ד שפסק דע"מ לחלק חייב, [ומשמע שפי' דהראב"ד מחייב מדאו' וכהחזו"א], ושמא מועיל צירוף שיהיה אח"כ בתנור, [שנח' בזה ראשונים], ועוד שמא סומכין על צירוף סל שאח"כ ע"י שמניחין על השולחן [כמבואר בט"ז יו"ד קע"ח], וטבלא בלא לבזבז הוא ספק ומצטרף לספיקות הנ"ל. והדברי חמודות מחלק בין מחלקן לסעודה אחת או מחלקן לכמה סעודות.

נד. ולענין מה נחשב לחלק לב' אנשים, הנה המשא"ב כתב דלחלק בחתונה לאורחים הוי כב' אינשי, אמנם בתורת הארץ (סי' ד' אות ק') כתב דבכה"ג הוי כסמוכין על שולחנו, שכ' בזה החזו"ד בסידורו דאי"ז ע"מ לחלק. וכשיש בעלות אחת או שותפות ע"מ לחלק לאחר אפיה להרבה אנשים, בזה חייב כמ"ש הש"ך סק"א. ולכן במאפיות חייבין בהפרשה, [וזולת לדעת הסמ"ג דחלוקה לאחרת אפיה פוטרת]. וכן עמא דבר לאפות כשיעור חלה ולהפריש בברכה, ואעפ"י שאין בני הבית יכולין לאכול כ"כ הרבה, ומחלקין לאחרים. ולפ"ז הה"נ באופה לחלק למשלוח מנות וכדו'. וכ"ז דלא כמש"ב המנחת יצחק ח"ח ודצ"ע.

ה' קבין מצומצמין

נה. הקשה החלת לחם איך חייבה תורה ה' קבין מצומצמין, והרי עיסה זו ע"מ לחלק את החלה מן השירים, עיי"ש מש"כ לפלפל, ומסקנתו דכך היא מצוות התורה שיתן הבעלים מחלקו לכהן, והחויב חייל על חלק שניהם, ויש שהוסיפו (אוצמה"ת) דהכהן כסמוך על שולחן ישראל.

והוסיף לדון בעיסת טבל שיש בה חלק כהן ולוי א"ה עמ"ל, והוא כתב דגם בזה כל שהוא ממצוות התורה אי"ז ע"מ לחלק.

צירוף סל כשדעתו לחלק

נו. הק' החלת לחם בפתיחה דכל צירוף סל דעתו לחלק, ובזה אין לומר דעמ"ל אחר אפיה אינו פוטר, דכ"ז הוא בבצק שבדעתו לאפות בשלימות, ולחלק אח"כ אבל כאן כשכל הצירוף הוא לאחר אפיה, מדוע ל"ח כעל מנת לחלק?

נז. ונפק"מ בזה במצות שאופין פחות מכשיעור וכתבו הפוסקים לצרפן בסל ולהפריש חלה, ואעפ"י שחזרין ומחלקין. נוראוי להקפיד שלא לחלק השותפות עד שיצטרפו ויפרישו, שאם כבר חילוק השותפות שוב אין מצטרף בסל לחמים של שני אנשים, דמקפידין.

נח. ותירץ החלת לחם דכאן הם היו רוצים לעשות כשיעור אלא דאין רשאים, ולכך מצטרפין בסל כיון שגם מעיקרא רצו לצרף ולא הצליחו, ועוד, דלא חשיב ע"מ לחלק כשאין מקפידין על החלוקה, [וזה מיישב רק באדם אחד]. אבל בכל צירוף סל שהוא ע"מ לחלק אה"נ ול"ה צירוף, דכל שבדעתו לחלק כאילו אינו מצורף.

נט. אמנם המנח"ש (סי' ס"ח סק"ו) כתב דיש לומר דאין פטורא דע"מ לחלק בצירוף סל, דכל פטורא דעמ"ל הוא שייך דוקא בעיסה שאין חייבת מחמת עצמה, רק מחמת מחשבתו לעשות לחם, לכן אם בשעת גלגול היה בדעתו לחלקה - ולא יהיה לחם - אז הוא פטור, משא"כ בלחם גמור שנצטרף, דחויבו מחמת עצמו, אין נפטר מפני מה שאח"כ יחלק, ועיי"ש שהאריך לדון בזה. וכן י"ל לדרכו של המשא"ב, דעיסה נעשה ע"י דעתו ולא ע"י המציאות דלישה, כ"ז בעיסה, אבל לחם גמור שנצטרף א"צ לדעתו.

עיסה שבדעתו לחלקה לכשיעור ולפחות מכשיעור

ס. נסתפק החלת לחם (בפתיחה) אם החלק דפחות מכשיעור פטור משום עמ"ל, או דמתחייב אגב החלק הגדול. והסברא צ"ב מדוע שיתחייב. והוכיח מבצק שנוטלין מעיסה לעשותו שאור, שמשמע שהוא נשאר בחיובו וכשנ"ל מתרוה"ד,

סא. שוב כתב סק"ה מסברא לחייבו משום דאין ברור מעיקרא מאיזה חלק יהיה הקטן, והוי כנחתום דמספק חייב. ויש לדון בזה דאינו דומה לנחתום, דאין חיובו של נחתום משום ספק, אלא משום דאין כאן דעת חלקה גמורה, משא"כ בניד"ד יש כאן דעת חלקה גמורה, אלא דאין ברירה ויש כאן תערובת פטור וחיוב.

סב. וכך נקט בגדוה"ק, וכתב לחדש דכיון שיש תערובת פטור וחיוב, לא חייל חיוב חלה בשעת גלגול עד שיפריד החלק הגדול ויחול עליו אז החיוב והחלק הקטן ישאר פטור, וצ"ע. [ונפק"מ בכ"ז במורה שאופה עם תלמידות ומשאירה לעצמה כשיעור],

ולענין עיסה לשאור כ' בגדוה"ק דהטעם שאין נפטר כיון שהוא לחלק לעצמו. וע' בצה"ל שפ"ט ראי' דאין הכל מתחייב ע"י חלק מהעיסה.

משנה ח

בגדר פטורא דעיסת הכלבים

א. הר"מ פירש דילפינן מבאכלכם מלחם הארץ, ופירש הב"י או"ח תנ"ד דלכלבים אין זה לחם, והר"ש הביא דרשת הס"ז דילפי' מעריסותיכם. ובפמ"ג או"ח (תנ"ד מ"ז ג') הבין שהוא מיעוט דלא חשיב שלכם. ולכן הקשה דא"כ נמעט גם העושה עיסה לנכרים, וכן נקט הבית מאיר יו"ד סי' פ"ד,

ב. אכן החלת לחם (סי' ט' אות ב, כז, וכע"ז בגדוה"ק סי' ש"ל) הקשה דא"כ גם גבי מעשרות נמעט הממרח לצורך כלבים והדין אינו כן, ולכן פירש דגדר הפטור הוא דעיסת כלבים אין חשוב לחם, וכן כתב במהר"ח או"ז סי' קצ"ג, דכוונת הדרשא הוא דעיסה"כ לא חשיבא עיסה. וע' בחי' רח"ה הל' חו"מ פ"ו ה"ה שנסתפק בהך דרשא א"ה מיעוט בדין לחם או פטורא בעלמא. וברמב"ן שדימה לסופגנין גם מבואר דעיסה"כ לא חשיבא לחם. וכן להלן אות י"ז דעת הטור ורמ"א. ומשה"ק הח"ל דבמירוח לכלבים יפטר, אי"ז קשה לפמש"כ החזו"א (דמאי טו-ד) דבמעשרות ליכא פטורא ע"י מחשבה, רק בחלה, [ודלא כהב"ח סו"ס של"א שסבר דמירוח על דעת להוציא לחו"ל פטור].

עיסת נכרי

ג. ולענין עיסת נכרי כ' החלת לחם להוכיח דחייבת, מעיסת ארנונא (פסחים ו.) דחייבת ופירשו ראשונים דהיא עיסה לצורך חיל המלך.

ובפמ"ג שם מיישב, דלר' יוחנן דפטורא דעיסה"כ דוקא בשינה צורת הלחם, ניחא דלצורך נכרי משו"ה חייבת דלא שינה צורתה. [ויהי' תלוי אם הדין של ר' יוחנן מדאורייתא או מדרבנן] ובחלת לחם כ' דלפי"ד ודאי אין לפטור עיסת נכרים, וע' להלן אות כ"ו.

עיסת כלבים - מהותו

ד. יש ג' שיטות בירושלמי, לדעת ר"ל בעירב מורסן דוקא פטור, לר' יוחנן בעשאה כלמודין דוקא פטור, אבל כעבין חייב, ולשמאל כל שבדעתו לכלבים פטור גם בלי שינוי. ולהלכה הר"מ פסק כשמואל, הטוש"ע כר' יוחנן, והר"ש כריש לקיש, עבהגר"א של-י.

ה. וכתב הרמב"ן דלכו"ע עיקר פטורא דעיסה"כ הוא ע"י דעתו, ור"י ור"ל שהצריכו היכר בגוף העיסה הוא שמא ימלך או שמא יבואו להחליף ולפטור בעיסות אחרות. ומשמע דהוכחתו משום דעיסה כלימודין הוא לחם גמור, וכן תערוכת מורסן אינו מגרע שם לחם כדלקמן פ"ב מ"ו, וע"כ דאינו אלא הכירא, אבל עיקר פטורא הוא משום דעתו.

ו. אכן בר"ש משמע דלר"ל הכוונה שהטיל הרבה מורסן ואין ראוי לאכילת אדם, והרשב"א בהל' חלה פ"א בפירושו השני מפרש דתערוכת מורסן לר"ל היינו מורסן שהטיל לתוך הקמח [אחר שכבר הופרד] וזה גם מפקיע שם לחם, ובמשנה ברורה (תנ"ד-י) פסק כהר"ש דדוקא באין ראוי לאכילה, ולא תלוי לר"ל בדעתו כלל. וע"ע במשנ"ר.

ז. ובדעת ר' יוחנן שכ' רמב"ן דחייב דעבין הוא גזירה דרבנן, גם בזה יש שנחלקו, והפמ"ג (תנ"ד מ"ז ג') נסתפק שהוא דין דאורייתא דרק אם שינה צורת העיסה מצורת לחם רגיל אז חייל בה שם עיסת הכלבים, משא"כ בלא שינה, ומשום דע"י מעשה חייל שם עיסה"כ ולא ע"י מחשבה.

ח. והוכיח בפמ"ג בא"א סק"ג מדעת הרמ"א שם דיוצא יד"ח בעבין, דמדאורייתא חייב בחלה ודלא כהרמב"ן, וכן משמע בתשב"ץ ומאירי שפירשו דעבים הוא פת גדולה שאין הדרך לעשותה לכלבים או דכל שעשויה כעבין

הדרך שנמלכין הרועים לאוכלה, ומשמע בדבריהם דהוא חיוב מדאורייתא. והוכחתו מהרמ"א ליתא לדעת בהגר"א שם, רק לדעת המג"א.

ט. ומ"מ לכו"ע הפטור לר' יוחנן אינו חסרון בעצם הלחם אלא משום דיעדו לכלבים ורק נחלקו אם צריך מעשה או דסגי בדעתו.

י. הרמב"ן הקשה על ר"ת דמעיסה"כ מוכח דכשבדעתו שלא לעשות העיסה ללחם פטור, וכתב דלר"ת ע"כ יפרש דעיסה"כ מדובר בבליילה רכה. וצריך להבין דבריו, דסוף סוף כשאופה בתנור גם לר"ת מתחייב, ובעיסה"כ דפטור גם ע"י אפיה על כרחנו דהוא משום דעתו, ומוכח דמורה הר"ת דאולי בטר דעתו, וא"כ צ"ב מ"ש מעיקרא, ואבהמ"ל. ועמש"נ סי' א'.

יא. והר"ת עצמו בסה"י (שד"מ) כתב דגם בעיסה עבה ע"ד כלבים, פטור, משום דנתמעט לפטורא, ובתר"י ברכות לז: ביאר דעיסה"כ אינו נחשב לחם ולכן פוטרת מחשבתו. ולשון הר"ת משמע דהוא חלות פטור מיוחד דילפינן בעיסת כלבים.

יב. יל"ע בעיסה לצורך שימוש כגון להדביק ולרטיה, האם הוא בכלל פטורא דעיסה"כ, להמפרשים דהמיעוט הוא דל"ח לכם, וכן למשמעות הר"ת דיש פטור מיוחד לעיסת חיה ובהמה, וכן להפוטרים משום דל"ח לחם, אולי דוקא מחשבת אכילת בהמה חשיבא להפקיע שם לחם, וצ"ע, ובדר"א כתב מסברא דפטור. וע' להלן אות כ"א, לא, ולכ' יש רא'י מעיסה ע"מ לאכלה בצק דחייבת, עמשנ"ל משנה ד' ליישב בדוחק, ובפשטות מוכח דרק חלות שם כלבים או סופגנין מפקיע שם לחם, ולא סגי בהא דאין בדעתו לאכול.

יג. בזמן שהרועים אוכלין, נסתפק המשנ"ר כשבכוונת הרועים לאכול פחות מכשיעור אם מחייב כל העיסה, וע' בפיה"מ שאם שיתף בה אכילת אדם עם אכילת בהמה חייב, משמע דא"צ שיעור עיסה.

עיסה"כ שנמלך לאכלה

יד. ברמב"ן שביאר דגזרו ר"י ור"ל שמא ימלך לאכלה, מבואר דעתו דאם נמלך לאוכלה, חייבת, ובטל הפטור דמעיקרא. והנה לענין סופגנין ביאר הרמב"ן הא דלא נפטר בשעת גלגול כהקדש, משום דע"י מעשה שאופה לבסוף פקע מחשבתו הראשונה, אכן לענין כלבים אין כאן מעשה שעוקר מחשבתו, ומוכח דאין כוונת הרמב"ן דוקא ע"י מעשה שעוקר מחשבה, אלא כל שתלוי במחשבה בעלמא, ולבסוף עקר מחשבתו, מתחייב, משא"כ בהקדש דמחוסר מעשה לעקור ההקדש, וכ"כ בחו"ב ג-י.

טו. ולפ"ז מסתברא דמיד כשנמלך מתחייב, דמיד בטלה מחשבתו הראשונה, וכמש"כ הט"ז שכ"ט סק"ד.

טז. ודעת הפמ"ג בא"א סק"ג, וגדוה"ק ש"ל סק"ג דאפילו אם נמלך ואכלו הרועים פטור, דבשעת אפיה נקבע פטורא, ורק אם נמלך קודם אפיה אז מתחייב, ע"י האפיה שהוא גם מחייב וכש"נ כדינא דסופגנין, וצ"ע בדברי הרמב"ן דמשמעות דבריו לפו"ר שמועיל גם אם נמלך לאחר אפיה לחייב למפרע, [ולא משום שהאפיה מחייבת אלא דבטלה מחשבתו למפרע], וצ"ע.

ודעת הגר"ח בהל' חו"מ שאין מועיל לחייב גם אם נמלך קודם אפיה, דבשעת גלגול נקבע הפטור, וצ"ע מאי שנא מעושה על דעת סופגנין דלא נקבע בפטורא, וכמש"כ הגר"ח בהל' בכורים. [ועי' סי' א' אות י"א].

ואין יוצא בה יד"ח

יז. כתב הרמב"ם והשו"ע תנ"ד ס"ב דא"י בה יד"ח מצה כיון שאינה משומרת לשם מצה, והרמ"א כתב ד"א הטעם משום שאינו קרוי לחם כ"ז שאין הרועים אוכלים ממנו. וביארו המג"א וט"ז דלהשו"ע אפילו בעיסה יפה, וכשמואל, ולהרמ"א רק בעירב בה מורסן א"י יד"ח אבל בעיסה יפה יוצא אפילו אם נתכוין לכלבים, וכר"ל.

ולדבריהם סותר הרמ"א ד"ע, שביו"ד לא השיג על השו"ע שפסק כר' יוחנן, וכ' הפמ"ג דצ"ל דגם לר' יוחנן בעבין הוא חייב בחלה מדאורייתא, ויוצא יד"ח מצה, ויתפרש הרמ"א באו"ח כשעשאה כלמודין.

יח. ודברי הרמב"ם תמוהין דכמו שפטור מחלה דאינו לחם כמו"כ א"י בו יד"ח מצה, ומה הוצרך לטעמא דשלא לשמה, [והגר"א ביאר דזהו השגת הרמ"א, ודלא כהמג"א וט"ז], וכ' הגר"א דהוסיף הרמב"ם להך טעמא לומר דאפילו ראוי לרועים ואוכלים ממנה, כיון שלא עשאה אלא לכלבים פטור, מפני שאינה משומרת. וצ"ב, ולכאורה משמע שעיסה"כ לא ירד מתורת לחם, רק לענין פטור חלה אזלינן בתר דעתו. והגר"ח הקשה דמ"מ כל שפטור מחלה א"י בו יד"ח מצה, וכדאמרו גבי מע"ש, ויש לחלק, ודוחק לומר דכוונת הגר"א כמש"כ הגר"ח לבאר, וצ"ע.

יט. ובחי' הגר"ח הל' חו"מ ביאר, דהך דינא דעיסה שעשאה לדעת כלבים פטור, מ"מ אם אח"כ נמלך לאכלה מקבלת עכשיו שם לחם, ושוב היה ראוי לצאת בה יד"ח מצה, אבל כיון דמעיקרא לא היה שימור לשם מצה, אין יוצא בה.

כ. ומשמע בדברי הגר"ח דגם אם נמלך לאחר האפיה הוא מועיל ליתן לה שם לחם מעכשיו, ורק יש בעיה שלא שלא לשמה, וצ"ל"ע. וע' להלן אות ל"א.

כא. וכ' עוד הגר"ח, דהא דחשיב לה שאינה משומרת, אין זה משום המציאות שהיה בדעתו להאכילה לכלבים, אלא משום שיש דין שעיסת כלבים מופקעת משם לחם, ובשימור לשם מצה יש דין שלא יהיה שם אחר על הלחם, וכמו בחלות תודה, ורק משום האי דינא דעיסה"כ מופקעת משם לחם - לכן גם חשיב שלא לשמה, ולפי"ז יליד דוקא במחשבה לבהמה נתחדש חלות שם "לחם בהמה" שהוא פטור, משא"כ בעיסה לצורך רטיה וכדו', וע"ל אות י"ב.

נתינת טבל של חלה לכלבים

כב. הרמב"ן פירש דכל דינא דר"י ור"ל משום גזירה שמא ימלך לאכלה, אבל מעיקה"ד פטור. ויל"ע לענין מה פטור, הרי אם ימלך לאכול באמת יתחייב? ולכא' הנידון הוא לגבי אם מותר להאכילה לכלב, ויהיה מוכח דדעת הרמב"ן דהנאת כילוי בטבל אסור מן התורה, ולזה איצטריך קרא לפטור עיסה"כ מחיוב חלה, וכן פירש החלת לחם (ט-כט).

כג. ובגדוה"ק כתב דלפמש"כ המל"מ [תרומות ב-יד] דהנא"כ אמד"ר, ע"כ דהנידון הוא להאכיל לאדם אם נמלך לאחר אפיה, והר"ש שפירש דלר"ל מדובר כשנותן מורסן שאין ראוי לאכילת אדם, לפ"ז מוכח דהנידון לאכילת כלבים - ומשום הנאת כילוי, וצ"ע.

כד. והיה אפ"ל דכוונת הרמב"ן הוא גם כהגדוה"ק דחיישינן שמא ימלך קודם אפיה ויתחייב, אבל אם לא ימלך עד אחר אפיה אז אין מתחייב, וצ"ע אם אפ"ל כן בלשון הרמב"ן ואנ"ה אז יתפרש שפיר הרמב"ן לענין אכילת אדם.

כה. ויעוי' בשו"ע ש"ל, בסעיף ח' כתב דהעושה עיסה לחיה ובהמה פטורה. ובסעיף ט' כתב דעיסת הכלבים בזמן שהרועים וכו', ודקדקו מדוע בסעיף ח' לא חילק, וכתבו דסמך על מש"כ בסעיף ט',

והחלת לחם מפרש דבסעיף ח' השו"ע מדבר על אכילת הבהמה, וילפינן מעריסותיכם דפטור ומותר להאכיל לבהמה בלא הפרשת חלה, ובסעיף ט' מדובר על אכילת אדם אם נמלך, ובזה מסברא הוא דאינו חשוב לחם, ותלוי אם היה עשוי כעבין או כלמודין, אבל להאכיל לחיה מותר מ"מ, דנתמעט מעריסותיכם שמותר להאכילה טבל.

עיסה שעשאה לנכרים

כו. וכתב החלת לחם, דלפ"ז ה"ה דמותר ליתן לנכרים, דגם זה נתמעט מעריסותיכם, ומיושב קושיית הפרמ"ג, דאה"נ ולנכרי עצמו מותר, וזהו דנתמעט מעריסותיכם, אבל עיסה ע"ד ליתן לנכרי ודאי דחייבת דיש עליה שם לחם. [ובהאי דינא נסתפק בשו"ת מהר"ח או"ז (קצ"ג) אי עיסה ע"ד ליתן לנכרי פטורה].

כז. המק"מ כתב דעיסה עבור נכרי חייבת, ופוסטרי בה עיסת ישראל, ומברך על ההפרשה, אכן בעיסה מקמח מילבי"ן [מתולע] שאין ראוי רק לנכרי אין לברך על ההפרשה, עכ"ד, ובגדוה"ק האריך לבאר דודאי חייב בחלה גם בכה"ג ומ"מ אין לברך דומיא דשוחט לנכרי כשא"א לבדוק הריאות דאין מברך.

והנה לדעת הפמ"ג דעיסת נכרים בכלל המיעוט וחיובה הוא משום שלא שינה צורת הלחם, לפ"ז יל"ד דקמח מילבן נשתנתה עיסתו מצורת לחם דישראל, והוא לחם המיוחד לנכרי והוי כלמודין, ולפ"ז יהיה פטור, וכ"כ הבית מאיר יו"ד סי' פ"ד כסברת הפמ"ג עיי"ש, והורה להפריש בלא ברכה, עיי"ש טעמו.

מערבין ומשתתפין ומברכין וכו'

כח. לשיתוף א"צ פת, ומדוע אין משתתפין בעיסה"כ, הרי הוי אוכל גמור, הר"מ כתב דצריך מאכל אדם שזהו סעודתו, משא"כ עיסה"כ שאין מתכוין לאכלו, א"א לשתף בזה. והגר"ח כ' דלענין דינים דרבנן הפקיעו מזה שם אוכל. וצ"ע לשמואל שפירש דהיא פת גמורה רק שחישב לכלבים, מאי גריעותא גבי שיתוף, וי"א דלא קאי שמואל רק לענין חלה.

כט. ולענין טומאת אוכלין מבואר דמ"מ איכא כיון דראוי למאכל, ויל"ע להר"ש דעירב מורסן הרבה ואין ראוי לאדם, מדוע מטמא טו"א, וע' ברא"ש דנאכל עיה"ד, ועי"ל עפ"י פלוגת הרמב"ם וראב"ד טו"א פ"ב הי"ד בהיה ראוי לאכילת אדם ונתקלקל וראוי לבהמה, דלהראב"ד מקבל טומאה, ואפילו להרמב"ם אם חלה כבר טומאה עליו אין פוקעת, וכ' הפמ"ג (סי' תנ"ד מ"ז ג') דיל"פ להרמב"ם משנתינו ומטמא טומאת אוכלין, אם כבר נטמא הקמח מעיקרא דלא פקעה הטומאה.

ל. אין מברכין ואין מזמנין - המוציא וברכהמ"ז, אבל הוי כירק כדלעיל דהוי אוכל ורק פת לא הוי, ולכן אם שניים אכלו לחם ואחד עיסה"כ מצטרף עמהן כמו שאכל ירק [תפא"י], וצלע"ט לדעת שמואל דהיא פת גמורה אלא שחישב עליה לכלבים, מדוע אין מברך המוציא וברכהמ"ז, ובמשנ"ב תנ"ד כתב דכל דאינו בדין לחם לחלה ולמצה אינו בדין לחם להמוציא, וכן משמע במאירי כאן.

לא. ועדיין צ"ע לפמ"ש"כ הגר"ח בהל' מצה דאם חזר בו ונמלך לאכלה הוי לחם, א"כ מדוע אין מברכין ומזמנין, ולכ' מוכח דלא מהניא חזרה לאחר אפיה ליתן שם לחם. וצ"ל עוד, דמה שאין עליו שם לחם הוא כמש"כ הגר"ח דחייל על העיסה שם לכלבים, והוא חלות שם שמוריד חשיבות לחם.

לב. ובחור"ב הקשה אטו אם קוף אפה לחם אינו חייב בברכהמ"ז, ולהמת' ניחא דחלות שם כלבים מגרע, וי"ל עוד דהמיועד לכלבים הוי כפת כיסנין שאין קובעין עליה סעודה, ולפ"ז אם יקבע סעודה יתחייב בהמוציא וברכהמ"ז, וצ"ע.

וא"נ דלא קאי פלוג' ר"י ור"ל ושמואל אלא לענין חלה, אבל לאינך מילי ודאי מדובר בעיסה שגרועה וראויה רק לאכילת כלבים - לפ"ז ניחא הכל.

משנה ט'

חלה איקרי תרומה

א. החלה חייבין עליה וכו', בירושלמי אמרו דקמ"ל שלא תאמר חלה חולין הוא, ופי' המפרשים, דנקרא שמה גם חלה, שהוא לשון חולין, [מלבד לשון תרומה].

ב. ובסוף הסוגיא אמרו דצריך לומר חלה על הכל תרומה על הכל, ומשמע דבהפרשת חלה אומרים לשון "חלה", לא לשון הרי זו תרומה, ונחלקו בזה הרמב"ם וראב"ד פ"ה הי"א, והגר"א (שכ"ח) הכריע כהראב"ד דעדיף לומר תרומה כלישנא דקרא, והרמ"א כ' דהמנהג לומר להפריש חלה.

ג. והראב"ד הוסיף עוד דאחר הברכה צריך לומר הרי זו חלה, אבל להרמב"ם אין צריך וסגי שמברך ומיד מפריש, וזה הוי כקריאת שם, [מהריק"ו], וברמב"ן סוף הל' חלה משמע דכשבדעתו שיחול בהפרשה אין צריך קריאת שם כלל.

ד. ובירושלמי אמרו שצריך לומר הרי זה תרומה על הכל ה"ז חלה על הכל, ולא הוזכר בפוסקים. והרש"ס ביאר דעל הכל בא לפטור גם קמח ושאר שיוסיף אח"כ, וכן בתרומה לפטור שיכלין שנשמטו וחיטין המעורבות בתבן. עוד ביאר דקאי על מה שצריך לומר תרומה לד', ושיחול שם שמים על הכל, גם על החלה וגם על החולין. וע"ע ברידב"ז.

ה. הגר"ק מפרש מה שאמרו בירושלמי דס"ד כיון שנקראת חלה שמותר לזלזל בה, דלהס"ד אינה קודש ואף אינה טובלת, והו"א כן מפני שכבר תיקן והפריש כל התרומות ומעשרות מן הפירות, וכבר הותר לו לאכלן. והנה בפ' הפועלים פא: אמרו דמין דגן לא נגמרה מלאכתו עד שיתגלגל ויתחייב בתרומה, ולפ"ז מבואר דבאמת חלה הוא גם המשך של חיוב תרומות ומעשרות, ומ"מ לא נגמ"מ לחיוב חלה עד גלגול, ולכן קודם גלגול מותר, אבל משנתגלגל נמצא שעדיין לא נגמר כל ההפרשות.

ו. אסורין לזרים ע' בר"ש דהירושלמי הוכיח כר' יוחנן, ותמה התוי"ט דגם לר"ל אפשר לפרש המשנה לענין איסור חצי שיעור דרבנן, עוד הק' אבנ"ז דגם לר"ל משכח"ל אי' חצי שיעור דאורייתא דמשמרת, אם נותן ב' חצאים לב' אנשים או שלא בכדאכ"פ.

מן טהור על טמא

ז. ע' ר"מ ור"ש, ולשיטתם שנחלקו בתרומות פ"ב מ"ב, ובהל' תרומות פ"ז ה"ז, דלהרמב"ם הוא דין דאורייתא שאסור לכתחי' לתרום כן, וחלה כתרומה, ודעת הר"ש שהוא דין דרבנן, מטעם דאין תורמין אלא מן המוקף וחישנין שיתירא להקיפן הטהור והטמא.

ח. ובטור ושו"ע הל' תרומות השמיטו להך דינא, וזכרו השו"ע רק בהל' חלה סי' שכ"ג ס"א, והנובי"ת [אה"ע קמ"ב] נוקט דבזמא"ז שכולנו טמאים מותר להפריש מטהור על טמא דאי משכח"ל שלא הוכשר בזה אינו חושש להקיפן.

מוקף

ט. אין ניטלת אלא מן המוקף וכ' הרמב"ם משום דאיכריא תרומה, והנה תרומת מעשר א"צ מוקף רק תרומה גדולה, ואי' בסיפרי (במדבר טו-כ) לענין חלה כתרומת גורן כן תרימו אותה לתרומת גורן הוקשה ולא לתרומת מעשר. וכ"ה פשטות משנתינו דמשום דאיכריא תרומה, וכ"כ הר"ש בביכורים ,

י. אך הריטב"א נדה ז. כתב דהטעם דצריך מוקף בחלה הוא מדכתיב ראשית עריסותיכם, ואין זה אלא כשכל העיסה יחד, וכתב, דלכן יש חילוק בין דין מוקף דתרומה ודחלה, ובחלה צריך חיבור ממש ולא שיהיה בבית אחד, וחלק עליו הרשב"א בפסקי חלה ש"ב, דכל הטעם דצריך מוקף הוא מדהוקש לתרומה. אכן לעיקה"ד כבר הסכים הר"ש בסוף פ"ג דמע"ש בתירוצו הראשון, דבחלה צריך חיבור, ומטעם אחר דבעיסה אין נחשב מוקף בלי נגיעה.

והאריך בכ"ז בבהגר"א שכה-ח וית' בפ"ב מ"ח בס"ד.

יא. ובעיקר דין מוקף להר"מ הנ"ל והר"ש בכורים פ"ג מ"ה ותוס' גיטין ל: הוא דין דאורייתא, אכן ברש"י גיטין ל: אי' שהוא דרבנן, והר"ש כ' דהיינו בתרו"מ דוקא והראב"ד פ"ג מתרומות ה"כ כתב דהטעם שצריך להפריש מן המוקף משום שניטלת באומד וכדי שיוכל לכוין השיעור, ומשמע דס"ל שהוא דרבנן. [וע"ע אריכות באוצהמ"ת].

יב. ולכו"ע בדיעבד מועיל, ומזה מוכח דדין מוקף הוא דין במעשה ההפרשה, ולא משום דנצרך מוקף לעצם הצירוף שיפטור זה את זה. והגר"א שכה"ח השווה דיני צירוף סל ודין הפרשה מן המוקף, ולמבואר כאן זה ב' נידונים ביסודם, וצ"ע וית' בזה במקומו.

יג. היראים [קמ"ח] כתב דאם צירף בסל שתי עיסות כשיעור והפריש מזו על זו בלי נגיעה הוי טבל מדרבנן, והקשה המעדרנ"א [תרומות פ"ג ה"ז] דדין מוקף בתרומה הוא רק לכתחילה. ובספר מי נדה [להגרש"ק, דף ז.]. כתב דיש לחלק בין תרומה לחלה, שבחלה גם בדיעבד מעכב. והמקור חיים (תנז-ב) כתב דאי"ז משום מוקף אלא משום שחסר בהצירוף וא"י לפטור זו את זו.

שיריים ניכרים ומוקף בחלת חו"ל

יד. חלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש, ביצה ט. , בכורות כז. , ונחלקו הראשונים אם יש בה דין טבל, ודעת בעה"מ ביצה, והר"ש לקמן פ"ד מ"ח דאינה טובלת, אבל בתוס' חולין קד. ובכורות כז. ד"ה פסק, ס"ל דהוי טבל, והא דמועיל להפריש אח"כ כ' הרי"ו דמועיל למפרע (ט"ז שכד-טו).

טו. והנה השו"ע שכ"ג ס"א כתב דא"צ מוקף בחלת חו"ל, וכ"ה דעת רש"י בביצה, והרשב"א בפסקי חלה, אבל דעת תוס' שם וכן פסק הרמ"א, דצריך לשייר מעט שיריים שיהיו בשעה שמפריש החלה. והתוס' ביצה ביארו הטעם כדי שיהיו שיריים ניכרים. [ולשיטתם דקודם הפרשה השיריים אסורים וע"י הפרשה ניתרים, דאל"כ ל"ח שיריים ניכרים, וכמו שאמרו בפסחים לג: דאם נשארים השיריים אסורים לאחר הפרשה אי"ז שיריים ניכרים], ומסתבר שהביאור בזה הוא דדין שיריים ניכרים הוא בצורת מעשה ההפרשה, ולכן צריך שיהיו שיריים קיימים וניתרים.

טז. ולדעת התוס' שם משמע דאין זה מועיל ליחשב הפרשה מן המוקף, [כ"כ הקרבן נתנאל שם ומהריט"א אות מז] אכן התוס' בבכורות כז. כתבו דצריך לשייר מעט כדי שיהיה הפרשה מן המוקף. ויל"ב אולי עפ"י מש"כ בספר התרומה (סי' פ"א), דיש ב' דיני מוקף, אחד שכל מה שפטור בהפרשתו יהיה בתוך כלי, ועוד דין שהמעט שמפריש וקורא עליה שם יגע באחת מהעיסות שבכלי, ולכא' מש"כ התוס' בכורות דשייר מעט הוא משום הדין השני, והתוס' ביצה אולי ס"ל דאין ב' דינים.

מן הדבר הנגמור

יז. פירש הר"ש שתיגמר מלאכתן שהוא הגלגול, וגלגול לדעת הר"ש הוא גמר הלישה, וכעין מירוח דתבואה, ואעפ"י שיש אפשרות להפריש מנתינת המים, אבל לכתחילה אין להפריש עד גמר מלאכה. ר"ש לקמן רפ"ג, וראב"ד פ"ח ה"ב.

יח. אכן הרמב"ם שם ס"ל דמיד בנתינת מים מפרישין, וזהו הגלגול, [כן פירשו דעתו המאירי קידושין מו: והרבה מפרשים וכ"מ בפיה"מ], וא"כ זהו נחשב גמור לדעתו, וצ"ל שיפרש משנתינו דקמ"ל שאין מפרישין מן הקמח, וכ"כ הריב"מ"ץ. וכתב בגידוה"ק דמשו"ה השמיט הר"מ למשנתינו שכבר כתב דאין להפריש קודם גלגול שהוא נתינת המים.

יט. והגר"ח לומד ברמב"ם שגלגול הוא גמר גלגול, ומנתינת מים מפרישין דריבחה תורה להפרשה, ולפ"ז קשה דסוף סוף אין להפריש משאינו גמור, ע' בגרי"ז מנחות סז. שכתב ליישב, דכיון שאין זמנו כלל להתחייב, רק דנתרבה להפרשה, בזה אין דין מן הגמור.

שיירה ניכרין

כ. מבואר בחולין קל"ז: דראה"ג א"צ שיריים ניכרין, וביאר חלבוש (יו"ד שלג-ו) הובא במלאכ"ש, דדוקא תרומה וחלה שיש בהן קדושה דין ההפרשה הוא להבדיל בין הקודש ובין החול, וצריך שיהיה שיריים שיקבע עליהם חלק החולין, משא"כ בראה"ג שאין קדושה, ובגור אריה (דברים יח-ו) כתב דהחילוק אם טובל וצריך להתיר השיריים או לא. ולכא' מוכח כדבריו מביכורים דא"צ שיריים, ומשום דאין טובלין, אבל הרי יש בהם קדושה.

כא. המהריט"א אות ח' נסתפק אי בפחות מכזית מיקרי שיריים, עפ"י המבואר בפסחים לג: דצריך שיותרו השירים ע"י הפרשה, ופחות מכזית לריש לקיש אינו אסור מן התורה, ואעפ"י שהתירו לכהנים מאיסור טבל, אבל צריך גם להתיר לזרים, ובאחווה דאורייתא כלל כ"ה תמה עליו דהפרשת תרומה קודם מירוח מועיל אעפ"י שאין איסור טבל, ועוד, שחזי לאיצטרופי ולמיקם באיסור טבל גמור.

פרק ב'

משנה א'

פירות חו"ל שנכנסו לארץ

א. מבואר במשנתנו דפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה, מדאורייתא, וביצאו מהארץ לחו"ל פטורין מדאורייתא. ולענין תרו"מ כתב הרמב"ם פ"א הכ"ב מתרומות דנכנסו מחו"ל לארץ חייבין מדרבנן, וצ"ב מאי שנא, וכתב הכס"מ בתי' א' דלא שנא ובתרוייהו חייב רק מדרבנן, דסוף סוף אינו לחם הארץ, ובתי' ב' כתב דגם במעשרות חייבין מדאורייתא אם נתמרחו בארץ, וכן פסק בשו"ע שלא י"ב, והסכים עמו בבהגר"א.

ב. ובחי' ר"ח הלוי ביאר דיש חילוק בין תרו"מ לחלה, דחלה כל עיקר חיובה מתחיל בהגלגול וזה היה בארץ, אבל חיובא דמעשרות תלוי בשני מחייבים, הבאת שליש ומירוח, וכשהבאת שליש היה בחו"ל לא חייל חיובא, וכדמוכח מהפקר בשעת הבאת שליש דתו לא חייל ביה חיובא, ויותר, דעיקר חיובא דתרו"מ הוא דוקא ע"י גידולם, והמירוח אינו אלא דבר המעכב, עיי"ש משכ"ל. וכ"כ הגר"א ז"ל לדיק דבמעשרות כתיב "מזרע הארץ" שהוא הגידול, ובחלה כתיב "מלחם הארץ".

ג. ובמשנת ר"א (יז-טז) הקשה דבירושלמי פ"ג ה"ד איתא דאפי' לר"ע דחיוב חלה בקרימת פנים, מודה דהקדש בשעת גלגול פטור, ומוכח דהגלגול גם מחייב, וכשליש דתרו"מ, ומבואר בשמעתין דלר"ע חלה שקרמו פניה בארץ חייבת, ודלא כהגר"ח, וכן מדויק בבהגר"א סקכ"ט שכתב דנתינת מים בחלה כשליש דתבואה, ואפי"ה מועיל המירוח והגלגול לחייב, וזה קושיות לדרך הא' דהגר"ח, אבל למש"כ דבתרו"מ רק הגידול הוא המחייב, והגמ"מ הוא רק תנאי לקבוע החיוב, לפ"ז אין לדמות נתינת מים וגלגול דחלה, שענינם הוא תחילת עשיה, והאפיה הוא גמר המלאכה, ומ"מ כולם מלתא דעשיית הפת, משא"כ גידול דתבואה הוא עצם המחייב בלי קשר לגמר מלאכתו, והוא עניין מחייב אחר לגמרי, ותלוי בגידול הארץ דוקא.

ומ"מ חזינן דסבירא להו להכס"מ והגר"א דהך דינא דשמה תלוי בגמר החיוב שהוא המירוח, וצל"ע במה נחלקו על סברת הגר"ח, עיין באבי עזרי שהאריך לבאר. ע"ע במשנת ר"א סו"ס י"ז וסו"ס י"ח מש"כ לחלק בין תרומה לחלה.

ד. ובגליונות חזו"א הקשה מסוגיא דחולין קלו, דילפי' לראה"ג מתרומה ומשום כך אמרו שם שהגדל ביד נכרי פטור, דהגידול חלק מהמחייב, ולא רק הגזיזה, והכ"נ נימא גבי חלה. עוד הקשה מדאין מפרשינן חלה משנה על חבירתה מוכח דהגידול חלק מהמחייב, ועוד הקשה מלשון רש"י קדושין לז, ותוס' ב"ב פא. דחלה הוי מצוה התלויה בארץ, (וכ"כ הגר"ח עצמו במק"א), ואם אין חיובה ע"י הגידול מדוע חשבוה למצוה התלויה בארץ.

ה. בירושלמי אמרו דדעת ר"מ שלא נחלקו ר"א ור"ע בפירות חו"ל שנכנסו לארץ דחייבין, וביאר במשנת ר"א עפ"י דהגר"ח, דבירו' לעיל פ"א דעת ר' אליעזר דחיוב חלה תלוי בהבאת שליש, דיליף מתרומה, ולפ"ז מוכן שסובר דאין מתחייב בחלה ע"י מירוח בארץ וכמש"כ הגר"ח, ור"מ ס"ל דטעמא דר"א כטעם השני שאמרו שם דפחות משליש אין בא לידי חימוץ, אבל אין הגידול חלק מהמחייב, ולכן מודה לר"ע דמתחייב בנכנסו לארץ. [אכן בירושלמי גרסו לעיל ר' אלעזר וכאן ר' אליעזר].

ו. בגיטין כ"ב אמרו דאילן שחציו בחו"ל פטור, והקשה הגר"א דלר"ע א"נ דחיובו דאורייתא, הכל תלוי בגמר מלאכה היכן היה, ומאי נפק"מ היכן גדלו הפירות, ותירץ דמירי בפירות שאין להם גורן, וברגע שנתלשו נקבעו לפטורא.

ובמעדנ"א תרומות (סק"ג) כתב דבלא"ה יש כמה נפק"מ בין פירות שגדלו בארץ או בחו"ל לענין קודם מירוח [לאכילת קבע ולהפריש בשבליים], ועוד נפק"מ לענין מצוות נתינה, דפירות חו"ל לכאן' ליכא וכמו בפירות שגדלו ביד גוי, ומירוחן ישראל,

עוד כתב בשם אחרונים דאין להפריש מפירות שגדלו בארץ על פירות חו"ל שנתמרחו בארץ, וצ"ע בזה מ"ט ומנ"ל [ע' בזה במהריט"א ב-יב ומשנ"ר כאן, ובאמרי בינה ס' י"א חולק דאפשר לפטור מהן על פירות א"י].

ז. הגר"ח (תרומות עמ' 40) הקשה להכנס"מ דפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייב במעשר מדאורייתא, א"כ למ"ד יש קנין מ"מ יתחייב ע"י מירוח ישראל, דמי גרע מפירות חו"ל, ובאחיזר (ב-לט-ה) ואבי עזרי (בכורים ב-יג) כתבו ליישב עפ"י התוס' ב"ב פא. שכ' דילפי' יש קנין לנכרי מקרא דאדמתך גבי בכורים, וקשה דבגיטין מז. ילפינן מדגנך, ולהנ"ל מיושב דדגנך איצטריך למעוטי אעפ"י שנתמרח אח"כ ביד ישראל, והוא פטור ומיעוט נוסף דבעינן דגנך בשעת שלישי, ועיי"ש עוד באריכות.

ח. הכנס"מ כתב לפי תי' ב' דדעת הרמב"ם שפירות שנתמרחו בחו"ל ונכנסו לארץ חייבין מדרבנן, וע' מעדנ"א שהאריך לברר מקור הדין, ובשו"ע השמיט דין זה וצ"ע, ודעת הר"ש בדמאי (א-ג) דפירות שדומין לפירות הארץ חייבין מדרבנן משום איחלופי, וע' אריכות באמרי בינה ס' י"א, ע"ע בר"מ פ"ב ה"ז דירקות שנכנסו לארץ פטורין.

ט. בעיקה"ד דפירות כשנכנסו לארץ, יש הגורסין בירושלמי דמודים חכמים לר"ע שנתחייבו בקרימה אעפ"י שנתגלגל קודם שנכנסו, ומפרשים דלא שייך פטור גלגול קודם שנכנסו לארץ ונתנה תורת חלה, וכל שלא נפטר בגלגול יכול להתחייב בקרימת פנים, וצ"ע"ה בזה אם לרבנן יש חיוב בקרימת פנים, ואכמה"ל, ובעיק"ד הירו' רוב האחרונים לא גרסו להנ"ל.

בסוגיית הירושלמי קדושת הארץ למפרע

י. בירושלמי הוכיח ר"ע מעיסה שכשנכנסו לארץ, והכ"נ תבואת חו"ל, והשיבו די"ל דלר"א כשנכנסו לארץ למפרע ירשו. והגר"א כתב דמזה שלא השיב כן ר"א מוכח דס"ל שלא ירשו למפרע. ובעיקה"ד אי למפרע ירשו איתא בזה בעבו"ז נג: דשל אבותינו היתה, וב"ב קיט. דא"י מוחזקת בידם, ויש בזה הרבה אריכות ואכמה"ל. ויל"ע מה הועיל שזכו בארץ למפרע, עדיין העיסה הייתה בגלגול עכו"ם, דלכאור' בעיסה לא זכו למפרע, [ע' להלן אות י"ז], ובשלמא לר"ע הכל תלוי בקרימה, אבל לר"א לכאור' תלוי בגלגול דלא מצינו דס"ל כר"ע בזה, אכן בירושלמי איתא דמודים חכמים לר"ע כשנכנסו לארץ - דאין הגלגול פוטר, וא"ש. והגר"א לא גריס לה וכ"נ בר"ש, ולפ"ז צ"ל דלא הודה ר"א רק בקמחין ולא בבציקות, וצ"ע.

יא. ועצם תירוץ הירושלמי צ"ע, מה יעזור שירושה מאבותיהם, הרי לחלה צריך ביאת כולכם (כתובות כה.), ועוד דצריך קידוש והיה קידוש של יהושוע ושל עולי בבל משא"כ קודם שבאו לארץ, ובקוה"ע (סב-ב) כתב ליישב דמ"מ ל"ה פירות חו"ל רק פירות א"י שפטורין, ואין ללמוד מזה לפירות חו"ל.

יב. והגרש"ר (קדושין ב-ח) כתב דמכאן מוכח דחיוב חלה אין תלוי בקדושת אר"י אלא בשם פירות ארץ ישראל גרידא, ויסוה"ד מדלא נתחייבו בתרו"מ עד אחר כיבוש וחילוק ובחלה נתחייבו מיד, ולכן איכא למ"ד דאעפ"י דתרו"מ בזמ"ז דרבנן חלה דאורייתא, והא דצריך "ביאת כולכם" יש לומר דאין זה תנאי בקדושת הארץ אלא בעצם דין חיוב חלה וכעין דין יובל, אלא דלפ"ז צ"ע מדוע יתבטל חיוב זה אחר שגלו וצ"ע, עכת"ד, וכע"ז בחזו"א שביעית (ג-ב), וכ' שם דדין ביאת כולכם לזה סגי בקרימה בתנור ולעצם דין לחם הארץ א"צ קדושת הארץ, וכע"ז במשנת ר"א יז-ה.

בסוגי' הירושלמי בענין איסור חדש בביאת הארץ

יג. עיקר הספק בתבואה לחה אם נאסרו ביאר הגר"א דהספק אי אזלינן בתר שעת גידול ואז עוד לא חייל דינא דאיסור חדש, או דיכול יאסר אחר שעת הגידול, וצ"ב דמה"ת יאסר אחר הגידול. ואולי הטעם דהאיסור הוא ע"י שמחוייבין בעומר, וכעין תרו"מ שאיסור טבל הוא משום חיוב ההפרשה, וצ"ל"ע. וכע"ז יל"ב בירושלמי פ"א ה"א להשי' דקצירת העומר מתרת החדש, נסתפק הש"ס לבהגר"א מה הדין בקצרו העומר ונטמא אם שוב חזרה ונאסרה התבואה, ויל"ב דזה ודאי דלא ס"ד שאחר שהותר החדש יחזור ויאסר למפרע, דהא הקצירה מתירתו, [ואטו בנטמא מה שקצרו נמצא דעברו

למפרע על קצירה קודם העומר ודאי דלא, ומה שקצרו היה לו שם קצירת העומר, אכן כיון שעכשיו שנטמא זקוקין שוב לקצירה חדשה לעומר, זה גופא סיבה לאיסור חדש, דכל זמן שמחוייבין בעומר זהו סיבה לאיסור חדש.

יד. יל"ב הספק בירו' אם בביאתן נאסר רק תבואה לחה או גם יבישה, ופי' הר"ש דאשתקד, והנה יל"ע לו יצויר שלא הותרה תבואת שנה אחת אם יתירנה עומר של שנה הבאה, וא"נ שאין מתירה ויש להבין ספק הירושלמי, אם שייך לאיסור תבואה דאשתקד שלא יתירנה העומר, ואי קאים איסור חדש לחודיה בלי שיש מצוות העומר.

טו. והש"ך (רצ"ג-ו) נתקשה בד' הר"ש, מ"ט יאסר של אשתקד, ובשאג"א החדשות סי' ג' ומקנה קדושין לו. ביארו דטעמו משום שא"י ירושה מאבותיהם.

טז. ובתוס' ר"ה יג. פי' ר"ת דאכלו מצות מתבואה דאשתקד, וס"ל דלא כהר"ש, ולשי' יל"פ ספק הירושלמי ביבישה, (כהפנ"מ ושאג"א) דספק אם יש לחוש ביבישה שהיא משנה זו.

יז. הש"ך מפרש ספק הירושלמי דבשלמא לחה נקצר ע"י ישראל, אבל יבישה שגדל ונקצר ביד נכרי נסתפקו אם יש איסור חדש, ולמסקנא דאסור מוכח שיש איסור חדש בתבואה של נכרים, וכ"כ המאירי מסייע קכא. וראב"ה שם. ודעת הב"ח שם ובתשו' סי' מ"ב, דקציר נכרים פטור מחדש, ושא"ה שזכו ישראל מיד כשנכנסו לארץ, וצ"ל דכוונתו שזכו למפרע, וכ"פ הישועות יעקב, אכן יל"ע בזה, דבשלמא לעיקר שם ארץ ישראל שפיר איכ"ל דזכו למפרע, אבל לגבי הפירות המסויימים שגדלו ונקצרו, לכאור' בזה לא שייך לומר דלמפרע לא היה של גויים, ולכאור' הוא פלוגתא דרועי לוט ורועי אברם, וצ"ע, וע"ע בשאג"א החדשות (ג' ד"ה עוד).

יח. בקושיית הר"ש אמאי לא התירן עומר דאשתקד, ותירץ דלא הקריבו, ויל"ע מה הדין אם לא הקריבו עומר בזמנה"ב, אם ביום י"ז מותר או אסור, ובמנ"ח (ש"ג) נסתפק דשמא אסור עד עומר הבא, ואין יום ט"ז מתיר בזמן הבית, והביא דעת הטורי אבן שבלי"ל י"ז מותר, וכ"כ בשו"ת הב"ח החדשות ראי' מתוס' ר"ה.

יט. לכאור' מד' הר"ש כאן משמע דאסור, דלענין תבואה דאשתקד מה תירץ שלא הקריבו עומר, מ"מ הרי ניתן ביום י"ז, ומשמע דנשאר באיסורו, אכן לתי' הראשון של הר"ש שלא חל האיסור עד עכשיו, לפ"ז אין ראי', דלא שייך שיתירו יום י"ז דאשתקד, וצ"ע, ועכצ"ל כן גם לפמ"ש הר"ש שלא הקריבו עומר במדבר, וא"כ הוי כבזמנה"ז ומדוע לא הותר דאשתקד ע"י יום ט"ז וע"כ משום שהאיסור חל עכשיו, וא"י יום ט"ז דאשתקד להתירו, וצ"ע, ועי' מה שהאריך בנידון זה בעונג יו"ט (סי' צ"ב מד"ה מיהו נראה ואילך).

כ. האחרונים הקשו איך נאסרו בתבואות כשבאו לארץ ולא הוי כשלל נכרים שהותר להם בחולין יז, ועי' באריכות בצל"ח חולין, וטו"א ר"ה יג. כתב דכיון שיש היתר ע"י עומר לא הותר, ועי' באריכות בעונג יו"ט סי' צ"ב.

כא. למ"ד בירושלמי דבי"ד שנה לא היה איסור חדש, כ' בהגר"א דמ"מ הקריבו עומר, דאל"כ יקשה עדיין בסוף י"ד שנה איך אכלו מצה, ועי' בזה בשאג"א החדשות (ג' ד"ה אבל קשיא ל). ובפנ"י ר"ה יג. ד"ה בד"ה דאקריבו. ולהגר"א קשה איך יתכן עומר בלי איסור חדש, [ע' מנחות פד. לענין חו"ל], וצ"ע.

כב. תי' הירושלמי דקנו מנכרים פירש הר"ש כר' ישמעאל, ובהגר"א יו"ד (רצג-ב) כתב דיל"פ דס"ל שאין איסור חדש בשל נכרים.

כג. בענין עדל"ת, הביאו קושיית הג"ר יהונתן, דבימי אבדו של משה נשתכחו דיני שיעורים, וא"כ איך יכלו לאכול, שמא יאכלו יותר מכשיעור וקיימו באיסור חדש, עי' שאג"א קו"א סי' צ"ו, קה"י קדושין סי' ל"ד.

כד. המקנה בקדושין לו. הקשה איך יצאו יד"ח בחדש, הרי בפסחים לח: איתא דאין יוצאין במצה של טבל, עי' בעונג יו"ט סי' מ"ב, זכר יצחק סי' פ', וקהלות יעקב קדושין לד.

פירות א"י שיצאו לחו"ל

כה. הב"ח סו"ס של"א (ובמנ"ח רפד והגר"ח בספרו) מדייקים ברמב"ם דגם אם נתמרחו בארץ ויצאו פטורין, ועי' אריכות בזה במעדנ"א (תרומות א-כב) ופירש כוונתם כשמירח על דעת להוציא, וכמש"כ בשאלת דוד קרלין

דמירח ע"מ להפקיר פטור, והחזו"א דמאי א-ד כתב דישתקע הדבר, ואין לפטור לאחר מירוח, וכמש"כ הראב"ד וכס"מ דכל פטורא דיצאו הוא דוקא בנתמרחו בחו"ל.

כו. והגר"ח כתב דגם להרמב"ם אם נתמרח, כבר נתחייב ושוב לא נפטר, אבל מ"מ מדוייק ברמב"ם דאין עיקר דין הפטור ע"י המירוח, אלא עיקר הפטור הוא ממילא, דחיובא דתרו"מ נוהג רק בארץ, משא"כ פטור נכרי והקדש הוא בחלות דין דגנך דתלוי בהמירוח, ונפ"מ אם קרא עליהן שם ביד נכרי, דמועיל קריאת שם קודם מירוח, משא"כ בהיו הפירות בחו"ל קודם מירוח דאין מועיל קריאת שם, אעפ"י שאם יחזרו לארץ קודם מירוח יתחייבו, כיון שעכשיו הם כבר פטורין, [ורק דלא נקבע בהפטור קודם מירוח].

כז. הראב"ד מחייב מדרבנן גם בנתמרחו בחו"ל, ע' בחידושי הגר"ח בביאור שיטתו.

כח. ויש נידון בפירות א"י שנתמרחו ע"ד להוציאם, דבשו"ת מהרש"ם (ג-עב) ובתורת הארץ (פ"ה מאות נ"ב, ואילך) כתבו לפטור, והביאו מש"כ הר"ש במגלגל ע"מ להקדיש, והשאג"א סי' צ"ז כתב דה"ה לענין תרו"מ, אכן החזו"א דמאי טו-ב והגרא"ז בכרם ציון (הובא בשו"ת משנר"א סי' מ) כתבו דלית בזה פטור מחשבה, וכש"נ.

כט. ובאוסף חידו"ת להגרא"ק (שו"ת משנר"א סי' מ') האריך מאוד בנידון זה, וכ' דיש לדון בפטורא ד"ש מה"אם הגדר הוא שמצד חובת הקרקע צריך שגם המירוח יהיה בקדושת א"י, ולפ"ז אם מתחייב שוב אין נפטר אח"כ כשיצא, או דגדר הדין הוא כמו פטורא דלקוח, שאי"ז דין בהפירות, רק בחיובא דבעלים, והכ"נ בפירות שיצאו לחו"ל פטרה התורה ממצוות תרו"מ, וזה יכול לפטור גם לאחר מירוח, וכמו שכתב הרמב"ם (מעשרות פ"ב ה"א) לענין פטור דלקוח, שנפטר גם לאחר מירוח, ועיי"ש אריכות עצום ונפלא בכל הסוגיא דפטורי תרו"מ, ולדינא מסיק דראוי להחמיר. ולכאור' מדחזינן דמהני דינא דשמה לאידך גיסא, לחייב פירות חו"ל שנכנסו לארץ, משמע דמהני דין שמה לעיקר הפירות, [א"נ דחלה הוא מצוה התלויה בארץ], וצ"ע.

ל. עוד בגדר פטורה ד"שמה" - בגיטין כ"ב איתא דעיקרו בארץ ונפו בחו"ל אזלינן בתר עיקרו, והקשה הגר"ח דכיון שבפירות שעל הנוף היו בשעת שליש בחו"ל יפטרו מדין "שמה" וכמו שמירוח חו"ל פוטר כך גם הבאת שליש בחו"ל יפטור, עיי"ש מש"כ לתרץ בב' אופנים.

משנה ב'

בדין גוששת.

א. דעת הירושלמי שחכמים נחלקו על ר"י, וע' בתוס' גיטין ז: בארוכה. ובעיקר הנידון מדוע צריך גוששת, יש לדון האם הוא משום היניקה, או כדי שיחשב קרקע ארץ ישראל, או כדי שיחשב גידולי קרקע שלא נאמר שהמים מפסיקין.

ב. ובירושלמי יש הגורסין ומפרשים [ריבמ"ץ, רש"ס, רא"פ, ודלא כהגר"א שפירש כל הסוגיא בע"א], שנחלקו ר"י ורבנן בדרשא, ובהאי קרא דכל מקום אשר תדרוך וגו', שנתרבה אם כיבשו בחו"ל, ודעת רבנן דה"ה עפר חו"ל שבא לאר"י הוי ככיבוש בחו"ל ומתקדש, ור' יהודה פליג, [אא"כ גוששת שבפועל בטל להקרקע], ולפ"ז מבואר דטעמא דגוששת הוא כדי שיחשב לאר"י.

ג. עוד מבואר לפ"ז דכל המחלוקת דוקא בעפר חו"ל, אבל בעפר אר"י פשוט דחייב גם בלי גוששת, וצ"ע. ובמל"מ בכורים (ב-ט) כ' דפשוט וברור דה"ה בעפר אר"י, ונקט עפר חו"ל לרבנותא. ובסברא צע"ג מאי שנא עפר חו"ל דלכ' העיקר תלוי במקום עכשיו. ובגיטין ד"ז עציץ נקוב ע"ג יתדות בפלוג' דר"י ורבנן, ולכ' מיירי בעפר א"י, אכן הריטב"א כתב דמיירי בעפר חו"ל.

ד. עוד איתא בסוגיית הירושלמי בהמשך, לבאר פלוג' ר"י ורבנן, שנחלקו אם מים יש בהם ממש, ויש בזה ב' דעות, דעת ר' חגי' דר"י לשיטתו לענין תחומין (ביצה לז:) שמים אין בהם ממש ולכן אין הספינה נחשבת

כמונחת באר"י ע"ג המים, ודעת ר' אבין להיפך, דלר' יהודה מים יש בהם ממש והם חוצצין בין הספינה להקרקע. [וכע"ז נחלקו בגיטין ז: אי יש לדמות עציץ ע"ג יתדות לספינה שאינה גוששת].

ה. ויל"פ דלתרוייהו הנידון אם נחשב כמונח בקרקע אר"י, וצ"ב המחלוקת, [ואולי נחלקו אם הנידון להחשיב כארץ ישראל, או להחשיב כגידולי קרקע]. ועויל"פ דבהא פליגי דלר' חגי הנידון אם מונח באר"י ולר' אבין הנידון משום היניקה, וצ"ע, וע' בגרש"ר גיטין אות צ"ה.

ו. והנה אי' בשם הגר"ח (בסטנסיל גיטין, אפיקי ים ב-מ"ג) דכל דינא דעפר בספינה הוא רק ליחשב יניקה, אבל אי"ז נחשב כארץ ישראל, וכגון לענין מלאכות שביעית (ומשנתנו רק לענין קדושת פירות שביעית), והקשה דא"כ הפירות הו"ל כאילן שמקצת שרשיו בארץ ומקצתן בחו"ל. [ובברכת אברהם גיטין בשם הגרי"ז שלא יצא זה מפי הגר"ח].

ז. ובזכרון שמואל (סי' ד' ושיעורי רש"ר גיטין), כתב דמהירושלמי וריבמ"ץ הנ"ל מוכח דהנידון והחידוש דמתניתין הוא שנחשב כארץ ישראל, ולא לענין יניקה בלבד.

ח. עוד הקשה, דבירושלמי אמרו שהקונה עציץ נקוב בסוריא אעפ"י שלא קנה קרקע שתחתיו חייב בתרו"מ, והנה בסוריא יש קנין לגוי להפקיע, ומ"מ סגי לן לחיובא במה שקנה את העציץ, ול"ה כגידולי פטור וחייב מעורבין ע"י שיונק מהקרקע, ומוכח דלא כמש"כ בשם הגר"ח, אלא דשם המקום נקבע לפי העציץ, היכא דדינו כמחובר לקרקע, [ע"י יניקה], ולא נחשב כתערובת עם המקום הקרקע שתחתיו.

ט. סתימת משנתנו דבאין גוששת לר"י פטור לגמרי, וצ"ע דלהוי כעציץ שא"נ דחייב מדרבנן, ובזכרו"ש כתב דשמא בעפר חו"ל הקילו יותר, אכן בירושלמי בשמעתין איתא דאה"נ וחייב מדרבנן.

י. המל"מ בכורים (ב-ט) הקשה דבערלה מבואר דאסור גם באינה גוששת, עיי"ש מש"כ, והגרש"ר האריך בזה בגיטין (אות צח-צט) וכתב ליישב עפ"י הירושלמי (ערלה א-ב) דאילן שבתוך הבית פטור מתרו"מ וחייב בערלה, דלמעשרות בעינן "שדה" משא"כ לערלה, והגריעותא דאין גוששת אינו בהיניקה אלא בהחיבור לקרקע ושם שדה, ואמנם לענין שביעית נסתפקו שם בירו' באילן שבתוך הבית, ויהי' תלוי בזה, עיי"ש.

עוד בהרחבה בסוגיא דגוששת, ע"י דבר אברהם א-כה, חי' ר' אריה ליב ח"א סי' ל"ח, ואבני נזר יו"ד תכ"ג. ודברי יחזקאל סי' ב'.

דין גוששת לענין חלה

יא. מה שדיברה המשנה לענין תרו"מ ולא לענין חלה, עי' רש"ש דלכ' מוכח דבחלה חייב בלא"ה, ע"י שנתגלגל בארץ, משא"כ בתרו"מ, ודלא כהכס"מ שאף בתרו"מ שנתמרח בארץ חייב מדאורייתא.

יב. ובמנחת חינוך (רפד-ה) הקשה מעיקר משנתנו על הכס"מ, דמאי נפק"מ בדין גוששת, הרי הכל תלוי איפה נתמרחו הפירות, [דמדרבנן בלא"ה חייב באין גוששת וכנ"ל, וכל הנפק"מ לדאורייתא, ומוכח דמדאורייתא אין המירוח מחייב].

יג. ויש שכתבו ליישב, דהנפק"מ כשנתמרחו בספינה, ותלוי בר"י ורבנן אם הספינה עצמה כא"י או כחו"ל, אכן צ"ע דלענין מירוח שאין נוגע להגידול, לכא' פשוט דהספינה כא"י, וכממרח בגג דפשיטא דמהני,

ועוד י"ל דלר"י באין גוששת אי"ז גידולי קרקע, ולא יועיל אף אם נתמרחו בארץ ישראל.

והר"מ נ"י אמר די"ל עפמשנ"ל מ"א מהאחרונים, דלענין חלה א"צ קדושת הארץ, רק ביאת הארץ, וי"ל דספינה הוי כעין גגין ועליות שלא נתקדשו, ולית ביה קדושת הארץ לתרו"מ, אבל חשיב ביאת הארץ לחלה, ולכן לא איירא מתני' בחלה.

יד. ולעיקה"ד, פירות שגדלו בעציץ שאינו נקוב אם מתחייבין בחלה, [בנתמרחו בארץ ישראל], בספר ניר כ' דאין מתחייב, [ולפ"ז אם טעמיה דר"י בספינה משום שאין יניקה, אף בחלה לא יתחייב ודלא כהרש"ש הנ"ל],

אבל הרש"ש פסחים לו: האריך בזה ונוקט דעציץ שא"נ חייב בחלה, (וע' אוצהמ"ת 46), ומשו"ה לא תנן דינא דגוששת לענין חלה, אכן לכ' הרי נח' ר"א ור"ע לעיל מ"א בענין חלה שגדלה בחו"ל, ולר"א ודאי דצריך שגדל בארץ, וא"כ מדוע לומר שר"ע חולק בזה, וצ"ע.

ביסוה"ד דעציץ וספינה

טו. בתשו' רא"ש (ב-ד) העלה דזרוע על גג שבנוי בקורות ונסרים ורצפת אבן חייב, ול"ד לעציץ המיטלטל שאין דרך זריעה בכך, משא"כ בגג שמלאו עפר עדיף על עציץ נקוב.

טז. ובאג"ט (קוצר ג') כ' דה"ה כל כלי גדול וקבוע אף שאינו נקוב, דטעמא דבית משום דרך זריעה, וא"צ יניקה מן הקרקע.

יז. אכן בחיי אדם (שבת כלל י"ב) כתב דעציץ חרס (שנחלקו הראשונים א"ה כנקוב) ע"ג הגג הוי ספק דאורייתא, ומשמע שהבין מדברי הרא"ש דע"ג הגג יש יניקה, וכ"כ בנשמ"א דבית בלא עפר אין יניקה ופטור, ונחלקו בזה אם יש בגג יניקה - ע' קובץ תשובות ח"א סי' רל"ב, ומנחת שלמה ח"א סי' מ"א.

יח. והנה אי נימא דבגג א"צ יניקה, ובעציץ יש חסרון שאי"ז דרך זריעה, א"כ יל"ע מה מועיל שהעציץ נקוב, וי"ל בב' דרכים, או דכל שיונק חייב אפי' שלא כדרך, או דע"י היניקה מתבטל להקרקע, ומדנקטו לאסור בו עבודות בשביעית משמע כאופן הב'.

אי בעינן נקב בספינה

יט. בש"י הראשונים אי בעינן ספינה נקובה, ע' תוס' גיטין ז: בשם ר"ת דעץ א"צ נקיבה, ובתוס' מנחות פד: בשם ר"ת דבעץ אין מועיל נקב ובחרס צריך נקב, ויל"ב בזה או דלתועלת היניקה צריך גם נקב וגם חרס, [כ"כ החזו"א ערלה א-טז], או כמ"ש באגלי טל [קוצר ב-ו-יא] דהנקב ליניקה, והחרס כדי שלא יהא הפסק להקרקע משא"כ עץ שהוא הפסק.

כ. והרמב"ם [תרומות א-כג] לא הזכיר שום תנאי דנקב או חרס, ע' ברדב"ז מש"כ, או דמיירי הר"מ בסתם ספינה של עץ, וכהר"ת, או דלעולם ספינה עדיפא על עציץ וא"צ נקב. וברמב"ן גיטין כא: הביא כזאת בשם הרב אב"ד דספינה א"צ נקב כיון שאין עשויה להטלטל, ותמה הרמב"ן דאדרבה, מטלטלת יותר מעציץ, ואין לומר דמיא כארעא סמיכתא [וא"כ כמיטלטלת ע"ג קרקע משא"כ עציץ שמיטלטל באויר], עיי"ש מה שהוכיח.

כא. ובצפנת פענח כתב דהרמב"ם שפוסק כר"י דבעינן גוששת, לפ"ז ניחא דהוי כקבועה, וכמו שמצינו בזרוע על גג הבית שא"צ נקב, ובבהגר"א רצד-ד כתב דבספינה א"צ נקב משום שהמים מלחלים את העץ. וע"ע בתשובת הרשב"א (א-תרנ"ט ואלף ק"ע).

עיסה שנילושה במי פירות - חיובה בחלה

כב. לדעת ריב"ח בירושלמי תלוי בפלוגתת ראב"י ור"ע [בטבול יום פ"ג מ"ד] אם מי פירות חיבור לטומאת אוכלין, ולר"ע כשם שאינו חיבור לטומאה [ונגע במקצת לא נטמא הכל] הכ"נ דפטור מחלה. ודעת ר' יוחנן בירושלמי דמודה ר"ע לענין חלה דהוי חיבור, ור' יונה בירושלמי דורש גז"ש מחלת לחם שמן, דצריך חיבור דוקא ע"י אחד משבעה משקין.

כג. ובעיקהנ"ד לענין טומאה צ"ב מדוע דוקא שבעה משקין המכשירין לטומאה, הם המועילים לחיבור העיסה להיות אחת, וכן תמהו בתוס' זבחים קה: (סוד"ה חיבור), [וכתבו דלא מיירי בעיסה, אבל הר"ש בטבו"י והר"מ

בהל' טו"א ל"פ כן], ולכ' היה נראה שהוא סברא מיוחדת לדיני טומאה, ויש ראשונים דס"ל שמ"פ אין מטמאין טו"א אף בחישוב עליהן, ולפ"ז יש להבין שאינן מחברין לטומאה, אך סוגיית הירושלמי שהוא גם לענין חלה, וצע"ג.

כד. בכס"מ פ"ו הי"ב משמע דלריב"ח גם ביין שמן ודבש אין מצטרף, אעפ"י שהם שבעה משקין, וכ"כ האו"ז (רכ"ה תשס"ח), ודלא כר' יונה שס"ל שכל שבעה משקין מצטרפין, ודבריהם צע"ג דבמשנה מבואר דנאכלין בידיים מסואבות וע"כ היינו בשאר משקין שאינן מכשירין. וע' שעה"מ סוף הל' ברכות שפי' הכס"מ בשאר משקין.

כה. ובביאור הנידון דלא יתחייב בחלה ע"י משקין, בבהגר"א לירושלמי כתב דחסר בצירוף לשיעור, דאינו חשוב מחובר, כמו שאינו חיבור לטו"א, וכ"כ האו"ז (א' תשס"ח) והקשו עליהם בשו"ת מהר"ח או"ז (ע"ג) ובחלת לחם (ח-ל) ואור שמח (בכורים ו-יב) דמ"מ יתחייב ע"י צירוף בתנור או צירוף סל, וצ"ע. והנה י"מ דענין צירוף סל הוא דהוי ע"י הסל כמו לישא, ולפ"ז אולי יש ליישב, אכן הדברים מחוסרי הבנה, וכמשי"ת במקומו.

כו. ופירשו האו"ש וחלת לחם, וכן בפמ"ג (א"א קסח-ט"ז) ואבנ"ז (תכ"ג), דעכצ"ל דכיון שמי פירות אינם חיבור, לכן לא חשיבא עיסה כלל, וכאילו הכל קמח, והסברא בזה צע"ג דהא קמן עיסה שנעשית לחם ואיזה דיני חיבור צריך כאן, עמש"כ בדוחק לבאר במנח"ש (ס"ח ז) ובחור"ב (ב-ב).

כז. והנה לס' הנ"ל לכ' ה"ה דאינו לחם להמוציא וברכהמ"ז, וכ"כ בשו"ת מהר"ח או"ז, אכן סתימת הפוסקים סי' קס"ח דהוי לחם, ויותר מזה דעת הרמב"ם (מצה פ"ה ה"ו) דיוצא בעיסת מי פירות יד"ח מצה, וכ"ז קשה על ביאור הנ"ל. וע' פמ"ג קס"ח, בא"א סקט"ז ובמ"ז סק"ו.

כח. עוד הקשה במנחת שלמה דמ"מ יתחייב בשעת אפיה בתנור, וכמו בבבליה רכה, וכתב דיש לתלות זה במה שיש להסתפק בגדר החיוב דאפיה, דאם הוא משום דאפיה משויא להבבליה רכה כעיסה, לפ"ז י"ל דבמי פירות לא יתחייב, דלא עדיף על עיסה עבה, אבל א"נ דאפיה בתנור הוא מחייב בפ"ע משום שם לחם שנעשה בתנור, לפ"ז עדיין יקשה כנ"ל. ויש ליישב וצלע"ה.

כט. ולהלכה פסק השו"ע שכ"ט-ט כהרשב"א ורמב"ן שמחייבין, והש"ך הביא דעת הרא"ש שפוטר ולכן יפריש בלי ברכה, ונד' הרמב"ם צ"ע שהביא משנתנו בשינוי לשון וכתב "עיסה שנילושה ביין שמן ודבש" ולא ש"נילושה במשקין", ע' חור"ב ב-ב וצ"ע] והנה לענין טומאה דעת הרמב"ם שאם הוסיף טיפה אחת מים נטמא הכל, ולכ' ה"ה גם לגבי חיבור לחיוב חלה, וכן משמע ברא"ש.

ובשעה"מ סוף הל' ברכות כתב דתלוי זה בפלוגתא הרמב"ם וראב"ד (טו"א טז-ד) אם טיפת מים משויא לכל המשקין כמקבלי טומאה או דוקא ע"י רוב מים.

ובחור"ב (ב-ג) הקשה דכ"ז סברות לעניין טומאה, אבל לעניין חיבור לכאו' צריך רוב, ומה יועיל טיפה אחת, סוף סוף החיבור נעשה ע"י משקין, ואפילו רוב לא יועיל עד שיהיה שיעור מים כדי לחבר את העיסה, עיי"ש וצ"ע. והנה היה אפשר לבאר, דאין כוונתו אלא לומר שאם הוכשר הקמח, שוב מתחבר ע"י מי פירות, וגם אם הוכשר קודם הלישה ונתנגב, סגי לחברו ע"י מ"פ, וכס' ריש לקיש [להלן אות ל"ו], אבל זה לא מסתדר לשיטת הירושלמי שלפנינו שכ"ז הוא לדעת ר"ל ובדעת ראב"י הסובר שמ"פ מחברין, ומ"מ הצריך ר"ל שיוכשר מקודם הלישה, אבל לר"ע גם ע"י הכשר אין מועיל לחיבור, וצ"ע.

ל. ילה"ע דאע"ג דעיסת מי פירות חייבת בהמוציא וברכהמ"ז אבל לכאו' פטור מנט"י (אם לא נתערב טיפת מים) דלא עדיף על תרומה שנאכלת בידיים מסואבות. ונפ"מ במצה עשירה המצוי היום, דא"צ נט"י, וצ"ע.

בקו' הרשב"א דמ"פ אין מחמיצין

לא. הרשב"א חלה ש"א פ"א כתב, דאעפ"י שמי פירות אין מחמיצין ואנן ילפינן חלה ממצה, מסתברא שלא למדו מלחם שנאמר בפסח אלא המינים המביאין לידי מצה וחמץ, ואפילו בפסח היו יוצאין בה אלא שהיא מצה עשירה, עכ"ד.

לב. ובבית הלוי (א-כו) ואבנ"ז (תיג-ז) הקשו דפסחים לח. ילפינן מחלה דאין יוצא במצה של מע"ש, אעפ"י שאין זה שייך לגדר לחם, ומוכח דלכל מילי ילפי' בגז"ש, [וכה"ק הגר"ח בהל' חו"מ לענין עיסת הכלבים], [וא"כ גם כאן נלמד שפטור מחלה בעיסה שנילושה במשקין, כיון דא"י בה יד"ח מצה], ותירץ הביה"ל דחלה נקבע בגלגול, ויתכן שיגלגל עיסה בלא יין ושמן, ואח"כ יכניס לתוכה יין ושמן ונפסלת למצה, ומ"מ בחלה כבר נתחייבה, אבל מצה תלוי בשעת אכילה.

לג. ובאבנ"ז כתב, דחייב חלה הוא חובת קרקע, והוא על הקמח - לא על המשקין, ולכן לא ילפינן אלא לענין מין הקמח, ולא איכפת לן מהמשקין.

לד. ובביה"ל וחלת לחם (ח-ל) הקשו עוד [וכן בקוב"ש פסחים קע"ז] לדעת המלחמות שמצה במי פירות א"י יד"ח משום שלא בא לידי חימוץ, דמה"ט יפטר מחלה, שאף היא צריכה לבוא לידי חימוץ כדרשו בירושלמי פ"א, ולכ' זה תלוי בספק הירושלמי פ"א ה"א כשעירב אורז בעיסת חיטין שכבר חימצה, שא"י האורז עכשו להחמיץ, אם מתחייב כיון שהוא מין שמחמיץ ע"י גרידה, או פטור כיון שבפועל אין ראוי להחמיץ, ואולי יש לחלק, וע' דברי יחזקאל סי' י"א וצ"ע. ולכ' להאבנ"ז גם זה מיושב.

עוד בדיני עיסת מ"פ

לה. עיסת מי פירות היכא דדינה כפת הבאה בכיסנין, חייבת בחלה ואעפ"י שפטורה מהמוציא וברכהמ"ז בלא קביעות סעודה, פרישה שכ"ט - יב, דהיא לחם גמור, ופטורה מהמוציא כיון שאין רגילין לקבוע סעודה. (ואעפ"י שברכהמ"ז דאורייתא עמשכ"ל ברע"א קסח-ו) וע"ע במג"א קסח-טז ובפמ"ג ורע"א שם.

לו. ובדעת ר"ל שהביא הר"ש, שלא נחלקו ר"ע וראב"י אלא בשהוכשרה קודם במים, אבל כאן שלא הוכשר לכו"ע אין מ"פ מחברין, ביאר החזו"א (טבו"י סופ"ה) דע"י הכשר נחשב יותר לאוכלין, דהכשר כגמ"מ, ולכן אז מועיל חיבור ע"י משקין, ונתחדש בדבריו דגם לדיני חלה חשיב גמ"מ דהאוכל ע"י הכשר וצ"ע. וע' ברש"ס ביאור נוסף.

לז. ממשנתינו מוכח כדעת התוס' יבמות עג: דבתרומה וחלה אין דין חיבת הקודש מכשרתן.

משנה ג'

א. האשה יושבת וכו', מבואר בירושלמי דאין זה הדין לכתחילה, [אי משום חשש צניעות או משום שיושבת בברכה] והתירו משום שעוסקת במלאכתה, וכמו שהתירו להעוסק במלאכתו שא"צ לילך לנט"י.

ב. המג"א סי' ח' סק"ב הקשה איך מברכת ברכהמ"צ שלא בעמידה, ותירץ דהפרשת חלה אינה מצוה כ"כ כיון שאין עושה אלא לתקן הטבל לאכילה, דומיא דשחיטה. והט"ז (יו"ד א-יז) חולק לענין תרומה שהיא מצוה גם אם אין רוצה לאכול. והגר"א באו"ח הקשה על המג"א דדבריו נסתרים מהירושלמי פ"ג ה"א שאסור לעשות עיסתו קבין ומוכח דהפרשת חלה היא מצוה ולא תיקון הטבל. וכוונתו, דמהא דאסור לעשות קבין מוכח דעניין המצוה הוא עצם ההפרשה, ולא תיקון הטבל.

ובפת"ש שכח - ב הביא מישוע"י (וכ"ה במג"ג וארצה"ח או"ח) דהדין לברך בעמידה הוא שלא יזלזל בכבוד הברכה, משא"כ במשנתינו שאין יכולה לעמוד מותר לה לברך בישיבה, ובערך ש"י כתב דכיון דילפינן לה מעומר, מצוות חלה שהיא של נשים שאינן בעומר א"צ בעמידה, והביא מקור לזה מהזהר.

ג. הרמ"א (או"ח עד-ב) הביא מתרוה"ד, דכיסוי ע"י גופו ל"ה כיסוי, וצ"ל דהכא עיקר הכיסוי ע"י הקרקע. ובעיקה"ד דעגבות שנח' ירושלמי ובבלי אם יש בהם משום ערוה, צ"ע ד' הרמב"ם קר"ש פ"ג הי"ח שפסק שאין בהן משום ערוה, ומ"מ פסק בהל' בכורים

(ה-יא) דצריך שתטיח פניה בקרקע, וכ' הגר"א שכתב - ג שהרמב"ם מפרש דהירושלמי גם מצריך שתטיח פנים בקרקע, אבל אינו מועיל אלא לערוה עצמה, ולא לעגבות.

אסור לעשות עיסתו קבין, ומי שא"י לעשות עיסתו בטמאה

ד. טעמיהו דרבנן שיעשנה קבין לא נתפרש, והנה דעת רש"י עכו"ז נו. דאסור לבצור בטומאה משום משמרת תרומותי [שאף בטבל נחשב כמטמא תרומה] ובתוס' שם (ובנדה ו:) חולקין שאין בזה איסור, וכתבו עוד דאף לרש"י כ"ז דוקא בתרומה שיכול להפריש מיד כשבוצר, אבל בחלה קודם גלגול אין כאן טבל כלל, וא"כ אין לפרש טעם האיסור כאן כרש"י. ובמשנ"ר כתב דהטעם משום דהוי גורם לאבד התרומה, וכמביא קדשים לבית הפסול. ובדבר שאול כתב דהוא משום חשש תקלה בחלה טמאה.

ה. ובירושלמי פ"ג ה"א דייקן ממשנתינו דאסור לעשות עיסתו קבין [אי לאו משום טומאה], וכ"ה בפסחים מח: , ובשו"ע שכתב-יד.

ומכאן מוכח דלא כשגור [בשם הגר"ח] לומר שהשיעור עיסה הוא עצם החיוב ואין סרך וזיקת חיוב בפחות מכשיעור [וכגון תבואה קודם שלישי], דא"כ מדוע לא יעשה קבין, [ואטו אסור לזרוע בתוך הבית כיון שמפקיע מתרו"מ], אלא החפצא לחיוב קיים בכל עיסה, והדין שיעור הוא רק בהחיוב עצמו, שלא חייבה תורה להפריש מעיסה קטנה, משום קטנותה, והוא חסרון שיעור בעלמא.

ו. הקשו הלומדים מדוע אין איסור להכניס התבואה במוץ, כמו דאסור לעשות עיסה קבין. ובפשטות אי"ז קושיא, דע"י שמכניס במוץ לא חייל פטורא, ועדיין אסורה באכילת קבע וישנה בהפרשה. אמנם לדעת י"מ בתוס' מנחות פז: דכשהכניס במוץ חייל פטורא יל"ע מאי שנא. והר"מ נ"י תי' עפ"י מה שמוכח במק"א דבחלה עיקר מצוותה הוא משום הנתינה, ובתרומה עיקר המצוה הוא תיקון הטבל, [ולכן בזמה"ז לא סגי בהפרשת חלה להפריש משהו וצריך כזית], ולכן החמירו דוקא בחלה שלא לעשותה בפטורא משום ביטול נתינה, משא"כ בתרומה. עוד יש שחילקו דבכל אופני פטור מותר להערים, דסו"ס קאי בפטורא, אבל חסרון שיעור אי"ז פטור בהחפצא רק בחיובא דגבירא, אכן הגר"ח כתב דשיעורא דחלה הוא דין בהחפצא, וצ"ע.

ז. רע"א יעשנה בטומאה, כדי שיקרא חלה לשם, וי"ג בשם, וכ' החזון יחזקאל [א-ח] דמכאן משמע כהירושלמי סופ"א, דצריך מדאורייתא להזכיר שם ה' בהפרשת חלה, ומקיימין דין זה ע"י הברכה. ונפ"מ כשעיסתה כשיעור שאנו מפרישין בלא ברכה, ובקל יכולה להוסיף לשיעור הפרשה בברכה. עוד נפ"מ דיתכן דבפחות משיעור ברכה אין קפידא לעשותה קבין - אם כל הקפידא הוא משום הברכה, אבל א"נ דהקפידא משום עצם ההפרשה א"כ גם בזה אסור לעשותה קבין.

עיסה בטומאה בזמה"ז

ח. הרמב"ם בפירושו פסק כחכמים, וכ"פ הרמב"ן ועוד, ובחיבורו הל' בכורים (ח-יא) כתב דאם א"י לעשותו בטמאה יעשנה בטומאה, וכ' הרדב"ז דכוונתו בזמה"ז, והוכיח לפ"ז דכוונת הר"מ שם שלכתחי' יעשנה בטמאה משאר טומאות אעפ"י שאנו טמאי מתים, אבל אם א"י ליטתה משאר טומאות יעשנה בטומאה. וי"מ שהרמב"ם חזר בו, ע' אוצמיה"ת ובדרך אמונה בבה"ל.

ולדינא בזמה"ז, הרשב"א שער ב' פסק דעדיף לעשות בטומאה מאשר לבטל מצוות חלה, והאריך להוכיח וכן בבהגר"א שכתב - כג, אבל בחזו"א (לקוטים ג-י) הוכיח מדברי הרמב"ן, דבארץ ישראל בזמה"ז יעשנה קבין ולא יעשנה בטומאה.

ט. והנה בירושלמי האריכו בגדרי ד' מילין לפנינו ולאחריו וכו', והביאו דר' אמי הורה לעשות עיסה גדולה בטומאה כיון שהי' רחוק ע"י נהר, והקשו דאטו פסק ר' אמי כר' עקיבא, ותירצו דהייתה עיסה גדולה, שנוח לו

לילך ד' מילין ולא לעשותה קבין, ומכיון שהטירחא לעשות קבין הוא כהטירחא דארבעת מילין, בזה לא חייבוהו לעשות קבין ואפילו לרבנן, ויכול לעשותה בטומאה. וא"כ בעיסות גדולות ודאי אין סיבה להחמיר.

ולהרדב"ז הנ"ל אות ח' יש מקום להחמיר בקמח יבש (שלא נטמא במשא של זבין וזבות) ללושו ע"י טהורין או לעשותו קבין, וכן במצות שנעשו ע"י אנשים בטהרה ליזהר בהם ממגע זבין עד שיצורף בסל ויפריש.

שעת הכושר

י. השאג"א (חדשות יב) הקשה איך מפרישין בנילושה העיסה בטומאה, הרי לא היה לה שעה"כ ומבואר בפסחים לב. דפטור מתרומה כשלא היה לו שעה"כ להיות בטהרה, דתתן לו ולא לאורו, וכתב דע"כ דלענין דין זה לא ילפינן חלה מתרומה. והריטב"א נדה ו: חולק, דיש גם בחלה דין תתן לו ולא לאורו. וע' תירוצים על קו' השאג"א באחיעזר (ב-לח), עונג יו"ט (קיד), קה"י (זרעים י"ט), מנח"ש (נ"ח), מועדים וזמנים (ג-רי"ג).

מצוות חלה של האשה

יא. כתב האו"ז סי' רכ"ה דממשנתינו ועוד מקומות מבואר "שמצוות חלה על הנשים הוטלה, והילכך אעפ"י שהעיסה היא של בעלה, היא משויא שליח להפריש חלה אף שלא מדעת בעלה, דהא מצוה דידה היא, וחוששני לומר שלכתחילה [האיש] לא משוי שליח הואיל ומצוות אשתו היא". ובתרו"ח קפ"ח (מל"מ תרומות פ"ד) הבין שכ"ה בתרומה ותרומ"מ שהאשה עושה שליח, והביא מקורות לזה, אכן באו"ז משמע דהוא דין מיוחד בחלה.

יב. וכתב בחלת לחם (ז-טו) דמשו"ה אין הידור להפריש בעצמו יותר מאשתו, דאין הפרשתה מתורת שליחות אלא מצוה שלה היא, ועיי"ש שדן האם זה רק על מה שאוכלת או על כל העיסה. והביאו בשם הרב יעב"ץ דהחוטף לאשתו ההפרשה משלם לה י' זהובים והמחזיק ברכה חולק דמ"מ העיסה שלו, וחשיב מצוה שלו.

יג. והאו"ז הביא מקור מתנחומא ריש נח דהאדם היה חלתו של עולם וכו', וברמב"ם הל' שבת (ה-ג) נתן טעם בדבר [לעניין נר שבת] שהאשה מצויה בביתה ולכן הוטלו עליה מצוות נר וחלה וכ"כ באבודרהם [בבמה מדליקין], ולפ"ז אין עדיפות לאשה בעיקה"ד, ובתשו' הגאונים החדשות כ' דחייב חלה על מי שהעיסה מסורה לו אם האיש ואם האשה, אלא שדברו חכמים בהווה, ונפ"מ בכ"ז להפרשת חלה ממצות מצוה שנאפות ע"י האיש, אם המצוה שלו או שלה.

וע"ע סימן ג'.

משנה ד

בדין נשיכה

א. העושה קבין ונגעו זה בזה פטורין עד שישוכו. לכאור' נשיכה הוא דין בכל מקום דהוויא עיסה אחת, וכדאשכחן לענין טהרות, (טבו"י א-א),

ב. ובירושלמי פ"ג ה"ה נחלקו ר"י ור"ל, דלר"י נשוך חיבור דבר תורה ולר"ל מדרכנן, ונחלקו שם אם בהשיכו בידיים מודה ר"ל שהוא חיבור דבר תורה. וצ"ב מאי נפ"מ אם השיכן בידיים או לא.

ובחלת לחם דימה להמחלוקת דר"י ור"ל בפ"ק בנחתום שצירף עיסות שלא מדעת בעה"ב, ושם דימו הנידון למירוח שלא מדעת בעה"ב, ולפ"ז יש לדון מה הדין בנחתום מאליו, ושם מסקינן דהוי מירוח [ע"י נמלים], והכ"נ דעת ר"י כאן. אמנם או"ז דומה כ"כ לשם, דשם מדובר על הגלגול, שלקח קמח של ב' נשים ועשאו עיסה, וזה דומה למירוח, אבל כאן שיש עיסה אלא דפחותה מכשיעור

ומצרפה עם עוד עיסה, יתכן שאין זה נחשב כגמר מלאכה, אלא הוא רק חיבור שיהיה שיעור לחלות החיוב, ויתכן שבוזא אף אין צריך דעת בעלים לכו"ע [כשאין מקפיד] וצ"ע. (ובתו"ז כתב סברא הפוכה, לדעת הגר"ח דצירוף העיסות הוא מעשה גלגול).

ויתכן לבאר סברת ר"ל, דבעצם ב' עיסות גדולות שנשכו במקצתן, אין זה מוכרח שנעשו עיסה אחת, דסו"ס בעיקרן הן חלוקות, ורק ע"י דעת לצרפן סגי בחיבור כל שהוא להחשיבן כאחת.

בביאור הא דמתחייב ע"י נשיכה וסל ולא אמרינן שכבר נפטר בגלגול.

ג. הכס"מ וכל המפרשים פ"ז ה"ט כתבו דהא דחוזר ומתחייב ב' קבין שנצטרפו, ול"א דכבר נפטר בשעת גלגול, הוא משם דפחות מכשיעור לא חשיב שהגיע לשעת חובה, ולא חייל ביה פטורא. וצל"ב מאי שנא.

ד. והנה הגר"ח [בהל' בכורים בדינא דע"מ לחלק ובהל' חו"מ פ"ו ה"ב ד"ה ולפין] יסד בעיקר הדין דשיעור חלה, שא"ז דין שיעור, ובאמת אין צריך שיעור לחלה, אלא דצורת עיסה שחייבה תורה הוא רק עיסה גדולה, עיי"ש, ובתורת זרעים כאן ביאר לפ"ז את החילוק, שכל שלא בא לכשיעור עיסה, הוי כאילו לא נתגלגל כלל, דאין כאן את החפצא של עיסה שחייבה תורה, ולכן לא חייל ביה פטורא, ורק בשעת נשיכה וסל, אז נעשתה עיסה גדולה, וזהו הגלגול.

ונמצא לדעתו החילוק בין הקדש ונכרי לקבין הוא שעדיין לא באה לשעת חיוב, ומה"ט גם לא יחול בקב פטור נכרי והקדש, וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ז ה"ח, דפטור נכרי לא חייל בקב משום שלא באה לשעת חובה בפחות מכשיעור.

ה. ובעיקר"ד הגר"ח הקשינו לעיל א"כ מדוע אסור ללוש קבין הרי אין כאן עיסה המחוייבת כלל, ועוד צ"ע טובא מהו דינא דצירוף סל, אטו ע"י סל נעשה עיסה גדולה, בשלמא א"נ דהוא דין שיעור י"ל דהסל מצרף, אבל ודאי דאינו נעשה ע"י סל לעיסה אחת, וצ"ע"ג.

והנראה בזה, [מיסוד הר"מ נ"ן], דכוונת הגר"ח הוא לא כמו שהבין התו"ז, וודאי שהגלגול נגמר כבר, ולא חסר בחפצא דעיסה, ומש"כ הגר"ח דלא חשיב בא לשעת חובה, הוא רק לענין ליקבע בפטורא, דלא חל חיוב רק על שיעור שלם, ולא דמי לכל מצוה או איסור שחצי שיעור הוא גם חפצא דמצוה או דאיסורא, אבל כשדנים לענין חלות חיוב, וצריך שיעור, א"כ כל דפחות מכשיעור, אין כאן כלל שייכות לחיובא ודוק.

ועדיין צל"ב מאי שנא חסרון שיעור מבעלות הקדש ועכו"ם, שבהם חשיב בא לשעת חיוב, ובחסרון שיעור לא, ויל"ב בכ' אופנים או משום דשיעור הוא דין חיובי הנצרך לחיובא, משא"כ בעלות שא"צ כלל בעלות לחיובא, ודהפקר נמי חייב, ורק דהקדש וגוי הם פוטרים [וזה רק דין שלילי], אכן זה תלוי במח' השאג"א ומקו"ח, ועוד י"ל (כס' הר"ת במשנה ו') דהשיעור הוא דין בעיקר מעשה הפרשה, שתהיה ביצה אחד ממ"ח, ולכן השיעור הוא נידון כעצם החיוב, דלא יתכן הפרשה בפחות מכשיעור, משא"כ באינן פטורי.

ו. ולפ"ז מובן הא דבצירוף סל מתחייב, דגם בסל זהו הזמן להצטרף לשיעור, ואי"צ דוקא עיסה, ואדרבא הגר"ח הרי כתב דעיקר שיעור הוא כדי שיהיה שיעור בשעת לחם, [והחזו"א הקשה דאז אי"צ שיעור, אכן כוונת הגר"ח דכשהעיסה עכשיו כשיעור, ועתידה שלא יהיה כשיעור בשעת לחם, העיקר חסר, דעיקר חיובא דעיסה הוא מה שעתידיה להיות לחם, ואעפ"י דחיובא חייל בשעת עיסה, ומש"כ החזו"א דבשעת לחם א"צ שיעורא, רק בשעת עיסה, אי"ז מדויק, דגם בשעת לחם יכול להצטרף, אבל אם כבר נצטרף מעיקרא סגי בצירוף דשעת עיסה שיחול החיוב, ולחזו"א צ"ב מהו צירוף סל, ויתכן שלדעתו הוא מחייב אחר],

ז. ולפי כ"ז מבורר דלא כהבנת התו"ז שכתב כשמשך ב' עיסות זהו שעת הגלגול, דא"צ לזה, ויתכן דהגלגול נגמר, אבל עדיין אי"ז עת חובה קודם צירוף וכש"נ.

ולפ"ז יש להסתפק לעניין פטור גוי והקדש, אם נתגלגל ח"ש בידי ישראל, ובשעת נשיכה היה ביד עכו"ם והקדש, א"נ דנפטר משום שעת חובה, או דכל האי דינא דפטור בשעת חובה הוא דוקא בגלגול, וע' להלן פ"ג מ"ו הרחבה בנדרונים אלו. ע"כ מוסר הר"מ נ"י.

כ' בבהגר"א בירושלמי פ"ד ה"ב [בענין מחלוקת ר"ע ורבנן] דיש סברא לומר שיועיל הפרשה קודם שהשלים השיעור, כיון שבידו להשלים, ועדיף על תבואה קודם שליש שא"א לתרום, דהתם אין בידו להביא שליש. ומ"מ אין הדין כן, ול"מ הפרשה, ומשום דעדיין לא חייל חיובא כלל, ול"ד אפילו לתבואה אחר שליש קודם מירוח, דהתם כבר חל חיוב או איסור אכילת קבע, משא"כ בחלה קודם שהשלים השיעור, עכ"ד. וזה לענין הפרשה, ולכאור' ה"ה לענין חלות פטורא, דלא שייך שיחול פטורא קודם שהגיע זמן החיוב, וכש"נ דח"ש אינו זמן החיוב.

אכן סברתו הראשונה דבידו להשלים מבואר דלא כהתו"ז, דהמכוון בסברא זו הוא שיש כאן כבר חפצא של חיובא ורק החיוב בפועל לא התחיל לחול, ול"ד לתבואה קודם שליש שאין עכשיו חפצא דחיובא כלל.

נקבע בפטור בשעת גלגול,

ח. ולעיקר הקושיא מדוע פחות מכשיעור לא נקבע בפטור, נראה ההסבר פשוט [וא"צ כלל לסברת התו"ז] דכמו שאם עשה קב ואח"כ מוסיף עליו קמח ודאי דמתחייב, ואין שייך לומר שכבר נפטר, כי אפשר להוסיף עליו ולהשלים השיעור, הכ"נ אם צירף ב' קבין מתחייב. ולפ"ז אין הסיבה שמתחייב בצירוף משום שלא בא לשעת חיוב, ויתכן דלעולם חשיב בא לשעת חיוב, אבל עדיין לא נפטר כ"ז שיתכן להוסיף על השיעור, וצ"ב עוד בזה, יעוי' להלן אות יג.

ט. בעיקר הא דגלגול פטור ושוב אין מתחייב [בהקדש ונכרי וע"מ לחלק], יל"ב בב' אופנים, ולכאור' היה אפ"ל שהחיוב חל רק בשעת הגלגול, ואם לא נתחייב - שוב אין מתי להתחייב, ומה שבבבילה רכה מתחייב באפיה - משום דזהו גלגול שלה. אבל אם היה עוד שעת חיוב, היה מתחייב, ומה איכפת לן שבשעה הראשונה היה הקדש, מ"מ עכשיו יתחייב. ולכאור' דרך זו מוכחת לפי דעת המקור [שהביא הגרש"ר בפסחים סי' ד' ובזכרון שמואל] שבנכרי והקדש אין שם פטורא, ורק דחסר בעלות דבר חיובא וממילא אין מתחייב, וע"כ דיש רק שעה אחת המחייבת.

י. אכן לדרך זו צ"ב דין ב' קבין שאח"כ נצטרפו, בין ע"י נשיכה ובין ע"י סל, דסוף סוף לישתן נגמרה קודם הצירוף, ואיך יחול עכשיו חיוב, ועכצ"ל כהגר"ח דעדיין לא חשיב עיסה.

יא. אבל הרשב"א דרך אחר עמו בזה, בשו"ת תס"א, כתב לבאר דבאמת אפשר לחייב עיסה גם בשעת גלגול וגם לאחר אפיה, [והוכחתו לכאור' הוא מדין צירוף סל], אלא דאם היה בשעת חיוב הראשון ברשות הקדש, חייל פטורא, דבתר מעיקרא אזלינן, וכ"ה גם בלשון הרא"ש בתשובה שם (ובשו"ת הרא"ש ב-יד), וצ"ע כוונתו.

יב. ולכאור' היינו בדעת השאג"א שהביא הגרש"ר שם דנכרי והקדש הם שם פטורא, וחייל פטורא בעיסה ולא פקע, אבל י"ל עוד דאין צ"ל שחל פטור ולא פקע, אלא דכל שבשעה שראוי להתחייב היה פטור, זהו כבר מעכב בהחיוב, ורק בחצי קב שאין זה סיבת חיוב כלל, כל החיוב מתחיל בהצירוף שלבסוף, ויתכן או "מסלול חיוב ארוך" או "מקוצר", ולעולם צריך שכל שלבי המחייב יהיו בחיובא. [ובלשון הרשב"א, בסמוך אות יג משמע דגוי אינו חלות פטור רק העדר בעלים החייב, ועכצ"ל כאופן זה].

ולדרך זו הא דב' קבין חוזרין ומצטרפין הוא משום דיכולין להצטרף כל הזמן שלא חייל בהו פטורא, וחצי שיעור אינו חלות פטורא וכש"נ.

יג. הרשב"א שם הוסיף להקשות מאי שנא אם הוסיף על הקב עוד קב דמתחייב, ואם הקב עצמו תפח ועכשיו הוא כשיעור אין מתחייב, וכתב לייסד "דכל שבא לכלל עונת חיוב חלה, דהיינו משתטיל מים לעיסה אלא דבר אחר הגורם לו ליפטר דהיינו מיעוט שיעורו א"נ שלא היו בעלים בני חיוב כגר שנתגייר, לעולם אין חיוב חלה חל עליה מצד עצמה ואפילו תפחה או שנתגיירו הבעלים, אא"כ בא לה חיוב מצד אחר כגון צירוף עיסה אחרת ע"י תנור או סל שהן מצרפין ונעשו כאילו ערסן שניהן יחד" עכ"ל.

יד. ומבואר דגם בחצי קב שייך בו דין שנקבע בפטורא לעניין "להתחייב מצד עצמו", ומ"מ לא נקבע בפטורא לענין "בא חיוב מצד אחר". ובסברא זו חולק הרשב"א על הרא"ש.

טו. ומוכח שחולק על הגר"ח ושייך ליקבע בפטור בחצי שיעור שהוא כבר עיסה. וצ"ע ממש"כ הגר"א בירושלמי (לעיל אות ח') דחצי שיעור הוי כקודם שליש, והרי קודם שליש לא חייל פטורא, וצריך ביאור החילוק. [הירושלמי דיבר לעניין שיועיל הפרשה, והרשב"א לענין פטורא, ויתכן דלענין שיחול פטור בזה ודאי מועלת סברת הירושלמי שם דכיון שבידו להוסיף חשיב שיש כבר חפצא דחיובא ויוכל לחול עליו פטור, וצ"ע].

טז. ומדבריו דהרשב"א למדנו להבין בטוב טעם מדוע אפשר להוסיף ולהשלים העיסה ולהתחייב, דאמנם כבר נקבעה בפטורא, אבל רק לגבי עצמה, אבל כשמוסיף עליה - ובא החיוב מצד התוספת, לענין זה לא נקבע בפטורא, ועל זה הוסיף הרשב"א דכאילו ערסן שניהם יחד דנידונית גם העיסה הראשונה כאילו לא נילווה רק עכשיו ביחד, וזהו עריסתן.

יז. היה מקום להוסיף ע"פ מה שנסתפקתי במשיך ב' עיסות זו לזו בשבת, אם יש לחוש משום לישא, דשמא כל חיבור אוכלין היינו לישא (ולא רק יצירת עיסה), ושור' בספר משכן משה בשם הגריש"א שחכך להחמיר ולחוש לדאורייתא, כל שע"י החיבור יש עילוי ויפוי להעיסה, וכגון שרוצה לעשות חלה גדולה, ולפ"ז כשמשך ב' קבין ונוצר שיעור חלה, זה הוי מעשה לישא וגלגול, ונמצא שהגלגול הושלם עכשיו, ולכן הוא שעת חיוב, ויתכן דגם פטור הקדש ונכרי אם היה בתחילת גלגול ובסוף גלגול פדה ההקדש, יתכן דמתחייב, ונראה דאי"ז נכון, דיסוד הדין דגלגול קובע הוא משום דזהו גמר מלאכת העיסה, ואין עיכוב בגמ"מ מה שאח"כ ייפה העיסה עוד.

בכל הנידון דצירוף ב' קבין והרשב"א ע"ע באריכות בפרק ג' מ"ו אות ל"ט.

צירוף סל - המחייב

יח. הרי"ף (פסחים מח:) והרמב"ם כתבו דילפינן לה מקרא דבאכלכם מלחם הארץ, וביאר הר"ן כוונתם, דמוכח מקרא שפעמים חיוב חלה חל רק כשהוא כבר לחם, ולא בעיסה, וע"כ היינו ע"י צירוף סל.

יט. ובפשטות צירוף סל אינו מחייב חדש, והמחייב הוא אותו מחייב של עיסה, אלא דכיון שחסר היה השיעור, לא נתחייב עד עכשיו שהושלם השיעור, וזמן החיוב אינו מוגבל לשעת גלגול - ויתכן להתחייב גם בהמשך ואפילו לאחר האפיה, וכן מבואר ברשב"א הנ"ל תשו' תס"א דזמן החיוב הוא גם לאחר אפיה. ולפ"ז לא חידש ר"א בעיקה"ד דחיוב חלה, אלא רק חידש דין דהסל מצרף, וכן משמע ברש"י פסחים מו: דר"א הוא שחידש הענין דהסל מצרף [גם לעניין מוקף]. וכ"ה ברא"ש שם במש"כ לבאר דברי הרי"ף.

כ. ובמנחת שלמה סי' ס"ח ביאר דהחיוב של צירוף סל הוא דין חדש, ויש ב' מחיבים בחלה, "עיסה" או "לחם", ולפ"ז ביאר כוונת הרי"ף והרמב"ם דאין הוכחה מהפסוק שיש דין צירוף סל, אלא הוא סברא, דכיון שהמחייב הוא הלחם, ולא העיסה, אין סברא שצריך שיהיה לחם כ"כ גדול, דהרגילות היא שאופין הרבה לחמין מעישרון של עיסה, ולכן מסתברא דמועיל צירוף סל גם כשהלחמים נפרדים.

כא. גם לדעת הגר"ח ששיעור עיסה הוא החפצא דחיובא, לכאו' עכצ"ל דבצירוף סל הוא חיוב אחר וע"ד המנח"ש, דזה ודאי דלא נעשה ע"י סל לעיסה ולחפצא אחת, אכן צע"ג מנלן ב' פרשיות חיוב.

כב. והנה הרשב"א שטרח לבאר בנשיכת עיסות איך מתחייב אחר הגלגול, לכאו' מוכח שלא כד' המנח"ש, דאם איתא מ"מ יתחייב כשיעשה לחם, ולא שייך לומר שנקבע בפטורא בשעת עיסה, שהרי לחם הוא מחייב בפני עצמו, ומשמע דס"ל שהכל מחייב אחד וכאופן הא' שביארנו, וצ"ע.

במהותו של צירוף סל

כג. כ' הר"ת בסה"י דהוא מצרף מדאורייתא, וכדמוכח בפסחים מח: דאין איסור לעשות קבין אם יחזור ויצרף בסל. ובמחזור ויטרי כתב דילפינן לדין צירוף סל מדין "כף אחת" המצרפת לטומאה (חגיגה כג:),

כד. ובמנחת שלמה (סי' ס"ח) כתב דיש הרבה חילוקים בין דיני טומאה לצירוף סל דחלה, הא' דלענין טומאה נחלקו בפסחים יט. אם הוא מדאורייתא, ועוד דאינו רק בקודש ולא בתרומה וחולין, ועוד דבטומאה א"צ נגיעה ונשיכה ובסל י"א שצריך כמ"ש הר"ש במשנתנו, ועוד דבטומאה כלי שאין לו תוך אין מצרף - חגיגה כד., משא"כ לעניין חלה דמספקא לן בפסחים מח:, וכה"ק בטורי אבן בחגיגה כד.

וכתב המנח"ש, דיש לחלק בין הדינים, דבטומאה אנו צריכין שיהיה גוף אחד, שלא למנות בו ראשון ושני, משא"כ לעניין חלה אין אנו צריכין אלא צירוף לשיעור גדול להתחייב [וע"ע בחו"ב ב-ה, ז-ו].

כה. היראים (קמ"ח) והובא במרדכי פסחים, הקשה מלקמן מ"ח דל"מ צירוף סל לדין מוקף, וכתב דצירוף סל הוא רק לחומרא, ולא לקולא להפריש ממנו על עיסה אחרת, והיינו לצרף בסל כדי להפריש מזו על זו, דאינו מועיל. ובשו"ת ספר הישר (עו-ה) הקשה עליו דהפרשה שלא מן המוקף מועיל בדיעבד, ובספר מי נידה כ' דבחלה דין מוקף הוא בדיעבד, ולפ"ז יש ליישב. ובמקו"ח (תנ"ז ב) נראה שהבין מדברי היראים דבחלה לעולם אי אפשר להפריש מעיסה על חבירתה בלא צירוף, ולא מטעם מוקף, ודלא ככל הראשונים

ועכ"פ מעיק"ד היראים משמע דס"ל דצירוף סל אאמד"ר,

חיוב והפרשה לאחר אפיה

כו. בספרי שלח "הרי שלא הפריש חלה מן העיסה שומע אני שלא יפריש מן הלחם, ת"ל והיה באכלכם מלחם הארץ", הובא בב"י ובהגר"א סו"ס שכ"ז, ובחלת לחם (ו-כו) העיר בזה מדוע צריך לדרשא, ומאי שנא מתרו"מ דלא הוצרכו לדרוש, וי"מ דשאני תרו"מ שהחיוב על הדגן עצמו משא"כ חלה שהחיוב רק על העיסה ע"י גלגול, אכן, להמבואר בסוגיא דהפועלים פט:, שבדגן העיסה הוא שלב נוסף של גמר מלאכה, משמע דאחר שנעשה עיסה חל החיוב על עצם הדגן, וצל"ע.

כז. והרי"ף פסחים מו. כתב דהפרשה לאחר אפיה הוא דוקא לר"א שהסל מצרף לחלה, ותמהו הבעה"מ והר"ן מה הקשר בין הדינים, ובמאירי ותלמידי הרשב"א ור"י מלוניל כתבו לבאר, דלהחולקים שם על ר"א אי אפשר להפריש לאחר אפיה, וכמו בראשית הגז שלאחר שצבעו פטור, ורק ר"א שחידש צירוף סל, הוא גם חידש שאפשר להפריש לאחר אפיה.

ובהעמק שאלה (שאילתא ע"ג סק"י) ביאר דברי הרי"ף, דלרבנן אין לאחר את ההפרשה מזמן החיוב שהוא העיסה, אך לר"א שיש צירוף סל, נתחדש שיש עוד זמן חיוב בשעה שנעשה לחם, ויכול לדחות ההפרשה לזמן החיוב השני.

במחלוקת תנור מצרפן או סל מצרפן

כח. בפסחים מח: לר"א סל מצרפן ולר"י תנור מצרפן, ובירושלמי כאן מבואר דלר"י תנור ולא סל [ודלא כרש"י בפסחים שנחלקו רק בתנור], והטעם שתנור אין מצטרף לר"א, כתב בחלת לחם (ד-ו) דאינו כלי, (וכ"כ מק"מ שכ"ה-ה), וכ' שם בחלת לחם דלענין בית אם מצרף לחלה הוא פלוגתת בבלי וירושלמי ובדעת קדושים כ' דתנור אין מצרף משום דאינו מוקף מד' צדדין, ועי' בבאור הלכה ו-טז ובמנחת יצחק א-קט לענין תנור חשמלי א"ה כמחובר וכו', (וע"ע בזה במשפטי ארץ פרק ב' הע' 39). וע"ע בסמוך אות ל"א.

כט. וטעמא דר"י שאין הסל מצרף כתב השאלות (ע"ג) דהוא משום "דהוי לאחר אפיה, וראשית עריסותיכם אמר רחמנא, ודעת ר"א דאע"ג דליכא בעידן לישא ואיכא בעידן לחם מצטרף וה"ק קרא אי בעידן לישא אי בעידן לחם, וס"ל לר' יהושע כר"א, ומ"מ דוקא בתנור "דנגמר בו הלחם, ולר"א גם בסל, דסבירא ליה דבסל הוא גמר מילתא דלחם". וכע"ז כתב בחי' הר"ד פסחים בשם הרמב"ן, וביאר דלר"א הגמ"מ הוא בסל, דע"י חיבורן בסל הכיכרות משייכות. ולכאור' נראה דעת השאלות שיש בו ב' מחייבים, עיסה ולחם, אבל בדיוק לשונו אי"ז מוכרח, אלא כוונתו שיש בו זמני חיוב, שני זמנים שיכול ליתפס דין חיוב חלה בהלחם ולהיות טבול ומחוייב, ויתכן דהגדרה של שני זמנים הוא משום דחיוב חלה חייל ע"י מעשה גלגול ולכן צריך להגדיר מתי המעשה המחייב.

ל. וברשב"א חלה כתב דטעמיה דר' יהושע כיון שכבר נאפה אי אפשר עוד לצרף דמאי דהוה הוה, וקצת משמע דר"א חולק משום דפליג על יסוד זה, ודלא כהשאלות, וצל"ע]. ויתכן דאין כוונתו דהרשב"א שהתנור הוא מחייב חדש אלא כשיטתו דזמן החיוב הוא גם באפיה ולר"א גם לאחריה, אלא דסברת ר' יהושע שיש ליתן קץ וסוף לזמן החיוב, וכיון דהמחייב הוא עשיית הלחם, שוב אי אפשר לחייב אחר שכבר נעשה, וצ"ב לפ"ז טעמיה דר"א,

לא. ולהשאלות משמע דמודה ר"א דהתנור מצרף, ולפי מה שמשמע בירושלמי שלר"א אין התנור מצרף, (ע"ל אות כ"ח מש"נ בזה), כתב הרדב"ז לבאר (פ"ו הט"ז) "דנשיכה ליכא בתנור, ואי משום באכלכם מלחם הארץ לא נקרא לחם עד שיוציאו מהתנור ויהיה ראוי לאכילה", דרק משנעשה לחם חייל החיוב החדש של באכלכם מלחם הארץ, ויל"ע במה נחלק עם השאלות, דלתרווייהו יש חיוב חדש בשעת לחם, אך בשאלות משמע דגם בתחילת עשייתו בתנור יכול להצרף, וצל"ע.

לב. ולפי"ד הרידב"ז נמצא דבעיסות אין צירוף סל, רק בלחם, וכ"כ המנחת חינוך (שפ"ה) לדייק בספר החינוך, וכתב דבטור ושו"ע לא משמע כן אלא דגם בעיסות מצטרף. וע' רע"א סו"ס שכ"ד דלחם עם בצק אין מצטרפין.

עוד בגדר המחייב דצירוף סל

לג. דעת האור זרוע סי' רכ"ו בשם ר"י בר"א, והחינוך שפ"ה בשם רבו, והר"ד פסחים בשם הרמב"ן, דצירוף סל הוא דוקא כשרודה מן התנור מיד נותן לתוך הסל, וכן משמע ברש"י נדה ח. והאור"ז עצמו חולק על שיטה זו, וכן משמע ברא"ש ביצה פ"א סי' י"ג, וברמב"ם פ"ו הט"ז, וכ"ה סתימת הטור ושו"ע שמצטרף גם לאחר זמן.

לד. והנידון תלוי בכל מה שנתבאר, דלהשאלות דהחיוב ע"י גמר אפיה, הוא דוקא אם נותן כשרודה מן התנור, ולהרשב"א דעניינו צירוף בעלמא, יועיל גם אח"כ.

לה. יש נידון בצירוף סל שלא מרעת בעלים ואכמה"ל, ולכאור' להסוברים דסל הוא גמר מלאכת אפיה, אם הביאור כמו שהצענו לעיל דחיוב חלה חל ע"י מעשה של עשיית לחם ולכן צריך או גלגול או אפיה, ולפ"ז יהיה צריך דעת בסל, כמו שצריך לכאור' דעת לגלגול ואפיה, ועי' פ"ד מ"א אות ב'.

לו. יל"ע, לפמש"כ הגר"ח פ"ו מביכורים בדין נתינת מים לעיסה, שאין זה שעת חובה כלל, דאין זו עיסה, ומ"מ חשיב ראשית עריסותיכם לעניין שמועלת הפרשתה כבר, א"כ נימא דבכל עיסה קטנה יועיל הפרשה כיון שאח"כ יצטרף בסל, ומאי שנא מנתינת מים שאין כאן עדיין עיסה ונראה לכאור' שאין כאן צירוף לשיעור, והכ"נ בעיסה שיכולה אח"כ להצטרף בסל.

שו"ר דב"ז אינו, ולא מהניא הפרשה בנתינת מים אם אין כאן צירוף עדיין, דהוא משנה שלמה לקמן פ"ד דאין הפרשה קודם שהושלם השיעור, אכן צ"ב איך מצטרף מים וקמח אי ל"ח גלגול, ושמא הוא ע"י צירוף כלי, וצ"ע.

צירוף סל אי בעי נשיכה ונגיעה

לז. נחלקו בפסחים מח: אי לר"א סל מצרף דוקא בככרות של בבל שנושכות או גם בכל ככרות והכי נקטינן, ובירושלמי כאן נקטו כהצד דצריך נשיכה,

לח. ופי' הר"ש באופן א', דר"א בא להחמיר ולהצריך גם נשיכה וגם סל, וצ"ב מדוע ע"י נשיכה לא סגי להיות עיסה אחת, ולכאור' ע"י שבללן היטב יחד ודאי דאין צריך סל, וצל"ע מהו השיעור בזה. ואולי כל היכא שהיו עיסות ואח"כ חיבורן, לעולם צריך סל ולא מועיל חיבור, וצ"ע.

לט. ובאופן ב' פי' הר"ש דלהשיטה דצריך נשיכה, יש כאן קולא ע"י סל, שאין צריך נשיכה בעודו עיסה שראויה להצטרף לככר אחד, וע"י סל סגי בב' ככרות שנשכו בסל או בתנור, [לכאור' כוונתו במש"כ בסל, כשאינה עיסה, וא"י להתחבר לככר אחד, וא"כ לא משכח"ל לשיטה זו צירוף סל בעיסה רק לאחר או בשעת אפיה].

מ. וחדש לנו הר"ש דאעפ"י שיש סל צריך גם נשיכה, אמנם אין זו נשיכה העושה אותן לכיכר אחד, רק נשיכה שמועילה לחיבור, וצ"ב בתרתי מדוע צריך גם סל וגם נשיכה, ומהו ענין נשיכה כשאין נעשות לככר אחד, ולכאור' כוונתו עדמש"כ הר"ש בסוף פ"ג דמע"ש דאעפ"י שביין ותבואה חשיב מוקף ע"י סמיכות, בבצק אין מועיל עד שישך העיסות, והכ"נ בסל לא מהני לצרפן עד שיוסיף גם נשיכה, והוא ענין מיוחד בצורת הצירוף של בצק, אכן הר"ש שם דיבר על נגיעה ולענין מוקף, ולא על נשיכה, וצריך עיון בכ"ז.

מא. הגר"א בירושלמי ורא"פ ורש"ס מפרשים דלמאן דבעי ככרות של בבל אין הכוונה שצריך נשיכה בפועל, אלא שע"י שהככרות גדולות הוי כמו שנשכו זו בזו, או שראויות לישוך זו בזו, ובכה"ג מועיל צירוף סל, משא"כ בלחמים קטנים,

מב. ולכאור' ביאור שיטתם דצירוף סל הוא מטעם נשיכה, וכעומד לינשך כנשוך, ואין דין בפ"ע של צירוף סל, וצ"ע.

מג. נסתפק הר"ש בסל [לצורך לחיוב] אי בעי נגיעה, והביא מסוגי' דמנחות דיש כלי "מחבר" ויש כלי "מצרף", וי"ל ע"כ אם זה ב' גדרים וענייני צירוף, ועיי"ש ברש"י דאם הם נוגעין אזי הכף מחברן להיות כאילו הוי חד, ואם אין נוגעין אזי הכלי מצרפן כאילו הם נוגעין [שמ"ק].

מד. והנה לענין טומאה ודאי צריך שיהיו כחד, ולכאור' י"ל דנחלקו רק עד כמה מועיל צירוף סל, דמ"ד שא"צ נגיעה בא להקל דע"י כלי הוו כנוגעין - וכחד, ולמ"ד דצריך נגיעה אין הטומאה עוברת לכולן בלא נגיעה, ומ"מ לענין חלה דא"צ רק צירוף, צל"ע מדוע שיצטרך נגיעה, ומתבאר דגם בחלה צריך שיהיה ע"י הצירוף כאחד ממש, וזה ע"י נגיעה דוקא, וצ"ע. ולדינא פסק הגר"א דצריך נגיעה, וכן המשנ"ב תנ"ז-ז.

מה. וכתב המק"מ שכה"ד דאי צריך נגיעה א"כ הפסק מין אחד הפטור ביניהם מעכב הנגיעה, ובחלת לחם (ד-יז) כתב דאפי' למ"ד דא"צ נגיעה, מין אחר באמצע מעכב הצירוף והאריך בראיות, וכ' דלא יהיה עדיף צירוף סל על נשיכה, ולכ' סברתו תמוה, דבשלמא בנשיכה המין שבאמצע הוא המחברן, אבל בסל הרי הסל שמסביב הוא המחברן, ומאי נפ"מ אם ביניהם אויר או מין אחר וי"ל דצירוף סל הוא מועיל לדונן כאחד, וכשנ"ל מסוגיא דמנחות ואם יש הפסק באמצע הוא מעכב החיבור, וצ"ע. [ועיי' בר"ש פ"ג מ"ח כהחלת לחם].

וכ' שם דה"ה כלי שיש בו מחיצות פנימיות דאין מצרף מה"ט, והוכיח כן מרמב"ם (פסוהמ"ק יא-כא) ולהמק"מ הנ"ל חייב, ובענין כמה כלים בתוך כלי במשנ"ב תנ"ז סק"ז משמע דמצטרף, וע"י נגיעת הכלים זה בזה חשיב נגיעה, וע' בדרא"א פ"ו ה"ט בבה"ל שהאריך בזה, וע"י כיסוי מלמעלה מועיל, ונפ"מ בכ"ז בתוך מקפיא, ובלחמים שארוזין בשקית ניילון, וע"ע בשש"כ מב-לט דשקית ניילון גם חוצצת.

צירוף סל - לדין הפרשה מן המוקף

מו. הר"ש כתב בתירוץ הא' וכ"ה בתוס' נדה ו. דלא מהני סל ליחשב הפרשה מן המוקף, ובתרומה"ד סי' קפ"ט תמה דאיפכא מסתברא, והלא לענין מוקף מהני נגיעה אפילו במקפיד, משא"כ לענין חיובא בעיסות כשמקפיד לא מהני אפי' ע"י נשיכה, ועוד יש לתמוה בסברא דאם נחשב אחד לענין שמצטרף לחיובא, איך יתכן שאי אפשר להפריש ממנו מיניה וביה, והלא אחד הוא. ובמנח"ש כתב דהצירוף סל מועיל רק להחשיב שיש כשיעור להתחייב, אבל ל"ה כעיסה אחת, [וע"ד הרשב"א ודלא כהשאלתות], אכן זה תלוי במהחלוקת אי צריך נגיעה, והסוברים צריך נגיעה לכאור' סברת דע"י סל נחשב כולם כלחם אחד, וצ"ע.

מז. וביראים סי' קמ"ח [הובא בראבי"ה ועיטור ועוד] כתב להוכיח מכאן דצירוף סל מועיל רק לחומרא ולא לקולא. ובהעמק שאלה (עג-י) כתב דהיינו חומרא מדרבנן, ובישועות יעקב (תנז-ו) הבין שזה ספק וכתב לפ"ז דב' עיסות קטנות שנצטרפו ודאי דיכול להפריש מיניה וביה ממ"נ, דאם הסל מועיל לצירוף - מועיל אף לדין מוקף.

מח. אכן משמעות הר"ש וכל הראשונים שכבר זכרנו, דדין צירוף סל הוא דאורייתא, וכתב בחלת לחם דיל"פ כוונתו היראים רק לעניין מוקף, דלעניין זה יש להחמיר מדינא ולפמש"כ התוס' נדה ו.ו, והט"ז תנז-ב, דכשבא לצרף עיסות קטנות לחיובא סגי בסל בלא נגיעה וכשבא להפריש מב' עיסות גדולות מזו על זו - לא סגי בסל וצריך נגיעה, עכ"ד.

מט. ובדעת התוס' שם נחלקו, הט"ז סובר דעיסות קטנות שמתחייבות ע"י סל, יכול גם להפריש בלא נגיעה, והב"ח וחק יעקב מפרשים בדעת התוס' דגם עיסות קטנות מה שא"צ נגיעה הוא להתחייב, אבל כשבא להפריש צריך נגיעה. וכל זה צריך ביאור מהו הטעם להחמיר יותר לעניין מוקף,

נ. ואולי לענין מוקף שהוא דין במעשה ההפרשה, צריך נגיעה ליחשב שעושה המעשה גם בהעיסה השניה, או, דכיון דהפרשה היא נטילת החלה מתוך העיסה, שוב ל"ש צירוף סל, כי הוא בא להבדיל חלה מן העיסה ולא לצרף, וילח"ע דכל החילוק דהר"ש ותוס' שייך רק אי נימא דדין מוקף דחלה הוא כתרומה, אבל א"נ דיש דין מיוחד בחלה "ראשית עריסותיכם" שצריך שתהיה החלה חלק מן העיסה, וכמש"כ הריטב"א בנדה ו. [שבחלה משו"ה צריך נגיעה למוקף דלא כתרומה], לכאורה בזה אדרבא כיון שנצטרפו בסל לחיובא ודאי דמהני בזה להפרשה, וצ"ע.

נא. האם לדין מוקף צריך דוקא צירוף כלי: בשו"ע שכ"ה-ב כתב דסגי בשתייהן לפניו, ולא נזכר אפי' שיהיו בבית אחד, ובהגרא"א כתב שצריך שיהיה בבית אחד, עיי"ש באריכות, ובנקודות הכסף סי' שכ"ו דייק מסמ"ג וסמ"ק דצריך דוקא בתוך כלי, וכן משמע בשו"ע שכד-יב וצ"ע שסותר דבריו דסי' שכ"ה, וכן תמהו בית מאיר (שכ"ה-ב) ומק"מ (שכ"ה-יא)

ע' באריכות בבהגר"א שכ"ה-ח בירור השיטות בדין מוקף.

קפידא בצירוף סל

נב. במשנה פ"ד מ"א דאין מצטרף עיסות במקום שמקפידין, ופי' הר"ש והרשב"א (חלה ש"ב) והרא"ש סי' י', דהוא בין בנשיכה ובין ע"י צירוף סל, [וכ"כ בתרוה"ד קפ"ט ובנקוה"כ סי' שכ"ו], ומשמעות דבריהם [וברשב"א כמעט מפורש] דלא שנא צירוף סל בעיסות או צירוף סל בלחם. וכ"כ להדיא במאירי במשנתינו, וכן נקטו הישועות יעקב תנז-א, ויד אפרים. וע' באריכות בחלת לחם ה-טז, שחקר אם הקפידא שלא יתערבו או שלא יגעו.

נג. אכן יש בזה מחלוקת, והפמ"ג (תנז"ז מ"ז א) נסתפק שמא בצירוף סל כיון שאין קפידא על הנגיעה, רק שלא יתערבו, מצטרף גם ב' מינים, וחזר בו מדברי הרשב"א הנ"ל, אבל הבית מאיר (תנז"ז א, סק"ח) כתב דכשאין קפידא בנגיעה מצטרפין, וכן נקט במקור חיים תנז"ז דחמץ ומצה מצטרפין, וצ"ע לדינא בב' מיני עוגות שנצטרפו בכלי, ונוהגין שלא לחוש, וצ"ע.

נד. והנה הר"ש במשנתינו חידש דקפידא מהני גם לעניין מוקף, והנה לעניין מוקף אין זה תלוי בתערובת להיות עיסה אחת, אלא דבעינן שיהיו עכשיו ביחד, וחידש הר"ש דכשמקפידין שלא יגעו אין נחשבין כנמצאים ביחד, ולכא' כל זה שייך רק במקום שמקפידין על הנגיעה, אבל במינים של לחם שכבר נאפה, שאין קפידא בנגיעה, אין מקור שלא יצטרף, וא"כ י"ל שכל מש"כ הר"ש דמבמקפידין אין צירוף סל הוא בכגון קפידא דטומאה או דעיסות שמקפידין שלא יגעו, אבל ב' מיני עוגות מצטרפין, וצ"ע לדינא.

צירוף שלא מדעתו

נה. ל' הרא"ש (הובא בשו"ע וט"ז תנז-א) דיש לחוש שמא יצטרף אח"כ בסל ולכן יקפיד מעיקרא לצרף ולהפריש, ומבואר דמתחייב אעפ"י שלא נתכוין לצרף ולהתחייב, אכן עדיין יתכן שצריך לכוין לעצם הצירוף, וצ"ע, (ע' דע"ק ומק"מ שדנו בזה), ובתור"פ פסחים מח: בשם הר' יחיאל כתב דמה שאופין כמה פשיטאות בערב שבת ואח"כ נותנים את כולן בתיבה אחת אין מצטרפין כיון שאין בדעתו לצרפן, ודלא כר"ש והרא"ש. ובחלת לחם (ד-ג) כתב דכמו שמועיל מירוח ע"י נמלים הכ"נ צירוף סל, ויש לחלק דחייב חלה צריך דעת האדם לעשות עיסה דהעשייה מחייבת, וגם אם צ"ס הוא רק לצרף לשיעור מ"מ צריך דעתו לצרף, משא"כ מירוח שהוא עניין מציאות דגמר מלאכה.

נו. ומסופקני זה עידן, בגלגול שלא מדעת אדם, שנתגלגל ע"י קוף, אם מתחייב או דצריך מעשה עשיית לחם ע"י אדם, ואם נימא כן, יהיה נפ"מ גם בדין צירוף סל בכה"ג, ונאמר, דאם כל הדין צירוף הוא רק להתחייב [וכהרשב"א], י"ל דיצטרף שלא מדעת, אבל אם כהמפרשים דהצירוף הוא כעשיית העיסה א"כ יצטרף דעתו דווקא, [עויל"ע בלחם שנאפה ע"י שוען חשמלי ד"ל דעדיין פטור וכשיצטרף בסל ע"י בר דעת יתחייב, אכן מסתברא דאם הי' עיסה כשיעור ולא נתחייב דשוב לא יצטרף לחיוב].

צירוף סל ע"מ לחלק

נז. החלת לחם (פתיחה סי' ה') ותורת הארץ (ד-ק) כתבו דפטור, ואעפ"י דבעינן לחלק בעודה בצק, כ"ז כשבדעתו לאפות, שאז לא איכפת לן שאחר האפיה יחלק דכבר נעשה לחם בחיוב, אבל כאן שכל הצירוף הוא לאחר אפיה, ובדעתו לחלק מיד, מסברא יש לפטור, עכ"ד. והקשה החלת לחם מהמנהג במצות מצוה שמצרפין ומפרישין ומחלקין, וכתב דבאדם אחד ניחא דאין קפידא בחלוקתו, אכן בב' אנשים יש להחמיר דהוי כעמ"ל.

נח. ובמנחת שלמה ס' ס"ח כתב ד"ל שכל דין ע"מ לחלק הוא בבצק, ויסוד הפטור הוא מה שבדעתו שבשעה שיעשה לחם שהוא עיקר חיובו כבר לא יהיה העיסה כשיעור, משא"כ כאן שכבר הוא לחם וחיובו עכשיו, מיד כשנצטרף חייב, [דהרי כאין שיעור לצירוף וסגי ברגע אחד - פמ"ג תנז"ס סק"ב]. ויש לבאר עוד, דאפי"נ דהשיעור - והפטור דעמ"ל הוא בהעיסה עצמה, ולא קשור חלות החיוב להלחם שאח"כ, מ"מ, כל מה שמועלת מחשבתו לפטור הוא, דכיון שבדעתו לחלק א"כ אין הצירוף של העיסה עכשיו כצירוף לצורך לחם, אלא הצירוף הוא זמני, וזה ודאי דעיסה שלא לצורך לחם פטורה, וכ"ז בעיסה, אבל בלחם מכיון שנצטרף נתחייב. וזולת א"נ דפטור דעמ"ל הוא בעשיית הגברא, דכשבדעתו לחלק לא חשיבא עשייתו אחר דבדעתו הוא שלא יהיה כאן עיסה, ולפ"ז א"נ דגם בצירוף סל הוא עדיין זמן העשיה, יועיל עמ"ל לפטור.

נט. ובדעתו לחלק ואח"כ לצרף בסל כתבו הצ"ח ובית אפרים דחייב, ואעפ"י שהצירוף הוא לאחר האפיה, ולכאור' כ"ז ניחא אם צירוף סל הוא צירוף של העיסה, וכהרשב"א דעדיין אפשר להצטרף, אבל אי כהמבארים שהוא חיוב אחר, דמשכח"ל חיוב בשעת לחם, א"כ העיסה עדיין היתה ע"מ לחלק, והצירוף שאח"כ הוא יצירה חדשה, אמנם כבר נת' דאי"ז נכון לומר שהוא דין חיוב אחר, וכוונת השאלות הוא רק שיש ב' זמנים שיכולין לקבוע החיוב.

צירוף סל בחלת חו"ל

ס. הט"ז בית מאיר והגר"ז כתבו דאם נצטרף בסל יכול לאכול ואח"כ להפריש מאחת מהן, אבל דעת המשנ"ב (תנז-ו) דחלת חו"ל שאוכל ואח"כ מפריש, כ"ז כשהיתה עיסה, משא"כ כשנתחייב ע"י צירוף סל, חייב להפריש מעיקרא, כיון שהוא מעיסות חלוקות ל"ה כחיבור גמור להקל לאכול קודם הפרשה, [וכן בכל ב' עיסות גדולות שמפריש מזו על זו צריך מוקף גם בחלת חו"ל, ורק בעיסה גדולה שנתחלקה א"צ מוקף], והוא מהחק יעקב, וכ"כ באריכות במקור חיים.

סא. וצ"ב דלכאור' ע"י הצירוף סל נעשה כעיסה אחת, ומבואר כנ"ל בחילוק דהר"ש שלענין הפרשה לא חשיב כעיסה אחת, רק לענין חיובא, עיין מש"כ שם.

ועדיין צ"ע דגם בתרומת חו"ל דינא הוא דאוכל ואח"כ מפריש, והיינו בנתמרחו בגורן אחד, אעפ"י שלא היו עיסה אחת, ומי גרע צירוף סל לחייב, ממירוח בגורן אחד, מנח"ש.

כמה פרטי דינים

סב. נחלקו הראשונים בתנור, לרמב"ן ורא"ש מצרף ולרמב"ם לא וכן פסק הגר"א, והב"י כתב דבחלה דרבנן בזמה"ז יש להקל. ותנור השמלי שלנו תלוי בסברות מדוע תנור פטור, אי משום מחובר לקרקע או משום דאינו עשוי לאחסון רק לאפיה, או משום דעדיין לא נעשה לחם עד שיצא ממנו, או דפתוח מצד אחד, כל סברות אלו נזכרו בפוסקים.

סג. מקפיא מעל מ' טאה נסתפק במקדש מעט (סק"ט) א"ה כלי לצירוף סל, ובדר"א ו-טז בבה"ל הוסיף צד להקל שהוא כמחובר, ונהגו להפריש בלי ברכה.

ארון קבוע בקור נקט בחלת לחם (ד-ו) דאין מצרף, והמק"מ חולק וראייתו דגם בתנור מחובר נחלקו התנאים. (ולחח"ל נחלקו רק בתנור תלוש). ובספר קדושת לחם (בפסקי חלה לרשב"א) הקשה מנא להו לפוסקים דצריך בלי, אטו יש איזה מקור להאי דינא, הרי הכל מסברא, וא"כ מה לי לצרף בתלוש או במחובר.

סד. אם יוצאים לחמים מעל דפנות הסל כתב הרמ"א דאין מצטרף, ובבה"ל כתב שיכנסו במפה ויצרף, ובדיעבד א"צ להפריש שוב. וכיסוי מפה בלא סל נחלקו הטור והש"ך, עבה"ל תנ"ז.

סה. ספק הש"ס בדף בלא לבזבזין פסק השו"ע להקל בדרבנן, וכ' הפמ"ג דכן להיפך אם הפריש ואח"כ נכנס לתוך כלי דפטור, ובחלת לחם (ד-יא) דמ"מ אין לעשות כן לכתחילה דאין לעשות סד"ר לכתחילה

סו. העיר הרמ"ש נ"י דבכל ספיקות בצירוף סל, אם אח"כ צירף חלק מן הלחמים בסל אחר, לא יוכל להפריש בברכה לפי דעת המקו"ח שמה שהיה עיסה אחת והפריש מחלק אחד נפטר הכל אפי' שלא מדעתו, אכן אי"ז נכון לפי"ד המקו"ח עצמו, שדוקא בעיסה אחת איתא להאי דינא, אבל בצירוף סל ל"ה כעירסן יחד, ומועיל רק לחיוב ולא להפרשה, ולפ"ז אין מקום לחו"ש להנ"ל.

סז. בענין ספיקא דרבנן בחלה, שפסקו הרמב"ם והשו"ע להקל בספיקא דלבזבזין, אמנם עי' ש"ך ש"ל סק"ח דבכל ספק חיוב בזמה"ז יש להפריש בלא ברכה, וצ"ע אם כוונתו גם בכה"ג דהשו"ע, [עיי"ש בגדוה"ק]. עוד חקשו מהשו"ע ש"ל-ד דספק נתגייר קודם הגלגול יפריש בלא ברכה, ותי' דס' במציאות יש להחמיר משום דשיל"מ, ורק בספיקא דדינא יש להקל, גדוה"ק.

עוד כתב הפמ"ג (תנ"ז מ"ז א') דכשנתחייבו בסל, ויש עליונות שיוצאות מהיקף מחיצות, שנחלקו הראשונים אי מצטרפות, א"י להפריש מהעליונות ולפטור התחתונות, כיון שיש חזקת חיוב ול"א בזה סד"ר, והב"ח"ל ד"ה שיתן הכריע להקל בזה.

משנה ה'

הפרשה קודם גלגול, ובתרו"מ קודם מירוח

א. כ' רש"י וראשונים קדושין מו: דהטעם שא"א להפריש קמח משום דכתיב ראשית עריסותיכם, ולא שייך הפרשה בקמח.

ב. והר"ש הקשה מ"ש מתרומה דכתיב בה ראשית דגנך, והיינו מירוח, ומ"מ מועיל הפרשה קודם למירוח, וביאר הרשב"א קדושין להקושיא, דעל כרחין דהא דכתיב ראשית דגנך הוא רק למצוה, או, דכל האי קרא דראשית דגנך לא נאמר רק לענין חיובא ולא לענין הפרשה, וכמו"כ נימא לגבי חלה.

ג. הר"ש תירץ דבתרומה יש ריבוי דיכול להפריש קודם מירוח, וכן אי' בירושלמי סוף"ק דתרומות להך טעמא דהר"ש, והקשה הריטב"א קדושין דנילף חלה מתרומה.

ד. ויש מתרצים עפ"י ד' הגר"ח שחידש דתבואה שהביא שליש הוא זמן החיוב שלה, משא"כ בחלה לא בא זמן החיוב עד שעת גלגול, ואנ"ה יש לומר דמשו"ה ליכא למילף מתרומה לחלה, דשאני תרומה דגם קודם מירוח הוא שעת חיוב, ומשו"ה שייך בה הפרשה, משא"כ בחלה.

ה. יש להסתפק בעיקהנ"ד, האם מסברא לא שייך הפרשה קודם חלות החיוב, או דאין זה מוכרח, ויתכן הפרשה גם קודם חלות החיוב, אי לאו דילפינן דהפרשה בעינן מראשית עריסותיכם דוקא.

ו. ומדברי הר"ש משמע דבעיקרון שייך הפרשה גם בלי חיוב, מדלא תירץ על קושייתו דבחלה אין מתי להפריש קודם גלגול, והוצרך לומר דשאני תרומה דגלי קרא.

ז. ויש כמה דוגמאות לזה דשייך הפרשה בלי חיוב, האחת הוא לפי דעת הראשונים שהשוו זמנים דתרומה וחלה וכדלהלן בסמוך, ולפי דעתם א"צ לחידוש הגדול של הגר"ח דאיכא לעיקר החיוב דתרומה כבר בשליש, והפשטות בראשונים הוא דאין עדיין חיוב כלל ומ"מ מועלת הפרשה [כיון שיש חפצא הראוי לתרו"מ או לחלה, וקודם שליש ונתינת המים אין את החפצא הראוי].

עוד דוגמא דעת הראב"ד [הובא בכפ"פ ג-ה] דבפירות האילן אין חיוב תרו"מ ואם הפריש הוי תרומה ד"ת. וב"ה בפירות עכו"ם לרבנן קדושין מא: , וב"ה לדעת הגר"ח בנתינת מים דחלה שמועיל הפרשה קודם החיוב. וצע"ג בכ"ז.

ח. ברש"י קדושין ס"ב כתב דל"מ הפרשה במחבר משום דהוא קודם דיגון, והקשו התוס' הרי מועיל הפרשה קודם דיגון בהקדימו בשבלין, ובמקדש דוד ובבית יצחק (יו"ד ח"ב קי"ז) תירצו דס"ל לרש"י כהר"ש דהא דמועיל הוא מילפוטא וריבויא דקרא, ונתרבה רק בתלוש ולא במחבר, ובמחבר הדרינן לעיקר הסברא דלא מועלת הפרשה קודם החיוב, וזה לפי הצד שהוא מסברא, ועמשנ"ל לצדד דאינו כן.

ט. הרמב"ן מתיר קו' הר"ש דלעולם שוין תרומה וחלה, וגם בחלה אפשר להפריש קודם הגלגול - משעת נתינת המים, וזהו כמו תבואה שהביא שליש, ומה דבקמח לא מועיל הפרשה הוא כמו בתבואה קודם שהביא שליש.

י. ובלשונו דהרמב"ן כתוב דבאמת יש להמיעוט שכתב רש"י, ראשית עריסותיכם - ולא קמח, ראשית דגנך - ולא קודם שליש. ולא נתברר בדבריו, אם סמך על הדרשא שהביא הר"ש לגבי תרומה, ומינה ילפינן גם לחלה, או דמסברא ידענו כל זה, שהמיעוט דעריסותיכם ודגנך לא בא למעט אלא קמח וקודם שליש, ואם כן הוא צל"ע מנלן ומה הסברא בזה.

יא. ועיקר הרמב"ן שהשווה ג' זמנים בחלה ובתרומה, הוא דלא כדברי הגר"ח שכתב לחלק ביניהם, ולדעת הרמב"ן יש לעיין אם שעת נתינת המים היא כהבאת שליש דתרומה, א"כ יחול בה פטור הקדש והפקר, וכה"ק הגר"ח, וע' בחזו"א ובאבי עזרי משכ"ל, ובכ"ז ית' בעז"ה לקמן רפ"ג.

מפריש קמח ע"מ שיחול לאחר שתיעשה עיסה

יב. היראים (קמ"ח) מיישב לקושיית הר"ש, שבאמת גם בתרו"מ אי אפשר להפריש קודם מירוח, רק כשאומר שיחול לאחר מירוח, והכ"נ בחלה מועיל [וכמבואר בשו"ע שכז-א]. והאחרונים הרבו עליו קושיות ע' אוצמה"ת 11.

יג. ולעיקה"ד שכ' הטושו"ע דמועיל הפרשה לאחר שיעשה עיסה, יסוהנ"ד בקדושין סב: פירות ערוגה זו לכשיתלשו, וע' בבהגר"א שכז-א דכאן מועיל לכו"ע משום שבירו ללוש ולהפריש, ויסודו מהתוס' נזיר יב:

וכתב הב"י דלפ"ז ה"ה דמהני לעשות שליח על קמח שילוש ויפריש, והבית מאיר חולק דלא מהני אלא מעיסה על קמח או מקמח על עיסה, אבל מקמח על קמח [דדמיא למן המחבר על המחבר לכשיתלשו שניהם], אין מועיל ודחו דבריו בגידוה"ק ובחי' הגרש"ש, ויסוהנ"ד הוא בדברי התוס' נזיר יב. דאשה עושה שליח להפריש, וע' בחי' הגרש"ש (בשו"ת סוף קדושין) שהאריך בביאור דברי התוס' אימתי מועיל שליחות להפרשת חלה בקמח, ובחזו"א לקוטים (ו-ג) ובחי' הגר"ז נזיר.

יד. ויל"ע בהפרשה בעודו קמח, אי חשיב מן המוקף, לענין העיסה שתתגלגל אח"כ, ובמק"מ נקט דצריך לומר שיחול בשעה שיהיה מוקף העיסות, אכן צל"ע, דבמפריש מעיסה על קמח לכאור' אין המציאות שמתחברים אח"כ, [דמיירי בעיסה שכבר חייבת, וגם הקמח יהיה אח"כ עיסה כשיעור], ומכאן דייק המק"מ דלא מיירי הפוסקים במפריש מעיסה על קמח, וצ"ע.

וע"ע להלן פ"ג מ"א מאות נ"ה.

גול ביד כהן

טו. פי' הר"ש משום שנתן לו בטעות, וצ"ע, דבקדושין מבואר דהוא משום תקנה וחשש תקלה, וכמ"ש הריב"מ"ץ והרא"ש,

טז. והנה הראשונים בקדושין הקשו, דלמאי דמסקינן שטועה המפריש וסובר דעיסתו מתוקנת, ומה שאין מפרישין קמח הוא משום טירחא דכהן והכהן מחל, א"כ סוף סוף כיון שהאמת שעיסתו אינה מתוקנת א"כ מעיקה"ד הוא טעות וגזל, ומדוע הוצרך הש"ס לחשש תקלה, ועיי"ש בתורא"ש, מהרש"א ומהר"ם ופנ"י,

ורמב"ן וריטב"א תירצו דאה"נ, ולמסקנא הוא טעות וגזל גמור, ומה שהוצרך הש"ס לטעמא דתקלה הוא רק לבאר מדוע לא אמרו תרומה ויחזור ויתרום, ולפ"ז מובן דברי הר"ש.

וע"ע בט"ז שכו"א שחילק דבבעה"ב ע"ה הוא גזל גמור ובת"ח הוצרכו לתקנה.

ואסורה לזרים וכו'

יז. א"ל אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים ואית דגרסי תיקן לעצמו וכו', ומבאר האור שמח (גרושין א-יז) דהזקן סבר שאין איסור בדבר, ונחלקו ב' הלישנות אם נענש, ותלוי בהנידון אם איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה, וכ"כ באתון דאורייתא כלל י'.

יח. והא דללישנא קמא תיקן לאחרים, התוי"ט ביאר שהם שוגגין והוא מזיד, [והיה צריך לחוש לדעת חבריו], והפיה"מ וריב"מ"ץ כתבו דעוונם תלוי בצווארו.

יט. והשנו"א מתקן הגירסא דאינהו אכלו מתוקנין, ומפרש דהוא אכל כדי ללמד להמון שאין זו חלה כלל [וע' תוס' שבת ד., וריטב"א ערובין לב.], בדין חטא קל להציל אחרים מחטא חמור, ועיי"ז הם ניצלו מחטא חמור ואכלו מתוקנין.

כ. לאית דתנו תיקן לעצמו וקלקל אחרים, גיר' הר"ש דסברי פטורה וחייבת, והיינו דהכשילן, [וזה א" שכפיה"מ דבסמוך, שהאיסור דמשנתינו הוא על החלה שהפריש בשניה, ולכן תלוי בפטור וחיוב], וגירסת הרא"ש והגר"א דסברי מותרת והיא אסורה, דלא קאי על חיוב חלה אלא על האיסור דרבנן לאכול לזרים.

כא. הפיה"מ מפרש ואסור לזרים דלא קאי על הקמח כולו, רק על החלה שיפריש לאחר שילוש, וקמ"ל דאעפ"י שכבר הפריש מעיקרא בקמח, מ"מ החלה השניה שמפריש אסורה לזרים. וצ"ע מאי ס"ד שתהיה מותרת הלא ההפרשה הראשונה אינה כלום. כוונתו דיש לחוש שכיוון בהפרשה דהקמח, שיחול לכשתתגלגל, ואיי"ז משמע בדבריו, וצע"ג.

כב. ורבנן שחלקו על ר' יהושע, יוצא לפי"ד הרמב"ם שסוברים באמת שהחלה השניה מותרת לזרים וצע"ג כנ"ל.

כג. ובחלת לחם (ו-א) פירש באופן מחודש, דטעמא דרבנן הוא דאחר שהפקירוהו ב"ד ואמרו גזל ביד כהן, הו"ל כהפקר הפטור מן החלה. והנה הפקר פוטר רק בשעת גלגול, וצ"ל דכוונתו דכל זמן שהקמח ביד כהן ולא

החזירו לבעלים, גדרו הוא כהפקר, ועדיין לא זכה בו הבעלים, אבל אם כבר זכו הבעלים הרי נתגלגל ברשותם, וצ"ע.

כד. ולפי' הרמב"ם צ"ע למ"ד דתיקן לעצמו וקלקל לאחרים, איך יתכן זר שאכל חלה ותיקן לעצמו, וצ"ל לדעתו הוא מותר, אבל קלקל לאחרים שהיו צריכים לחוש לדעת החולקין.

משנה ו'

שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש

א. וכתב הש"ך (שכ"ד סק"ב) דחלה בגי' מ"ג, וה' דחלה, שנתוסף אות ה', הוא כנגד חומש ביצה, ודצ"ב, וביערו דבש ביאר (ח"ב דרוש ד'), דשורש תיבת חלה הוא מלשון חילול, שמחללת ומחלשת כח העיסה כשניטלת ממנה, ומניינה מ"ג, כשיעור הביצים של העיסה שמחלשת, וכתוב ואולם לזו שם העיר לראשונה, וביאור תיבת לזו הוא מלשון ילוז, הבדלה והפרשה, [וקאמר קרא דיעקב קראו בית - שיוכלו אנשים לבוא בבית ד', ואולם מעיקרא סברו שהמקום שמו לזו - מופרש ומובדל], ולפ"ז יש להקשות דהיה לקרוא לחלה בשם לו"ז שמניינה ג"כ מ"ג, והוא מורה יותר על עניין הפרשה, אך לכן קראתה התורה בשם חלה לרמוז ע"י אות ה' [שנוסף על עיקר השורש] לעוד חומש ביצה. עכ"ד.

ב. דעת ר"י בעדיות דבעינן ה' רבעים ועוד, ופרש"י (שבת טו.) דטעמו משום שביצים של מדבר גדולות היו יותר משלנו, ולפ"ז יל"ע בטעם רבנן שחולקין, ובשו"ת חת"ס [או"ח קפ"א] כתב דס"ל דאזלינן בתר ביצים שלנו, משום דטעמא דעיסת מדבר שהוא שיעור סעודה, ובזמנא דה"ז עם הביצים פחת גם שיעור סעודה שלנו.

ג. הר"ת בתוס' ערובין פג: מבאר טעם ר' יוסי דס"ל דשיעור עיסת מדבר הוא מה שנשאר למאכלו לאחר ההפרשה, וא"כ קודם הפרשה היה יותר. [ולפ"ז שיעור ועוד הוא משהו, דמה"ת מהני להפריש משהו, אכן בריטב"א ערובין משמע דשיעור ועוד הוא אחד מכ"ד, ואולי ס"ל דיסוד שיעור זה מדאו' וכמשי"ת להלן].

ד. הראב"ד (הובא בארחות חיים לוניל) מבאר דצריך ועוד, משום שהנשים רגילות להשאיר מעט מן הקמח לצורך קיטוף, ושמא אדהכי והכי יחסר השיעור. וע' להלן אות ט"ו. ובפירוש הראב"ד עריות כתב דלא נחלקו ר"י ורבנן בהשיעור כלל, רק בחשבון הקבין לפי מקומן, עיי"ש.

ה. בפלוג' ב"ש וב"ה ע"ע בתוס' שבת טו., והר"ת הביאו הר"ש, פירש טעם פלוגתייהו, אי אזלינן בתר שיעורא דנחתום או דבעה"ב, ובעינן עיסה שתהיה החלה מופרשת ממנה כשיעור נתינה, ובעיק"ד יש לתמוה טובא הרי השיעור אחד מכ"ד או אחד ממ"ח הוא דרבנן כמו שכתב הרמב"ם פ"ה ה"א, ובספרי פרשת שלח איתא דשיעורא מדאורייתא כתרומה גדולה, וא"כ איך קבעו שיעור העיסה להתחייב, לפי הנך שיעורין דרבנן.

ו. והר"ש פירש דהך שיעור דקב וקביים הוא מדרבנן, אבל מדאורייתא צריך יותר, ולא פירש מהו השיעור מדאו' וצ"ע. ודברי הר"ש צ"ע, אם מדאורייתא השיעור יותר גדול, א"כ לא יפטר בהפרשה דשיעור דרבנן, ואם אכ"כ, יצטרף בסל יתחייב מדאורייתא, וצ"ע.

ועיק"ד הר"ש שכתב דהוא מדרבנן כיון שהנך סברות בעלמא, וס"ל דהנך סברות הם דרבנן, וצ"ב מדוע, ולא משמע בדבריו שהוא משום דשיעור כ"ד ומ"ח הוא דרבנן, וצ"ע בכוונתו.

ז. ואולי י"ל בעיק"ד הר"ת דס"ל דהנך שיעורי דאחד מכ"ד ומ"ח הוא מדאורייתא, ויש לחלק בזה דלענין להפקיע הטבל סגי בחיטה אחת, אבל לענין מצוות נתינה צריך מדאורייתא שיעור נתינה וכמו שכתב בנובי"ת יו"ד ר"א, והאריך להוכיח כן. ובכתב והקבלה פרשת שלח דייק מהכתוב דיש ב' דינים, חלה תרימו הוא כ"ש לחלל העיסה, ואידך קרא תתנו תרומה הוא מצות נתינה כשיעור.

ועדיין יל"ע דמה עניין שיעור נתינה, לשיעור העיסה להתחייב, שזהו דין טבל שנפקע בהפרשת משהו, ובפשטות י"ל, דחיוב חלה שונה מחיוב תרומה, דתרומה מתחייב כל מה שגדל הואיל ועתיד לבוא לגורן ושם יהיה שיעור נתינה אבל בחלה שהחיוב חל בעריסה, דין הוא שלא יחול חיוב רק על עריסה שיש בה שיעור נתינה.

ח. ואולי י"ל עוד, עפ"י המדויק בסח"מ להרמב"ם, דבמצוה קכ"ו כתב דמצות תרומה הוא להוציא תרומה גדולה, ובמצוה קל"ג כתב שנצטוו להפריש חלה מעריסותינו וליתנה לכהן, ומדויק דבחלה הנתינה הוא מעיקר המצוה טפי מתרומה, ולפ"ז מובן שזה קובע השיעור שמתחייב, ועוד יש ליישב בזה מה שהקשה הגר"א של"א-לה בסתירת דברי הרמב"ם, שכתב דבתרומה בזמ"ז סגי במשהו, ובחלה כתב להפריש אחד ממ"ח, ולהנ"ל י"ל דבחלה שעיקר מצוותה משום הנתינה, לכן צריך לעולם להפריש כשיעור, וצ"ע.

ברין סובין ומורסן

ט. הרא"ש פירש דמורסן עבה יותר מסובין, ורש"י שבת עו: כתב דסובין הוא העבה. ובמתני' ניטל מורסנן, לרש"י לרבנותא נקט, ולהרא"ש, כ' המאירי פסחים לו: דדוקא מורסן, אבל סובין שהחזירן מצטרפין, אבל הרשב"א בהל' חלה (א-ב) והשאלות (עג) כתבו דלא שנה.

י. הם ושארן, כתב בהון עשיר דיש כאן חידוש שהשארן מצטרף כולו לשיעור חלה, אעפ"י שיש בו גם מים, ובמנחות נג: נחלקו בזה לענין שאור דמנחות, וכ' בדבר שאול די"ל דלענין חלה לכו"ע מצטרף דעריסותיכם מיקרי, ובחור"ב כ' דלענין חלה לכו"ע אין מצטרף.

עוד דייק בהו"ע מלשון שאורן דדוקא שאור ממין חיטין מצטרף עם עיסת חיטין, ולא שאור שנעשה משעורין. ובשנו"א הקצר כתב דשאור שניטל מתוכה והוחזר אין מצטרף, וצ"ל דכוונתו לאחר שכבר הוחמזה העיסה.

יא. בסוגיא דשבת הקשו מ"ש דלענין הוצאה אין המורסן מצטרף לשיעור, ומשני דלענין חלה שאני שכן עני אוכל פיתו בעיסה בלוסה. ופרש"י דלענין חלה שפיר מיקרי לחם הארץ, אבל לענין שבת בעינן מידי דחשיב. ומשמע לכאור' לפ"ז דגם אם עשה לחם, אינו חייב בשבת.

יב. אכן התוריד שם כתב [וכן בראש יוסף], דלענין שבת נמי אם עשה לחם ודאי דהוי אוכל חשוב, ורק בעודן חיטין וקמח אין הסובין והמורסן מצטרף וכל החילוק הוא בין לחם לחיטין.

יג. ובאמת מסתברא דגם לרש"י אם עשה לחם דחייב, דעכשיו הוא אוכל, וכל המיעוט דסובין ומורסן הוא בעודן חיטין, וא"כ צ"ב מה הוצרך רש"י לחלק בין שבת לחלה הרי גם בשבת אם עשה לחם חייב. עוד צל"ע גם להתוריד דמסתברא דלענין שבת גם אם הוציא המורסן והחזירו ועשה לחם, מצטרף לחיובא, דמאי איכפת לן בהלחם עכשיו אם המורסן יצא וחזר, וא"כ אכתי תיקשי מאי שנה בזה לענין חלה דפטור.

יד. ונראה דיש חילוק בין שבת לחלה, ובשבת אם עכשיו זה לחם לא איכפ"ל איך נעשה אבל בחלה הדין שיעור הוא על הקמח, וכמשי"ת להלן מהרשב"א, ויסוד הדבר הוא דבעינן מעשה עשיית עיסה בחיובא, ושיעור הקמח הוא דין בעשיית העיסה, [אשר על כן הדין שיעור הוא בקמח, ולא בהעיסה], ולכן אם יצא המורסן וחזר זה מגרע בחיוב, דאעפ"י שהלחם לבסוף הוא אותו לחם כמו אם היה המורסן ולא פירש, אבל הקמח שהחזיר לתוכו מורסן מיגרע גרע, וחסר בשיעור דהקמח.

ולכן גם לפירש"י אעפ"י דלענין שבת כל דהוי לחם חייב, אבל בחיטין בעינן חשיבותא ואין המורסן מצטרף, ולפ"ז הו"א דה"ה בחלה כיון דהדין שיעור הוא בהקמח א"כ לא יצטרף המורסן, ולכן חילק רש"י דמ"מ חשיב לחם הארץ, ולא דמי לשבת, ודוק.

טו. ולפ"ז יש לדון גם לקולא, וכגון לענין מש"כ הראב"ד דיש להוסיף על חמשת קבין כיון שנחסר ע"י הקיטוף מהשיעור, ולהמתבאר יל"ב בטעם החולקין, שאין צריך להוסיף על השיעור, ומשום דעיקר השיעור הוא בהקמח, ואם כן הוא הדרך שמתחסר מן הקמח בשעת הקיטוף, לית לן בה, כיון דזהו דרכו, וצ"ע. וע"ע להלן אות י"ט, כ"ב, בסברא זו.

ניטל מורסנן וחזר לתוכן

טז. יסוה"ד הוא שאין זה דרך עיסה. ונחלקו בירושלמי, דעת רשב"ל דהוי לכה"פ כאורז, שמצטרף ונגרר, ומחלוקת תנאים אם מצטרף להשלים השיעור, ודעת ר' יוחנן דגרע מאורז, כיון שאינו דרך עיסה בכה"ג. וכמ"ש הרמב"ן בהל' חלה דדרך עיסה להוסיף אורז לחיטין, ומשא"כ במורסן, וע"ע בדברי יחזקאל פ' י"א בדין זה.

יז. ונסתפק בבהגר"א האם לר' יוחנן כשיש שיעור מלבד המורסן חייבת, או"ד דאפילו אם יש שיעור - כל שהחזיר המורסן לתוכה אין זה דרך עיסה ופטורה. וכ"כ ב' שיטות בזה בתשב"ץ. אכן הרשב"א כ' דאם יש שיעור חייב, והוכיח מעיסת הכלבים, דלריש לקיש היינו ע"י מורסן, והיינו בכה"ג דמתני' שנטל המורסן והחזירו, ומ"מ מבואר שם דחייבת בחלה, עכת"ד. ופברת הפוטריין צ"ע, מדוע פוטר ניטל וחזר כשיש שיעור, והרי אם לא יצא מצטרף המורסן לחיובא, ואיך יגרע כשיצא וחזר, אם יש בצק כשיעור, ונראה מוכח מדעה זו שיש דינים במעשה הגלגול, ובזה י"ל דכשעשה שלא כדרך עיסה דל"ה גלגול המחייב, וצ"ע.

יח. הרי"ף כתב בפסחים לו: דיוצאין בפת הדראה היינו פת סובין, וכ' הרא"ש בשם רש"י דאפילו כולה סובין יוצא יד"ח, [וצ"ל דבאין לידי חימוץ - מג"א תנ"ד], והרמב"ם פ"ו ה"ב מחו"מ כתב דאין יוצאין בפת סובין וכ' המ"מ דמקורו ממשנתינו דחלה, שאינה חשובה לחם, וכן הקשה הר"ן על הרי"ף, ותי' הרא"ש דכוונת הרי"ף ע"כ לעיסה של קמח עם הסובין שבה, ולא עיסת סובין גמורה. והפר"ח תנ"ד-א כתב דטעמיה דהרי"ף דאעפ"י שאין פת סובין לחם, לחם עוני מיהא הויא, ולענין מצה דוקא הוי לחם.

יט. ומדברי הראשונים שדימו משנתינו למצה, מוכח דניטל מורסנן וחזר לתוכן אין יוצא יד"ח מצה, ואן המורסן משלים השיעור, וכ"כ הפמ"ג תנ"ד-א ובהגר"א. ובמג"א סק"ב נסתפק בזה, וביאר במחצה"ש דסברת אין זה דרך עיסה הוא סברא בשעת הגלגול, וזה שייך לדיני חלה, אבל כשכבר נעשה לחם אין סברא זו, דמ"מ עכשיו לחם הוא, ונסתפק המג"א אם לענין זה יש ללמוד לחם לחם מחלה. וצ"ע דלפ"ז אין מקור גם לפת שכולה מורסן דא"י יד"ח מצה, וצ"ל דמורסן ודאי דאינו פת, ומה שהוצרכנו לסברת אי"ז דרך עיסה הוא בתערובת עם קמח, שלא נאמר דנגרר המורסן אחר הקמח, ובזה סבר המג"א דיתכן שנגרר ומצטרף לתורת לחם, ורק דאי"ז דרך עיסה.

שיעור חלה בקמח או בעיסה או בתבואה

כ. הרשב"א בשו"ת תס"א ובהל' חלה, (ש"א) הביא שיטת תנאים בפסחים מח. שבשעורין השיעור יותר מחיטין, ובתבואה גרועה השיעור יותר מבתבואה יפה, ומשום דהשיעור בעיסה ולא בקמח, וכתב דמשנתינו פליגא דלא שנא. [ורש"י שם בפירוש דהמחלוקת שם רק לענין שיעור עיסה לאפות בפחות, לא לענין חלה].

כא. ובשו"ת הרא"ש (ב-טו) שאל מן הרשב"א אי משערין בתבואה או בקמח, ונפ"מ, אם צריך לגדוש המידה, כי נפח הקמח גדול משל התבואה או דסגי במחוקה כשיעור ה' רבעין קמח, והשיב הרשב"א (תס"ה) דודאי בקמח משערין, והובא דבריו בפי' הרא"ש לעיל פ"א מ"ד, והוכיח הרא"ש ממשנתינו דקתני חמשת רבעין קמח, ועוד שאם בתבואה משערין מאי קמ"ל שהסובין והמורסן מצטרף פשיטא דכן הוא, [לכ' כוונתו דא"א להפריד הסובין והמורסן בעודה תבואה, ורק משנעשה קמח סד"א שיצטרך לנפוחו וקמ"ל דמצטרפין].

כב. ועוד הוכיח הרא"ש מדבניטל מורסנן וחזר לתוכן פטורין, ואי בתבואה משערין מדוע פטורין הרי יש כאן חמשת רבעים כבתחילה. והוכחה זו צ"ב, דהרי אין זה דרך עיסה, ומה איכפ"ל דבתבואה משערין?

ואולי יל"פ כוונתו, דאם משערין בתבואה, וודאי דכשעשה ממנה קמח מוציא הסובין ומרסן וסגי בהקמח הנקי לחיובא, אעפ"י שהוא פחות משיעור שהיה מעיקרא עם המורסן, וא"כ מה איכפת לן שהחזיר המורסן, הרי החיוב גם בלעדיו.

או אולי עדשנ"ל, דמשנעשית העיסה ודאי לא איכפת לן שיש כאן מורסן, ובזה לא שנא אם ניטל וחזר, וכל הגריעותא דאי"ז דרך עיסה הוא רק כשבא ללוש הקמח ולעשות עיסה, ובהך מעשה דגלגול גרע ע"י מורסן שהביא מבחוץ, וכ"ז שייך אי בקמח משערין, ושיעור חלה הוא בהקמח שבא לגלגול ולעשותו, ואין זה שיעור בהעיסה שתיעשה לבסוף [שמשערין אותה לפי הקמח דמעיקרא],

אלא הוא דין בקמח עצמו במעשה הגלגול, ולכן שייך בו גריעותא ע"י מורסן, משא"כ אי בתבואה משערין, ע"כ דהשיעור הוא בעיסה, לא במעשה הגלגול, ובוזא אין גריעותא ע"י מורסן, דלא שנא לענין העיסה של עכשיו - אם המורסן היה או יצא וחזר.

כג. ובעיק"ד הרשב"א דמשערין בקמח יל"ע מאי טעמא, הרי החיוב הוא על העיסה, לא על הקמח. ולכאוי"ל להחפצא דחיובא הוא הקמח, [דהא חלה הוא מצוה התלויה בארץ], ורק דגמ"מ שלו הוא כשנעשה עיסה, ולכן השיעור הוא בהקמח. [ועוד דהרי אפשר להפריש מקמח - בנתינת מים]. ולמשנ"ל אות י"ד, כ"ב, דיש דינים בעשיית העיסה שיהיה כשיעור וכו', י"ל דהיינו טעמא דהרשב"א דמשערין בקמח, כיון דהחיוב הוא בהגלגול עצמו, ולא בהחפצא דעיסה, אכן זה מחודש לומר שהמחייב הוא הגלגול ולא החפצא, וצ"ע.

עיסה שתפחה

כד. עוד דנו הרא"ש והרשב"א בעיסה שתפחה, מדוע לא יתחייב כשיש בה עכשיו כשיעור, ומאי שנא מנכרי שקצר שדהו ונתגייר דאמרין דאעפ"י שבשעת קמה לא היה חייב בשיכחה, מ"מ מתחייב בשעת העומרין. ותיירץ הרא"ש דבשכחה יתכן בו חיובים, גם בזמן קמה וגם בזמן עומרין, אבל בחלה שיש רק חיוב אחד, אזלינן בתר תחילת חיובו, ואם היה פטור אז-שוב אין מתחייב, ולכן פטור כשבשעת חיובא הראשונה לא היה כשיעור.

כה. והרשב"א הקשה על סברת הרא"ש, דמ"מ מדוע לא יתחייב ואח"כ כשנתרבה השיעור, וראיה לדבר מצירוף סל, דבשעת גלגול היה פטור ומ"מ אח"כ מתחייב.

כו. ולכן כתב הרשב"א לחלק בלשון אחרת, [תוספת עוד סברא בזה], דבשכחה תחילת זמן החיוב דעומרין הוא עכשיו, משא"כ בחלה דכבר היה זמן חיוב מעיקרא ודבר אחר גרם לה ליפטר, אין חוזרת ומתחייבת מצד עצמה, [ורק אם בא חיוב מצד אחר כגון צירוף עיסה אחרת שנעשו כאילו ערסן שניהן יחד]. וצ"ע אם הרא"ש חולק, דא"צ לחילוקו של הרשב"א, ומה יתרץ על צירוף סל.

כז. עוד כתב הרשב"א דבלא"ה אין כאן טענה, כיון דהדין שיעור הוא בקמח ולא בעיסה, [זולת להנך תנאים דפסחים מח: דס"ל שהשיעור הוא בעיסה], עיי"ש הוכחותיו, והסכים עמו הרא"ש בפירושו לעיל פ"ק.

משנה ז'

שיעור חלה

א. בר"מ פ"ה ה"א דמדאו' אין שיעור, כתרומה, וכ"ד רוב הראשונים, והתור"ד קדושין נח: ויראים קנ"א והרדב"ז כאן ונובי"ת ר"א סוברים דחיטה אחת להפרשה אבל למצוות נתינה צריך שיעור נתינה, והנוב"ז כתב דמדאורייתא הוא לעולם אחד מכ"ד בעישרון, ומדרבנן הוא א' מכ"ד או מ"ח בעיסה. וע"ע אריכות בבה"ל פ"ה ה"א, ובמל"מ מתנו"ע ו-ז, ומלב"ים ונצי"ב על הספרי בפרשת שלח. ובר"ש לעיל משנה ו' מבואר דהנך סברות דירושלמי כאן בנחתום ובעה"ב, הם סברות בעלמא ולא דאורייתא. ע' ברש"ם שדרש שיעור כ"ד ומ"ח ממנין התיבות שבפסוקי דפרשת חלה.

ב. חלה ניטלת באומד כתרומה גדולה, שנו"א דמאי פ"ה. והרשב"א שער ג' נסתפק כשהעלה בידו פחות מהשיעור אם צריך להשלים וע' תוספתא פ"א ה"ז,

ג. החלוק בין בעה"ב לנחתום ע' בפיה"מ שפי' בדרך אחר מהירושלמי. ומקורו בספרי פרשת שלח.

ויש להסתפק בבעה"ב הלוקח טבל מן הנחתום מהו שיעורו, ואולי יש לתלות במחלוקת המשא"ב והב"ח סי' שכ"ז דלהב"ח החיוב חל על הנחתום לבדו, ולהמשא"ב בע"מ לחלק החיוב על הלוקחים, וע"ע בבה"ל פ"ה ה"ב.

שיעור חלה בזמה"ז

ד. הרמב"ם פ"ה ה"ט כתב דבזמה"ז שאין נתינה מפריש אחד ממ"ח. והרמ"א שכ"ב-ה כתב דא"צ שיעור ונהגו בכזית, [ולכ' הוא כס' המל"מ מתנו"ע דכזית הוי נתינה חשובה]. והגר"א של"א-לה הקשה סתירת הר"מ וש"ע דבתרומה סגי בכ"ש ובחלה הצריכו כשיעור, ונביא בקיצור שי' הפוסקים בזה.

ה. בסה"ת מחלק בין מקומות הסמוכין לא"י ובין תרומה בזמה"ז דרבנן וחלה דס"ל שהיא דאורייתא. החרדים הובא בשל"ה כ' בדעת הרמב"ם דמדינא סגי בכ"ש בין בתרומה ובין בחלה, ואם רוצה מפריש כשיעור. המבי"ט ג-מז כתב דשאני תרומה שבצירוף תרו"מ ניכר ההפרשה, וכ"כ הרדב"ז כאן. האו"ש כ' דשאני תרומה שרגילין להפרישה בטהרה קודם הכשר, ולא כדאי להפריש כשיעור ויבוא לטמא תרומה. וע"ע בחזו"א שביעית ה-ד.

ו. ובאבי עזרי מעשרות א-טו, ומעדנ"א תרומות פ"ג ה"א סק"ג, כתבו דבחלה יש תקנת חכמים מיוחדת להפריש כשיעור, וכלול בהתקנה שיהיה טבל עד שיפריש כשיעור, משא"כ בתרומה אין תקנה לעכב תיקון הטבל, [וכדלא כמל"מ מתנו"ע פ"א ה"ט' בשם תורי"ד], או לפי"ד הנובי"ת סי' ר"א שחילק דמדאורייתא בתרומה אין שיעור לנתינה ובחלה יש, ולכן בזמה"ז השאירו שיעור להפרשה בחלה וע"ע במשנ"ל משנה ו' אות ח'. וכ"כ בברכי" בשם האריז"ל להקפיד על שיעור א' ממ"ח בדווקא.

משנה ח'

א. בדעת חכמים ע' ר"ש ור"מ דגזרו משום חשש נגיעה או שמא יתרום שלא מן המוקף, וע' במהריק"ו ורדב"ז תרומות פ"ה ה"ז שפירשו בדעת הרמב"ם דהוא איסור תורה לתרום מטהור על טמא.

ורש"י בסוטה פירש טעמיהו דרבנן דס"ל שאי אפשר לתקן ע"י פחות מכביצה, עיי"ש, וצ"ע תיפול"ל דקיי"ל אין תורמין מטהור על הטמא [בריש פ"ב דתרומות], וכן קשה להרמב"ם שפסק [תרומות ה-ז] דאין תורמין מטהור על הטמא, ופסק [בכורים ה-יג] כר"א דמשנתינו, [וכה"ק במרכה"מ, ומשנ"ר, וחלת לחם ה-כב] וע' אוצמח"ת. ובתו"ז תי' דבאין שיעור רק ע"י צירוף טהור וטמא, מותר לתרום מטהור על טמא, וראי' לדבריו י"ל מהר"ש ריש כלאים דב' מינים שמצטרפין לשיעור יכול להפריש ממין על שא"מ, וטהור על טמא גם נלמד מקרא ד"ממנו" וי"ל דשוה דינו למין על שא"מ.

ברין מוקף אם החלק שמפריש צריך ליגע בעיסה בשעת הפרשה

ב. סדר ההפרשה לר"א רש"י סוטה ל. פירש דמניח פחות מכביצה בין החלה לעיסה טמאה. ובפיה"מ כאן דהפחות מכביצה מחבר העיסות ועל גבה מניח החלה. ויל"ע מדוע לא פירש דהחלה ע"ג הטהורה, עוד הקשו [אוצמח"ת] מדוע לא פי' כרש"י, ואי משום הטהורה, הרי אין צריך כלל נגיעה בהפרשה על הטהורה, וכמש"כ בירושלמי דכשאין קפידא א"צ נגיעה, [ואולי י"ל דכשמפריש על טהורה וטמאה יחד הכל יצטרך נגיעה, וצל"ע].

ג. בר"מ משמע לכאור' דבשעת קריאת השם יש נגיעה של החלה בעיסה. והנה בסוטה ל. יש מ"ד דנותן כביצה בין העיסות, ומשום דחולין הטבולין לחלה אין נעשין שלישי. והקשו הר"ש טבוי" ב-ד, ותוס' בנדה ז., דבשעת קריאת שם דחייל שם חלה תיעשה שלישי ותיטמא, ותי' הר"ש וכ"ה בתוס' נדה, דבשעת קריאת שם מפריש החלה מן העיסה, ומ"מ חשיב מוקף כיון שלפני ההפרשה היה מוקף, [וכ"מ ברש"י סוטה, וכ"כ הריב"מ"ן כאן], וכן הדרך דהפרשת תרומה וחלה שמפריש ואח"כ קורא שם. ונת' אצלינו בתרומות פ"ב מ"א.

ד. עוד כ' הר"ש דלעולם קורא שם במחובר, ומתנה שלא יחול קדושת חלה עד לאחר ההפרשה. וסברתו לכאור' הוא היפך סברת הרמב"ן וריטב"א יבמות צג. דמוקף בזמן החלות הוי מוקף אעפ"י שבשעת הקריאה לא היה מוקף, וע' בזה בחו"ב ו-ב.

ה. והתוס' בנדה הסיקו דיל"פ דלא כהרמב"ם הנ"ל, ואין מקיף החלה להכביצה אלא להעיסה הטהורה.

בגדר נגיעה דמוקף בתרומה ובחלה

ו. התוס' נדה ז. נסתפקו אי סגי בנגיעה או דצריך גם נשיכה או צירוף כלי, ודעת רמב"ן ור"ן נדה עא. דצריך נשיכה, וכן פסק הט"ז שכ"ו ס"א, ובנקוה"כ האריך להוכיח דסגי בנגיעה והסכים עמו הגר"א.

ז. והקשו הנקוה"כ ומשנ"ר וישועת יעקב (שכ"ו) על הט"ז דאי מתניתין בנושכות א"כ הוי חיבור לטומאה כדתנן בטהרות פ"א מ"ז, ותי' החלת לחם (ה-כב) עפ"ד הראשונים בטבול יום פ"א מ"א דע"מ לחלק ל"ה חיבור לכל טומאות (וי"ח דדוקא לטבול"י אינו חיבור).

ח. עוד כתבו דמוכח מהתוס' והט"ז דלא כהרמב"ם וראב"ד (טו"א ו-יז) שסוברים דע"י נשיכה מצטרף לשיעור כביצה ולהתוס' מבואר דכל שאינו חיבור לטומאה לא חשיב לשיעור כביצה.

ט. ובעיקר ספיקם דהתוס' צ"ב הרי מוקף אינו דין חיבור, וכדאשכחן בחביות שלא גפן, ובשלמא לענין נגיעה תירצו הראשונים [הר"ש מע"ש ג-יג] דבמקום קפידא שאני או דשאני בצק [שדרכו להיות כולו כאחד ולכן אינו נחשב כמוקף בלא נגיעה משא"כ פירות שדרכן להיות יותר מפוזרים, ומוקף הוא דין בחפצא וכ"א נידון כדרכו- מעדנ"א], אבל דין נשיכה הוא דין צירוף וחיבור, ומה"ת שנצריך חיבור לדין מוקף?

י. ואולי דעת התוס' והרמב"ן כהריטב"א נדה ז. שחידש דשאני דין מוקף דחלה מדין מוקף דתרומה, והוא דין חדש הנלמד מראשית עריסותיכם ובעינן עיסה אחת, ואמנם הריטב"א ס"ל דסגי בנגיעה [ובתרומה א"צ נגיעה], וי"ל דהתוס' ס"ל דמה"ט צריך נשיכה, וכ"ז דוקא לענין חלה, וצ"ע. ומ"מ י"ל דהכל חד דינא, אלא, דבתרומה שהמחייב הוא כל חיטה וחיטה בפ"ע, הצירוף הוא ע"י שהם בכרי אחד, אבל בחלה שהמחייב הוא העיסה, כאן ליחשב "ממנו" צריך שיהיה כעיסה אחת.

יא. ודעת היראים והביאו המקור חיים (תנז-ב) דבחלה לא מהניא הפרשה שלא מן המוקף, וס"ל כהריטב"א ויותר, דבלא צירוף אין עיסה פוטרת חבירתה. והוכחתו ממשנתנו מדצריך לחברן ע"י בצק ולא מהני צירוף סל. אכן כל הראשונים שלמדו דין מוקף דחלה מתרומה ודאי דלדעתם מהני ההפרשה דיעבד, וכן פסק המשנ"ב סי' תנ"ז.

אי מוקף בעי נגיעה, ובמקפיד

יב. התוס' פסחים מז: ס"ל דבעי נגיעה, והר"ש במע"ש ג-יג נסתפק בזה, והכרעת בהגר"א סו"ס שכ"ה דא"צ נגיעה וסגי באוויר הבית זולת אם הפירות בכלי צריך נגיעה הכלים להדדי, ועיי"ש עוד.

יג. בירושלמי במשנתנו הקשה מדוע צריך נגיעה הרי הבית מצרף להיות מוקף, ותירצו דטמאה וטהורה, נעשה כדבר שהוא מקפיד על תערובתו. [ומדברנן עשאוהו כמקפיד ואין מצטרף גם במי שאינו מקפיד - חלת לחם ה-כב], והיינו כשיטת הר"ש והגר"א הנ"ל. ומה שנסתפק בזה הר"ש הוא משום דגרס בירושלמי דמיירי בצירוף כלי, ויתכן דדוקא בדין צירוף כלי איתא להך סברא דקפידא ולא במוקף.

יד. וכתב הטור דה"ה במקפיד על ב' מיני עיסות אין מצטרפות בכלי, ולמד מזה הט"ז שכ"ו סק"א דה"ה לענין מוקף, ב' עיסות שונות צריכות נגיעה, וכ"כ הגר"א.

טו. אבל הנקוה"כ האריך לחלוק דלענין מוקף לא איכפת לן בב' מיני עיסות, דדוקא לענין צירוף לחיוב, שאנו צריכין לראותן כעיסה אחת, משו"ה אין מצטרף ב' עיסות שמקפיד שלא לערבן, משא"כ לענין מוקף, ורק בטמאה וטהורה שמקפיד טובא אין מצטרפין, [ולכ' הביאור כיון דמקפיד שלא יגעו משא"כ בב' מיני עיסות אין מקפיד שלא יגעו, ולענין מוקף צריך ראוי ליגע, ועיי"ש בלשונן]. וכדברי הנקוה"כ משמע ברשב"א שער ג' שהקשה איך תורמין מיפה על הרע והרי מקפיד על תערובתן, ותי' דאין מקפיד על נגיעתן, ע"כ.

טז. והנה הש"ך גם הוא נקט דלענין צירוף סל ודאי דאין מצטרף ב' מיני עיסות, אכן הבית מאיר ומקו"ח בסי' תנ"ז סוברים דע"י סל מצטרף גם ב' מיני עיסות, כגון מצה וחמץ, וכנראה ס"ל דכל דברי הטור והשו"ע הוא רק לענין נשיכה ולא לענין סל, ומש"כ הר"ש במשנה ד' לענין סל הוא רק בטמאה וטהורה שמקפיד על נגיעתן, והסברא לחלק בין צירוף סל לנשיכה הוא דבנשיכה בעינן שיהו עיסה אחת, משא"כ צירוף סל אין עניינו שיהיה כעיסה אחת, רק שיצטרף לחיובא, (ע' להלן אות כ"ט) והנה הפרמ"ג וישוע"י (תנ"ז) נקטו דאין מצטרפין בסל ב' מיני עיסות, וכן משמע בנקה"כ הנ"ל ודלא כהבית מאיר ומקו"ח, ונפ"מ בב' מיני עוגות בסל.

יז. מדברי הירושלמי דבית מצטרף, מבואר דא"צ צירוף כלי למוקף, וכ"פ השו"ע שכ"ה-ב והרמ"א או"ח תנ"ז, אבל הנקוה"כ הביא דעת הסמ"ג דצריך צירוף כלי למוקף, ודלא כלי בעי נגיעה. והבית מאיר (שכ"ה-ב) ומק"מ (שכ"ה-ה) תמהו דהשו"ע בסי' שכ"ד ס"ב כתב לענין מוקף דבעי צירוף סל, וסתר דבריו הנ"ל דסי' שכ"ה, ויש מתרצים דשא"ה בסי' שכ"ד דמיירי בלחמים אפויים עם בצק והוי כב' מינים, וכטה"ז, וצ"ע.

בכל סוגיא זו ע' באריכות בחלת לחם ה-כב, ובישועות יעקב סי' שכ"ה וחוב"ב סי' ו'.

ההבדל בין צירוף סל למוקף

יח. בתוס' נדה ז. והר"ש לעיל מ"ד הקשו מדוע לא יועיל במשנתנו לר"א צירוף ע"י סל, ומדוע הצריך נגיעה ע"י בצק, [א"נ דצירוף סל לא בעי נגיעה], ותי' הר"ש בתי' אחד דבמקפיד אין מועיל צירוף סל. והרבה ראשונים גרסו ופירשו כן בהירושלמי כאן שזהו הקושיא והתירוץ, [וצ"ב מדוע נסתפק הר"ש בתירוץ זה והביא עוד תירוצים].

יט. עוד תי' התוס' והר"ש, דמוקף צריך נגיעה, וצירוף סל אין מועיל רק בב' עיסות קטנות לצרפן לחיובא, ולא לענין ב' עיסות כשיעור להחשיבן מן המוקף. וביראים סי' קמ"ח כתב לתי' זה בלשון דצירוף סל מועיל לחומרא ולא לקולא, וי"מ כוונתו דצירוף סל דרבנן. אכן החלת לחם (ד-ז) הוכיח מפסחים מח: דצירוף סל דאורייתא, ולפ"ז צ"ב טובא חילוק התוס' והר"ש מאי שנא דאין מועיל צירוף סל לדין מוקף.

כ. ובתרומה"ד סי' קפ"ט תמה דאיפכא מסתברא, וכדחזינן לענין מקפיד דאין מועיל נשיכה לצירוף לחיובא, ולענין מוקף סגי בנגיעה אף במקום קפידא. וכן תמה במשנ"ר כאן.

כא. ויתכן לבאר, דענין צירוף סל אינו שנעשה ע"י הסל כעיסה אחת, שאם כן היה, כ"ש דהוה חשיב מוקף ע"י הסל, אלא דענין צירוף סל הוא דבעינן שיעור מסויים לחיובא וע"י הסל מצטרפין העיסות לחיוב אחד, אבל לא משום דהוי כעיסה אחת. ואין זה מועיל להחשיבו כמוקף, דמוקף צריך שיהיו בפועל יחד. ויש לומר דס"ל דמוקף הוא דין בצורת מעשה ההפרשה, שצריך שתיעשה באופן שמסמך ההפרשה להכריז והעיסה, וכן הוא צורת מעשה הפרשה דראשית מן השיריים, ולזה אין מועיל צירוף כלי ,

כב. ולסכום: להירושלמי ותי' ג' דהר"ש מוקף א"צ נגיעה, ולא כלי, ולצירוף לחיוב צריך כלי וא"צ נגיעה, ובמקפיד צריך נגיעה, וכן פסק השו"ע שכ"ה ובהגר"א.

להסמ"ג והש"ך גם למוקף צריך כלי או נגיעה,

ולהר"ש בתי' ב' ותוס' נדה, למוקף צריך נגיעה ולא מועיל צירוף כלי.

מוקף בחלת חו"ל

כג. עוד כתבו התוס' בנדה שם וכ"פ הרמ"א סי' שכ"ב, דבחלת חו"ל שאין צריכה הפרשה מן המוקף, זהו דוקא בעיסה אחת שנתחלקה, אבל ב' עיסות שמצרפן להפרשה, לא מהניא שלא מן המוקף. וצ"ב מאי שנא עיסה שהייתה אחת ונתחלקה.

כד. ובמקור חיים תנז-ב ביאר דכיון דחל חיוב אחד על העיסה מעיקרא, שוב כל שמפריש על חלק ממנה נפטרה כולה, כל מה שהיה מעיקרא באותו חיוב. [ומ"מ מסיק דמועיל מחשבה להדיא שלא לפטור, אבל ביסודה"ד נשאר בדעתו דהפרשה על חלק מן החיוב פוטר את הכל]. ובחלת א"י צריך מוקף גם כשנילוש יחד, רק בחו"ל הקילו.

כה. ויתכן ההסבר בדבריו, דכיון שחיוב חלה בא ע"י העשייה של העיסה, ולא דנתחייב עצם החפצא של הקמח, לכן כל שנילוש ביחד הוא חיוב אחד וממילא נפטר ע"י שחלק ממנו הופרש לחלה, משא"כ בתרומה שכל חיטה שגדלה יש לה חיוב בפני עצמה, בעינן צירוף להדיא לפטור את חברתה.

פרק ג'

משנה א' (ע' באריכות במהריט"א אות ט')

בדין גמר מלאכה דחלה

א. אוכלין ארעי עד שתתגלגל. בירושלמי ביארו לדעת ריב"ב דאוכלין עד שתיעשה מקרצות, דילפינן מכתרומת גורן כן תרימו אותה, מה תרו"ג מן הגמור אף זו ניטלת מן הגמור, ופריך דא"כ לא נגמרה עד שתיאפה, ומשני דלא הוקשה אלא למלאכת העירוס בלבד, דגמ"מ לחלה הוא גמר העיסה, לא גמר הלחם. ע"כ הסוגיא. ואפי' להגר"ח שכתב דהמחייב בחלה הוא באכלכם מלחם הארץ, מ"מ זמן החיוב הוא עריסותיכם, וגמר מלאכה הנצרך הוא גמ"מ דזמן החיוב.

וכ' החזו"א (לקוטים ב-א) דה"ה לרבנן דעד שתתגלגל, הטעם הוא דילפינן מתרו"ג דהגמ"מ הוא הקובע לאיסור טבל, אלא דס"ל דהגלגול הוא הגמ"מ. וכ"כ ביסוה"ד המאירי לעיל פ"ב מ"ה.

ב. והרמב"ן קדושין מו: כתב ב' אופנים לבאר דין מירוח הקובע למעשרות, אופן אחד דהחיוב הוא ראשית דגנך, ולא קודם מירוח, ומה שמועלת הפרשה בשבלין הוא ריבוי מיוחד ודין נוסף, ולפ"ז גם בחלה החיוב דוקא בעריסותיכם. ואופן השני כתב הרמב"ן דדגנך דתרומה לא בא למעט קודם מירוח, אלא למעט קודם שליש, וכן עריסותיכם דחלה מיעט קמח, אבל לא מיעט נתינת מים, והא דאין נטבל עד גמר מלאכה הוא דין אחר, ולא כתב הרמב"ן מקור הדין, רק כתב דבזה שוין חלה ותרומה דאין נאסר עד גמ"מ.

וצ"ב לדעתו, מהו יסוה"ד בזה דאין איסור קודם גמ"מ, אם החיוב חל כבר קודם וגם מהו ההכרח שיהיה דין חלה שוה לדין תרומה בזה, שלא חל טבל עד גמר מלאכה, סו"ד צ"ע כוונתו מה הסברא בכל זה.

ג. ומדברי רמב"ן וסיעתו מבואר דשייך חיוב והפרשת חלה קודם גמ"מ, אלא דאין איסור טבל, אכן מדברי הרא"ש כאן משמע לכאור' דלא שייך כלל דין חלה קודם גלגול, שכתב דהטעם שאוכלין ארעי הוא משום דקודם גלגול אין זו עיסה ול"ש בה דין חלה, וכן הוא דעת הגר"ח ברמב"ם וכמשי"ת בהמשך. ולדעת הרא"ש לכ' א"צ לילפותא דהירושלמי, ויתכן דאיצטריך הדרשא רק לריב"ב שהתיר עד שתיעשה מקרצות, אעפ"י שכבר קודם לכן נעשתה עיסה.

ד. הא דאסרו אכילת קבע אי' בירושלמי דמשום חשש הערמה, והקשו הרשב"א והרא"ש דתיפו"ל דבכל טבל אסור אכילת קבע קודם גמ"מ.

והטעם לאיסור אכילת קבע בכל טבל דתרו"מ כ' הרשב"א בתשובה שס"א דגזרו שמא יאכל לאחר גמ"מ. והמשנ"ר כאן כתב די"ל דגם במעשר הגזירה משום הערמה, ודלא כקושיית הראשונים. ולכ' יש לדחות דבריו, וחלוקין בזה חלה ומעשר, וכדחזינן דאסור לעשות עיסתו קבין, אבל במעשר אין איסור להכניסו דרך גבין, וצ"ב טעם החילוק, מ"מ נר' דהכ"נ אין לגזור משום הערמה.

ה. ותירץ הרשב"א (חלה ד-א) דבחלה יש להקל, כיון שאם יעשנה קבין פטורה ואפילו בגמ"מ, והיה מקום להקל כשחילקה קודם גמ"מ ולהתיר באכילת קבע, כיון שתלויה בשיעורין, משא"כ בתרו"מ שאין תלוין בשיעורין וכל שנגמ"מ אפילו כל שהוא חייב בתרו"מ, דין הוא שלא יאכל ממנה קבוע, שאכילתה קבע קובעה לתרו"מ, עכ"ת ד, וע' בהרחבת באור בקה"י זרעים ל"ג,

ולכאור' דבריו פותרין מש"כ בתשובה הנ"ל, שהטעם שאסור אכילת קבע הוא משום סרך איסור טבל.

ו. והרא"ש כתב ליישב דלא דמי לתבואה, לפי שאין שם עיסה עליה קודם גלגול, עכ"ד. ותמה במהריט"ט אלגזי (אות ט') דהרי מנתינת מים שמועלת הפרשה, דמי לתבואה שהביאה שליש, ועכצ"ל דכבר יש עליה שם עיסה, וצע"ד הרא"ש.

והגידוה"ק (שכז-ב) כתב דלעולם אין הפרשה בנתינת מים עד שיתחיל הגלגול, אבל אכילת קבע אסור משנתן מים וקרוב לגלגול. ומהריט"א כתב דכשנתגלגל במים שיעור חלה, אז מפרש גם מהקמח שעור לא נתערב, אבל טרם שנתגלגל כשיעור, אז אין זיקת הפרשה ומ"מ אסור באכילת קבע משנתן מים מטעם הערמה.

ז. והאחרונים פירשו ד' הרא"ש עפ"י ד' הגר"ח שיובא להלן, דלעולם חלוקה חלה מתרו"מ, וקודם גלגול אין זיקת חיוב חלה, ולא דמי לתבואה שמהביאה שליש נשלם בה שם דגן לחיובא, ומ"מ מועיל הפרשה מנתינת מים מגזה"כ וכמשי"ת, ועד"ז ביארו כוונת הרא"ש בחי' הגרי"ז מנחות סז. ואבי עזרי (בכורים ח-ו) וזכרון שמואל סי' ט' בשם אחריו. ודבריהם צ"ע, דהרא"ש ד"ה מגבהת, העתיק דברי הר"ש, ומשמעותם דהא דמועיל ההפרשה מנתינת מים הוא משום דהויא כבר עיסה, ורק דעדיף להמתין עד גמר מלאכה, ודלא כהגר"ח, וצ"ע.

ח. והגר"א לא גרס להירושלמי הנ"ל שהאיסור מטעם הערמה, וליתא לקו' הראשונים.

ט. בגדר אכילת ארעי וקבע – השנו"א כתב דבר מועט, והמשנ"ר כתב שהוא כדין אכילה חוץ לסוכה, אבל השע"צ (פ"ו בינ"א סק"א) והחזו"א (לקוטים ג-ה) כתבו שהוא כגדרי אכילת קבע דמעשר שתלוי באיכות ודרך האכילה.

והנה לענין מעשר אפיה באור קובעת, וכ' החזו"א דאי"ז עושה כאכילת קבע, אלא דהוי כגמר מלאכה, ולפ"ז י"ל דלענין חלה אעפ"י שאפאה מ"מ אין מתחייבת כיון דאפה פחות מכשיעור, וע' באריכות בבה"ל פ"ח ה"ד, אכן לפיה"מ (מעשרות א-ז) שכתב דאור קובע משום שאין זה אכילת ארעי לפ"ז צ"ע היכי משכח"ל אכילת ארעי כחלה, וצ"ל דמיירי באופה בחמה וכדו', וכ"כ הנצי"ב בספרי פרשת שלח, וצ"ע.

י. אם צריך ראיית פני הבית לחלה – במשנ"ר כתב דא"צ, כיון דעיקר עשייתה של חלה הוא בבית [כדתנן בסוף מע"ש ביערתי הקודש מן הבית זו חלה], ל"ש בה קביעות בית, ובבב"ח ח"ד דחה ראייתו, די"ל דמ"מ בעינן קביעות בית או ששה דברים, ובבב"ח מע"ש (יא-יב) נשאר בספק אם צריך קביעות בית לחלה.

יא. באיסור דאכילת קבע בנתינת מים, אם חילק את הקמח שנתערב במים, קודם גלגול, לפחות מכשיעור, לכאור' פקע איסור אכילת קבע, [וכ"כ אבנ"ז תכ"ד], ויל"ע א"כ כל פעם שנוטל לאכול בנתינת מים שיהיה כאילו חילקו. ויתכן דדוקא כשגלגל בחצי שעור אז פקע האיסור אכילת קבע, ולא כשחילק את המים, וע' חו"ב סי' ז' וצ"ע.

גלגול וטמטום

יב. בר"ש משמע דהטמטום מוקדם להגלגול, ובשעורין שא"א לגלגל, גמר מלאכת העיסה הוא הטמטום, [וע' תוי"ט ותוא"ש], וכ"כ הרשב"א (חלה ד').

אכן ברבנו הלל כתב דהטמטום מאוחר, והוא סתימת הנקבים שלאחר הלישה, וכן משמע בריבמ"ץ, וגם בר"מ משמע שהגלגול מוקדם להטמטום, שהגלגול הוא ערבוב, והטמטום הוא גוש אחד.

יג. בירושלמי אמרו דשאר ד' מינים דינם כשעורין, ובר"מ פ"ח ה"ד כתב דהכוסמין מין חיטין והאחרים מין שעורין. ונסתפקו בירושלמי בעיסה מן החיטין ומן האורז אי אזלינן בתר גלגול או בתר טמטום, [נפסק הרשב"א בדרבנן לקולא].

יד. ומבאר הרש"ס ומהריט"א, דבשאר מינים פשיטא דאזלינן בתר רובא ולא מיבעי ליה, אבל ברוב אורז ומיעט חיטין כאן יש מקום לספק, דהחיוב הרי בא מחמת החיטין בלבד, והאורז נגרר אחריהם, ומ"מ ילה"ס דסגי בטמטום [המוקדם לגלגול] להיחשב שעיסה זו כבר נגמ"מ, או דלמא אזלינן בתר חיטין שהם המחייב.

טו. והגר"א גורס באיבעית הירושלמי שהוא בעיסה מחיטין ושעורין. וביאר במראה"פ דהספק הוא באופן שהשיעור נשלם ע"י שניהם, ושלא לא אזלינן בתר רובא עד שיתחייב גם המיעוט, כיון שגם הוא נצרך להשלים השיעור.

טז. ולבאר צ"ע לכל השיטות, מה מקום הספק, הרי עיקר הדין הוא שיהיה גמר מלאכת העיסה, ונחזי אנן א"כ בעיסה המעורבת, אם עניינה וגמר מלאכתה בפועל הוא כעיסת שעורין או כעיסת חיטין, ועד"ז יש להעיר בעיסת חיטין ואורז, מה איכפת לן שהאורז מין פטור, סוף סוף העיסה עצמה חייבת, וניזיל בתר צורת העיסה.

יז. והמתבאר, דאין שם החיוב חל על העיסה, כעיסה, וכלחם, אלא על החמשת המינים שבתוכה, ורק דגמר מלאכתן לחיוב חלה הוא משתיגמר מלאכת עריסתן, ומה"ט לא יועיל לחיטין גמר מלאכה של טימטום, כי הדין של חיטין הוא שמתחייבים רק ע"י גלגול, וגדר הדין הוא שאין חלות החיוב על הצורת עיסה, רק על החמשת מינים וכש"נ, והעיסה היא רק היכי תמצי של גמר מלאכה, אכן לכל מין יש את ההלכות גמר מלאכה שלו.

יח. בגדר גלגול, פשטות הראשונים והפוסקים שהוא גמר הלישה, וכן מבואר בירושלמי דאיכא למ"ד שמדרבנן חייב כבר קודם הגלגול משתעשה גבולין גבולין, והוא שלב קודם גמר הגלגול שנעשה הכל כעיסה אחת.

אכן הרמב"ם כתב (פ"ח ה"ד) דהגלגול הוא קודם שיתערב הקמח במים. והקשו המפרשים, דבהלכה ב' כתב הרמב"ם דמגבהת חלתה מנתינת מים, וזהו השלב שנאסר באכילת קבע, ורק אח"כ מגיע הגלגול שנאסר באכילת ארעי, וכן הקשה המאירי קדושין מו: , והכס"מ כתב דצ"ל שאינה דומה נתינת מים לנתינת מים, דבהלכה ב' מיירי שנכנס הקמח במים, ובהלכה ד' מיירי שמתחיל לערב הקמח והמים בידיו. וכ"כ גידוה"ק ועמק הנצי"ב. יש עוד ביאור בדעת הרמב"ם [במאירי שם ובמהריט"א והרש"ס במלאכ"ש], דנתינת מים שמותר באכילת ארעי הוא כשלא נתערב עדיין שיעור חלה קמח במים, ומשנתערב שיעור חלה זהו הגלגול שנאסר באכילת ארעי, והפרשה מועלת גם קודם שנתערב כשיעור, וית' בסמוך.

נתינת מים - צורתה

יט. ובלבד [שלא] יהא שם חמשת רבעים, הרמב"ם ורמב"ן מפרשים דהתנאי הוא שלא ישאר שיעור חלה שלא נתערב במים, והוא אינו נפטר בהפרשה זו.

כ. וגירסת הר"ש ובלבד שיהא שם וכו', והכוונה שההפרשה מועלת רק אם כבר נתערב כשיעור חלה, ולא קודם לכן. דעת המאירי דלגירסא זו פוטרת ההפרשה גם חמשת רבעים קמח שלא נתערבו, אבל הטור כתב (שכ"ז) דגם לגירסת הר"ש אין נפטר קמח שלא נתערב.

כא. ולדעת הרמב"ם האם צריך שיתערב שיעור חלה במים - המאירי הביא פירוש ברמב"ם דאין צריך, וכן המהריט"א, כדלעיל אות יח, ומועלת הפרשה גם קודם שנתערב כשיעור חלה, והם דחו שיטה זו, וכן פסק הש"ך (שכז-ג) דאין מועלת הפרשה קודם שיתערב במים קמח כשיעור חלה.

כב. ויל"ע אם סגי ליטול בצלוחית קמח מעורב במים ומפרישו לחלה, או דהחלה שמפריש צריך להיות נילוש כעיסה, דשמא לא שייך שם חלה אלא על צורת עיסה, [ובתשו' מהרש"ל סי' נ"ח כתב דצריך ההפרשה להיות כצורת חלה, וכע"ז בדרישה שכח-ב, אמנם לא כתבו דהוא לעיכובא].

הפרשה בנתינת מים

כג. בירושלמי דעת ר"ל דמשנתינו כר"ע שמועיל הפרשה מקב, ובהגר"א דכמו שהיקל להפריש מקב, כן היקל קודם גלגול, ור' יוחנן דוחה דכו"ע מודו, דכיון שנותנת את המים הוי ראשית עריסותיכם, וביארו הר"ש הראב"ד [פ"ח ה"ב] דכיון דמיקריא עיסה מועיל ההפרשה לכו"ע. ומד' הראשונים משמע שאין זו דרשא, [והר"ש נסתפק שאולי הוויא אסמכתא], אלא דכיון שנקראת עיסה מועיל הפרשה. וכ"כ החזו"א בגליונות. אכן יש כמה אחרונים [מהריט"א וכצ"ל לד' הגר"ח בסמוך] שפירשו שהוא דרשא ראשית עריסותיכם דהיינו נתינת המים.

בכ"ד הר"ש דיש להפך הגירסא בירושלמי ע' מהריט"א.

כד. החזו"א מבאר (לקוטים ג-ד) דר"ל העמיד כר"ע, משום דאיהו ס"ל שמועיל ההפרשה קודם גמ"מ, וכמו שמועיל בקב, קודם שחל חיוב, ומסיק ר' יוחנן דהכא חשיב לכו"ע כגמר מלאכה, כיון שיש שיעור ונתינת מים. ודבריו צ"ע לדעת הרמב"ן וסיעתו שכתבו דנתינת מים אינו כגמ"מ עד שיתגלגל.

כה. בעיקה"ד דמועיל הפרשה קודם גמר מלאכה, הראשונים קדושין מו: דימו להפרשה קודם מירוח, ולהמבואר בירושלמי דזה נלמד מדקריא רחמנא עיסה, הא דעדיין לא נתחייב עד גמ"מ נלמד מקרא דכן תרימו וכשנ"ל אות א', או דהוא מסברא וכהרמב"ן שם, דאע"ג דמיקריא עיסה מ"מ לא חייל דין טבל עד גמ"מ.

והר"ש כתב דתקנתא דרבנן להפריש בנתי"מ, ודעתו נר', דמנתי"מ נחשב כבר עיסה, אלא דמדינא צריך להפריש מן הגמור, ורבנן תיקנו להקדים.

והתו"ז פ"א מ"ט חקשה, אם הדין לתרום מן הגמור הוא מדאורייתא, איך עקרוהו ע"י תקנתא.

כו. אבל הגר"ח בכורים ח-ו יצא לחדש דאין דומה חלה לתרו"מ ואין שום מחייב בחלה קודם הגלגול, ולכן אין כאן טעם שתועיל ההפרשה כשם שמועלת בדגן שהביא שלישי, דהתם טעמא משום שהגיע לכלל תרו"מ ורק דהחיוב לא חל, [ונראה כוונתו, דכיון שאנו צריכין שיהיה שלישי וילפינן לזה מדכתיב דגנך, ע"כ שזהו המחייב, דגמר החיוב תלוי בשם דגנך ושליש], משא"כ בחלה כל המחייב שנאמר בה הוא עיסה, ואין תנאי ושלב יותר מוקדם, וא"כ כל שאינה עיסה אין כאן סרך חיוב חלה, ולכן אין טעם שתועיל הפרשה עכשיו.

כז. ומה שמועיל ההפרשה בנתינת מים, כ' הגר"ח דהוא גזה"כ דראשית עריסותיכם דחייל בה מ"מ הפרשה דחלה, והוא דין שנתחדש בחלה דחיילא קריאת שם אע"ג שלא חייל בה עדיין מידי לענין חיובא. וס"ל דיש איזה משמעות דרשא בראשית עריסותיכם דמהניא הפרשה בנתינת מים, ולא ממשמעות עיפא כהר"ש, דא"כ לא היה מועיל עד גלגול דהא לא מיקריא עיסה עדיין.

זנ"ב יסוד דעת הגר"ח מדוע נטה מדעת הראשונים שנקטו דמנתינת מים הוי כשליש, ולכא' טעמו הוא משום דחיוב חלה הוא על עיסה ולחם דוקא, ולא על עצם הדגן, ולכן כל שאוכלו שלא בצורת לחם אין חיוב, ומסתברא א"כ לפ"ז דכל שאין צורת עיסה ולחם אין זיקת חיוב כלל. ובמהריט"א (ט) נקט באופן הפוך מהגר"ח, וכתב שם דמשעה שגדל שלישי הוי גם לענין חלה כדגן אחר שלישי [ואמנם צריך נתינת מים לאיסור אכילת קבע, דבלא"ה אי"ז עומד ללחם, אבל מ"מ יסוד הזיקה הוא משום הגידול שלישי] וצ"ע.

כח. במשנ"ב תס-ד כתב לענין לשמה בנתינת מים דמצה, שיש לתלות בפלוגתא דהל' שבת אי חשיב לישא. ולמשנ"נ כאן נראה דלכו"ע הויא תחילת עיסה, [וגם להגר"ח רק לענין חיובא ל"ח עיסה, אבל הרי חשיב ראשית עריסותיכם], אכן יש פוסקים שכתבו דרק כשמכניס ידו ומתחיל לערב, וצ"ע. ובחידושי בתרא מביא שמועה שהגר"ח אומר שלשיטתו אי"צ לשמה בנתינת מים, ולהראשונים צריך, וצ"ע לענ"ד, דאי הוי ראשית עריסותיכם לכא' צריך לשמה. ועוד, הרי להראשונים דגלגול הוא גמר לישא, ע"כ דצריך לשמה גם קודם גלגול, דבזה אין חולק שכשלש בידי צריך לשמה, ומוכח שאי"ז תלוי בדין עיסה לענין חלה, וא"כ ה"ה בנתינת מים י"ל שיש כאן תחילת לישא.

כט. הראב"ד (פ"ח ה"ב) הבין ברמב"ם דמפריש משעת נתינת המים לכתחילה, והקשה דאם עכשיו הוא שעת החיוב, מדוע מותר באכילת ארעי, [דדין טבל תלוי בחובת ההפרשה]. עוד הקשו האחרונים דשנינו פ"א מ"ט דאין חלה ניטלת אלא מן הדבר הגמור וכדאמרו בירושלמי דהגלגול הוא הגמר מלאכה, ואיך יפריש לכתחי' קודם לכן. והכס"מ ביאר דבאמת אין כוונת הר"מ כהבנת הראב"ד, שחייב להפריש בנתינת מים, אלא שאם יש לו צורך יכול להפריש אז.

והגרי"ז מנחות סז: כתב ליישב כהבנת הראב"ד, ומבאר דס"ל להרמב"ם שדין הטבל אין תלוי בחובת ההפרשה, ומשום דבאמת זיקת חיוב חלה לא שייך עד שעת גלגול וכהגר"ח, ורק מגזיה"כ הוא שההפרשה מנתינת מים, ודין זה דגזיה"כ אינו גורם לאיסור טבל. וצ"ע.

ל. לכא' מוכח לדעת הגר"ח, דשייך עקרונית הפרשה מפטור על חיוב, ואין תנאי שיפריש מתוך דבר המחוייב דוקא, ורק דיש מייעוט, שאין תורמין מפטור על החיוב. [ע' בזה בשו"ת שמחת יו"ט סי' ג'], והא דכאן מועיל ול"ה מפטור על החיוב, הוא פשוט כיון דגם השירים כעת פטורין, ומפטור על פטור שפ"ד.

לא. החזו"א הקשה על הגר"ח דבחלה גם הגידול נצטרך להחיות, וי"ל דמ"מ קיימין דברי הגר"ח, ועיקר דבריו הוא דמדבעינן גדול שליש לחיוב בתרומה, בזה כתוב שהגידול הוא מחייב, עצם הא דכשהגיע לשליש בא לזמן הפרשה, זה אומר שיש כאן מחייב, ואמנם לא נשלם עד מירוח אבל יש כאן איזה "ביאה לתורת" תרומה, שזה מועיל שיחול כאן ההפרשה, וכ"ז אינו בחלה, שאין איזה שלב מוקדם שייחשב "בא לתורת" חלה. ונראה לבאר עפ"משנ"ל, דגם בתרו"מ להגר"ח אין הטעם שמועיל ההפרשה בגלל שכבר חל חיוב, דלעולם אין החיוב חייל עד מירוח, והפרשה מועילה גם קודם שחל החיוב וכשנ"ל אות ל', ומ"מ כיון שגדל שליש יש כאן חפצא שיתחייב בתרו"מ, שע"י עצם זה שנתמלא הדין דגנך הנצרך לנו, יש כאן כבר איזה חפצא שעליו יחולו החיובים, משא"כ בחלה אין שום חפצא עד הגלגול. כ"נ לפרש כוונת הגר"ח.

לב. החזו"א בגליונות כתב דאפי' א"נ כהראשונים דהחפצא דחלה הוא מנתינת מים, וגמ"מ הוא רק לחיובא, מ"מ יש סברא לומר שלא יחול פטור הפקר בחלה קודם גלגול, ולא דמי לשליש דתרו"מ, "כיון דאין החיוב אלא בלחם, ועיסה ע"מ לאפות היא עיקר צורת החפץ דחייל בו מצוות חלה, התחלת החיוב הוא כשנעשה עיסה, ואע"ג שהיה הפקר מקודם, אפשר לו להתחייב עכשיו, משא"כ בתרומה שאין שינוי בצורת הדגן אלא בהכנתו לשימוש", עיי"ש. אולי כוונתו דבכל פטור הפקר אם יהיה שוב סיבת חיוב לא יועיל מה שהיה פטור מקודם, ובחלה סוף גלגול הוא סיבת חיוב בעצם (וכמו תחילת גלגול, דלעולם המחייב הוא עשיית עיסה), משא"כ במירוח, עיקר החיוב הוא עצם הגידול, ובזה אין חיוב חדש אח"כ.

צירוף לשיעור חלה בנתינת מים

לג. בעיקה"ד דנתינת מים, מבואר לרוב הראשונים דצריך שיעור חלה קמח שנתערב במים. וגם להחולקין, מודו דצריך שיהיה בכלי קמח כשיעור חלה.

לד. וצ"ע איך מצטרף הקמח לשיעור חלה, לא מיבעי להגר"ח דס"ל שאין כאן תחילת עיסה, צ"ב מה שייך שיעור בלא דהוי עיסה, וגם להראשונים שסוברים שיש כאן תחילת עיסה, הרי אין כאן חיבור דעיסה בין חלקי הקמח, ומנלן דמצטרף בכה"ג לשיעורא, ואולי מצטרף ע"י הכלי והמים וצ"ע.

לה. והיה אפ"ל דלעולם אין כאן חיבור דעיסה, ולא איכפת לן, כי באמת הדין שיעור הוא לא דין בצורת העיסה, אלא דין שיעור בעצם הקמח המתחייב, והוא דין בחיוב עצמו שלא חל רק על שיעור חלה, [נדלא כהתרו"ז, וד' הגר"ח לגבי אורז צ"ב במקומו], אכן לפ"ז יותר קשה, דבנתינת מים אין חיובא, וא"כ לא שייך כאן צירוף לשיעור חלה, משום שכל דין שיעור חלה לא נאמר אלא לענין חיובא, וא"כ אדרבה בשלמא א"נ דהשיעור הוא דין בעיסה, ניחא להראשונים שיש כאן תחילת עיסה, אבל להגר"ח קשה.

לו. ומשיטות הסוברים דא"צ שיתערב במים קמח כשיעור חלה, וסגי שיש בכלי קמח, לפ"ז מוכח דאין השיעור בצורת העיסה, ושוב יקשה כנ"ל, דחיוב גם ליכא עכשיו, ובמה מתקיים דין שיעור,

ויל"ב דדין שיעור לא נאמר על חיוב חלה אלא על עצם החפשה, דהפרשה צריך להיות מתוך כזה שיעור, [וכ"ה סברת הר"ת פ"ב מ"ו], ולפז"נ דבשעת נתינת מים שהוא שעת הפרשה, כאן נאמר דין השיעור חלה, ומצטרף כל הקמח שנותר בהפרשה.

לז. עוד יתכן לבאר בזה, דדין שיעור דחלה הוא לא דין שבשעת העיסה וחלהם והחיוב יהיה כשיעור, אלא הוא דין בצורת העשיה דעיסה המתחייבת בחלה, שמתנאי החיוב שיעשה עיסה מחמשת המינים, ושיעשה גלגול וטמטום, ושיעשה משיעור עומר, ומשום כך כל שהתחיל העשיה עם שיעור חלה, זה נקרא שיש כאן שיעור חלק. ודוק. ועפ"משנ"ל עד"ז בפ"ב מ"ו אות טו, כב,

לח. ונסתפקתי אי מהני צירוף סל בשעת נתינת מים, כגון כלי שיש בו ב' גומות ובכל גומא לש כחצי שיעור חלה, אם מצטרף משעת נתינת מים להפרשה, ולהמתבאר יש לומר דכיון שכל הדין שיעור כאן הוא משום שהתחיל בעשיית העיסה, כ"ז בעיסה אחת, אבל ב' עיסות לא יצטרפו, דדין צירוף סל הוא רק לענין חיובא כשיש כמה עיסות ומצטרפות לכשיעור, אבל אין נחשב ע"י צירוף סל כאילו עכשיו נעשות ב' העיסות יחד, וכיון שעכשיו אינו זמן חיובא, לא יועיל כאן צירוף סל להחשיב שיש כאן כשיעור לענין הפרשה. וצ"ע.

לט. יש לעיין בבבליה רכה, שתתחייב בשעת אפיה, אם יכול להפריש עכשיו מדין נתינת מים, [ועפ"משנ"ל אות כ"ב להסתפק אם החלק שמפריש צריך להיות נילוש, ולפ"ז לא שייך כאן], ולכאורה צריך להועיל, דסוף בלילה

זו ליאפות ולהתחייב, וא"כ הוי כתחילת לישא, אכן א"נ כחידושו דהמנח"ש, שחיוב בלילה רכה משנאפית הוא דין חיוב אחר, שיש חיוב של לחם, ובעיסה עבה הוא חיוב של עריסותיכם, ולפ"ז לא יועיל, ודבריו צ"ע.

החלה שמנבחת בנתינת מים - כיצד מצטרפת לשיעור

מ. האבני נזר (תכד- ב, ג), חידש, דהמגבהת חלתה מנתינת מים, לא תפריש עד שתקרא שם במחובר, דאל"כ נמצא שקוראת שם על קמח שהוא חצי שיעור, דעדיין לא נקבע לחיוב, וא"כ משחלקו נמצא שהוא פחות מכשיעור, ואינו מצטרף יותר לחיוב חלה, וא"א לקרוא עליו שם. (ועי' להלן אות נ"ד).

מא. והביא האבני"ז ראייה דאעפ"י שכבר היה ראוי לקריאת שם מ"מ פקע דינא, מהריטב"א יומא דהמכניס פירותיו דרך טרקסמון לא חייל עליהו שם תרומה, כיון שפקע מהם תורת חיובא. והחוב"ב (ז-ה) כתב לדחות ראייתו, דכאן עדיין ראוי העיסה להצטרף ולהתחייב, ובכה"ג לא פקע הדין שחל בה שנראית להפרשה, ושפיר מהני להפריש גם משנתחלקה.

מב. ועדיין יל"ע להגר"ח שאין כאן תחילת עיסה, ולא דמי לשליש דמעשרות, ולכאור' ל"ש לומר שחייל דין ראוי להפרשה ולא פקע, דכל הדין שנתחדש הוא רק מעשה ההפרשה, שמועיל וחייל שם תרומה, אבל בחפצא עצמו לא חייל כלל תורת חלה וצ"ע.

מג. וצע"ט בעיקר הנחתו של האבני"ז, שע"י הפרשה בנתינת מים ימצא שלא תבוא החלה שהפריש לכלל חיובא, [אלא דמ"מ מועיל ההפרשה בעודו מחובר כתחילת עיסה], ולפ"ז גם העיסה עצמה, אם השיעור מצומצם, א"כ כשהפריש בנתינת מים ואח"כ גלגל את השיריים, נמצא שלא באו לכלל חיובא, וא"כ כל הפרשה בנתינת מים בשיעור מצומצם הוא בעצם הפקעת החיוב, ותימה הוא לומר כן, ויש לדון אנ"ה, שלא יוכל להפריש בנתינת מים דמצומצמת על עיסה אחרת דהוי מפטור על החיוב, וזו לא שמענו.

מד. והנה בכל הפרשת חלה מעיסה מצומצמת, לא חשיב כעושה ע"מ לחלק, וביארו האחרונים הטעם, דהכי מצוותה, ולפ"ז י"ל דגם כשמפריש בנתינת מים אין זה מגרע מהשיעור והחיוב, והחלה שהופרשה מצטרפת עם השיריים, וחייל חיובא, וכ"ז ניחא א"נ דדין שיעור הוא בהחיוב, וכ"ש א"נ דהוא דין בהעשיה וכשנ"ל אות ל"ז, אבל א"נ דהוא דין בעיסה אכתי קשיא,

מה. עוד י"ל, דלהראשונים שסוברים דהפרשה עבדינן מן המוקף, והקריאת שם היא לאחר שהפריש, ודין מוקף מתקיים ע"י הפרשה, לפ"ז י"ל דהכ"נ דין שיעור מתקיים ע"י עצם ההפרשה, כיון שיש דין להפריש בנתינת מים, ולא איכפת לן שקורא שם לאחר ההפרשה, דבשעת ההפרשה חייל דינא שזו חלת העיסה הזאת, [ואין זה מיישב כלפי העיסה עצמה במצומצמת שתחייב אח"כ רק מיישב לגבי החלק שניטלה].

וע"ע להלן נ-נג.

תקנת המשנה להפריש בנתינת מים

מו. מבואר בירושלמי ב' תקנות, מעיקרא תיקנו להפריש בנתינת מים, ושוב תקנו להתנות שיתקדש אח"כ, וצ"ע מכאן להיראים (קמ"ח) שסובר דלעולם לא מהניא הפרשה בשבלין רק ע"מ שיחול אח"כ, ובירושלמי כאן מבואר דלא כדבריו,

והקשה התורת זרעים איך תיקנו מעיקרא להפריש שלא מן הגמור ולעקור דין דאורייתא שאין מפרישין משאינו גמור, ע' ש"ך שלא-פ שאמד"ר, ובצח"ל (תרומות פ"ה ה"ד) הוכיח מהראשונים קדושין מו: שהצריכו ילפותא דבדיעבד מועיל, שהוא דין דאורייתא,

ובתקנה קמייתא להפריש ואח"כ להוסיף פחות מכשיעור, מוכח דאין בזה משום עושה עיסתו קבין, ויש כאן ב' סיבות לזה, או משום שהגיע זמנו להפריש ולא איכפ"ל ממה שיכול להוסיף, או דלעולם בפחות מכשיעור אין קפידא שלא לצרפו, ורק כשעושה כשיעור ומחלקו אז יש הקפידא.

הפרשה שיתקדש אח"כ, אי חשיב מן הגמור ומן המוקף

מז. ובתקנה השניה שיחול אח"כ יש לדון אי חשיב מן הגמור, והביא בצה"ל שם מתור"פ (ביצה יג): דחשיב מן הגמור. ויל"ע אם זה תלוי במחלוקת הראשונים לענין מוקף אי אזלינן בתר הפרשה או בתר חלות הקדושה, דהר"ש כאן חידש דאזלינן בתר הפרשה, ובטבו"י כתב דלא סגי במוקף בשעת הפרשה, והרמב"ן יבמות צג: כתב להיפך דסגי לן במוקף בשעת חלות הקדושה, וצל"ע לגבי גמור מהו.

ובירושלמי כאן לגיר' הספרים אמרו דיש קולא בתנאי דכהנות שהתירו להפריש משאינו מוקף ומטהור על טמא, ומבואר דאזלינן בתר חלות הקדושה, ודלא כהר"ש שכתב דחשיב מן המוקף - וה"ה דחשיב מטהור על טהור, כיון דבשעת הפרשה היו השיריים טהורין, והגר"א לא גריס ליה בירושלמי.

מח. ויל"ע בגדר מן הגמור [חי' הגרי"ז מנחות סז]: אם צריך שהחפצא יהיה גמור, או שיהיה גמור לענין חלות החיוב, ולכ' נפ"מ גם בניד"ד, בגוונא שגומר ללוש את החלק שנוטל לחלה, ושאר העיסה לא נגמרה, דאי אזלינן בתר חפצא הוי מגמור על שאינו גמור, ואי בתר חיובא הוי משאינו גמור. ע"ע בנדון דהפרשה מן המוקף להלן אות ס"ח.

הפרשה בתנאי שיחול אח"כ

מט. בר"ש מבואר דלהגורסים ובלבד שיהא שם - מעורב במים - כשיעור חלה, ואל"כ לא שייך שיחול דין הפרשה דנתינת מים, מ"מ לפי התנאי שתיקנו להפריש שיחול אח"כ, מועיל גם קודם שנתערב במים כשיעור.

נ. וצע"ג, איך מועיל החלק שמפריש, שעדיין לא בא לכלל שיעור עיסה, ועכשיו שמפרישנו לא יבוא לעולם לצירוף עם העיסה, ואיך יפטור את העיסה שתתגלגל. והרי לגירסא זו אין נחשב נתינת מים לענין שיועיל הפרשה - עד שיתערב כשיעור, ורק אז חל דין שהגיע לזמן הראוי להפרשה, משא"כ בגוונא דהתנאי, שמפרשת קודם שיש כשיעור ואח"כ אין חוזרת ומצרפת החלה להעיסה, וצ"ע. והפוסקים נקטו באמת דאין מועיל אא"כ יצרף אח"כ הפרשה להעיסה, ע' חדרי דעה ומק"מ סי' שכ"ז וחלת לחם ו-ח, ודלא כהר"ש, וצ"ע,

נא. ובאמת עמדו בזה בירושלמי ונחלקו בזה אמוראים, דר' יוסי אומר שכל התנאי מועיל רק כשהיה מעיקרא מעורב במים כשיעור חלה, דאל"כ הוי מפטור על החיוב, ור' יונה פליג דה"ה בעיסה קטנה, ומ"מ מועלת הפרשה, ומשום דכיון שהיא קדשה למפרע כמפרשת מחיוב על חיוב, והדברים חסרים ביאור, וצע"ג, וכן תמה בחו"ב (י-ז),

נב. ובתורי"ד ביאר דע"י סברת בידו לעשות עיסה ולהפריש נחשב כאי' נטל החלה מעיסה שנתחייבה, [גדר דין בידו הוא כאילו נעשה עכשיו ההמשך, וע"ד שהאמרו במקדש לאחר שיגרשנה נהי דבידו לגרשה אין בידו לקדשה], וצ"ע, וכעין דבריו כ' בחזו"א (לקוטים ד-ו) שהקשה דאינה הפרשה מן המוקף, וכתב דנגיעת קמח חשיב מוקף כיון דל"ה דשב"ל,

והגר"ק מבאר דנידון לבסוף כאילו ההפרשה היא חלק מן עיסה זו ומצטרפת עימה, והדברים צ"ע, דבשלמא אם היה כבר שיעור חלה בנתינת מים, וחייל דינא שמועיל הפרשה, שייך לומר שזה מעשה הפרשה שמשתייך לעיסה זו, אבל קודם שניתן קמח כשיעור עוד לא חייל דינא דנתינת מים כלל, ואינו מעשה הפרשה כלל,

נג. ובאמת צ"ע טובא, דנמצא לפי דעה זו שמועיל הפרשה קודם שניתן קמח כשיעור, שלפי התקנה המאוחרת אין צריך לדינא דנתינת מים כלל, וגם בקמח מועיל כה"ג, וזה תמוה ולא משמע כן בסוגיית הגמ', והיה יתכן לדון ולומר דלעולם מעשה הפרשת חלה צריך להיות בחתיכת עיסה דוקא, ולכן ודאי דצריך נתינת מים, ועי"ז חשיב מעשה הפרשה של חלה זו מעיסה זו, ואעפ"י שעדיין אין חיובא, מ"מ בסוף כשיחול חיוב יתברר שכבר היה כאן מעשה הפרשה, ולפ"ז בנתינת מים נאמרו ב' חידושים, האחד דכשיש קמח כשיעור מועיל ההפרשה לפטור העיסה, והשני דאף כשאין כשיעור מ"מ הוי מעשה הפרשה, [ולפ"ז גם להר"ש ולר' יונה בירושלמי לא יועיל הפרשה מקמח על קמח א"כ א"כ צירף הקמח של החלה להעיסה, ורק בנתינת מים יועיל בלי לצרף א"כ, וניחא סתימת הפוסקים שהצריכו לצרף, שהם דיברו על קמח]. אכן צ"ע מהו תוכן העניין דמעשה הפרשה, ומה הקשר בין ב' הדינים. וע' בתוס' נדה ו: [ד"ה דאפרשנהו] שיש חלות קריאת שם וקדושת פה שאסור לשנות הקדושה, אבל הקדושת תרומה עדיין לא חל רק א"כ.

נד. ומדברי הר"ש מוכח דלא כהאבנ"ז (לעיל אות מ'), דמועיל הפרשה קודם שבאה העיסה לשיעור חלה, ואעפ"י שא"כ אין מצטרפת עמה, והקדושת שם חיילא רק לבסוף.

הפרשה מקמח על עיסה ומקמח על קמח

נה. בקדושין סב. מבואר דמהני הפרשה מתלוש על מחובר ולהיפך, כיון דבידו לתלוש, ובתוס' נזיר יב. כתבו דהכ"נ מועיל לעשות שליח להפריש על קמח, ואעפ"י שאין עושה שליח על מה שאין בידו לעשות עכשיו, ואמר הר"ת דהטעם, כיון שבידה להביא עיסה מגולגלת ולומר שתהא חלה על הקמח לכשיהא נילוש, ואי"ז דשב"ל כיון שבידה ללוש ולגלגל העיסה וכדאיתא בקדושין.

נו. ובהמשך ד' התוס' שם כתבו דלא סגי בהאי טעמא, והוכיחו מיבמות נב. דאין מועיל לגרש יבמתו לאחר שיכנסנה ואעפ"י שבידו הוא, ודבריהם צ"ב אם חזרו בהם ממה שאמר הר"ת, והאבנ"מ לר-יג פירש דבריהם שלשליחות אין מועיל סברא זו דבידו, וצ"ב מדוע, וגם אי"ז משמע בדבריהם, וכן נקט הרע"א (שו"ת קמ"א שלא חזרו בהם, ודבריהם צ"ב).

נז. ובנתיה"מ רמ"ג ו-ו, ושו"ת חת"ס אבהע"ז יא, ובית מאיר סי' שכ"ז, וחלת לחם (ו-ד) ביארו דברי התוס', שנחתו לחלק דדוקא כשמפריש מקמח על עיסה או מעיסה על קמח, דומיא דתלוש על מחובר, אבל מחובר על מחובר וקמח על קמח אין מועיל, וסברת הדין כתב בחלת לחם עפ"י המבואר בסוגיא דקדושין שהמקדש שפחתו לאחר שישחררנה לא מהני אע"ג דבידו, כיון שפנים חדשות באו לכאן דמעיקרא בהמה והשתא דעת אחרת, והכ"נ במחובר על מחובר, ורק כשאחד מהם יש עליו שם טבל, וישנו בתורת תרומה, מועיל להפריש ע"י בידו, אבל כששניהם אינם בתורת תרומה, הוי כמעיקרא בהמה השתא דעת אחרת, עכת"ד, וסברתו צ"ע.

נח. והגר"א (שכ"ז-א) הוכיח מסוגיא דקדושין דאף ממחובר על מחובר מהני, וה"ה מקמח על קמח, וכתב דכ"ה גם דעת התוס' הנ"ל, וכ"כ הרע"א בגלה"ש בנזיר, וכן בדברי חמודות חלה אות ל"ד, וכן פסקו הטושו"ע בשם הר"א ממי"ץ דמועיל הפרשה מקמח על קמח ע"מ שיחול לאחר הפרשה.

נט. ובבי"ד התוס' שם יעוי' בחי' הגרש"ש בשו"ת סוף קדושין ובקה"י (נזיר ג' גיטין כ"ח) שכתבו דעיקר כוונת התוס' לבאר מדוע הוצרך הר"ת לומר שבידו להביא עיסה מגולגלת ולא אמר שבידו ללוש מקמח זה עצמו עיסה, [וכ"כ המל"מ פ"ט מאישות בביאור כוונת התוס'], וביאור דבריהם דלעשות שליח צריך שיהיה עכשיו בידו, ולא סגי במה שיכול לעשות שא"כ יהיה בידו, ולכן הוצרך הר"ת לומר שבידו להביא עיסה מגולגלת ולפטור בה את הקמח, עיי"ש בקה"י ובגרש"ש באורך.

ע"ע בחי' הגרי"ז נזיר, ובגדולי הקדש שכז-א שכח-ד, ואחיעזר (ב-לח-ט),

ס. ובקובץ ביאורים (גיטין אות י' לח) ביאר שקמח ועיסה לכ' הוי כבהמה ודעת אחרת, ולזה אמר הר"ת שבידו להביא עיסה, ומבאר, דשם עיסה הנצרך הוא מצד דין החלה המופרשת, ומה שהשיריים גם צריכים להיות עיסה הוא רק כדי שיהיו בתורת הפרשה, וסברת בידו מועיל להחשיב כאילו חל החיוב ויכול הקמח ליפטר, כי הוא עצמו אין בו דין בתור שיריים שיהיה עיסה, אבל החלה שמפריש צריך להיות דוקא עיסה, ולביאור זה אין מועיל לדעת התוס' רק להפריש עיסה על קמח.

סא. היראים כתב בטעם דבריו משום דקיי"ל כראב"י דאפילו תבואה שלא הביא שליש. וצ"ל, דדעתו כרבה ורבא שם דראב"י סובר דשליש הוי כבא לעולם, ולא משום דס"ל דאדם מקנה דשב"ל.

וצ"ע בעיקר"ד, דתיפו"ל שבידו לעשותה עיסה וכמש"כ התוס', וכ' החלת לחם ב' ביאורים בזה, או דס"ל דקמח על קמח לא מהני, וה"ה מחובר על מחובר וכש"נ, או משום דקמח לענין חלה, דומה לתבואה פחות משליש, ועפ"י דהרמב"ן בקדושין דתבואה משהביא שליש הוי חפצא דתרומה, אבל קמח אינו בזיקת חלה עד שתהיה נתינת מים, וא"כ הוי כבהמה ודעת אחרת.

סב. ודעת הטושו"ע שפסקו כהיראים ואעפ"י שבאבה"ע לא פסקו כראב"י, צ"ל דס"ל כמ"ש הגר"א דכאן מועיל גם לרבנן, ומשום בידו, ולא דמי לשפחה ונשתחררה. וצ"ב פלוגתיהו בגדר האי דינא.

סג. ולהפריש על קמח שעדיין לא קנה לכאור' ודאי דלא שייך להטושו"ע, דהוי דשלב"ל, אכן יל"ע כיון דיכול להפריש על שאינו שלו, א"כ, ל"ח דשלב"ל, אבל מ"מ הרי אין בידו לעשותו עיסה עדיין, וצ"ע.

עיין בפרשת דרכים דרוש י"ט שהביא מדרש דהאשה הצרפית שנתנה עוגה לאלהיו, היה בתורת חלה, והרבה שם בתמיהות, ובחלת לחם בסוף הספר ביאר, דהיה לה כמות קטנה, והפרישה על דעת שיחול אח"כ כשיתרבה הקמח, [בזכות החלה שמתברך הבית], והיינו דכתיב עשי לי עוגה קטנה וגו' כי כה אמר ה' כד הקמח לא יכלה וכו', ודפ"ח.

תקנת הנשים ע"י תנאי

סד. בר"ש כתב דצריך ליהזר שלא לשרוף וכו', ובשו"ע כ' מהרשב"א דיהזר שלא לשרוף עד אחר כל העריכה. ומבואר דאז יכול לשרוף, ואעפ"י שעדיין לא נצטרף התוספת בסל, מ"מ כיון שכבר התנה שלא יחול, א"כ גם עיקר העיסה לא נפטרה עדיין והיא בטיבלה, וכל הקמח שהוסיף מצטרף לעיקר העיסה, וא"צ לצירוף סל אחר שכבר התנה.

ולשון הטור והט"ז, דצריך ליהזר וכו' דאל"כ לא תחול חלה על המתגבל אח"כ, ולכ' להנ"ל הרי הכל ישאר בטיבלו, כיון שהתנה שלא תחול עד גמר העריכה, וב' הגידוה"ק דבכלל תנאו שאם לא יוסיף יחול כבר עכשיו.

סה. ועדיין צ"ע, דהמשמעות שמתווסף קמח גם לאחר שעשה העיסה מקרצות, ואז בכל חתיכה אין שיעור חלה, וא"כ מה יועיל שהחתיכה בטיבלה, מ"מ הקמח שמתווסף עכשיו, אינו מתווסף לשיעור חלה, ולא יתחייב עד שיצטרף בסל, [ולא מסתברא לומר דבטל התוספת בהטבל וחייל עליה טיבלא], וא"כ הול"ל שיהזר לשמור החלה עד צירוף סל, וצ"ע.

סו. השו"ע כתב שיש ב' אופנים, אם אמר הרי זו חלה על העיסה ועל השאור וכו' ולכשתיעשה עיסה אחת תוקדש זו שבידי, וכן אם מתנה שתחול החלה אף על הקמח שיתערב אח"כ בשעת עריכה, ע"כ,

סז. וצ"ב מה הוסיף באופן השני, וכ' הש"ך והגר"א דבאופן השני מקדיש את החלה מיד, אלא שמתנה שתפטור גם את הקמח שיתוסף אח"כ, ותמיהו האחרונים (גדוה"ק, מק"מ, חלת לחם ו-ט"ז) איך יתכן שיפטור אחר שהוקדשה, [ועוד דאפי"נ שמתנה שישאר חלק לפטור לבסוף את התוספת, א"כ צריך לשמור את החלה עד שיצטרפו בסל, שאז יתחייב התוספת, ויתקדש החלק כנגדה, דאילו העיקר כבר נפטר מעיקרא], וצ"ע. עוד ילה"ק שאם חל על חלק מן החלה קדושה, ועל חלק עדיין לא, יהיה החתיכת חלה מדומע, וא"כ לכאור' דין הכל כתרומה, ושוב א"י לחול על הנותר שם חלה, וכמשנ"ל פ"א מ"ד אות י"ג דעל תרומה לא יכול לחול חלה, וצ"ע, וכן ילה"ק לדעת המשא"ב דבעיסה אחת הכל נפטר וא"כ להתנות שחלק לא יפטר. ומב"ל זה משמע שיש כאן איזה "חלות מתמשך" ולא חלוקת החלה לחלקים שכ"א חל בזמן אחר, וצ"ע.

סח. והאחרונים פירשו להשו"ע שיכול להוסיף גם קמח שלא היה בעריכה כלל מעיקרא. והגר"א גם פי' כן באופן ב' וביאר שכשמוסיף אח"כ קמ"ל דאעפ"י שאינו מוקף, וית' בסמוך.

קושיית הר"ש דאינו מן המוקף

סט. הר"ש הקשה על הקמח שמתגלגל אח"כ, ויל"פ בב' אופנים או דקאי על הקמח שבעריבה שעדיין לא נתגלגל, או על הקמח שהוסיף בזמן העריכה. ולכאור' יל"ע דעל כל העיסה היה לו להקשות, כיון שהחלות קדושה יהיה אח"כ, בזמן שהחלה כבר ניטלה ואינה מוקפת להעיסה, והרי מתירוצו מוכח דלא פשיטא ליה דאזלינן בתר שעת הפרשה, וא"כ שיקשה לו על כללות העיסה, וצ"ע.

ע. עוד צ"ע בתירוצו שכתב דעיקר העיסה הוא מן המוקף, והלא כבר הקדים לנו הר"ש דאפשר להפריש בתנאי גם כשעדיין לא נתגלגל כשיעור חלה, ובזה אין לומר שעיקר העיסה הוא מן המוקף, דעדיין ליכא כלל עיסה המחוייבת בשעת הפרשה?

עא. ומב' קושיות אלו הוכיח החזו"א (לקוטים ד-ה, ו) כשנ"ל בשם התורי"ד, דהקמח עצמו שבעריבה ודאי דהו"ל מוקף גם אם לא נתגלגל, כיון שבידו לגלגלו, וכמו דחשיב מחיוב על חיוב וכשנ"ל, וקושיית הר"ש היה רק על הקמח שנתווסף, אבל הקמח שהיה נידון למפרע כאילו אז נתחייב וחיילא אז הקדושה. ולהדרך הנוספת שכתבנו מהגר"ק, לכאור' עדיין קשה, דאין נידון כחיילא למפרע, רק דמצטרף ההפרשה עם העיסה אח"כ, וצ"ע. והגר"א בשו"ע כתב דק' הר"ש שאינו מוקף הוא רק על מה שהוסיף בעריכה, ולא מה שהיה כבר בעריבה, ובחזו"א.

עב. ובמק"מ נקט לדינא במפריש קמח על קמח שצריך להתנות שיחול הקדושה בשעה שיהיו העיסות מוקפות, [וזה נצרך גם להר"ש כיון שעכשיו אין עיסה כלל, לכה"פ שיהיה בשעת חלות הקדושה], אכן להחזו"א אין צריך וסגי בהקפת הקמח.

עג. ותירוץ הר"ש כולל ב' חידושים, דאזלינן בתר עיקר העיסה, ודאזלינן בתר שעת הפרשה, והוצרך לזה לענין הקמח שהוסיף, שעליו אין לומר דכחיילא הפרשה למפרע, וגם בשעת הפרשה לא היה מצורף.

ומש"כ דאזלי' בתר עיקר העיסה יל"ע אם כן הוא בכל תרומה, עי' מעדנ"א תרומות פ"ג הי"ז סק"ג שנקט דבתרומה אינו כן, ובדר"א שם נקט דלהר"ש כן הוא בתרומה, וצ"ע. וע' באריכות בחו"ב סי' ו' אות ד'.

בספק הר"ש אם התוספת קמח בטל ברוב

עד. הצד של הר"ש שנתבטל, הקשה החלת לחם (ו-יז) דהרבה מקומות מצינו שמיעוט קמח שמחייב בחלה ברוב קמח שאינו חייב, לא בטל, וכגון קמח של ישראל ושל גוי דאם יש בשל ישראל כשיעור חייב, ולא אמרו שבטל ברוב קודם שחייל החיוב, וביאר החלת לחם דאין כוונת הר"ש מדין ביטול ברוב, אלא משום דלא שייך צירוף סל על קמח שאינו בעין, וחסר כאן בעצם המחייב.

עה. ולפ"ז צל"ע מהו סברת התוספתא דמתחייב, ויל"ב דצירוף סל אינו איזה מעשה צירוף בחפצא, אלא הוא צירוף במציאות של שיעור הנצרך לנו לחלות החיוב, וממילא פשוט דלא שנא אם ישנו בעין, ודלא כסברת החלת לחם. ולפ"ז שוב צ"ע קושיית הר"ש מאי שנא מקמח של ישראל וגוי וכדו', ועמשנ"ל מ"ה.

עו. והגידוה"ק ביאר הטעם שאין מתבטל ברוב משום דטבל במשהו וחוזר וניעור כשנכנס לסל, ותלוי בסוגיא דבכורות כב., עכת"ד, וצ"ע, דדינא דטבל במשהו הוא כשכבר נתחייב, אבל כאן שעדיין לא נתחייב וצריך צירוף סל, שמא לא יחול צירוף סל על הבטל ברוב, אכן י"ל כנ"ל, דצירוף סל אינו חלות דין, רק מציאות של שיעור שמצטרף לחיוב, וצ"ע. עוד כתב בגידוה"ק דלא בטיל משום דהיתר בהיתר לא בטיל.

עז. ודעת הסמ"ג בשם ספר התרומה דבאמת הקמח שנתמזג בהעיסה בטל ואין מתחייב, והתנאי הנצרך הוא רק לגוש נפרד וניכר בפ"ע שנצטרף לעיסה.

עח. ומצאנו ביטול ברוב בירושלמי פ"א, לענין מינין, דשעורין בטל בחיטין (מדאורייתא), ולענין מדומע שהטבל בטל ברוב תרומה, וצ"ב מאי שנא מדהכא לענין צירוף סל, ושמא שאני התם לענין גלגול דבעינן מעשה המחייב, משא"כ כאן שנתגלגל, וצירוף סל הוא מציאות ולא מעשה מחייב וכש"נ.

עט. והנה מדאורייתא הטבל בטל ברוב ורק מדרבנן לא בטיל, ויל"ע ב' הערות, האחת דיל"ע א"ש לפטור ע"י עיסה שחייבת חיוב גמור, ול"ה כמחויב על הפטור, ונסתפק בזה בשו"ת שמחת יו"ט סי' ג', ובירור' בשמעתין איתא דאפשר לפטור ממקום אחר. עוד יל"ע דכשהעיסה המבטלת היא חולין ומדאור' מותרת, והפרשה אין מתרת השיריים מדאור', שמא ל"ה שיריים ניכרין.

וע"ע בספר קדושת לחם [בסוף הרשב"א חלה] מאמר הגרחי"ל אורבך בניד"ד.

משנה ב'

פטורי חלה התלויים בשעת גלגול

א. המדומע, יל"ע אי שרי לדמע קודם גלגול לכתחילה או דאסור כעושה עיסתו קבין.

ע"ל פ"א מ"ד פי' הר"ש שמדומע הוא בשיעור מצומצם, והק' מהריט"א ממשנתינו, דא"ה אפילו נתדמע לאחר גלגול, אכתי בציר משיעורא. ומיישב מהרי"ל דיסקין והובא במלא העומר, דדימוע שקודם גלגול קובע בפטורא, גם לענין אם אח"כ יוסיף על העיסה עוד חולין וישלים לשיעור, משא"כ כשנתדמע לאחר גלגול, לא נקבע בפטורא, ויכול להוסיף חולין ולהתחייב, נוע' בנידון זה להלן מ"ו בסוגיית הירושלמי].

ב. עד שלא גלגלה - משמע דנדמע לאחר נתינת המים פטור וכ"כ ריבמ"ץ ואו"ז. ויש שהקשו מדברי הירושלמי פ"א ה"ג, [ופירשו הסוגיא שם כמשמעות ד' בהגר"א, כדלהלן:] שהקשו שם מדוע אין גדיש המדומע [קודם מירוח] נפטר כמו עיסה המדומעת, ותירץ הירושלמי דגדיש ראוי להפרשה כבר, וכיון שאם הפריש תרו"ת ויש בו זיקת תרומה, אין נפטר ע"י דימוע, משא"כ עיסה קודם גלגול שאין בה זיקת חלה. ע"כ הסוגיא.

ולפ"ז הקשו דא"כ מנתינת מים שיש זיקת חלה לא יפטור דימוע, אאכ"נ כהגר"ח דבנתי"מ אין זיקת חלה.

ג. ואמנם עצם הביאור שם בסוגיא ע"ד הנ"ל צע"ג, איך יתכן שלא יפטור המדומע בשעת מירוח, ומאי שנא מכל פטורי תרו"מ שבעינן חיוב בשעת מירוח וכדלקמן משנה ד'. ואולי יש לחדש דהא דתרומה פטורה מחלה ילפינן מדכתיב תרימו תרומה, את שמורם קודש והנשאר חול, וי"ל דדרשא זו הוא דין בעיקר ההפרשה, ולכן חייל הך דינא מיד כשנראה להפרשה, ואם כבר נראה להפרשה תו לא פקע, משא"כ בכל הפטורין דהקדש וגוי וכו' הנלמדים מ"דיגונך דקאי על הדיגון, וצ"ע.

והנה בסמוך במשנה ג' פי' הר"מ דפטור הקדש מחלה הוא גם מהך דרשא, ומ"מ מבואר דגלגול הקדש פוטר, ואולי בהקדש יש ב' פטורי, גם פטורא דעריסותיכם, שזה פוטר בשעת מירוח אעפ"י שכבר ליכא לפטורא דתרימו, וצ"ע.

ד. בדין נולד ספק טומאה ע' בהרחבה בתוס' נדה ו', ותוס' עבו"ז נה', ובריטב"א שם ושם.

ה. מש"כ הר"ש לחלק בין חלה לתרו"מ, שמועיל הפרשה בשליש משא"כ בחלה, בתוס' עבו"ז כתבו חילוק זה לענין דין משמרת [דרבנן] בחולין הטבולין לחלה. ובר"ש כאן חידש שהוא גם לענין איסור הפסד, שאין מוטל ליהזר מגרימת הפסד קודם שיש זיקת חלה.

ו. ובעיקר דבריהם הקשה מהריט"א (ט) דאחר נתינת המים דין חלה כדין פירות שהביאו שליש, וצ"ע, [ולהגר"ח מיושב], והחזו"א [אהלות כד-ד] מיישב דיש חילוק בין תרו"מ שהחיוב על הפירות עצמן, ורק דנקבעין במירוח, ומצוות הגבירא להביאן לחיוב, משא"כ בחלה, שעיקר החיוב מתחדש על העיסה והלחם ועדיין לא חל.

ז. ולשון הר"ש עדיין צ"ע, שפתח חילוקו בהא דבתרו"מ מהניא הפרשתו, וגם אסור באכ"י, משא"כ בחלה, וע"כ שדיבר בקמח קודם נתינת מים, ושוב הקשה על עצמו ממתני' דהניזקין שהיא משתטיל למים, והול"ל דבכה"ג חלה הוא כתרומה קודם מירוח, ובפרט למשמעות ד' הר"ש במשנה א' דהפרשה דנתי"מ היא משום

דהויא עיסה, ולא מגזיה"כ כהגר"ח, ושמא משתטיל למים הוא קודם נתינת מים דמתני', שזה בתחילת גלגול דוקא, וצ"ע. ולעיקהנ"ד יש סברא להקל בנתינת מים יותר מתרו"מ, כי אפשר לבטלה עדיין, שיחלק העיסה ויגלגלה בפחות פחות מכשיעור, וזו סברא להקל אך הר"ש לא הזכיר לזה, וצ"ע.

משנה ג'

פטור הקדש מחלה ומעשר

א. בר"ש כתב [ממנחות סז]. דילפינן מעריסותיכם, וכעין תרומת דגן דילפינן מדגנך, והר"מ כתב דילפינן מתרימו תרומה, שהשיריים חולין, יצא הקדש שהשיריים גם קדושות. ומהאי קרא ממעטינן בספרי תרומה פטורה מחלה, ולמדו מזה בספרי גם לענין מע"ש, וא"כ הה"נ לענין הקדש.

ע"ל פ"א מ"ד שהר"ש פירש דפטור מדומע הוא בשיעור מצומצם, והק' מהריט"א ממשנתו, דאי הכי אפילו נתדמע לאחר גלגול. ולכאור' מה שיש ליישב בזה הוא שקודם גלגול אפי' אם אח"כ הוסיף עוד עיסת טבל אין מצטרף לחיוב, דכבר נפטר, כיון שהיה שיעור בשעת גלגול ובפטורא, משא"כ נתדמע לאחר גלגול. [וכ"כ במלא העומר שכב-ב בשם הגר"ל ד]. ובכירור הענין אם ע"י דימוע נקבע בפטורא, ע' להלן מ"ו בסוגיית הירושלמי.

ב. ונפ"מ בין הר"ש לר"מ, ע' בזכרון שמואל (סי' ט'), ובמשנת יעב"ץ (בכורים ז-ו), ובמעגלי צדק כתב, דאי משום גלגול הקדש י"ל דכל שלא בא לידי גזבר ויכול לישאל, עדיין מיקרי עריסותיכם ולא נפטר, [וכ"כ המנ"ח שפ"ה], אבל אי מילפותא דתרימו תרומה, זה פטור גם כשיכול לישאל.

ג. הקדש שלא נפדה - דייק במשנ"ר ממשנתו, דאעפ"י שהוקדש לאחר גלגול, פטור כל זמן שלא נפדה, דהכי תנן משגלגלה פדאתה דייקא, וכן במשנה ד' לענין מעשר משבאו לעונה"מ ופדאן. ובטעם הדין דפטורין, יש לתלות בדרשות הנ"ל, דלהר"ש הגלגול קובע, אבל להר"מ י"ל דכל שעכשיו השיריים יהיו קודש, א"כ אינו בר הפרשה. אכן לכאור' אי"ז נכון דכל שנתחייב לא יפקע החיוב אח"כ, אמנם בהוקדש קודם מירוח, כתבו הקרן אורה מנחות סו: ועונג יו"ט ק"ב, דאפילו לר"ע דמירוח הקדש אין פוטר, מ"מ אין מתחייב קודם שיפדה, כיון דאכתי אינו בר הפרשה.

ד. והמשנ"ר כתב דיש לדון משום פטור לקוח, [להר"ת דפטור לקוח הוא לאחר מירוח], והקדש הוי כלקוח, וכמש"כ התוס' ב"ק עט. לענין טבח ומכר, וע"ע ברידב"ז (דמאי פ"א ה"ג ד"ה רבב"ח), דנתמעט הקדש מתבואת זרעך, דכל זמן שהוא הקדש או מע"ש ממנו"ג, פקע ממנו דין טבל. וצ"ע לדעתו איך חוזר ומתחייב. ויתכן דלא נפקע האפשרות להפריש, ואכתי הו"ל כגדיש קודם מירוח שאם תרם תרו"ת, וע' להלן מ"ד אות ח' וצ"ע,

וע"ע להלן מ"ד אות ט' בשם הגר"ח דפירות הקדש אינן פטורין רק מירוח הקדש פוטר, ודלא כהרידב"ז, אמנם יש רא"י לרידב"ז מהר"ש פ"א מ"ד שכתב דהעושה עיסה ע"מ להקדיש פטורה, ואעפ"י שלא היה מירוח הקדש, ודוק.

ה. ודעת הרש"ס (פאה א-ח) ותו"ח שם, דהקדש חייב גם קודם פדיון, ורבנו הלל בספרי (נשא פ"י) כתב דאין הקדש חל על חלק הכהן שבטבל, ולכן נשאר החיוב.

גלגול הקדש

ו. במשנה משמע דנתינת מים ביד הקדש אין פטור, רק גלגול, והקשה הזכרון שמואל, לפי"ד הרמב"ן וסיעתו, דנתינת מים בעיסה הויא כהבאת שליש בדגן, לפ"ז צריך שיחול הפטור הקדש בשעת נתינת המים, וכמו דחיל פטור הקדש בשעת הבאת שליש דדגן. [ולדעת הגר"ח לק"מ].

ז. ותירץ הזכרון שמואל, דאמנם נתינת מים הוא ראשית עריסותיכם ומועלת כבר הפרשה, אבל אין הנתינת מים גורמת חיוב, וממילא לא שייך שהרגע דנתינת מים יקבע בפטור, משא"כ הרגע דהבאת שליש הוא קובע החיוב,

דיש דין שצריך הבאת שליש דוקא לחיוב מעשר, וכיון שזה גורם וקובע חיוב - שייך ברגע זה פטור הקדש. וכע"ז כ' החזו"א בגליונות הגר"ח (פ"ח בכורים) דבעיסה עיקר החיוב הוא גמר העיסה, משא"כ מירוח אינו שינוי בגוף הדגן, ואין מתחדש חיוב בשעת מירוח. [משמע כוונתו דלא חייל פטור אם אח"כ יש עדיין סיבה חדשה לחיוב, וע' בזה להלן אות יד-כב]. ע"ע להלן מ"ה אות כ"ב.

ח. בעיקה"ד דגלגול הקדש פוטר, ע' בירו' ה"ד שהביאו דעת ר"ע (במנחות סו:): דמירוח הקדש אין פוטר, ונחלקו אמוראים אם לפ"ז סבר ר"ע דגם גלגול הקדש אין פוטר, או דשאני מעשר מחלה. ובבלי שם מסיק דגם במעשר מודה ר"ע דמירוח הקדש פוטר. וע' בזכרון שמואל.

עיסה גזולה ועיסת הפקר

ט. בהא דממעטינן הקדש מעריסותיכם, הביאו בתוס' פסחים ה: ב' גירסאות בסוגיא דמנחות סז., אי בעינן תרי מיעוטי לנכרי והקדש, או דתרווייהו מחד מיעוטא. והקשו בתוס' מדוע בחמץ סגי בחד מיעוטא לענין בל יראה, ובפטור חלה צריך ב' מיעוטים.

י. וכ' השאג"א סו"ס פ"ג דאי"ז קושיא, משום דבחמץ יש רק דין אחד דבעינן שיהא שלו, אבל בחלה אין צריך בעלים לחיובא, ורק הקדש וגוי נתמעטו, וכל אחד צריך מיעוט בפני עצמו, אבל אין דין לכם בחלה.

יא. והוכיח השאג"א דא"צ בעלות להתחייב בחלה, מגזל סאה חטיין וכו', בב"ק צד., ורק דהוי מנאץ, ומ"מ חייב בחלה, ומוכח דא"צ בעלות להתחייב. ועד"ז הוכיח בעונג יו"ט סי' ל"ט מסוגיא דצנועין, דמתקן בעה"ב טיבלו משום הגנבים, ואעפ"י שנתמרח ביד הגנב.

יב. והנה הרא"ש פסחים פ"ב סי' י"ח כתב דא"י יד"ח במצה גזולה, דילפינן מחלה. והקשה השאג"א דחלה גזולה חייבת וכו"ל. ותירץ המקור חיים (תנד-א) דאי"ז קשה כלל, דאמנם חייבת עיסה הגזולה בחלה, אבל זה משום בעלותו של הנגזל, ואה"נ דמצד הגזול לא יתחייב כל היכא דבעינן לכם, וזהו דילפינן למצה, כמו דבחלה בעינן עריסותיכם, ויסוה"ד הוא לעולם דבעינן לכם, והנפ"מ בזה הוא רק בנכרי והקדש, דאילו בשל ישראל בלא"ה חייב משום הנגזל, עכ"ד. ולענין מירוח שלא מדעת בעלים קי"ל כר"י בירו' פ"א ה"ה דחייב. מנחת ברוך סי' ע"ד.

יג. ונפ"מ בין השיטות לענין עיסת הפקר דלהמקו"ח דבעינן לכם תהיה פטורה, מהך דינא דעריסותיכם, ולהשאג"א אין מקור לפטורא. ולעיל פ"א מ"ג דהפקר פטור, צ"ל להשאג"א דילפינן מתרו"מ לפטורא דובא הלוי. ואמנם זה תלוי בפלוגתא הראשונים והגר"ח, דלהראשונים שיש זיקת חלה משעת נתינת מים, א"כ צ"ב מדוע לא יפטור הפקר כבר מנתינת מים, ולדעתם צ"ל דיש רק פטורא דעריסותיכם שהוא רק בשעת גלגול, אך לדעת הגר"ח שבנתינת מים אין זיקת חלה, שפיר י"ל דילפי' מובא הלוי, ומ"מ אין פוטר עד שעת גלגול, ועיי"ש בחזו"א שכ' דגם להראשונים לא יפטור עד שעת גלגול. ובכל זה אריכות בזכרון שמואל סי' ט'. וע"ל פ"א מ"ד לב.

בשעת חובה חיתה פטורה

יד. צ"ב דיכול להתחייב גם אח"כ, וכדמצינו בצירוף סל, ואפילו לאחר אפיה, וא"כ עדיין הוא שעת חובה, ומהו הגדר בזה דנקבע בפטורא בשעת גלגול דוקא.

טו. ובתשו' הרשב"א תס"א הביא דברי הרא"ש שביאר הגדר בזה דשעת החיוב הוא הגלגול, ואח"כ לא מתחייב בחיוב חדש, ולכן לא מתחדש חיוב. והקשה הרשב"א על הגדרה זו דא"כ מדוע בצירוף סל מתחייב. וכתב הרשב"א להוסיף בזה, דאם מצד החפצא עצמו הגיע לגמר סיבת חיוב, ויש מונע חיצוני, בזה נקבע בפטורא, משא"כ בצירוף סל שנידון כאילו עדיין לא הושלם השיעור עד שנצטרפו.

טז. ועדיין לא ביארו לנו מהו הטעם דנקבע בפטורא, ושוב אין מתחייב. ובחור"ב רצה לומר דזהו דין מחודש דילפינן מפטור נכרי והקדש, דאזלינן בתר שעה הראשונה. והקשה דכ"ז ניחא בפטור נכרי והקדש, אבל בעושה ע"מ לחלק שאין בזה ילפותא, מדוע גם שם אזלינן בתר שעת גלגול.

יז. וברשב"א חלה [סוף שער ב'] נתווכח עם הרמב"ם בדין ע"מ לחלק בכ' גויים, שהרמב"ם כתב שלא באו לשעת חובה, והרשב"א חולק שלא זה הטעם, אלא משום דלא חשיב גלגול בפחות מכשיעור. נראה מדבריו דיש דין בעצם הגלגול שהוא קובע בפטור, גלגול גוי, ואין זה פטור שנקבע בעיסה בשעת תחילת חיוב שהוא הגלגול, אלא עצם מעשה הגלגול הוא הקובע לחיוב, ולא שייך לחייב אח"כ אם הגלגול קבע בפטור. [משא"כ בצירוף סל שעדיין לא נקבע בפטור וכמש"כ הרשב"א בתשובה].

יח. וא"נ כן שהוא דין בגלגול עצמו, יל"ב בב' אופנים, או דהגלגול עצמו הוא המחייב בחלה, וצל"ע אם גם במעשרות אפשר לומר כן, שהמירוח עצמו הוא המחייב, או י"ל דילפינן דהגלגול הוא הקובע לחיוב או פטור, ולכן אי"ז דוקא לדינא דנכרי והקדש אלא לכל הדינים. והא דהגלגול הוא הקובע יל"פ בב' אופנים, או משום דהוא הזמן הראשון, שיכול לחול חיוב, או משום דהוא הגמ"מ. ונפ"מ בצירוף סל, שבזמן הגלגול לא היה ראוי לחיוב, אם שעת הצירוף סל יקבע, וכמשי"ת בסמוך, וצל"ע היטב בדברי הרשב"א.

יט. ועפ"י הנ"ל יל"ע בגלגול הדיוט, ובשעת צירוף סל היה הקדש, והעונג יו"ט סי' ל"ט נקט דפטור, אכן א"נ שהוא דין בגלגול שקובע מצד שהוא גמ"מ, כאן הגלגול היה בחיוב, ורק השיעור הושלם אח"כ, [וכמש"כ הרשב"א דגלגול בחצי שיעור לא הוי כגלגול דפטורא אם נצטרף אח"כ עם עוד עיסה, וכאילו עירסן מתחילה], וצל"ע לדינא.

כ. עוד יל"ע עד"ז בבלילה רבה שאפאה ובשעת אפיה היה הקדש, ואח"כ פדה, האם יש דין ששעת אפיה קובעת כמו גלגול, [או דהאפיה היא היא הגלגול], או דאי"ז כך ובאפיה החיוב חייל ע"י עצם הלחם, וא"כ י"ל דיתחייב לאחר שנפדה, ומסתברא דאפיה כגלגול.

כא. יש עוד אפשרות לבאר, עפ"י השאג"א דנכרי והקדש אינם העדר מחייב אלא סיבת פטור, ולפ"ז י"ל דכל שהיה רגע אחד בפטור, נקבע בו דין הפטור, אמנם זה רחוק מן הסברא, ואולי בתרומה שפטורה מחלה י"ל דחייל פטורא, וכאילו כבר הופרש, אבל בנכרי והקדש מסתברא דאפי' להשאג"א אין זה פטור, רק מפקיע החיוב, ולכן צריך להסבירים הקודמים לבאר מדוע לא חוזר ומתחייב כשפקע ההקדש. וע' לקמן מ"ד אות ח', ואות ט' בשם הגר"ח.

כב. ובכס"מ (פ"ז ה"ח מביכורים) כתב בגדר שעת חובתה, שהוי כאילו הורמה חלתה באותה שעה, וכוונתו לבאר מדוע אזלי' בתר הזמן הראשון, דחיוב חלה ותרומה אינו חלות קדושה שמחכה לחול על העיסה והדגן, אלא הוא חיוב שהעיסה מחייבת את הגברא, ואין העיקר כאן האיסור טבל אלא החיוב תרומה וחלה, ולכן כל שהיה יתכן לו להפריש, והיה פטור, מסתברא שנשאר בפטורא, והוא ביאור חדש ונהיר בכל הנ"ל ודוק. ולפ"ז הקובע לפטורא הוא הזמן הראשון שיכל להתחייב.

משנה ד'

שעת חובה דתרו"מ

א. בירושלמי הקשו דתנן לה כבר בפאה, ותירצו דמכאן מבואר שיש ב' זמני פטור הקדש, מתני' דפאה בשעת הבאת שליש, ומשנתינו בשעת מירוח.

ב. ויסוה"ד נת' בד' הגר"ח (תרומות א-כב) דיש ב' מחייבים בתרו"מ, הדגן והדיגון. וע' בשנו"א, הקצר פאה פ"ד מ"ח, דגם בשעת שליש גורם איסור אכילת קבע, וזהו הגדר דמחייב שבה. אכן התוס' בכ"מ נקטו דאיסור אכילת קבע אאמד"ר, ולפי"ז צ"ב איזה חיוב חל בשעת שליש. וביארנו בזה במקו"א דעצם הא שהצריכה תורה שליש [לחיוב שיבוא אחר גמ"מ] זה גופא מגדיר שעת שליש כשעת חיוב.

ג. באבנ"ז תכ"ה-ג הקשה, דשעת מירוח אינו שעת חובה דתרו"מ, אלא שעת רפה"ב, וא"כ אם פדאה קודם רפה"ב צריך להיות חייב.

ובתוא"ש פאה פ"ד מ"ח, וחז"ב ריש תרו"מ, ותוה"א (ב-ה) כתבו לבאר דהמירוח הוא הגורם החיוב, ואעפ"י שתלוי ברפה"ב או קביעות, ולכן הכל תלוי בשעת מירוח. וע' משנ"ל משנה ג' מהרשב"א והכס"מ ולכא' תלוי בזה, וצ"ע.

עו"ל לפי דברי הגר"ח [בסמוך אות ט'] שיש פטור "דיגון הקדש" וא"כ סגי במירוח הקדש לפטור, והוא סיבת פטור בעצם הדיגון, ולא איכפ"ל שעדיין אינו שעת חיוב, [וזה רק בהקדש ונכרי ולא בפטורים אחרים].

ד. ופירות שנתמרחו ביד הדיוט, ובשעת רפה"ב היו הקדש, כ' בתוא"ש דא"י"ז פוטר, וכנ"ל כיון שאין ההכנסה מעשה גמ"מ בגוף הפירות וא"כ אין זה נקרא דיגון, ולא איכפת לן שהיה ההכנסה ברשות הקדש.

ובחזו"א (מעשרות ד-כד) ביאר, דכל הא שהצריכה תורה רפה"ב אינו מצד תיקון הפרי אלא משום השלמת שמחת אסיפה, והכנסה ברשות הקדש ונכרי לאו שמא רפה"ב, ואח"כ כשפודה ומכניס לביתו הוי עכשיו רפה"ב, ונקט דמעיקה"ד שייך להתחשב גם ברפה"ב שזהו חלק ממה שנקרא "דיגון", אלא דבמציאות אין רפה"ב דהקדש מפקיעין.

ה. אמנם לכאור' האי דינא הוא בפלוגתת ב' תי' התוס' שבת קכז:, לענין מעש"ר שהקדימו בשבלין דפטור מתרו"ג, והקדימו בכרי חייב כיון שכבר נתחייב, ונחלקו בתוס' אם הקדימו קודם רפה"ב אי נפטר מתרו"ג. וי"ל דהכ"נ בהקדישו קודם רפה"ב. וכ"כ הר"ש פאה(א-ו) דרפה"ב בהפקר פטור, וע' מקדש דוד מעשרות.

וגם זה תלוי במשנ"ל, מדוע גלגול קובע בפטור, אם הוא משום דזהו זמן החיוב, או משום עצם הגלגול.

מירוח הקדש פוטר

ו. יל"ע אם הפריש אי הויא הפרשה, וכמו קודם מירוח, או דע"י הקדש פקע תורת תרו"מ לגמרי. וכן יל"ע לענין איסור אכילת קבע אי פקע במירוח הקדש.

ז. ובתוס' מנחות סז: נקטו דהותר באכילת קבע, דהתירו משום הפסד הקדש. אכן במירוח עכו"ם אסור. ובתי' אחרון שם כתבו דגם בנכרי פקע איסור אכילת קבע, [וכן נס' בתוס' נדה טו:], והטעם כ' בתורע"א פאה פ"ד משום דאיסור אכילת קבע הוא שמא יתחייב ויאכל באיסור, ובנכרי והקדש פקע החשש. ובזכרון שמואל כתב שזה תלוי אם מירוח הקדש הוא פוטר או שהוא העדר חיוב.

ח. ולענין הפרשה אי מועלת, הביא בזכרון שמואל סי' ט' מהגר"א בירושלמי מעשרות שאין הפרשה מועלת. וכן מוכח בראשונים קדושין מא:, וביאר הגרש"ר דמכאן מוכח שהקדש הוא "פוטר" ולא רק "הפקעת החיוב".

ט. הגר"ח (תרומות א-כב עמ' 40) מבאר, דפטור הקדש ונכרי אינו פטור בעצם, דתבואת הקדש ונכרי פטורה, אלא הוא דין על דיגון ומירוח הקדש ונכרי דוקא, וכתב דמשו"ה מועיל הפרשה בפירות נכרים קודם מירוח [ומשמע דאחר מירוח אין מועיל וכש"נ מהגר"א], דעדיין לא חייל פטורא.

פטור לקוח בהקדש

י. הזרע אברהם (יז-ו) הקשה דכל הקדש לאחר מירוח יפטר משום לקוח, להר"ת דלקוח פטור לאחר מירוח, ולהתוס' ב"ק עט: דהקדש כמכירה, ותירץ דחזר ולקח חייב, [כתוס' גיטין כג: ור"ש פאה א-ו,].

יא. ובחזו"א שביעית (א-ז) הקשה לדעת הריב"ם דפטור מירוח הוא קודם מירוח א"כ מה צריך לפטורא דדיגון הקדש תיפו"ל דהוי לקוח, ובהך פטורא דהריב"ם מסתברא שלא יחזור ויתחייב אם יקחוהו הבעלים שוב לאחר מירוח, ותירץ המעדנ"א (תרומות ג-יג-ג) עפ"י האו"ש (מעשר ז-ג), דמצוות הבעלים לפדות ראשון, ומשום

מצוה זו חשיב זרעך כשפדהו הבעלים, דהפדיון שע"י דין בעלים פודה, משייך את זה לבעלותו דמעיקרא. עוד כתב די"ל דהקדש ל"ח לקוח כיון שאינו בר מעשר, וכמו שכתבו התוס' והר"ש שם לענין לקוח מגוי דל"ח לקוח.

משנה ה'

פטורא דעיסת נכרי

א. במנחות סז. מבואר דפטור משום גלגול נכרי ונתמעט מעריסותיכם, ודומיא דמירוח גוי בתרו"מ, [ונסתפקו אם מ"ד מירוח גוי אינו פוטר מודה דבחלה פטור מדרשא הנ"ל], וכן בירושלמי כאן דרשו מקרא לפטור, והפטור הוא משום גלגול גוי. ולהבבלי דילפי מעריסותיכם עמשנ"ל מ"ג שנחלקו אם הוא פטור בגוי או דין כללי דבעינן לכם.

ב. וצל"ע באיזה אופן הוצרכנו להך פטורא, ויל"ע כשהגוי בעל העיסה, האם שייך שיחול בה איסור טבל, ולענין ישראל שיאכלנה, ולכאור' מסתברא דלא שייך כלל דין טבל בכה"ג, דכיון שאת הגוי אין אנו מחייבין בהפרשת חלה, מסתברא שלא יחול איסור טבל, ונראה פשוט שכל הנידון הוא לענין אם לקח ישראל את העיסה, ובזה אי לא דינא דגלגול גוי פטור, היה עכשיו מתחייב.

ג. והנה הגר"ח [תרומות עמ' 40] נקט שאין הבעלות גוי פוטר, רק הגלגול גוי, ואין אומרים במירוח וגלגול שבשעת חובה היתה פטורה אילולי דינא דמירוח וגלגול גוי פוטר, ואין זה סותר לדברינו, דז"ו שאצל הגוי לא יכול לחול חיוב, אבל הנידון דהגר"ח הוא על חלות פוטר, וסובר הגר"ח דבעלות גוי אינו פוטר, וממילא לא חייל עי"ז דינא שבשעת חובה היה פטור.

ד. וילע"ע, למה לי פטור דגלגול גוי, הא יש לחלק בין תרו"מ לחלה, שבתרו"מ החיוב על עצם הדגן, משא"כ בחלה י"ל שהוא על הגברא, דהא עצם הדגן אין בו חיוב אם לא נעשה כתואר לחם, וא"כ דהוא חיובא דגברא, הרי לא שייך זה בגוי, אכן ממשעות הש"ס כנ"ל דאין לנו אלא פטור גלגול, וצל"ע,

ונראה דמכאן מוכח כמש"כ התוס' ב"ב פא. דחלה הוא מצוה התלויה בארץ וחיובה על הדגן עצמו, ולכן יש דין טבל, עיי"ש, וצל"ע דאעפ"י שהחיוב על הדגן עצמו, מ"מ אין מתחייב בהך חיובא דחלה עד שתיגמר מלאכתו לאכילה, והוא בלחם דוקא, שזהו גמר האמיתי של הדגן.

שו"ר באמרי בינה (פסח סי' כ"ד) שנקט שם דבר חידוש נורא, שנסתפק אם עיסת קטן פטורה כיון שלא נעשית אצל בר חיובא והוי כעיסת הפקר, ולא דמי לתרו"מ דאם נתמרח ביד קטן חייב, משום שהדגן נתחייב, אכן נסתפק דשמא קטן יש לו מעשה, ומ"מ אם גלגל גדול ע"ד קטן יפטר עיי"ש, וצ"ע"ג לדבריו מדוע צריך מיעוט בגוי, תיפול"ל שאין מי שחייב, ורוחק לומר שזה גופא למרנו מעריסותיכם, ששעת עירוס קובעת, אי"ז במשמעות הסוגיא כלל, ושמא נצרך לגוי שגלגל עיסת ישראל, וצ"ע וע' צה"ל פ"ו קכ"א.

ה. ישראל העושה עיסה לצורך גוי נסתפק בשו"ת מהר"ח א"ז (קצ"ג) א"ה כעיסת כלבים או ע"מ להקדיש, או"ד דבנכרי חייבת ואין בזה פטור מחשבה, והק' משנ"ר ממשנתינו דמשמע שאם עשה ישראל משלו עבור גוי חייבת, ורק בנכרי שנתן וכו' פטורה.

ועיק"ד האו"ז הוא דלא כהגר"ח הנ"ל, אלא ס"ל להאו"ז דבעלות נכרי פוטרת, דאי רק גלגול נכרי פוטר ודאי דבזה ל"ש מחשבה לפטור.

גלגול נכרי - אי אולינן בתר בעלים או בתר המגלגל

ו. בירושלמי מתוספתא דמלאי של ישראל ופועלין גויים חייב בחלה, ומלאי של גוי ופועלים ישראל פטור, ואמרו דכן מוכח ממשנתנו דישאל שמיך בשל גוי פטורה. וכן פסק השו"ע של-א ב' דיני התוספתא. וע' בדרישה ובמהריט"א אות נ"א כשקונה עיסה מנחתום גוי, והגוי מגלגל, איך לקנות בקנין המועיל שיהיה הקמח של ישראל.

ז. וברמב"ן בכורות פ"ד (אות נ') הביא בשם הר"ף דעיסת ישראל שגלגלה גוי חייב, והרשב"א חלה (סוף שער ד') כתב המקור מהירושלמי הנ"ל, והרא"ש בתשובה (ב-ב) כתב דכן מוכח ממשנתינו, ותמה מהריט"א שהרמב"ן לא הביא המקור לזה.

ח. וכתב דיתכן שסבר הרמב"ן שאין להוכיח מהתוספתא דיש לומר שדוקא פועלין שידם כיד בעה"ב והוה כשלוחו, אכן לפ"ז צ"ב מה הוכיח הירושלמי ממשנתינו, ובקה"י זרעים ט' כ' דיל"פ ע"ד המהריט"א, ומטעם אחר, שמירוח בעה"ב א"צ שיעשה בידיו ומועיל גם בזורה ורוח מסייעתו, ופועלין ששכרן ועושים בגרמתו ועבורו הם ככליו וכבהמתו, וכדאשכחן בבב"ק ס' דהשוכר עדי שקר חשיב כגורם הנזק.

ט. יש ראשונים שסוברים שגלגול נכרי בשל ישראל פוטר [שבוה"ל. תני"ר, מאירי בשם י"א, הלא"י חלה ז'], ודלא כש"נ מהתוספתא. ובאו"ז רל"ה מביא פ"י אחר בתוספתא, שהנידון הוא בעיסה שנמצאה בחנות אם תולין אותה בבעה"ב או בפועלין. ומ"מ מודים דבעלות נכרי גם פוטר אעפ"י שגלגל ישראל, וכמשנתנו, ולא חשיב עיסת ישראל רק אם היא בבעלותו וגם שהישראל עירס, וע' להלן אות י"ד.

י. ולענין מירוח נכרי בתרו"מ לכאו' הגדר הוא כמו בחלה, וכדהשוו הדינים במנחות סז. ובירושלמי כאן, וכ"ה דעת רש"י ותוס' בכורות יא: דאזלינן בתר בעלים לענין מירוח גוי. [ע' צה"ל תרומות פ"א ס"ק רצד]. ובשמ"ק בכורות הוכיח כן מדמירוח הקדש פוטר, ומירוח הקדש לעולם הוא ע"י גזבר. ומוכח דאזלינן בתר בעלים ולא בתר הממרח. ובקה"י כ' דיש לדחות שהגזבר כאפוטרופס.

יא. אכן, בתוס' קדושין מא: כתבו דישאל שמירוח של גוי חייב, וכ"ה ברמב"ן רשב"א וריטב"א שם בקושייתם על רש"י, וצ"ע, מאי שנא מדין חלה דאזלינן בתר בעלים. ובחזו"א (אה"ע קמ"ח ושביעית א-טז) כתב דאין כוונת הראשונים כן, אלא שלקחן הישראל ומירוח ומכרן שוב לגוי, ולא יתכן שמירוח ישראל כתבואת גוי יחייב, אכן צ"ע בלשונם, וע' באריכות בחזו"א דמאי יב-יט, והמהריט"א נקט שלדעת הראשונים חלוק דין חלה מתרומה.

יב. ובאמת כן מפורש בשמ"ק מנחות סז, שהוכיח מסוגיא דבכורות שמירוח גוי בשל ישראל פוטר, והקשה מאי שנא ממעשים בכל יום לגבי חלה שהגוי מגלגל עיסת ישראל ומפרישין, ותירץ דגבי מירוח כתיב "דיגונך" ותלוי בהממרח, ובחלה כתיב "עריסותיכם" ותלוי בהבעלים. וכ"כ באו"ז חלה רל"ה.

ויל"ע מראשכחן פטור שותפות בנכרי, (בחולין קלד.) והיכי קמייירי לשיטת התוס', הרי תלוי בהממרח וזה היה או גוי או ישראל ולא שייך מעשה מירוח בשותפות, וצ"ל דס"ל לתוס' כהשל"נ הביאו המהריט"א, דסגי לחייב או בבעלות ישראל או במירוחו, והכא מייירי במירוח גוי, ובעלות בשותפות, ובה איתמעט שותפות, וצ"ע.

יג. וברמב"ם תרומות א-יג, יד, מבואר דנכרי שמירוח פירות ישראל פטורין מדאורייתא וחייבין מדרבנן, עיי"ש בכס"מ דאדיגון קפיד רחמנא. ובמהריט"א כ' דלפ"ז צ"ל דגם בחלה בהיא דתוספתא חיובו רק מדרבנן, או דפועלים עדיפי, [ונכתב הטעם שחייב מדרבנן משום דגדל התבואה שליש ביד ישראל, ונקט שיש בזה סרך חיוב גם לענין חלה, ודבריו מחודשים, דלא כתבו הראשונים אלא לאחר נתינת מים, אכן בירושלמי פ"א ה"ג הצריכו מיעוט מדרשות להא דאין שליש ומירוח הקדש והפקר פוטר מן החלה, ומבואר דיש שייכות להגידול בהחיוב וע' באריכות בחזו"א שביעית ב-ב].

יד. ובמרכה"מ הקשה ממשמעות הרמב"ם שם הי"א דמירוח ישראל בפירות נכרי אין מחייב, ומאי שנא ממירוח נכרי בפירות ישראל, והביא בזה ממהרי"ט צהלון שביאר דעת הרמב"ם דלחיוב צריך שיהיה גם בעלות ישראל וגם מעשה מירוח בישראל, ותירתי בעינן דגנך ודיגונך.

טו. וביאור דעת הרמב"ם שיש ב' פטורים בנכרי הוא כדלהלן.

הנה בתוס' נדה טו: ומנחות סז: נסתפקו במירוח נכרי אם פקע איסור אכילת קבע, וביאור הספק הוא אם מירוח נכרי הוא פוטר ומפקיע, או שהוא העדר מחייב, ולכאו' נפ"מ גם באם תרם אם תרו"ת, ובראשנים קדושין מא: מבואר דבשל נכרי קודם מירוח אם תרם תרו"ת ואחר מירוח אינה תרומה, ולכ' תלוי בספק התוס' הנ"ל.

טז. וכתב בקה"י דלדעת הרמב"ם י"ל, שאם הנכרי עשה את המירוח זה הפקעה, אבל אם ישראל מירוח, ורק היה בבעלות נכרי, אז זה העדר מחייב בלבד. [ועיי"ש שביאר לפ"ו הראשונים בקדושין, שאין דעתם שמירוח ישראל בשל נכרי מחייב, ורק אמרו דעדיין מועיל הפרשה אם תרם כיון שלא מירוח העכו"ם ואין כאן הפקעה].

יז. ומבואר דעתו של הקה"י ברמב"ם שיש ב' דיני פטור בנכרי, יש פטור ע"י מעשה מירוח, ויש העדר מחייב, [שנקבע בזמן החיוב שהוא המירוח]. אכן הגר"ח [תרומות עמ' 40] הוכיח בדעת הרמב"ם שבנכרי אין פטורא דבעלות גוי, רק פטור מירוח של גוי, ומסתברא לפ"ו דאין ב' דינים, וי"ל ע, ולפי"ז אפשר לבאר דעת הרמב"ם ששני האופנים הם חדא דינא של מירוח עכו"ם, ומשכח"ל מירוח עכו"ם בתרי גווני או ע"י מעשה שלו או ע"י בעלותו, וצ"ל ע.

יח. החזו"א (דמאי יב-יט) הקשה על הרמב"ם, איך פטור מירוח נכרי בשל ישראל ומי גרע ממירוח ע"י נמלים שאמרו בירושלמי לעיל פ"ק שמועיל לחייב. בנוסח אחר י"ל, יש להקור בהא דמירוח מחייב במעשרות, האם עצם מעשה המירוח הוא המחייב, או שהתבואה עצמה היא מחייבת, בתנאי ובזמן שהגיע לגמר מלאכה. ולבאר מוכח כאופן השני למאי דקיי"ל כר"י דמירוח שלא מדעת בעלים מחייב ואפי' ע"י נמלים שאין מעשה מירוח כלל.

ומעתה ילע"ט בפטור של מירוח נכרי בעיטת ישראל, דבשלמא אם מעשה המירוח הוא המחייב שפיר י"ל דחשיב מירוח גוי, אבל אם המחייב הוא המצב של המירוח, מה איכפת לן שנעשה ביד גוי, כשהדגן עצמו של ישראל, והלא א"צ כלל מעשה מירוח, וצ"ע.

יט. האו"ז מביא שהרא"ם לא הניח לשפחתו ללוש העיסה משום שחשש לומר דמירוח גוי בשל ישראל פטור ואפילו בחלה [דלא כחילוק השמ"ק]. ולפי"ז יל"ע מאי שנא משנתינו דישאל בשל גוי פטורה, וצ"ל דס"ל כהמהריט"צ, וצ"ל ע.

נתנה לו מתנה

כ. משגלגלה פטורה, מבאר האו"ז דקמ"ל, אעפ"י שגלגל לצורך לקנותה אח"כ לעצמו מ"מ פטורה. וצ"ב מה ההו"א, אטו בכונה תליא מילתא, וכבר הבאנו לעיל ספיקו של האו"ז בישראל המגלגל את שלו לצורך נכרי דפטורה, וצ"ב כנ"ל מדוע שנלך בתר דעתו, הרי בתרו"מ אזלינן בתר הבעלים.

כא. ויתכן לבאר דדוקא בחלה אמר לסברא זו, ומשום דחיובה אינו תלוי בהעיסה מצד עצם מציאותה, אלא תלוי במעשה גלגול ואפיה, ועוד, שעיקר המחייב הוא שעת לחם, ורק דמשעת גלגול כבר חיילא תורת לחם, [וכמש"כ הגר"ח באריכות בענין עיסת כלבים]. ומעתה י"ל דהו"א דניזיל בתר מחשבתו לדון כשמגלגל לצורך עצמו דהוי כגלגול ישראל, ולהיפך, וקמ"ל דבשל גוי לצורך ישראל ודאי לא חשיב עי"ז גלגול ישראל, ובישראל לצורך גוי יש להסתפק. וע"ל אות ל"ד.

כב. נתנה לו עד שלא גלגלה חייבת, מדוייק דגם אחר נתינת מים מתחייבת בגמר גלגול אצל ישראל. ולא דמי לתבואה בשעה שהביאה שליש שנפטרת ביד גוי, עמשנ"ל מ"ג בזה מהזכרו"ש וחזו"א. וע' שו"ת רדב"ז תרי"ח מש"כ בזה.

כג. יש שהוכיחו מכאן [אוצמה"ת בשם פרחי ציון] שאין פטור לקוח בחלה, דלהריב"ם דפטור לקוח קודם גלגול, א"כ נתנה לו עד שלא גלגלה לא תהא חייבת, ולהגר"ח שאין מחייב בחלה עד הגלגול, א"כ אין ראייה דכאן הוי כלקח קודם שגדל שליש.

שותפות

כד. בחולין קל"ה נחלקו, רבנן סברי דנוהג ראשית הגז בשותפות ישראל ולר' אילעי פטור, ואמרו שם דבתרומה מודה ר' אילעי דנוהג בשותפות, מדכתיב תרומתכם, ומקיש חלה לתרומה. ויש שם עוד דרשא דעריסותיכם - אף דשותפין. וכן פסקו הרמב"ם (ו-ו) וכל הראשונים זולת הרשב"א (ש"ב) שכתב דבמסקנת הסוגיא שם איתא דר' אילעי פטור בתרומה, והלכה כמותו, וה"ה בחלה, ומשנתינו דמשמע ששותפות ישראל חייב הוא כרבנן, עכ"ד ועיי"ש.

כה. והנה בראשית הגז מבואר ברמב"ם דצריך שיהא לכל אחד מן השותפין כשיעור, ואין מתחייב ע"י צירוף שיעור בין שניהם, אכן בחלה סתם הרמב"ם ומשמע דמצטרף, וכן משמע ממשנתנו דדוקא בגוי צריך שיהיה לישראל כשיעור, וכן הוכיחו ממשנתנו בספר התרומה, ובריטב"א סוכה לה. והרשב"א ומאירי, וכן הביא הרדב"ז מתוספתא דמצטרפין, ואיתא שם דצריך שיהיה לכל אחד שיעור כזית, עיי"ש ברדב"ז, וכן פסק השו"ע שכ"ו-ג.

כו. ותמה מהריק"ו (בכורים י-יד) מאי שנא חלה מראה"ג, וכתב לבאר עפ"י הדרשות, והגר"ח (בכורים י-יד) כתב דראה"ג הוא חיוב על הבעלים אבל חלה הוא חיוב על העיסה [ונכתוס' ב"ב פא. שהעיסה עצמה חייבת ולכן יש איסור טבל]. ובזכר יצחק (א) ביאר דבחלה א"צ שיעור אלא כדי שיחשב עיסה, ומשנעשית עיסה כל מקצת מתחייב, משא"כ בראה"ג דבעינן שיעור לחיוב, והדברים מחודשים.

כז. המאירי מביא שיש סוברים דגם בשותפות ישראל צריך שיהא לאחד מן השותפין כשיעור, [ומשנתנו דגבי גוי, לאו דוקא] ובחלת לחם (ה-מח) תמה על שיטה זו מירושלמי ריש פ"ד ב' נשים שעשו ב' קבין ונשכו מצטרף, וכ"ש כאן.

כח. ובתוס' סוכה לה: כתבו דעיסת טבל בשיעור מצומצם פטורה משום חלק הכהן ולוי, ולכאור' היה נראה דדעתם שצריך שיהיה לאחד מהשותפין כשיעור, [וכן נקט בחלת לחם ועיי"ש משכ"ל], אכן יש לדחות דכוונתם מצד עשוי ליחלק, וכ"כ אבי עזרי, ובזכרון שמואל כתב דכיון שאין לכהן חלק מסויים, והוא ממון השבט, הוי כהפקר ואין מצטרף לשיעור, [וזה תלוי בפלוג' השאג"א ומקו"ח אם יש דין לכם בחלה].

כט. הרשב"ם ב"ב קלז: הקשה מדוע אתרוג של שותפין א"י יד"ח דל"ה לכם, ובחלה עיסת השותפין חייבת, עיי"ש מש"כ ליישב עפ"י לשון הפוסקים, וכעיי"ז בריטב"א סוכה לה., ומבואר מדעתם שיש דין לכם בחלה,

וע' באבי עזרי הל' מוזהר קונטרס עצום בעניין שותפות במצוות, ובסוף דבריו כתב דיש לחלק בין אתרוג וכדו' שהוא מצוה חיובית, ושם כוונת התורה לכם על כל אחד ואחד, משא"כ בכגון חלה וראה"ג שאינו חיובי, שם כוונת התורה גם שיצטרפו שניהם לקיים המצוה ביניהם.

שותפות נכרי

ל. הר"ש כתב דהא דממעטין בראה"ג עיסת נכרי הוא כשאין בשל ישראל כשיעור. וכ"כ הרשב"א רא"ש ורי"ו. ותמה בבהגר"א (של-ה) דשם אין נזכר מיעוט לגבי חלה, ורק לגבי תרומה לחד לישנא, ואת"ל דילפינן חלה מתרומה, הרי שם א"א, לומר כתירוצ' הר"ש, דתרומה הרי אין לה שיעור וע"כ דבכל גוונא דשותפות נכרי נתמעט. [וע' מהריט"א סוף אות י' משכ"ל].

לא. ובספר התרומה (פ"ג) הובא בב"י סי' ש"ל כתב דגם ביש כשיעור לישראל, פטור ע"י שותפות גוי [להך לישנא דפטר לענין תרומה -הגר"א], ומשנתנו אינה דומה, דיש לחלק, שאם קנו כ"א הקמח לבדו ואח"כ נשתתפו, בזה חייב הישראל, ורק היכא שנשתתפו מעיקרא בקמח, זהו שותפות הפוטרת [לההוא לישנא דשותפות גוי פוטר], הואיל ובכל מעט מן העיסה יש לנכרי חלק בו, עכ"ד, ולפי דברי הר"ן בנדרים דכל שותפין הוי ממון המעורב א"כ גם כשנשתתפו בקמח הוי כעירבו קמחיהן, ודלא כחילוק דהסה"ת לכאור'.

לב. וביאור סברתו דסה"ת, כתב בחלת לחם (ה-מח) שבשותפין בכל גרגיר הוי עיסת השותפין, משא"כ כשעירבו הקמח הויא לה "עיסת תערובת", ואין בה פטור שותפות, ובעיסה הרי לא נשתתפו כשעירבו עיסותיהן, והרא"י ממש"כ הרא"ש סי' ו' לדון כיצד מפריש מהתערובת, שמא יטול חלה מחלק הגוי, ומבואר דעדיין יש כאן חלק ישראל וחלק הגוי, ומסתברא שלא שייך בזה פטור שותפות. עכ"ד,

לג. ויל"ע בזה טובא, דבדיני ממון ודאי ששנים שהטילו לכיס הו"ל כשותפין גמורין, ורק לענין הפרשה החמיר הרא"ש שאין ברירה וא"י להפריש שמא עלה בידו חלק הגוי, וכן משמע דעת הר"ש ורא"ש שמשמע שסוברים שיש דין שותפות גם כשעירבו העיסות.

לד. בעיקר הר"ד הר"ש צ"ג, אם באופן שאין שיעור בשל ישראל, מדוע צריך מיעוט ופטור מטעם שותפות, הרי ודאי דשל גוי פטור, וא"כ אינו מצטרף. ואולי ס"ל דמועיל שותפות ישראל להחשיב כמירוח ישראל, וכדעת הגר"ח דאין הבעלות גוי פטור, וצ"ע. וע"ל אות כ"א. וילע"ע, א"נ כפשטות התוס' קדושין דמירוח ישראל בשל גוי מחייב, א"כ לא שייך כלל לומר דשותפות פטור, שהרי הכל תלוי בגלגול, אם הישראל גלגל חייב ואם הגוי גלגל פטור, ואולי משכח"ל כשעשו שניהם פועל שליח לגלגל, וצ"ע.

לה. אם יש בשל ישראל כשיעור חייבת, משמע אפילו אם רוב העיסה של גוי, ויל"ע מדוע לא יבטל ברוב, והר"ש לעיל משנה א' נסתפק, אם טבל נתבטל במתוקן, כן הק' החלת לחם, והרמ"ז נ"י אמר דבניד"ד לא שייך ביטול, דאין עיסת נכרי וישראל ב' שמות שיבטלו זה בזה, ולא דמי לטבל ומתוקן, אלא דעל עיסת ישראל יחול חיוב ולא על עיסת גוי, וקודם שחל חיוב הכל שם אחד. אכן יש לדון, אם נימא דעיקר הפטור הוא הגלגול, וע"י הבעלות ישראל וגוי נקבע כאן שם גלגול ישראל וגלגול גוי, לפ"ז אולי יש כאן תוכן מסויים שיהיה בו דין ביטול, וצ"ע.

ושו"ר באוצהמ"ת בשם חסל"א שברוב עיסה של נכרי פטור משום ביטול. (וכע"ז אי' בברכ"י סי' של שיו"ב א'). ובחור"ב (ח-ד) כתב דבנשתתפו בקמח מסתברא דלא בטיל, ובעירבו קמחיהן מדאו' בטיל ומסתברא דחייב מדרבנן. וע"ל אות מ. ובסמוך אות ל"ו.

לו. בנידון דהרא"ש כיצד מפריש מתערובת גוי וישראל, מסקנת הרא"ש סי' ו' דיש בילה בקמח, ומכל מקום שיטול מועיל דיש כאן משהו של ישראל, והגר"א של-ה חולק בתוקף דלענין זה לא אמרינן דקמח כלח, רק לענין איסור תערובת. ובזממה"ז יש ברירה ויכול לחלוק ולהפריש, גידוה"ק, וצ"ע ד' הרא"ש והרמ"א שדנו להלכה בזממה"ז.

ומדברי הרא"ש שיש משהו טבל בהפרשתו, מוכח דטבל אין בטל ברוב.

בקו' הירושלמי תיעשה כקב נכרי באמצע

לז. הסה"ת הוכיח מכאן שלא מדובר כשקנו הקמח בשותפות, שאז לא שייך תי' הירושלמי שגידין מחברין. ולהר"ש ורא"ש שלא חילקו, י"ל דבכה"ג לא קשה כלל קושיית הירושלמי, שהרי הכל הוא גם חלק ישראל ומחובר, ויל"פ שכל קושיית הירושלמי היה באופן שעירבו קמח של כל אחד, ובזה הוצרכו לתרץ ע"י גידין ודוחק.

לח. ובחזו"א (דמאי יג-ב) ביאר דקושיית הירושלמי גם בשותפות בקמח שאין כאן חיבור כיון שבכל חוט מעורב דבר שאינו מחבר ואיקליש חיבורו ותירצו דחיבור קליש חשיב חיבור.

לט. וצ"ע לדעת סה"ת עצמו, שכתב דיש גירסא בפסחים, ולישנא בחולין שסוברים לדינא דשותפות נכרי חייבת, ולפ"ז יקשה עדיין קושיית הירושלמי, ובסה"ת הרי ס"ל דאין התירוצ' באופן שהקמח של שניהם, וצ"ע.

עיסת ארנונא

מ. גירסתינו בפסחים דחייבת, ומשום דלית לה קלא, וכ' ב"י וב"ח דלפ"ז גם כשאין בשל ישראל כשיעור חייבת מדרבנן, והגר"א כתב דכעצ"ל כן, דאל"כ תיפו"ל דכשיש בשל ישראל כשיעור חייבת מה"ת, [ומוכח דעתו דאין בזה ביטול ברוב, ולכן ליכא לאוקמי ברוב של גוי]. ובמהריט"א אות י' דקדק ברשב"א, וכ"ה דעת הרי"ו, דלא גזור אלא בשיש לישראל כשיעור, עיי"ש. וסה"ת גרס בפסחים דפטורה, [והעמיד כשיש לנכרי זכות בכל פורתא],

מא. מה שהקמח נחשב של הגוי הוא כיון דמדינא דמלכותא זה שלו, א"צ קנין. (שו"ת חוט המשולש א-יד והר צבי או"ח ב-סז).

מב. ובירושלמי כאן מבואר דחייבת עיסת ארנונא מדינא, שמא לא יטלנה הגוי, הגר"א מבאר, דשמא לא יטלנה הגוי אלא יטול דמים, ולכן כ"ז שלא נטלה לא יצאה עדיין מרשות ישראל משא"כ בעיסת שותפות שודאי יטלנה, דאין יכול ליטול דמים,

מג. ובשו"ת הרשב"א ח"א ש"מ, תקכ"ו, כתב דכיון שיתכן שלא יעבור שם המלך או לא יצטרך למאכלם, לכן לא נתברר בשעת גלגול אם זו עיסת ישראל או עיסת נכרי, ויל"ע אם כוונתו דתליא בברירה ויהיה תלוי בדיני ברירה, או דעיקר כוונתו ע"ד הגר"א דבכה"ג באמת עדיין לא זכה הגוי, עד שיתברר שהוא זקוק לה.

עוד יש לדון ולבאר דבספק שמא תהיה העיסה שלו, מהני הספק להחשיב כגלגול ישראל, כיון דיש כאן במעשה הגלגול צד ישראל, [והדין תלוי בהגלגול, ולא בהבעלות, וכהגר"ח]. ועדש"נ בסוגיא דע"מ לחלק דצד חיוב מהני לחייב,

מד. וצל"ע לכל הפירושים, במה חולק הבבלי וסובר דמדאורייתא היא פטורה.

מה. עוצל"ע דבתוספתא איתא דחייבת כיון דחייב הישראל באחריותה, ומשמע דמדינא, וצ"ע הסוגי' דפסחים ומהריט"א אות י' תי' דהתוספתא כמ"ד גור"ל כממון.

מו. יל"ב מדוע בשותפות נכרי אין הגזירה דארנונא, וכדאמרו בפסחים שגזרו משום דלית לה קלא. והרא"ש וב"י והגר"א מפרשים דזה גופא קושיית ותירוצ' הירושלמי (ופירשו דארנונא הוא שותפות נכרי), וע"ז תירץ הירושלמי, שלא גזרו בשותפות דליכא חשש שימלך.

והר"ד והר"ן בפסחים כתבו דדוקא בארנונא שאין חלקו של נכרי ברור גזרו, משא"כ בשותפות שחלקו ידוע, וע"ע בשו"ת הרשב"א (א-ש"מ) ובמהריט"א אות י' באריכות.

משנה ו'

א. עד שלא נעשית - בהון עשיר דייק מלשון "נעשית", דאף אם נתגלגלה ביד גוי, פחות מכשיעור, ומשנתגייר נצטרפה עם עוד עיסה והושלם השיעור, חייבת, ויל"ע בזה מ"ג. עמשי"ת להלן מאות נ"ב,

חלה בפירות נכרי

ב. משנתגייר חייב, הקשה בחלת לחם (א-נז) דלמ"ד יש קנין, הא התבואה גדלה ביד נכרי, ואיך תתחייב בשעת גלגול.

ואפ"ל, דלר"ע דפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין מדאורייתא, הכ"נ בפירות שגדלו ביד גוי, וכ"כ הגר"ח (הל' תרומות עמ' 40), וי"ל דמתני גם ברישא ס"ל בזה כר"ע, וצ"ע.

אכן, לדעת הכס"מ אינו כן, שהוא סובר דגם בתרומה פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין מדאורייתא, ומ"מ למ"ד יש קנין בפירות נכרי לא מועיל מירוח ישראל לחייב, דנכרי גרע מחו"ל [וכמשכ"ל באחיעזר ב-לט ובחזו"א שביעית ב-ב], וא"כ יקשה עדיין איך תתחייב התבואה בגלגול.

ג. ובחלת לחם וחו"ב (ד-ג) הוכיחו מכאן דלענין חלה אין פטור של גידול ביד נכרי, דאין חיוב חלה תלוי בהגידול. ובירושלמי פ"א ה"ג איתא דרשא לענין הפקר שאינו פוטר בחלה קודם גלגול, ולהמתבאר יל"פ דהילפותא היא שאין הגידול חלק מהמחייב בחלה ולכן ליכא שום פטורי בשעת גידול, עד שעת גלגול.

ד. אכן דעת החזו"א (שביעית ד-ב, ובגל' הגר"ח תרומות) דהגידול הוא חלק מהמחייב בחלה, ועדיין היה אפ"ל דמ"מ ליכא פטורי חלה קודם גלגול, ומדרשא הנ"ל, אבל החזו"א נסתפק שם שיהיה פטור הקדש בשעת גידול, ולפ"ד צ"ל דלמ"ד יש קנין - החיוב במשנתינו לאחר גלגול, אאמ"ד, אך קשה דמדתנן דספק להחמיר מוכח דהוא חיוב דאורייתא וצ"ע.

ספק חיוב חלה

ה. עיין סוגיא דחולין קלד. ובפשטות איתא שם דיש במשנתנו חזקת פטור, והחמירו בספק איסור. וביארו מהריט"א (י"א) ומשנ"ר מדוע לא נוקים במשנתנו אחזקת פטור [וחזקת נכרי], דהוא באמת חיוב מדרבנן, וכתוס' כתובות כג. דבספק איסור לכתחילה אין מעמידין על חזקה דאיתרעא. ובפמ"ג (פתיחה לטריפות) דייק ברש"י חולין וברמב"ם בפיה"מ, שזו חומרא רק באיסור מיתה, ועיי"ש. וברע"ת טריפות כתב דכ"ז בספק על שעת גירות, אבל כשהספק מתי נתגלגל יש כנגד חזקת אינו מגולגל.

ו. ובבינת אדם (רו"ח סי' יח) כתב דלא שייך כאן כלל חזקת פטור, דכשהקמח ביד גוי אין לו עדיין חזקת פטור, שמא יגלגלנו ישראל, ורק משעת גלגול שייך חזקת פטורא וכאן הרי יש לנו ספק מתי נתגלגל, ופירש הסוגיא דחולין בע"א עיי"ש.

ודעת המהריט"א (ושע"מ בסמוך) דיש כאן חזקת פטור, יל"ב דמ"מ הקמח היה פטור, ויש ספק בחפצא אם חל עליו חיוב. והבי"א טוען שבזמן שלא שייך בפטור וחיוב לא מוקמינן אחזקת פטורא, והביא ראי' מתוס' עבו"ז לד: בספק אם נשחטה לעבו"ז דלא מוקמינן אחזקה, ויל"ע מיבמות לא. דאיכא חזקת פטור מיבוס והיתר לשוק גם קודם מיתת הבעל, וצ"ע בזה, ואולי תלוי אם החיוב חלה מישך שייך להקמח או רק להעיסה.

ז. ואמרו בירושלמי דפטור מנתינה ומוכרה לכהן. וכ' בשע"מ, דאעפ"י שלתי' ב' בתוס' ב"ב פא: בכל הפרשה מספק דאו' צריך ליתן, שאני הכא שהחיוב רק מדרבנן וכמהריט"א הנ"ל וכש"נ.

ח. והרמב"ם השמיט להא דהירושלמי ולגירסת הרש"ס כן הוא מסקנת הירושלמי שאין נוטל דמים מן הכהן, וביאר מהריט"א עפ"י השמ"ק כתובות טו: דלגוי אין חזקת ממון, ולכן כשהספק מתי נתגייר לא שייך לפטור ע"י חזקת ממון שבגיותו. (והקשו דמ"מ יועיל להרמב"ם כתפיסה אחר שנולד הספק). והמק"ד כתב לבאר דהפרשה ע"מ שלא ליתן לא שמה הפרשה ולכן חייב ליתן, (משא"כ בדמאי), וע"ע בשערי' (ה-ז) שביאר כע"ז את דברי התוס' הנ"ל ב"ב פא:, דשאני הפרשות תרו"מ מכל מתנו"כ, שבכל מתנו"כ מיתקיימא נתינה ע"י הפרשה גרידא, כיון דמדין תורה המע"ה ומקום הממון בספיקא הוא ביד המפריש, ומצוות הנתינה היא מצוה ליתן הממון, משא"כ בתרו"מ שיש מצוות ביעור, [וה"ה, כל מתנו"כ שע"י גדולי קרקע], יש מצוות נתינה של הצמחים, והוי כעין נתינה לשמים, ואי"ז מחמת דין ממון, ולכן גם בספיקא חייב, עיי"ש, [אכן לענייננו לא תועיל סברת השער"י, להסוכרים שכאן הוא ספק דרבנן].

הפרשת חומש

ט. כתב הרא"ש דהקן צריך להפריש לכפרה, ולא ליתן, וחומש אף להפריש אין צריך. ותמה בתורע"א דגם החומש נצרך לכפרה, וכ"כ במל"מ. וכתב המשנ"ר ליישב דמ"מ החומש אין מעכב הכפרה. וצ"ע מה שייך בכפרה אין מעכב.

י. והרע"א מפרש המשנה לעניין נתינה דא"צ ליתן חומש וגם לא את הקרן, [אבל להפריש צריך גם חומש], וקמ"ל מתניתין רבותא, דהנה בישראל שאכל תרומת עצמו [שירשה], הדין הוא דמפריש קרן וחומש, ונותן החומש, ומוכר הקרן בדמים לכהן, והו"א דאף כאן אעפ"י שהקרן שלו מ"מ את החומש יצטרך ליתן בחינם, קמ"ל דלא, כיון שכאן זה ספק.

ודעת מהריט"א (יא) דא"צ אף להפריש את הקרן, כיון שכל החיוב כאן הוא מדרבנן ומספק וכנ"ל, ולא דוקא נקט התנא חומש, עיי"ש.

ספק חלה בחו"ל ובזמ"ז

יא. הרמב"ם ושו"ע (של) סתמו כמשנתנו דמספק מפריש, ומשמע דגם בזמ"ז ובחו"ל, וכ"כ הש"ך דבחול' מפריש בלא ברכה, וטעם החומרא כ' מל"מ (תרומות ז-יח) וביד אברהם בשו"ע" משום דעיקרו דאורייתא, ועוד משום שהוא איסור מיתה (יד אברהם), ובחלת לחם כ' משום דשיל"מ, וע' בסמוך.

יב. ותמה בגידוה"ק דלעיל סי' שכ"ה בספיקא דטבלא בלא לבזבו פסקו הרמב"ם ושו"ע דבזמה"ז מספק פטור, ואזלי' בתר חזקת פטור, ומאי שנא הכא, וצ"ע.

יג. ולכ' י"ל דהוי דשיל"מ, משא"כ בסי' שכ"ה דהוא ספיקא דינא גם בדשיל"מ מוקמינן אחזקה, ועיי"ש שהוכיח לא כן, דמ"מ בדשיל"מ אסור, ועכצ"ל דבמקום חזקה לא אמרינן דשיל"מ, או, דל"ח הכא שיל"מ כיון שמחייבין אותו להפריש מספק ולהפסיד הפרשתו, (משא"כ בטבל שנתערב דממילא היה צריך להפריש), עכ"ד.

יד. ובחדרי דעה הביא שיטות שפירשו ד' הש"ך סי' שכ"ה רק בחלת חו"ל, ולא בחלה בזמה"ז.

טו. וע"ע בב"י סי' שכ"ז, בעיסה שמעורבת מחיטין ושעורין, וספיקא אי אזלינן בתר גלגול או בתר טמטום, ומספיקא אזלינן בזמה"ז לקולא!. ובסופגנין בפלוגתא הראשונים והר"ת כתב הש"ך (שכט) שיפריש לחומרא בלי ברכה, ומשמע דגם בזמה"ז, וצ"ע.

טז. והרא"ש הביא חומרת מהר"ם כשעשו עיסה עבה לבשלה, שיטלו מעט ויאפו ועיי"ז יתחייב בהכל ויפריש, ועד"ז איתא גם בעיסת הכלבים, ואין זה דומה לנידון הנ"ל, משום שכאן רוצה למנוע עצמו מלהכנס לספק דרבנן בידים, ושפיר ראוי לימנע.

ובתניא רבתי (מה) דבספק אם הפריש יפריש בלי ברכה, זה משום חזקת חיוב, וחזקה שלא עשה מעשה להשתנות.

ובתוס' ברכות מח. שהחמיר הר"י להפריש מאטריות בלי ברכה, י"ל דלעצמו החמיר מחסרון ידיעה, ולא דיןא הוא להחמיר בספק. ע"כ מגידוה"ק.

רע"א הכל הולך אחר הקרימה

יז. הר"מ הביא דעת הספרי דס"ל לר"ע דחיוב חלה בקרימה ולא בגלגול, ובמהריט"א אות י"ב דקדק קצת כן מהבבלי, ובטעמיה דר"ע כ' מהריט"א דס"ל כקושיית הירושלמי לעיל פ"ג ה"א דגמר מלאכת הלחם הוא האפיה. והוקשה חלה לתרומה שחיובה רק בגמ"מ. והנה בירושלמי לעיל תירץ שההיקש דראשית עריסותיכם לתרומה הוא בשעת העירוס, ולכן אזלינן בתר גמר מלאכת העירוס ולא בתר גמ"מ האפיה, וכ' מהריט"א דר"ע יתרץ שתרוייהו איתנהו, ומשעת עירוס אסור באכילת קבע [ומדאורייתא!], ומגמר האפיה הוי טבל. וצ"ע לפ"ז מדוע לא יפטור נכרי והקדש משעת גלגול - כמו בשליש דתרומה, ועיי"ש במהריט"א באריכות. ולכאור' י"ל כהגר"ח, דבנתי"מ מהני הפרשה גם קודם החיוב, והכ"נ לר"ע מועיל הפרשה משעת גלגול, אבל לא משום דהוי שעת חיוב, ואין נאסר באכילתו, וא"ש דאין נפטר בהקדש עד שעת קרימה.

יח. ודעת הירושלמי (כאן ובריש פרק ב') שלא אמר ר"ע אלא לענין נכרי, וכן לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ, ופירות שקודם שנכנסו ישראל לארץ, שבכולהו מתחייב אם הקרים בישראל ובארץ, אבל לענין גלגול הקדש אין מתחייב אח"כ בקרימה. [ודרשו בירו' מקראי לענין כניסת הארץ וית' בסמוך].

יט. גירסת הספרים והרשב"א בירו' פ"ב דמודים חכמים לר"ע לענין כשנכנסו לארץ, והביאור לכאור' דלא אמרינן נקבע בפטור קודם ביאת הארץ, ולכן יכול להתחייב באפיה, אמנם הגר"א שם לא גריס לה.

כ. ובירושלמי כאן איתא ב' מימרות, מודה ר"ע בעיסת הדיוט שגלגולה טובלה, ומודה ר"ע בעיסת הקדש שגלגולה פוטרה, ויש בזה לפו"ר ב' שיטות. הרשב"א מוהר"א פ"פ פנ"מ ומהריט"א (יב) מפרשים דלכל מילי מודה ר"ע דאזלינן בתר גלגול, ואף נקבע והוי טבל בגלגול, זולת לענין גלגול נכרי שאינו פוטר עד שיקרים, אבל להיפך אם גלגל ישראל - נתחייב ולא יפטור בקרימת נכרי. ולדבריהם החידוש של ר"ע הוא: שאין גלגול נכרי פוטר, ואם גם הקרים בנכרי אז הוא פטור.

כא. ודעת הגר"א [והרש"ס] בבי"ד הירושלמי, דבנכרי אזלינן רק בתר קרימה, בין לחיוב ובין לפטור, ובגלגול ישראל ואח"כ הקרים ביד נכרי פטור, ורק לענין הקדש תלוי בגלגול הן לחיוב והן לפטור, ועוד מתבאר לדעת הגר"א [כ"מ לכאור', וכ"כ במשנר"א סי' י"ח] דבגלגול ישראל לא נקבע טיבלא לר"ע, עד שעת קרימה, ולכן יכול עדיין ליפטור בקרימת הגוי, וא"כ קאמר ר"ע לד' הגר"א ב' עניינים, האחד שלענין גוי תלוי בקרימה ולענין הקדש בגלגול, והשני דאין גמר חיוב לעולם עד קרימה.

כב. ועתה נבוא לבאר החילוק בין פטור נכרי לפטור הקדש.

כתב הרשב"א בתשובה [א-נד] לבאר שיש ב' פסוקים, עריסותיכם, ולחם הארץ, ומוקמינן קרא דעריסותיכם לאופן של חיוב, ובעיסת ישראל שגדלה בארץ ישראל, וקרא דמלחם הארץ, [שממנו ממצטינן פירות חו"ל ומרבינן להו כשנכנסו לארץ], מוקמינן ליה בגוי ותבואת חו"ל, שתלה רחמנא חיובם בלחם. ודעתו דחיוב חייל בגלגול ודלא כהגר"א.

כג. וחילוקו דהרשב"א צ"ב, כיון דבקרא לא כתיב אלא לענין פירות חו"ל, א"כ מנליה לחלק בין נכרי להקדש, דתרווייהו לא נכתבו בקרא, ואם יליף להו מפירות חו"ל דתלי בקרימה, מאי שנא הקדש מנכרי, וכע"ז הק' מהריט"א.

כד. התו"ז מבאר [ועד"ז בזכרו"ש סי' ט'] דיש חילוק בין פטור נכרי הנלמד מעריסותיכם, ואינו אלא העדר חיוב, לפטור הקדש דילפינן ליה בספרי מתרימו תרומה שהשיריים חולין יצא הקדש שהשיריים קודש, וזהו פטור בחפצא שאין ראוי להפרשה, ולכן בנכרי אעפ"י שלא נתחייב בשעת גלגול יכול להתחייב עדיין בשעת קרימה שהוא גם זמן חיוב, אבל בהקדש דחייל פטורא, שוב אין מתחייב.

כה. ויסוה"ד הוא דבנכרי אין דינא דהיה פטור בשעת חובה.

והן אמנם שקודם הקרימה א"א לחייב, אם נתגייר ויש לו בצק, דיש זמן חיוב והוא הגלגול, וכלפי זה אמרינן דכבר לא נתחייב, אבל כשיש קרימה שהוא מחייב בפני עצמו וכדילפינן מקראי, שוב יכול להתחייב.

וצ"ע בסברא מדוע לא יתחייב בצק קודם קרימה, היכן נאמר דדוקא בשעת העירוס ולא אח"כ, אלא ודאי משום דכבר היה פטור בשעת חובה וא"כ מה יועיל חיוב חדש דקרימה, ויש לפלפל בזה.

כו. ובמה נחלקו רבנן לפ"ז - יל"ב דס"ל דקרימה אינו שעת חיוב, בפ"ע, רק בביאת הארץ וכל' הירושלמי פ"ב מודים חכמים וכו', [ויל"ע לפ"ז בבבליה רכה שאפאה איך מתחייב, ואולי רק מדין עירוס ולא מדין קרימה], וצ"ע.

כז. עוד היה אפ"ל דנחלקו רבנן ור"ע בעיקה"ד דבא לשעת חובה, וס"ל לרבנן דאעפ"י שיש אח"כ עוד מחייב אי"ז מועיל, אכן אי"ז משמע במשנה שבזה נחלקו, וגם ברשב"א מבואר דחידושו דר"ע הוא בעיקה"ד דקרימה קובעת.

והגרש"ר הקשה דבירושלמי משמע דלית ליה לדרשת הספרי הנ"ל דתרימו תרומה. ובעיקה"ד דנכרי אינו פוטר רק העדר חיוב, זה תלוי בפלוגתא השאג"א ומקו"ח אם יש דין לכס. גם עיקר החילוק לא הבנתי מהו העדר חיוב ומהו פוטר הרי אין הנכרי פוטר אלא בשעת מירוח, וע"כ דמירוח נכרי לא יכול לחייב, ומהו התוספת "חלות פוטר" דחייל בהקדש, וצ"ע. וע' בסמוך אות לא.

כח. המשנת ר"א (סי' י"ח) וזכרו"ש מבארים בעוד אופן, דלר"ע הגלגול הוא כמו הבאת שליש דתרו"מ, ולכן יכול לחול בו פטור הקדש, אבל פטור נכרי לא חייב אלא בשעת גמ"מ ולא שבשעת שליש, והכ"נ דאינו חל בשעת גלגול, וכדמוכח בגיטין מז. דתלוי דין בעלות גוי בשעת שליש - בדין יש קנין לנכרי, ומוכח דליכא פטור נכרי למ"ד אין קנין בשעת שליש רק בשעת גמ"מ. לנסח הזכרו"ש אין פטור דגנן בשעת שליש, רק אם יש קנין והקרקע והפירות מופקעין מחיוב, אכן הגר"א מבאר דודאי דיש פטור נכרי גם בשליש וכמו הקדש, וכן דעת הגר"ח בספרו ה' תרומות (א-כב), אלא דהא גופא תלוי בדין יש קנין, דלא חשיב דגן נכרי למ"ד אין קנין, אבל מירוח נכרי חשיב גם למ"ד אין קנין.

וחידש המשנר"א דהפירות עצמם ביד נכרי גם תלוי בדין יש קנין, וה"ה בגלגול דחלה לא חשיב גלגול נכרי למ"ד אין קנין, ורק בגמ"מ שהוא הקרימה אז חייל דין גמ"מ דנכרי למ"ד אין קנין.

כט. וכ' הזכרו"ש דכ"ז ניחא להגר"ח דנתינת מים לאו כשליש, אבל להראשונים דנתינת מים כשליש, א"כ ילה"ק בכל נתינת מים שיפטור הקדש, ומוכח דבחלה ליכא פטורי כלל עד שעת גמ"מ, והכ"נ לר"ע לא יפטור עד שעת קרימה.

ל. והגרא"ק מיישב קו' זו, דהא דמתחייב לרבנן אחר נתינת מים ביד הקדש הוא משום שיש ב' עונות חיוב, דגם גלגול הוא עונת חיוב כמו נתינת מים, משא"כ בתבואה שהעונת חיוב הוא רק השליש, והמירוח הוא רק גמר מלאכה לחיוב, אבל הגלגול הוא ב' דברים גם עונת חיוב וגם מחייב, ולפ"ז ניהא דלר"ע עונת החיוב הוא הגלגול - ולא הקרימה, ולכן נפטר ע"י גלגול, ול"ד לנתינת מים אליבא דרבנן.

לא. ובזכרו"ש כ' בעוד אופן, ובהקדם די"ל להסוברים דנכרי והקדש הם פטורי מעריסותיכם (ולא חסרון לכם כדעת הרא"ש פסחים), דמ"מ חלוקין הן ביסוד פטורן, דהקדש הוא בר חיובא רק דיש לו סיבת פטור, אבל בגוי הפטור הוא משום שאי אפשר לחייב את הגוי או את פירותיו. ומה"ט הך פטורא דנכרי לא שייך אלא בשעת גמ"מ שהוא זמן חלות החיוב, אבל בשעת שליש או גלגול שהוא רק מתנאי החיוב, אז שייך בהו פטורא דהקדש, כיון דהקדש חשיב בא לשעת חיוב, ונפטר, אבל בגוי דכל פטורו הוא בחלות החיוב בפועל, זה ל"ש בתנאי החיוב רק בגמ"מ המחייב.

לב. ולפ"ז יל"ב דברי הרשב"א שיסד שיש ב' אופנים וזמנים לחיוב שנתנה תורה, ויש זמן קרימה שניתן לנכרי חו"ל וביאת הארץ, ובגדל בחיוב וכישראל זמנו הוא הגלגול. ומה שדימה נכרי לחו"ל הוא מהאי טעמא שנתבאר, דאצל נכרי הוא מקום שאין ראוי לחול החיוב, וכן חו"ל וקודם ביאת הארץ, ובהנך נתנה תורה זמן חיוב חדש אם בשעת קרימה באו למצב הראוי לחיוב, משא"כ בכל גלגול הראוי לחיוב, הזמן הקובע הוא הגלגול, והקדש הוא בר חיובא בעצם, אלא דיש לו פטור הקדש, ולכן נקבע בפטורא. ע"כ מהזכרו"ש. ומש"כ דחו"ל הוא מקום שאין ראוי לחיוב, כ"כ לכאו' גם הגר"ח בספרו תרומות א-כב, אבל כתב דנכרי אינו כן.

לג. וכ"ז נתבאר להשי' דגלגול הדיוט מחייב, וכל החי' של ר"ע הוא לענין פטור נכרי.

אכן לדעת הגר"א הדין הוא דנכרי אזלינן רק בתר קרימה, ואף אין מתחייב בגלגול ישראל אם אח"כ הקרים גוי, ובהקדש הוא להיפך דאזלי' רק בתר גלגול, ולכאו' זה דלא כהרשב"א שדוקא בגדל ביד גוי נאמר דין קרימה, דהא פטור גם גלגול ישראל, ושוב צ"ב מה בין גוי להקדש, וביאר המשנר"א כהנ"ל דגלגול כשליש וקרימה כמירוח, ולר"ע כן הוא הדין לעולם בכל חיוב חלה, וא"ש דנכרי אין פטור אלא בקרימה, וכש"נ דנכרי אין פטור בשליש, והא דהקדש אין פטור בקרימה צ"ל דר"ע לטעמיה במנחות דמירוח הקדש אינו פטור [לפי ביאור אחד בגמ' בדעת ר"ע] ומ"מ בגלגול פטור, דשליש הקדש פטור גם לר"ע, עכ"ד וצ"ע.

בסוגיית הירושלמי אימת נקבע לפטורא בעיסה שחילקה

לד. בירושלמי ג' מקרים, נכרי ונכרי שעשו ב' קבין וחילקו ונתגייירו ואח"כ הוסיף כל אחד על שלו חייבין, לפי שלא היתה להן שעת שעת חובה ונפטרו, ב' ישראלים שעשו כנ"ל פטורין שכבר היתה להן שעת חובה ונפטרו, ובגוי וישראל וכנ"ל של ישראל ודאי חייב, ובשל גוי מיבע"ל, ומסקינן להרמב"ם דשל גוי פטור, ולהראב"ד ורמב"ן ורשב"א דשל גוי גם חייב, ע"כ הסוגיא.

ויעו"ה ברמב"ם פ"ז ה"ח - י, ובראב"ד ונו"כ, ובשו"ע שכ"ו-ד', ש"ל-ה, ובהגר"א,

ב' ישראלים

לה. הרמב"ם כתב דמיירי בשעשו ע"מ לחלק, וכ"כ הש"ך בסי' שכ"ו והגר"א בסי' ש"ל, והוא מוכח ממה שהם פטורין, ואי כשעשו מתחילה שלא ע"מ לחלק, הרי כבר נתחייב ושוב אין נפטרינן אפילו אם יחלקו, וכדמוכח ממתני' דנחתום, כ"כ הגר"א,

והדין הוא דכיון שהיתה פטורה בשעת חובה, שוב אין מתחייבת אפילו אם יצרף לשיעור מעיסה אחרת, דחייל בה פטורא.

לו. והראב"ד הקשה מאי שנא עיסה ע"מ לחלק, מעושה עיסתו קבין דיכולין להצטרף אח"כ, ולא אומרים שהיה פטור בשעת חובה. ותי' מהריק"ו וכס"מ דכאן היה כשיעור, ונפטר ע"י מחשבה, ול"ד לב' קבין שלא נצטרפו, ובביאור פלוג' הר"מ וראב"ד בזה ע' באריכות בחי' הגר"ח ו-ט, ובישועות יעקב סי' שכ"ד.

לז. ולדעת הראב"ד דבע"מ לחלק ואח"כ הוסיפו חייבין, צ"ב במאי קאי הירושלמי, והראב"ד משום כך כתב דאין הלכה כהירושלמי, (ע' מהריק"ו שתמה איך מסברא דחה גמ' בלי חולק), והר"ש לקמן פ"ד מ"ב מעמיד הירושלמי כשעשו מתחילה על דעת שותפות ורק אח"כ נמלכו לחלק, והא דנפטרה הוא משום דמיירי שהפרישו ממנה ואח"כ חילקו והוסיפו, ולדבריו תמוה מאי קמ"ל דעיסה שנפטרה אין מצרפת עימה עוד קב לחיוב, וצע"ג,

ובבהגר"א בירושלמי (וכ"מ בפנ"מ ומהרא"פ) כתב דמיירי בשותפות ואח"כ נמלכו לחלק, ולא פירש כיצד נפטרה כשחילקה, וזה נגד מש"כ בהגר"א סי' ש"ל כדבר פשוט כהש"ך דל"ש ליפטר אם מתחילה עשו שלא ע"מ לחלק, וצע"ג כוונתו.

לח. ולדינא פסק הט"ז בשם מהרש"ל להפריש בלי ברכה לחוש לדעת הראב"ד (שכב-ב).

ביסוד הא דחצי שיעור לא חשיב בא לשעת חובה

לט. והנה צ"ב בעיקר הא דנתבאר ששני קבין יכולין להצטרף אחר הגלגול, משא"כ בשיעור שלם שהיה פטור ע"י מחשבה או בעלות ששוב אין מצטרף, דבא לשעת חובה ונפטר, ומדוע פחות מכשיעור לא חשיב בא לשעת חובה ונפטר, מהו עיקר החילוק בזה.

מ. ויש שביארו דפחות מכשיעור אי"ז עיסה ולחם, [וכמו בעיסת סופגנין דלא אומרים שבא לשעת חובה ונפטר אם אח"כ אפאה, כיון דמעיקרא ל"ה לחם כלל], אכן זהו חידוש, ובפשטות עיסה קטנה היא עיסה גמורה, וכדחזינו דמהני צירוף סל גם לאחר אפיה, והוא רק דאין מתחייב בפחות מכשיעור, [וגם הגר"ח סובר דאי"ז דין בעיסה, שהוא כתב דהשיעור הוא דין בלחם שלאחר אפיה], ואכתי צ"ב מאי שנא חסרון שיעור מאינך פטורי,

מא. ויתכן לבאר ב' אופנים, או משום ששיעור הוא דין חיובי הנצרך לחלות החיוב, משא"כ פטור שע"י בעלות גוי והקדש, שא"צ בעלות ישראל חיובית לחלות חיוב חלה, (וזה מחלוקת שאג"א ומקנ"ח), עוד יתכן לבאר דשיעור אינו רק דין בהמחייב אלא דין בעיקר צורת ההפרשה, וכהר"ת שהביא הר"ש בפ"ב מ"ו, ולכן בלי שיעור חסר בהמחייב. (והגר"ח לא נקט כן, שכתב להראב"ד דהוי כחסרון שיעור בעמ"ל, ואעפ"י שישנו בהפרשה), ולב' האפשרויות יל"ע מה יהיה לפ"ז בע"מ לחלק לרמב"ם ולראב"ד, וע"ע לחלן אות מ"ח עוד ביאור לחלק בין ח"ש לאינך פטורי.

מב. ומדברי הרשב"א בתשו' תפ"א נראה שבאמת אין חילוק בעצם בין חצי שיעור לאינך פטורי, (ודלא כהנראה לכאז' מדברי הגר"ח שהוא חילוק בעצם הדינים), דהנה מבואר שם ברשב"א שגם חצי שיעור אין יכול לחזור ולהתחייב אם אח"כ יתרבה מעצמו לכשיעור, כיון שבשעה ראשונה שיכל לחול החיוב היה פטור, אמנם כתב הרשב"א דאם יתחדש מצב שלא היה, ע"י שיתוסף אליו עוד עיסה שלא היתה, כאן יכול להתחייב, דכלפי מצב החדש אין אנו מחשיבין שמשעה ראשונה כבר היה פטור, עכ"ל,

מג. ולפ"ז י"ל דכל הא דחצי שיעור מתחייב אח"כ אי"ז משום שאינה שעת חובה, אלא משום שיש מצב חדש, וכמו שאם היה לש חצי שיעור ואח"כ מוסיף עליו עוד להשלימו דהוא חייב, כמו"כ כשעשה ב' חצאין מעיקרא ואח"כ צירפן מתחייבין, ונידון כל אחד כאילו עכשיו נתחדש אצלו השלימות ואין אנו דנין את שניהן לומר שהיו כבר מעיקרא ואין בהם חידוש.

מד. והנה כ"ז כשלא היו מתחילה ביחד, אבל כשהיה עיסה כשיעור ובפטור, [כגון ב' ישראלים], אעפ"י שחילקה והוסיף ממקום אחר אי"ז מועיל לומר שיש כאן מצב חדש, והביאור בזה, שבעצם כשהיה גמור וראוי לחיוב ולא נתחייב ה"ז כאילו הופרש ושוב לא יתחייב בשום צירוף שבעולם, ורק היכא שעדיין לא היה ראוי להתחייב אז לא נקבע בפטורא, וחצי שיעור שהשלימו נתברר שעדיין לא היה ראוי להתחייב, כי לא בא לגמרו, וכ"ז דוקא בהושלם ממקום אחר, אבל אם השתנה משהו פנימי אצלו - אין זה משנה, דהגמור הוא הגלגול, משא"כ כשנצטרף ממקום אחר, בזה לא הועיל הגלגול ליחשב כנגמר, שהרי מציאות היא שעדיין לא נגמר. וזהו החילוק בין ח"ש לאינך פטורי וא"צ לסברות הנ"ל.

מה. ומעתה יש לדון בעל מנת לחלק, שרצה הראב"ד לחדש שנחשב כלא בא לשעת חיוב, ואינו נקבע בפטורא, וביאר הגר"ח משום שיש בו חלות פוטר של חסרון שיעור, ולסברא שנתבארה כאן אין כלל כזה דפטורא דחצי שיעור ל"ח בא לשע"ח, וצ"ל דהראב"ד ס"ל כסברות הקודמות, שהוא דין בעצם הך פטורא, וכו"נ גם מדברי הגר"ח, שכ' ליישב גם הרמב"ם עד"ז ודס"ל שאין עמ"ל פטורא דח"ש, ונמצא שנחלקו הגר"ח (וראב"ד) עם הרשב"א, דלהגר"ח כל היכא דפטור משום חסרון שיעור אי"ז חשיב בא לשעת חובה, אבל להרשב"א כלפי עצמו נחשב שנקבע בפטורא, ורק אם יצטרף ממקום אחר - כלפי זה לא חשיב, אבל עצם הא דהוא ח"ש אין מוציא מהך דינא דנקבע בפטורא.

מו. כ' במלא העומר [שכב-ב] בשם מהריל"ד דהלש עיסת מדומע בשיעור מצומצם [להר"ש פ"א דרק במצומצם פטור] שוב א"י להוסיף עליה לאחר הגלגול ולהתחייב, ותמה בצה"ל [פ"ז אות קט] דהרי זה כפחות מכשיעור ויועיל להצטרף, ולכאן יל"ב דבריו, דהיה כאן עיסה שלמה, שיש בה פטור תרומה, וכשכבר חייל פטורא לא יועיל אח"כ לצרף, וכש"נ. אכן, י"ל דכאן זה דימה לישראל שגלגל עם נכרי, שהישראל יכול לצרף אח"כ עוד ולהתחייב, ולא נחשב שהיה מעיקרא כשיעור, דעיסת נכרי אינה כלום, ושמה הכ"נ עיסת תרומה, וכלפי הצירוף שאח"כ נחשב שלא היה מצורף, כן יש להסתפק, וע' להלן אות ס"ג. ויל"ע דאנ"ה א"כ בע"מ לחלק ג"כ החצי שכנגדו פטור, ומדוע לא נימא ג"כ דהוי כמו שהחצי של נכרי או של תרומה ואין ראוי להצטרף, והחילוק פשוט, דעמ"ל להרמב"ם אינו כחסרון בגוף העיסה, משא"כ תרומה ונכרי, ועי' בזה.

בקו' הראב"ד דאין דיחוי במצוות

מז. הראב"ד הקשה עוד על הרמב"ם, איך אמר שבע"מ לחלק הוי כבא לשעת חובה ונפטר, והרי אין דיחוי אצל מצוות, וקושייתו תמוה דהא תנינן כל שבאה לשעת חובה פטורה עולמית, ועמהריק"ו ורדב"ז.

מח. וביאר הגר"ח דכוונת הראב"ד שבפטור של חצי שיעור לא שייך כלל לומר דנקבע בפטורא, דאין זה חלות פוטר רק העדר שיעור, וכשיושלם יתחייב, [וס"ל לראב"ד דגם ע"מ לחלק גדרו כקבין], ולכן הקשה, דבחצי שיעור אפילו אם היה חשיב בא לשעת חובה, מ"מ היה רק יתכן לומר שיש דיחוי, וקיי"ל דאין דיחוי. [והרמב"ם ס"ל דלא חשיב ע"י מחשבה כחצי שיעור, וזה רק דין מחשבה הפוטרת].

מט. ומדברי הרשב"א הנ"ל בתשו' תס"א מבואר דגם בחצי שיעור שייך בא לפטורא, לענין אם אח"כ תפח, עיי"ש, ומבואר דאין הדין דבא לשע"ח דוקא בחלות פוטר, אלא גם בהעדר חיוב, והכלל הוא שאם בזמן הראשון שהיה יכול להתחייב לא נתחייב, שוב לא יתחדש חיוב בהמשך הזמן, [אא"כ יש לדון במצב חדש שלא היה עדיין].

נ. ועיקהנ"ד תלוי מהו גדר היה פטור בשעת חובה, דאם הוא דין שהגלגול קובעו, בזה י"ל כס' הגר"ח, ואם הוא דין כללי וכהכס"מ, שאם ברגע הראשון היה פטור ה"ז כאילו הופרש, לפ"ז ליכא נפ"מ אם הוא מחמת פוטר או מחמת העדר. ולמשי"ת לפנינו אות ס' יש ליישב, דבעיסה אחת, שאח"כ מחלקה ומצרף, כאן אין לפטור מצד שהיתה פטורה ברגע הראשון, ורק משום דאיכבד בפטורא, עיי"ש מש"נ, ובזה אמר הראב"ד דפטורא דח"ש ל"ש בו איקבע בפטור.

נא. הרדב"ז הקשה על הראב"ד דאי כדבריו הרי הוי כאן דחוי מעיקרו דנעשה ע"מ לחלק ובכה"ג יש דיחוי, וא"ה חשיב כבאו לשע"ח א"כ הוי כדחוי מעיקרו, וצ"ע, וע"ע בזרע אברהם כו-ו,

שני גוים

נב. מבואר בסוגיא דמתחייבים ול"ח כבאה לשעת פטור, ובאותו האופן שב' ישראלים נחשב שעת פטור - בב' גוים אינו כן. ובביאור החילוק יש כמה שיטות בראשונים.

נג. הרמב"ם כתב דלא חשיב בא לשעת חובה כיון שהיה ביד כל אחד מהן פחות מכשיעור. והקשה עליו הרשב"א [סוף שער ב'] מאי שנא מב' ישראלים. ומבארים הב"ח סי' ש"ל ומוהרא"פ, דבשני ישראלים חשיבא עיסה

אחת, דיש דין עיסת שותפין חייבת בחלה, אלא דיש בה מחשבת פטור, אבל בנכרים כיון שאין הגוי השני חייב, אינו מצטרף לחבירו ליחשב כעיסה אחת, שהרי הגוי השני פטור מדין גוי וא"י להצטרף לחיובא.

נד. יש עוד נוסח במוהרא"פ דכל החידוש של שותפות נאמר לחיובא ולא לפטורא, ויש לדון בזה, דשותפות אינו חידוש, וכמש"כ הגר"ח דהחייב הוא על העיסה, ורק א"נ דהחייב על הגברא יש חידוש, ועדיין יל"ע דהחידוש נאמר שגם שותפין חייבין וא"כ מצד העיסה אין שום חיסרון, ותיחשב כשעת חובה, ולא גרע מעיסה ע"מ לחלק, שגם שם ודאי אין שותפות מחייבת ומ"מ מצד העיסה נחשב כשעת חובה.

נה. ויש להקשות, דלסברא זו אם יתגיירו יכולין לצרף כ"א את חצי עיסתו דמעיקרא, וא"צ לצרף ממקום אחר?, והנראה, דיל"ע בעיקר סברתם, דבשלמא אם החייב היה על הגברא יש סיבה לדון שהשני פטור ואין מצטרף אל הראשון, ולכן מצד הראשון נחשבת עיסתו כחצי שיעור, אכן אם החייב הוא על העיסה, והיא בפועל מחוברת, מהיכי תיתי לדונה כחצי שיעור ע"י הא דהבעלים השני הוא פטור, וא"י להצטרף, אדרבה, נדון שיש כאן עיסה עם פטור נכרי,

נו. והנראה דיל"ב כ"ז לפי"ד הרשב"א דלעיל, שהנידון באמת הוא מצד העיסה עצמה, ואם נצטרפה עם עיסה אחרת א"כ נמצא שיש כאן מצב חדש שעדיין לא היה, ורק עכשיו הושלם השיעור, משא"כ אם היתה מצטרפת עם העיסה שכבר היתה עימה בגיותו, שאין חידוש מצב. ומ"מ אינו דומה לב' ישראלים שהיה יכול להתחייב, וכבר היה במצב של שיעור ונפטר, משא"כ כשהיה עמה עוד גוי - אי"ז נחשב שיש שיעור, ולא חייל פטורא, ויכול לצרף ממקום אחר, אבל לשוב ולהצטרף שתיהן יחדיו לא יועיל, וכמש"כ הרשב"א בעיסה שהיתה פחות מכשיעור, וצימחה ונעשתה כשיעור, שכלפי עצמה היתה כבר פטורה משעה ראשונה, והכ"נ כאן כלפי צירוף עצמן, ודוק בכ"ז. [וכע"ז כ' בבה"ל ה"ח].

נז. ומ"מ הרשב"א עצמו בפסקיו חולק על הרמב"ם, וזה לשונו: ואני תמה אם מחמת פחות מכשיעור אנו אומרים בשל גויים שאינה שעת חובה, א"כ אף בשל ישראל כן וכו', ואולי נאמר לדברי הירושלמי שאין גלגול הגוי פוטר אלא מכשיעור, והרי הוא כמי שלא גלגל קודם שנתגייר, אבל בישראל כיון שגלגל בשעת שותפין, אותו גלגול חשוב, וכל שעשאה לחלק פטורה, אבל הראב"ד ז"ל כתב שאפי' ב' ישראל עמ"ל חייב דהו"ל כב' קבין וכו', עכ"ל, וכוונת תירוצו צ"ב.

נח. ולשון הרשב"א משמע לכאורה שחידש, דאין גלגול גוי פוטר בפחות מכשיעור, ולכן כשנתגייר אין פטור של גלגול גוי, ומשמע דלעולם אין תלוי במה שלא היה חייב בשעה הראשונה שהיה ראוי לחול חיוב, אלא יש דין שהגלגול דוקא קובע, וגלגול גוי פוטר, וחצי שיעור אין זה גלגול, ועד"ז ביאר בבה"ל ועיי"ש.

נט. אכן לפ"ז צ"ב, דמשמע שנטה מדרכו בתשובה, ושאין דין שבתחילת גלגולו היה פטור שוב אין מתחייב, עוד צ"ב אם הוא דין "גלגול פוטר", לכאן היינו משום שצריך גלגול בחיוב, וא"כ קשה דמ"מ כשנתגייר לא היה כאן "גלגול ישראל" על החצי שכבר היה בגיותו, ושמן נאמר דע"י צירוף דלבסוף חשיב עכשיו גלגול על החצי הראשון, וזו סברא רחוקה, [ובפרט דמועיל לכאן] גם צירוף סל אחר אפיה להתחייב החצי הראשון, ובזה ל"ש לומר שיש עכשיו גלגול].

ס. ויתכן לבאר כוונת הרשב"א עפ"י בהגר"א בירושלמי, וז"ל: שיש ב' מיני פטורין, אם היה פטור בשע"ח אף שעשה מעשה אח"כ נמי פטור וכגון שהוסיפו אח"כ, אבל אי לא היה להן שעת חובה ונפטרו, אלא שהיה הגלגול בשעת פטור, אז כי לא הוסיף אח"כ, פטור, דאין לו במה להתחייב, שהגלגול שהיה בשעת פטור כמי שאינו, אבל אם הוסיף היה חייב, ובשני גויים שלא באו לידי חיוב כלל, שאף אם לא היו באין לחלק היו פטורין, א"כ השתא שהוסיפו אחר שנתגיירו חייבין.

סא. ומבואר מד' בהגר"א שאמנם יש את סברת הרשב"א בתשובה שמה שמתחילה לא נתחייב שוב אין מתחייב, אכן, בזה נחלקו הגר"א [ורשב"א] על הרמב"ם, וס"ל דאי משום חצי שיעור, א"כ גם בישראלים היה יכול להצטרף אח"כ עם עוד עיסה, ולהיחשב שכלפי צורה זו לא הגיע מעיקרא לשעה הראויה לחיוב, ולכן כתבו שיש כאן חילוק אחר בין גוי לישראל, שגלגול ישראל לעולם נחשבת העיסה עכשיו כראויה לחיוב, ונקבעת בפטורא, ובזה לא מועיל צירוף אח"כ משא"כ בגלגול גוי אין העיסה עכשיו נחשבת כלל כשעה הראויה לחיוב, דגלגול גוי כמאן דליתיה, [וכע"ז כ' במאירי],

ויל"ע בלשון הרשב"א דגלגול גוי אין פטר "בפחות משיעור", ואם כוונתו דרך בצירוף ב' אלו לא חשיב גלגול, [וכ"כ מהריק"ו], וא"כ יחלוק הרשב"א עם הגר"א דלהגר"א גם גוי אחד כשיעור יוכל אח"כ לצרף עם עיסה אחרת, או כוונתו לא משום דאז היה נחשב שעת חובה אלא משום שאם היה כשיעור [אצל גוי אחד] אז לא היה יכול יותר להצטרף, דלא היה הצירוף נחשב כחידוש וכתוספת, ולסברא זו יתכן שגם הגר"א מודה שבגוי אחד א"י שוב להצטרף, וא"נ דזו כוונת הרשב"א א"ש שאין חילוק בין נכרים לישראל בענין צירוף השותפין, והחילוק היחיד הוא שגלגול נכרי אינו שע"ח וגלגול ישראל כן, [ומש"כ "בשעת שותפין" הוא לבאר כיצד יתכן דהויא שעת חובה בכה"ג], אך אם נפרש כדרך המהריק"ו, יהיה קשה דא"כ ע"כ מודה הרשב"א לחילוק שבישראל מצטרפין ולא בגויים, וא"כ מה הקשה מעיקרא על הרמב"ם.

סב. גוי שעשה ב' עיסות קטנות ונתגייר ואח"כ צירפן בסל, לכאור' להנ"ל מתחייב, דלא חייל פטורא, ונתחדש בהן הצירוף, והצפנת פענח מתנו"ע ב-ח (עמ' 66) כתב דאין מצטרף ואולי ס"ל דגלגול נכרי א"י להתחייב, ובדהירושלמי הוא ע"י שהגלגול לבסוף עם התוספות נחשב כגלגול חדש, וצ"ע (צה"ל אות צ"ח).

סג. יל"ע בעיקר הא דגלגול גוי יכול להצטרף אח"כ ולהתחייב, ולכאור' למש"נ מהרשב"א דגלגול גוי כמאן דליתיה, מוכח דאין תנאי שיחיה גלגול בחיוב, דא"כ מה יועיל הצירוף שאח"כ, להחצי שנתגלגל בגיותו. אך לו"ד י"ל בדרך אחר, דגלגול גוי אינו נחשב כמאן דליתיה, ורק דחייל עליה פטורא דגמ"מ בגוי, ובכגון שנצטרף אח"כ, שלא היה הגלגול מעיקרא גמ"מ, שפיר מתחייב, ושוב י"ל דגם הגלגול הראשון היה בחיוב. ולפ"ז י"ל דדוקא אם היה שם גלגול יכול אח"כ להצטרף, ונכרי יש לו שם גלגול. ונפ"מ, לגלגל חצי שיעור בחו"ל, דגרע מנכרי [כש"נ בפ"ג מ"ו], דדוקא גלגול גוי שנחשב לגלגול יתחייב אח"כ, משא"כ גלגול חו"ל אינו כלום ולא יצטרף אח"כ, אבל לאופן הראשון דגם גלגול נכרי אינו כלום ומ"מ מצטרף, הה"נ גלגול חו"ל.

והנה מהריק"ד אמר (לעיל אות מ"ו) דכשחצי מן העיסה תרומה חשיב חלק החולין בא לשעת חובה ונפטר, והקשינו מאי שנא מחצי עיסה נכרי, ויש לתלות במש"נ כאן, דאם נכרי כמאן דליתיה, גלגול תרומה י"ל דכמאן דאיתיה, אבל א"נ דגם נכרי כמאן דאיתיה וחייל ביה פטורא, ומ"מ אח"כ החצי דישראל יכול להצטרף, א"כ הה"נ בתרומה.

גוי וישראל

סד. דעת הרמב"ם דשל גוי פטורה ושל ישראל חייבת, וביארו הנו"כ, דשל ישראל שהיתה מצורפת עם גוי, עיסת גוי כמאן דליתה, והו"ל עיסת ישראל כח"ש ולא באה לשע"ח, משא"כ עיסת גוי שהיתה יכולה להצטרף עם של ישראל, וכל פטורה הוא משום נכרי, ונקבעה בפטורא.

סה. והנה לדעת הרשב"א והגר"א דשל נכרי לעולם ל"ח כשעת חובה, לפ"ז של גוי צריכה להתחייב אח"כ, וזהו שהקשה הראב"ד על הרמב"ם דאיפכא הו"ל של ישראל פטורה ושל גוי חייבת, ומש"כ דהו"ל של ישראל פטורה הוא משום דפליג על סברת הרמב"ם וס"ל דמה שהחצי השני הוא של גוי אי"ז מגרע, וכקושיית הרשב"א על הרמב"ם שאין לחלק בזה בין גוי לישראל.

סו. ומ"מ לדינא ס"ל לראב"ד דשניהם חייבין, והק' הכס"מ מדוע באמת של ישראל חייבת, ולכאור' יש ליישב דס"ל דח"ש אינו כשעת חובה, וכיון שהגוי אינו כשעת חובה נשאר הישראל לבדו כחצי שיעור, ול"ה שע"ח ואין נפטר.

סז. כתב הכס"מ לדקדק ברמב"ם דהא דגוי וישראל של גוי פטורה הוא דוקא כשגלגלו ע"מ שלא לחלוק, דאי עמ"ל אין מצטרפין ליחשב עיסה אחת שבאה לשעת חובה, וכן פסק הרמ"א סי' של. ותמהו הב"ח והגר"א מאי שנא מב' גויים וב' ישראלים דאוקמינן בע"מ לחלק וחשיבא שע"ח לפטור, והסברא כש"נ דהיה ראוי להתחייב, וגם כאן הגוי היה ראוי להתחייב עם הישראל, וצ"ע,

סח. ויתכן דסבר הכס"מ כהמהריק"ו הנ"ל, דכשמצטרף גם גוי וגם חצי שיעור אז ל"ח שעת חובה, וס"ל דע"מ לחלק חשיב חצי שיעור ומ"מ הויא שע"ח היכא דאין ב' חסרונות, ולפ"ז צ"ע דא"כ גם ב' נכרים שלא חשיב שע"ח ומתחייבין אח"כ הוא דוקא כשעשו עמ"ל, והכס"מ כ' לא כן, וצ"ל דב' נכרים גם ע"מ להשתתף הו"ל

כחצי שיעור, משום ששכנגדו אינו ראוי להצטרף, משא"כ בנכרי שרוצה להשתתף עם הישראל, אי"ז נחשב כחצי שיעור כלפיו, וצ"ע.

ט. בהא דשל ישראל חייבת ושל גוי פטורה, לכאור' בדרבנן יועיל ברירה, ובדאורייתא יצטרך להפריש משניהם, וע' בבה"ל מש"כ.

ביאור הדין דעיסה שחציה פטורה וחציה חייבת

ע. צ"ב בעיקה"ד דישראל וגוי, [לדעת הרמב"ם], למשנ"ל (נ"ה) דהחיוב הוא על העיסה עצמה, [לא על הבעלים], איך יתכן לומר שמצידו של הגוי נחשבת עיסה שלימה, ומצידו של ישראל כחצי עיסה, ולכ' הוא דבר שלא יתכן לדונה כחצי וכשלם יחדיו. והיה אפ"ל ע"ד הרשב"א שכל הנידון הוא בעיסה שאח"כ נתחדשה אם נחשב תוספת או נחשב כהמצב הראשון, אף למש"נ שיש קביעות בפטורא לא שייך לבאר כן, ואולי באמת דעת הרמב"ם שיש רק נידון דהרשב"א בתשובה, ואין להדין השני, וצל"ע ולא עיינתי בזה כלל,

עא. והנכון בזה הוא כמש"כ הגר"ח בהל' חו"מ, שחיוב חלה חייל על כל מקצת ומקצת, אלא דצריך לגבי כל מקצת שיהיה חלק מן עיסה שיש בה כשיעור, [וכתב כן לגבי צירוף חיטין ושעורין וכוסמין, וכן לענין חיטין ואורז], ולכן שייך לחלק דהמקצת של הישראל נחשב שאינו מצורף לעיסה כשיעור, והמקצת של נכרי כן, ובדיוק כגוונא דחיטין ושעורין כוסמין.

משנה ז'

ע' סוגיית הירושלמי, רמב"ן חלה ומהריט"א (יג-טו), רא"ש סי' ט"ו, רשב"א שער א' פ"ב, תוס' מנחות כג., רמב"ם וראב"ד בכורים ו-יא וחמץ ומצה ו-ה, ובח' רבנו חיים הלוי שם, שערי ג-יז.

ע"ע בנידונים דמשנתנו: פמ"ג פתיחה לפסח ח"ב, פר"ח מקו"ח וישוע"י סי' תנ"ג, חלת לחם סי' ג' מאות נח באריכות עצומה, מנחת ברוך סי' ס"ט, בית אפרים או"ח סי' י"ג, דברי יחזקאל סי' י"א, קו"ש פסחים פ"ג, קה"י פסחים לג, לח, חזו"א יו"ד כד-י וליקוטים זרעים סי' א' וגליונות הגר"ח], חו"ב סי' ח'.

ביסוה"ד דטעם בעיקר

א. דעת רש"י חולין צח: דהוא מדרבנן. והקשו התוס' ממשנתנו וכמבואר בזבחים דיוצא בה יד"ח בפסח. ותי' הרמב"ן חולין דמשנתנו באופן שיש ממשו שנתערב, וזהו טעמו וממשו דלוקה, ורש"י מיירי כשאין רק טעם בלוע. ודעת הרמב"ם ורמב"ן כרש"י. והרא"ש גה"נ סי' ל"א חולק.

ב. יש עוד דרך לבאר מהו טעמו וממשו - כשיש כזית בכדא"פ, כ"ה דעת הרמב"ם והרמב"ן [ואפי' בטעם גרידא].

ודעת הר"ח כהן [הובא ברא"ש] דכשיש כדא"פ אז לוקה גם על כזית מכלל התערובת, וזהו שיעור שאוסר הכל, אכן דעת הר"ש בטבו"י (ב-ג) דבכדא"פ אכן לא בטיל, אבל למלקות צריך כזית מן האיסור. וכ"ה דעת הרמב"ם.

ג. ודעת הר"ת [ברא"ש שם] דטעם כעיקר הופך ההיתר לאיסור ומדאורייתא, וטעמו ולא ממשו שאין לוקין הוא רק במין במינו, והוכחתו דר"ת הוא ממשנתנו דיוצא יד"ח. [אכן אם נסחט האיסור מותר מדאו' בכל האיסורין].

ד. בזבחים מבואר דמשנתינו מדין טעם כעיקר, ובירושלמי פ"ק מבואר דהוא מדין גרירה, ואמרו שזה מוגבל רק לחיטין ושעורין שגוררין, ויש חולקין [וכך ההלכה] שרק בחיטין ואורז יש גרירה, והקשה הרמב"ן מדוע צריך ב' טעמים דטע"כ ודגרירה. וע' בבית אפרים שכ' בדעת הסמ"ק שהוא באמת מחלוקת בבלי וירושלמי, וכן בעוד אחרונים ע' באוצמה"ת,

שיטת הרמב"ן

ה. הרמב"ן מבאר דלא סגי בטע"כ משום דרק בכדא"פ הוי טעמו וממשו, משא"כ בלא כדא"פ הוי טעמו ולא ממשו ואין איסור דאורייתא, וכ"ש דאין יוצאין יד"ח, ולזה מועיל דין גרירה, שנעשה הכל לחם להתחייב בחלה, ומה שצריך לדין טע"כ הוא, משום דאם היה החיטין בטלים, שוב אין יכולין לגרור האורז עמהם, ומדחזינן דאין בטלין וגוררין מוכח דטע"כ דאורייתא - לענין שאם יהיה כדא"פ יהיה איסור, וגם פחות מכדא"פ כיון דחזי לאיצטרופי לא בטיל, וגורר האורז עמו.

ו. ודבריו צ"ב, אם בפחות מכדא"פ אין איסור דאורייתא, איך זה מועיל לגרור, וכה"ק החזו"א. ואפ"ל דדעתו הוא דלעולם טעם לא בטיל, אכן לית ביה איסורא בפחות מכדא"פ, ומ"מ מהני לגרור כיון שהוא קיים [וע"ל אות ז], אכן דעת הגר"ח בכ"מ דדין טע"כ אינו דין שלא מתבטל, אלא הוא דין חדש דטע"כ וחשיב כאילו העיקר קיים כאן, ועי"ז ממילא הוא דאינו מתבטל, וכ"ז לא שייך להרמב"ן בפחות מכדא"פ.

ז. והגר"ח סוף הל' מאכ"א ביאר הרמב"ן עפ"י דרכו, וביאר דהא דבפחות מכדא"פ אין איסור אי"ז משום חסרון בדין טע"כ, אלא משום חסרון שיעור, וכשיש גרירה שמצטרף לשיעור, הדר דינא דטע"כ דאורייתא. וכוונת הגר"ח שם לחדש עפ"י דרכו, שהיכא שיש שיעור חייל דינא דטע"כ וכשחסר שיעור לא חייל. ובקה"י פסחים ל"ח ביאר עפ"י דהנ"ל, דדינא דטע"כ הוא שאינו בטל, ומ"מ אין איסור דחצי שיעור בתערובת [ודן בזה הר"ש טבוי"ב ב-ג], וכאן ע"י האורז חשיב כשיעור, והנה ביאורו נכון א"נ כהר"ש, דצריך לאכול כל הכזית שבתוך הפרס, אך ברמב"ן משמע שמתחייב גם בכזית מכלל התערובת, ולפ"ז אין לבאר ע"ד הקה"י, דלכאורה לפ"ז אין החילוק דכדא"פ משום שיש שיעור, אלא בעצם החפצא, וא"כ בפשטות בפחות מזה ל"ח טעם כלל, וצל"ע. וע"ל אות ט"ז ולפ"ז נחא.

הקשה הרמ"ז נ"י להרמב"ן א"כ יכלו כשנכנסו לארץ לאכול מצה מן החדש ע"י שיעורו פחות מכדא"פ באורז, ולענין מצה הו"ל מצה ולענין איסור חדש בטל, [ותלוי בספק הר"ש אי איכא איסור ח"ש בתערובת], וי"ל דבחדש שיש לאו על שם לחם, גם יש גרירה, [וכמש"כ הגר"ח לענין חמץ].

ח. בעיקר"ד גרירה, ושנחלקו באלו מינים שייך גרירה, ביאר הרמב"ן ב' אופנים, או שצריך דרכן של בני אדם לעשות עיסה כזו, ודוקא ככה"ג נגרר, או שהמחלוקת היא אלו מינין נגררין לבוא לידי חימוץ. והוא ב' שיטות בירושלמי פ"ק. וכה"ק דבר"י ושער"י ועוד.

ולכאור' נראה מזה דגרירה הוא עניין מציאותי. ולפ"ז צ"ב מה שהוצרך הרמב"ן לדין טע"כ, שהרי אם יש גרירה יש כאן לחם, ומה איכפת לי שהחיטין בטלין ברוב,

ט. הגר"ח מבאר דחיוב חלה ודין מצה לא סגי בתואר לחם, וצריך לשם לחם שיהיה מחמשת המינין דוקא, וזה חייל ע"י דין טעם כעיקר, שע"י שיש טעם דגן באורז נחשב כל הלחם ללחם של חמשת המינים.

אכן בל' רמב"ן לא משמע כן, שכ' דכל מה שנצרך טע"כ הוא שלא יבטל, ולא כד' שיחול הדין בחמשת המינין, (וע"ע להלן אות ל"ו), וא"כ עדיין צ"ב כנ"ל, דאם גורר הכל ללחם א"כ הכל חייב, ואין כאן ביטול. [וכה"ק בית אפרים מנחת ברוך וקו"ש].

י. ובקה"י (פסחים לח) ביאר דענין גרירה הוא שהאורז יכול להיות נטפל להחיטין שהם הלחם, וכאילו תפחו החיטין, וכ"ז רק אי לא בטלי ושמן עליהם, הא לא"ה אין נטפל האורז לחיטין. אכן יש לבאר עוד עפ"י המשך דברי הרמב"ן וכמשי"ת בסמוך מהשער"י.

במעמא דבעינן שיעור חלה לרשב"ג

יא. כ' הרמב"ן עפ"י גירסתו בירושלמי דקיי"ל לרשב"ג, ומשנתנו דוקא אם יש בחיטין כשיעור חלה, ובמשנה "הנוטל שאור מעיסת חיטין ונותן לעיסת אורז היינו שנטל מעיסה שנתחייבה כבר דוקא, ורק בכח"ג שהיה כבר חיוב או שיש שיעור אז יש גרירה. ונחלקו שם אם גם צריך רוב דגן ולהלכה א"צ, ובדאיכא רוב דגן וטעם דגן מועיל גם בלי גרירה, [בשאר מיני קטניות], עכ"ד.

יב. ולא נתפרש להדיא בדברי רמב"ן בשאר מינין אי יכול ליטול כזית מן התערובת, או דצריך כזית מין דגן, אכן משמע דהשווה הדין ברוב דשאר מינין - לאורז הנגרר, ומשמע דמצטרפין המינין לשיעור, וכמו באורז שמצטרף.

ובמעמא דמילתא נקט מהריט"א שהוא משום ביטול ברוב, וכמו בסיכוך שע"י רוב סכך כשר בטל הפסול ברובא. אכן החזו"א הקשה (יו"ד כד-י) דאין ביטול מועיל להשלים השיעור, וכתב דיש לדון מדין גרירה, ודאף בשאר מינין נגררין כשהדגן הוא רוב, ויל"ע בלשון רמב"ן שכתב דחיובא דגופייהו הוא, ומשמע דאינו מטעם גרירה, וצ"ע. ומהריט"א הקשה למ"ד בירו' שגם באורז צריך רוב דגן, מה צריך לגרירה לפמש"כ רמב"ן דברובא מועיל גם בשאר מינין ולא מטעם גרירה, ולהחזו"א מיושב.

יג. וצ"ע בעיק"ד הרמב"ן שהצריך שיהיה שיעור בדגן בפני עצמו, או שיבוא מעיסה המחוייבת, ומדוע, הרי חזינן שכשנוטל מתערובת דגן ואורז יכול להפריש ממנה ולצאת יד"ח, וע"כ משום שהאורז נגרר, ומדוע אין האורז נגרר כשאין בדגן חיוב מצד עצמו? וכה"ק מהריט"א. וביותר צ"ע (חזו"א), דבתוספתא תני לדרשב"ג שצריך שיעור בדגן בפ"ע, גם לענין מצה, ואיזה שיעור צריך שיהא במצה? וכה"ק הכס"מ בכורים פ"ו, ובמחנ"א כ' דא"י יד"ח מצה בעיסה הפטורה מחלה, ודבריו מרפסין איגרי, ועיי"ש בחזו"א שהרבה תמיהות בדברי הרמב"ן.

יד. ובשער"י האריך בבי"ד רמב"ן, ומבאר פלוג' ת"ק ורשב"ג, דלת"ק דין גרירה מועיל שאורז שנילוש עם חיטין נגרר להיות כדין חיטין לכל מילי, אך לרשב"ג דין גרירה הוא רק להיות נטפל להדינים שיש כבר בהעיסה של חיטין, ולכן אם יש בה חיוב חלה נטפל האורז להחיוב הזה, ויכול אף להפריש ממנו, משא"כ כשאין להעיסה חיוב, דכשאין דין בהנגרר, לית דין בהנגרר, כיון שבעצמותו אין האורז בר חיובא.

טו. ובזה מיושב בשופי משה"ק לעיל אות ח' מדוע צריך לדין טע"כ תיפול"ל דאיכא גרירה, עמשנ"ל מקה"י, ולהשער"י מובן שאם היה דין ביטול ולא היה חיוב בפ"ע, לא היה גורר.

טז. ולענין מצה יתבאר, דבעינן כזית בכדא"פ, ורק אז, שלא בטל שם מצה בתוך האורז, ואם יאכל כל הפרס יקיים מצוות מצה, בכח"ג גוררת המצה את האורז והוא מקבל שם מצה ומצטרף לשיעורא, אבל בפחות מהאי שיעורא, שבטל תורת מצה [לקיום אכילת מצה] בתוך התערובת, אין יכולה לגרור.

יז. והנה לענין חלה כ' רמב"ן דגורר גם בפחות מכדא"פ, וצ"ב כמה עדיף ממצה, וביאר השער"י דחיוב חלה אינו תלוי באיסור אכילה דטבל, וכל שיש טעם ולא בטיל יש עליו עדיין חיוב חלה וגורר עמו את הכל, משא"כ במצה שדינה תלוי באכילה, ובפחות מכדא"פ בטל הדין. עכ"ד שער"י. דברי השער"י צ"ב, הרי אין חידוש ופרשת גרירה בתורה, וגרירה הוא ענין מציאותי שהאורז מקבל תכונת לחם וכמ"ש רמב"ן, והדין לחם הוא ע"י טע"ע, ומדוע אין מועיל טע"ע אם אין דינים בהדגן מצד עצמו, והתשובה היא, שגרירה לא יכול להפוך אורז לדגן, רק לצרפו להדגן להשלימו, [וכעין הקה"י באות י'], ולפ"ז גם כשיש ככדא"פ [שא"צ לגרירה לדעת הרמב"ן], מ"מ צריך שיעור בדגן, וזהו כעין דינא דככדא"פ, וכדיבאר השער"י שמובא באות ט"ז.

יח. וכ"ז להרמב"ן, אבל להרמב"ם חייב בחלה ויוצא יד"ח גם בדליכא כשיעור בהחיטין. וכתב בחלת לחם (ג-סג) דפשוט ולכו"ע דדוקא חיטין דחיובא גוררות, ולא חיטין דהקדש, ואפי' להסוברים דא"צ שיעור מ"מ ודאי צריך חיטין בני חיוב.

ובחיטין שנתחייבו והופרשה חלתן, כ' חלת לחם דמסתברא שאין גוררין, וכ' דזה להלכה ולא למעשה, אכן המהריק"ו נקט דמחייב את האורז אם יש באורז כשיעור.

יט. בירושלמי פ"א ח"ג נסתפקו לר"א דתבואה שלא הביאה שליש פטורה מחלה, האם מצטרפת ע"י גרירה עם תבואה שהביא שליש, והקשה מהריט"א הרי מין במינו בטיל ברובא, ולפמש"כ הרמב"ן דבעינן לדין טע"כ שלא יתבטלו החיטין באורז, הרי כאן בטל התבואה דיותר משליש בתבואה דהפחות משליש [ואי ברוב תבואה דיותר משליש, א"כ הרי א"צ לגרירה וכמש"כ הרמב"ן]? וצ"ע.

כ. ובחזו"א קצו-יב כ' לבאר, דכ"ש דכאן יועיל גרירה, כיון שמין במינו הביטול ברובא הוא ע"י שמתאחדים, ולא כמין בשא"מ שהוא ע"י שמחליש האחד את חברו, ואם שם מועיל גרירה כ"ש כאן. וצ"ע אם יכון תירוצו עפ"י ביאור השער"י.

דעת הראב"ד והר"ש

כא. ע"כ דרכו של רמב"ן ת"ק ורשב"ג, וביאר דגם לרשב"ג מועיל גרירה היכא דאיכא חיובא בהדגן. והר"ש גורס דמשנתינו לא כרשב"ג, ומשמע [וכ"כ חזו"א כד-יא] דלית ליה גרירה לרשב"ג, וצריך שיעור דגן, ונחלקו בירושלמי אם מועיל שיש כשיעור כשהרוב אורז או דבעינן רוב דגן. [כן פירש הרשב"א וכדביארו החזו"א], וכ"ה דעת הראב"ד בהל' חו"מ וביכורים דצריך שיאכל כזית בכדא"פ, ובחלה שיהיה שיעור חלה, וא"צ שיהיה רובא,

כב. הגר"ח והשער"י מדקדקים בראב"ד שגם רשב"ג מודה שיש דין גרירה, לענין שא"צ רוב דגן, אבל אין מועיל הדין גרירה להפוך האורז לחיובא, רק שלא יתבטל הדגן בהאורז, כיון שהכל לחם. והנה א"נ דלרמב"ן בשאר מינים והם רוב א"צ לטעמא דגרירה, א"כ יתכן שנחלקו הרמב"ן וראב"ד ברוב דגן ואוכל כשיעור [או אפילו אין אוכל כשיעור מהדגן למהריט"א] האם צריך לדין גרירה שלא יבטל ממנו שם לחם, או דאין צריך, ואולי גם הראב"ד מודה דכשיש רוב א"צ לגרירה, וצ"ע.

בדברי הרא"ש

כג. הרא"ש חולק על רמב"ן דגם בלי שיעור וגם בלי דין גרירה מהני דין טע"כ להפוך האורז לחלה ולמצה להיות כדגן. וזהו כדעת ר"ת דטע"כ הופך היתר לאיסור, שע"י הטעם נחשב שהעיקר נמצא כאן, ולהר"ח כהן מיירי הכא שיש כדא"פ ואז נהפך הכל לחיטין.

כד. והא דהוצרכו לטעמא דגרירה משום דהיה קשה דנהי דיש כאן טעם חיטין אבל מ"מ כיון שהרוב אורז אין בא לידי חימוץ והיאך יוצא יד"ח מזה, ולכן הוצרך לפרש דהחיטה גורר האורז לבוא לידי חימוץ, עכ"ד.

ויל"ב כוונתו דכשהרוב אורז או גם החיטין בטל כח חימוצן, [וכ"כ פמ"ג שער"י וחזו"א], אכן במקו"ח ובדברי יחזקאל פירשו דהחיטין מחמיצין גם בתוך אורז, וא"כ צ"ב מאי קשיא ליה להרא"ש שהאורז אין מחמיץ, תיפו"ל שיש כאן טעם חמץ דהחיטין, וביאר דבר"י שלא יועיל טעם חיטין אם האורז אינו מחמיץ, ובמנחת כרוך הביא דוגמא אם אפה חיטים עם רוב תפוחים, ודאי לא נאמר דהוי לחם ע"י טעם חמץ דחיטין, וצורת לחם בעינן, וזה דוקא ע"י חימוץ, וע"ל אות ל"ו.

כה. מה שהוצרך הרא"ש לענין גרירה כתבו בבית אפרים ובדברי חמודות [וכ"מ בש"ך שכד-יא] דכ"ז לענין מצה, אבל לענין חלה סגי בטעם כעיקר, אך הפמ"ג וחזו"א ומנח"ב חלקו, דאף בחלה לא יתחייב בלי גרירה, כיון שאין בא לידי חימוץ ול"ה לחם וכש"ג, ובגידוה"ק סק"ו נקט דהנפ"מ בגרירה לענין חלה הוא לצרף את האורז לשיעורא, אבל לחייב את הדגן בתערובת א"צ לגרירה.

כו. בירושלמי פ"ק נסתפקו לענין תבואה פחות משליש שיהיה גרירה, וכן בירושלמי פ"ב לענין ניטל מורסנו וחזר לתוכו אמרו דמועיל גרירה, וילה"ק להמבואר ברא"ש דכל ענין גרירה הוא משום חימוץ, הרי בפחות משליש מחמיץ, וכן במורסן כדאי בפסחים פ"ג, ומוכח דפחות משליש אין מחמיץ, ומורסן צ"ל דאינו חמץ גמור, דבר"י.

כז. בירו' פ"ק נקטו דעתרובת חיטין ושעורין מדאו' מבטלין זא"ז וחיובן מדרבנן, והק' חזו"א (קצו-יא) דלהרא"ש מדוע אין חייבין מדאו' ע"י טעכע"ק, וכ' דכיון שלא היה חיוב קודם התערובת, ובתערובת מבטלין כל אחד חימוצו של חברו, לא חייל חיובא.

קושיית התוס' במצה מתובלת

כח. התוס' מנחות כג: הקשו בהמבואר שם דמצה מתובלת והרוב תבלין דלא יצא, והקשו דטעם כעיקר, וכמו באורז, וכתבו דהוא מחלוקת הסוגיות [אי מהני טע"כ לצאת יד"ח מצה]. ובשמ"ק כ' דהחיתין אין נותן טעם בתבלין, ולכן צריך רוב דגן.

כט. והגר"ח הוכיח מירושלמי דבלא טעמא גם אם הרוב דגן אין מועיל להיות לחם לצאת יד"ח מצה, ורק אם כבר היה לחם ואח"כ עירבו בתבלין ואין ניכר טעמו אז מועיל, וכתב דיש להעמיד ביאור דהשמ"ק רק אם נפרש הסוגיא כהראב"ד דמיירא במצה שעירבה בתבלינים, ולא שנילושה בתבלינים, וע"ע בהמדת שלמה סי' יז.

ביאור הגר"ח בסוגיא

ל. ולעיקר קושיית התוס' כ' הגר"ח ליישב, ועפ"י מש"כ ליישב קושיית הרמב"ן מדוע צריך גם גרירה וגם טע"כ, וביאר דלחם יש בו ב' שמות, שם חמשת המינין, ולזה מועיל טעם כעיקר ליחשב שיש באורז חמשת המינין, ויש שם לחם בהחפצא [עי"ש שהוא מחמשת המינין], ולזה אין מועיל גזיה"כ דטעכע"ק, ומשום דאי"ז השם מחמת הטעם אלא הוא "דין ושם לחם בהחפצא" וטע"כ הוא על החפצא ולא על דינים בהחפצא, כ"נ כוונתו. ולזה באה ההלכה דגרירה, וממילא חל בהטעכע"ק שלו דין לחם, עכת"ד,

לא. ובזה מיושב קו' התוס', דבתבלין ליכא גרירה, אכן מה דמבואר שם בסוגיא שאם מין במינו אין בטיל, [ואם קמח ותבלין חשיב חד מינא] אז מצטרף התבלין, זה הוא משום דהך דינא הוא דלא בטיל הקמח כלל, וחשיב בעיניה, וזה מועיל גם לשיהיה לו שם לחם, משא"כ גזיה"כ דטעכע"ק הוא דין חדש שהטעם נחשב כעיקר, וזה אין מועיל לשם לחם, עכ"ד. ודעת התוס' דסגי בטע"כ לאכילת מצה וא"צ גרירה לדין לחם, ולא לדין בא לידי חימוץ.

לב. ולסיכום, הרא"ש הצריך גרירה משום חימוץ, והרמב"ן משום דליכא כדא"פ ואין דין טע"כ, ולחגר"ח גם בכדא"פ צריך לדין גרירה, ולא מטעם חימוץ (של האורז) אלא משום עצם הדין לחם בחפצא של הטעם כעיקר עצמו, ואם יש דין דמב"מ לא בטיל כאן א"צ לגרירה, [ויל"ע מדוע לית ליה לכברת הרא"ש, וגם ברמב"ן משמע דלית ליה לדברא"ש וכ"ה דעת התוס' וכש"נ].

לג. והוכיח הגר"ח דלא מספיק טעמיה דהרמב"ן, מדבמינים אחרים צריך רוב דגן, ואעפ"י שהטעם כעיקר ויש כזית בכדא"פ, אע"כ דלא מהני טעם כעיקר לדין לחם, ואולי גם הרמב"ן מודה להגר"ח וצל"ע, וע"ל אות ל"ו מהחזו"א.

ברעת הרמב"ם

לד. ובדעת הרמב"ם כ', דהרי ס"ל לענין איסור דאין ההיתר מצטרף למלקות בטע"כ, וצריך שיאכל כזית מן האיסור, והכא דמצה דמצטרף הוא מטעם גרירה, ופסק הרמב"ם כרבנן שהאורז מצטרף לשיעור, והראב"ד כרשב"ג שהאורז אין מצטרף,

ועוד כתב דיתכן שבמצה גם להרמב"ם ולרבנן צריך שיאכל כשיעור, ורק בחלה הוא דפליגי וכמשי"ת.

דהנה דעת הרמב"ם שההיתר אין מצטרף לשיעור מדין טע"כ, וי"ל דלפ"ז גם דין גרירה לא יועיל שיצטרף ההיתר לשיעור, והוא רק מועיל להיות שם לחם לענין שהחיתין יחשבו שיש כאן עיסה כשיעור, אבל האורז עצמו לעולם קאי בפטוריה, וראיה לדבר מחצי קב חיתין וחצי שיעורין וחצי כוסמין, שהכוסמין חייבין והחיתין והשיעורין קאו בפטורייהו, ומוכח דיתכן עיסה שרק חלק אחד מתחייב, ושאר החלקים מ"מ מצטרפין לשיעורא.

לה. וצ"ב הענין, דזה ודאי דשיעור אינו דין בצורת העיסה, אלא דבעי' שיעור שיחול חיוב, וכדחזי' בצירוף סל, וא"כ מה מועיל גרירה או חיטין ושעורין המצורפין.

ובחזו"א הקשה מירושלמי שנסתפקו בגרירה לענין תבואה שלא הביאה שליש ולענין מעשר, ובמעשר אין נידון דשם לחם, ועל עצם הראיה מחיטין וכוסמין הקשה דאין לדמות צירוף של מין החייב, לצירוף של מין פטורא, (והרי מודה הגר"ח דהקדש ונכרי אין מצטרפין להשלים השיעור), ועוד דבלשון התוספתא משמע דלרבנן מצטרף האורז, עכ"ד.

וילה"ק עוד, דבמשנה ובכל הראשונים משמע דכשמפריש צריך להפריש גם על האורז, ולא על החיטין לפי חשבון, דגם האורז נתחייב, ורק במשנה ח' בעיסת פטורא אז מפריש לפי חשבון, וצ"ע.

ולו"ד הגר"ח הי' אפ"ל דודאי הכל נתחייב מדין טעם בעיקר, וחייב להפריש על הכל, אכן, יש דין בטעם כעיקר שאין העיקר מצטרף לשיעורא. וי"ל דבזה יש לחלק, דכ"ז לענין איסורין, וכן לאכילת מצה, צריך שיעור בחפצא וזה צריך להיות ע"י העיקר של האיסור הנותן טעם ולא ע"י ההיתר, והוא דין בהל' שיעורים, ובזה יש לחלק דלענין חיוב חלה ששיעורה כעיסת המדבר, בזה גם הפטור מצטרף לשיעורא ע"י דין טעם בעיקר, ומשא"כ לענין איסור טבל לא יצטרף האורז למלקות דטבל. וטעם החילוק, דלחיובא הוא דין שיעור בחפצא שרק כזית הוי חפצא דאיסורא או דמצוה, משא"כ דין שיעור דחיוב, שהחיוב חל על כל מקצת ומקצת, אי"ז דין בחפצא שצריך להיות כהך שיעורא, ובזה מועיל גם טע"כ להצטרף לשיעורא, וכתבתי לפלפולא.

וכוונת הגר"ח נראה שחידש דחלוק יסודי שיעור דאכילה, משיעור עיסה לחלות חיוב, וכש"נ דבאכילה החפצא הוא כזית דוקא, אבל בחלות חיוב הרי ודאי אינו כן, דהא החיוב חייל על כל פורתא, ונהי' אפ"ל דלעולם החיוב חייל רק על חפצא של שיעור עריסה, ומה שאח"כ כל פורתא חייב הוא משום שכבר נקבע בשעת גלגול, אך מצירוף סל מוכח לא כן, דהא שעת צירוף סל אינה שעה הקובעת], והאורז מצטרף רק לענין לעשות חפצא דעיסה כשיעור, אכן עדיין כ"ז תמוה דאין מצטרף מין דפטורא,

ונראה למוש"נ דלעולם החיוב חייל על כל פורתא, צ"ב מהו הדין שיעור, וצ"ל דכל פורתא צריך להיות הוא עצמו חלק מן עריסה, ויש בזה ב' בחינות, מבחי' החיטין ומבחינת האורז, והדוגמא מכוסמין וחיטין ושעורין, שמצד הכוסמין יש כאן עיסה שלימה, ולכן הפורתא כוסמין ראוי לחיוב, אכן מצד השעורין אין שיעור ועליהן לא חייל חיובא, והכ"נ באורז, שמצד החיטין יש כאן שיעור עיסה כיון שהאורז נגרר אחריהן, אבל האורז עצמו אין יכול לחול בו חיוב, זה ברור בכוונת הגר"ח, ועדיין צל"ע בקושיית החזו"א. (אבל מצירוף סל לא קשה, כי לא אמר הגר"ח שיש דין "צורת עיסה" וזה ברור), וצ"ב עוד במהות הדין שיעור, הנצרך להחלות שהיילא על כל פורתא.

לו. ועל עיקר דברי הגר"ח הקשה החזו"א, דלענין שם לחם של החיטין א"צ שום דין גרירה, דאין זה איסור הבטל ברוב, ומשום כך הוצרכו רמב"ן ורא"ש לבאר טעם אחר להצריך דין גרירה. להרמב"ן לגרור גם האורז, ולהרא"ש שלא יבטל תורת חימוץ מן החיטין עצמן, ועיין משנ"ל אות כ"ה. והגר"ח עצמו מיישב השגת החזו"א בסו"ד, שכתב דהביטול תורת לחם הוא קודם שנוצר הלחם, והנידון הוא אם יחול תורת לחם בכזו תערובת, ונהנה הגר"ח דיבר לפי"ד הר"ת אבל דבריו נכונים גם להחולקין, דאין תורת לחם עד האפיה].

לז. והגר"ח הוכיח ממש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ דאין לוקין על תערובת חמץ עד שיהיה כזית בכא"פ, ולא חילק דבתערובת חיטין ואורז ע"י גרירה לוקה אף בצירוף כזית מן האורז, ומאי שנא חמץ ממצה, וע"כ דלענין שיעורא אין מצטרף האורז, רק לענין שם עיסה, וכ"ז אינו מועיל לאכילת מצה, ומדוקדק בראב"ד שבמצה לא תלה בפלוגתא רבנן ורשב"ג עכ"ד הגר"ח. החזו"א דחה הראיה מתערובת חמץ, דמיירי בחמץ אפוי שפתתו וערכו כמו כותח.

בדעת התוס'

לח. והנה דעת התוס' מנחות דמהני טע"כ להיות הכל לחם, ולכאור' פליגי על כל יסודו דהגר"ח, ואין דין ושם לחם מיוחד, וא"כ קשה מה צריך לדין גרירה, [גם הק' הגר"ח, דהתוס' לית להו כהרא"ש, דהא ס"ל שמועיל טע"כ גם בתבלין שאינו נגרר],

לט. וכ' הגר"ח די"ל דגם התוס' מודים, שבאורו צריך לגרירה, ומש"כ לענין תבלין מדובר כשלש העיסה מעיקרא בלא תבלין, ואח"כ עירבו, והתוס' לשיטת הר"ת דבליה עבה נעשית כבר לחם ואפילו אם אח"כ עשאה סופגנין אין מתבטל כבר שם לחם, והה"נ כשעירבה עם רוב מין אחר,

מ. והעולה לשיט' התוס' דלעצם דין מצה סגי בטע"כ, וכדהוכיח הר"ת מהך דינא דבכל טע"כ ההיתר נהפך לאיסור. ומה שצריך גרירה הוא שלא יתבטל "שם לחם" של הדגן בהאורו, כשנילוש בתערובת.

אך לענין צירוף לא היה מועיל דין גרירה, דדין גרירה מועיל רק ליתן שם לחם, אבל אינו מועיל שיוכל להצטרף האורז, וכ"ה לדעת הרמב"ם וראב"ד, שגרירה אין מועיל לצרף לשיעורא, וגם לדעת הרא"ש לא נצרך הגרירה לשיעורא, ורק לדעת הרמב"ן מועיל גרירה לצרפו לשיעורא. וצל"ע ביסוהנ"ד. ואולי תלוי אם חיוב חלה תלוי גם בהגידול, ואז אין האורז יכול להצטרף, וצל"ע.

קושיית הרשב"א

מא. הרשב"א הקשה דתנן בפ"ק דמצטרפין זה עם זה, ולמה לי למיתני, הרי אפילו אורז מצטרף ע"י טע"כ וכ"ש חמשת המינין, ותירץ דמתני' כרשב"ג דלא מהני טע"כ עד שיהא כשיעור מן החיטין.

מב. ולהרמב"ן לכאור' יש ליישב קושיית הרשב"א, דבלא גרירה הרי אין מצטרף לכשיעור, ובחיטין ושעורין לית גרירה, לחד מ"ד בירושלמי, אכן יש לתלות זה בב' ביאור הרמב"ן מדוע צריך גרירה, אי משום דרך עיסה, יש ליישב כמש"כ אבל אם עניין גרירה הוא שיכבא לחימוץ, חיטין ושעורין בלא"ה באין לידי חימוץ, וא"כ נגררין זה עם זה, וכן להרא"ש, וא"כ שוב קשה למה לי למיתני מצטרפין זע"ז, תיפול"ל דטעכע"ק, ולהגר"ח ניהא.

מג. ומהרשב"א מוכח דלא חייש לדהגר"ח ולדהרמב"ן וצל"ע.

עויל"ע דנפ"מ גם להרשב"א בפחות מנו"ט חיטין ופחות מנו"ט שעורין, ואורז, דאי אין מצטרפין אין כאן נותן טעם. דבר שאול פ"א, וע' חזו"א קצו-ט.

ומהריט"א הקשה (יג) דבירושלמי פ"ק מבואר דהא דמצטרפין זע"ז הוא רק מדרבנן, ומאי שנא מאורז, ולהסוכרים דצריך גרירה ניהא, אך להרשב"א קשה, וצל"ל דסוגיית הירושלמי דוקא לרשב"ג, וע' במהריט"א וחלת לחם,

ובחזו"א (קצ"ו) תירץ דטע"כ מהני דוקא בחיוב עם פטור, אבל ב' מיני חיוב שחימוצו של זה לא כחימוצו של זה כ"א מבטל את חבירו.

מד. עיין בגידולי הקודש סימן שכ"ד שתירץ בפשיטות עפ"י דברי הפלתי, דכל מה דאמרינן בטעם כעיקר שנהפך ההיתר לאיסור אינו אלא בנתבשל, ואפילו בלש לא אמרינן נהפך אלא אם כן לש ברותחין ע"ש. ואשר לפי"ז הרי שיש נפק"מ דאם מצד טעם כעיקר לא היה מתחייב קודם האפיה, ולכך בעינן חידשא שמצטרפין זה עם זה - אכן הרשבא לא תירץ כן ויל"ע אם פליג על זה או מצד אחר. והר"ש במשנה ח' דטעכע"ק, הוא משום מחמץ, שנותן טעם גם בלי רותחין.

בהפרשה על עיסת דגן ואורז - מעיסה אחרת

מה. כשמפריש מעיסת חיטין על עיסת חיטין ואורז, משמע דמפריש כשיעור כולה ולא רק כשיעור החיטין, ולדעת הגר"ח נר' דמפריש רק כשיעור החיטין, ומ"מ לכו"ע אין בעיה של מין על שאינו מינו, כיון שהחיוב נגרם ע"י החיטין.

אכן להיפך, להפריש מעיסת תערובת על עיסת חיטין, החזו"א התיר, וצל"ל מטעם הזה דהכל מין חיטין, (דמאי יג-ט), והחלת לחם אסר. ואולי תלוי בדהרא"ש (שהכל חיטין) והרמב"ן (שזה רק דין גרירה).

מו. ויל"ע בכל הדין דאורז נגרר ומצטרף לשיעור, א"נ דהגידול הוא חלק מהמחייב וכהחזו"א, הרי באורז אין הגידול מחייב, וא"כ ע"כ דאינו אלא כטפל להחיתין וכדרך הקה"י, וא"כ לכאו' א"י להצטרף לפטור מין חיתין, ואולי הוי כגדל בחו"ל ונתגלגל בארץ, וצ"ע.

משנה ח'

אימתי נוטל לפי חשבון

א. המשנה מחדשת שאם יש לו ממקו"א מפריש לפי חשבון, ומ"מ, אם אין לו ממקום אחר חייב להפריש כשיעור של כל עיסה זו, ואין יכול להפריש רק כשיעור חלה של השאור, וצ"ב מה החילוק, ועוצל"ע האם כשהפריש א' מכ"ד מכל העיסה האם מוכרה לכהן חוץ מהחלק שכנגד השאור, או"ד שהכל חייב ליתן לכהן.

ב. ובמשנה הקודמת העושה מחיתין ואורז משמע שאין יכול להפריש לפי חשבון חיתין, וכ"ה ודאי להר"ת והרמב"ן דדהאורז מצטרף לשיעור, ולדעת הראב"ד כרשב"ג מסתברא דמפריש ממקום אחר לפי חשבון חיתין, ולדעת הגר"ח יל"ע, ולכאו' מוכח ממשנתנו דמפריש גם על האורז, וכ"כ הפמ"ג.

ג. והנה בשיש לו פרנסה יל"ב החילוק, דחיתין באורז האורז נגרר ומתחייב גם הוא, משא"כ בעיסה פטורה שא"י שוב להתחייב, יש כאן רק תערובת טבל ומפריש עליו לפי חשבון. וכ"כ הגידוה"ק והרש"ש, ולהגר"ח שהאורז נשאר בפטורו א"א לבאר כהרש"ש.

ולפ"ז בתערובת ישראל וגוי יפריש לפי חשבון, וכ"כ חזו"א (דמאי יג-א) בביאור דברי הרא"ש סוף סי' ו', וע"ע בסמוך. וביד יהודה (קט-א ד"ה מעתה) ביאר ד' הרא"ש בע"א. עוד ביאורים בהחילוק בין מ"ז למ"ח עמש"כ לקמן משנה י'.

ד. והא דכשאין לו פרנסה מפריש על כולה, לכאו' היה אפשר לבאר וכ"כ המאירי, שהוא כדי שיטול כשיעור [הנצרך לאחד מכ"ד מן השאור], ע"י שיטול בשוה מכל התערובת, דאילו יטול מן התערובת רק מעט כשיעור א' מכ"ד מן השאור, נמצא דהפרשתו מעורבת מפטור וחיוב, ואעפ"י שיתן הכל לכהן מ"מ לא נתן לו כשיעור חלה מן המחוייב, וצריך שיטול כשיעור מכל התערובת, שע"ז יגיע לכהן חלקו מן החיוב,

ה. ולפ"ז מסתברא שיכול למכור את החלק הפטור לכהן, וינכה לו כחלק החיוב, וכ"כ במנח"ב, סט-ב, ובמנח"ש נד-ד, וכ"כ בחו"ב. וכן משמע בש"ך ס"ק י"ח שביאר דמפריש על הכל מטעם בילה,

ו. ולפ"ז יל"ע דה"ה והטעם גם בתערובת ישראל וגוי יצטרך להפריש מן הכל, וכ' החזו"א דמעקה"ד כיון דשיעור חלה מדרבנן יכול ליפטר ע"י החלק החולין המעורב, ושאיני הכא בשאור, דטעם כעיקר והכל נחשב כמחוייב, [משא"כ בשותפות גוי ל"ש לומר טעכע"ק], ועד"ז כ' בשו"ת חוט המשולש [ח"ג סי' לו, מהר"ד בעל גליא מסכת], דא"צ שכל הנתינה תהיה מן החיוב, זולת במשנתנו דשאור, דטע"כ.

ז. וכדבריהם מבואר בר"ש ורא"ש שכתבו לבאר הא דמפריש ממנה לפי כולה הוא משום דטעכע"ק, ויש לדחות דכל כוונת הר"ש רק לבאר מ"ט הכל אסור, ולא מ"ט מפריש כנגד הכל, [וכ"כ בנאות דשא לדחות], אכן בר"ש משנה י' שכ' דהוא משום דטבל אסור בכ"ש, הוכיח בגידוה"ק דכוונתו ליתן טעם להפרשה כנגד הכל, דאין לומר שכוונתו ליתן טעם לאיסור, שהרי כאן מדובר בנוטל טעם ולא בכ"ש, וכמשי"ת להלן אות כ'.

ח. ומבואר בראשונים חידוש נפלא, דאעפ"י שהעיסה כבר נפטרה ושוב א"י להתחייב, מ"מ מדין טעם כעיקר חשבינן לכולה חייבת, וכחלק מן השיעור של הטבל המחייב בהפרשה, [ולכ' זה תלוי בפלוגתת הר"ת והרמב"ם לענין אי מצטרף ההיתר למלקות],

ט. והא דמועיל להפריש ממקום אחר לפי חשבון, יל"ב לפ"ז, דהשיעור המחוייב הוא שיעור של אחד מכ"ד מעיקר שיש בו טעם חיוב, אבל כשמפריש מעיסה אחרת שהיא חיוב גמור, זה נחשב באיכות נגד השיעור שהוא מחוייב מן עיסה זו המעורבת, וכ"נ כוונת הט"ז סק"י"ב, וע"ע בגידוה"ק סק"י. ויל"ע. והחזו"א נדחק בביאור החילוק

בין ממקו"א למינה ובה, שהחמירו לדון הכל בחיוב רק כשאי אפשר ממקו"א, ובחוט המשולש כ' דע"י הפרשה ממקו"א נעקר שמא דטיבלא מעיקרא, וכ"כ במשנ"ר, וצ"ב, ונר' כוונתם כמ"ש באורים גדולים לימוד ל"ג, דכל התערובת נאסרה משום תערובת טבל, ואם מתקנו אין כאן דין תערובת איסור, (ומשא"כ בדגן ואורז דמשנה ז' ששם התערובת נשאר גם אחר הפרשה) וע"ע להלן אות ל"ו. וע"ע להלן משנה ט' אות י"ג ביאור נוסף בחילוק דממקו"א או מתוכה, ממרכבת המשנה.

י. וכתבו המחנ"א ובשו"ת נאות דשא [לבעל לבוש שרד] סי' מ"ב, ובית מאיר שכ"ד-יא, דלהמבואר בר"ש צריך ליתן הכל לכהן בחינם ודלא כשנ"ל אות ד'. והנה במשנה ט' איתא לגבי תרומה, דדין ושמן בלולים מפטור וחיוב מפריש כנגד כולו, ונותן לכהן לפי חשבון, וצ"ע מ"ש, הרי גם שם טעם כעיקר, ויל"ב אולי לפמ"ש"כ גרד"ק דדוקא ע"י רותחין נהפך הפטור לחיוב, וה"ה הכא שהחמירו לחייב כולו, ע"י חימוץ דשאר, משא"כ יין ושמן לא החמירו, כיון שלא נתבשלו, וצ"ע.

יא. ובגרד"ק דייק מהר"ש במשנה י' [ע"ל אות כ דיוקן] שהוא דין מיוחד משום דטבל אוסר במשהו, ולא רק משום דטעם כעיקר, ואולי יש לבאר דכיון שראינו שאוסר דוקא במינו, ומשום כהתירו כך איסורו, זהו גדר שהכל מתחייב ולא גדר של איסור דלא בטיל, וכן לטעמא דרש"י, ובמינו דוקא, וכמ"ש הר"ן בנדרים דמין במינו מחזק את האיסור, אכן לפ"ז יותר צ"ב איך יכול לפרנסו ממקו"א וצ"ל כהחזו"א.

יב. הרשב"א שער ג' והתשב"ץ [ח"ב, רצ"א – הל' חלה, פרק ה' אות כ"ד] כתבו דבשאר חטיין לעיסת אורז [משנה י'] אם יש לו פרנסה ממקו"א יפריש לפי חשבון, וצ"ע להנ"ל אות ג', דכאן צריך הכל להתחייב וכחטיין ואורז דמשנה ז', ובבית אפרים (א"ח י"ג) כתב לבאר דס"ל שאין נגזר האורז כשאין בחטיין כשיעור, לדעת הרשב"א בשער א' כהראב"ד דצריך שיעור לגרידה, וצלע"ע. ע"ע משנ"ל משנה ט' בענין בילה, איך אפשר להפריש מינה ובה.

בקו' הראשונים דמפריש מחיוב על הפטור

יג. במנחות לא. אי' דנתערב פירות טבל בחולין יקח דמאי ויעשר עליו, אבל לא יעשר עליו מחיוב גמור כיון דמדאורייתא בטל ברוב והו"ל מחיוב על הפטור, והק' הר"ש דהה"נ במשנתנו,

יד. ובתי' הר"ש יש ב' גירסאות בספרים וב' ביאורים לפ"ז באחרונים, ובתשב"ץ כתב דמדובר שלא בטל מן התורה, וכגון אחד משישים, וכן מפרשים הגירסא בר"ש דטעם כעיקר דאורייתא, וברשב"א סוף שער ד' כ' דלהסוברים טע"כ לאו דאורייתא, משנתנו כשיש כזית כדא"פ שהוא אסור מדאורייתא.

טו. אכן בתשו' הרא"ש הוסיף דאפי' ביותר משישים, מחמץ אוסר בכ"ש, דלטעמא עביד ולא בטיל, וכתב דהה"נ בככרות דחשיבי ולא בטיל, והנה הך דככרות ודאי הוא דרבנן, [וצ"ע בל' הרא"ש שם שכ' דבההיא דמנחות בטל מדאורייתא], ומחמץ גם נקטו האחרונים דאין איסורו אלא מדרבנן, ולפ"ז מוכח דמהני הא דמדרבנן אינו בטל, ודלא כהתשב"ץ, וצ"ב תי' הר"ש, דסו"ס הוי מחיוב על פטור, ע' בכ"ז במחנ"א מעשר פ"ב הי"ח, תורעק"א, ורע"א בשו"ע, בית מאיר, גידולי הקדש, ויד יהודה קט-א, חלת לחם אות קי"ד.

טז. ובספר אורים גדולים [מובא בשו"ע טלמן, והביאו בשו"ת מהריט"א סי' ב'] כ' לבאר לשון הר"ש, דהוי עיקרו דאורייתא כל היכא דטעמא לא בטיל, וכוונתו, דבההיא דמנחות שהוא רק משום חומרא דטבל לא בטיל, לא חשיב עיקרו דאורייתא, משא"כ בניד"ד, [וזה סברא הפוכה ממשנ"ל אות יא דדין טבל במשהו חמיר ואוסר כל התערובת]. וכ"כ ביד יהודה קט-א

יז. וביאר שם באו"ג, דביסוה"ד הפרשה מחיוב על הפטור אין חיסרון בעצם ההפרשה, [ודלא כלשון רש"י בחולין שלא שייך הפרשה מחיוב על פטור], אלא הוא מדינא דממנו מחיוב על חיוב ולא מחיוב על הפטור, והיכא שיש כאן חפצא דחיובא ורק דבטיל ברוב, מועיל הפרשה ואעפ"י שהוא למעשה פטור ברוב, ומועיל ההפרשה ואעפ"י שהוא למעשה פטור [ובההיא דמנחות שאין ניכר כלל גזרו מדרבנן שלא יתקנו מחיוב]. ועיי"ש בשו"ת מהריט"א שחולק עליו.

ומ"מ הרא"ש והמחנ"א, נקטו דסגי בדין מחמץ ליחשב חיוב ותועיל ההפרשה, וצ"ע, וכנ"ל דאאמד"ר, ומשמע במחנ"א דס"ל דמחמץ דאורייתא, אכן מש"כ הרא"ש בככרות צ"ע, ובחור"ב כ' לחומר הקושיא די"ל דדעת הרא"ש

שאפשר להפריש בזמה"ז אחד דרבנן על תרי דרבנן, ורק דשיל"מ שהוא קל יותר מכל תערובת, כיון שאם לא יהיה יכול להתיר יתבטל, רק בזה החמירו.

עוד כתב בחו"ב דאם יזכר האיסור יחזור לטיבלו, ולא יועיל מה שהפריש עליו בתערובתו כשהיה פטור מדאורייתא, ע"כ, ולפ"ז יהיה אסור לאכלו או לבשלו ביחד, דהוכר האיסור (ולאחרים גדולים מותר).

יח. והפמ"ג בפתי' לפסח חולק מטעם אחר, דכל שאין במחמץ כשיעור נוס"ט אינו גורר את האורז, ודייק כן מסוגי' דזבחים שהוכיח דטע"כ ולא משום גרירה. אכן מדברי הרמב"ן שתירץ בדרך אחר מוכח דלא ס"ל כפמ"ג, ויש גרירה גם כשהשאר פחות מנו"ט.

יט. ולהסוברים דהוא משום טעכע"ק דאורייתא ילה"ק דשאר וחיתין הוא מין במינו, וכדכ' הר"ש במשנה י' לענין טבל במשהו, וא"כ בטיל ברובא מדאורייתא, וכתב הגידוה"ק לבאר דיש חילוק בין דין מינו לענין טבל במשהו, לדין נותן טעם, דבנו"ט מבואר ביו"ד דשאר בעיסה נחשב ב' מינים כיון שטעמו נרגש בעיסה, אבל לענין טבל במשהו הוי מין אחר, [וכמ"ש הפר"ח משום שהעיסה ראויה ג"כ להיות שאור, או מטעם שהוא בא לתקן העיסה, וכמו מים ומלח שנחשב עם העיסה מין אחד לענין דשיל"מ]. כ"ז נת' באריכות בשו"ת נאות דשא סי' מא.

כ. המחנ"א מקשה שהר"ש לקמן משנה י' כתב דטעם משנתינו משום טבל במשהו, ומשמע דמדובר בלי נתינת טעם, וסותר למש"כ הר"ש כאן, ועוד הקשה אי נוס"ט מדוע לא מפריש כדי כל העיסה, וכתב בגידוה"ק דזה ודאי לא קשה, דעיסת פטור (אחר הפרשה) א"י להתחייב, ולפ"ז כתב לבאר דברי הר"ש במשנה י', שזה ודאי דמשנתינו בנותן טעם, אלא בא הר"ש לבאר מדוע עיסת פטור נעשית כאילו כולה חייבת, וכתב דזה מדינא דטבל במשהו נעשה כאילו הכל טבל, וכשנ"ל אות יא. וע"ע בנאו"ד מה שיישב בדוחק ד' הר"ש דלקמן מ"י.

והנה להגידוה"ק החומרא להפריש כנגד כולו [כשאין לו פרנסה] הוא דוקא מין במינו, וכן מדויק בשו"ע, אך לו"ד, וכפשוטו הפסוקים שכתבו דמשום נותן טעם גרידא הוא שהחמירו להפריש כנגד כולו, א"כ זה גם בשאר חיתין בעיסת שעורים.

הפרשה על חיוב ופטור ביחד ובזמה"ז

כא. לכאור' יש תקנה שיפריש עיסה אחרת על עצמה ועל הבלוע בעיסה זו, שמבואר מסוגי' דמנחות שאין לעשות כן,

כב. ובסידור דרך החיים הל' חלה נקט דהטעם שאין לעשות כן הוא משום דהחלה שיטול יהיה תערובת חלה וטבל, דחלקה שכנגד החיוב הופרש, ומה שכנגד הפטור - התערובת - נשאר בטיבלו מדאורייתא, ולא יוכל ליתנה לכהן, וכ' דלפ"ז בחלת חו"ל שנשרפת, שפיר דמי להפריש על חיוב ופטור, ולא איכפת לן שיהיה בה תערובת טבל, ואין איסור להסיק בטבל.

ובגידוה"ק הקשה עליו דאסור להסיק בטבל, ומאי שנא טבל דחלה מטבל דתרומה, וצ"ע.

כג. עוד כ' דה"ח שבמפריש על עיסה יותר גדולה מזו שנתערב בה, כשיפריש על חיוב ופטור, בטל הטבל בחלה, ובגידוה"ק חולק שלא שייך בזה ביטול.

כד. ובעיקר הדברים כ' גידוה"ק דעיקר ההפרשה לא חיילא על חיוב ופטור ביחד, דדיבור שנתבטל מקצתו נתבטל כולו, וגם יש להוכיח מהרא"ש כלל ב' לענין ככרות שנתערבו שכתב שא"א לתקן, והוא מדבר בחלת חו"ל.

כה. בלבושי שרד כתב דגם בזמה"ז שמאבדין התרומה אין להפריש מחיוב על פטור, ובחזו"א דמאי (יב-יט) כתב דבשעה"ד שרי בזמה"ז, ומשמע דגם על חיוב ופטור יחד.

הפרשת חלה מבלוע בבשר

כו. הרמ"א שכ"ד - י"ב הביא (ב"י בשם תשובה) שהאופה פשטיד"א מעיסה שלא הורמה חלתה ובתוכו בשר, מפריש מן עיסה אחרת שחייבת בחלה על זו ונפטר גם טעם העיסה הנכנס בבשר. ובתשובה הנ"ל איתא שהוא משום טעם כעיקר דאורייתא, וכהשי' הנ"ל דדוקא בחיוב דאו' יכול להפריש על הטעם ממקו"א.

כז. ויש לדקדק מדוע יפריש מעיסה אחרת, ולא מעיסת הפשטידא עצמה על עצמה ועל הבשר, וכתב הט"ז דאי אפשר להפריש ממנה כיון שיש בה טעם בשר, ותמהו האחרונים מה זה מגרע, עוד כתב דלהראשונים דלא ס"ל כהר"ת הפשטידא פטורה דנעשה מעיקרא ע"ד סופגנין, וגם זה תמוה דא"כ מאף ממקום אחר אין יכול, וע"כ דמדובר שאפאה בתנור, וצ"ע, וצ"ל דקמ"ל שיכול גם ממקום אחר ולא תימא דדוקא מן העיסה ממנה בא הטעם. גידוה"ק. וע"ע לקמן מ"ט אות ג'.

כח. בלבושי שרד (בסוף ספר תבואת שור) כתב דבארשט שחימצו בשאור הטבול לחלה אין לו תקנה כיון שאין שיעור נו"ט, ומחמץ וטבל אוסר בכל שהוא, אכן אם חלק מן השאור קיים בעין מועיל להפריש עליו ועל הבלוע בבארשט, וצ"ב מדוע, וע' בדעת קדושים מש"כ, והגידוה"ק מבאר דכוונתו בחלת חו"ל שאוכל ואח"כ מפריש, והה"נ דיכול להפריש על הבלוע.

כט. ובמש"כ הלב"ש דא"י לתקן הבארשט מיניה וביה, דקדק כן מהרמ"א דא"י להפריש חלה מבלוע וטעם גרידא, וכן הוכיח מהפמ"ג יו"ד (צ"ב ש"ד סק"י) שאי אפשר להפריש מרוטב שנתבשל עם עיסה הטבולה לחלה, אכן החזו"א (דמאי יג-ה, ויו"ד קצ"ו ב, ה,) כתב דמועיל להפריש מטעם הבלוע, וכמו במשנתנו כשאין פרנסה ממקום אחר, וכמו דאיתא בירושלמי לענין מעשר, (אכן מעשר הצריך שיעור צל"ע איך שייך בטעם להפריש כשיעור), עכת"ד וכן משמע בבהגר"א סק"ב דמועיל הפרשה מטעם, ובש"ך סק"ח כתב יותר, דיכול להפריש מן הטעם - על השאור שנפל, ובתורי"ד עב"ז ע"ג כתב שאי אפשר להפריש מטעם הבלוע, וע' בחזו"א דמאי ד-טו, ובמנח"ש סי' נ"ד. ובקה"י זרעים י"ח, ולקמן מ"ט אות ג'.

בתקנת התוספתא לחוסף על העיסה

ל. בר"ש משמע דלהתוספתא ל"ק דהוי מחיוב על פטור, אכן לפ"ז צריך לדקדק מאוד בשיעור הקמח שמוסיף, שיושלם לשיעור חלה בצירוף השאור, אבל אם יהיה בתוספת שיעור חלה בפ"ע, שוב א"י לפטור את השאור דהוי מחיוב על הפטור, וכן ביאר הלבושי שרד, וצ"ע. ועוד יל"ע דלכאור' אם התוספת הוא מיעוט בתוך עיסת פטור הוא ספיקא דהר"ש לעיל משנה א' אם בטל ברוב, וצל"ע.

לא. קושיית הר"ש דעיסת הפטור מפסקת, צ"ע הרי הוא כתב לעיל דטעם כעיקר ונעשה הכל כחיוב, ויתכן דכוונתו להתוספתא דלא סברה לסברא הנ"ל, או דאעפ"י שהכל חייב מ"מ שייך לומר שעיסת פטור מפסקת, כי הטעם אינו כממש, לדעת הר"ש בטבו"י פ"ב מ"ג שחולק על הר"ת. עוד הק' הגידוה"ק א"נ דיש בילה שאור בעיסה א"כ אין כאן חציצה, ובחזו"א יו"ד קצ"ו כ' בבי"ד הירושלמי דגם אם יש בילה י"ל חציצה עיי"ש.

לב. ולגבי גוי וישראל מבואר בירושלמי שיש גידין המחברין, וצ"ל דטעם גרע, אכן הרשב"א שער ג' כתב דלפי הירושלמי מיושב גם התוספתא.

לג. ובגידוה"ק הביא מהר"ש טבו"י ב-ג, דטעם תרומה במקפת חולין אין נפסל במגע טבו"י ומוכח דאי"ז כמגע בהטעם, ולפ"ז צ"ל עוד, דמש"כ הר"ש לתרץ דמהני צירוף סל הוא דוקא לשי' דצירוף סל א"צ נגיעה,

ואולי י"ל דהר"ש פירש התוספתא לא באופן שמערב הקמח בעיסה וכוללן, אלא שעושה עיסה פחות מעט מכשיעור, ונושכן, וב"ב ט"ז בשם מהרש"ל, ולכן הקשה שיש הפסק ול"ד לעיסת גוי וישראל הבלולה, ולכן לא יהיה כאן טעם כעיקר, אבל בבלולה שפיר דמי ול"ה חציצה כלל, [וממגע טבו"י אין להוכיח דהתם יתכן הביאור דלא שייך מגע בטעם], וצ"ע.

לד. ובפשטידא שמפריש על הבשר שהוא פטור לגמרי, יהיה תלוי בהנ"ל (לענין מוקף) דלתי' קמא דהר"ש לא מצטרף, ורק בתוך סל, ולהרשב"א מצטרף ע"י גידין דטעם.

לה. הנה בדין דהתוספתא כשמפריש א"צ להפריש כנגד הכל, והוי כמפריש ממקום אחר, ולא כמפריש מיניה וביה, וצ"ב הטעם בזה, ועיין לעיל אות ט', ונראה דעיקר החילוק הוא כשמפריש ממקו"א אינו נוחת לדון כל התערובת כמחוייבת, ויתכן שבא לפטור רק חלק שנתערב בה, משא"כ כשמפריש מיניה וביה, אז הוא מראה שהתערובת מחוייבת ולכן חייבוהו להפריש כנגד הכל.

לו. והש"ך סק"ט מפרש דהתוספתא הוא שמצרף עיסה שלימה, ופותר הבלוע משום טע"כ, וצ"ב א"כ מאי קמ"ל, ומדוע לא פירש כהר"ש.

לז. הפיה"מ מפרש משנתינו כהתוספתא, וכ' המחנ"א דלא יכל לפרש כהר"ש משום דס"ל דמחמץ אינו טעם גמור וא"כ הוי מחיוב על הפטור, וחייב לבאר כהתוספ', ובזה מצטרף השאור הבלוע עם מה שהוסיף.

עירב עיסת חיוב בעיסת פטור

לח. הש"ך סק"ח האריך לבאר דלאו דוקא שאור וה"ה בעירב עיסות, והק' הרע"א שהרי עיסות הם אותו טעם ובטל ברוב מדאורייתא, ולא שייך תירוץ הר"ש דטעכע"ק, וצל"ע. וע' פתחי תשובה.

תיקון טבל שנבלע בעיסה.

לט. כ' המחנ"א (הל' מעשר) בייין טבל שנתערב בעיסה, שמפריש ממנה כנגד כולה, וגם אם ממקום אחר צריך להפריש כנגד כולה, לפי שנעשה הכל טבל וכדעת הרא"ש דטעכע"ק. ונתקשה במשנתינו מדוע ממקום אחר מפריש לפי חשבון. [ובזה תי' האורים גדולים שע"י הפרשה ממקו"א פקע איסרא דהתערובת, והט"ז תי' כשנ"ל].

וכ' מחנ"א דאין ראוי להפריש ממקו"א, שמא אין שיעור טעם להיות טעכע"ק, ובפרט במחמץ שאינו טעם גמור, ואז יהיה מחיוב על הפטור.

מ. והאורים גדולים האריך לחלוק דאדרבה, יש לחוש להחולקים על הרא"ש ור"ת וא"כ אין יכול להפריש מינה ובה, שאין הטעם נחשב וראוי להפרשה כלל, ויפריש ממקום אחר, ואין לחוש לחיוב עה"פ, דהעיקר כהרמב"ם שלא חייש לזה [וכמשי"ת להלן משנה ט' אות י"ג], והאריכו בפלוגתתם בשו"ת שמחת יו"ט סי' ב-ג.

ההנהגה בשאור שמשירין לעיסה אחרת

מא. התרוה"ד (ק"צ) הובא בפוסקים (סי' שכ"ו) כתב דיש ליטול השאור לעיסות אחרות קודם הפרשה, משום חשש שכשיתערב בעיסה יטלנו כחלה, והו"ל מפטור על החיוב. [והמקו"ח הוכיח מכאן שאינו נפטר בהפרשת העיסה המקורית שלו, ודלא כסברתו שרצה לומר דבע"כ נפטרת כל העיסה בהפרשת מקצתה].

מב. ובחלת לחם (ב-י) הקשה דא"כ עדיין יש לחוש שנטל את השאור לחלה, וכיון ששאור אוסר את כל העיסה כבישול, נאסרה כולה, וכמו בבישול קודם הפרשה שהכל נאסר לדעת המהר"י וי"ל (ט"ז שכ"ד-טו) אע"כ דאין לחוש לזה, ושמא לענין חזקת חיוב החמירו לחוש ולא לפטור בחשש שנטל השאור, עכ"ד.

מג. והאריז"ל בשער המצוות פרשת שלח חולק על התרוה"ד ואוסר בכל תוקף ליטול שאור קודם הפרשה, שמא יערבנו בעיסה פחות מכשיעור וישכח לתקן את השאור מטיבלו.

משנה ט'

בילה בתערובת פטור וחיוב

א. הר"ש העמיד משנתנו כשמואל דיש בילה רק ביין ושמן, אבל בפירות שאין בילה אין מועיל ההפרשה דחיישנין שיטול מפטור על החיוב, וכדמוכח מסוגיא דרשש"ז במנחות.

וקשה לשיטתו, איך במשנה ח' בתערובת שאור בעיסה, שאינו כיין ושמן, מועיל ההפרשה.

ב. וברמב"ן עב"ז עג: ביאר טעמא דשאור בב' אופנים, או דע"י טעם דלא בטיל נחשב כמפריש מן החיוב, או דבשאור מיירי באופן שכוללו ומערבו בעיסה וישנו בכל מקום בעיסה. ודעת הסמ"ג הביאו תרוה"ד דגם בשאור בעיסה יש בילה ולכן מהניא הפרשתו.

ג. יל"ע לדעת הרמב"ן דטע"כ אין ההיתר מצטרף לאיסור רק בככדא"פ, ובשאור בעיסה ליכא ככדא"פ, וכן הקשה החזו"א (יו"ד קצו-ב), וכתב דהקילו בשיעור חלה שהוא מדרבנן, דמדאורייתא נפטר במשהו. והיינו דבכל מקום שיש טעם נחשב שיש משהו מן השאור. ולכא"פ יל"ע דבשלמא לר"ת דכל שיש בו טעם איסור לוקה, הו"ל כל פורתא כממשות האיסור, אבל להרמב"ן שהצריך צירוף ככדא"פ, וכ"ש לרש"י שהצריך מיחוי האיסור ממש ולא טעם בעלמא, ולפ"ז יתכן דההרגשת טעם בלבד אין נחשב כלל כגופו של איסור, ואעפ"י שאסור באכילה משום דטעם אין בטל, מ"מ הרי חזינן דאי"ז מצטרף, וא"כ שוב יש לחוש שאם אין בילה לא יועיל הפרשה מן הבלוע בטעם בעלמא - על ממשות השאור, וצ"ע, ומוכח ברמב"ן דכל משהו טעם נחשב כמשהו מהחפצא דאיסורא וצ"ל. שו"ר שזו טענת הר"ר אביגדור עזריאל בשו"ת שמהיו"ט סי' ב', ודחתו המהריט"א שם בסי' ג' דמכאן מוכח דמהני טע"כ להפרישן, וכדעת הרב מחנ"א, וכן פסק הרמ"א בפשטידא,

וע' בקה"י זרעים סי' י"ח שדן בד' הר"ש רפ"ב דמע"ש שא"א לפדות טעם, וחילק בין אם יש ממשות מן העיסור שאפשר לסוחטו, ויש שכתבו שכל ד' הר"ש הוא רק לענין חילול ולא לענין הפרשה, יעו' מש"כ בתורת זאב שם.

והנה כ"ז ניחא לענין תרומה, אבל לענין מעשר ותרומ"מ יל"ע טובא אם שייך לקבוע שיעור הפרשה בטעם הבלוע, ואפילו לענין הפרשה על עצמו, וצ"ע, וע' להלן אות כ"ג.

ד. ולהפוכים דמהני הפרשה מטעם בילה, כתב הש"ך פק"ח לצדד דכ"ז דוקא אם הרוב הוא חיוב, אבל כשהרוב פטור אין לסמוך על בילה, ובסידור דה"ח חולק שגם ברוב גוי יש בילה, וע' באריכות בגידוה"ק.

ה. הטור הביא דעת הסמ"ק דשאור של נכרי בעיסת ישראל יכול להפריש מיניה וביה, וכן פסק השו"ע, אך הרא"ש בתשובה (ב-ג) חולק וכן פסק הרמ"א שאין להפריש ממנה, דיש לחוש שיטול את השאור הפטור. והביאור הוא, דס"ל אין בילה (וכמ"ש במשנה ט' כהר"ש) ואי משום טכע"ק, כ"ז דוקא כשהשאור חייב והעיסה פטורה, אבל העיסה אין נותנת טעם בשאור, [וגם היא טעם העיסה לגבי השאור כמין במינו], ולכן נשאר השאור בפטורו ויש לחוש שיטלנו.

ו. והקשה תרוה"ד (קצ) דהרא"ש עצמו כתב (בחלה סי' ו') בעיסת שותפות ישראל ונכרי דיש בילה ומכל מקום שיטול יש משהו של ישראל. וכ' תרוה"ד דמודה הרא"ש בשאור שאין בילה. ויל"פ כוונתו (וכ"כ בית מאיר, וכן משמע בבהגר"א סי' של שפירש להרא"ש) דקמח בקמח מתערב משא"כ עיסות, אכן הש"ך הבין החילוק דעיסות מתערבות ושאור בעיסה לא, ותמה בית מאיר דהוא היפך החוש וצ"ע.

ז. הש"ך מבאר עיקה"ד דמועלת הפרשה שהוא משום דטבל במשהו ונעשה כל התערובת טבל. וחילק הש"ך (לבאר דעת הרא"ש), דכ"ז בעיסה שנפטרה ע"י הפרשה, אבל בשאור של נכרי אין מועיל לחייבו ע"י דין טבל במשהו, דשל נכרי א"י להתחייב. וחילוקו מובן אולי לטעמא דכתיירו כך איסורו, וכשנפול טבל לכרי הגדר של האיסור כאילו חזר האיסור לתוכו, משא"כ בשל נכרי, אכן לטעמא דדשיל"מ לא בטיל, לא מובן מאי שנא נכרי,

ח. ובעיק"ד הש"ך תמהו עליו האחרונים (מחנ"א רע"א בית מאיר נאות דשא ועוד) דזהו דין דרבנן, ואיך יועיל לפטור השאור דלא בטיל מדאורייתא. ועוד דהרא"ש עצמו כתב וכן השו"ע דבכורות לא מהני להפריש מאחד

על כולם, וכ"ה בדינא דרשש"ז במנחות דתערובת פירות, אלמא דאע"ג דטבל במשהו אין יכול להפריש בלא בילה או טכע"ק. וכ"כ הש"ך סקכ"ד.

ט. ויתכן, שבאמת גם להש"ך צריך להא דטע"כ, אלא דהצריך גם לטעמא דטבל במשהו, ומשום דהפרשה של טעם הבלוע אין יכול לפטור ממשות עיסה המחוייבת, ואעפ"י שיכול להפריש מעיסה על בלוע וכמ"ש הש"ך סקכ"ד, מ"מ מבלוע על עיסה אי אפשר, ואמנם כאן מדאורייתא החתיכה מצד עצמה בטילה, ורק הטעם לא בטיל, אבל מדרבנן שיש גם דין דטבל במשהו, חשבינן להשאור עצמו שאינו בטל, וא"כ איך יפטרונו ע"י הפרשה מטעם הבלוע, לזה צריך למש"כ, דמדרבנן ע"י טבל שאוסר במשהו, נחשב הכל כמחוייב גמור, וזה מועיל לעניין הדרבנן לפטור את השאור.

ולפ"ז כ' הש"ך לבאר בשאור פטור בעיסת חיוב דחיישין שיטול את השאור, וכ' דהחשש הוא משום דבשאור של נכרי לא יחול חיוב ע"י הטבל, ולא כ' משום שאין העיסה נותנת טעם בשאור, ויתכן דס"ל שהעיסה שהיא הרוב נותנת טעם בשאור, [ואעפ"י שהוא מינו, אבל מיעוט ברוב נחשב כמו שיש בו טעם הרוב, וע"ל אות ט"ז, וצ"ע]. וכע"ז כ' לבאר בספר תרימו חלה.

י. והנה כתב הש"ך דבהך דטבל במשהו, אפשר לבאר גם שזהו הטעם בעיסת חיוב שנתנה לתוך עיסת פטור, שמועיל להפריש מינה ובה, והנה כאן אין נתינת טעם, וא"כ יש לחוש מדאורייתא שנוטל מן הפטור, ועכצ"ל דכוונת הש"ך כשהרוב פטור, דמדאורייתא הכל בטל, ולענין הדרבנן לזה הוצרך לדינא דטבל במשהו וכש"נ, ולפ"ז מוכח שכוונתו רק להפרשה מינה וביה, ולא שיועיל ממקור"א, ע' בפ"ת מה שהביא מלב"ש ב' אפשרויות בכי"ד הש"ך, ודוק.

יא. ומקור דברי הש"ך הוא שפירש בן כוונת הר"ש ורא"ש במש"כ בסיפא דמתני' דנוטל על כולה מתוכה, וכתבו דהוא משום טבל במשהו, והאחרונים פ"י דכוונתם לבאר מדוע נוטל כשיעור כולה ולא לפי חשבון, אכן הש"ך לא נח"ל בזה, ומשום דס"ל שאין חיוב נתינה לכהן כערך כולה, ויכול למכרה לכהן חוץ מחלק החיוב שבה, [ולכן כתב הש"ך שלא היו צריכין לטעמא דטבל במשהו, והיו יכולין לבאר משנתנו משום דיש בילה, ומזה מוכח דאין נותן לכהן להש"ך אלא כשיעור החיוב, דלהא לטעמא דבילה ודאי כן הוא], ומה שכתוב במשנה שמפריש על הכל אין זה אלא לצורך ההפרשה של חלק הבהן, שעל כרחו צריך ליתול כשיעור מכל העיסה כדי שבתוך ההפרשה יהיה חלקו של כהן לפי חשבון מן המחוייב, [וכמ"ש המאירי], ולכן לא רצה הש"ך לפרש דכוונת הרא"ש במש"כ טבל במשהו, שהוא לבאר מדוע נותן כפי כולו, דא"צ לזה, וסגי בטעמא דטע"כ להצריך להפריש כפי כולו וכש"נ, ולכן פ"י הש"ך דכוונתם לבאר איך מועיל ההפרשה אעפ"י דאין בילה בכה"ג.

יב. ואמנם גם לפמש"כ דטבל במשהו, מ"מ אין מחוייב ליתן לכהן אלא לפי חשבון, ומשום דגם הדין דטבל במשהו, וחשבינן לכל חתיכה כחיוב, מ"מ איכות החיוב הוא לפי חשבון הטבל, כ"נ ביאור דעת הש"ך. משא"כ להאחרונים שביארו דכוונת הר"ש לבאר מדוע לפי כולו, מתבאר דע"י דינא דטבל במשהו חייל חיוב נתינה כשיעור כולה, ע"ל מ"ח אות ה', י' ולהלן אות כ', וצ"ב הסברות החלוקות בזה.

בדעת הרמב"ם

יג. סתימת הרמב"ם (תרומות ב-יג) דמפריש מן התערובת גם בפירות שנתערבו, ולא דוקא ביין ושמן כהר"ש, וכתב בשו"ת מהרי"ט (א-יח) דהר"מ לשי' דיש בילה, והנה צע"ע שהרמב"ם לא הזכיר שכשמפריש ממקום אחר צריך פירות טבל דרבנן,

ובמרכה"מ כתב דהר"מ פליג אסוגיא דמנחות, וביאר מרכה"מ דס"ל שאין טבל בטל ברוב מדאורייתא, כיון שאפשר לתקנו ממקום אחר, אכן כשאין לו פרנסה ממקור"א אז באמת בטל מדאורייתא, ולכן מפריש מיניה וביה אעפ"י שאין בילה, דמדרבנן הכל טבל, ומדאורייתא הכל בטל, עכ"ד. וכעין דבריו אי' ברמב"ן ור"ן עכו"ז עג:.

ולפי דבריו מובן טעם החילוק דמפריש ממקור"א לפי חשבון, וכשמפריש ממנה על עצמה צריך להפריש לפי כולה.

ובמעדני ארץ שם ביאר, שלענין הפרשה הוי כטומאת משא, שחשיב ניכר האיסור כיון שאפשר להפריש עליו בכל מקום שהוא. (אבל לא לענין איסור טבל, ועיי"ש מש"כ בישוב הסוגי' דמנחות). ויל"ע הטעם של הגמ' דל"ה כטומאת משא, האם משום שחיוב הפרשה מישך שייך בהאיסור אכילת טבל, או דחלוק מטעם אחר. וע"ע באורים גדולים ובשו"ת שמחת יו"ט סי' ב', ובמשנת יעב"ץ או"ח לה-ד.

ולדעתם הרמב"ם ס"ל דמהני להפריש מחיוב על טבל המעורב, אכן המחנ"א סובר בדעת הרמב"ם דדוקא אם יש דין טכע"ק יכול להפריש ממקו"א.

עוד בדין תערובת פטור וחיוב

יד. המרדכי (פסחים פ"ד תרי"א) הקשה בשאור פטור בעיסת חיוב מדוע אין הכל נפטר כמדומע שהתרומה פטור כל העיסה, ותירץ דהא דמדומע פטור הוא דוקא כשאין מן החולין ה' רבעים. אכן זהו רק שי' הר"ש אבל רש"י ותוס' סוברים שמדומע תמיד פטור.

והרשב"א שער ג' כתב ביישוב הקושיא שאין דומה כאן למדומע, שהתרומה פוטרת תערובתה לגמרי ואין בטילה אגב עיסה אחרת, משא"כ בעיסה שהורמה חלתה, ולא בשאר מינין הפטורין מן החלה, וכדתנן דשאור חיטין בעיסת אורז חייבת, עכ"ד, ולכא' כוונתו שבתרומה יש דין דימוע שאוסר הכל, משא"כ בניד"ד אין דין דימוע.

טו. עוד כתב הרשב"א דכשמפריש על תערובת דשאור פטור בעיסת חיוב, אומר ה"ז חלה חוץ מן השאור הפטור שבו, וכשם שאמרו בתוספתא (ב-ד) בתערובת קמח טמא וטהור שאומר ה"ז חלה חוץ מן הקמח הטמא. וצ"ב, ובמאירי ביאר כוונתו כשנוטל עליה ממקום אחר, ואומר שמפריש על העיסה חוץ מעל השאור שבה, כדי שלא יהא מחיוב על הפטור.

והנה במשנתנו שאור חיוב בעיסת פטור לא כ' הרשב"א שצריך לומר כן, ולכא' משום דטע"כ ול"ה מחיוב על הפטור, משא"כ בשאור דפטורא, שהעיסה אין נותנת טעם בשאור וכשנ"ל.

טז. הובא בשם שו"ת רדב"ז (ה' אלף תקנ"ח) שכתב דפטור שנתערב בחיוב בטל הפטור ברוב הטבל ומפריש גם עליו, ולא הספקתי לעיין.

יז. במש"כ הראשונים לחוש שמא נוטל שאור דפטורא, הקשה הבית מאיר דנימא כל דפריש, ונוטל מרוב העיסה דחיובא, ותירץ דכיון דשאור לא בטיל הו"ל קבוע מדרבנן, (אכן בב' עיסות שנתערבו והרוב חיוב, יועיל באמת ליטול מדין כל דפריש), וע' להלן אות כ"ה.

יח. משמעות הרמב"ן לעיל דברוב חיטין ומיעוט קטניות מצטרף הכל לחיוב חלה ולכזית מצה, וכן פסק המשנ"ב תנ"ג-יד, ולפ"ז יש לדון מה החמירו הראשונים בשאור פטור שנתערב בעיסה, הרי בטל ברוב ויתחייב עם כל העיסה, וא"ל דשאור לא בטיל, דהא חיטין וקטניות הוי ב' מינים ונותן טעם, ומ"מ בטל הקטניות ברוב דגן לענין חיובא, וצ"ל כחילוקן של הרש"ש דעיסת פטור אין יכולה להצטרף לחיוב, רק מין הפטור. או י"ל דנידון זה תלוי בפלוגתא דביטול ברוב אי מהני ליתן דינים, (עונג יו"ט סי' ד', שער"י ג-טז, וקובץ הערות סי' נ"ט)

יט. חו"ב סי' ח' ס"ק טו: כהיום רוב הקמח באה"ק הוא מתערובת חיטים של חו"ל ושל הארץ, ומתערבין החיטין קודם הטחינה, ולפ"ז כיון דאין בילה בחיטין א"א לעשר הקמח מיניה וביה, ורק לאחר לישא להסוכרים דיח בילה בלישה, וכן א"א לעשר מעיסה על חבירתה שמא זו מחו"ל וזו מן הארץ, וכן יש לחוש לענין חלה שמוסיפין קמח אחר ההפרשה, ויש לחוש שכשהפריש היה של חו"ל ועכשיו נתווסף קמח של הארץ, נוגם בד"כ חו"ל והארץ הם ב' שנים], (ולענין בילה בקמח ע' סי' ש"ל מחלוקת רמ"א ובהגר"א). עיי"ש מש"כ אפשרויות לתקן.

בפרימי משנתנו - פטור וחיוב דתרו"מ

כ. מבואר במשנה דגם אם מפריש מתוך התערובת אין צריך להפריש כנגד הכל מעשר, רק תרומה,

והנה לגבי שאור בעיסה נחלקו האחרונים כשנ"ל, דעת המחנ"א בהל' מעשר שצריך להפריש וליתן לכהן כנגד כולו, וכן ביין טבל שנתערב בעיסה, ובש"ך משמע שא"צ ליתן כנגד כל התערובת, כשנ"ל מ"ח אות ה'.

וממשנתנו אין להקשות על המחנ"א, שאפילו אם נתערב לח בלח מ"מ הוי מין במינו ואינו נו"ט, אכן הקשה השמחת יו"ט על המחנ"א מסוף דברי הר"ש שהעמיד ברוב טבל, וא"כ המיעוט בטל בו, ומ"מ מבואר שמפריש מעיקה"ד לפי חשבון. וכ' לעיל אולי ליישב עפ"ד הגידוה"ק, שרק ע"י ביטול נהפך הפטור לחיוב, ובמשנה ח' המחמץ הוי כביטול משא"כ בתערובת יין.

כא. מש"כ הר"ש שאי אפשר להפריש תרו"מ קודם למעש"ר, ע' במנחת חינוך רפ"ד שכתב בדעת רש"י והרמב"ם דמועיל הפרשת תרו"מ קודם למעש"ר.

כב. "אלא ודאי כל מעשרותיו נוטל וכו' ועיל"פ דשאר המעשרות א"צ להוציא כלל אלא קורא שם וכו' וכאן קורא לפי חשבון", אולי כאן נסתפק הר"ש אם שייך לקרוא שם לפי חשבון, וצ"ב צדדי הספק.

כג. עוד נסתפק הר"ש אם נותן הכל לכהן או שמוכר לו היתר לפי חשבון, וצ"ב הספק, הרי במעשר א"צ להפריש רק לפי חשבון, ומדוע בתרומה יצטרך ליתן הכל, ע' בתוי"ט ריש דמאי שדימה הר"ש כאן למחלוקת הראשונים בכל תרו"מ דמאי אם נותן או מוכר, אכן במקדש דוד הקשה דכאן אי"ז דמאי אלא מדומע, ובמדומע הדין שמוכר לכהן, ולכ' צריך לחלק דכל היכא דבשעת ההפרשה יש תערובת, יש מקום להחמיר.

כד. ובקושיית הר"ש איך מפריש ממקום אחר, דעת הרא"ש נדרים נח. שאפשר להפריש מעציץ שא"נ, ובר"ש משמע כהתוס' מנחות לא. דא"א להפריש מעציץ מפני שדומה יותר לחיוב גמור. (מל"מ תרומות ה-ז)

כה. הר"ש תירץ ברוב טבל, ויש להקשות דא"כ א"צ להעמיד ביין ושמן דוקא, שגם בפירות נוכל ליטול מאחד, ולומר דפירש מרובא, ומה שתירץ הבית מאיר דשאר דלא בטיל וכקבוע, אבל בפירות אינו כן, וצ"ע.

ביטול ברוב דחיוב שנתערב בפטור

כו. בירושלמי מבואר חידוש נפלא מדוע יכול להפריש מן התערובת של שאור חיוב בעיסת פטור ממנו עליו, ולא על מקום,

כז. דבאמת יל"ע שיבטל הטבל בהחולין, דמדאוי' הרי בטיל, ולא יוכל להפריש ממנו כלל,

כח. וביאר הירושלמי דמשנתנו כר' יודא דמב"מ לא בטיל, וחולין טבל הם ב'מינים, כי הטבל יכול להיעשות תרומה ולא החולין, ולכן, אם בא להפריש על מקו"א, שכל הטבל שכאן יכול ליעשות תרומה, ולכן אינו כמין החולין, והוא בטל, ואין ממה להפריש, דהטבל בטל ברוב.

כט. אבל, אם בא להפריש על עצמו, והרי אין יכול לעשות כולו תרומה, דצריך שיריים, וא"כ אין כל הטבל יכול ליעשות תרומה, והרי הוא כמין במינו עם החולין, ולא בטיל, ושפיר יכול לתרום ממנו. ע"כ.

ל. ומבואר חידוש נפלא דכלפי הפרשה על מקום אחר בטל הטבל ברוב וכלפי הפרשה על עצמו לא. וצ"ע"ג.

משנה י'

א. צל"ב מה נתחדש ברישא דמשנתנו יותר ממשנה ז'.

ב. והרמב"ן כ' דכאן שמענו דדוקא אם השאור מחוייב יש גרירה, ומינה דה"ה במשנה ז' דוקא אם יש שיעור בדגן. ויל"ע, מנלן דמתניתין משום גרירה דלמא משום טעכע"ק ולאסור האורז, אבל לא לצרפו, וי"ל, שהדיוק מדנקט חיטין ואורז דוקא. חזו"א לקוטים א' ועיי"ש עוד.

ג. הב"ח מבאר שחידוש דמתני' הוא הסיפא שאם אין טעם דגן פטורה ואעפ"י שהיה מחוייב, וקמ"ל דבאינו מינו אין הטבל אוסר במשהו. והרמ"ש נ"י הוסיף די"ל לפי"ד רש"י שטבל במינו דוקא משום כהתירו איסורו שזה שייך רק

במינו, ולפ"ז סד"א דחיטין ואורז הוי מין במינו כיון שאורז נגרר לחיוב חלה בתר חיטין וכחד מינא דמו, קמ"ל דבלא נ"ט שאין נגרר ל"ה כמין במינו.

ד. ועד"ז כ' בגידוה"ק לבאר דקמ"ל שאעפ"י שהשאר מחמץ מ"מ בסיפא שאין טעם אין השאר אוסר, וטעמא דמילתא הביא מהפר"ח, דבאורז בלי טעם דגן אין השאר מחמץ אלא מסריח. והמחנ"א (מעשר) הוכיח מכאן כהרמב"ם ודלא כהר"ש דמחמץ אין אוסר אלא במינו, דל"ה טעם גמור.

ה. אכן הקשה בגידוה"ק על השו"ע שהשמיט לדסיפא וא"ל פטורה, והביא ב' המשניות, ומאי קמ"ל בשאר טפי מבעיסה, וכתב דיל"פ דקמ"ל מתני' שהאורז מצטרף לשיעור וחייבין להפריש עליו [ולא לפי חשבון] וכ"ז דוקא באורז ולא במינין אחרים שאין בהם גרירה, וכ"ה דעת הרמב"ן דהגרירה מצרפתו לשיעור, וכן נקט הגידוה"ק בדעת הרא"ש, אכן בדברי המודות (אות מ"ג) נקט דלהרא"ש גם בלי גרירה מצטרף משום טכע"ק [ולא הוצרך הרא"ש לגרירה רק לענין מצה], וכל ביאורו דגידוה"ק תלוי בהשי' אם במשנתנו מצטרף האורז לשיעור, יעו' להלן י-יא.

ו. הרמב"ם הביא המשניות בסתמא ולא בשאר שבה מעיסה המחוייבת, וכ"ה בסמ"ג (פתיחה להל' פסח) ולפ"ז עדיין צ"ב מאי קמ"ל, ואולי החידוש רק הסיפא דשאר אעפ"י שמחמץ אין גורר בלי טעם, ובלשון הרמב"ם משמע שהחידוש גם בנותן טעם, דלא מיבעי עירב קמח בקמח אלא אפילו עירב שאור בעיסה, וצ"ב.

ויל"ב דסד"א דשאר הוי טפל להעיסה ואינו גורר אחריו [וצל"ע לענין ברכות שאור דגן באורז שאינו נ"ט אי דינו כדגן]. עוד י"ל עפ"י דבהגר"א בירושלמי פ"ק, דנחלקו בגדר גרירה אם הוא דהמין דגן גורר המין אורז, או דהגרירה הוא משום שהדגן גורם חימוץ לאורז, ואמרו בירושלמי נפ"מ בדגן שכבר החמץ ועכשיו מצרף לו האורז, ובכה"ג אינו גורם כ"כ חימוץ לאורז, ולפ"ז י"ל דה"ה בשאר שכבר החמץ ונותנו באורז, קמ"ל דבשאר אינו כן. כ"ז ביארו הלומדים שיח'.

אם מפריש על השאר לפי חשבון או גם על האורז

ז. במשנה ז' בפשטות משמע שלא יועיל להפריש ממקו"א לפי חשבון על הדגן, כי גם האורז נתחייב, ושאינו ממשנה ח', אי מטעמיה דהרש"ש שעיסה כבר נפטרה א"י להתחייב, [ואפילו מדין טעכע"ק לא יועיל בכה"ג], או מטעם נוסף שכ' החזו"א [קצו-ט] שלענין זה הוי שאור ועיסה כמין במינו,

ח. או כמ"ש האורים גדולים (לימוד ל"ג) שכשהתערובת הוא טבל בחולין ע"י הפרשה ממקו"א לפי חשבון בטל הטבל ואין כאן מעכשיו תערובת לאסור החולין, משא"כ בתערובת דגן ואורז, לא יועיל ההפרשה לבטל את הדגן באורז, ובכה"ג נגרר האורז ומצטרף לחיוב, ע"כ סברתו וצ"ב. ואולי יש עוד טעמים וחילוקים.

ט. ודעת הגר"ח לכ', דגם במשנה ז' יועיל הפרשה לפי חשבון הדגן, וצ"ע.

י. והנה לכל הטעמים הנ"ל לכאור' ה"ה במשנתנו שאור חיטין בעיסת אורז צריך האורז ליגרר ויצטרפו להפריש עליו, וכ"נ דעת הרמב"ם ושו"ע, שכללו לדין דמשנה ז' ומשנתנו בהדדי, ואח"כ הביאו דין דמשנה ח' הנוטל שאור וכו' ומפריש לפי חשבון. [וכן נקטו מהריט"א (יג) וגידוה"ק הנ"ל וחלת לחם ושער"י],

יא. אמנם הרשב"א שער ג' והתשב"ץ (פ"ה אות כ"ד) נקטו דבמשנתנו הוא המשך למשנה ח' ומפריש ממקו"א לפי חשבון, וצ"ב מאי שנא ממשנה ז'. וע' מהריק"ז פ"ו הי"א דמירי שהעיסת אורז נתגלגלה ואח"כ עירב בה השאר, והיתה פטורה בשעת גלגול, ודבריו צע"ג. ובחזו"א לקו"ט א' כ' דלפמש"כ רמב"ן דלרשב"ג צריך שיעור בעיסת חיטין, כאן שהשאר אין בו כשיעור אינו גורר להאורז, ודצ"ע דמשמעות רמב"ן היא דכל שבה מעיסת חיוב גורר השאר להאורז וכדביארו בשער"י ודבר"י.

יב. ובבית אפרים האריך בזה (או"ח י"ג), והן אמנם דלדינא הרשב"א ס"ל כהראב"ד שפסק כרשב"ג שצריך שיעור דוקא מן החיטין, ואין האורז מצטרף כשאין בתערובת כשיעור מן החיטין. אבל בפשט במשנה אי"ז מכוון, שהרשב"א פי' דמתני' דלא כרשב"ג, ושוב ק' מאי שנא שאור ואורז, ואולי ס"ל כחילוקים הנ"ל אות ו', דלא שייך מה"ט גרירה ע"י שאור.

יג. והר"ר יונה נ"י חילק בזה, דלעולם מהניא הפרשה ממקו"א לפי חשבון היכא שהיה טבל קודם שנתערב, וממקומו אתה בא עליו לפטרו, משא"כ במשנה ז' שהיה טבל רק משנתערב עם האורז, צריך אתה לפטרו מתוכו דוקא, ביחד עם האורז שנתחייב עמו, ובעי"ז כ' האור"ג הוב"ד לעיל אות ח.

טבל במשהו

יד. למה אמרו הטבל אוסר במשהו פי' הר"ש דקאי אדלעיל מ"ח, והק' האחרונים דלעיל כ' הר"ש שיש טעם כעיקר, והמחנ"א ביאר דשאור בעיסה הוא רק כדין משהו, ולא טעם גמור. [ולפ"ז קשה תי' הר"ש לעיל דא"כ אאמד"ר ואכתי הוי מחיוב על הפטור].

והבאנו לעיל מגידוה"ק שביאר דגם אחר דין טע"כ עדיין צריכין אנו לדין טבל במשהו להחשיב הכל כטבל [לדעת הר"ש שחולק על ר"ת וס"ל דבטעכע"ק אין ההיתר מצטרף לשיעור, אכן לפ"ז עדיין צ"ע ד' הרא"ש שהעתיק את דברי הר"ש במשנה ח' וגם במשנתנינו].

וצ"ל כנאו"ד שכוונת הר"ש כאן שהדין בסיפא של מ"ח שמפריש מינה ובה הוא גם במשהו, ולא כיון על כל הדינים של מ"ח.

טו. בגדרי טבל במשהו ע' באריכות ברמב"ן וראשונים עכו"ז עג.: ע"ע בירושלמי פ"ג ה"ה מחלוקת חזקיה ור' יוחנן אם טבל בטל ברוב, [ופי' הגר"ח"ק שנחלקו אם מדאורייתא בטל, ולדעת ר"י אף מדאורייתא אין בטל כיון שאפשר לבררו ע"י הפרשה].

טז. צל"ע בטבל משהו שנתערב, באופן דליכא בילה, האם חייב לתקנו ממקום אחר או דיכול לתקן התערובת מינה ובה, ובש"ך סק"א מבואר דיכול לתקנה מינה ובה, וכ"ה פשטות דעת הרמב"ם (תרומות ב-יג) וביאר במענד"א שהכל טבל מדרבנן. וכ"ז מדרבנן, ואם יוכר האיסור יהיה אסור, ונפ"מ שאסור לבשל הכל יחד.

יז. וצל"ע דבשלמא אי טעמא משום כהתירו איסורו י"ל דגדר הדין שחל על הכל דינו של הטבל, וכגידוה"ק דלעיל אות טו, אכן לטעמא דדשיל"מ, לכאור' הוא דין שאין בטל, וא"כ איך יתקנו מתוך התערובת אם אין בילה, וצל"ע.

יח. והר"ש משנה ט' חולק שצריך דוקא ע"י בילה או ממקום אחר.

יט. וברמב"ן ע"ז ע"ג: צידד בסוף דבריו דאף דינא דטבל במשהו הוא דוקא ביש לו מתירין, ואם א"י לתקנו ממקו"א א"א לתקנו מינה ובה, ובטיל. (וחולק בזה על ר"ת).

כ. באחיעזר (יו"ד סי' יד) הביא קושיא עצומה [ויסוה"ד בכרוך טעם] מדוע טבל הוי דבר שיש לו מתירין, הרי למדנו במנחות שא"א להתירו רק ע"י טבל דרבנן, וא"כ לא יהיה נותר מדאורייתא, ולהאי' דאורייתא ליכא מתירין, וא"כ שוב קשה מדוע הוי דשיל"מ, [הרי כל האיסור דרבנן הוא רק בגלל שאינו בטל, ולכן אפשר לתקנו מטבל דרבנן, אבל קשה ממה מתחיל האיסור דרבנן], עיי"ש שהאריך וצ"ע. וע"ע בבית הלוי ובחלת לחם ב-יד.

כא. במינו, אבל שלא במינו בנו"ט, פרש"י עכו"ז דהוא לטעמא דכהתירו איסורו, ולא שייך טעם זה אלא במינו. ולטעמא דדשיל"מ נחלקו הראשונים שם אי אוסר באינו מינו, ולהאוסרין, משנתינו כשאין לו מתירין כגון שהלכו למד"ה וכדו', והתור"ד תירץ (מהדו"ת עג:) דבנימוח א"א להפריש עליו תרו"מ ואין לו מתירין, ומ"מ איסור איכא.

כב. וצ"ע דעת התור"ד ממשנה ח' דשאור בעיסה יכול להוציא מן עיסה זו על הכל, ואעפ"י שהשאור אינו בעין [ולא גרר שאר העיסה עמו וכשנ"ל] ואולי השאור עצמו אינו נימוח, [ודלא כהרמב"ן], ובכה"ג מועיל גם להפריש מן הטעם, כל שהעיקר קיים, וצ"ע. והנה בדבריו שם אין מפורש להדיא רק דאין חייל שם תרומה על מזה שמפריש על אותו טבל שנימוח או פדיון על המע"ש שנימוח, ויתכן דגם לדעתו מועיל מיניה וביה, וצ"ע, ואנ"ה, הא דמע"ש אינו נפדה הוא משום דהוי כטבל אחר על טבל הנימוח, וגם כאן המטבע פדיון תמורת מע"ש הנימוח הוי כממש על מיחוי דאין מועיל.

פרק ד'

משנה א'

א. ונגעו זב"ז, ולא תני ונשכו, ומדייק מזה הגר"א (שכה-ג) דצירוף סל צריך נגיעה. ובמשנה ד' תני ונשכו עיי"ש במשנ"ר דדינא דמתני' שם אינו רק בנשיכה ולא בצירוף סל, והדה"ח חולק.

ב. ונגעו זה בזה, משמע דנגעו ממילא, ומצטרפין, וכהרא"ש [שהובא באו"ח תנז-א], ורש"י [גדה דף ח]. ודלא כהתור"פ פסחים מח: שצריך דעתו לצרפן,

ויש לדקדק עוד, דכל הנידון דמקפידות או לא, הוא דוקא בנגעו מאליהן, אבל אם השיכו העיסות מדעתן, מצטרפין. וע"ל אות כ' דאינו כן.

ג. של אשה אחת שלא במינו פטור - אינו משום קפידא אלא משום שאין העיסות מצטרפות, וכמ"ש הר"ש כלאים, וכן מוכח מהירושלמי פ"א שהקשה אימתי מצטרפין זע"ז ב' מינים, ולא תירצו דבאין מקפיד מצטרף. וצ"ע ד' הלבוש שכ"ו שכתב טעם ב' מינין משום קפידא, וכ"ה לשון המאירי פ"ב מ"ג, וצ"ל דכוונתם לפרש הטעם דאין מצטרפין, וצ"ע.

ביסוה"ד דקפידא

ד. בירושלמי מבואר החילוק בין אחת לשנים, שהוא דוקא אם מקפידות, וה"ה בכל מיני קפידא, וגם באחת המקפדת אין מצטרף. [וע"ל אות מ"א]

עוד מבואר בירו' כאן ובפ"א מ"ז, דלר' יוחנן עיסה ע"מ לחלק פטורה, אבל לריש לקיש חייבת, ומ"מ ודאי מודה ר"ל במקפידות דאין מצטרף וגרע מעיסה ע"מ לחלק,

ה. והחילוק המציאותי הוא ברור, דקפידא הוא שמקפידות שלא יערב כלל, וע"מ לחלק הוא כשמערבות מדעתן, אלא שבדעתן לחלק הבצק.

ו. וביסוד הדין היה אפ"ל דהכל חדא דינא דצריך עיסה אחת וזה תלוי בדעתו וקפידתו, אלא דר"ל סבר דכיון שבדעתו לצרפה בשעת גלגול, אין מחשבת חלוקה דאחר גלגול פוטרת, ור"י סבר דמעיקרא נחשבת כעומדת ליחלק. [ואו"ל לדרך זו דר"ל פליג דליכא פטורא דע"מ לחלק כלל, ומתני' פ"ד מ"א הוא גם מטעם נתרעב שלא מדעתן, ודוחק].

ז. אבל יש לומר דבאמת הם ב' דינים נפרדים, יש קפידא בחפצא של העיסה, ואז החסרון הוא דהוי כב' מינים שאין מצטרפין להיות עיסה אחת, משא"כ דין דע"מ לחלק הוא דין שבדעתו, ולא משום ב' מינים אלא משום דאין מצטרף לשיעורא, (וכמש"כ הגר"ח דגם להרמב"ם שורש הפטור הוא מדיני שיעורים). והנה תרוה"ד קפ"ט נסתפק אם דין משנתינו בנגיעה דוקא או אפילו בנשיכה, והוכיח מהראשונים דגם בנשיכה יש קפידא, ומשמע דפשיטא ליה דבמערוב לגמרי - לא שייך עניין קפידא כלל, וענין עמ"ל הוא דין אחר.

ח. ונפ"מ בין הדינים, להרמב"ם דעיסה ע"מ לחלק הוא שעת חובה לקבוע בפטור, משא"כ בקפידא אם הוא כב' מינים, עוד נפ"מ יתכן בכגון נקי וקיבר שהשיכן מדעתו, אי משום קפידא גרידא מסתברא דמצטרפין, ואי משום דכב' מינים י"ל דבטלה דעתו, וכ"כ תרוה"ד.

ט. עוד נפ"מ, דר"ל דדין ב' מינים הוא בנשיכה וסל, אבל אם נתרעבו העיסות תו לא שייך פטורא דב' מינים, רק פטורא דע"מ לחלק, אכן א"נ דהכל משום קפידא א"כ גם בנתערב (שלא מדעתן) פטור לר"ל מעיקה"ד דקפידא, כיון דסו"ס מקפידות שלא

לערב, ובירושלמי פ"ק משמע דנתערבו שלא מדעתן לא פטר ר"ל אלא משום דס"ל דמירוח שלא מדעת בעלים אינו מחייב, ולא משום קפידתן שלא לערב, ומוכח כאופן שנת' דקפידא הוא דין בפ"ע, וצל"ע.

י. והנה הרשב"א (שער ב') (והריב"מ"ן מפרשים למשנתנו משום דכעומדת ליחלק, וז"ל הרשב"א: נשים שעשו ע"מ לחלק וכו' פטורה, דכיון שעשאה לחלקה הרי היא כמחולקת דתנן בפ"ד שתי נשים שעשו ב' קבין וכו' פטורין כלומר ואין מועיל להם שום דבר לא נשיכה ולא צירוף סל ולא אפילו בשערבו אותן כאחת, דכל שעומד ליחלק בעיסה כמחולק דמי, ותנן בפ"ק נחתום שעשה וכו', הרי להדיא דס"ל דטעם פטורא דקפידא הוא משום דכמחולקת, וכדינא דע"מ לחלק. וכן יש לדקדק מדברי הר"ש, שהוסיף דאפילו עירבו ב' הקבין כאחת כיון דסופן ליחלק, ומשמע דהוא חד דינא, וכ"מ בש"ך.

יא. אכן בסדר המשנה וברמב"ם כללו לדינא דע"מ לחלק בהדי דינא דשיעור חלה, ולדינא דמקפידות בהדי דינא דמינין המצטרפין, ומשמע כאופן הב', אכן יל"ע בעיקר הסברא בקפידא במין אחד, כגון ב' נשים אי שייך לומר דהקפידא משויא להו כב' מינים, וצל"ע.

במהות הקפידא

יב. לשון הרמב"ם והשו"ע: אם היה מקפיד שלא תיגע עיסה זו בזו ושלא תתערב, ויל"ב מהו העיקר בזה.

יג. ובירושלמי אם אינה מקפדת למה עושה אותן בב' מקומות, ויש להקשות דלמא מקפדת על התערובת, אבל אין מקפדת על הנגיעה, ומוכח (חלת לחם ה-טז) דאפילו אם אין מקפדת על הנגיעה, אבל מקפדת שלא יתערב, הוי קפידא. וכן מבואר בנקה"ב דמקפיד על תערובתן אין מצטרף, וכן משמע בתרומה"ד שכתב דכרכום אין מצטרפות מפני שאין בה כרכום כדי שתי העיסות, וזהו קפידא בעירובן.

יד. והקשה מהר"ח או"ז (סי' ל"ד וסי' קמ"ה) [והניח בקושיא] וכן בחו"ב (ג-ד) דהא תנן דחיטין וכוסמין מצטרפין, וודאי דמקפדין על תערובתן, ומכח זה הוכיח החו"ב דהקפידא הוא על הנשיכה, ובנקי וקיבר מקפדת על הנשיכה משא"כ בכוסמין וחיטין, וקפידא דעירוב אינו פוטר, וכ' לפ' חירושלמי דהמקפדת ללוש בב' מקומות כיון שמעשיה מוכיחין שקפדנית היא יש לומר שמקפדת גם על נשיכה. וע' לחלן אות כ"א עוד בעיקר הקושיא, האם אין מועיל לצרף ב' מינין שמקפיד.

עוד יש לדון וליישב קו' מהר"ח או"ז שמא במקפדת בדוקא להשיך העיסות ולאפות יחד, אז מצטרף ובכה"ג מיירי בכוסמין, וצ"ע.

טו. דעת מהריט"א (אות ט"ז) דהקפידא כאן היא כשמקפיד שלא יצטרפו לחיוב חלה, ומה"ט סתם אשה אין מקפדת שאסור לעשות עיסתה קבין, ושתי נשים מותרות לעשות קבין וסתמא מקפידות. והוא חידוש גדול שכל קפידותו הוא שלא יתחייב וזה מועיל לפטור, [והתוס' כתבו דא"י לומר שהעול דפרה לא ניח"ל משום שאין חפץ שתיפסל], ולדבריו צ"ב מאי עדיף מעיסה ע"מ לחלק ומדוע כאן מודה ר"ל דפטור.

טז. ודעת החזו"א בגדר קפידא הוא דמקפידות לחלק, וית' בהמשך.

יז. ויל"ע להתרומה"ד ודעימיה דקפידא שלא יתערבו פוטרת, ואעפ"י שאין מקפיד על נגיעתן, מדוע, ובשלמא אי קפידא משויא להו כב' מינים מוכן, אבל אם ענין קפידא הוא משום שאין חפץ לצרפן, כאן שאין מקפיד על נשיכתן מדוע לא יצטרפו הרי אין צריך לצירוף עירוב דוקא, וסגי בנשיכה, וא"כ דכל שאין מקפיד על נשיכה זה נקרא שדעתו לצרפן כאחת? וצ"ע.

יח. ובחלת לחם (ה-ו) כ' לענין צירוף סל דכל הראוי לעירוב ראוי לצירוף סל, ע"ד כל הראוי לבילה, והכ"נ י"ל לענין נשיכה, וא"ש.

יט. בספר תרימו חלה כתב דב' עיסות נפרדות שערך לחלות ללחם משנה, אין מצטרפות בתנור או בסל, כיון שמקפיד שלא ידבק כדי שישארו שלמות, וכמו באשה שלשה בב' מקומות מפני שמקפדת, וזה גם במין אחד, וצל"ע, ונראה דאי"ז מוכרח, דשא"ה שמקפדת על שתי מקומות, ויש מציאות ותוכן לקפידתה, אבל בלחם משנה שעצם זה שמקצת ב' מקרצות אי"ז קפידא, כי כך הוא

דרך לחם, אי"ז חשוב קפידא. וכן מוכרח לפי דעת החזו"א שע"מ לחלק הוא גם באדם אחד כל היכא שמקפיד, ומ"מ בערב שבת נהגו להפריש בברכה, וע"כ דזה ל"ח קפידא.

אם אפשר לצרף נקי וקיבר כשאין מקפיד

כ. והנה לערבן ודאי דמועיל, אכן בנשיכה יש לדון, ובמהר"ח א"ז הנ"ל מבואר שאי אפשר לצרף אפילו מדעתו ואין מקפיד, דאם היה מצטרף מאי קשיא ליה ממתני' דחיטין וכוסמין. וכן מבואר בתרומה"ד סי' קפ"ט שהאריך בנידון זה, וכתב דהוא מפורש בר"ש במשנתנו שאין מועיל בב' נשים המקפידות לא נשיכה ולא צירוף סל, וביאור דבריו, דס"ל שקפידא הוא על התערובת וכשנ"ל, ולכן לא שייך שיצרף ע"י נשיכה, דעדיין מקפיד מסתמא על התערובת.

כא. אך להסוברים דקפידא הוא על עצם הנשיכה, יש להסתפק אי מהני כשמשכן מדעתו, או דבטלה דעתו דהו כב' מינין. וא"נ דמהני לצרף, יתורץ קושיית מהר"ח א"ז הנ"ל. ומש"כ הר"ש דלא מהני נשיכה הוא דוקא בנשיכה שלא מדעתו. והט"ז הבין בדברי הלבוש דכה"ג מצטרף ע"י נשיכה ורק בסל אין מצטרף, והקשה עליו מתרוה"ד, וצל"ע. ובגידוה"ק דקדק מתרוה"ד דיפריש בלא ברכה.

קפידא בצירוף סל

כב. בפמ"ג נסתפק (תנ"ז מ"ז א) אפילו בב' מינים שיצטרפו בסל, וגם אם בבצק לא, מ"מ לאחר אפיה, יצטרפו, דל"ש קפידא בצירוף סל, והוכיח מרשב"א דאין מצטרפין. ובר"ש כאן מפורש דאף בקפידא אין מצטרף. [ואין מפורש דגם לאחר אפיה].

כג. וצל"ע, בשלמא א"נ דקפידא הוי כב' מינין, יש בזה הלכתא דב' מינין אין מצטרפין, אך א"נ דהוא מטעם דעתו וקפידתו שלא יצטרפו, לכא' ענין צירוף סל אינו צירוף לעיסה אחת, רק צירופן לחיובא, ומדוע לא יצטרפו ב' מינין שמקפיד. [הרי עכשיו אין מקפיד שיהיו בסל, וגם על נגיעה אין מקפיד].

כד. ולהסוברים דהקפידא הוא שלא יתערבו נחא, וכמו דאעפ"י שאין מקפיד על נגיעתן מ"מ אין מצטרפין, הכ"נ בסל, דהקפידא שלא יתערבו מונע בהן דין צירוף. וצ"ע הטעם בזה וכשנ"ל אות י"ט, ומ"מ מוכח מתרוה"ד הנ"ל שאף בסל אין מצטרף, שהרי הוא חיפש עיצה לצרף ב' עיסות שמקפיד, ולא כ' לצרף בסל, אמנם דבריו להדיא נאמרו רק בעיסות, ולאחר אפיה אולי מצטרף, אך מסברא אין חילוק וכש"נ, וע"ל אות י"ט סברת החלת לחם.

כה. ובבית מאיר תנ"ז, (ס"א סק"ח) כתב דכל הך דאין מצטרפין נקי וקיבר הוא בעיסה, אבל בסל לאחר אפיה מצטרפין, וכ"כ מסברא במלא העומר שכ"ו סק"ב, וכ' דמה שהוכיח הפמ"ג מהרשב"א הוא רק לענין ב' מינים אבל לענין קפידא קאי בסברתו דל"ש קפידא בצירוף לאחר אפיה, וכן נראה דעת מקו"ח תנז-א שכ' לצרף מצה וחמץ בסל לעניין שיאכל החמץ ואח"כ יפריש החלה, וביד אפרים [תק"ו במג"א סק"ח] אסר לעשות כן וכתב דדמי לצירוף להתחייב (ולא לדין מוקף), ומינה דלהמקו"ח שהתיר ה"ה דמהני לצירוף לחיוב. ויל"ע לדעת הבית מאיר אם הוא משום שסובר דקפידא הוא רק חסרון דעתו וכעין עמ"ל, או דגם אם הוא כב' מינים ל"ש זה לאחר אפיה.

כו. אכן הישועות יעקב (תנ"ז) כתב דאין לצרף מצה משומרת ושאונה משומרת, וס"ל דאף באפויות אין מצטרף, בלקה"ע הביא דה"ה שאין להפריש במצות מכפולות על האחרות, ולא דק, דכאן אין קפידא בעיסה, רק לאחר אפי', וגם עכשיו אין מקפיד על נגיעה.

וכן נראה לפי סברת החלת לחם (ה-ו) דצירוף סל אין מועיל במקפידות משום שאין ראוי לעירוב, וכל הראוי לבילה, ולפ"ז ה"ה לאחר אפיה, ובעיק"ד יל"ע דצירוף סל אינו משום שראוי להתערב, אלא שמצטרפות כולן בסל לשיעור, ול"ד לנשיכה שהוא משום "תערובת במקצת", אכן בבהגר"א שכ"ה – ז דימה צירוף סל ונשיכה שהם עניין אחד, ושוב א"כ יש להוכיח כמו שבאין מקפיד על נשיכה מ"מ אין מצטרף, הכ"נ באין מקפיד על צירוף סל.

כז. וסברת חיד אפרים (תק"ו במג"א סק"ח) דלא שייך לומר במינים שמקפיד כאילו עירסן יחד, וה"ה לאחר אפיה. [ועיקר סברא זו צ"ב, איך ע"י צירוף סל כאילו עירסן יחד, ובפשטות דינא דצ"ס הוא צירוף לחיוב, וצ"ע במקומן].

ונפ"מ לדינא אי אריך לצרף בסל ב' מיני עוגות בלא הפרשה.

קפידה בצירוף לענין מוקף

כח. ולענין מוקף, הביא הר"ש פ"ב מ"ד מירושלמי דאין מצטרף ע"י קפידא, ועוד אמרו שם דטמאה וטהורה נעשה כדבר שהוא מקפיד [ופי' החלת לחם ה-כב, דהיינו מדרבנן ואפילו באדם שאינו מקפיד, ויל"ע דלפ"ז נקי וקיבר משמע שמצטרף באדם שאין מקפיד, ודלא כמשמעות הראשונים כאן, אכן יש לחלק טובא, דבנקי וקיבר הרי הוא רק משיך, אבל לא בטלה הקפידא שלא לערב, משא"כ בטמאה וטהורה אם אינו מקפיד בטלה הקפידה גם מתערובת, ויסד הר"ש דבמקפיד לא סגי בכלי אלא צריך נגיעה, [ובאין מקפיד א"צ כלי],

כט. וענין קפידא לדין מוקף ודאי אינו משום דהוי כע"מ לחלק, אלא הוא חסרון בדין מוקף, ולפ"ז אין הכרח לדמות גדר קפידא דצירוף ודמוקף,

ל. ונחלקו הפוסקים בדין קפידא דמוקף, דעת הט"ז והגר"א דה"ה במקפיד על נקי וקיבר אין מצטרפות לדין מוקף, והנקוה"כ חולק שדוקא לענין צירוף שאנו צריכין לראותן כעיסה אחת אז ע"י קפידא שלא לערבן אין מצטרף, אבל לענין מוקף מצטרף, זולת בטמאה וטהורה וכה"ג שמקפיד טובא. וברשב"א שער ג' הקשה אין מפרישין מרעה על היפה שמקפיד על תערובתן, ותירץ דאין מקפיד על נגיעתן, ומבואר כהנקוה"כ. וצ"ב עיקר החילוק מאי שנא צירוף לחיוב מצירוף להפרשה, הרי בשניהם הענין שייחשב הפרשה אחת [וכדחזי' דמהני סל, וא"צ עיסה אחת בדוקא], וע"ע בתרוה"ד קפ"ט שתמה מדוע יש דינים להיפך שמועיל לצרף לחיוב ואין מועיל לצרף למוקף. [בצ"ס בלא נגיעה].

לא. ונראה פשוט, דגם להט"ז, קפידא דלענין מוקף הוא רק במקפידין על נגיעה ונשיכה ועירוב, ואפילו במקפידין במקצת, אבל לאחר אפיה שאין שום קפידא בנגיעתן, אין להחמיר בב' מינים.

בענין ע"מ לחלק באחת ובשתים

לב. בירושלמי (הובא בר"ש פ"א מ"ה) יש דברים שחיבור לחלה ואינן חיבור לטבוי, כגון המכנס חלות ע"מ להפריש שלבית הלל אינו חיבור לטבוי, ובחלה תנן דבזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב, ויש דברים שחיבור לטבוי ולא בחלה, כגון בשר הקודש שקרם עליו הקיפה הוי חיבור ואעפ"י שסופו לחתכו ולחלקו לכהנים הרבה, ואילו בחלה א"ר יוחנן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה. והחילוק לענין טבוי הוא, שבמקפה זה חיבור גמור וכמעורב, והוא רק ע"מ לחלק, משא"כ בנשיכה שאי"ז רק נשיכה ואינה חיבור לטבוי [כשדעתו להפריש].

לג. והקשה בהגר"א (שכ"ו-ז) מאי שנא רישא דהוי חיבור בחלה - במכנס ע"מ להפריש, מסיפא דבשר הקודש ע"מ לחלק, והוכיח מכאן דפטורא דע"מ לחלק הוא דוקא אם בדעתו לחלק לאנשים הרבה, כבשר הקודש, משא"כ במכנס ע"מ להפריש לעצמו. וצ"ע שני אנשים היכי כתיבי, והאם הוא בדווקא, או דבקפידא גמורא לחלק לב' מיני לחמים מודה הגר"א?

לד. וקשה מכאן (מהירושלמי ובהוכחת הגר"א), על החזו"א שנוקט דע"מ לחלק הוא דוקא לחלק לב' סוגי לחם שונים, והרי"מ נ"י רצה ליישב דבקדשים שיש דין חלוקה לכהנים מודה החזו"א דהוי ע"מ לחלק בעצם, אכן אי"ז כגדר ע"מ לחלק של החזו"א של ב' סוגי לחם וצ"ע.

לה. במשנתנו אשה אחת וב' נשים, ובירושלמי אמרו דלאו דוקא, ה"ה ב' ואין מקפידות או אחת ומקפדת. והקשה בהגר"א דב' ואין מקפידות סו"ס הוי ע"מ לחלק, ותירץ דאפייתן ביחד, וחולקות רק לאחר אפיה.

לו. והחזו"א (לקוטים ב-ב) תמה על דברי הגר"א, הלא אשה אחת דמשנתנו מדובר שמחלקת העיסות קודם אפיה, וכדפירשו בירושלמי דהיינו המכנס חלות ע"מ להפריש, וביאר הגר"א דכיון שזו אשה אחת ל"ה עמ"ל, וא"כ ע"כ במשנתנו גם ב' נשים מדובר שמחלקות קודם אפיה, וא"כ מה אמרו על זה בירושלמי ובשו"ע דב' נשים ואין מקפידות הוו כאשה אחת, הרי אי"ז נכון בגוונא דמתניתין, ורק באופן שאין מחלקות עד אחרי אפיה אז הוא דמצטרפות.

לז. ולכן חולק החזו"א דלעולם מחשבת חלוקה ללחמים קטנים אי"ז ע"מ לחלק, רק כשרוצה לחלק משום קפידא, אי משום ב' בנ"א או משום קפידא ששיכת גם באדם אחד. ולדעתו כל דינא דע"מ לחלק הוא משום קפידא. וגדר קפידא הוא כל שמקפיד לחלק קודם אפיה. וגם להחזו"א יש חילוק בין ע"מ לחלק - לקפידא, ומודה ריש לקיש כשמקפיד לא לערב, ופלוגתא ר"י ור"ל כשאין מקפיד על התערובת ומקפיד לחלק, וכל מה שהוסיף החזו"א הוא דע"מ לחלק הוא רק ע"י קפידא. וצ"ב לדעתו מהו הקפידא בעצמו, באשה שלשה כב' מקומות, ואולי עצם החילוק מקום משוי הקפידא.

לח. ובבב"ל (פ"ו הי"ט) תי' דעת הגר"א דמירי שאין מקפידות על האפיה יחד, ואעפ"י שמחלקות קודם אפיה אי"ז אלא כאדם אחד שמחלק לחלות קטנות, אבל חלוקה קודם אפיה היינו שמקפידות שלא תיאפנה ביחד וכדו', וע"ע להלן אות מ"ב, וע"ע בבב"ל פ"ז ה"א,

לט. החזו"א הקשה על עצמו א"כ בחלות תודה מדוע ל"ה ע"מ לחלק [שהרי מקפיד לחלק לג' מיני מצה], וכתב דכיון שאם לא ימצא לקוחות אין קפידא בחלוקתן ובנשיכתן, חשיב כעיסה אחת, אעפ"י שמספק מקפיד על נשיכתן, א"נ דלמא ימלך לעשותן לעצמו קודם חלוקה, ע"כ, וצ"ע מדוע קפידא מספק ל"ה קפידא, ואולי משום דקפידא הויה כמחשבת ע"מ לחלק דבעינן מחשבה ודאית וכמתני' דנחתום, ויסוה"ד דקפידא הוא מחשבת חלוקה, ובעיקר הקושיא מלהמי תודה עבבב"ל פ"ח ה"ב,

מ. הש"ך כתב דהחילוק בין אחת לשתיים הוא דוקא כשאנים שותפים אבל שותפין דינם כאחד, ע"כ, ולא הבנתי דבריו, הוי הכל תלוי אם מקפידין או לא ואין נפ"מ אמיתי בין אחד לשניים, ויתכן דכוונתו בסתמא [וכ"כ במק"מ] דבנישוכו שלא מדעתו, באדם אחד בסתמא אין מקפיד ובשנים כן ובשותפין לא, ונפ"מ דעד שיוודע שאין מקפידין היא פטורה.

מא. ויל"ע בכלל הך דינא דסתמא מקפיד או אין מקפיד, איך מהני לסמוך על סתמא זו לענין דאורייתא ולענין ברכה, וצ"ל"ע. לכ' הביאור בזה (הרי"מ נ"י) דדיני קפידא אינו דין בגברא, אלא בעצם העיסה, שאינה בת צירוף בכה"ג, ורק כשהגביר עוקר הסתמא ע"י דעתו אז מועיל לצרף, אבל בסתמא כן הוא הדין מצד עצם העיסה שאינה בת צירוף.

מב. ויש ללמוד מדברי הש"ך גם לענין ע"מ לחלק, שבשותפין שוראי יחלקו אח"כ הלחמים ביניהם ועכשיו חולקין העיסה למקצות מקצות, כ"ז לא חשיב ע"מ לחלק, כיון שמחלקתן עכשיו לצורך אפיה, ורק בסוף יחלקו ביניהם לצורך אכילה, וכ"ה מנהג העולם כמ"ש במנחת יצחק חלק י' ותמה על המנהג דזה הוי כע"מ לחלק בצק, [וכ"כ בהליכות שלמה פורים לענין האופה לצורך משלוח מנות], ולע"ד לא דק וכדמוכח מהש"ך. וכ"ה יותר מפורש בלבוש.

מג. ולפ"ז מיושב ש"י הגר"א מקו' החזו"א לעיל אות לו, [וכעין משכ"ל באות ל"ח], דמשנתנו מדברת באופן שנישוכו שלא מדעתן, ומפרידתן לצורך האפיה, וקפידתה היא רק לצורך שיאפו בנפרד, ובוזה אפילו בשתי נשים אם אין מקפידות על עיקר העיסה, ורק צריכות בסוף לחלוק ביניהן, לא חשיב ע"מ לחלק, כיון שאין החלוקה עכשיו בדוקא, רק להחזירן למקצות חלוקות כמו שהיו קודם שנשכו. וע' בסמוך אות מ"ד.

מד. ולסיכום הנידון בזה, הנה החזו"א בקושייתו על הגר"א הבין שרק אם אופה הבצק בשלימות ואח"כ מחלקו זהו נחשב לחלק לאחר אפיה, אכן לענ"ד וכ"כ בבב"ל, גם אם חותך ללחמים ויודע שאח"כ יחלק הלחמים לאחרים אי"ז ע"מ לחלק, כיון שעיקר חלוקתו עכשיו הוא לצורך האפיה, [וגם אם היה לעצמו היה מחלק ללחמים], ואין כאן שום פעולה של חלוקה לאחרים, וגם אין מקפיד מה למי, עד שיחלק בפועל לאחר האפיה. וכן נהגו נשים צדקניות בזמנינו לברך ולהפריש ואח"כ לחלק הלחם, [שאין בביתן אוכלין מרובין]. אכן כשעושה צורת לחם מסויימת ליתנה לפלוני, יתכן דזה חשיב ע"מ לחלק לאחרים קודם אפיה.

משנה ב'

אלו מינים מצטרפין

- א. כ' תוס' במנחות והרא"ש סי' א', דכוסמין מין חיטין וכ"ש שהם מין שעורין, וש"ש שיפון רק מין שעורין.
- ב. ת"ק וריב"נ: להר"ש ורא"ש פליגי דלת"ק שאר מינין (כוסמין ש"ש ושיפון) אין מצטרפין וכן פסקו טושו"ע, ולריב"נ מצטרפין, ולדעת הרמב"ם כ' הכס"מ דלא פליגי ולכן פסק כריב"נ. ופי' הכס"מ לשי' הר"מ שבירושלמי הקשו מאחר ששלשתן מצטרפין א"כ הם כמין אחד, ומדוע לא יצטרפו כולן עם החיטין וכמו שהכוסמין מצטרפין, ועיי"ש משכ"ל התירוצין.
- ג. ולדעת הרא"ש פלוגתייהו דת"ק וריב"נ הוא בשיפון וש"ש זה עם זה, אבל עם כוסמין שניהם מצטרפין. וטעמא דמילתא כ' הרא"ש דכיון דש"ש ושיפון מין שעורין, מצטרפין עם כוסמין שהוא גם מין שעורין, ולפ"ז גם היו ש"ש ושיפון מצטרפין זע"ז אלא שבירושלמי אמרו שאין מצטרפין, ע"כ.
- ד. ובירושלמי פ"ק אמרו שיפון מין כוסמין [וכ"ה לענין כלאים בפ"א מ"א] ושיבולת שועל מין שעורין, ולפ"ז היה משמע דש"ש אין מצטרף עם כוסמין, וכ"כ בבבב"א בירושלמי בפ"ק, ובפ"ד ה"א, אב"ד להרא"ש אף ש"ש מצטרף עם כוסמין כיון שהוא מין שעורין, ורק נתמעט דאינו מין שיפון, וצ"ע. ועבב"א שכ"ד - י שתמה על הרא"ש. הב"ח כ' דהא דש"ש וכוסמין מצטרף הוא מוכרח כיון שכוסמין מין שעורין, וש"ש מין שעורין ולכן מצטרף, וצ"ע הרי מוכח שאינו כן מדשיפון וש"ש אין מצטרפין.
- ה. דעת ר' ישמעאל בריב"ב בירושלמי פ"ק דג' מינין אין מצטרפין זה עם זה כלל. [ואעפ"י שלענין כלאים ותרומה כוסמין ושיפון הם מין אחד, לענין חלה אין מצטרפין].

ב' מינים לענין תרומה וכלאים ולענין חלה

- ו. לענין כלאים אלו המינים כלאים זב"ז כמפורט שם בפ"א מ"א, וה"ה לתרומה כדתנן בתרומות פ"ב מ"ו, וכתבו הראשונים פסחים לב. דיש חילוק בין כלאים לתרומה לצירוף לענין חלה, עפ"י הירושלמי בפרקין ה"ב, שאין החיטין והכוסמין מצטרפין מפני שהוא אלא מפני שהוא מדמה לו, והיינו שעיסותיהן דומות,
- ז. והנה הר"ש ריש כלאים והתוס' מנחות ע: והרא"ש סי' א' הקשו, איך תנן דמצטרפין זה עם זה ומפרישין מזה על זה, והא אין תורמין ממין על שאינו מינו, ולענין תרומה הא הו"ב' מינים. ובר"ש ותוס' מבואר דהקושיא היא על עצם הא דמצטרפין, כיון שהם ב' מינים לענין תרומה אין מצטרפין לחיוב. [דאם א"א להפריש זע"ז מסתברא שאין מצטרפין לחיוב, ע' קה"י זרעים ו' שהוכיח כן, וע' יונת אלם לד-יז].
- ח. ותי' הראשונים ב' תירוצים, או דחלוק מינים דלענין חלה ממינים דתרומה, ומין על שאינו מינו בחלה הוא רק הנך דאין מצטרפין, וטעם החילוק משום דבחלה החיוב על העיסה ותלוי אם הוא "מין עיסה" אחד ולא "מין גידול" אחד.
- ולתי' זה יתכן גם חומרא, לרבנן בירושלמי שאין מצטרפין כוסמין ושיפון לחלה, לא יוכל להפריש מזה על זה ואעפ"י דלענין תרומה הו"ב מין אחד כדתנן בכלאים.
- ט. ותי' ב' כתבו דאה"נ והו"ב' מינים, אכן כשמצטרפים חצי שיעור מחיטין וחצי שיעור מכוסמין שהחיוב חל רק ע"י שניהם, בכה"ג מפרישין מאחד על השני ואין כאן גריעותא דמין על שא"מ, וצ"ב.
- י. ומבאר הלבוש (ש"ך סק"ח), דלענין להתחייב בעריסותיכם תליא רחמנא וכשהעיסות דומות מצטרפות, אבל לענין לפטור [כשיש בכ"א כשיעור] כיון דתרומה קרייה רחמנא הוי דומיא דתרומה שאין מפרישין ממין על שא"מ, ע"כ. ויל"ב, דחיוב חלה לא חל על הדגן, רק על העיסה, ולכן, כשנעשתה עיסה שלימה מחיטין ועיסה שלימה משעורין, יש כאן ב' חיובים וב' מינים, אבל כשיש מכל מין חצי שיעור ומצטרפין, אין כאן חסרון של ב' מינים אין מצטרפין, כי החיוב לא

חל על המינים אלא על העיסה, והעיסה יכולה ליעשות גם מב' מינים [שעיסותיהן דומות], וכאן כשחל החיוב על "העיסה", הוא חל מלכתחילה על ב' מינים. וע' להלן אות כ"ג.

יא. וצל"ב כשמתחייב ע"י צירוף מ"מ איך אז פוטר אחד את חברו, ומדוע א"צ ליטול מכל אחד,

ומבאר הצפנת פענח (מתנו"ע ג-א), דכשיש בכ"א כשיעור הם ב' חיובים ואין אחד פוטר חברו, אבל כשנצטרפו שניהם לחיובא, יש כאן רק חיוב אחד, וממילא אי"ז ב' מינים, דענין ב' מינים הוא בב' חיובים שונים דווקא, וצ"ע ביסוה"ד. וע' בסמוך.

ועיקה"ד דיש ב' חיובים נפרדים הוא לכאור' מבואר בירושלמי פ"ק, דאלו החמשה מינים לריש לקיש מבטלין זה את זה בבלול, וחיובן רק מדרבנן, ומוכח דהם ה' חיובים נפרדים. אכן הקשה בזה הגר"ח שליט"א, מדיין וחומץ נחשב מין על שאינו מינו מוכח דאעפ"י שהוא מחייב אחד מ"מ נחשב ב' מינים, וא"כ עדיין יקשה איך יכול להפריש ממין על שאינו מינו ואעפ"י שחיובם אחד, וצ"ע. עוד הקשו בזה דבתמורה דף ה. איתא דתורם ממין על שא"מ אי עבד מהני, ומשמע דאי"ז ב' חיובים נפרדים וצ"ע.

יב. והגר"ח שליט"א כתב לבאר הא דמועיל הפרשה מאחד מהן, דאינו משום שחל שם חיוב משותף, אלא שכשחל החיוב על עיסה אחת שחציה חיטין וחציה שעורין, אם נטל מאחד מהן כבר נטל מעיסה זו, שחיובה אחד הוא ולא שניים. ובה ביאר דעת הפוסקים (להלן אות מ') דבג' קבין צריך להפריש גם מן הכוסמין שבאמצע, דכיון דיסוה"ד הוא שהפריש מן עיסה זו, כלפי הכוסמין שיש להם ברירה להתחייב או מצד זה או מצד האחר, א"כ כל צד אינו נחשב כוודאות הפרשה מעיסה זו, ואין מועיל לפטור, [וזהו עומק סברת הרא"ש דלהלן אות מ"ב].

ולחשוברים דא"צ להפריש מן הכוסמין שבאמצע, יל"ב בעוד אופן. הא דמהני להפריש בעיסה המצורפת, דלעולם חייל חיוב הפרשה מכל מין כשלעצמו, ובתנאי שאותו מין הוא גורם החיוב, אבל מין שאינו גורם חיוב אין יכול לתבוע שיפריש מצורה זו דווקא. [אך לפ"ז לא יצטרך להפריש מן הכוסמין, כשהפריש מן החיטין ושעורין]. עכ"ד.

יג. הרש"ש [סוף המסכת] הקשה, דבחולין קלו: מבואר דחדש וישן אין מצטרפין לראה"ג כיון שאין מפרישין מזע"ז, והכ"נ לא יצטרפו ב' מינים לחיוב חלה, ולכאור' מיושב לפמש"כ הלבוש, שלענין חלה אין זה כלל נכון, מטעם שנתבאר. עי"ל לפמש"כ הגר"ח דבראה"ג החיוב על הבעלים ובחלה על העיסה. עי"ל לפמש"כ הגר"ח דבחלה החיוב חייל על כל פורתא בתנאי שהוא חלק מן עיסה גדולה, משא"כ בראה"ג שאין שם טבל, אין חלות דין על כל פורתא רק על כל הגיזה ביחד. והרש"ש כ' דחיוב ע"י נשיכת ב' מינים הוא מדרבנן [וכ"כ אבנ"ז תט"ו], ואין משמע כן בראשונים.

יד. כתב הט"ז סק"ג דאם יש עיסה כשיעור ומצרף לה מין אחר פחות מכשיעור דינו כב' עיסות פחות מכשיעור, ונפ"מ שאם יוסיף אח"כ על המין הפחות מכשיעור אין לחייבו שוב בחלה, שכבר נפטר מחמת צירוף, עכ"ד. וצ"ב, מדוע לא כתב נפ"מ שאפשר להפריש מן הגדול על הקטן, ואולי זה פשוט דממ"נ או שפטור או שנפטר ע"י הגדול, וע' בחלת לחם [ג-טז] שהאריך בזה,

טו. וכ' בחלת לחם וחדרי דעה וערוה"ש, דבכה"ג מפריש מן הגדול על הקטן דוקא, וע"ד שנתבאר שאם זה ב' חיובים חשיב ב' מינים, ומקטן על גדול חשיב חיוב אחר, אבל מגדול על הקטן יכול, ולכאור' קשה, דהפרשה מגדול על הקטן תהיה מעורבת בהפרשה על שא"מ [לגבי הגדול], וצ"ל דכיון שהקטן אין לו חיוב עצמי א"כ הוא נכלל בחיובא דהגדול גם לענין דיני הגדול. ובכה"ל (פ"ז ה"ג) הקשה דא"כ, אף יפריש מקטן על הגדול, דסו"ס כולה חד חיובא, וצ"ע.

טז. בחלת לחם (ג-יח) נסתפק מה הדין בב' חצאין שאח"כ הוסיף על כל מין והשלימו לכשיעור בפ"ע, אם עדיין יכול להפריש ממין על חברו, והוכיח [מהתוספתא] שאחר שנתרבה השיעור א"י להפריש מזה על זה. ובכה"ל שם חולק דחשיב כנקבע בפטורא לענין שנקבע דינו שיכול להפריש ממין זה על זה, ואין החיוב משתנה אח"כ, ודבריו מחודשים לכאור' דלא אשכחן דין נקבע בפטורא רק בפטור גמור, וראייתו לא הבנתי. אכן מסתברא דאם זה שם חיוב בפ"ע לכל מין, והחיוב הראשון אין פוקע, א"כ כל זמן שאין פוקע [דכבר נקבע בחיוב], יכול להפריש כאותו החיוב שחל מעיקרא, ואם תאמר שעכשיו נשתנה לחיוב דמין חיטין [ולא חיוב של מעורב] אתה צריך לומר שפקע החיוב הראשון, וזה אי אפשר, ולכן מסתבר מאוד כהגר"ח, וצ"ע.

יז. עוד נסתפק שם בחלת לחם אם ב' מינים פחות משיעור, שיכול להפריש מאחד על חבירו, האם יכול להפריש מעיסה של אחד מן המינים ממקום אחר, או דוקא מיניה וביה מאלו שנצטרפו, [והספק הוא לפמשנ"ל מהט"ז דיכול להפריש מעיסה שיש בה כשיעור על הקטנה ממין אחר שאין בה כשיעור], וכ' דמסתברא ומוכח בירושלמי, שאין מועיל ממקום אחר. ולכ' זה תלוי במשנ"ל ט"ו, אם לגבי העיסה הגדולה גם נחשב כחייב אחד עם הקטנה, וא"כ יש כאן מין חיוב בפ"ע, ול"ד לעיסה אחרת שהיא רק חטיין, אכן אם העיסה הגדולה כדקיימא קיימא, והא דהקטנה נפטרת הוא כיון שנגררת בתר הגדולה, לפ"ז יתכן שמועיל גם ממקו"א וצל"ע. וע"ע להלן אות מ"ב מגידוה"ק.

יח. בעיקר המחלוקת בין ב' תירוצי התוס', אם מין ומינו לענין חלה הוא כמינים דתרומה או לא, לכאו' היה נראה שתלוי בהנידון אם חיוב חלה מישך שייך בהגידול, אכן יש להוכיח מדלענין חדש וישן מודים התוס' שאין מצטרף, ומוכח דודאי חיוב חלה שייך בהגידול, אלא צריך לבאר המחלוקת בהילפותא מקראי, וכמ"ש הלבוש, ולתי' קמא לגמרי אזלינן בחלה בתר "מין העיסה", ולא ילפינן מתרומה לענין ההפרשה.

נשוך ובלול

יט. רש"י במנחות מפרש למשנתנו פ"א מ"א דמצטרפין זע"ז - כסדר השנוי כאן בפ"ד דוקא, והתוס' חולקים עליו עפ"י הירושלמי שבבלול כולם מצטרפין. ויל"ב דעת רש"י או כשנו"א פ"א מ"א שזו מחלוקת בירושלמי, [וכ"ה בספר הישר לר"ת], או כמהריט"א (יז-יח) שהוכיח שהבבלי חולק. ולדינא לא ראינו בפוסקים שחשו לדעת רש"י וצ"ע.

כ. בהחילוק בין נשוך לבלול: הנה יש לדון בהא דב' מינים אין מצטרפין לחלה, אם הוא משום דכל מין הוא חיוב בפני עצמו ואין מצטרפין, או משום שחסר בחיבור העיסות וכעין דין קפידא.

כא. והנה מדכוסמין וחיטין הם ב' מינים לענין תרומה, ומ"מ מצטרפין לחלה, מוכח לכאו' כאופן ב', דהחסרון הוא רק חיבור העיסות, אבל אין חמשת מיני דגן נחשבים כחמש חיובים נפרדים.

בירושלמי פ"ק מבואר לכאו' דהם ה' חיובין נפרדים, דאמרו שם שמבטלין זה את זה, וחיובו דבלול אינו אלא מדרבנן. ויש להקשות, אם הם ב' חיובים נפרדים א"כ תיפו"ל שאין מצטרפין, ומה צריך לביטול, וכן הקשו מהריט"א (יח), קרן אורה נזיר לז: שער"י ג-יח, חזו"א קצ"ו-יא, וצריך עיון.

ואולי יל"ב, דהחיוב בפועל חייל בעיסה ולא במין דגן, ומין דגן הוא רק דין בעשיית העיסה, אבל בעיסה עצמה לא חייל שם חיטין ושעורין, ולכן יכולין להצטרף בעיסה אחת לחיובא, אבל בעשיית העיסה יכולין לבטל זה את זה, ולא תבוא לכלל חיוב.

כב. ולדינא, כ' מהריט"א (יג) דלהרשב"א צירוף הוא דאורייתא, וכ"ה באו"ז רי"ד, וסתמת התוס' והראשונים, והחזו"א קצ"ו נוקט לדינא דכל צירוף הוא דרבנן.

כג. והא דכוסמין וחיטין מצטרף להירושלמי, ומשמע דהוא מדאורייתא, אעפ"י שב' מינים וב' חיובים, צ"ל דכיון שעיסותיהן דומות ונעשו לחם אחד, ושם החיוב הוא בלחם, לא איכפת לן דהוי ב' מיני דגן, דאין החיוב על על הדגן, וכיון שלא נתערבו ולא ביטלו זא"ז, מצטרפין, וצ"ע לפ"ז אם מצטרפין בסל, שלא נעשו לחם אחד, ובשו"ע שכה-א משמע שמצטרפין, וצ"ע. וע"ע להלן.

כד. עוד צ"ב בצירוף דבלול, לפי תי' קמא דהתוס', שנקטו שגם בחלה אין מצטרף ב' מינים, אלא דמינין חלה הוא לפי מיני העיסות ולא לפי מיני הגידול, וקשה לפ"ז איך מצטרפין חיטין ושעורין בבלול, והרי גם לענין חלה הו' ב' מינים, והתוס' נקטו דב' מינים אין מצטרפין. ובשלמא לתי' ב' י"ל דע"י בילה הוי "עיסה דומה" ומצטרף לחיוב מדין "עריסותיכם" [ולפ"ז יל"ד שכשיש בשתייהן כשיעור לא יוכל להפריש ממין על מין אחר, אם אין בילה, ונסתפק בזה בגידוה"ק שכ"ד ססק"ב], אבל לתי' קמא קשה,

כה. ויתכן דגם לתירוץ קמא, אין עיקרו של החילוק מינין בין שעורין לחיטין, בהדין דגן, ומטעם שאין עיסותיהן דומות, אלא באמת אין חילוק מינין בעיקר הדגן כלל לענין חלה, ורק שתי עיסות שאין דומות נחשב ב' מינים

לעניין חלה, והוא דין בעצם העיסות, ולא בהדגן שלהם, ונתחדש דין מין על שאינו מינו ב"מין עיסה", וצ"ע. בל' הרא"ש מבואר שכל הקושיא דמין על שא"מ לא נתקשה אלא בנשוך ולא בבלול, ומשמע דבבלול לא נצרך לתירוצים הנ"ל וצ"ב, הרי ב' מינים אין מצטרפין, אכן, בלשון הרא"ש כאן בקושייתו מבואר שהקשה איך מפרישין מזה על זה, ולא כלשון התוס' ור"ש איך מצטרפין לחיוב, ויתכן שלדעתו אין בעיה להצטרף לעיסה ולהתחייב, רק להפריש זע"ז, ובבלול אין בעיה להפריש מיניה וביה, וצ"ע.

כו. הרמב"ן כתב לענין חדש וישן, דהא דאין מצטרפין (לקמן מ"ד) הוא בנשוך אבל בבלול מצטרפין, והקשה בעמודי אור (ע"א-טז) דאינו דומה למשנתינו, דב' מינים ע"י בילה נעשין כמין אחד, משא"כ בחדש וישן, [וכן הוכחנו לעיל דצ"ל לפי"ד התוס', דבבלול נעשה מין עיסה אחד], ויש ליישב דחדש וישן הוא כב' מינים, ובחלה המין נקבע בעיסה ולא בדגן וכשנ"ל, דחלות הדין חייל רק בזמן שנעשית עיסה, וכאן נעשתה עיסה של חדש וישן יחדיו.

כז. כאן בנשוך כאן בבלול, וכ' הט"ז דלאו דוקא עירוב הקמח, אלא ה"ה עירוב העיסות, והפרישה חולק. ולכאור' מחלוקתם אי יש בילה בכה"ג, וצ"ע"ג שהט"ז שכ"ו סק"ג החמיר שאין בילה בבצק. ולכאור' מוכח מזה שהטעם דבלול מצטרף אינו משום שבמציאות נתחברו העיסות היטב, אלא שע"י הבליה זה נעשה "לחם אחד", ותו לא איכפת לן שמבתוכו אינו מחובר כל צרכו.

[ומדבריו מוכח דכ"ז דוקא בבלול, ואפילו כשרוצה בדוקא להשיכן לא מועיל אא"כ בוללן, וכן הוכחנו ממהר"ח אור"ז לעיל מ"א אות יד].

כח. וצ"ע"ט בעיקר החילוק, הרי דין נשיכה עניינו הוא תחילת בלילה, [וכמש"כ החלת לחם דהראוי לבלילה אין בילה מעכבת ולכן כשמקפיד על תערובתו אין מצטרף אעפ"י שאין מקפיד על נשיכתו], וא"כ מדוע לא יצטרף ע"י נשיכה, הואיל ואם יבלול יצטרף.

כט. ויל"ב ב' אופנים, או משום דבפועל עכשיו החלק שלא נושך זה ב' עיסות ונחשב כב' מינים ורק ע"י בילה יהפוך למין עיסה אחד, [וזה לפי תי' התוס' הראשון שב' עיסות נחשב ב' מינים], או י"ל למש"נ דאין ה' מיני חיובים, וחסרון צירוף דמיני דגן הוא רק משום קפידא, וי"ל דכ"ז שלא נתערבו ונבללו חשיב כקפידא, וקפידא דנשיכה מבטל הצירוף גם אם אין קפידא על בלילה.

ל. עיסה בלולה לכאור' אין יכול להפריש עליה ממקום אחר, כ"כ חלת לחם ג-ח, ויל"ע מעיסה כמותה אלא שזו רוב חיטין וזו רוב שעורין, אי חשיב כמין אחד כיון ששתיהן הוא חיוב שע"י תערובת, או דצריך תערובת בשיעור מכון כמותה.

עוד יל"ע ב' חצאי עיסות, אחת רוב שעורין ואחת רוב חיטין אם מצטרפות בסל. [האם יש ביטול ברוב על שם שעורין, או דבבלול כולה חדא שמא].

לא. עוד יל"ע אם יכול להפריש ממקום אחר חיטין לפי חשבון החיטין, ולתקן חלק החיטין שבעיסה הבלולה, או לא, וצ"ע.

עוד יל"ע להפריש מעיסה בלולה על עיסת חיטין אי מהני, וצ"ע.

בר' הירושלמי והר"ש

לב. אית תניי כל המינים מצטרפין, בגידוה"ק הבין שלהך תנא נמי אין מצטרפין להפרשה מאחד על חבירו, אלא כשכל אחד חצי שיעור, והקשה דא"כ נפ"מ בין נשוך לבלול דבלול לעולם מפריש מזה על זה גם כששניהם כשיעור, אכן אי"ז מוכרח כלל, וכמו לתי' קמא דהתוס' שמצטרפין עיסות הדומות, ולהך תנא מצטרפות גם כשאין דומות, ה"ה נמי דמצטרפין גם כשבשניהם כשיעור להפריש מזה על זה, וצ"ע.

לג. מה שאמרו נפ"מ בחלקן והוסיף, פירש הטור עפ"ד הרמב"ם [בירושלמי לעיל פ"ג] בעיסה ע"מ לחלק וחילק והוסיף, דבבול חשיב בא לשעת חובה ונפטר [משום ע"מ לחלק], ובנשך לא, ומשום שלחומרא לא הרי נשך חיבור בב' מינים.

לד. והר"ש לא רצה לפרש דמיירי בע"מ לחלק, ובס"ד שלו פירש דחילקן ונשארו בחובה ומ"מ לא מצטרף עוד רבע קב להתחייב גם התוספת, והקשה דמבואר בתוספתא שהתוספת מתחייבת, ולכן פירש דמיירי שחילקן לאחר הפרשה, ואז התוספת אין מתחייבת, וקמ"ל שנצטרפו לגמרי ולא כנשך שרק לחומרא, ולכן מספק מתחייב התוספת, ולגבי בירושלמי דשני ישראלים, ק' להר"ש מאי קמ"ל, וי"ל דסד"א שכשחילקו לבסוף נתברר שהיה ע"מ לחלק, ולדעת הר"ש הוי כלא בא לשעת חובה, קמ"ל, אוצמה"ת.

לה. והראמ"ה כתב דכוונת הר"ש שהפריש חלתו הוא כשחילקן ואח"כ הפריש מאחד על חבירו, ובזה החמירו בנשך, אבל אם הפריש בעודן נושכין אז ודאי דנפטר ושוב אין מתחייב התוספת, וצ"ע מאי שנא אם חילקן או לא, הרי אם נתחייבו יכול להפריש גם כשחילקן,

בד' התוספתא - צירוף ג' מינים (ר"ש כלאים פ"א רא"ש סי' א')

לו. הר"ש באופן א' פירש שכל מין נושך בחבירו, וכוונתו כתב בגידוה"ק שאם היו הכוסמין באמצע אז היה נחשב ששניהם זקוקין להכוסמין ויכול להפריש מהכוסמין עליהן, אבל כשכל אחד נושך בחבירו אז אינו זקוק להכוסמין, וכאן חייב להפריש מכל אחד ואחד,

לז. והנה צ"ב הרי אין מתחייבין רק ע"י הכוסמין, דחיטין ושעורין אין מצטרפין, ועוד דממ"נ אם הפריש מחיטין ושעורין יפטר את הכוסמין שמוכרחין להצטרף להחיוב, וכתב הגידוה"ק וכ"כ קה"י זרעים ו' דע"כ האי תנא ס"ל כהתנא בירושלמי שכל המינים מצטרפין, ואמנם כ"ז רק כשאין בכל אחד כשיעור, אבל כשיש בו כשיעור אין יכול להפריש ממין על שאינו מינו, ולכן מפריש מכל אחד.

לח. ובג' חצאי קבין תורם מן הכוסמין דוקא, ומכאן הוכיח הר"ש שבחצי שיעור יכול להפריש ממין על חבירו, דאעפ"י שכולן מתחייבין מפריש מהכוסמין על האחרים, אמנם צ"ב מדוע דוקא מן הכוסמין, הרי כולם נצרכים להחיוב ובכה"ג מפריש ממין על חבירו, והר"ש כתב מפני שדומה לשניהם, ויל"ע אם זה לעיכובא וצ"ע.

לט. אופן ב' פירש הר"ש שהכוסמין באמצע, לכאורה כוונתו שבאמת ס"ל להתנא כמשנתנו, שאין מצטרפין חיטין ושעורין, ורק הכוסמין מתחייבים, ולפ"ז אין ראייה למש"כ שבצירוף ב' חצאין מפריש ממין על חבירו, דשאני הכא שרק הכוסמין חייבין.

מ. וצ"ב, הא דבג' קבין מפריש מכל מין ולא סגי שיפריש משניהם על הכוסמין או מהכוסמין על שניהם כיון שכלא הכוסמין לא היו מתחייבין, ודעת הב"ח וט"ז שבאמת סגי להפריש משעורין וחיטין, והנקוה"כ חולק. והגר"א בירושלמי פ"ד ה"ב כתב דאפשר גם להפריש מכוסמין על שניהם, [והחילוק מגוונא דג' חצאין הוא דשם צריך להפריש דוקא מן הכוסמין, משא"כ בג' קבין יכול גם להפריש מהחיטין ושעורין].

מא. ויל"ב, דלפ"ז הפי' ס"ל להר"ש דאפילו כשצריכין זה לזה לחיוב אין מפרישין ממין על שאינו מינו, לפי מה שדחה הראי' וכש"נ, וכן פירשו הרש"ש בסוף המסכת, והגידוה"ק. [והטעם בזה הוא גם לשיטתו בתירוצו זה, שהכוסמין לבד מתחייבין, והיינו דחיוב חלה חייל על כל פורתא ופורתא, ולא על כל השיעור כאחד, [ע' להלן אות מ"ט], ולכן גם אי אפשר לפטור מין ע"י מין אחר, משא"כ לפירושו הראשון שהכל מתחייב, והחיוב חייל על כל השיעור כאחד, ולכן יכול להפריש ממין אחד על האחרים. הגרחי"ש שליט"א].

מב. והרא"ש כתב הסבר שלא יועיל מהכוסמין על השעורין כי נחשבין כלפיהן כחיטין, ולהיפך לא יועיל שנחשבין הכוסמין כשעורין, עכ"ד, וחידש לכאורה שכשאחד יש לו ב' שמות של חיוב, אין יכול להפריש על מין אחד, והוי מין על שא"מ, [ואי"ז מטעם שנחשב "חיוב אחר", אלא שיש הלכה שב' מינים אין מפרישין מזה על זה וצ"ע]. ואולי דוקא בקב כוסמין, ואין ברירה, ואז יתכן שמפריש מחלק השעורין על החיטין, אבל ברבע קב כוסמין יכול להפריש על שניהם? וצ"ע.

ועפ"י דהרא"ש ביאר בגידוה"ק הא דצריך להפריש גם מן הכוסמין, ולא נפטרין ממילא ע"י החיטין ושעורין, [כהפרישה ודלא כהב"ח וט"ז ובהגר"א], כיון שהחיטין נזקקין רק לרבע קב כוסמין, וכן השעורין, אבל החצי קב כוסמין שבאמצע אינו זקוק להחיטין ושעורין, ולכן אינו נחשב חיוב אחד עימם וצריך להפריש מיניה וביה, עיי"ש. ויל"ע לפי"ד מדוע בג' חצאין יכול להפריש מן הכוסמין והלא רבע קב מהן אינו נצרך להחיטין ושעורין, ואיך יוכל לפטור אותם וצל"ע.

מג. והקשה החלת לחם, (ג-טז) דהרא"ש בא להביא רא"י מהתוספתא להא שכשיש לכ"א כשיעור אין מפרישין ממין על חברו, ומאי ראייה, שא"ה שהכוסמין נידון כשעורין שאין פוטרות חיטין, עיי"ש מש"כ,

מד. ולכאור' י"ל, שהרא"ש סובר שבסיפא בג' חצאין גם החיטין והשעורין מתחייבין, וכן משמע בתשב"ץ ובטור וש"ע, ודלא כהר"ש, (ע"ל אות נ') ולפ"ז יל"ב שבא להוכיח דבחצי שיעור מועיל מין אחד לפטור את האחרים, וצל"ע.

האם בג' חצאין כשהכוסמין באמצע החיטין ושעורין מתחייבין

מה. משמע ברא"ש וטושו"ע (וברא"ש בפירושו כתוב כהר"ש) שגם החיטין ושעורין מתחייבין, וצ"ב, הרי אנן ס"ל דאינן מצטרפין זה עם זה.

מו. ונראה דזה קאי כתי' בתרא דהתוס' והר"ש, (וכאופן א' של הר"ש, ובג' חצאין מועיל גם לדידן דחיטין ושעורין אין מצטרפין), שיש דין שכשעיסותיהן שוות מצטרפות גם כשהם ב' מינים לענין הפרשה, וההסבר כשנ"ל שהחיוב חל על העיסה, ולא איכפת לי מאלו מינים היא נעשית, כל היכא שהצליחה להתחבר, וכאן ע"י כוסמין באמצע מצליח להתחבר, ויכול להצטרף גם ב' מינים דחיטין ושעורין, וע"י אות כ"ה וצע"ג. וע' לקמן מ"ג דמבואר שחיטין ושעורין יש להן נשיכה מעליא, ומ"מ אין מצטרפין, כי יש דין שאין מצטרפין זע"ז, ולכן צע"ג איך יתכן כאן לומר שמצטרפין זע"ז להשלים החיוב, ואפילו ע"י כוסמין.

מז. אבל סברת הר"ש (באופן השני) דאין מועיל, ואעפ"י שנחשב עיסה אחת לשיתחייבו הכוסמין, מ"מ אי"ז מועיל לחייב החיטין ושעורין, דכלפיהן אין כאן שיעור הראוי להצטרף.

מח. ודעת הר"ש צריך ביאור גדול איך יתכן שיחול חיוב חלה על חצי קב, ויעוי' בחי' הגרי"ז מנחות ע': שביאר דשיעור חלה הוא דין בעיסה, וגם עיסה הפטורה מצטרפת, ומקוה"ד בחי' הגר"ח הל' חו"מ. והחזו"א בגליונות הסכים עם עיקר הביאור, והדברים צ"ב.

מט. ונראה לבאר יסוה"ד, דהנה דין שיעור לענין אכילה, הוא דין בחפצא שצריך להיות כזית, ובפחות מזה אי"ז חפצא דאיסורא, אכן לענין חיוב חלה הרי החיוב חל על כל מקצת ומקצת, וא"כ אין דין בחפצא של חיוב חלה שיהיה כשיעור, אלא ע"כ שהדין שיעור הוא בכל פורתא – שיהיה חלק מן עיסה כשיעור, שלא חדשה תורה חיוב אלא על שיעור מרובה, אכן בפועל חייל חיובא על כל פורתא. והנה מצד הכוסמין שראויות להצטרף אליו החיטין והשעורין נחשב שיש כאן עיסה כשיעור, ולכן חל עליו חיוב, [ולא איכפ"ל להפורתא כוסמין מה שבפועל לא חייל חיובא על השעורין], משא"כ השעורין שאין נמצא כאן מצידן כלל שיעור עיסה, אין חל עליהן החיוב,

והחזו"א כתב דכ"ז דוקא כשהמין הנוסף הוא בר חיובא, אז אפשר לומר שכלפי מין האמצעי נחשב שיש כאן עיסה, משא"כ אם נצטרף למין פטורא שאין ראוי להצטרף לחיוב ודאי דלא שייך לומר שיש כאן שיעור עיסה, [וגם הגר"ח הסכים עימו בעיקה"ד, ורק לענין אורז נחלק וס"ל שהאורז מצטרף].

ואל תטעה כהמדמים שכוונת רבותינו שדין שיעור חלה אינו שיעור בהחיוב, רק דין גודל וצורת עיסה, וח"ו לתלות בוקי סריקי ברבותינו ז"ל, ושיעור חלה ככל שיעורי תורה שהם שיעורין בעצם החיוב, והראיה מצירוף סל שמצטרף גם בלי "עיסה גדולה", וכוונתם האמתית כש"נ.

נ. והנה לפ"ז לכאור' שיעור הפרשה הוא א' מכ"ד לפי חלק הכוסמין בלבד, וכן דקדקו הרש"ש בסוף המסכ', והגר"ח בספרו, מן הירושלמי פ"ד ה"ב, אכן השו"ע סתם דמפריש מן הכוסמין גם כנגד החיטין ושעורין וצע"ג מוגמרא ומסברא. (והב"י עצמו וכן הש"ך העתיקו לדברי הר"ש שהכוסמין חייבין והחיטין ושעורין פטורין).

הוספה בענין ג' חצאי קבין חיטין כוסמין ושעורין

אכן הטור ושו"ע שכ"ד-ה כתבו בג' חצאין דנוטל מן הכוסמין "על כולן", ומשמע דנוטל שיעור א' מכ"ד כנגד קב ומחצה, וצ"ע מגמרא ומסברא וכש"נ. ובבהגר"א בירושלמי משמע קצת דלא גרס "לפי מה שהן", וצ"ע.

נא. כ' הר"ש בפ"י השני וכ"כ התוס', והעתיקום הב"י והש"ך, דבג' חצאי קבין הכוסמין לבדם חייבין, והחיטין ושעורין פטורין. [שאין נאסרין החיטין והשעורין משום טבל].

נב. ובלשון הירושלמי במשנתנו איתא דבג' חצאין נוטל מן הכוסמין "לפי מה שהן", ובג' קבין "נוטל מכל מין ומין לפי מה שהוא", ומשמע, וכן פ' הרש"ש בסוף המסכ', והגר"ח בהלכות חמץ ומצה, דבג' חצאין נוטל א' מכ"ד על חלק הכוסמין, ואין צריך להפריש כנגד החיטין ושעורין, ובג' קבין נוטל מכל מין א' מכ"ד כפי חלקו, והטעם מובן כש"נ דבג' חצאין רק הכוסמין מתחייבין.

משנה ג'

צירוף ע"י מין אחר

א. כ' הר"ש ומקורו בתוספתא דב' קבין חיטין ובאמצע שעורין מצטרף, ומבואר, דנשיכה מעלייתא הוא גם בנשיכת חיטין ושעורין, וכן לא איכפת לן מקפידתו שלא לערבן, דנשיכה מעליא הוא גם כשמקפיד, וכל מה שאמרו הראשונים דחיטין ושעורין אין עיסותיהן דומות, כ"ז הוא רק לענין שאין מצטרפין יחד לחיוב, ולהיות כעיסה אחת, אבל עצם הנשיכה מועלת לעניין החיטין.

ב. ועיקר הא דמצטרף ע"י שעורין באמצע משמע דלא כהזכר יצחק ותו"ז שנקטו דפחות משיעור חלה אין עליה שם עיסה, דא"כ מה מועיל לצרף ע"י מין אחר באמצע, אלא ודאי דכל מקצת שם עיסה עליה, ושיעור חלה הוא דין ככל דיני שעורין שצריך שיעור מסויים, ולזה מהני צירוף ע"י סל או ע"י נשיכה.

ובנשיכה יש דין שיהיה ע"י מין ששיך בחיוב חלה, אבל מין אחר אינו בדין צירוף, כי צירוף שע"י נשיכה הוא דין, וכמו צירוף סל, ולא עניין מציאותי.

ג. ובירושלמי הקשו [גיר' הגר"א] מדמבואר לעניין חיטין ושעורין וכוסמין שאין מתחייב אלא אם הכוסמין באמצע, אבל אם הכוסמין בצד אין מצטרפין החיטין ושעורין, ומאי שנא מדין הנ"ל דשעורין מצטרפין החיטין.

ד. ותי' הירושלמי דחיטין וכוסמין אינן מין אחד ממש, ורק שדומין זה לזה, וכ"ז כשסמוכין ואז עיסותיהן הדומות מצטרפות, אבל כשרחוקות אינו מידמה לו, עכ"ל הירושלמי.

ה. ונתחדש כאן דאעפ"י שמחברות ע"י נשיכה וכש"נ, מ"מ אין מצטרפות, כי בעצם הוו תרי מינים, ורק יש חידוש דנשיכה דכוסמין וחיטין עבדא להון כעיסה אחת ע"י הדמיון, והביאור הוא דחיוב חלה חייל על העיסה, לא על הדגן, ומ"מ ב' מיני דגן הוו ב' עיסות, אבל משכח"ל ע"י דמיון שנעשה כעיסה אחת. ולהירושלמי לכאור' לא יצטרפו בסל חיטין וכוסמין, דאינן מחוברות ודומות, בלא נשיכה, וצ"ע בשו"ע שכה"א, דמבואר שמצטרפין בסל, [ואולי להמצריכין נגיעה בסל י"ל דשייך גם בזה דין דומות?]

ו. בר"ש ריש כלאים כתב לחלק בין היכא דנושכות כל אחת בחבירתה [בחיטין ושעורין וכוסמין] לבין היכא דהכוסמין באמצע, והחיטין ושעורין אין נושכות זו בזו, והנה הא דמהניא נשיכת חיטין ושעורין הוא כש"נ כאן דהוא נשיכה מעליא גם כה"ג, אכן הא דכשכוסמין באמצע גרע, אי"ז מובן, דהרי חזינן במשנתנו דשעורין שבאמצע מצרף ב' החיטין, ואין לומר כאן כתיורין הירושלמי, דהא חיטין ושעורין אין עיסותיהן דומות, וא"כ לא שנא אם נושכות אהדדי או שמחברות ע"י נשיכת כוסמין, וצ"ע. והגידוה"ק וקח"י פירשו דברי הר"ש באופן אחר ולפ"ז לא קשה.

הפסק ע"י מין הפטור

ז. במשנה ובתוספתא מבואר דמין שאינו בתורת חיוב מפסיק כשהוא באמצע וגרע משעורין. ויל"ע מאי שנא, הרי שעורין אין מצטרפין לחיוב דהחיטין ורק משמשים לצרף ולחבר החיטין ע"י נשיכה, ומאי גרע בזה ע"י מין הפטור.

ח. ויתכן, דדין נשיכה הוא רק בדבר השייך בחיוב, ויכול לעשות חיבור לחלה, וכמו בחצי קב כוסמין חיטין ושעורין שמצטרפין להשלים השיעור, כן גם עד"ז בכל נשיכה יש איזה דין צירוף, ואפילו בשעורין וחיטין, לענין השלמת השיעור ע"י נשיכתן באמצע, וכ"ז דוקא כשהוא מין בר חיובא, וצ"ע. עוד אפשר לומר דלעולם הוא נשיכה מעליא, אלא דנתחדש כאן דין הפסק, דמין פטור חוצץ ומפסיק באמצע העיסה ונחשבת כמחולקת.

ט. בחלת לחם נקט דגם בצירוף סל אם יש שעורין באמצע אין הסל מצרף החיטין, והמק"מ (שכה-ד) ולבושי שרד חולקין, דלהסוברים שצירוף סל אין צריך נגיעה, אין הפסק ע"י שעורין, וכן משמע בר"ש פ"ג מ"ח, ויל"ע אם תלוי בב' הביאורים הנ"ל.

י. בעצי לבונה (או"ח סי' ט) הוכיח מדין משנתינו לעניין טלית צמר שבאמצע יש הפסק של משי דהוי הפסק, ונראה שהבין כאופן ב' שהוא דין הפסק.

יא. ברמב"ם (תרומו' ג-יט) כתב לעניין מוקף דמין אחר באמצע לא יתרום מעליון על התחתון, והקשו חלת לחם (ד-ל) ומענד"א מאי שנא משעורין דאין מפסיק בצירוף לחלה, וכ' חלת לחם דלעניין מוקף צריך צירוף יותר, [וכמ"ש התוס' בנדה ו. לענין צירוף סל], וע"ע במענד"א. וקושייתם אינה מוכחת, דהא חזינן דע"י נשיכה מועיל גם להפריש מחיטין שבצד זה על חיטין שבצד האחר, וע"כ דשאני התם שאין נשיכה, וא"כ אין מוכרח כבר לומר שיש חילוק בין צירוף למוקף.

יב. בר"ש פ"ג מ"ח משמע דגם אם בלל עיסות, ויש מין המפסיק שנבלל, חוצץ, ובהגר"א שכ"ד [ומקורו ברשב"א] הוכיחו מעיסת גוי וישראל ויש בשל ישראל כשיעור דחיבת, ומוכח דשל גוי אין מפסיק בבלול, וכמו שפירשו בזה בירושלמי, הביאו הר"ש פ"ג מ"ה, דמחובר ע"י גידין, וצ"ע דעת הר"ש. ובגידוה"ק תירץ דיש לחלק בין נבלל הקמח [בישראל וגוי] שיש גידין בכל מקום, לנבלל הבצק [בגוונא דפ"ג מ"ח] שאין בילה ויתכן שיש בצק פטור שחוצץ.

יג. בירושלמי שו"ט לעניין צירוף למעשר בהמה, שהדין הוא שמצטרפין בהמות שבתוך ט"ז מיל, ואם יש באמצע בהמות, מצטרפין ט"ז מיל משני הצדדין [ובסה"כ ל"ב מיל], ונסתפקו כשיש באמצע בהמות פטורות [שכבר נתעשרו] אם מצרפות, וכמשנתינו דאם יש חולין באמצע מצרף, ומסיק הירושלמי דיש לחלק ויש כמה ביאורים בכוונת הירושלמי, ומ"מ עיקר הדמיון למשנתינו מוכח כאופן א' שנת"ל אות ח', שהרי אין דין "הפסק" בין הבהמות, והנידון שם הוא אם יכולות הבהמות שבאמצע לצרף, וזה דין צירוף, ובזה נסתפקו אם אלו שנפטרו מועילות לצרף. אכן לבהגר"א בדחיית הירו', להלן אות י"ד משמע שהוא כן דין "הפסק", וצל"ע.

יד. מוהר"א פ' ורש"ס פירשו דצירוף ע"י מין אחר באמצע הוא רק מדרבנן, ובמעשר בהמה לא מצינו חיוב מדרבנן, והגר"א מפרש דבהמה ע"י שמהלכת הוי מין פטור שבאמצע הפסק, משא"כ בחלה שקבועה במקומה, [ולהגר"א צ"ע אם חילוק זה הוא סברא בדאורייתא],

טו. ונסתפק במהריט"א להמפרשים דצירוף ע"י מין אחר הוא מדרבנן, האם כן הוא בכל נשוך ע"י דבר אחר שאאמדר, או שבשעורין מועיל מדאורייתא, ורק בנטלה חלתו שאין יכול לבוא לחיוב בפני עצמו הוא מדרבנן, והוכיח מהסוגיא דבכולהו גווני צירוף ע"י דבר אחר הוא רק מדרבנן.

טז. ובחלת לחם (ג-מג) הקשה דאם כן הוא דאאמד"ר, א"כ לא תועיל הפרשה אם אח"כ יצרף להחיטין וישלים השיעור בנשיכה גמורה בלי הפסק, שאז יתחייב מדאורייתא ולא נפטר בהפרשה הקודמת, וצ"ע.

יז. ויש מפרשים בירושלמי, שחילקו בתירוץ ראשון ביסוה"ד, דעיסות כנשוך אבל צירוף בהמות אינו כנשיכה, ולכן מפסיק מין אחר טפי, ואח"כ הוסיף הירושלמי עוד חילוק כש"נ, והגר"א מפרש דהירושלמי דחה לתירוץ הזה, משום דלגבי מעשר כל שבתוך ט"ז זהו ממש כנשיכה דעיסות, ויל"ע בביאור השיטות במה נחלקו.

בפרטי המינים המצרפין והמפסיקין

יח. בירושלמי אמרו דסד"א דתרומה שהיא מינה תצטרף, קמ"ל. ובקדושת לחם [הביאו דר"א ס"ק מ"ג] כתב דעיסת כלבים או עיסה שגלגל על דעת לבשלה מפסקת, [כיון דאין עומדת לימלך וכמשי"ת להלן לעניין שאלה דתרומה], וצ"ע דא"כ הו"ל למשנתינו לחדש טפי דאע"ג שהוא מינה והוא חולין וגם יכול לימלך, וגם מסברא אין דומה כלל, דהא חזינן דבעיסה על דעת לבשל לא אמרינן דנקבע בפטורא בשעת גלגול וכמ"ש הרמב"ן, ולא דמי לכל הנך דמתניתין שנקבעו בפטורא, וצ"ע. ובחלת לחם נסתפק בזה, ולענין ע"מ לחלק נקט דמצטרפת דדמיה להופרש ממנה חלה, וצ"ע.

יט. אורז, מהו"ד ע"י שהוא יכול ליגרר (אם יתערב עם החיטין) מצטרף, קמ"ל. המשנ"ר הקשה לדעת הרא"ש שחיובו של אורז הוא משום טעם כעיקר, א"כ גם תרומה יכולה להתחייב אם יהיה בה טעם טבל, אבל להרמב"ן דחיוב אורז הוא משום גרירה ניחא, עכ"ד.

כ. עוד יל"ע לד' הגר"ח שהאורז גם ע"י גרירה אינו מתחייב ורק משלים לשיעורא דהחיטין, א"כ מאי מעליותא איכא ביה שלא יפסיק, הרי הוא מין פטור גמור, ולדרך הא' שכתבנו דצריך לדין נשיכה שיהיה ע"י מין חיוב, לפ"ז אולי ניחא, דסד"א שנגרר ומועיל להשלים השיעור כן נשיכתו הוי נשיכה קמ"ל. והחזו"א תמה על הגר"ח גם בדין גרירה, איך מועיל האורז להשלים השיעור, אם הוא מין פטור, והקושיא אלימתא לפמ"ש"נ כאן שבאמת אורז הוא מפסיק, וא"כ גם לענין השלמת השיעור לא יועיל, וצ"ל שהגר"ח מחלק דבנשון שאין גרירה האורז מפסיק אבל בכלול שנגרר, אעפ"י שאינו מתחייב, מ"מ ע"י הגרירה הוא אינו מפסיק.

כא. ובקו' המשנ"ר ע' להלן אות כ"ה לענין חלה ולפ"ז, מיושב קושייתו. [אכן החזו"א נקט דתרומה יכולה להתחייב בחלה ולפ"ז עדיין קשה, בה"ל פ"ז ה"ה].

כב. דבר שניטלה חלתו מצטרפין שכבר נתחייב, [ולכן אינו כמין אחר המפסיק], ובירושלמי מסיק דחלה עצמה אינה מצרפת, והוקשה להרא"ש (סי' יב') מאי שנא מדבר שניטלה חלתו שגם היא כבר נתחייבה. ותירץ הרא"ש דלא סגי בטעמא דמתניתין שכבר נתחייב, אלא טעמא דדבר שניטלה חלתו הוא משום שעדיין הוא ראוי להתחייב ע"י שיטיל בו שאור של חיוב, עכ"ד.

כג. וצ"ב, דבמשנה כתוב טעם שכבר נתחייב. ובחלת לחם כתב דצריך גם לטעמא דמתני', לענין עיסת גוי, שלא נאמר שראויה להתחייב ע"י שיטיל בה שאור של חיוב. וכתב בבב"ל (פ"ז ה"ה) דלפ"ז צ"ל דעיסת הקדש שמצרפת היינו כשהיה גלגול ביד ישראל וכבר נתחייב, דאל"כ חסר התנאי של המשנה שכבר נתחייב, וכן נקט בערוך השולחן. וע' בחלת לחם מש"כ עוד ליישב בזה. והאחרונים נקטו דהקדש הוא גם בגלגול הקדש, ע' להלן אות ל', וצ"ע, ויתיישב אות כ"ו.

כד. המהריט"א הקשה על הרא"ש מהירושלמי דבמעשר בהמה בהמות שהופרשו דימה לעיסה שהופרשה, והלא שם בבהמות אין ראיות להתחייב ע"י תערובת.

כה. ובעיק"ד הרא"ש צ"ב דגם חלה עצמה יכולה להתחייב ע"י תערובת טבל, (ועמהריט"א יט משכ"ל), ובגידוה"ק (שכ"ד-י) וכע"ז בחלת לחם כתבו לבאר, דחולין שנתערב בהם טבל נהפכים לטבל, כדעת הרא"ש דטעם כעיקר ונהפך הכל לאיסור, אבל חלה ותרומה גם אם נבלע בהם טבל, מ"מ נשאר גם שם חלה, וא"כ עדיין הוא מופקע מהפרשת חלה, ולכן חוצץ.

כו. ולפ"ז יש לדחוק (דבר שאול) דזהו כוונת לשון המשנה שכבר נתחייב ויתכן לחול בו חיוב, משא"כ בחלה ותרומה, ולפ"ז אין מוכרח שיש תנאי בכל דבר שכבר נתחייב, ולא קשה מהקדש, ובנכרי י"ל דלא מהני משום שהוא כשלעצמו אין יכול לבוא לידי חיוב כלל, ע' בחלת לחם שכתב כן.

כז. אי' בשו"ת יעב"ץ (קל"ה) והביאו חת"ס (יו"ד שי"ט) דחלה שחזרה למקומה הדרא לטיבלה, והוכיחו מהרא"ש דלא כדבריו, שאם כדבריו א"כ משכח"ל בחלה שחזרת ומתחייבת.

כח. ובעיקר קושיית הרא"ש שגם חלה היתה חייבת מעיקרא, יש מתרצים דחלק החלה מתברר שמעיקרו היה קדוש, ולא היה חלק טבל, ולכן אינו דומה להחולין שהופרשו. ואי"ז מובן, דכ"ש שהוא שייך בעניין חלה ולא יחצוץ.

כט. הירושלמי מחלק בין הקדש לחלה, דהקדש ראוי לפדותו ואז יתחייב, משא"כ חלה. והאחרונים הקשהו דחלה ישנה בשאלה, ותירץ מהרא"פ דהקדש עומד לפדיון משא"כ חלה שאינה ועמדת לישאל. והרש"ס כתב דמייירי בנאכלה או ניתנה לכהן שאינה בשאלה. וע' תוס' רי"ד שהאריך.

והאחרונים הקשו דאורזי יתכן להתחייב ע"י גרירה, וכן קב של נכרי אם יתגייר, וי"ל כנ"ל דאין עומד לזה.

ל. ומש"כ דהקדש ראוי לפדיון הקשו אחרונים הרי גלגול הקדש פטור לעולם גם לאחר שיפדה. ותי' האבנ"ז (תכח-ד) וקה"י (זרעים ל"ג) דבפחות משיעור חלה אין נקבע בפטורא, ועפ"י הירושלמי דב' נכרים וב' ישראלים. ועמשנ"ל אות כ"ג דערוה"ש נקט דמייירי דוקא ע"י גלגול ישראל. והפני משה מבאר דבהקדש סגי לן בהא דהיה ראוי קודם גלגול ליפדות ולהתחייב, אבל בחלה לא משכח"ל, דאחר הפרשה א"י להתחייב, וקודם הפרשה לא היתה חלה כלל. וע"ע בבה"ל פ"ז ה"ו.

לא. קב מדומע אינו מצרף- מדובר בדרכנן בזמה"ז שמדומע פטור. וע' בחלת לחם שנסתפק בגלגול הו"ל שחייב מדרכנן אם מצרף בעיסת ארץ ישראל בזמה"ז.

והמהריט"א הקשה לדעת הר"ש דמדומע אין פטור רק בפחות מכשיעור חולין, ואין נהפך החולין לדין תרומה, א"כ יצטרף ע"י החולין שבהמדומע. וצ"ע.

לב. קב אשה אחרת מצרף - ובמקפידות, שאין הקב האמצעי מצטרף לחיוב. והוכיח מזה חלת לחם דכשהיה נשיכה וקפידא. לא חשיב שהגיע לשעת חובה ונפטר, ול"ד לעל מנת לחלק, שאם היה כן אז לא היה מצרף, דנקבע בפטורא והוי כתרומה, אע"כ דע"י קפידא לא חשיב צירוף כלל, ולא בא לשעת חובה.

משנה ד'

דין חדש וישן בחלה

א. חדש וישן - החזו"א בגליונות (ריש תרומות) הוכיח מזה שהגידול מחייב בחלה, ודלא כמש"כ הגר"ח שקודם עיסה חשיב שאין כאן פרי כלל, ודומה לקודם הבאת שליש דתרו"מ.

ב. ובדעת הגר"ח י"ל, דחדש וישן אינו תלוי בהחיוב, ואינו משום שפירות של כל שנה הם חיוב בפני עצמו, אלא הוא דין בעצם ההפרשה שאין מפרישין מפירות שנה זו על שנה אחרת, וסגי בגידול ב' שנים לקבוע האי דינא, ואעפ"י שלא חל חיוב ע"י הגידול. הגרחי"ש שליט"א.

ג. ולכא' יש להוכיח כן ממשנתינו, מדמצטרפין לחיובא חדא A וישן, ומוכח שאינם ב' מחייבים שונים, ורק דין בהפרשה שאין מפרישין מזה על זה, ולדעת החזו"א יתכן לומר דגם כשמצטרפים אי"ז חיוב אחד, ומ"מ מצטרפין לעיסה אחת, וכמו דאשכחן לתי' ב' דהר"ש שהחטיין ושעורין מצטרפין להשלים השיעור להכוסמין, ורק הכוסמין חייבים, ומשום דהחיוב חייל על כל פורתא בפני עצמו, והכ"נ י"ל בצירוף חדש וישן עכ"ד הרב.

ד. ובעיקהנ"ד דהחזו"א והגר"ח, יש להעיר מדין ביעור מעשרות בחלה, ובפשטות משמע דחלה מתבואת שלישית שנתגלגלה ברביעית מתבערת בפסח דרביעית [ע' מנחת יצחק ח"ח סי' ק"ה], ויל"ע להגר"ח שאין שום חיוב ודין חלה בהגידול, מדוע נתחייב בביעור, ותהוי כפירות רביעית שמתבערין בשביעית, וצל"ע.

ה. באבני נזר (תכ"ט) נקט בדעת הירושלמי שכתוב דגזרו שמא יאמרו "תורמין ומעשרין" מן החדש על הישן, ומשמע שבחלה חדש וישן אינו דין דאורייתא, וביאר הטעם כדלעיל פ"א מ"ג דלא מקשינן חלה לתרומה. והיה גם אפשר לבאר מטעם הנ"ל שחלה אינו תלוי בהגידול. אכן הט"ז ולבוש כתבו שהוא דין דאורייתא וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ה הי"ג שהחלה נקראת תרומה וכל שאין תורמין זה על זה כך בחלה.

ו. ובתוס' בכורות יב: כתבו דמשכח"ל להפריש חלה על עיסת שביעית מעיסה של שנה אחרת, ובטורי אבן ר"ה טו. ביאר דעתם שבחלה מדאורייתא מפרישים מחדש על ישן, ועי' ברש"ש שם מש"כ לדחות (וכ"כ במהריט"א

אות ב'), ובמלא העומר (שכד שכו-ב) בשם מהריל"ד כתב דיש לדחות שהתוס' דברו על עיסה של דמי שביעית, והוכיח מהריל"ד מבכורות נג: דגם בחלה הוא דין דאורייתא.

ז. וי"ל עוד, עפ"י המבואר בירושלמי פ"א ה"ג, שחדש וישן לענין חלה אינו דומה למעשר, שבמעשר תלוי באיזו שנה הביא שליש, אבל בחלה שא"צ הבאת שליש, נקבעת השנה לפי הזמן שיצא מתורת עשבים ונעשה דגן, ולפ"ז י"ל דמשכח"ל שלענין חלה העיסות משנה אחת, ולענין שביעית שתלוי בשליש הם משתי שנים. גידוה"ק שכד-ד.

צירוף חדש וישן

ח. בירושלמי מוכיח דכשם שכוסמין וחיטין הם ב' מינים, ומ"מ מצטרפין מפני שהם דומין, כ"ש שחדש וישן מצטרפין.

ומוכח בירושלמי כאופן ב' דהתוס' והר"ש [ריש כלאים], שכוסמין וחיטין נחשב ב' מינים לדין חלה ולא כתי' א' שלענין חלה אזלינן בתר דמיון עיסות ונחשבות כמין אחד. [וכן מוכח בירושלמי לעיל שביאר דאין מצטרפין ע"י שעורין באמצע מפני שבכה"ג אינן דומות].

ט. ובעיקר הוכחת הירושלמי צ"ב, דיש לחלק טובא, דכוסמין וחיטין כל החיסרון שהם ב' מינים, וע"י צירוף ודמיון הם נחשבות כעיסה אחת ולחם אחד, אבל ב' שנים אין החיסרון בצירוף, אלא בהדין הפרשה שאין מפרישין משנה על חבירתה, ומנלן שיועיל צירוף בזה, [וכ"ש דצ"ע לפי א' דהר"ש שכתב דלענין חלה כוסמין וחיטין הוו כמין אחד].

י. ומוכח מכאן כאופן האחרון בהר"ש, שכתב שהכוסמין לבד חייבין והחיטין ושעורין פטורין, וביאור דבריו [הגרחי"ש], שהחיוב חייל על כל פורתא ופורתא בפני עצמו, ובתנאי שהוא חלק מן עיסה כשיעור,

יא. ויש להוסיף, שזה גופא הטעם שמצטרפין כוסמין וחיטין, אעפ"י שהם ב' מינים [לתי' ב' דהר"ש], כיון שהחיוב חייל על כל פורתא, אלא דלהצטרף מ"מ צריך שיהיו עיסותיהן דומות, ואל"כ לא חשיב עיסה אחת כשיעור.

ומעתה מובן כ"ש דירושלמי, דכ"ש ב' עיסות חיטין מב' שנים, שמצטרפות ליחשב עיסה כשיעור, והחיוב חייל על החדש בפני עצמו ועל הישן בפני עצמו.

יב. ולהאופן הראשון [בתירוץ השני] דהר"ש כלאיים, שכתב דכשצריך להחיטין והכוסמין להשלים השיעור אז יכול להפריש ממין אחד על חבירו, צ"ב מדוע בחדש וישן מבואר במשנה שנוטל מן האמצע, ובבהגר"א לירושלמי כתב דאח"כ נמעיקה"ד יכול ליטול מאחד מהם ולא דוקא מן האמצע. וכע"ז כתב הרש"ש ע"ד התוס' בכורות יב: אכן בר"ש כאן משמע שמעיקה"ד לר"י צריך ליטול מן האמצע, וכל קושיית הירושלמי יאות אמר ר' ישמעאל הוא על הצירוף, דס"ד דהירושלמי שלרבנן אין מצטרף, וא"כ דגם לר' ישמעאל יש כאן חומרא יתירא לתרום מן האמצע א"כ לא קשה על רבנן שאסרו גם בזה והצריכו ממקום אחר, אלא משמע כש"נ דלר' ישמעאל מעיקה"ד הוא לתרום מן האמצע, וצ"ב מאי שנא מחיטין וכוסמין.

יג. ובגדוה"ק (שכד-ב) כ' להיפך. להוכיח מכאן דאף בחיטין וכוסמין צריך ליטול מן האמצע, וכפ"י האחרון של הר"ש ריש כלאים, וקשה מכאן על פ"י הא' והטושו"ע שפסקו דבחיטין וכוסמין א"צ ליטול מן האמצע.

יד. והנראה, לדון לחלק ביניהם ע"ד הנ"ל, דכוסמין וחיטין כשמצטרפים הוא מפני שנעשו שם עיסה אחת, ובכה"ג אין נתפס בהחיוב חילוק המינים והשמות כלל, משא"כ לענין חדש וישן י"ל שאעפ"י שמצטרפין מ"מ א"י להפריש מזה על זה,

דהנה כבר כתבנו שלפ"י א' דהר"ש שהחיוב חל על כל העיסה ביחד [ולכן יכול לתרום מהחיטין על כוסמין], צ"ב מה הטעם שמצטרפין חדש וישן. ומה שצ"ל בזה, דחדש וישן אינם ב' מחייבים, ורק דין שאין תורמין מזה על זה, ואין זה מונע הצירוף לחיובא ע"י עיסה של שניהם. ולפ"ז מובן דאעפ"י שנצטרפו מ"מ אין תורמין מזה על זה, ולא דמי לחיטין וכוסמין שנצטרפו לשם עיסה אחת, וצ"ע, והאריך בזה הגרחי"ש שליט"א בכתובים. וכע"ז באבנ"ז תמו-ג.

טו. לתי' א' דהתוס' מנחות ור"ש כלאי'ם, שצירוף ב' מינים הוא משום שלעניין חלה הו' כמין אחד, אבל באמת לא שייך כלל צירוף ב' מינים לחיוב, צ"ב מדוע מצטרף חדש וישן, ועל כרחין דחדש וישן אינו דומה לב' מינים, שהם ב' חיובים נפרדים, אבל חדש וישן הוא רק דין במעשה ההפרשה, או ששיטה זו תסבור דחדש וישן בחלה אמד"ר כנ"ל אות ה', ומדאורייתא מצטרף לחיובא.

טז. במעשר בהמה וראשית הגז מבואר דחדש וישן אין מצטרפין לחיובא והקשה הרש"ש מאי שנא הכא, ויש לחלק, דבמעש"ב אין טבל, רק הפרשה, וא"כ אין יכולין להצטרף להפריש מזה על זה,

ולמש"נ מבהגר"א דאף מפרישין מזה על זה, י"ל גם בזה שהוא מפני שנצטרפו לחיוב אחד וזה רק ע"י דין טבל, וצ"ע,

ועי' כמש"כ הגר"ח בהל' ביכורים לענין שותפין, דראה"ג חיובו על הגברא וחלה חיובה על העיסה, וכשם שעיסת שותפין מצטרפת כ"כ עיסת ב' שנים.

וחכ"א יביא עיסה אחרת

יז. פירשו הראשונים שלחכמים חייב מדאורייתא, ומדרבנן גזרו להביא עיסה אחרת, [והרש"ש דייק בטור ושו"ע שפטור לגמרי, וזה נגד כל הראשונים].

יח. וכיצד משלים, בר"ש ורא"ש כתוב שיביא עיסה מחוייבת מכל מין ויפריש על מינו, וכן משמע בש"ך וט"ז, אכן הריב"מ"ץ ואו"ז ורמב"ן כתבו דלא סגי בזה, אלא צריך להשלים כל מין שיהיה כשיעור ואז יפריש, ויל"ב שהוא מפני שגזרו חכמים שחדש וישן אין מצטרפין כלל, ומדרבנן הם כפטורים ולכן צריך להוסיף על כל אחד עד שיתחייב, ובה"ב לשון הטושו"ע שכתבו בסתמא "אין מצטרפין".

יט. וברמב"ם, גירסתנו וכ"פ מהריק"ו, יביא עיסה אחרת חדש או ישן ויצטרף וכו', ומפרש דסגי להביא מין אחד ועי"ז לא יטעו לומר שמפרישין מזה על זה, ובפשטות לשונו דהרמב"ם משמע דסגי להפריש מאותו מין שהשלימו, ולפטור גם את המין השני, וי"מ דגם מן המין השני צריך להפריש מיניה וביה, וע' באריכות במהריט"א אות כ' בסופו.

כ. ובירושלמי לעיל אי', קב חדש מצטרף, והיינו ב' קבין ישן מן הצדדין וקב חדש באמצע, והובא ברמב"ם, ומכאן ראייה דצריך על אחד מהם לכה"פ להשלימו לכשיעור, דאילו להר"ש כפשוטו שא"צ להשלים, א"כ קשה מאי נפק"מ בצירוף ב' הקבין ישן, הרי חדש וישן מצטרפין לחיובא, ומפריש על כל אחד בפני עצמו? [וכע"ז הקו' במק"מ שכד-יט]. וי"ל דנפק"מ דבכה"ג מותר להפריש מן הישן מיניה וביה ואי"צ להביא ממקו"א, אבל מן החדש שבאמצע צריך להפריש עליו ממקו"א,

כא. בבהגר"א לירושלמי פ"א ה"ג מפרש דעת חכמים דמשנתנו שאוסרין להפריש מן האמצע, אלא צריך להפריש מן הצדדין, מכל אחד בפני עצמו. [אבל א"צ להביא מקום אחר].

ועי' דברים נפלאים שהוסיף לבאר סוגיית הירושלמי, שנחלקו שם לענין מקום הנשיכה, מהיכן מפרישים עליו, שאינו ניכר אם הוא מן החדש או מן הישן, וסבר ר' יונה דמפרישין עליו מן העיסה שנלושה ראשונה ואח"כ השיך בה, שהיא העיקר, ור' יוסי פליג שצריך להפריש על מקום הנשיכה גם מן האחרונה, עכ"ד וצ"ע.

ישן וחדש שנבללו זה בזה

כב. כ' הרמב"ן דדוקא נשכו, אבל נבללו מצטרפין, דהא אפילו חיטין ואורז מצטרפין ונגררין, כ"ש חדש וישן, וכ"ה ברמב"ם פ"ז ה"ד. ועי' מהריק"ו ומשנ"ר.

ויל"ע להסוברים דאין בילה בקמח, אם יכול להפריש מיניה וביה, וברמב"ן משמע שיכול, וצ"ע אם מדינא אין מפרישין מחדש על ישן איך יכול להפריש מן התערובת, וכ"כ בחלת לחם ג-נח, ושו"ת עמודי אור (עא-טז), דיהיה תלוי הפרשה בדין בילה, וצ"ע. ובמק"מ כתב דבנבללו עיסות ודאי א"י להפריש מיניה וביה דאין בילה, ותמה על משמעות הרב בסידור דה"ח שגם בכה"ג מפריש מיניה וביה ואולי לא נתכוין לזה, עכ"ד. ויש לתלות הפלוגתא במשנ"ל, דהגר"א בבי' הירושלמי כתב דהיכא שיכול להפריש מכוסמין על חיטין יכול להפריש גם מחדש על ישן, והכ"נ בבבילית עיסות שכ' הט"ז דבכה"ג מצטרף ויכול להפריש מזה על זה, אכן אם כמ"ש אבנ"ז לחלק בין דין תערובת מינין לתערובת חדש וישן א"כ גם כאן לא יוכל להפריש מזה על זה.

כג. בצפנת פענח (ערכין ו-ל) נסתפק בעיסות אורז וחיטין שנתערבו, והאורז ישן והחיטין חדש אם אפשר להפריש מזה על זה. [להסו' דאפשר להפריש מן האורז]. וכ' בה"ל דכל ספיקו שייך רק א"נ דבבלול אין מפרישין מחדש וישן, דהא אורז אינו נגרר אלא בבלול.

ולחזו"א דחדש וישן הוא ב' מחייבים ל"ש הספק, דהאורז אינו מחייב, אכן להגר"ח יש להסתפק. ומסתברא דמ"מ אזלינן בתר החיטים ששם החיוב עליהם בלבד, והאורז אינו אלא נגרר בתר חיובא דחיטין, וכמ"ש שער"י. וא"נ דאין מפרישין מזה על זה א"כ אין יכול לתקן האורז, דמאורז אחר אין יכול להפריש, ועבה"ל.

הנוטל חלה מן הקב

כד. בהו"א של הירושלמי מבארים דלר"ע חשיב כמו אחר הבאת שלישי קודם מירוח, ולרבנן חשיב כמו קודם הבאת שלישי, וצל"ב הפלוגתא, וגם הדחיה למסקנא.

כה. וכמה אחרונים נקטו שמסברא כל דהוי פחות מכשיעור לא חשיב עיסה כלל, [תו"ז פ"ב מ"ד וע' אחיעזר ב-לח-ג], ולפ"ז צ"ע דעת ר"ע.

כו. ובאחיעזר שם דקדק מירושלמי פסחים דארבעת רבעים בפ"ע וחימצן ועוד ד' רבעים וחימצן ועירבן, אם התרו בו משום טבל אינו לוקה, משום חמץ לוקה, דלא חייל איסור טבל על איסור חמץ, והקשה דתיפו"ל שלא היה זיקת טבל קודם שעירבן ולא היה לו שעת הכושר [ויפקע טיבלא משום החמץ], ועי"ש מש"כ דלכאו' מוכח שגלגול של קב הוא גלגול גמור, ויש זיקת חלה, ורק חסר בגמור החיוב, אכן הקשה על זה מירושלמי אצלינו ועיי"ש.

כז. והרשב"א בתשובה תס"א כתב לענין חצי קב שאח"כ תפח, דחייל ביה מעיקרא דין נקבע בפטורא, ורק אם יוסיף ממקום אחר יתחייב עיי"ש, ומבואר דגם בחצי קב יכול ליקבע בפטורא, וע"כ דהוא חשיב גלגול ועיסה.

כח. עוד יש להוכיח לכאו' מדמבואר רפ"ג דמהני הפרשה בנתינת מים, וביאר רמב"ן בקדושין דמשעה זו נחשב כהבאת שלישי, והנה בנתינת מים מסתברא דאעפ"י שיש במים ה' רבעים קמח, מ"מ אין זה נחשב עדיין צירוף ועיסה של חמשת רבעים, ומ"מ מהני ההפרשה וצל"ע. וכן משמע מדאסור לעשות עיסה קבין, דגם בקב יש שם עיסה.

כט. ויתכן לבאר המחלוקת, דאעפ"י שהחפצא מושלם, מ"מ י"ל דכיון שנצרך הקב הזה לצירוף עם עוד קב, וזהו חסרון שצריך להשלמה מבחוץ, ולא תלוי בגמור מלאכתו מיניה וביה, ס"ל לרבנן דזה חסרון כעין קודם שלישי שלא מועיל הפרשה. ובדבר שאול פירש דפלוגתייהו האם בחלה קיים גדר כמו פירות שלא נגמ"מ, ורבנן ס"ל שלא מצינו גדר כזה לענין חלה, [וזה דלא כהרמב"ן הנ"ל].

ל. ודחיית הירושלמי כתב הר"ש דלא דמי לפירות שלא נגמ"מ "שאלו נגמרו" ול"ד לפירות של"ה שלישי "שאלו הביאו שלישי", ומבואר דבחפצא יש כאן עיסה גמורה מחוייבת, ורק חסר חיוב בפועל. אכן צ"ב שלא נתבאר א"כ מדוע אין מועיל הפרשה, ומעיקרא הירושלמי חיפש טעם מדוע לא יועיל, ועכשיו לא ביאר הטעם, וצ"ע.

לא. והגר"א בירושלמי ופני משה מפרשים להיפך, דגרע מפירות שלא נגמ"מ כיון דפחות מכשיעור אינו כלום לעניין חיוב חלה.

לב. ולאידך גיסא אמרו דעדיף קב על תבואה של"ה שליש, ובהגר"א דמ"מ ראוי להתחייב ע"י צירוף.

והנה למסקנא אי אפשר להפריש לר"ע רק באומר שיחול לאחר שיושלם השיעור, וא"כ צ"ב מאי נפק"מ במה של"ה כתבואה פחות משליש, ונראה דס"ל דבפחות משליש לא מהני להפריש אלאחר שיחול, ע' קדושין סב:, וקמ"ל דבקב עדיף ומהני הפרשה אלאחר שיושלם.

לג. ובתוספתא פ"ב ה"ג [עפי' גירס' הגר"א] "הנוטל חלה מן הקב למה הוא דומה לתורם תבואה של"ה שליש וכו' חזרו לומר לא כך ולא כך שהרי הקב אינו חייב בחלה ומצטרף עם האחרים" ע"כ, וביארו דלא דמי לגמ"מ כיון שאינו חייב עדיין כלל, ול"ד לפחות משליש כיון שראוי להצטרף עם אחרים.

לד. ולמסקנת הירושלמי יכול לר"ע להפריש לכתחילה על לאחר שישלם, מהריט"א כ"א, ויל"ע בירושלמי רפ"ג שאמרו לענין נתינת מים דאתיה כר"ע שמועלת הפרשה מן הקב, וזה כההו"א כאן [וכ"כ החזו"א לקוטים סי' ג'], ועיי"ש בר"ש שמהפך הגירסא. ובירושלמי פ"ב ה"ב הקשו סתירה מדר"ע פ"ב מ"ג שיעשה קבין ואל יעשה בטומאה ומוכח דלר"ע קבין אין להם חלה, ותיצו דמשנתינו בדיעבד אבל אין חיוב הפרשה, וגם הקושיא שם ל"ק אלא לההו"א כאן, אבל למסקנא לא קשיא, דשם הרי לא ישלים את העיסה. מהריט"א.

לה. ובפיה"מ כתב דדעת ר"ע קרוב לדעת ב"ש שס"ל מקב לחלה, ופי' אחרונים דלב"ש לכתחי' ולר"ע דיעבד, ומשמע מדברי הרמב"ם דבפחות מקב לא יועיל גם דיעבד, וכן דייק באתון דאורייתא (כלל כ"ה דף מג.) וכ"כ בחלת לחם (ו-ד, בסופו), וצ"ל דבפחות מקב הוי כפחות משליש, וצ"ע. וע"ע באוצמה"ת.

לו. למסקנת הירו' צ"ב במאי פליגי ר"ע ורבנן, ובמהריט"א (ס ק ט, כא, כב) כתב דנחלקו בסתמא, אם כוונתו להפריש עכשיו או אלאחר שיושלם, [וכ"כ החזו"א לקוטים ג-ד, וע' חו"ב ז-י],

לז. ובחלת לחם (ו-ד) הקשה דא"כ גם במפריש קמח יאמר ר"ע דכוונתו שיחול אחר גלגול, וכתב ליישב דבידו מועיל רק במה שבתורת חיוב, אבל קמח הוא כעין מ"ש בקדושין סב: מעיקרא בהמה השתא דעת אחרת ואין מועיל הפרשה אלחא"ז, ובזה ביאר גם דעת הפיה"מ הנ"ל דפחות מקב לא מהני, וע' בסמוך.

לח. ובחלת לחם דייק מלשון הירושלמי דלא פליגי ר"ע ורבנן באומדן דעתו, אלא נחלקו באם יכול להפריש על לאחר שישלם, וס"ל דהוי כדשלב"ל ונחלקו אם מקנה דשלב"ל. ודבריו צ"ע דהא אמרו בירושלמי דעדיף מתרומה של"ה שליש, וא"כ ל"ה כדשלב"ל.

לט. והנה לעיל רפ"ג בסוגיא דנתינת מים הבאנו כמה צדדים אם צריך בגמר הלישה לצרף החלה להעיסה המושלמת, אכן כאן נראה פשוט דצריך לצרף החלה לאחר שישלם השיעור, ובחו"ב ודבר שאול עמדו בזה, וכתבו לתמוה שהוא דחוק ולא משמע כן במשנה.

מ. הרא"ש ורע"ב כתבו דלאחר שישלם יחול ההפרשה למפרע, וצ"ע כוונתם ועמשנ"ר, וכ' מהריט"א דד' הרא"ש מדויק בלשון המשנה ר"ע פוטר, ומשמע אפילו אם נאבדה החלה.

מא. ויתכן ליישב כ"ז, דלר"ע באמת מפריש החלה ושוב אין מצרפה אח"כ להעיסה, והטעם דס"ל דאדם מקנה דשלב"ל ומועיל ההפרשה ע"ש העתיד שתתחייב העיסה, ואז חייל על העיסה למפרע חיוב, וכע"ז כתב במהריט"א עיי"ש באריכות, והקשה בבה"ל פ"ז ה"ז, דסוף סוף איך יכול לחול שם חלה על מה שהפריש, שמעולם לא בא לכלל צירוף וחיוב, ועיי"ש מש"כ רצ"ע. [המהריט"א כ' דמהני ע"י מעכשיו גם אם ההפרשה אח"כ אינה בעולם, וכשי' הראשונים דס"ל שא"צ שיהיה השטר בעולם ע"י מעכשיו, ובמערכת הקניינים סי' ב' תמה עליו דלא שייך זה לעניין הפרשה].

מב. וע' באחיעזר [ב-לח-ח,ט], שביאר איך מועיל למפרע, דלא דמי לתרומה, שיש בה גזיה"כ דממנו מן התלוש, ולא מן המחובר, והוא מופקע מהפרשה, משא"כ בחלה קב כל החסרון הוא שאינו בר חיובא וע"י שבידו להשלים הוי כמחוייב בחלה, וכשהשלים חייל למפרע.

משנה ה'

צ"ע מאי קמ"ל מתני' ובתו"ח ביאר דקמ"ל שאין דברי ר"ע חומרא דרבנן, וא"כ כשנצטרף יצרן לחזור ולהפריש, אלא מועיל מדאורייתא. ובמשנ"ר ומהרי"ח כתבו דקמ"ל שאעפ"י שעשאן מתחילה קב קב, לא נימא דגילה דעתו שאין רוצה לצרפם.

משנה ו'

א. הרמב"ם מפרש שכל המשנה לעניין ליטול מעיסה אחת על כמה עיסות, והקילו בדמאי מטהור על טמא ושלא מן המוקף, [ולהיראים וריטב"א שא"א להפריש מעיסה על עיסה אחרת בלי צירוף, יש כאן קולא בעיקר הצירוף, וצ"ל שזה כלול במה שאמרו שמפריש שלא מן המוקף].

ב. והר"ש ורא"ש וריב"מ"ץ מפרשים דמתניתין תרתי קאמרה, הרישא לענין איך יפריש בטהרה בטבו"י, והסיפא להתיר בדמאי מרע על יפה, ועל עיסות אחרות. [וצ"ב מש"כ הר"ש ורא"ש לפרש שחלת דמאי ניטלת וכו' הוא לומר שכמו כן ניטלת מרע על יפה, ולמה הוצרכו לזה, הרי נצרך ההסבר לעיקר הא דמפריש על עיסות אחרות].

הפרשה מעיסה אחת על כמה עיסות אחרות

ג. בירושלמי פ"ג ה"ה הקשו מכאן לדעת ר"ל שסובר שטבל בטל ברוב, דכשהפריש רוב העיסה ונשאר מיעוטה טבל יבטל הטבל ברוב, ומשני דהב"ע שרושם בכל הפרשה עד היכן הפריש.

ד. ברמב"ם פ"ז ה"ג משמע שהעיסה שממנה מפריש על הדמאי היא עיסת טבל גמורה, והקשו מהריק"ו ומשנ"ר ותפ"י איך אפשר להפריש ממנה על דמאי והו"ל מחיוב על הפטור,

ה. וע' במלאכת שלמה בשם ה"ר יהוסף, שפירש מה שכתוב במשנה "נוטל כדי חלה", שאין הכוונה נוטל כדי חלה עבור העיסות שבדעתו לעשות אח"כ, אלא קאי על עיסה זו, שנוטל כדי שיעור חלה שלה, ומניח בצד, ואח"כ כשיגמור להפריש ממנה על האחרות, יפריש עליה ממה שנטל והניח בצד, כדי לפוטרה בעצמה ע"י טבל גמור ולא תהיה מקולקלת משום חיוב על פטור, וכ"כ מהריק"ו ובית מאיר.

ו. והחזו"א (דמאי ו-ד) כתב דמירי שעיסה זו שנוטל ממנה היא גם דמאי שנלקח מאותו ע"ה. ומהרא"פ מבאר בירושלמי שהובא בר"ש, שזו קושייתו, שלא תיאכל החלה עד שיפריש עליה מינה ובה, ותירץ דמירי ברוצה לשורפה, דהא מניחה עד שתסרת.

ז. המשנ"ר מבאר בדעת הרמב"ם עפ"י ד בפ"ז ה"ג, שכתב שמשנתינו לא בדמאי אלא בעיסה שספק הופרשה חלתה, ואעפ"י שאסור להפריש מודאי על דמאי, אבל על ספק מותר להפריש, דעומד בחזקת חיוב, וכ"כ הר"ש בפ"י הירושלמי, וע' להלן אות ל"ב שדין זה צ"ע. ולהמשנ"ר צ"ע א"כ מדוע הקילו כאן שלא מן המוקף ומטהור על טמא.

ח. ובחזו"ב הקשה דאין מפרש משנתינו בספק, ומפריש על עיסות אחרות - והרי אין יכול לדעת שיזדמנו לו עוד עיסות של ספק, ופירש כוונת הרמב"ם בלוקח מנחתום שהוא מסופק אם מפריש חלה, וקורא לו הרמב"ם ספק, ולא דמאי כיון שאין דין דמאי בחלה וכמ"ש הר"ש.

ט. והק' עוד בחזו"ב אם מדובר בספק גמור, שאינו דמאי, מנלן שהקילו במוקף שהוא דין דאורייתא, ולא דמי לדמאי שעיקר חיובו מדרבנן, וכתב לדון ולחדש שכיון דבספיקות דמתנו"כ המע"ה ופטור, אף חיוב הפרשה נגזר כאן בתר חיוב נתינה, ומעיקה"ד פטור מהפרשה, ומפריש רק משום איסור טבל, ובזה לא חייבוהו להפריש מן המוקף.

בדברי המקור חיים

י. האחיעזר (ב-לז) הביא שהקשו ממשנתינו על המקור חיים (תנז-ב) שכתב שכשמפריש על מקצת מן העיסה נפטרת כל העיסה ממילא, ואפילו כשאין בדעתו לפטור אלא חציה, וקשה ממשנתינו שמפריש כמה פעמים, ולא אמרינן שנעשית כולה חולין מיד בהפרשה הראשונה.

יא. והגרר"ע כתב ליישב שמעיקרא קובע על כולה שהכל ייעשה חלה על כמה עיסות שיקנה אח"כ, ומהני ע"י שבידו ללוש ולגלגל ולקרות שם עבור מה שיתגלגל אח"כ, ויתברר למפרע שהכל חלה ולא היה שיריים טבל, ולא נפטרו ע"י הפרשה הראשונה, [וכ"ז ליישב המקור"ח אבל פשטות המשנה דלא כדבריו].

יב. ובמנח"ש [ח"ג קי"ג במכתב להגרר"ע] תמה איך מועיל לחול למפרע כשבשעת הפרשה אין בעולם עיסות אחרות, ועוד דאין שיריים ניכרין בשעת הפרשה,

יג. וכתב המנח"ש ליישב עיקר הקושיא, דשאני הכא שמתכוין להפריש על עיסה אחרת ובכה"ג לא נאמרו דברי המקור"ח, דהוי כהפרידה לחלה מעיסה זו, וביאר עוד, דהא דהפרשת תרומה מתיר השיריים אינו ע"י שהקדיש חלק אחד, אלא ע"י שמברר חלק הקודש מן השיריים, וכאן שמכוין להפריש על עיסה אחרת, לא חיילא כלל הפרשה כלפי עיסה זו.

יד. עיקר סברת המקור"ח הוכיח מהא דבחלת חו"ל מותר להפריש שלא מן המוקף, בעיסה אחת שנתחלקה [תוס' נדה ז.], וטעם הדבר הוא שבעיסה אחת שהפריש מקצתה ממילא נפטר הכל, ואין צריך מעשה הפרשה כלפי כל מקצת ומקצת, ולכן אין צריך מוקף, משא"כ בדגן שההפרשה צריכה להיות כלפי כל פרי ופרי, ולכן צריך שיהיה מוקף.

עוד ראיה הביא לדבריו משיטת היראים שאי אפשר להפריש חלה מעיסה אחת על עיסה אחרת, [אא"כ נצטרפו בסל], ואילו בתרו"מ מהני גם בנגמרה מלאכתן בנפרד, והטעם כנ"ל שבחלה החיוב הוא על העיסה, משא"כ בתרו"מ שהחיוב על כל פרי ופרי, ותוכן ההפרשה הוא מפרי זה על הפרי האחר, אבל בחלה תוכן ההפרשה הוא מעיסה זו עצמה. [ועי' מ"ח אות נ"ח מה שקשה על דבריו].

טו. ובמנח"ש שם הוסיף ביאור, שבחלה כיון שהחיוב חל ע"י גלגול, הוא חל על העיסה האחת, ליטול ממנה חלה אחת, אבל בתרו"מ החיוב על כל פרי ופרי בפני עצמו. ולפ"ז נסתפק אם שייך סברת המקור"ח בככרות שנצטרפו ע"י סל, ומשום שנתחייבו כאחת, או שמא בגופין מוחלקין חלה החובת הפרשה על כל ככר וככר בפני עצמה, [ואין זה כלל קבוע בחלה שתמיד הפרשה על מקצת מתקן את הכל]. ובדברי המקור"ח הנ"ל שהביא שיטת היראים משמע שדימה צירוף סל לעיסה אחת. ע' פרש"י במדבר ט"ז (כ-כא) שפירש קרא דראשית עריסותיכם שהכוונה להקדים ההפרשה לאכילה, ואין לפרש שהנתינה היא את הראשית, [וכפשטיא דקרא גבי ראשית דגנך תירושך ויצהרך וכו'], דא"כ היה משמע שנותן את כל העיסה הראשונה, ויש פסוק מראשית עריסותיכם מקצתה ולא כולה, עכת"ד עפ"י המפרשים. ויתבאר כמ"ש כאן, שנאמר בתורה לתת מהעיסה לכהן, ולא ליתן אחת מכל העיסות, אלא כל עיסה נידונית לעצמה, וגם בעיסה עצמה אין התוכן לתת את הראשית עבור השיריים, שלא נאמר אלא להקדים הנתינה לאכילה, משא"כ בדגן שנאמר לתת את הראשית של השיריים, ודוק.

ולפי המתבאר נראה, דשיטת המקור"ח שהחיוב חייל על העיסה כיחידה אחת, ולא קאי בחדא עם התי' ב' דהר"ש בלאיים, וחי' הגר"ח, שדעתם ששייך שיחול חיוב על מקצת מן העיסה בלבד, דלפ"ז נראה שהחיוב חייל על כל פורתא ופורתא וכמו בתרומת דגן, ודוק.

טז. לפי"ד המקור"ח אפשר להוסיף הסבר במשנ"ל דכוסמין וחיטין שמצטרפין יחד לשיעור יכול להפריש מאחד על חבירו ואעפ"י שהם ב' מינים [פי' השני של הר"ש], שכוין שהחיוב חל על העיסה, ויש כאן רק עיסה אחת, כל שנטל חלה מאחד מן המינים כבר נחשב שנטל מן העיסה, ואין צריך ליטול כנגד כל חלק וחלק מן העיסה וכש"נ.

יז. לדעת המקור"ח צ"ע מדוע בחלת ארץ ישראל צריך לכתחילה להקיף גם בעיסה שהיתה אחת ונתחלקה, וילפינן לזה מתרומה, ומה הראיה והדמיון הרי בחלה אין הפרשה כנגד כל מקצת ומקצת משא"כ בתרומה. [וע' משי"ת במשנה ח' אות ס"ט]. ולדינא חזר בו המקור"ח מסברתו, משום דברי התרומה הדשן שלא כדבריו.

יח. באחיזר נפתק לפי"ד המקור"ח מה הדין בעיסת שותפין ואחד מפריש משלו על חלקו, האם פטר גם חלק חבירו, או דכיון שהתורה מיעטה שאין תורם את שאינו שלו הוי כחיוב אחר ואינו נפטר בחדא הפרשה, ועיי"ש מש"כ להוכיח מסוגיא דב"ק צד., ולפכרת המנח"ש לכאור' גם כאן יפטר, וצ"ע.

חלת דמאי

יט. הרמב"ם פירש דהיינו חלת ספק, כגון ששכח או תרי ותרי או בנחתום חשוד, או שחולק על הר"ש וס"ל דסתם נחתום הוא חשוד,

כ. מהרא"פ פירש דאעפ"י שאין ע"ה חשוד לאכול בלא חלה, אבל הוא חשוד למכור בלי הפרשת חלה, והמאירי הקשה דא"כ גם בתרומה יחשדו למכור בלא הפרשה וע"כ דליתא לסברא זו. ויש מפרשים דמ"מ אם לא שאל להע"ה אז זה ספק, דבע"ה אין חזקה שאין מוציא מתח"י וכו'.

כא. והמאירי מסיק דנחשדו ע"ה על חלה, שהקילו הם בה יותר מתרומה. והרש"ס כתב שנחשדו על צירוף סל. והתפא"י העמיד משנתינו בכותי שנחשד על לפני עוור. התו"ח בשם רש"ך מפרש דמיירי בתרומת מעשר של דמאי ביד כהן, והספק אם היא תרומה ופטורה מן החלה, או חולין וחייבת, וע' בתפא"י מה שהקשה על זה.

כב. בשיטת הר"ש ע' תוספות ביאור ברא"ש ובמאירי. ומש"כ הר"ש שהישראל מפריש על החלה שנותן לכהן, משמע שהוא חיוב שלו, ליתן לכהן חלה מתוקנת, [או משום פורע חובו בדמאי], וצ"ע במקומו.

כג. שלא מן המוקף - להר"ש דמיירי בתרומת מעשר צ"ב, שהרי תרו"מ א"צ מן המוקף, וצ"ל דמדרבנן צריך. כמש"כ הר"ש ביכורים, וע' תוא"ש .

ובבהגר"א (שלא-צב) הוכיח מכאן בדמאי תורמין שלא מן המוקף, וחולק על הר"ש ור"ת שהוכיחו מחולין דף ז. שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, ופירשו דהוא בדמאי, והגר"א מעמיד הסוגיא שם בטבל ודאי. ולדעת הראשונים לא נתפרש הטעם מדוע בחלת דמאי הקילו יותר, וצ"ע.

כד. לההו"א של הר"ש ופשטות הרמב"ם שיש חיוב חלה בדמאי, צ"ע, מהו שאמרה המשנה נוטל כדי חלה, הרי בדמאי לכאור' א"צ שיעור וסגי בכל שהוא, וצ"ע.

עד שתסרח

כה. כתב בחז"כ שיש כאן חידוש שמותר להניח טבל עד שתסרח ולבטל מצוות נתינה, ונסתפק שם אם את החלה של ספק צריך ליתן [וכ"כ ברמב"ם] או שגם אותה מותר להניח עד שתסרח [וכמשמעות הירושלמי שהוא רושם, אבל לא נוטל כל חלק שמפריש], ואמנם את החלה שמפריש על עיסה זו עצמה שהיא ודאי, את זו לכאור' ודאי יצטרך ליתן לכהן, וצ"ע.

כו. בירושלמי נסתפקו אם עד שתסרח מאוכל אדם או מאוכל הכלב, ועיי"ש הסוגיא והגהות הגר"א, ובחזו"א דמאי טו-א. ולמסקנא, דעת הרמב"ם שמשנפסל מאוכל אדם אי אפשר להפריש, ודעת הגר"א שאפשר להפריש עד שתסרח מאוכל הכלב.

כז. וביאור דעת הרמב"ם כתב בדבר שאל דנבילה שאין ראוייה לגר פקע טיבלה, וכמו בכל האיסורין [רמב"ם מאכא"ס יד-יא]. והחזו"א כתב דאין לפרש כן, דשאני עיסה שראוי לחמץ בה עיסות אחרות כמו שאמרו בפסחים מה:; ולכן פירש טעם הרמב"ם שבכה"ג שנסרח לגמרי אסור להפריש מרע על יפה, ועוד שבכה"ג חשיב מין אחר לגמרי.

כח. בדעת הגר"א, הנה בירושלמי סוף פ"א מבואר דעיסה שראויה רק לכלבים פטורה, והכא שאני שהיתה ראויה מעיקרא לאדם ונתחייבה ואין פוקע הטבל מטעם שנתבאר.

ומ"מ צ"ע איך שייך הפרשה ולקדש תרומה שאין ראויה לאכילה, ואעפ"י שלא פקע טיבלא, מ"מ שמא לא שייך לעשותו תרומה, וצ"ע, וע"ע מעדני ארץ תרומות ב-ח סק"ג.

כט. בירושלמי דייק מכאן שמותר לתרום בדמאי מן הרע על היפה, ובר"ש משמע שרק בחלת דמאי ולא בכל דמאי, אכן בב"מ נו. מבואר שבכל דמאי מותר, ותמה על הר"ש במעדנ"א תרומות במילואים לפ"ג ה"כ,

ל. והמשנ"ר הקשה על מש"כ הרמב"ם פ"ה הט"ו שאין לדקדק בחלה להפריש מן היפה כיון שאין בעיסה רע ויפה, וצ"ל שהרמב"ם דיבר בעיסה אחת וכאן מדובר בשתי עיסות, אוצמה"ת.

הרמב"ם לא הזכיר הקולא של רע על היפה, ועמד בזה הרדב"ז, והרמ"ש נ"י אמר לדון בזה, שכל היכא שיש לו צורך להפריש מן הרע, וכגון כאן משום טהרה, אין בזה איסור מן הרע על היפה, ואיסור הזה הוא רק כשהן שוין לו ובוחר הרע, וצ"ע במקומו.

בדברי הר"ש מהירושלמי

לא. קו' הירושלמי מאי קמ"ל שניטלת מטהור על טמא, הרי אפילו תרו"מ של ודאי ניטלת מטהור על טמא וכ"ש בדמאי, ומתוך דמיירי בספק תרו"ג, והפריש על הספק מן הודאי, ועכשיו חוזר ומפריש על אותה תרומה שהפריש על הספק, והקילו בזה מטהור על טמא, דאוקי הטבל ראשון בחזקתו, וא"כ התרומה שהפריש היתה תרומה, ומעיקה"ד א"צ לחזור ולהפריש עליה.

לב. ומוכח, שמועלת חזקת הטבל, להכריע על התרומה שהפריש עליו ממקום אחר, וצ"ע. לכאור' הא דאין מפרישין מחיוב על פטור הוא כמש"כ רש"י בחולין מפני שאין לו שיריים, דפטור כמאן דליתיה, ואינה הפרשה, וא"כ החיסרון הוא בהתרומה שמפריש, והוא נידון של עצמה אם היה לה שיריים, ולפי"ז צ"ע איך תועיל לה החזקה של העיסה האחרת, אכן לדעת האורים גדולים שחיוב על פטור הוא משום דהוי כב' מינים לפי"ז אולי תועיל ההכרעת חיוב של העיסה השניה להחשיבה כאותו מין של העיסת ודאי.

לג. הר"ש הביא נידון הירושלמי אם דמאי צריך חלה, והיינו אם הלוקח מעם הארץ צריך להפריש חלה, וזהו הנידון של הר"ש בריש דבריו אם נחשדו ע"ה על הדמאי, ולהר"ש מסקנת הירושלמי שלא גזרו בזה כי לא נחשדו כ"כ על החלה, ובפאת השולחן (יד-טז) דחה שיטת הר"ש עפ"י ירושלמי דערלה שמפורש שצריך להפריש מספק.

לד. ולהסוברים שיש חלה לדמאי נחלקו בירושלמי אם נוטל דמים מן השבט, וביאר הרש"ס דאעפ"י שתרומת מעשר של דמאי אסור למכור, בחלה מותר, כיון שמדאורייתא מספיק משהו לפטור.

לה. ע' באריכות בציץ אליעזר ח"א סי' יד-טו, בנידון אם יש דמאי לחלה, ומסיק דלשיטת הרמב"ם כפ"פ והגר"א יש חלה לדמאי וצריך להפריש מחלות הנחתומין.

והאריך שם בנידון אם שייך לעשות תקנה ולהניח עיסה ולהתנות שיופרש ממנה חלה עבור כל העיסות שתיעשנה ולא יופרש מהן חלה, עיי"ש. וע"ע בזה במנחת יצחק ד-נט,

משנה ז'

א. דין סוריא, נחלקו תנאים בגיטין מז:, ועבו"ז כא., אי כיבוש יחיד שמיא כיבוש, והוי כא"י מדאורייתא או לא. גם הסובר לאו שמיא כיבוש מודה דסוריא חייבת בתרו"מ ושביעית מדרבנן, רש"י גיטין מז., ורמב"ם תרומות א-ד.

ב. קרקע נכרי בסוריא, למ"ד שמיא כיבוש הוא בפלוגתא דיש קנין לנכרי באר"י, ולמ"ד לאו שמיא כיבוש כתבו רש"י והרמב"ם דבסוריא בקרקע נכרי פטור לגמרי לכו"ע, וכ"כ בפיה"מ כאן,

ג. ומשנתינו בישראל שהיו אריסין, פירש בפיה"מ [קאפח] דסברי כיבוש יחיד לאו שמיא כיבוש, שר"ג סובר שאין לאריס כלום בקרקע, ופטור כדין קרקע נכרי, ור"א סובר שכיון שיש לו שותפות חייב, [דמקצת בעלות מחייבת, רצ"ב]. ובירושלמי איתא שלר"א הוא קנס.

והא דמעיקה"ד אינו כבעלים כ' החזו"א [שביעית ד-ו] משום דשכירות לא קניא.

ד. ובפיה"מ הישן כתוב שלר"א אריס כשותף, וס"ל דסוריא כא"י, ור"ג סובר שסוריא קרובה לדין חו"ל ואין חייב עד שתהיה כל הקרקע שלו ולא יהיה לנכרי שותפות כלל. וכ"ז צ"ב וע' להלן אות ח'. וע"ע במאירי וברש"ם ביאורים נוספים במחלוקת.

ה. שביעית בסוריא - נחלקו במשנה לעניין הפירות דאריסות, ומבואר דבפירות נכרים בסוריא אין שביעית, ובפירות ישראל יש שביעית.

והקשה החזו"א [שביעית ג, כב-כד] דתנן בשביעית פ"ו מ"א שכל שהחזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל נאכל אבל לא נעבד, וסוריא שוה לארץ שלא החזיקו עולי בבל כמ"ש הר"ש שם והר"מ פ"ד משמיטה. וכתב ליישב, שלדעת הר"ש מה שאמרו נאכל ולא נעבד היינו שנאכל לאחר הביעור, ולדעת הרמב"ם היינו שאין איסור ספיחין, אבל קדושת שביעית יש גם בהנך ארצות. ובמעדנ"א [שביעית סי' ח] כתב דלהשיטות שאין קדו"ש בהנך ארצות, יל"פ משנתינו לעניין הפקר הפירות או לעניין איסור עבודת הפירות, והקילו בסוריא בהנך פרטים כדי לעשות היכר בינה לאר"י, אכן הביא שם מחלוקת הפוסקים אם מותרת עבודה בשדות נכרים בסוריא.

ו. במשנה משמע שבארץ ישראל מודה ר"ג שאריס ישראל בשדה נכרי הפירות קדושים, והקשו הקה"י [שביעית א-ג] ומעדנ"א [י-ג] מכאן על דעת הבית יוסף שבפירות נכרים אין דין שביעית.

ז. וכ' המעדנ"א דמוכרח שבאריס ישראל נוהג קדו"ש בשדה נכרי, והנה טעמו של הב"י נתפרש בב' אופנים, או משום דדרשינן והיתה שבת הארץ לכם ולא לעכו"ם, ולפ"ז י"ל דכשהפירות של ישראל כגון אריס לא נתמעט, וכן לטעם שנתפרש בכס"מ הל' שמיטה שיש קנין לגוי להפקיע בעוד הקרקע אצלו, כאן שהישראל בעלים על הפירות אין הגוי מפקיע. וע' בחיד' רבינו חיים הלוי (בכורים ב-טו) שדייק מבב"מ ק"א דלמ"ד יש קנין, גם אם הפירות של ישראל כגון אריס, וילע"ה שם אם כן הוא גם למ"ד אין קנין - לדעת הרמב"ם שביד נכרי פטור.

ח. ולפ"ז יתכן לבאר מש"כ הפיה"מ דנחלקו ר"ג ור"א לעניין אריס, אם סוריא כא"י או כחו"ל, דאם כחו"ל אין כאן נידון של יש קנין לנכרי להפקיע, ואדרבה רק אם הקרקע של ישראל מתחייב, אבל אם כאר"י, והוא סוגיא דיש קנין להפקיע, בזה האריס נחשב כבעלים לגבי פירותיו ומתחייב.

ט. ר"ג אומר שתי חלות בסוריא - משום דגזרו על עפרה, שדיניה לרוב דברים כחו"ל, ור"א סובר שדינה כאר"י ולא גזרו על עפרה, פיה"מ. ועי' אהללות פ"ח מ"ז וגיטין ח' ע"א.

י. דעת הראב"ד שלא כבשו עולי בבל לסוריא, והקשה החזו"א (שביעית ד-ג) א"כ מדוע לר"א יש חלה אחת, ומאי שנא מארצות שכיבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, ותירץ שסוריא כל קדושתה מדרבנן [דלאו שמיה כיבוש], ולכן אין בה גריעותא מה שלא כיבשוה עולי בבל, והניחו דינה כמו שהיתה בבית ראשון. וע"ע בקה"י שביעית, ומשנר"א זרעים, ומקדש דוד.

יא. אחזו קולו של ר"ג וקולו של ר"א, יל"ע מדוע נחשב הקולות סותרות, דלפיה"מ המחלוקת הראשונה היא במקצת שותפות אם מחייבת, או לפי הירושלמי דר"א קנס, והמחלוקת השניה היא אם סוריא כחול"ל או כא"י, ולכאור' אין הקולות סותרות. וכן תמה החזו"א שביעית ד-ז. ובתוי"ט כתב שהקולות סותרות, וצ"ל שפירש ב' המחלוקות אם סוריא כאר"י או כחול"ל, וכפיה"מ הישן, וצ"ע.

משנה ח' (ע' חזו"א יו"ד קצנ (א) באריכות)

א. מאר"י ועד כזיב חלה אחת. ופי' הרשב"א (חלה שער ו') דאף לאחר החורבן מיירי, שעדיין היו בטהרה, ובזמנה"ז שאין לנו טהרה כתבו התוס' בכורות כז: שגם בארץ ישראל צריך חלה שניה לכהן שלא תשתכח תורת חלה, וכ"כ הרא"ש חלה י"ד.

ב. אכן הרמב"ם פ"ה ה"ט [וכ"ה בבה"ג ואו"ז] חולקים שבאר"י יש רק חלה אחת ונשרפת, וביאר האו"ז שבזמנה"ז אין לחוש שיאמרו ראינו טהורה נשרפת, כי יודעין שאין לנו טהורה בשום מקום, ובבהגר"א [שכ"ב-ה] כ' הטעם, שנשאר באר"י על תקנה הראשונה.

ונפ"מ לכאור', דהטור כתב וי"א כיון שאין חלה נאכלת בארץ ישראל, גם בשאר מקומות א"צ להפריש אלא אחת ולשורפה, וזה א"ש כטעם דהאו"ז, אבל לטעמיה דהגר"א א"כ גם בזמנה"ז צריך בחול"ל ב' חלות, וצ"ע, וע' להלן אות כ"ח.

ג. מכזיב ועד הנהר - הרא"ש כתב דיש בה טומאת ארץ העמים כיון שלא כיבשוה עולי בבל, ובתוס' חולין קד. כתבו שטומאתה מפני סמוכה לחול"ל ואין שומרים שם טהרות, ובכפופ"פ פ"י כתב שאין בה טומאת א"ה, אבל חלתה טמאה משום מדורות העכו"ם, שלא בדקוה לטהר מטומאה זו.

ד. אחת לאור ואחת לכהן - ומשמע דאת של אור א"צ ליתן לכהן, ובחי' הגרי"ז בכורות כז. תמה מדוע מבטלין בה מצוות נתניה, ואין נותנין לכהן להסיקה תחת תבשילו, ואין לומר שסמכו על החלה השניה, שהרי הראשונה היא העיקר. וצ"ע.

ויש ליישב לפמ"ש"כ הרשב"א [להלן אות י"ג] שהחייב [בארץ השניה] מדרבנן, ולפ"ז י"ל דרך היתה התקנה מעיקרא, שיפרישו שתיים, ואת הנתינה יקיימו בשניה.

ובנוב"ת ר"א כתב ליישב דחלה מועטת ולא הטריחוהו לתת לכהן, או משום דמצוה יותר וחשש תקלה. וע"ע בחזו"א יו"ד סוף סימן קצנ (א).

שיעור הפרשה

ה. הרשב"א ורא"ש כתבו שכשיעור היינו אחד ממ"ח, כשיעור חלה טמאה באונס, אבל הפיה"מ ורע"ב כתבו שכ"ז רק בחול"ל, אבל בארץ השניה מפריש אחד מכ"ד, והטעם צ"ל מפני שאין הטומאה מפורסמת. [ובחול"ל יש חידוש שאעפ"י שנאכלת מ"מ מפריש רק אחד ממ"ח כדין חלה טמאה].

ו. בספר התרומה [הובא בהגר"א שלא-לה] הקשה דממשנתינו מוכח דחלה אעפ"י שנשרפת מפריש כשיעור, ומאי שנא מתרומה בזמנה"ז שמפרישין כל שהוא, ותי' שהחמירו בארץ השניה שקרובה למקום טהרה, [ורק בזמן שנהגה טהרה עדיין באר"י, כצ"ל], או, דקיי"ל תרומה בזמנה"ז דרבנן, ע"כ,

ז. ומשמע דנקט דחלה דאורייתא, והקשה הגר"א דב' תירוציו אין מועילים לסתירת הרמב"ם ושו"ע, שבחלה הצריכו שיעור ובתרומה לא ולשיטתם גם חלה דרבנן ונת' בזה במקו"א.

בגדר חיוב ב' חלות

ח. הראבי"ה הביא תשובת רבנו אפרים שהפוחת משתי חלות אוכל טבלים,

ט. אכן הראשונים לא נקטו כן, ע' כאן ברא"ש ובהל' חלה סי' י"ד בהנידון אם בזמה"ז צריך להפריש ב' חלות, וכ"ה ברמב"ן ואו"ז וכן נפסק להלכה בסו"ס שכ"ב.

והנה הר"ש ורא"ש כתבו דחלת חו"ל אין טובלת כלל, והש"ך נקט בדעת הרמ"א דטובלת, וכ"כ המהריק"ו ברמב"ם, וכ"ד הרשב"א בשם הראב"ד, ולכו"ע בארץ השניה יש דין טבל.

י. ויל"ע לדעת הראשונים, בארץ השניה או גם בחו"ל להסוברים שיש טבל, איזה חלה היא הטובלת, האם חלת האור דוקא, או חלה העיקרית דוקא [בארץ השניה חלת האור ובחו"ל חלת כהן] או דיכול להתיר הטבל ע"י כל אחת מהן. וממש"כ הראשונים שבזמה"ז א"צ להפריש חלת כהן מוכח שלא אומרים שהחלה העיקרית היא הטובלת.

יא. ובמלא העומר [שכב-ד] כתב לדייק בלשון השו"ע דבארץ השניה צריך להפריש קודם את של האור ורק אח"כ של הכהן, דהראשונה מתרת האיסור טבל ומתרת גם את של הכהן, ואם יקדים של הכהן היא תישאר בטיבלה. ונסתפק בחלת חו"ל, שגם משמע בלשון השו"ע שצריך להקדים חלת האור, ותמוה דבחו"ל העיקר הוא חלת כהן, ושמא תיקנו כך ושלא לשנות הסדר וצ"ע.

ובתוספתא פ"ב ה"ו: ר"ש אומר אם לא תרם את האחד כשיעור, לא יאכל מן השני, ופי' בחזו"י דאם לא תרם של אור, אסור לו לאכול השניה, שהראשונה של אור היא העיקר.

והנה אם הטבל הותר בהפרשה הראשונה, צ"ב מהו גדר הפרשת השניה, אם היה שיעור בטבל שיכול להפריש עוד תרומה, או שהוא תקנה דרבנן להפריש מן החולין, [וע' תוס' בכורות כ"ז שבמקומות הרחוקין אין קורא שם חלה כלל להשניה, ומשמע דבמשנתינו גם השניה קורא לה שם]

ובתמורה יג משמע דאין תרומה אחר תרומה הוא דין מיוחד, ובפלוג' דר"א ור"ע, עיי"ש, ולפ"ז מבואר דבחו"ל אמרו דיש תרומה אחר תרומה.

גדר החיוב מכזיב ועד הנהר

יב. בירושלמי הקשו שיפריש רק לאור, ותירצו שלא יאמרו ראינו טהורה נשרפת, [ועד"ז פי' הר"ש מ"ש בבכורות כז. שלא תשתכח תורת חלה, אבל הרמב"ם פירש שהבבלי הוא בחו"ל שאין שם חשש שיאמרו טהורה נשרפת כי ידוע שאין שם טהרה], ועוד הקשו שיפריש רק לכהן ותירצו שלא יאמרו ראינו טהורה נאכלת.

יג. ופירש הרשב"א [ש"ד וכן נראה בר"ש], שב' הקושיות הוא על ארץ השניה, וממה שהקשו שיפריש רק לכהן, מוכח שהחיוב בארץ השניה הוא רק מדרבנן, ולכן הקשו שיתנו לכהן ויאכלנה. עכ"ד.

יד. והרמב"ם פירש פ"ה ה"ח שהקושיא השניה של הירושלמי הוא על חו"ל, וכ"כ הסמ"ג.

טו. והנה בירושלמי ביארו עוד, מדוע הראשונה יש לה שיעור והשניה לא, ומפני שהיא דבר תורה, והראבי"ה קפ"ד הבין כפשוטו והקשה משביעית פ"ו מ"א שארץ זו אין דינה כאר"י דקדושה ראשונה בטלה, והניח בקושיא.

טז. והרשב"א מכח זה כתב דכוונת הירושלמי שיש לה עיקר מה"ת, אבל לא דהוי חיוב דאורייתא ממש, וביאר הרשב"א שיש לה עיקר אם יבואו כל ישראל ויקדשוה. והרא"ש כתב שנראית כשל תורה הואיל והיתה קדושה מתחילה. אכן בתוס' חולין ק"ד כתבו שהיא דאורייתא דפירותיהן גדלין בארץ ישראל, וצ"ב.

יז. ובשו"ת משנת ר"א סי' מ' כתב לבאר עפ"י הסוגיא בכתובות כז. שבחלה נתחייבו מיד בביאת הארץ, ובתרו"מ רק משכיבשו, וביארו בזה [ע' חזו"א שביעית ג-ב] דחלה צריך ארץ, אבל לא קדושת הארץ, ולכן א"צ כיבוש, יח. ולפ"ז הה"נ משגלו אעפ"י שבטלה הקדושה מ"מ יש שם ארץ ישראל לעניין חלה, ואעפ"י שאאמדר לדעת הרמב"ם משום דליכא ביאת כולכם, מ"מ אי"ז חסרון בדין ארץ ישראל אלא עיכוב צדדי, ומתבאר בזה מש"כ כאן בפיה"מ "שיש לה שיעור לפי שהיא מן התורה למאמר השי"ת והיה באכלכם מלחם הארץ" וכו', עיי"ש, וכוונתו דמשו"ה נחשב לעיקר מן התורה.

יט. וע"ע באריכות במלבושי יו"ט קונטרס חובת הקרקע (סי' י"ז) שנקט בשי' הירושלמי דחלה בזמה"ז דאורייתא, ומהטעם שנתבאר.

חלת חו"ל

כ. הטעם שגזרו חלה בחו"ל כתב הרמב"ם [ה-ז] כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל. והנה גם תרו"מ גזרו, אבל רק בארצות הסמוכות לאר"י, וצ"ב מ"ש חלה שגזרו בכל מקום.

כא. וכ' בתוס' קדושין ל"ו, דחלה דומה לחובת הגוף, שהחיוב בא ע"י גלגול עיסה שאדם עושה, משא"כ תרו"מ שאין מוטלות אלא על מי שיש לו קרקע. וכעיי"ז כ' ברמב"ן שם שחלה מצוי בכל אדם משא"כ תרו"מ.

כב. והנה נתבאר במשנה ובש"ס כמה קולות בחלת חו"ל, ונחלקו הראשונים באיזה חו"ל הקילו, וכמשי"ת.

כג. הר"ש הביא מסוגיא דבכורות שכשיש כהן קטן נותנים לו בחו"ל את חלת האור וא"צ להפריש שתיים. [אכן גם כשיש קטן מותר להפריש שתיים, לשרוף אחת וליתן השניה לכהן גדול טמא, כן מוכח ברמב"ם פ"ה ה"י, חלת לחם].

כד. והקשו הראשונים דבירושלמי מבואר שהטעם שתיקנו ב' חלות הוא כדי שלא יאמרו ראינו טמאה נאכלת, ולכא' זה דלא כהבבלי הנ"ל, דהא איכא למיחש שיאמרו ראינו טמאה נאכלת לכהן קטן?

כה. ומתרץ הראב"י"ה (הובא באו"ז קנא) שהירושלמי דוקא בארץ השניה, אבל בחו"ל אין חשש, משום שכולם יודעים שזה מדרבנן, והטעם שתיקנו שם ב' חלות ולשרוף אחת מהן כשאין קטן הוא כדי להזהר בה קצת ולאוסרה לזרים, ובארץ השניה באמת אסור לתת לכהן קטן. ועיי"ש עוד שיטת רבינו אפרים שהביא הראב"י"ה.

כו. אכן התוס' בכורות כז. וחולין קד. כתבו עפ"י קושיא הנ"ל שכל הקולא של הבבלי ליתן לקטן הוא רק בארצות הרחוקות כגון בבל, אבל בסמוכות אין ליתן את חלת האור לקטן, וכן דעת הר"ש רשב"א ורא"ש שכל הקולות של חלת חו"ל הם רק בארצות רחוקות.

עוד כתבו התוס' דבחור"ל אין שיעור כלל, ומפריש מעט, ולהשניה [כשאין קטן] א"צ לקרוא שם.

כז. והרמב"ם פ"ה ה"ח-י סתם דהקולא הוא בכל חו"ל, ופסק כהבבלי שאפשר ליתן אחת בלבד לקטן, וגם הביא טעמו של הירושלמי שלא יאמרו ראינו טמאה נאכלת, וצ"ע סתירת הדברים, משנ"ר, וחי' הגר"ז.

ופסק השו"ע כהרמב"ם ראב"י"ה ורבינו אפרים, שהקולות של חלת חו"ל הם בכל מקום.

כח. בזמה"ז ע' רא"ש, ועוד טעם כ' האו"ז שבזמה"ז אין טהרה כלל ואין חשש שיאמרו טהורה נשרפת, [אכן להרמב"ם טעם זה הוא רק בארץ השניה ובחו"ל הוא כדי שלא תשתכח תורת חלה], והש"ך כתב הטעם דחיישינן לתקלה שיאכלוה זרים.

והנה מסקנת הרא"ש בהלכותיו שטוב וראוי להפריש חלת כהן, ודלא כהמנהג, [ואולי תלוי בהנ"ל אות ב']. והרמ"א והש"ך כתבו דהמנהג פשוט שאין מפרישין רק חלה אחת, אכן כ' הש"ך דבמצות בערב פסח נותנין לכהן קטן, וכ"כ במעשה רב (קפט) שהגר"א נתן לאכילה לכהנים בערב פסח. אכן במע"ר אות ק"ה מבואר שהיה נותן גם בכל ערב שבת, ויש מבארים שקודם שמדדו השיעורין וסבר שיש בכל ערב שבת שיעור חיוב, היה נותן בכל ער"ש, ומשמדדו שהשיעור הוא יותר גדול [וכדעת הצ"ח וכמבואר שם במע"ר] אז היה מפריש בער"ש רק לחומרא ולכן לא היה נותן רק בערב פסח. [פעולת שכיר]. וכ"ז ניהא כשיטתו דלעיל אות ב'.

ע"ע בחזו"א יו"ד קצג (א) שהביא דעת מהרי"ל דכהני זמנינו אין מותרין לאכול בתרומת חו"ל, וביאר החזו"א שהוא מפני שאין לנו בית דין שמפקח על היוחסין, וכתב דמדברי הראשונים שטרחו לבאר טעמים אחרים משמע דלא ס"ל הכי, ועיי"ש ס"ק י"ב לענין נתינה לכהן לשריפה, וצידד לפטור מנתינה, (ומנהג ירושלים ליתן).

כט. וטבו"י אוכלה, ובחלת מי פירות טהורה, בחו"ל, כתב המשנ"ב תס"ב ס"ה דנמי נאכלת לכהן קטן, והקילו בכל חלת חו"ל, אכן בדליכא קטן אסור לשורפה דאין תרומה טהורה נשרפת, וע"ע חזו"א יו"ד קצג (א).

ל. יל"ע מה ספק הר"ש בבעל קרי, ויסוד הספק אי חשיב כטומאה היוצאה מגופו, דאחמיר בי' קרא בשילוח מחנות, או"ד כיון שאינו אב הטומאה קיל, וע"ע נדה כב. דשו"ט אי בע"ק כרואה או כנוגע, ובתוס' שם משמע דבהאי ספק תלוי אם הוא אב הטומאה, עיי"ש וצע"ע.

לא. ולדינא, נחלקו בעה"מ והרמב"ן בפסחים מו. , אי שרי לזב ובע"ק בטבילה בלבד, והרמב"ן סובר שביוצא מגופו לא שרי לטבול יום עד שיעריב שמשו, ומשנתינו דשריא לטבו"י הוא רק בטמא מגע, והביאו דעתו הרמ"א ובהגר"א שכ"ב-ה.

נאכלת עם הזר על השלחן

לב. משמע דחלת א"י אין נאכלת, וכמו שאסור בבשר וחלב, והנה בשאר איסורין מותר לאכול עם נכרי, ורק בבב"ח שכ"א היתר בפני עצמו, וחלה שמותרת לכהן, חששו לתקלה, רמב"ן עבו"ז סו.; וש"ך שכג-ב, עוד כתב הש"ך דבלחם שעליו יחיה האדם איכא למיגזר טפי.

ביטול ברוב

לג. נסתפק הר"ש, ונחלקו רש"י ותוס' בכורות כז., אם ביטול ברוב מועיל לגמרי או רק לענין טומאה. ובי"ד התוס' לכאו', שנשאר מדומע, והקילו במדומע דחו"ל לאכלו בטומאה. השו"ע פסק כרש"י והרמ"א כתוס'.

לד. ובירושלמי נחלקו אם צריך רוב או דבטילה חד בחד, והוכיחו ממשנתינו דנאכלת עם הזר, דאפילו חד בחד בטילה,

לה. ודעת הר"ש ורא"ש משמע שמותר לכתחילה לבטלה, והיינו דתנן ונאכלת עם הזר על השולחן - ע"י תערובת, אכן בדברי חמודות אות ס"ג כתב דאין כוונתם להתיר לכתחילה, רק לאכול על השולחן ואין חשש שמא יתערב כי אז יתבטל. וכ"ה דעת הרמב"ן יבמות פ"ב דאין לבטל לכתחילה,

לו. והרשב"א בשו"ת (א-של"ו) הוכיח כדעת הרמב"ן, דאל"כ הוי כחוכא , שתיקנו להפריש - ולבטלה מיד ברוב, אלא ע"כ דרך כשנתערבה שוה בשוה או בפחות - התיירו להוסיף עד רוב ולבטלה. וכתב הב"ח (שכ"ג) דקושיית הרשב"א היא רק א"נ דהביטול הוא לזרים, אבל לפי דעת התוס' שהביטול מועיל רק לטומאת כהן, ועדיין אסורה לזרים, לא קשה קושיית הרשב"א.

לז. הרמב"ם ושו"ע פוסקין דבטילה חד בחד, אבל רמב"ן בקו"א ליבמות והרשב"א חלה חולקים דסוגיית הבבלי משמע דבעינן רובא.

לח. כתב הרמ"א שאם חזרה החלה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטלה, אם לא אכל העיסה ישאל לחכם ויחזור ויטול חלה אחרת. וע' אריכות בט"ז שהקשה דאין פותחין בנוול, וד' צ"ב דבסי' רכ"ח פסק הרמ"א שאפשר לעשות מהפתח הנולד חרטה דמעיקרא.

עוד יל"ד בדברי הרמ"א דהך חלה שמעקה"ד בטיילה ברוב, ורק גזירת דימוע כאן, האם נחשבת קיימת שאפשר לישאל עליה, וכתב הגידוה"ק דכיון שאם יתרבה האיסור יחזור לאיסורו חשיבא קיימת ומועיל לישאל עליה.

לט. ולענין הברכה כתב בהלכות קטנות (א-מא) דאינה נהפכת לברכה לבטלה ע"י שאילה, כיון שבשעתו חל שם חלה, וקרוב לומר שתועיל הברכה גם להפרשה החדשה, עכ"ד הובא בגידוה"ק.

מ. מדברי רמ"א אלו דקדק בשאילת יעב"ץ שתרומה שחזרה למקומה חזרה העיסה לטיבלה, והאחרונים הרבו לחלוק עליו, עיין בגידוה"ק, ובמלא העומר באריכות.

מא. קושיית הר"ש מדוע יתן החלה באור, יבטלנה, ותיירץ הר"ש דמשנתינו בחלת כהן - רק בה הקילו לטמא שרץ, אבל חלת אור אסורה אף לטמא שרץ, וע"כ דמה שאמרו בסוגי' דבכורות שא"צ להפריש חלת כהן הוא במקומות הרחוקים דוקא, לא בגוונא דמשנתינו, ואה"נ בהנך מקומות כשאין כהן קטן, יפריש חלת האור ויבטלנה, אלא שאין לה שיעור ולכן שורפין אותה.

מב. ויל"ע בדברי הר"ש שקשר קושיא ותיירץ אלו, עם מה שהקשה מדוע לא מצינו שאמרו תרומת חוצה לארץ לאור, וצ"ב קשר הדברים, ופי' דבריו בחזו"א (שביעית ה-ב) בדרך אפשר, שחלה שא"צ שיעור כלל במקומות הרחוקין, שורפין אותה, אבל תרומה שצריכה שיעור - מבטלין לה ברוב ואוכלין.

אוכל ואח"כ מפריש (וע"ע אות ע"ג מהדו"ב בזה)

מג. בכורות כז. אוכל ואח"כ מפריש, להרמב"ם ושו"ע הוא בארץ השלישית, ולהר"ש ולהתוס' ורא"ש דוקא בארצות הרחוקות. [ומן התימה שהשמיטו הפוסקים לדעת התוס'].

מד. ובביצה ט. איתא שהפרשה זו אין בה משום תיקון הטבל ביו"ט, וכתבו הר"ש והבעה"מ שם, והרא"ש חלה סי' יד שהוא משום שחלק חו"ל אינה טובלת, ומה"ט אוכל ואח"כ מפריש. וע' באריכות במהריט"א פ"ד אות מ"ז שגדר חיובה כמעשה בהמה. ובתוס' חולין קד: כתבו מסברא כן, וביארו דמה"ט נמנעו בכמה מקומות מהפרשתה, שחששו לתקלה, אכן לא הביאו התוס' ההוכחה מסוגי' דביצה.

מה. ואמנם, הש"ך שכ"ג-ו הביא ד' הדרכי משה שאם לא הפריש לבסוף אכל טבל למפרע, וכ"כ במג"א תק"ו-ח [הובא בפ"ת שכג-ה], וכ"ה בב"ח וט"ז (או"ח תנ"ז), ובפמ"ג (יו"ד צ"ב שפ"ד סק"י), ולדעתם צ"ב סוגי' דביצה הנ"ל, וצ"ל דמ"מ לא חשיב תיקון כיון שיכל לא להפריש ורק להשאיר, וצ"ע.

וכתב בגידוה"ק סק"ד דצ"ל גם בלשון הר"ש והרא"ש הנ"ל שאינה טובלת, שכוונתו רק דמותרת באכילתה אבל ודאי ס"ל כהפוסקים שאם לא יפריש עובר באיסור. והנה התוס' בחולין בהדיא פליגי, אכן מהתוס' בכורות ונדה דלהלן שהצריכו הפרשה מן המוקף בחו"ל, מוכח דטובלת דאל"כ פשיטא דא"צ מוקף. חלת לחם. וע' להלן אות ס"ה שמתוס' בכורות יש לדחות הראי'.

מו. ולדעת הפוסקים שיש איסור טבל צריך לבאר איך ניתן למפרע ע"י ההפרשה שלבסוף, ויש בזה ב' דרכים.

מז. הש"ך שכ"ג-ה, וט"ז שכד-טו הביאו דעת מהר"י וייל, שהחלה נמצאת מעיקרא בתוך העיסה, ומהני הפרשה דלבסוף מדין ברירה בדרכנן. וכתב הרי"ו, דמה"ט אם נתבשלה העיסה קודם הפרשה, נאסרת בבליעת החלה, אא"כ יפריש בסוף פחות משיעור דימוע, עכ"ד. והדרכ"מ והב"ח חולקים דאין החלה אוסרת הקדירה קודם שהופרשה. ובדרכי משה משמע שבדאורייתא הסכים עם הרי"ו, ולא בדרכנן, שאין להחמיר שאוסר למפרע.

מח. והנה עיקר דברי הרי"ו ביאר הט"ז שהם גם בכל חלה ותרומה, שטבל העומד להפרשה יש בו איסור תרומה עיי"ש, ובזה נחלקו הפוסקים, ויתכן לבאר דזהו הגדר בהיתר דלמפרע בחלת חו"ל, כאילו חיילא מעיקרא, וכבר אז פטרה להעיסה, וכ"כ במעדנ"א תרומות ג-יז באופן אחד. וצ"ע, דלא מצינו חלות תרומה למפרע, ורק לענין ממון יש נידון דמתנות שלא הורמו וכו', וכן תמה בגדולי הקדש סק"ב, עיי"ש באריכות, ובחלת לחם ב-י ביאר שי' הרי"ו דהו"ל כמתנה מעיקרא מה שאני עתיד להפריש וכו', וזה דלא כהט"ז, ולא כמשמעות הרי"ו, וצ"ע.

מט. והדרך השניה בזה היא ע"ד מש"נ ברמב"ם [תרומות ג-ח] דשייך לומר תרומת כרי זה בצפוננו, ואז דרומו מותר אפילו קודם שקבע חלקי התרומה ומעשר בצפוננו, כן ביארו כמה מפרשים, וטעמיה דהרמב"ם הוא שחיילא קביעה שהחלק הזה הוא שיריים והתרומה בחלק הצפוני, וסגי בהפרשה זו להיתר השיריים [דעיקר המתיר את הטבל הוא הקביעה שהוא שיריים - ע"י שהתרומה הופרשה. הרי"מ נ"י].

נ. ועד"ז יל"ב הקולא בחלת חו"ל, שהתירו לאכול השיריים על סמך שחלק התרומה יופרש לבסוף, ואולי משום בדברבנן יש ברירה, ונתברר לבסוף שמה שנאכל היה חלק השיריים.

נא. וע' מהר"י קורקוס פ"ה הי"ג בשם הסמ"ג ומשמע שכוונתו ע"ד שנתבאר, (הובאו דבריו להלן אות ס"ז),

נב. ובברכי יוסף [בגליון לסי שכג] כתב חידוש גדול, דאף בחלת ארץ ישראל שנאכל מקצתה, יכין בהפרשה לפטור גם החלק שנאכל, "לתקן כמה דאפשר, בדיעבד מפריש שלא מן המוקף וכלדקמן סי' של"א,"

נג. ונראה כוונתו, דס"ל דמעיקה"ד גם בחלה דאורייתא יכול להפריש לבסוף ויותר הטבל למפרע, אלא דאין לעשות כן משום דאינו מן המוקף, ובדיעבד מהני.

נד. והנה דבריו צ"ב, הרי זה ודאי דבתרומה אם אכל תאינה של טבל לוקה ואין יכול לתקן ע"י שיפריש אח"כ מתאינה אחרת,

וביאור דבריו לכאן עפ"י מש"כ המקור חיים, (תנז-ב), שיש חילוק בין חלה לתרומה, דבתרומה החיוב חל על כל פרי ופרי בפני עצמו, ובחלה חייל החיוב על עיסה שלימה כאחת, ולכן בעיסה אחת יכול לתקן גם לאחר אכילה אם נשאר ממנה, אבל בתרומה כל פרי ופרי חיובו בפני עצמו וא"כ לתקן, וית' בסמוך בהרחבה. וגם לדרך זו עדיין צריך למש"נ מהרמב"ם שיכול לסיים תרומת כרי בצפוננו, דאל"כ לא מסתבר שיועיל למפרע לתקן הטבל, ואעפ"י שהכל חיוב אחד, אבל כ"ז שלא הופרש עדיין לא תוקן.

נה. ובהאי נידון, בטבל דאורייתא אם מועיל להפריש אח"כ, דן בזה בשער המלך פ"ה מתרומות (ד"ה ודע שרש"י) והתור"י ד' כ' שאין טעם להפריש לאחר שנאכל, והתוי"ט (גיטין ג-ח) דייק ברמב"ם שיפריש, והק' שעה"מ א"כ איך משכח"ל מלקות באוכל טבל, ועיי"ש שהאריך ליישב ובגידוה"ק ס"ק ה' מש"כ ליישב קושיותיו. וחלק מן הקושיות בזה: מדוע בסוף יומא אמרו שתרומה קיל איסור מטבל, אדרבה טבל ישנו בתקנה, ומדוע אכל מצה של טבל לא יצא, יפריש עליה ממקום אחר, וכתב בגידוה"ק די"ל דכל הנ"ל מיירי כשאין בעולם מאותו כרי שנתמרח עמו, ורק מאותו כרי אפשר לתקנו, אכן הוכיח שם דודאי אינו כהתוי"ט אלא כהתור"י דלא שייך הפרשה בדאורייתא לאחר שנאכל. ועיין באריכות בחלת לחם סי' ב' סק"י וסקכ"א.

דוקא אם נשתייר מאותה עיסה אוכל ואח"כ מפריש

נו. בעיקה"ד דאוכל ואח"כ מפריש כתבו הב"י והרמ"א בשם הסמ"ג דכ"ז דוקא בעיסה אחת שנשאר מקצתה, אבל אין יכול לאכול עיסה אחת ולתקנה ע"י שיפריש מעיסה אחרת, וכ"ה בקיצור בתוס' ביצה ט.,

נז. והמקור חיים מבאר הענין, דבחלה חל חיוב אחד על העיסה, ואם מפריש מקצתה נפטרת כולה ממילא, ולכן שייך לפטור גם ע"י הפרשה דלבסוף, משא"כ בב' עיסות או בתרומות ומעשרות. וכן משמע במהר"י קורקוס הנ"ל. ויתכן שגם החולקים על המקו"ח וסוברים שאפשר לכין לפטור מקצת העיסה, או שאפילו בסתמא אין נפטר רק החלק שלפניו, מ"מ מודים ביסוד דשחיוב חלה חל כאחת על כל העיסה, ומה"ט מועיל בחלת חו"ל להפריש בסוף על כולה. אכן הגר"ח

לכאורה חולק על יסוד זה, במש"כ דעיסת חיטים ואורז החיטים מתחייבים, והאורז רק מצטרף להשלים לשיעור עיסה, ומבואר דהחיוב חייל על כל פורתא ופורתא מן העיסה בפני עצמו,

נח. ויש להקשות על שיטה זו מדמבואר בבכורות כז. וברמב"ם [מעשר א-ה] דגם בתרומת חו"ל הכי דינא דאוכל ואח"כ מפריש, ובתרומה לא שייך שהיה חיוב אחד על עיסה אחת, דהחיוב חייל על כל פרי בפ"ע, וצ"ע.

נט. ובגידה"ק ובמקד"ד, ובמעדנ"א (תרומות ג-יז) כתבו דבתרומה צ"ל שנצטרפו מעיקרא בגורן אחד ובכה"ג מועיל להפריש לבסוף, וצריך עיון איזו משמעות יש להך צירוף, ויהיה מוכח מזה שהגורן הוא עצם החיוב, [ע"י בחיד' הגר"ח תרומות], ולא רק קביעות לענין איסור טבל, וכל שהיו בגורן אחד הוא חיוב אחד, וצ"ע.

ס. ומכל מקום דעת המקור חיים ודאי צ"ע, שחילק בין חלה לתרומה, וצ"ע מכל תרומת חו"ל.

סא. עוד קושיא על דרך זו ממש"כ התוס' ביצה ט., דבמצות שנתחייבו כל אחת בפני עצמה, צריך לשייר מכל אחת ואחת, ואח"כ יצרף כל השיריים בסל ויפריש אחת מהן על כולן, והנה אם כביאורינו הנ"ל שאוכל ואח"כ מפריש הוא דוקא ע"י שבסוף קובע שם תרומה על חלק מן עיסה זו, מה יועיל בגוונא דהתוס', שאמנם הוא מתקן חלק מכל עיסה, אבל אין מברר שזו היא התרומה, ואיך מתייחסת התרומה להשיריים שנאכלו, וכן האריך לתמוה בבית מאיר או"ח תנ"ז ובגידה"ק שכ"ג-ז, וכע"ז בב"י תק"ו בשם סמ"ק וע' בגדוה"ק מש"כ בדבריו, ע"ע באריכות בד' התוס', ביד אפרים תק"ו ובחלת לחם. והיד אפרים מבאר, שצירוף סל מועיל להפריש אח"כ מאחד מהן, דכאילו עירסן יחד, וא"כ אפילו בב' עיסות שהיו כבר חייבות מועיל הצירוף להיות כאילו עירסן מתחילה יחד, עכ"ד, והסברא מחודשת וצ"ע.

סב. ויתכן, דכיון שהנותר מן העיסה הראשונה, עשה לו ראשית ממקום אחר, [ויכל לעשות לו ע"י שהקיף וצירף בסל], ממילא מתייחס הראשית הזה לכל העיסה הראשונה, ונתברר שהמקצת שנשאר הוא חלק מן השיריים שנאכלו - אשר ראשיתם הופרשה ממקום אחר, [וכמובן שא"ז מבאר א"נ דהפרשה מועלת למפרע], וצ"ע, והגידה"ק והבית מאיר פירשו בע"א וכמשי"ת.

סג. המצרף בסל ב' עיסות קטנות ואכל אחת מהן, כ' הט"ז או"ח תנז-ב, וביד אפרים תק"ו, דיכול להפריש מחבירתה, כיון שחיובן היה כאחת, [וכן דקדק במעדנ"א דלא גרע מכרי דתרו"מ וכש"נ,] והחלת לחם (ב-כ"ו) פקפק בזה,

סד. בהא דאוכל ואח"כ מפריש כתב רש"י בכורות דמשייר כדי שיעור תרומה ומפריש, והתוס' בביצה חלקו עליו שצריך לשייר עוד כדי שיהיו שיריים ניכרין בשעת הפרשה, ורש"י ס"ל דמתקיים דין שיריים במה שכבר אכל, וצ"ב פלוגתיהו, ואולי תלוי בפלוגתא אם חלת חו"ל טובלת או לא. ויל"ע במש"כ התוס' שיריים, אי ס"ל דאין חח"ל טובלת א"כ שמא לא חשיבי שיריים, ויתכן דס"ל דשיריים הוא דין במעשה ההפרשה, שצריך לחלק ראשית מן השיריים.

סה. והתוס' בבכורות חלקו מטעם אחר, דצריך הפרשה מן המוקף ולכן צריך לשייר עוד מעט. והקשה עליהם הרא"ש [ביצה סי' יג] דכלפי כל מה שנאכל ודאי לא מתקיים דין מוקף. והאחרונים ביארו ד' התוס' עפ"י דספר התרומה שחידש שיש ב' דיני מוקף, אחד לשיריים הנפטרים שיהיו בבית אחד עם התרומה, ועוד דין שהחלק שמפריש לתרומה יגע במקצת מן השיריים, ומשום דין זה השני הצריכו התוס' שישיר, וצ"ע. ולפ"ז גם מד' התוס' אלו אין להוכיח שהחח"ל טובלת, די"ל שכל הדין מוקף הוא במעשה ההפרשה, והוא פרט בפדיון של שירים ניכרין.

סו. התוס' בנדה ז. הקשו בעיקר הא דאוכל ואח"כ מפריש, דאין כאן הפרשה מן המוקף. ותיירצו דבעיסה שנילושה יחד והיתה כבר מחוברת הקילו בתרומת חו"ל, עכ"ד. ולכאו' דבריהם לענין לכתחילה שצריך להפריש מן המוקף. אכן הגר"א שכ"ג-יב ביאר בכונתם שאף בדיעבד אין מועיל רק בעיסה אחת, וכדעת הסמ"ג דלעיל אות נ"א. וכן משמע שפירש דעתם המקור"ח הנ"ל. אכן לפ"ז צ"ע מתרומת חו"ל וכש"נ.

סז. ובמהר"י קורקוס פ"ה הי"ג כ' בשם הסמ"ג לבאר ד"דבעיסה שנילושה ביחד ומעת שמתחיל לאכול דעתו היה שישאר בסוף שיעור חלה, ואותה שעה היה הכל יחד, מפריש מן המוקף מיקרי", ויל"ב כשנ"ל אות מ"ט, דכל שאוכל הרי הוא כאומר שהתרומה תסתיים בהחלק שנשאר, וזה חשיב מעשה הפרשה, והוא מן המוקף. ויל"ע (מעדנ"א תרומות ג-יז) אם צריך שיהיה מוקף בשעה שמתחיל לאכול, שאז חל איזה קביעה שהתרומה נשארת בחלק הנותר, וצ"ע.

סח. והט"ז או"ח תנ"ז-ה כתב לדקדק בדעת הטור, שרק בהתחיל לאכול ונתכוין שהחלה תהיה בחלק שמשאר, אז בשעת אכילה חשיב כהפרשה מן המוקף, אבל בשכח להפריש או ביום טוב שאסור להפריש, ובשעת אכילה אין נחשב כהפרשה, אז בשעת הפרשה צריך להקיף, [וכתב דדעת הרא"ש אינו כן], ודבריו כעין מש"נ ממנהיק"ו.

סט. ולכא"ו היה מקום לעיין לפי התוס' מדוע בחלת ארץ ישראל אין להקל ולומר שעיסה שהייתה אחת חשיבא הפרשה מן המוקף, ולמנהיק"ו א"ש, דבארץ ישראל אין הפרשה ע"י אכילת העיסה והנחת השאר לתרומה, וכן לפמש"כ הגר"א י"ל שדווקא בחו"ל שמועלת הפרשה שבסוף על כל העיסה, זה נחשב למוקף, אבל בארץ ישראל שצריך צירוף זה וצריך הפרשה מעיקרא, צריך גם מוקף בפועל.

ע. והבית מאיר כתב לבאר דברי התוס' ביצה הנ"ל, שמצרף שיירי המצות בסל ומפריש, שאין כוונתם משום דעת הסמ"ג שמועיל הפרשה בסוף רק מאותה עיסה, אלא כוונתם לשופרא דמילתא משום דין מוקף, וע"ד שכתבו בבכורות לשייר מקצת להפרשה מן המוקף, ושיתקיים בכל מצה ומצה הפרשה מן המוקף ע"י ההפרשה שבסוף, וצ"ע במשמעות לשונם וע"ע בתור"פ שם.

עא. ויל"ע בעיקר מש"כ בתוס' לצרף בסל, דלמוקף לכא"ו סגי בנגיעה ע' תוס' נדה ז. וצ"ל, או דס"ל כרש"י פסחים מו. שכל הפרשה לאחר אפיה מכמה ככרות צריך לצרף בסל [ולא ידענו טעמן], או דס"ל להתוס' שצריך צירוף סל לדין מוקף, וצ"ע. ועיין בזה באריכות ביד אפרים (תק"ו במג"א סק"ח).

עב. ובגדולי הקדש (שכ"ג-ז) מבאר דברי התוס', דלעולם א"צ מוקף כלל בחלת חו"ל, וכדעת הרא"ש, אכן צריך מ"מ שישאר מעט מן העיסה, ומשום דהתקנה שחח"ל אוכל ואח"כ מפריש הוא בתנאי שנשאר מקצת מן העיסה, דאל"כ יאכל כל ימיו ובסוף ימיו יפריש על כולן, אלא ודאי לא מהני אם נאכל הכל, ומ"מ סגי שנשאר מקצת מן העיסה - ויכול להפריש עליה גם ממקום אחר, ודפח"ח ועיי"ש עוד אריכות עצום בכל הנ"ל.

בגדר אוכל ואח"כ מפריש - מהדו"ב

עג. בתוס' חולין קד צידדו דאין חח"ל טובלת, ובתוס' נדה שהצריכו מוקף מוכח דטובלת וכדעת הפוסקים. [וגם אם הצריכו מוקף רק לענין לכתחילה מ"מ אין נראה שיצטרכו מוקף לכל העיסה אם אינה טובלת וצריכה ליפטר]. וצ"ע אם טובלת איך נותרת למפרע.

עד. המג"א תנ"ז כתב שא"א למכור החלה לגוי עד לאחר הפסח ואז יפריש, שמא יאכלנה הגוי ונמצא זה אוכל טבלים למפרע, ולדבריו הא דלא חששו בכל חח"ל שמא יאבדו שיירי העיסה צ"ל שהוא קולא שהקילו בחו"ל.

ולכא"ו משמע מדבריו שגדר היתר הטבל הוא כעין אמירה מעיקרא מה שאני עתיד להפריש וכו', ומה"ט אם אבדה נמצא שאוכל טבלים. אכן צ"ב איך אפשר לומר כן כשהוא לא הפריש, ותרומה בעיא הפרשה, [ועי' ח"ל שחכמים הפרישו עבורו מדין זכין וצ"ע ג]. עוד יל"ע דעת הב"ח שאם נתבשל קודם הפרשה מותר, ומוכח דאין מעורב כאן חלה. גם יל"ע מדברי התוס' בכורות שהצריכו מוקף בשעת הפרשה, ולמה לי מוקף אם בשעת קריאת שם - תחילת אכילה - היה מוקף. ועוד, ד' התוס' ביצה דבמצות משייר מכל אחת ומצרפן ומפריש אחת מהן, והיינו באופן שכל אחת נתחייבה בפני עצמה, ומצרפן להפרשה, [וכ"כ בתור"פ שם], וצ"ע איך פוטרת לאחרת שלא נתחייבה עמה, ולא שייך בזה תנאי דמה שאני עתיד להפריש. עוד יל"ע ממ"ש"כ הט"ז תנ"ז דלא חשיב מוקף כששכח בשעת אכילה, וצריך אח"כ להקיף, ומשמע דבכה"ג אין ההפרשה שבסוף ע"י תנאי דמה שאני עתיד, דא"כ ודאי א"צ להקיף, ומכ"מ מועלת הפרשה זו לתקן הטבל למפרע [זולת א"נ דלהט"ז אין חח"ל טובלת ואי"ז משמע בדבריו].

עה. גם, הא שו"ט האחרונים דאף בחלת ותרומת הארץ משכח"ל הפרשה למפרע, וזה ודאי לא מטעם דאתני מעיקרא. והנה הנידון הוא בתוי"ט גיטין, ובשעה"מ תרומות, ובחלת לחם סי' ב', (אות י' כ"א) וגידוה"ק, והביאו מהרמב"ם מעשר (יב-ב) דמפריש בדמאי במוצ"ש למפרע על מה שאכל בשבת. והקשו מכמה מקומות שכ' דאם אכל א"צ להפריש בר"מ (ז-ו), ובחולין קל:, ועוד הקשו מדל"ח אוכל טבל בהתראת ספק, ומדחשיב איסורו חמור בסוף יומא, ויל"ב בכ"ז עפ"משי"ת.

עו. דעת הר"י וייל דהטבול לחלה שנתבשל נאסר הכל משום בליעת החלה, א"כ יפריש בסוף פחות מאחד מק"א, ויש ברירה, ונמצא שלא היה בחלה כדי לאסור התבשיל. וביאר הט"ז דעתו שגם בארץ אוסרת למפרע, דכמו בזרוע בשילה אוסרת התבשיל קודם הפרשה, כ"ש בתרומה שהחויב מתחיל משעת גלגול.

והאחרונים הקשו (חלת לחם ב-י) א"כ גם באפיה תיאסר עכ"פ כדי קליפה ואין משמע כן בסוגיא דפסחים מ"ח, ועוד דא"כ במוגלשין ע"ג קמח, שנתבשל קודם הפרשה יאסר הכל, וכן הקשה במנחת מרחשת שאחר שנתבשל נוטל הקומץ לגבוה, ועוד הקשה שהפוסקים חששו בסי' שכ"ו שנוטל את השאור בהפרשתו, וא"כ יש לחוש בכל עיסה שאם נטל בסוף את השאור לחלה נמצא שאסר את כל העיסה, [וכ' ח"ל ד"ל שזו חומרא בעלמא ורק במקום חזקת חיוב], ועוד הקשה מתבשיל שקובע למעשר ונמצא שנתבשלה התרומה ואסרה הכל.

והנה בעיקר ד הט"ז צ"ב מה ראי' הביא מזרוע בשילה שנתבררה כבר לחלה שעדיין לא נתבררה, ואולי יל"פ כוונתו שאיסור טבל הוא משום חלק התרומה המעורב בו, [וזהו כ"ז שלא הפריש ממקום אחר, אבל כשהפריש ממקום א' נתברר למפרע שלא היה תרומה מעורבת כאן, וצ"ע],

עז. ואולי יש לבאר [וצ"ע אם זו כוונת הט"ז, אבל בשו"ת מהר"י יל"פ כן], דקאי הר"י על איסור טבל, ומהות איסורו הוא "אשר ירימו - בעתיד לתרום", שהעמיד לתרום הוא אסור, והנה בהפרשה הטבל נותר, ומשום שנתברר שהנותר אינו עתיד לתרום, זהו ההיתר, ואם היה ברירה בדאורייתא היה אפשר להתיר גם לבסוף, ובחז"ל באמת אפשר לברר בסוף, שהנאכל לא היה עתיד לתרום, ובבישול שנתברר חלק החלה בסוף, והבירור הוא למפרע, [בארץ כספק ובחו"ל כודאי], וכל שנתבשל עמו מקודם נאסר, ואיסורו אינו משום בליעת חלה, דאינה קדושה עדיין בשעת בישול, אבל איסורו משום בליעת "עתיד לתרום", והחלה עצמה לא הופקעה מזה לבסוף, ונשאר על מה שנבלע ממנה איסור טבל. [ומובן מדוע נאסר בבישול ולא אומרים שיכול הרי להפריש ממקום אחר וא"כ אין כאן תערובת תרומה, דאין כאן איסור משום תערובת תרומה אלא משום הטבל שהוא מצב "עתיד לתרום"]. וי"ל דעל בליעה זו לא יועיל לפטרו ממקום אחר כיון שהוא נתברר ונקבע ע"י החלה שהופרשה, והוא בליעת הטבל שנהפך בסוף לחלה ואין בו היתר שיריים כי הוא חלק החלה, וצ"ע בכ"ז ישמע חכם ויוסף לקח.

ויש ליישב הקושיות על הר"י, דבתבשיל של מעשר, לא שייך לומר שנתבשל האיסור טבל, כיון שע"י הבישול גופיה חייל טיבלא, וכן במוגלשין שהוא בתחילת גלגול, וכן במרחשת שהוא קודם זמן קמיצה, ובוה לא דמי לזרוע בשילה שהיא חלק מבורר, אבל תרומה וקומץ שאינם מבוררים, ואין איסורם אלא משום "עתיד לתרום", זה מתחיל מזמן החיוב בלבד. אכן צ"ע מאפיה, ומשאור, ויש ליישב קו' אלו וכמס"כ שם בחלת לחם.

[וע' להלן אות פ' מדברי הט"ז, ואולי יש לדון חידוש גדול לפי דבריו, דבפסח לא חייל דין הפרשה עד לאחר אפיה, ושמא בכה"ג אעפ"י שודאי יש כבר איסור טבל, אבל לא שייך לומר שנסתיים חלק מסויים ונקבע שהוא שייך להחלק שהופרש לבסוף, שהרי נתבאר כאן שהאיסור של הבלוע הוא משום שנקבע כחלקו של החלה, ואולי ל"ש לומר קביעה זו קודם אפיה. ועד"ז י"ל גם בשאור, לפמש"כ ספר התרומה דמן ההפרשה לכתחילה הוא בגמר החמצת העיסה, ורק אז שייך לומר שנקבע חלק התרומה - במה שנבלע. וכ' לפלפולא].

עח. ועכ"פ מבואר לענין תרומת וחלת אר"י, שאם היה ברירה היה אפשר להתיר הטבל למפרע, ולכן בדמאי מועיל ולא בודאי, אכן ממש"כ דאין להחמיר ולהפריש אחר שנאכל, מוכח דסברי דאין ברירה בדאורייתא אפילו לחומרא, ובתורת ודאי, דאי מספק י"ב א"כ יפריש בסוף מספק ולא ילקח, [ונחלקו בזה בתוס' ערובין אם א"ב הוא בתורת ודאי].

עט. בהא דאוכל ואח"כ מפריש כתבו הסמ"ג והתוס' בנדה דדוקא מאותה עיסה, ויל"ב דבכה"ג כהתנה מעיקרא, ועמשנ"ל אות ע"ד. עוד ביארו עפ"י המקו"ח דעיסה אחת הותרה כולה ממילא. אכן לא די בזה לבאר, דהנה אם בשעת אכילה עדיין לא הותרה העיסה, א"כ איך תועיל הפרשה שאח"כ להתיר טבל שכבר נאכל. אע"כ דהוא ע"ד שנתבאר שבירור התרומה שבסוף מפיק ממילא את השיריים מאיסורן, ע"י שנתבררו כשיריים, וכתבו התוס' דכ"ז בעיסה אחת דוקא, וצ"ל דה"ה כרי אחד בתרומת חו"ל שאוכל ואח"כ מפריש, [וגם מזה מוכח דלאו היינו מטעם המקו"ח הנ"ל דזה ל"ש בתרו"מ]. ויל"ב מדוע דוקא בעיסה אחת וכרי אחד, דלעולם לא שייך לקבוע לאחר זמן בשעת הפרשה שאלו שנאכלו היו שיריים, כיון דאז אינן קיימין, [וזולת מטעם דהמקו"ח שמועיל גם בנאכלו], אכן הקביעה בזה הוא משעת אכילה דוקא, "אכל וחולך ואח"כ מפריש", שע"י האכילה על מנת

להפריש אח"כ, קובע את הנאכל לשיריים. וכ"ז נר' בכוונת מהריק"ו בשם סמ"ג. והנה זו קולא בחו"ל דיש ברירה, ולא שייך להקל כן בארץ דאין ברירה.

והנה מצינו דוגמת זה בדאורייתא, ברמב"ם תרומות ג-יז (עיי"ש בדרך אמונה) שקובע שתרומת הכרי תהיה בצפון, (ועדיין לא הפריש התרומה) והדרום נותר, אכן שם הוא מ"מ קביעות על התרומה, ובחו"ל נתחדש ששייך לקבוע גם על הנאכל. [ולכן יתכן שגם בזמננו שתרומה דרבנן, לא נתיר ע"י ברירה לאכול ואח"כ להפריש, כי לא שייך בארץ לעשות קביעות על השיריים, ובדמאי שכבר נאכל כתב הרמב"ם דצריך להפריש עכשיו על מה שאכל בשבת, יתכן שהוא גם עזה"ד, שהתירו לו לאכול בשבת, ושיפריש במוצ"ש, וצל"ע].

פ. והנה הט"ז (תנ"ז) כתב דבשכח או בערב פסח, לא חשיב מוקף, ויש לבאר עפמ"ש"נ, דבשכח לא קיים בשעת אכילה את הקביעה שאלו הם השיריים, וכן בערב פסח שעדיין אינו זמן הראוי להפרשה, [ודעת הרא"ש שגם בשכח א"צ מוקף, או דס"ל כהמג"א דכהתנה מעיקרא, או דגם בכה"ג מהני התקנה ליחשב אכילתו כהפרשת הנאכל לשיריים]. ולהט"ז מ"מ מועיל גם בשכח וערב פסח לתקן בסוף מה שאכל, ויל"ע איך מועיל אם לא כיון בשעת אכילה, וצ"ל דמ"מ מועיל ברירה ע"י ההפרשה שבסוף להחזיר את הנאכל, ומה שהצרכנו לכתח"י להפריש בשעת אכילה, הוא לכתחילה, משום דין מוקף, ונל"ב עוד נפק"מ בין אכל על דעת להפריש או שהפריש בסוף, דנראה לדון בדבר חדש, שאם אוכל על דעת להפריש אח"כ, בזה גם אם אח"כ יאבדו השיריים לא אכל טבל למפרע, דקיים דינו שאוכל ואח"כ מפריש, ולא תיקנו לו חז"ל לאכול במקום ספק שמא יאבדו השיריים, [ויל"ע אולי גם להמג"א כן הוא ורק בגוי שלא שייך לומר ששומר את השיריים להפרשה, בזה לא נחשב כאוכל על דעת להפריש וצל"ע]. והנה כ"ז באכל על דעת להפריש, אבל בשכח, אם אבדו השיריים ודאי דאכל טבל למפרע.

פא. והנה גם בתרומ' חו"ל אוכל ואח"כ מפריש, ויש לדון בשלמא בתרומה א"צ שיעור, אבל מעשר שיש לו שיעור, צריך להפרישו גם כנגד מה שנאכל, והאיך שייך להפריש על מה שכבר אינו, ונראה דזה תלוי בב' גווני דהט"ז, דבמעשר יועיל דוקא אם אכל ואח"כ הפריש, ונסתיים מעיקרא ע"י אכילתו שחלק המעשר של הנאכל יהיה בהנותר, אבל באופן ששכח ואח"כ מפריש, לא יועיל לסיים עכשיו מעשר עבור פירות שאינם בעולם, גם מש"כ התוס' ביצה לענין מצות דמצרפן, ופטרן ע"י אחת מן העיסות [ולא פטרן כל עיסה ממה שנשתייר ממנה] נראה שהוא כאופן ב' דהט"ז, ולא יועיל בכה"ג במעשר.

שריפת חלה

פב. כ' הרמ"א שכב-ה דאסור לישראל ליהנות בשריפתה [להתוס' פסחים לד. מדאורייתא ולהר"ש בתרומות יא-ט אאמד"ר, וע' מל"מ תרומות ב-יד], ונוהגים להשליכה לתנור קודם האפיה, ע"כ. [וזה קולא בזמננו, אבל בחלה דאורייתא צריכה היסק בפ"ע, דרכ"מ]. ובמג"א תנז-ג הביא בשם מהרי"ל דיכולין לבטלה ברוב [בחח"ל] בעצי ההסקה.

פג. ובעיקר מצות שריפה, ע' משנ"ב (תק"ו שעה"צ מ"ח) שהביא מח' רש"י ותוס' אם הוא מדאורייתא. ורש"י ביצה כז: התיר ליתנה לבהמה, אבל הרשב"א שבת קכו: ועוד ראשונים חולקים שמצוותה דוקא בשריפה, ופסק השע"צ (יד-לד) דאסור לאבדה בדרך אחרת, והחזו"א דמאי (טו-יא) כתב דנוהגים להקל לקובריה.

פד. לדעת התוס' שהוא דאורייתא כקדשים יל"ע דא"כ אין לשורפה בלילה, ע' משנ"ב תק"ו ס"ד ובבה"ל, אכן לשון הטושו"ע שם דאף בלילה, ע' נובי"ת (או"ח צו) שרק קדשים ביום אבל תרומה אף בלילה, ובפנ"י שבת כג: דתרומה דוקא בלילה כדי שיהנה.

וניתנת לכל כהן - ע"י משנה ט'.

משנה ט'

נתינת חלה לכהן ע"ה

א. בסוף משנה ח' ונתנת לכל כהן. הר"ש הביא ירושלמי דאף לע"ה, ואי"ז דומה ל"כל כהן" דמשנה ט'. וכן פי' הרמב"ם, ורש"י חולין קד.:

ב. אבל התוס' חולין (והרא"ש בפירושו) הקשו דאין נראה לחלק בין "לכל כהן" דמשנה ח' להא דמשנה ט', ולכן פירשו גם למשנה ח' בגוונא דפירשו למשנה ט'.

[וי"מ דכוונת הר"ש ורא"ש לפרש גם בירושלמי דכוונתו לע"ה דר"מ שאין אוכל חולין בטהרה].

ג. והקולא ליתנה לע"ה, כתב הרימב"ץ דהוא כר' יוסי דנאכלת לטמא, [וצ"ע דהרימב"ץ עצמו כ' דר"י אוסר בזבין, ואטו ע"ה לאו בחזקת זב איהו], והרמב"ם כתב דאין הלכה כר' יוסי ומ"מ הלכה דנאכלת לכל כהן, ופירש הטעם משום שטמאה באויר ארץ העמים, וצ"ב, הרי אסורה לטמא שלא טבל, וע"ה הוא מוחזק כטמא, וצ"ע.

והצד השוה שגם הר"מ וגם הרימב"ץ פירשוה על חלת האור,

ד. אבל הרא"ש בהלכותיו (יד) הוקשה לו איך אפשר לפרש משנתינו דנותן לע"ה, והרי אמרו בחולין קל: דאין נותנין מתנות אלא למחזיקין בתורת ה', ופירש דקולא היא שהקילו בחלה השניה דחו"ל שאינה אלא להכירא, וכשם שהקילו בה לבטלה ברוב, עכ"ד.

ה. הש"ך מפרש דעתו (שכג-ג), דדוקא בחלה שניה דלהכירא, אבל בחו"ל במקומות הרחוקים שהקילו בחלת האור לאכלה לכהן קטן, אין בה ההיתר לע"ה, והקשה על הטור שהתיר.

ודבריו צ"ע, דהרא"ש דימה להקולא דביטול ברוב, וודאי דהסוגיא בבכורות קאי על אותה חלת אור שנאכלת לכהן קטן, ומש"כ הרא"ש דקאי על חלה שניה הוא משום דקאי אמשנתינו, ושם לא הקילו כלל אלא בחלה השניה, והראשונה אף אין נאכלת לכהן קטן, וכמסקנת הר"ש והרא"ש. וצ"ע.

ו. ולדעת הרא"ש, ודאי דהה"נ דמותר בחלה שניה דחו"ל הנאכלת לזבין, אכן לדעת התוס' בחולין קד: שלא התירו ליתן לע"ה כשיש ת"ח, לכאן י"ל דהה"נ בחלה שניה דחו"ל, ומשום שיש איסור ליתן לע"ה, (ולא משום טומאה), [והש"ך לשי' דהרא"ש כהתוס', נקט דבחלה שניה לכו"ע מותר, אבל לולא דבריו וכש"נ, יש להסתפק], וצ"ע.

ז. ובדברי הרא"ש צ"ע אם קאי על חלה ב' דמשנתינו, שאסורה לזבין, איך התירו ליתנה לע"ה שהוא בחזקת זב לכאן, ואעפ"י דלהכירא בעלמא, מ"מ כיון שאסורה לזבים איך ניתנת לע"ה וצ"ע.

ח. התוס' בחולין פירשו למשנתינו בדליכא חבר שאז מותר ליתן לע"ה, והש"ך פי' דבריהם בחלה השניה, אכן למאי דקאו התוס' על משנתינו, ומסקי שם דבחול"ל הרחוקין אז חלה הראשונה דינה כשניה דמשנתינו, א"כ בחול"ל גם בראשונה מותר, וכמש"כ הטור וכנ"ל,

וצ"ע כנ"ל איך נותנים לע"ה שהוא בחזקת זב. ושמא יש ליישב דהחומרא דמאה יוצאה מגופו, אין לזה דין בדיני טומאה, אא דין איסור בקדשים בפ' ני עצמו, וי"ל דמשום איסור זה לא גזרו על ע"ה, וכאן הרי לא איכפ"ל מדיני טומאה, דטמא מת אוכל, ויש רק איסור המחודש דטומאה היוצאה מגופו, וזה לא גזרו בע"ה, ומיושב הקושיות. הרי"מ נ"י.

ט. המהריק"ו (תרומות ו-ב) דייק מהתוס' דבארץ ישראל אפילו בתרומה טמאה בדליכא חבר אין נותנין לע"ה ותמה עליהם מסברא, דבטמאה אין לעכבה מעם הארץ בדליכא חבר,

י. ולו"ד י"ל דלדעת התוס' אה"נ, ובכל מתנות חוץ מתרומת ארץ ישראל טהורה, ניתנות לע"ה בדליכא חבר, וכן ביאר בבה"ל תרומות ו-ב, וכן מוכח בתוס' שכתבו דחלת חו"ל הניתנת לכל כהן הוא דומיא דכל המתנות במשנה ט',

יא. ובבה"ל הקשה דא"כ דמעש"ר ניתן לע"ה בדליכא חבר, קשה על התוס' גיטין ל: שכתבו דהא דפריך התם וכי נחשדו חברים וכו', הוא משום דאין נותנין מעשר אלא ללוי חבר, ולהנ"ל הא משכח"ל שנתן מעשר לע"ה בדליכא חבר,

יב. הרמב"ם מפרש משנתינו דמותר ליתן לע"ה, זולת תרומה וחלה טהורין, וסוגיא דחולין קל: השמיט בחיבורו, אכן בפיה"מ רמז לה, וכתב שהוא מצוה לכתחילה ליתן לת"ח ולא לעיכובא, והביאוהו במהריק"ו ורדב"ז בהל' תרומות שם. וע' בבה"ל שהביא ממרכה"מ שהרמב"ם מפרש הסוגיא בחולין שמותר ליתן מתנות לע"ה.

ע"ע במהריט"א אות מ"ד אריכות בשיטת הראשונים בסוגיין.

יג. בגדר אין אוכל חוליו בטהרה כתב התוי"ט דהוא אף בת"ח שלא קיבל עליו דברי חבירות לטומאה וטהרה, ובתוא"ש הקשה דהרמב"ם בדמאי פ"ב מ"ג כתב דת"ח א"צ לקבל דברי חבירות. וכן מוכח מנתינה לכהן קטן ומשמע דאף בדאיכא גדול, וקטן לאו מקבל חבירו איהו.

יד. כתב הרמב"ם (תרומות ו-ב) דבתרומה של תורה אין נאכלת אלא לכהן מיוחס, ותרומה של דבריהם נאכלת גם לכהני חזקה, ובש"ך שכב ומג"א תנ"ז הביאו ממנה"ל דבזמנה"ז אין נותנין לכהן קטן דאין לנו כהן מיוחד, וביאר דבריו בחזו"א קצג(א)-ד, דאעפ"י שמבואר בכתובות כה. דמעלין מנשיאות כפים לתרומת חו"ל, כ"ז אינו בזמנינו שאין ב"ד שמפקחין על הדבר, ובמקום דאיכא תרומה אין כהן נאמן עפ"י עצמו לנשיאת כפים, לכן בזמנינו אי אפשר להעלותו על סמך נשיאת כפים, ועי"ש עוד שמעיקה"ד הכהנים בחזקתן אלא שאנו חוששין וכו', ומ"מ תרומה לשריפה כן נותנין, וצ"ב מדוע, ומדברי הראשונים משמע דלית להו לדמהרי"ל וצ"ע, ושם בס"ק יב הסיק עפ"י דאין ליתן מעש"ר ותרומה טמאה בזמנה"ז, ועי"ש באריכות.

בענין מתנו"ב לאנשי משמר

טו. חרמים -ע' בירושלמי שחילקו דחרמי מטלטלין ניתנין לכל כהן, וחרמי קרקעות לאנשי משמר, וילפינן מהיקש "אישי ה' ונחלתו יאכלון". וכ' הגר"א דהה"נ שדה אחוזה היוצא לכהנים, וכ"ה בערכין כ"ח, ושם איתא דלר' יהודה הוקשו מטלטלין לקרקעות.

טז. ולשון הרמב"ם (ערכין ו-ה) ניתנין לכהן שבאותו משמר בשעה שהחרים, ויל"ע מדוע לא אזלינן בתר שעת הבאה ככל קדשים, ולכאור' י"ל דקדשים משלחן גבוה קזכו משא"כ בחרמין, והחזו"א דחה (בכורות כב-ו) דד' הרמב"ם באופן שהגיע מיד, וכן הוא דעת רש"י ותוס' ב"ק קט: לענין גזל הגר דאזלינן בתר שעת הבאה.

יז. בכורות - בירושלמי כאן ותוספתא סוכה איתא דניתנין לאנשי משמר, וקשה דבמשנה בכורות כו: ובערכין כח: מבואר דניתן לכל כהן שירצה, ובמהריט"א (פ"ד אות מ"ג) האריך בזה, ומסיק שהרמב"ם דחה דברי הירושלמי מכח הסוגיות, ועד"ז בחי' רבנו חיים הלוי הל' ערכין (ו-טז) ויש באחרונים חילוקים בין תוך זמן שמטפל בו הישראל ללאחר זמנו, ובין ירושלים לחוץ מירושלים.

יח. ובחי' מרן רי"ז הלוי הל' בכורות, כתב שיש ב' דינים דמתנות כהונה בבכור, יש דין קדשי המקדש דכתיב ובשרם יהי לך כחזה התנופה וכו', ויש דין מתנו"כ שזוכה בו הכהן מחיים בלא דין תורת הקרבה כלל, ובבכור בע"מ שניתן לכהן, ולפ"ז ביאר דבהך דינא דקדשי המקדש קאי הירושלמי, שמתחלק לאנשי משמר, אלא דמדינא דכהן בא ומקריב קרבנותיו בכל עת שירצה א"כ כל היכא שניתן לכהן מחיים פקע זכות משמר, עכת"ד.

נתינת שמן טמא לע"ה

יט. שמן שריפה שניתן לכהן ע"ה (להרמב"ם), הקשה הכס"מ (תרומות ו-ב) דגם שמן טמא אסור ליאכל בטומאה, והוא בלאו, כמבאר ברמב"ם פ"ז ה"א, וניחוש שיאכלנו ע"ה בטומאת הגוף. וכתבו ליישב, דכל החשש הוא כמש"כ הרמב"ם ריש פ"י ממט"מ, וכ"ה בריש פ"י דטהרות, דע"ה אינו בקי וחושב עצמו לטהור, אבל אין לחוש שכשיודע ע"ה שתרומה טמאה ואסורה באכילה - שיאכלנה, וכ"כ במרכה"מ ואו"ש שם, ומנ"ח רע"ט-ו,

אכן דעת הכס"מ דהחשש הוא שע"ה אין נזהרין כלל בכל ענייני טומאה, ובמאירי סנהדרין צ: כתב דהקילו ליתן טמאה לע"ה כיון שאינו במיתה אם אוכלה.

נתינת ביכורים

כ. פלוגתת ר"י ורבנן בביכורים הוא אם חשיבי כקדשי מקדש או כקדשי הגבול, ע' רע"ב ורא"ש ומוהרא"פ, ובקדשי מקדש לא גזרו.

כא. ובחי' רח"ה (ערכין ו-טז) כתב דפלוגתייהו בדאורייתא, דלחכמים שניתנים לאנשי משמר יש דין לכל בני אהרון תהיה ואין לנו למנוע חלקו של ע"ה, אבל לר' יהודה אין בהם זכות משמר, ויש לבעלים טובת הנאה, ושייך לגזור שלא ליתן אלא לחבר. וכ"כ ברמב"ן פרשת נשא.

כב. ולפי דבריו י"ל דגם בכל קדשי המקדש היינו טעמא, ולא כמש"כ הר"ש דהוא משום שלא גזרו, וע' בלשון פיה"מ שאין לנו להפלות אנשי המשמר זה מזה.

כג. והחזו"א (לקוטים סי' ח' ובגליונות) חולק שמדאורייתא אין ביכורים ניתנים לאנשי משמר, והוכיח מדתנן שיש ביעור מעשרות בביכורים וצ"ע במאי קמיירי, וממ"נ, אם כבר הביאם, כבר זכו בהם כהנים, ואם עדיין לא הביאם הרי בערב פסח אינו זמן הראוי להבאת ביכורים, ועכצ"ל דמעיקה"ד ביכורים ניתנים לכל כהן, ויש לבעלים טובת הנאה, וזהו חיובו בערב הפסח, ומאי דתנן שניתנים לאנשי משמר אינו אלא עצה טובה שבחלוקה לאנשי משמר מותר ליתן גם לשאינו חבר, ור' יהודה אוסר גם בכה"ג ואין היתר ליתנם אלא לחבר, עכ"ד חזו"א. וי"ל, דהחיוב ביעור הוא מדין המחדש חיובים בחפצא - להוציאו מתח"י, וגם בדליכא חיוב מצד דיני ביכורים, ולכן גם להגר"ח צריך ליתנה לכהן. הר"מ נ"י.

כד. חזה ושוק - הפיה"מ הקשה מדוע לא תנן ליה, וכתב משום דניתנים רק לכהן המקריב, ומוכח מדבריו דניתנים לע"ה וכ"כ הרמב"ן בחולין קל:, ובמאירי כאן ובחולין כתב דניתנים רק לחבר וצ"ע.

כה. כרשינין - נחלקו בירושלמי אי ר"ע לטעמיה שכל מעשיהן בטומאה, או, דאפילו אי ס"ל כרבנן שאסור לטמאן בידיים, מ"מ מותר ליתנן לע"ה, "שאיין אדם מצוי לטמא אוכלי בהמתו", ופי' הרש"ס שאין דרך לשרותן, וכהכס"מ תרומות (יב-ז) פירש "שאיין מצוה" - אין מוזהר שלא לטמא אוכלי בהמתו, ולא גזרו בכה"ג שלא ליתנה לע"ה, וכשי' זו בירושלמי פסק הרמב"ם.

משנה י'

הבאת חלה מחו"ל לארץ

א. הביא חלות מביתר ולא קבלו, ובפיה"מ, משום דתנן (בשביעית ו-ו) אין מביאין תרומה מחו"ל, עכ"ד. וגזירה זו אינה משום שא"א לאכלה וא"א לשורפה, דגם בתרומה טהורה (שלא הוכשרה) אסור להביא, [נוכמפורש

בירושלמי בסוף משנה י"א, דביכורים אפשר להביא ומ"מ תרומה אסורה], וטעם האיסור לכאור' כמבואר בירושלמי לגבי תרומה שמא הכהנים יצאו לחו"ל, ואולי בחלה הטעם משום טומאה.

ב. מניחין עד ערב הפסח - ובחלה שאינה חמץ, או פירות תרומה שהוכשרו בחו"ל, ממתניין עד שיטמאו, רמב"ם תרומות ב-יז. ומקורו בירושלמי כאן. והאור שמח מדייק ברמב"ם הל' תרומות, שכל תרומה שבאה מחו"ל חזקה שהוכשרה ונטמאה בטומאת ארץ העמים. [וצ"ע מביכורים, שקיבלו מחו"ל].

ג. במה שאמרו בירושלמי שאסור לשרוף מפני שיאמרו טהורה נשרפת, יל"ע באיזו חלה מדובר ומאיזו ארץ, והנה אלכסנדריא היא לכאור' ודאי מהארץ השלישית, ושם אמרו דהטומאה ידועה [ואין חשש שיאמרו ראינו טהורה נשרפת], וא"כ יל"ע מה החשש כאן, ויל"ב ב' אופנים:

או, שבארץ ישראל שאין ידוע שם עניין טומאת ארץ העמים אסור לשרוף אם הביאו לשם חלת חו"ל.

או, שמדובר בחלת כהן הנאכלת שבחו"ל אין דין לשורפה, אבל חלת האור שנשרפת בחו"ל, ה"ה דנשרפת בארץ, ע"כ מהחזו"א שביעית (ה-ט).

ד. אלא דיל"ע אם מדובר בחלת כהן, א"כ מדוע לא תיאכל בארץ לכהן טבוי, וכתבו המשנ"ר והרש"ש דאסרו לאוכלה בארץ לטבויי שלא תתחלף בחלת הארץ, וצ"ל דמה"ט אסורה לגמרי גם לטהור גמור, כיון שטמאה בטומאת ארץ העמים, ודלא ליתי לאיחלופי.

ביכורים קודם לעצרת

ה. ביכורים - בירושלמי הקשו ממתניתין דמנחות שאם הביא קודם לשתי הלחם כשר, ותירצו שניא היא שהדבר מסוים.

והקושיא צ"ב, דהא דתנן לא יביא ואם הביא כשר הכוונה לכאורה שלא יביא - לא יקיים סדר הבאת ביכורים, ואם הביא ועשה סדר הבאת ביכורים כשר, וא"כ י"ל דהיינו הא דלא קיבלו מהם - ולא הניחום לנהוג בהם סדר הבאת ביכורים, ומאי קשיין אהדי.

ו. והוכיח מזה בכלי חמדה (פרשת פנחס) דמאי דתנן ואם הביא כשר היינו "אם הקדיש", ואז יכול לנהוג בו סדר הבאת ביכורים. ולאידך גיסא אם הקדישן קודם לעומר נפסלו ושוב א"י להביאם.

ז. ובטל תורה גורס ומפרש דקושיית הירושלמי הוא מדינא דאם באו תמימים יקרבו [בבכור ומעשר חו"ל], והיינו באו לעזרה, וכמו"כ אם כבר הכניסו את הביכורים לעזרה יקרבו. וכן ביאר הגר"א במשנה יא דבן אנטונינוס הביא בכורות מחו"ל וכיון שהביא כבר חשיב כדיעבד.

ח. וברמב"ם (בכורים ב-ו) אם הביא אין מקבלין ממנו שלא יניחם עד שתבוא עצרת. וצ"ע דבירושלמי אמרו שרק כשהדבר מסוים. [וברמב"ם תמידין ומוספין (ז-יז) דבדיעבד אם הביאן קודם שתי הלחם כשר, וקשה עליו קושיית הירושלמי].

ט. ובחידושי הגר"י [מנחות ס"ח] כתב דלהרמב"ם לא קשה קושיית הירושלמי, דס"ל דמשנתינו ומשנה דמנחות דאין מביאין קודם לשתי הלחם הם ב' דינים, משנתינו הוא דין בזמן ההבאה שאין זמנו קודם עצרת ואף בדיעבד, ומשנה דמנחות הוא דין בחפצא שאין ראוי להבאה קודם שתי הלחם [וזהו דין בכל הקרבנות], ובהוא דינא (כשכבר הגיע זמנו - בעצרת קודם הבאת שתי הלחם) בדיעבד כשר. ועיי"ש מש"כ לדון בדברי הירושלמי.

י. ובתוספתא ריש ביכורים איתא שאם הביא קודם עצרת ימתין עד שתבוא עצרת ויקרא עליהן, וקשה מכאן על הירושלמי, וכ' הגר"י ד"ל שהתוספתא דוקא לעניין קריאה, ולא לעניין הבאה שזה אסור רק בכשהדבר מסוים.

משנה יא

בכור חו"ל

ע' סוגיא דתמורה י"א, תוס' ושמ"ק.

א. עיין בחי' הגר"ח מעשר שני (א-יד) שביאר מחלוקת הרמב"ם וראב"ד (בכורות א-ה), דלהרמב"ם בעצם קדושתו נתמעט והופקע שאינו להקרבה, וכל קדושת בכור שלו הוא רק לעניין איסורי בכור, ודעת הראב"ד דבכור נוהג בחו"ל לכל דבר, ורק יש דין בפני עצמו (לא בעצם הקדושה) של מניעת הקרבה. וברשב"א ומהר"י כ"ץ ב"ק יב: סוברים דבכור בחו"ל לר"ע הוא חולין גמורין.

ב. והמנחת חינוך רפ"ז-ג הקשה, דטעמיה דר"ע דמקיש בכור למעשר דגן, וא"כ קשה לדעת הרמב"ם (תרומות א-כו) דמעשר דגן אין נוהג בזמן בית שני שאין כל יושביה עליה, א"כ לא נהג בכור בזמן בית שני וכשם שאינו נוהג בחו"ל, ותימה גדול לומר כן. עיין שו"ת חת"ס יו"ד שי"ח, אבני נזר יו"ד תי"ב, מעדני ארץ שביעית יב-ו.

ג. ובמקור ברוך (ב-ב) תירץ, דהא דאין יושביה עליה אי"ז חסרון בקדושת הארץ אלא דין פרטי בחיוב מעשר, והיקש דבכור למעשר הוא רק לעניין קדושת הארץ. אכן הגר"ח (שמו"י יב-טז) נקט דביאת כולכם הוא חסרון בקדושת הארץ.

ביכורים משקין

ד. לדעת הבבלי חולין קכ: הוא מחלוקת רבנן ור' יהודה דגמר ביכורים מתרומה, וע' רדב"ז ביכורים פ"ב ה"ד,

ה. ובביאור חילוקו דהירושלמי - בבהגר"א לירושלמי מפרש דמותר להביא משקין, אבל אסור לכהן לאחר שזכה בהן לעשותן יין ושמן [וכ' בחי' רמ"ש חולין דהירושלמי מגיה את המשנה דל"ג אין "מביאין" אלא אין "עושים"]. וצ"ב מאי טעמא.

ו. והראשונים כאן כתבו דאם כיון בשעת בצירה על דעת הבאת פירות אסור, רק אם בצרן ע"ד משקין, וצ"ב ואכ"מ, והרמב"ם לא חילק כהירושלמי אלא פסק כתנא דמשנתו.

נשים בפסח שני

ז. מעשה ביוסף הכהן, ע' זכאים ק. שמתה אשתו בערב הפסח וטימאוהו בעל כרחו, ונשא מיד את אחותה כדאי' במו"ק כג., ולכן באו כולם לעשות פסח שני.

ח. ובירושלמי אמרו שיש ג' שיטות תנאים בדבר, יש הסוברים דנשים בין בראשון ובין בשני חובה, ואיכא דסבר דבראשון חובה ובשני רשות [ואין עושה רק כטפילה לאחרים] ואיכא דסבר דבראשון רשות ובשני אין עושה כלל, וגם למאן דס"ל דבשני רשות החזירום כאן כדי שלא יקבע כחובה.

ט. ובפיה"מ משמע שהחזירו משום בניו שלא יקבע חובה להעלות קטנים בפסח שני.

הבאת בכורים מסוריא

י. כ' הרמב"ם בכורים פ"ב דאין מביאין מחו"ל רק מסוריא, וביאור הדבר כ' הגר"ח (תרומות א-כב, ובחי' הגר"ח לב"ב פא.), דחיובא דחו"ל הוא תקנה לחייב פירות חו"ל ופטורא דתרו"מ הוא משום דהם חובת הארץ,

אבל בביכורים יש דין נוסף שפירות חו"ל לא הוו חפצא דביכורים, ורק בסוריא תיקנו שתהיה כארץ ישראל ושייך להביא ביכורים.

יא. קושיית הירושלמי דאין מביאין תרומה מחו"ל ומדוע מביאין ביכורים, בהגר"א. ואין לתרץ דבדיעבד הוא שקיבלו, דאם לכתח"י אין להביאם א"כ לא שייך ביכורים, שעיקר מצוותן הוא ההבאה, וכ"כ הרמב"ם, אכן בחזו"א ערלה יא-כ וקרבן אורה מנחות כד: כתבו דמשמעות המשנה דלכתחילה אין מביאין משום טומאה או משום רדופין, וצ"ע, וע"ל מ"ט אות כ"ג. (שלהחזו"א יש גם דין נתינה לכהן קודם הבאה בביכורים.

יב. בתי' הירושלמי דחשש שיצאו לחו"ל, הריבמ"ץ ורש"ס כאן כתבו שהקפידא משום שאסור לצאת מהארץ לחו"ל, ובתוי"ט שביעית ופנ"מ כתבו משום טומאת ארץ העמים.

יג. וכ' המשנ"ר דהביכורים לא היו בחשש שלאכלן אי אפשר וכו', ואפי' לדעת ר"ג לעיל משנה ז' דסוריא עפרה טמא, משום דמשכח"ל שלא הוכשרו, משא"כ בחלה שהוכשרה בלישה. [וע' ריבמ"ץ ודבריו צ"ע מ"ש תרומה מביכורים].

יד. שהקונה בסוריא כקונה בפרווד שבירושלים- ברמב"ם בכורים (ב-א) משמע שזהו הטעם שיש ביכורים בסוריא, ופי' הגר"ח דהיינו שניתן לה שם ארץ ישראל וכנ"ל.

טו. ובגיטין ח. אמרו דהך מתני' דקונה בפרוורי ירושלים הוא כמ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש, והרמב"ם בפ"א דתרומות פוסק דלאו שמיא כיבוש וצ"ע מה שפסק כאן דהקונה בסוריא וכו', וצ"ל דהיינו מדרבנן,

טז. והנה בגיטין ח: אמרו למאי הלכתא דכותבין עליו אוננו ואפילו בשבת, וכ"ה בשנו"א כאן בפירוש המשנה, וצ"ע מדוע לא פירשו כהרמב"ם לטעמא דנוהג בה ביכורים, וכתב בבה"ל (בכורים ב-א) דהמכוון, דאף אי ס"ל דכיבוש יחיד ל"ש כיבוש, מ"מ בסוריא יש ישוב ארץ ישראל באופן מיוחד, ומהאי טעמא גם תיקנו ביכורים, דהוי כעין ארץ ישראל.

יז. והקשה שם במש"כ הרמב"ם כקונה "בירושלים", והרי ירושלים לא נתחלקה לשבטים ואיך יביא מהקרקע שאינה שלו, אכן יש ליישב למאי דמוכח שביכורים נהג גם קודם שכיבשו וחילקו, ומשום שיש לו במה שזרע ויש לו רשות לזרוע, וי"ל דהכ"נ בירושלים או דאה"נ וירושלים מדרבנן [וכן סוריא].

נשלמה מסכת חלה

מפתחות ע"פ סדר המשניות

פרק א'	משנה ו'
משנה א'	המעיסה והחליטה
בגדר דין חמשת המינין	בדינא דחלוט שאפאו,
ומצטרפין זה עם זה	בדין קוגל איטריות
חיוב חלה אם מתחיל מהגידול, ועוד בענין צירוף ה' מינין	בדין אפיה אחר בישול
ואסורין בחדש וכו'	עילאה גבר ותתאה גבר
משנה ב'	חלות תודה ורקיקי נזיר
צירוף מינין למצה וחמץ	בדין על מנת להקדיש
הנודר מן הדגן	ע"מ לחלק בלחמי תודה
משנה ג'	משנה ז'
פטורא דלש"פ והפקר והקדש ממעשרות	עיסת השותפין
דין הקדש והפקר בחלה	בפטורא דע"מ לחלק
ההבדל בין מעשרות לחלה	ע"מ לחלק לאדם אחד
ביסוד ההבדל בין מעשרות לחלה,	עיסה שעתיד לחלק חלק ממנה
ביסוה"ד דחיוב חלה	עוד ביסוה"ד דעמ"ל
פטור מעשרות מתר"מ	בפלוגתת הר"מ וראב"ד
חיוב מעש"ר בחלה	בפרטי הדינים דע"מ לחלק
דין מע"ש לחיוב חלה	ביסוה"ד דנחתום שעשה וכו' חייב.
מע"ש בגבולין דא"ר לאכילה	בענין כמה נשים שחלקו ביניהן עיסה גדולה
תבואה שלא הביאה שליש	נמלך שלא לחלק
משנה ד'	דעתו לחלק ולחזור ולחבר
הסופגנין וכו'	ספק התוס' באיטריות (ברכות לח).
חלת המסרת	בקו' הגר"א במנהגינו שעושים לחמים קטנים
בעיק"ד סופגנין לחלה ולברכת המוציא (להר"ש ולר"ת)	ה' קבין מצומצמין
משנה ד'-2	צירוף סל כשדעתו לחלק
חמשת רבעים קמח	עיסה שבדעתו לחלקה לכשיעור ולפחות מכשיעור
מדומע	משנה ח
פי' הר"ש דמדומע דוקא בשיעור מצומצם	בגדר פטורא דעיסת הכלבים
דימוע ב' קופות	עיסת נכרי
משנה ה'	עיסת כלבים - מהותו
תחילתו עיסה וסופו סופגנין	עיסה"כ שנמלך לאכלה
בביאור דעת ר"ת	ואין יוצא בה יד"ח
מתי חל דין לחם בעיסה	נתינת טבל של חלה לכלבים
תחילתה סופגנין וסופה עיסה - לר"ת	עיסה שעשאה לנכרים
דעת הר"ש והרמב"ן, ובענין שמא ימלך	מערבין ומשתתפין ומברכין וכו'
הקנובקות	משנה ט'
	חלה איקרי תרומה
	מן טהור על טמא
	מוקף

שיריים ניכרים ומוקף בחלת חו"ל

מן הדבר הגמור

שיירה ניכרין

פרק ב'**משנה א'**

פירות חו"ל שנכנסו לארץ

בסוגיית הירושלמי קדושת הארץ למפרע

בסוגי' הירושלמי בענין איסור חדש בביאת הארץ

פירות א"י שיצאו לחו"ל

משנה ב'

בדין גוששת.

דין גוששת לענין חלה

ביסוה"ד דעציץ וספינה

אי בעינן נקב בספינה

עיסה שנילושה במי פירות - חיובה בחלה

בקו' הרשב"א דמ"פ אין מחמיצין

עוד בדיני עיסת מ"פ

משנה ג'

אסור לעשות עיסתו קבין, ומי שא"י לעשות עיסתו

בטהרה

עיסה בטומאה בזמה"ז

שעת הכושר

מצוות חלה של האשה

משנה ד'

בדין נשיכה

בביאור הא דמתחייב ע"י נשיכה וסל ולא אמרינן שכבר

נפטר בגלגול.

נקבע בפטור בשעת גלגול,

צירוף סל - המחייב

במהותו של צירוף סל

חיוב והפרשה לאחר אפיה

במחלוקת תנור מצרפן או סל מצרפן

עוד בגדר המחייב דצירוף סל

צירוף סל אי בעי נשיכה ונגיעה

צירוף סל - לדין הפרשה מן המוקף

קפידא בצירוף סל

צירוף שלא מדעתו

צירוף סל ע"מ לחלק

צירוף סל בחלת חו"ל

כמה פרטי דינים

משנה ה'

הפרשה קודם גלגול, ובתרר"מ קודם מירוח

מפריש קמח ע"מ שיחול לאחר שתיעשה עיסה

גזל ביד כהן

ואסורה לזרים וכו'

משנה ו'

שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש

בדין סובין ומורסן

ניטל מורסנן וחזר לתוכן

שיעור חלה בקמח או בעיסה

עיסה שתפחה

משנה ז'

שיעור חלה

שיעור חלה בזמה"ז

משנה ח'

בדין מוקף אם החלק שמפריש צריך ליגע בעיסה בשעת

הפרשה

בגדר נגיעה דמוקף בתרומה ובחלה

אי מוקף בעי נגיעה, ובמקפיד

ההבדל בין צירוף סל למוקף

מוקף בחלת חו"ל

פרק ג'**משנה א'**

בדין גמר מלאכה דחלה

גלגול וטמטום

נתינת מים - צורתה

הפרשה בנתינת מים

צירוף לשיעור חלה בנתינת מים

החלה שמגבהת בנתינת מים - כיצד מצטרפת לשיעור

תקנת המשנה להפריש בנתינת מים

הפרשה שיתקדש אח"כ, אי חשיב מן הגמור ומן המוקף

הפרשה בתנאי שיחול אח"כ

הפרשה מקמח על עיסה ומקמח על קמח

תקנת הנשים ע"י תנאי

קושיית הר"ש דאינו מן המוקף

בספק הר"ש אם התוספת קמח בטל ברוב

משנה ב'

פטורי חלה התלויים בשעת גלגול

משנה ג'

פטור הקדש מחלה ומעשר
גלגול הקדש
עיסה גזולה ועיסת הפקר
בשעת חובה היתה פטורה

משנה ד'

שעת חובה דתרו"מ
מירוח הקדש פוטר
פטור לקוח בהקדש

משנה ה'

פטורא דעיסת נכרי
גלגול נכרי - אי אזלינן בתר בעלים או בתר המגלגל
נתנה לו מתנה
שותפות
שותפות נכרי
בקו' הירושלמי תיעשה כקב נכרי באמצע
עיסת ארנונא

משנה ו'

חלה בפירות נכרי
ספק חיוב חלה
הפרשת חומש
ספק חלה בחו"ל ובזמא"ז
רע"א הכל הולך אחר הקרימה
בסוגיית הירושלמי אימת נקבע לפטורא בעיסה שחילקוה
ב' ישראלים
ביסוד הא דחצי שיעור לא חשיב בא לשעת חובה
בקו' הראב"ד דאין דיחוי במצוות
שני גוים
גוי וישראל
ביאור הדין דעיסה שחציה פטורה וחציה חייבת

משנה ז'

ביסוה"ד דטעם כעיקר
שיטת הרמב"ן
בטעמא דבעינן שיעור חלה לרשב"ג
דעת הראב"ד והר"ש
בדברי הרא"ש
קושיית התוס' במצה מתובלת
ביאור הגר"ח בסוגיא
בדעת הרמב"ם

בדעת התוס'

קושיית הרשב"א
בהפרשה על עיסת דגן ואורז - מעיסה אחרת

משנה ח'

אימתי נוטל לפי חשבון
בקו' הראשונים דמפריש מחיוב על הפטור
הפרשה על חיוב ופטור ביחד ובזמא"ז
הפרשת חלה מבלוע בבשר
בתקנת התוספתא להוסיף על העיסה
עירב עיסת חיוב בעיסת פטור
תיקון טבל שנבלע בעיסה.
ההנהגה בשאור שמשיירין לעיסה אחרת

משנה ט'

בילה בתערובת פטור וחיוב
בדעת הרמב"ם
עוד בדין תערובת פטור וחיוב
בפרטי משנתינו - פטור וחיוב דתרו"מ

משנה י'

אם מפריש על השאור לפי חשבון או גם על האורז
טבל במשהו

פרק ד'

משנה א'

ביסוה"ד דקפידא
במהות הקפידא
אם אפשר לצרף נקי וקיבר כשאין מקפיד
קפידא בצירוף סל
קפידה בצירוף לענין מוקף
בענין ע"מ לחלק באחת ובשתיים

משנה ב'

אלו מינים מצטרפין
ב' מינים לענין תרומה וכלאים ולענין חלה
נשוק ובלול
בד' הירושלמי והר"ש
בד' התוספתא - צירוף ג' מינים (ר"ש כלאים פ"א רא"ש
סי' א')
האם בג' חצאין כשהכוסמין באמצע החיטין ושעורין
מתחייבין
הוספה בענין ג' חצאי קבין חיטין כוסמין ושעורין

משנה ג'

צירוף ע"י מין אחר
הפסק ע"י מין הפטור
בפרטי המינים המצרפין והמפסיקין

משנה ד'

דין חדש וישן בחלה
צירוף חדש וישן
וחכ"א יביא עיסה אחרת
ישן וחדש שנבללו זה בזה
הנוטל חלה מן הקב

משנה ה'**משנה ו'**

הפרשה מעיסה אחת על כמה עיסות אחרות
בדברי המקור חיים
חלת דמאי
עד שתסרח
בדברי הר"ש מהירושלמי

משנה ז'

דין סוריא

משנה ח'

שיעור הפרשה

בגדר חיוב ב' חלות

גדר החיוב מכזיב ועד הנהר

חלת חו"ל

נאכלת עם הזר על השלחן

ביטול ברוב

אוכל ואח"כ מפריש (וע"ע אות ע"ג מהדו"ב בזה)

דוקא אם נשתייר מאותה עיסה אוכל ואח"כ מפריש

בגדר אוכל ואח"כ מפריש - מהדו"ב

שריפת חלה

משנה ט'

נתינת חלה לכהן ע"ה

בענין מתנו"כ לאנשי משמר

נתינת שמן טמא לע"ה

נתינת ביכורים

משנה י'

הבאת חלה מחו"ל לארץ

ביכורים קודם לעצרת

משנה יא

בכור חו"ל

ע' סוגיא דתמורה י"א , תוס' ושם"ק.

ביכורים משקין

נשים בפסח שני

הבאת בכורים מסוריא

מפתח מפורט לפי נושאים

מינין המחייבין בחלה

צירוף מינין

שיעור חיוב חלה

גרירה וטעם כעיקר

חיוב חלה

פטורי חלה

נקבע בפטור בשעת חובה

עיסות החייבות והפטורות

תורת לחם, ובישול ואפיה

מחשבות הפטורות

ע"מ לחלק

הפרשה

הפרשה מן המוקף

צירוף סל

צירוף, וקפידה בב' עיסות

גלגול, הפרשה מקמח, ומנתינת מים

פירות חו"ל ונכרי

חלת חו"ל

חדש

חמץ ומצה

טבל

תרומות ומעשרות

עניינים שונים

מינין המחייבין בחלה

חמשת המינין, מנולן, ונפ"מ בהילפותות - פ"א מ"א א-ד, כא,

ה' מינים, אם החיוב חל בעצם המין, או דהוא רק דין בצורת העיסה - פ"א מ"א יא-יד, טז-כא, ל, לא, פ"ד מ"ב ח-ט, כג, כו, מ"ג ה,

ה' מינים, האם כל אחד הוא חיוב בפני עצמו או שכולם אותו שם חיוב - פ"א מ"א יא-יב, טז-כא, כד, כו, פ"ד מ"ב יא-יב, כט, חמשת המינים הוא דין בלחם או בעיסה - פ"א מ"א יז,

בקושיית הר"ש כלאים איך מצטרפין לחיוב ולהפרשה ב' מינים - פ"א מ"א כה, פ"ד מ"ב ו-יח, כד-כה, מ"ד יב-יד, אם הקושיא היא גם בבלול - פ"ד מ"ב כה,

מינים אחרים פטורין אף מדרבנן - פ"א מ"א ט,

הא דלחם הוא דוקא בבא לידי חימוץ - גדר הדין - פ"א מ"א ד-ח, לג, מ"ב ג,

בתערובת כמה מינים, אי אזלינן בתר רובא לקבוע מתי הגמר מלאכה - פ"ג מ"א יד, טו, פ"ג מ"ו טו,

אם החיוב חל על המינים עצמם, לא על הצורת עיסה - פ"ג מ"א יז, פ"ד מ"ב ח,

תבואה של"ה שליש האם לא חשיבא דגן - פ"א מ"א לג, מ"ג לב,

צירוף מינין

צירוף חמשת המינים לחלה, גדרו - פ"א מ"א יד, טז-כא, כה-כו,

צירוף חמשת המינים לחלה א"ה מדאורייתא - פ"א מ"א יב-כא,

להלכה א"ה דאורייתא בצירוף - פ"א מ"א כא,

צירוף ה' מינים בבלול, גדרו - פ"א מ"א יא, כה-ו, פ"ד מ"ב כ-לא,
 בלול בעירוב העיסות - פ"ד מ"ב כז-כט,
 בלול, הפרשה עליו ממקום אחר - פ"ד מ"ב ל,
 קושיית הרשב"א ל"ל צירוף תיפו"ל דטע"כ - פ"א מ"א כב-כג, פ"ג מ"ז כז,
 בצירוף ב' מינים, אם מפריש מאחד על חבירו - פ"ד מ"ב ח-יז,
 בצירוף ב' מינים אי יכול להפריש מעיסה אחת מאחד המינים - פ"א מ"א כג, מא,
 צירוף כוסמין שעורין וחיתין, גדרו - פ"ג מ"ז לה, פ"ד מ"ב לו-נ, מ"ד ז-יד,
 אם בכוסמין באמצע השעורין גם מתחייבים - פ"ד מ"ב מה-נ,
 ב' מינים שאין מצטרפין אינו מטעם קפידא - פ"ד מ"א ג, מ"ב כ-כא, כט
 אלו מינים מצטרפין - פ"ד מ"ב א-כ, לב,
 צ"ע כוסמין וחיתין אם מצטרפין בסל - פ"ד מ"ב כג, מ"ג ה,
 נשיכת ב' מינים אינו חיבור לקולא - פ"ד מ"ב לג,
 צירוף חדש וישן - פ"ד מ"ד ח-יד,

שיעור חיוב חלה

שיטות התנאים וטעמיהם - פ"א מ"ד 2-א, פ"ב מ"ו ב-ו,
 חלה בגי' מ"ג - פ"ב מ"ו א,
 במדומע אם מצטרפת התרומה לשיעור חלה - פ"א מ"ג כה,
 אם הוא שיעור בעלמא, או, דבפחות מכשיעור "לא שמה עיסה" - פ"א מ"א יא, מ"ד - ט, מ"ז לא, פ"ג מ"ג ה, מ"ד ד-ה,
 כא, פ"ג מ"א לה, לו, מד, מ"ו מ, מ"ז לה, פ"ד מ"א ב, מ"ד כה, כח,
 החיוב חל על כל מקצת ומקצת כשהוא חלק מן עיסה כשיעור - פ"ג מ"ו עא, מ"ז לד-לז, פ"ד מ"ב יג, מט, מ"ד י-יא, מ"ו
 טו, מ"ח נז,
 הפרש בין כל שיעורי תורה לשיעור חיוב חלה - פ"ב מ"ד ה, פ"ג מ"ז לה,
 א"צ שיהיה גוף אחד רק צירוף לשיעור - פ"ב מ"ד כד,
 במהות החיבור ע"י נשיכה - פ"ב מ"ד ב,
 יסודו משום החיוב או משום ההפרשה - פ"א מ"ד 2-ב, פ"ב מ"ד ה, מ"ו ז, פ"ג מ"א לו, מ"ו מא,
 משערין בקמח או בתבואה, גדוש או מחוק - פ"א מ"ד 2-ג, פ"ב מ"ו כ-כג,
 השיעור הוא בקמח ולא בלחם - פ"ב מ"ו יד, כב, כג, פ"ג מ"א לה,
 שיעור חיוב הוא בעשיה, וגם אם בלחם נפחת השיעור - פ"ב מ"ו טו, כב, פ"ג מ"א לז, מד,
 צירוף סובין ושאור לשיעור - פ"ב מ"ו ט-טו,
 האם המים שבשאור מצטרפין לשיעור - פ"ב מ"ו י'
 השיעור בשעת הפרשה או בשעת קריאת שם - פ"א מ"א מה,
 עיסה שתפחה עד שנהייתה כשיעור - פ"א מ"ד 2-ח, פ"ב מ"ד יג-טז, מ"ו כד-כו, פ"ג מ"ו מב, נו,
 מדוע אין מצוה גם בחצי שיעור - פ"א מ"ד-ט,
 צירוף ע"י מי פירות - פ"ב מ"ב כה,
 עיסת טבל בשיעור מצומצם אי מהני לחיוב - פ"א מ"ד 2-לא, פ"ג מ"ה כח,
 תרומה הבטילה ברוב חולין אם מצטרפת לשיעור - פ"א מ"ד 2-כט,
 אם הצירוף רק ע"י בעלים - פ"א מ"ג יג,
 צירוף שלא מדעת בעלים - פ"א מ"ז ה, ו,
 עיסת השותפין - פ"א מ"ז ו-ח, פ"ג מ"ה כז, כט, פ"ד מ"ו יח,
 מדוע הקדש ונכרי אין מצטרפין להשלים השיעור, ואורז כן - פ"ג מ"ז לה,
 מח' ר"ע ורבנן בהפרשה בפחות מכשיעור וגדר החיסרון של חצי שיעור - פ"ד מ"ד כד-מה,
 דעת הט"ז שצריך צירוף דשיעור בשעת הפרשה - פ"א מ"ד 2-ב,

גרירה וטעם כעיקר

צירוף אורז עם חיטין, גדרו - פ"א מ"א ג-ח
 ביסוה"ד דטעם כעיקר - פ"ג מ"ז א-ד
 מדוע צריך גם גרירה וגם טעם כעיקר - פ"ג מ"ז,
 מהות ענין גרירה - פ"ג מ"ז ח-י, יז, מ"י ו,
 אם צריך שיעור חלה בהחיטין המעורבין עם אורז - פ"ג מ"ז יא-יח, כא-כד,
 אם בגרירה האורז מתחייב או רק מצטרף להשלים חיוב החיטין - פ"ג מ"ז לד-לז, מ"י ה,
 כשמפריש, אם מפריש גם על האורז - פ"ג מ"ז לה, מ"ח א-יב, מ"י ז-יג,
 קושיית הרשב"א תיפול דטעכע"ק - פ"ג מ"ז מא-מד,
 בתערובת ובליעת טעם פטור וחייב, אם מפריש על הכל או לפי חשבון - פ"ג מ"ח א-יב,
 בתערובת פטור וחייב [וכגון דאין בטל מדרבנן] איך מפריש מחיוב על הפטור - פ"ג מ"ח יג-כ,
 בתערובת, אי אמרינן שהמין הפטור חוצץ - פ"ג מ"ח לא-לד,
 שאור חיוב בעיסת פטור - פ"ג מ"ח מא,
 מדוע אורז מפסיק בין שתי עיסות חיטין - פ"ד מ"ג יט-כ,
 מורסן שחזר לתוך החיטין, אם נגרר - פ"ב מ"ו טז,
 תבואה של"ה שליש אם נגרת עם חיטין - פ"א מ"ג לד,

חיוב חלה

החיוב חל בעיסה, אבל לפי הדין לחם שיהיה בסוף - פ"א מ"א יז, מ"ז כו-כז, נט, סימן א' ט' פ"ב מ"ד ו' פ"ג מ"א א,
 כשנתחייב בגלגול לא איכפ"ל שלבסוף לא נעשה לחם - פ"א מ"ה א, ה, ז,
 אם יתכן להתחייב לאחר גלגול - סימן א-ג, פ"ב מ"ד ט-יא, מ"ו כד-כה,
 חיוב חלה אין עניינו מתחיל מן החפצא, אלא מחיובא דגברא - פ"ג מ"ג כב,
 החיוב על העיסה ולא על הבעלים - פ"ג מ"ה כו, מ"ו נה, ע,
 חלה חובת הגוף ותרומה חובת קרקע - פ"ד מ"ח כא,
 חיוב חלה אם הוא המשך לחיובי התרומות ומעשרות - פ"א מ"ט ה,
 חיוב חלה אם מתחיל מהגידול או מהגלגול - סימן ב' פ"א מ"א כד-כז, מ"ג ד-יא, יד, לב, פ"ב מ"א ב-ד, פ"ג מ"א לא,
 מ"ה כג, מ"ו ב-ד, פ"ד מ"ד א, ד,
 אם יש באפיה דין מחייב נוסף בחלה, [כשאין גלגול] - פ"א מ"ה יב-טז, פ"ב מ"ב כח,
 חל חיוב על עיסה גדולה, וחילקה לכמה עיסות, אם נפטרו כולן בהפרשה אחת - פ"א מ"ז לג-לה, פ"ב מ"ח כד, פ"ג מ"ו
 בדברי המקו"ח,
 אם צירוף סל הוא פרשת חיוב חדשה של "לחם" - פ"ב מ"ד יח-כב, לא, וע"ע בצירוף סל
 האם החיוב ע"י מעשה עשיית הפת, או על עצם העיסה - סימן א-ז, פ"א מ"א יא, מ"ד-כ, מ"ה טז, כא, מ"ו כג, מ"ז
 ה, פ"ב מ"א ג, מ"ו יד, יז, מ"ח כה, פ"ג מ"ה כא,
 החיוב על הדגן, ולא על המשקין שבעיסה - פ"ב מ"ה לג, לד, ועי' מ"ו י,
 אם החיוב על העיסה או על הדגן שבעיסה - פ"ב מ"ד כו, מ"ו כג, פ"ג מ"א יז, כח,
 בענין אסור לעשות עיסתו קבין - פ"ב מ"ג ד-ז, פ"ג מ"א מו,
 קודם גלגול אין סרך טבל ולא שייך משמרת תרומות - פ"ג מ"ג ד,
 תערובת פטור וחייב בשעת גלגול, אם מתחייב - פ"א מ"ז סב, סימן א' יג,
 ביטול חולין ברוב תרומה שלא יתחייבו בחלה - פ"א מ"ד 2 יז-כא,
 חיוב חלה כשאין אפשרות להפריש מינה ובה - פ"א מ"ד-2 טו,
 אם חל חיוב חלה בלי בעלים - פ"א מ"ג יג, טו, מ"ד-2 לב, מ"ו לה, פ"ב מ"ד ה, ט, פ"ג מ"ג ט-יג,
 חיוב חלה על מי שאוכל, ולא על מי שגדל אצלו - פ"א מ"ג ז, מ"ז ג,
 החיוב על מי שגלגל ואין לו ליתנה קודם הפרשה - פ"א מ"ז לב,
 גלגול שלא מדעת אדם - פ"ב מ"ד נו,

ספק חיוב בזמה"ז - פ"ב מ"ד סז, פ"ג מ"ו יא-טז,
 חזקת פטור בספק חיוב חלה - פ"ג מ"ו ה-ח,
 אם צריך ראיית פני הבית לחיוב חלה - פ"ג מ"א י,
 קמח שחייב בחלה אם בטל ברוב בקמח הפטור - פ"ג מ"א עד, מ"ה לה,
 בתערובת פטור וחיוב - פ"ג מ"ט א-טז, מ"י יד-כב,
 חדש וישן אם הם ב' מחייבים שונים - פ"ד מ"ד ב-ג, כג,
 ספק, דמאי, אם חייב בחלה - פ"ד מ"ו ח, יט, לה,

פטורי חלה

פטור הקדש - פ"ג מ"ג, פ"ד מ"ג כג, כט,
 גדל שליש ביד הקדש - פ"א מ"ג ג,
 הקדש ונכרי הם "שם פטור" או שחסר בבעלות לחיוב - פ"ב מ"ד יב, פ"ג מ"ג כא, מ"ו לא, סימן ב'
 גלגול נכרי אי אזלינן בתר בעלים או בתר המגלגל - פ"ג מ"ה ו-יט,
 גלגול נכרי, תיפול"ל שהגוי פטור - פ"ג מ"ה ב, ד,
 הפוטר הוא בעלות גוי או גלגול גוי - פ,ג מ"ה ג, ה, לד,
 עיסת קטן - פ"ג מ"ה ד,
 שותפות נכרי - פ"ג מ"ה ל-מו,
 גלגול הפקר - פ"א מ"ג ב, י-יג, פ"ג מ"ג יג,
 חלות תודה, טעם פטורן - פ"א מ"ו כו-לא
 ממון עניים אם מתחייב - פ"א מ"ג טז,
 מעש"ר, ומעש"ר שלא ניטלה תר"מ אם חייב בחלה - פ"א מ"ג כא-כב,
 גדר פטור תרומה מחלה - פ"א מ"ד 2-יב,
 עיסת טבל - פ"א מ"ג כג,
 מעשר שני בגבולין - פ"א מ"ג כט-ל,
 מעשר שני ממ"ג אם מתחייב בחלה - פ"א מ"ג לא,
 תבואה של"ה שליש, גדר הפטור - פ"א מ"א לג, מ"ג לב-לג,
 כל פטורי דחלה הם בשם לחם - פ"א מ"ג לג,
 פטור מדומע - פ"א מ"ד 2-טז-ל, פ"ד מ"ג לא, פ"ג מ"ב א,
 אין צריך שם חולין לחלות חיוב, אלא דשם תרומה מחדש פטור - פ"א מ"ד 2-כט,
 בלילה רכה אם חלים בה פטורי מחשבה - פ"א מ"ה יד, טז, יח,
 כשלא היתה שעת הכושר - פ"ב מ"ג י,
 זמן חלות פטור בגלגול או בגידול - פ"א מ"ג ז-י,
 חלות פטור הוא בגמר מלאכה - פ"א מ"ו ז,
 פטור על העיסה ופטור על הגברא - פ"א מ"ז כ, לא, סימן א-ג,
 פטור לקוח - פ"א מ"ז ג, פ"ג מ"ה כג,
 ההבדל בין פטורי נכרי והקדש, וחור"ל - פ"ג מ"ו כב-לג, נז-סג, סימן ב',

נקבע בפטור בשעת חובה

מדוע לש ב' חצאי שיעור לא נקבעו בפטור - פ"ב מ"ד ג-טז, כב, פ"ג מ"ו לט-מה, מח,
 מאי שנא חסרון שיעור מגלגול גוי והקדש - פ"ב מ"ד ה, יב, פ"ג מ"ו סימן ב'
 האם הוא דין בגלגול עצמו, שהוא המחייב או דרך נקבע בשעת גלגול - פ"ג מ"ג יז-כב, מ"ד ה, מ"ו נ, יסוה"ד דנקבע
 בפטורא בשעת גלגול - אם הוא משום שאח"כ ל"ש חיוב - פ"ב מ"ד טו-פ"ג מ"ג יד-כב, מ"ו לט-עא,
 יל"ע איך יתחייב אחר גלגול, גם אם לא נקבע בפטורא- סי' א' אות ג'
 מדוע מי שנקבע בפטור שוב אין מתחייב - פ"ג מ"ג טז-כב,
 פטור בשעת צירוף סל, אם נקבע בפטורא - פ"ג מ"ג יח-יט,

שעת אפיה אם קובעת בפטורא - פ"ג מ"ג כ,
 איך מתחייב לר"ע בקרימה כשנתגלגל בפטור - סימן ב'
 אם בפטור מחשבה לא אמרין כן - פ"א מ"ח יד, טז, סימן א',
 אם יש לחלק בין פטור חיובי להעדר חיוב - סי' א' אות ג', פ"ג מ"ו מא,
 משיך ב' חצאי עיסות, אם נחשבת שעת הנשיכה כשעת חובה - פ"ב מ"ד ז,
 גלגול גוי פחות מכשיעור, ונתגייר והוסיף - פ"ג מ"ו א, נב-סב,
 נתינת מים אין קובע בפטור, דאינו זמן חיוב - פ"ג מ"ג ז,
 ע"מ לחלק ולצרף אח"כ בשעת לחם - פ"א מ"ז מז, סימן א-יב,
 מדומע בשיעור מצומצם קודם גלגול פטור, ואחר גלגול לא - פ"ג מ"ב א, מ"ו מו, סג,
 עיסות שנשכו והיה קפידא, אם חשיב בא לשעת חובה - פ"ד מ"ג לב,

עיסות החייבות והפטורות

אם סופגנין הוא מיעוט בחלה או דאינו לחם לכל מילי - פ"א מ"ד א, יט, סימן א' ח-י,
 בדין סופגנין לדעת הר"ש מאי שנא איזה סוג עיסה - פ"א מ"ד ב,
 סופגנין לענין ברכת המוציא - פ"א מ"ד יא-כב, מ"ה ט-י,
 מחשבת סופגנין אם מפקיע תורת לחם או שהוא פטורא בעלמא - פ"א מ"ה כא, כב,
 בפלוג' הר"ת והראשונים תחילתה סופגנין אי תלוי במעשה או בדעתו - פ"א מ"ד ג, יד-יח, מ"ה א-יח, כח, מ"ז י, סימן א',
 עיסת הכלבים ועיסה לכותח בבליה עבה אם מתחייב להר"ת - פ"א מ"ה ג-ד,
 נאפה במשקה, שיעורו - פ"א מ"ד ו,
 חלוט שנראה לאכילה ואח"כ אפאו - פ"א מ"ד ח-ט,
 איטריות - פ"א מ"ה ד, כא, מ"ו טז, מ"ז נא,
 עיסה עבה על דעת לעשותה איטריות - פ"א מ"ה ו-ח,
 עיסה רכה על מנת לאפות בתנור מתי מתחייב - פ"א מ"ה יח, פ"ג מ"א לט, סימן א',
 קוגל איטריות - פ"א מ"ו יג-יז, לז, מ"ז נא,
 עיסה שנילושה במי פירות - פ"ב מ"ב כב-לו,
 פת הבאה בכסנין - פ"ב מ"ב לה
 עיסת כלבים, מהותו - פ"א מ"ח ד-יא, כח-לב, סימן א'-ח, י,
 טעם הפטור דעיסת כלבים - פ"א מ"ח א-ב, יח, כא,
 עיסה לצורך נכרים - פ"א מ"ח א, ג, כו-כז,
 עיסה לצורך שימוש אינו אכילה - פ"א מ"ח יב, כא,
 עיסת כלבים שבדעתו לאכול חלק פחות מכשיעור - פ"א מ"ח יג, סימן א' יג,
 עיסה מקמח מתולע - פ"א מ"ח כז,
 עיסת שאור אם חייבת - פ"א מ"ז ב, כא,

תורת לחם, ובישול ואפיה

אם בישול כאפיה לדעת הר"ת - פ"א מ"ה ה-ח,
 אם בישול מבטל אפיה ומבטל תורת לחם - פ"א מ"ה טז,
 דין לחם חייל ע"י אפיה בתנור כדרך אפיה ודרך עיסה דוקא - פ"א מ"ה טז, פ"ב מ"ו טז, יז, יט, כב,
 יש דין אפיה בתנור, ודרך אפיה, ואל"ה פטור - פ"א מ"ה טז,
 אפיה אחר בישול - פ"א מ"ו,
 שם לחם דוקא בבא לידי חימוץ - פ"א מ"א ד-ח, לג, מ"ב ג'
 שם לחם צריך שם חמשת מינין דוקא - פ"ג מ"ז ט, ועי' פ"א מ"א טו,
 אם שייך ביטול ברוב על תורת לחם - פ"ג מ"ז לו,
 האם חל דין לחם על בצק - פ"א מ"ה ה, ז, טז, כב,

מחשבות הפטרות

ע"מ לאוכלה בצק - פ"א מ"ה ה', מ"ו יב, סימן א' ח,
 ע"מ להקדיש - פ"א מ"ה יא, מ"ו לב-לה,
 ע"מ לבשל - פ"א מ"ה ט-יא,
 ע"מ ליתן לנכרי - פ"א מ"ח כו, פ"ג מ"ה ב,
 בקושיית רמב"ן מאי שנא ע"מ להקדיש מע"מ לאפות סופגנין - פ"א מ"ה יט-כז, סימן א'
 הפרשה קודם שנמלך אם פוטרת לכשימלך - פ"א מ"ה כא, כז, מ"ו טו, מ"ז כד, סימן א-ד,
 כשנמלך האם מיד יתחייב או לכשתיאפה - פ"א מ"ה כז, מ"ח טו, סימן א-ז,
 גדר פטורא דמחשבת סופגנין - פ"א מ"ב כא-כב,
 מחשבה לא להשתמש בו כלחם - פ"א מ"ה כט,
 ע"מ לחמי תודה כעושה שלא ע"מ לאכול - פ"א מ"ו כח,
 ע"מ להוציא לחו"ל או להפקיר - פ"א מ"ו לה,
 מחשבת ספק אם פוטרת - סי' א', פ"א מ"ו לז, מ"ז יד, יט, כ, ל, לו-לט, סימן א-ז, פ"ג מ"ה מג, פ"ד מ"א לט,
 קו' רמב"ן על ר"ת דמעיסת כלבים מוכח שמחשבה מהניא לפטור - פ"א מ"ח י'
 עיסת כלבים שנמלך לאכילה מתחייבת - ולא אמרינן דנפטר בשעת גלגול - פ"א מ"ח יד,
 פטור עיסה"כ משום דעתו שלא יהיה לחם, וכן ע"מ לחלק בדעתו שבשעת לחם יהיה חלוק ומאי שנא דנמלך בעיסה"כ
 מתחייב, ובע"מ לחלק לא - פ"א מ"ח טז, סימן א'-יא,
 לאחר אפיה לא מהני לימלך בעיסה"כ שתקבל שם לחם - פ"א מ"ח לא,
 יל"ע בעיקה"ד איך מחשבה בעלמא פוטרת - סי' א'-ג, ז,
 נמלך על מחשבתו אם מתחייב למפרע - סימן א-ה, ז,
 האם צריך מחשבה חיובית שיהיה לחם, או להיפך, שמחשבה להפקיע תורת לחם פוטרת - סימן א-ז,
 קושיית הר"ש מאי שנא מחשבת לחלק ממחשבת סופגנין - סימן א' י'
 מחשבה מעורבת, חלק מן העיסה לפטור וחלק לחיוב - סימן א' יג,

ע"מ לחלק

טעם הפטור - פ"א מ"ז ט-יא, יח, לו, נט,
 בגדר הפטור - פ"א מ"ה יא, מ"ו לז, מ"ז כ, כו-כז, לא, לו, סימן א-יב, פ"ב מ"ד נח,
 מחשבת ע"מ לחלק קובעת המציאות עפ"י דעתו - פ"א מ"ז לו, נט,
 ע"מ לחלק לאחרים דוקא, ולהחזור"א במקפיד דוקא - פ"א מ"ו לו, מ"ז יב-טו, כג, מב, מו, מח, נג, סא, סימן א-ח, פ"ד
 מ"א לג-מד,
 מה נחשב לחלק לב' אנשים - פ"א מ"ז נד, פ"ד מ"א מב-מד,
 ספק אם יחלק - סי' א' ז, פ"א מ"ז יד, יט-כ, ל, לא, לו-לט, מב, נב,
 אם בדעתו אח"כ, לחזור ולצרף - פ"א מ"ז יד, מה-מז,
 עתיד לחלק חלק מן העיסה - פ"א מ"ז טז-יח, ס-סב, סימן א-יג,
 ע"מ לחלק ואח"כ הוסיף ממקום אחר אם מתחייבת - פ"א מ"ז כ-כז, סימן א-יד, פ"ג מ"ו לה-לח, מה, פ"ד מ"ב לג, לד,
 ע"מ לחלק לאחר אפיה - פ"א מ"ז כט, מז,
 בביאור החילוק בין נחתום לבעה"ב - סימן א' זי,
 נמלך שלא לחלק - פ"א מ"ה כא, מ"ז מד, מ"ח יד-טו,
 בנמלך אח"כ, והפריש קודם שנמלך - פ"א מ"ה כא, כג, כד,
 אם בנמלך מתחייב ונעשה טבל למפרע - סימן א-יד,
 נמלך יורשו שלא לחלק - סימן א-יד,
 מדוע ע"מ לחלק אין פטור מטעם קפידא - פ"ד מ"א ד-יא, לה-לט,
 כל צירוף סל מדוע ל"א דבדעתו לחלק - פ"א מ"ז נו-נט,
 בשיעור מצומצם - פ"א מ"ז נה, פ"ג מ"א יד,

באיטריות - פ"א מ"ה כא, מ"ז מו, מח-נב,
בעיסת טבל - פ"א מ"ד-2 לג, מ"ז נה,
במדומע - פ"א מ"ד-2 כט,

הפרשה

הפרשה על מקצת מן העיסה ע"מ שלא לפטור חלק אחר מן העיסה - פ"א מ"ז לג, מג, פ"ג מ"א סז, פ"ד מ"ו י-יח, מ"ח נז-ס,

נוסח ההפרשה - פ"א מ"ט ב-ד,

כוונה בשעת הפרשה לפטור הקמח שיתווסף אח"כ - פ"א מ"ט ד,

הפרשה מטהור על טמא ובזמה"ז - פ"א מ"ט ז-ח, פ"ב מ"ח א,

אם הפרשה היא מצוה כשאין רוצה לאכול - פ"ב מ"ג ב,

מצוות חלה של האשה, [ולכן א"צ לברך בעמידה] - פ"ב מ"ג ב, יא-יג,

עיקר המצוה הוא הנתינה ולא תיקון הטבל - פ"ב מ"ג ו, מ"ו ז-ח,

הפרשת משהו בזמה"ז או כשיעור - פ"ב מ"ג ו, מ"ו ח, מ"ז ד-ו, פ"ד מ"ח ו-ז,

שיעור להפרשה ושיעור לנתינה - פ"ב מ"ה יג, פ"ג מ"א נה-סב,

נטל פחות מכשיעור אם צריך להשלים - פ"ב מ"ז ב,

שיעור הפרשה מדאורייתא או מדרבנן - פ"ב מ"ו ה-ו, מ"ז א,

הזכרת השם בשעת הפרשה - פ"ב מ"ג ז,

אם ראוי להשתדל להביא להפרשה בברכה - פ"ב מ"ג ז,

אם בפחות משיעור ברכה אסור לעשות קבין - פ"ב מ"ג ז,

בזמה"ז אם עדיף לעשותה בטומאה או קבין - פ"ב מ"ג ח,

בזמה"ז ראוי אם אפשר לעשותה בטהרה משאר טומאות - פ"ב מ"ג ח, ט,

הפרשה לאחר אפיה - פ"ב מ"ד כו-כז,

הפרשה מקמח ע"מ שיחול לאחר שתיעשה עיסה - פ"ב מ"ה יב-יד, פ"ג מ"א נה-סב, עב, פ"ד מ"ד לב-מד,

שליחות על הפרשה מקמח - פ"ב מ"ה יג, פ"ג מ"א נה-סב,

הפרשה מן הגמור, אם תלוי בגמר החפצא או בגמר לחלות החיוב - פ"ג מ"א מח,

מעשה הפרשה קודם שחל חיוב - פ"ג מ"א נג,

הפרשה בתנאי שיפטור גם מה שיתווסף אח"כ - פ"ג מ"א סד-סח,

הפרשה מתערובת פטור וחיוב - פ"ג מ"ה לו,

שיעור הפרשה בתערובת פטור וחיוב - פ"ג מ"ה לו,

שיעור הפרשה בתערובת פטור וחיוב - פ"ג מ"ח ו, לה, מ"ט א-יט, מ"י ז-יג,

הפרשה על חיוב ופטור ביחד אי מהניא להחיוב - פ"ג מ"ח כא-כה,

הפרשה מבלוע בבשר - פ"ג מ"ח כו-כט, לד, מ"ט ב-ג,

הפרשה על טעם - פ"ג מ"י כב,

גדר הטעם לעניין הפרשה - פ"ג מ"ט ד, כג,

הפרשה בבילה - פ"ג מ"ט א-יט, פ"ד מ"ד כב,

חדש וישן שנבללו זה בזה - פ"ד מ"ד כב,

מדוע תערובת פטור וחיוב, לא נפטר מטעם מדומע - פ"ג מ"ט יד-טו,

הפרשה מעיסה שנסרחה, שיעור הסירחון - פ"ד מ"ו כו-כח,

שריפת חלה - פ"ד מ"ח פג-פה,

הפרשה מן המוקף

כשהיה שיעור בשעת חיוב אם צריך לצרף לשיעור בשעת הפרשה - פ"א מ"ד-2 ב,

אם הפרשה מן המוקף בחלה הוא כתרומה או מטעם מיוחד - פ"א מ, ט-י, פ"ב מ"ד נ, מ"ח י,

אם מוקף בחלה הוא לעיכובא - פ"א מ"ט יג, פ"ב מ"ד כה, מח, מ"ח יא, פ"ד מ"ו יד,

דעת ספר התרומה שיש ב' דיני מוקף [החלק המתחייב והחלק שמפריש] - פ"א מ"ט טז, פ"ד מ"ח סה,

אם ע"י צירוף סל הוי מוקף - פ"ד מ"ד מו-ג, מ"ח יח-כב,
 אם מוקף צריך דוקא נשיכה או כלי - פ"ב מ"ד נא, מ"ח ו-י, יז,
 אם מוקף צריך דוקא נגיעה - פ"ב מ"ד מט-נ, מ"ח יב,
 במקום קפידא - פ"ב מ"ד נד, מ"ח יג-טז, כ, פ"ד מ"א כח-לא,
 מפריש קמח על מה שילוש אח"כ אי חשיב מוקף - פ"ב מ"ה יד,
 החלק שמפריש אם צריך נגיעה - פ"ב מ"ח ב-ג,
 מוקף בזמן החלות קדושה או בזמן מעשה ההפרשה - פ"ב מ"ח ג-ה, פ"ג מ"א מז, סט,
 קמח שבידו לגלגל חשיב מוקף - פ"ג מ"א נב, עא,
 במוקף אזלינן בתר עיקר העיסה - פ"ג מ"א עג,
 אם יש חילוק בין צירוף לחיוב ולדין מוקף - פ"ד מ"א ל, מ"ג יא, פ"ב מ"ז יח,

צירוף סל

אם צירוף סל הוא אותו דין דעיסה, או מחייב אחר - פ"ב מ"ד ו, יט-כב, לא, לו, מב, נט, פ"ד מ"א כו-כז,
 מקור הדין דסל מצרף - פ"ב מ"ד יח,
 אם צירוף סל מדאורייתא - פ"ב מ"ד כג, כה, מז, מ"ח יט,
 צירוף סל הוי כגמר מלאכה - פ"ב מ"ד כט,
 השיטות והטעם דל"מ צירוף לאחר אפיה - פ"ב מ"ד כט-ל,
 אם יש צירוף סל בעיסות - פ"ב מ"ד לב,
 שיטות דדוקא בשעת רדיה מצטרף בסל - פ"ב מ"ד לג-לד,
 לא הוי כחיבור גמור דעיסה, ולכן בחו"ל צריך להפריש קודם אכילה - פ"ב מ"ד ס,
 אינו כעיסה אחת ממש, ולכן מצטרף ב' מיני עיסות - פ"ב מ"ח טז,
 אינו כעיסה אחת ממש ולכן אינו מועיל לדין מוקף - פ"ב מ"ח כא,
 אם צירוף סל הוא חלות מעשה צירוף בחפצא, או סתם צירוף לשיעור - פ"ג מ"א עה,
 אם דומה במהות הצירוף לנשיכה - פ"ד מ"א כו,
 סברת האחרונים דבצירוף סל כאילו עירסן יחד - פ"ד מ"א כז, מ"ח סא,
 מוכח דמהני צירוף בשעת לחם ולא דוקא בשעת עיסה - פ"א מ"ז כז, מז, פ"ב מ"ו כה,
 מוכח דשיעור חלה אינו תנאי בעצם העיסה אלא שיעור לחיובא בעלמא - פ"א מ"א יא, פ"ב מ"ד ה, פ"ג מ"ו מ,
 מדוע מצטרף לאחר הגלגול - פ"ב מ"ד ו,
 צירוף סל ע"מ לחלק - פ"א מ"ז נו-נט, פ"ב מ"ד נט-נט,
 במקום שאין מצטרף בלישה - פ"ב מ"ב כה, מ"ד נט,
 פרטי דינים בצירוף סל - פ"ב מ"ד מה, סב-סה,
 בית ותנור אם מצרפין - פ"ב מ"ד כח,
 צירוף סל שלא מדעת בעלים - פ"ד מ"ד לה, נה, נו,
 במקום קפידא - פ"ב מ"ד נב, מ"ח טז, יח, פ"ד מ"א כב-כז,
 אם מועיל צירוף סל בנתינת מים - פ"ג מ"א לח,
 אם מועיל צירוף סל על קמח שנתווסף ואינו בעין - פ"ג מ"א עד, עז,
 בכוסמין וחיטין - פ"ד מ"ב כג, מ"ג ה,

צירוף, וקפידה בב' עיסות

הפסק ע"י מין הפטור באמצע - פ"ד מ"ג ז-לב,
 צירוף ע"י מין אחר באמצע - פ"ד מ"ג א-יז,
 נשיכה הוא "דין צירוף", לא עניין מציאותי - פ"ד מ"ג ב,
 בנשיכה אין מצטרף ב' מיני עיסות, דצריך שתהיה עיסה אחת, משא"כ בצירוף סל - פ"ב מ"ח טז,
 ביסוה"ד דקפידא אין מצטרף - פ"ד מ"א ד-יא, כה,
 אי בנשיכה אין מצטרף במקפיד - פ"ד מ"א ז,

מהות הקפידא על הנגיעה או שלא יתערבו - פ"ד מ"א יב-יט,
 קפידא בצירוף סל - פ"ד מ"א כב-כז,
 קפידא לאחר אפיה - פ"ד מ"א כה,
 אי שייך קפידא כשהשיכו העיסות מדעת - פ"א מ"א ב, כ,
 קפידא, דין בגברא או בעצם העיסה - פ"ד מ"א מא,
 ספק קפידא - פ"ד מ"א לט, מא,
 חיטין וכוסמין איך מצטרפין הרי מקפיד - פ"ד מ"א יד,
 המקפיד לחלק החלות ללחם משנה א"ה קפידא - פ"ד מ"א יט,
 בענין חציצה בצירוף עיסות - פ"ג מ"ח לא-לד,
 נשיכה עניינו תחילת בלילה - פ"ד מ"ב כח,

גלגול, הפרשה מקמח, ומנתינת מים

גדר גלגול - פ"ג מ"א יח,
 תערובת כמה מינין לפי מי נקבע הגמר מלאכה - פ"ג מ"א יד-יז,
 בגדר איסור אכילת קבע בנתינת מים קודם גלגול - פ"ג מ"א ד-ט, מ"ו יז,
 אם חילק את הקמח אחר נתי"מ, אם פקע איסור אכילת קבע - פ"ג מ"א יא,
 הטעם שאין מפרשין קמח, ומ"ש מתרומה קודם מירוח - פ"ב מ"ה א-ט, פ"ג מ"א סא,
 אם מסברא שייך הפרשה קודם שחל החיוב - פ"ב מ"ה ה-ח, פ"ג מ"א ג,
 מפרש קמח ע"מ שיחול לאחר הלישה - פ"ב מ"ה יב-יד, פ"ג מ"א נה-סב,
 נתינת מים אם הוא לכתחילה - פ"א מ"ט יז-יח, פ"ג מ"א כט,
 נתינת מים אם נחשב כגמ"מ או דמהני מגזיה"כ - פ"א מ"ט יז-יט, פ"ב מ"ד לו, מ"ה ד, יא, פ"ג מ"א א-ג, ו-ז, כג-כט, לב,
 מ"ב ב, ו, מ"ו יז, כט-ל,
 נתי"מ רק אם כבר נתערב כשיעור חלה במים - פ"ג מ"א ככא, לג-לז,
 יל"ע אם מה שמפרש בנתי"מ צריך להיות כצורת עיסה - פ"ג מ"א כב,
 בנתינת מים נתחדש ששייך מעשה הפרשה בלי שחל חיוב - פ"ג מ"א נג,
 בלילה רכה שבדעתו לאפות, אם יכול להפריש מדין נתינת מים - פ"ג מ"א לט,
 צ"ב דמשהפריש בציר שיעורא, ולא הגיע לגלגול כשיעור חלה - פ"ג מ"א מג,
 צ"ב דהחלק, שמפרש לעולם לא יבוא לשיעור וחיוב - פ"ג מ"א נ, וע' פ"ד מ"ד לט,
 אם יש איסור לגרום הפסד אחר נתינת מים - פ"ג מ"ב ו,

פירות חו"ל ונכרי

פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים מדאו' או מדרבנן - פ"ב מ"א א, מ"ב יא, יב,
 מאי שנא מתרומה - פ"ב מ"א ב, סימן ב,
 הפרש שיש בין פירות חו"ל שנכנסו לפירות שגדלו בארץ - פ"ד מ"א ו,
 חיוב חלה אין תלוי בקדושת הארץ רק בגידולי הארץ - פ"ב מ"א יב, סימן ב' הערה צ, פ"ד מ"ח יז-יח,
 פירות א"י שיצאו לחו"ל לאחר מירוח - פ"ב מ"א כה-כו, כט,
 מירוח בספינה - פ"ב מ"ג יג,
 עציץ שאין נקוב - פ"ב מ"ב יד,
 אם בחלה יש פטור של גידול ביד נכרי - פ"ג מ"ו ב-ד, סימן ב',
 בדעת ר"ע דאזלינן בתר קרימה בארץ - פ"ג מ"ו יז-לג,
 ארץ שכיבשו עולי מצרים אם יש בה חיוב חלה מן התורה - פ"ד מ"ח טז-יט,

חלת חו"ל

אם טובלת העיסה - פ"א מ"ט יד, פ"ד מ"ח ח-יא, פד-מו, סה, עג,
 בגדר חיוב שתי חלות - פ"ד מ"ח ח-יא,

דין מוקף - פ"א מ"ט טו-טז, פ"ב מ"ח כג-כה, פ"ד מ"ח סד-עב,
 ביטול ברוב - פ"ד מ"ח לג-מב,
 טבל לחלת חו"ל שנתבשל לא יותר אח"כ בהפרשה - פ"ד מ"ח מח, עו-עז,
 גדר הקולא דאוכל ואח"כ מפריש - פ"ד מ"ח מד-נה, סז-סח, עד-פא,
 אוכל ואח"כ מפריש - בעיסה אחת דוקא - פ"ד מ"ח נו-עב, עד, עט-פ,
 אכל ונאבדו השיריים - פ"ד מ"ח פ,
 בערב פסח - פ"ד מ"ח עד, פ,
 דיני שריפתה - פ"ד מ"ח פג-פה,
 ההנהגה בחלת חו"ל בזמנה"ז - פ"ד מ"ח כח,
 שיטות הראשונים היכן הקילו בחלת חו"ל כל הקולות - פ"ד מ"ח כד-כז,
 נתינה לכהן בחלת האור (לשריפה) - פ"ד מ"ח ד,
 נתינתה לכהן עם הארץ - פ"ד מ"ט א-יג,
 בזמנה"ז בארץ ישראל אם צריך ב' חלות - פ"ד מ"ח א-ב,
 בצירוף סל בחלת חו"ל מפריש ואח"כ אוכל - פ"ב מ"ד ס-סא,

חדש

ג' איסורין לחם קלי וכרמל, בגדר החילוק ומה הדין בתבשיל - פ"א מ"א לב, לג,
 איסור חדש על תואר לחם או על התבואה - פ"א מ"א לג,
 אם שייך ליאסר אחר הגידול - פ"ב מ"א יג,
 אם איסור חדש קשור לחיוב העומר - פ"ב מ"א יג, יד, כא,
 בתבואת נכרים - פ"ב מ"א יז, כב,
 אם לא הקריבו עומר בזמן הבית האם ניתן החדש ביום י"ז - פ"ב מ"א יט,
 אם יש גרירה באיסור חדש - פ"ג מ"ז ז,

חמץ ומצה

בגדרי גרירה במצה עם אורז - פ"ג מ"ז יג-יח, כד, כח-לא, לד, לז,
 תערובת מצה בלא טעם מצה אם יוצא יד"ח - פ"ג מ"ז כח-כט,
 תערובת וגרירה באיסור חמץ - פ"ג מ"ז לז,
 צירוף ה' מינין לענין מצה - פ"א מ"א יג-טו, יז, מ"ב א-ב,
 איסור חמץ אם הוא על עצם ה"מין דגן" או על ה"חמץ" שבו - פ"א מ"ב ג, ה,
 האם איסור חמץ צריך שם "לחם" - פ"א מ"ב ה,
 למצה צריך לחם שנאפה בתנור כדרך אפיה - פ"א מ"ה ז, טז, מ"ו כג,
 חלוט שאח"כ אפאו אם יוצא בו יד"ח - פ"א מ"ו יט-כג,
 עיסת הכלבים מ"ט א"י בה יד"ח מצה - פ"א מ"ח יז-יט, סימן א-יא,
 אם יש כלל שכל הפטור מחלה א"י בו יד"ח מצה - פ"א מ"ח יח, פ"ב מ"ב לב,
 מצה של חדש - פ"ב מ"א כד,
 מצה של מי פירות אי חשיבא לחם [חוץ מהנידון של מצה עשירה] - פ"ב מ"ב לא,
 ניטל מורסנן וחזר לתוכן - פ"ד מ"ו יט,
 נתינת מים אם צריך שימור לשמה - פ"ג מ"א כח,
 הפרשת חלת חו"ל וצירוף סל במצות - פ"ד מ"ח סא-סב,

טבל

הנאת כילוי בטבל - פ"א מ"ח כב-כה,
 איסור אכילת קבע קודם מירוח - פ"ג מ"א ד,
 ביטול טבל ברוב - פ"ד מ"ו ג, פ, פ"ג מ"ה לו,

טבל הבטל ברוב מדאו' ומדרבנן לא, אם אפשר להפריש עליו - פ"ג מ"א עט, מ"ח טז, בהנ"ל אם אפשר לישאל עליו - פ"ד מ"ח
אופן תיקון טבל שנבלע בעיסה - פ"ג מ"ח לט-מ, מ"ט כ-כה,
תערובת פטור וחייב - פ"ג מ"ט א-יט, מ"י יד-כב,
טבל דבר שיש לו מתירין, מדוע - פ"ג מ"י כ-כב,
בגדרי טבל אוסר במשהו - פ"ג מ"ט ז-יב, מ"י יד-כב,
שאור של טבל אם מותר לשיירו - פ"ג מ"ח מג,
עיסה הטבולה לחלה שנתבשלה נאסרת כולה ולא יועיל הפרשה - פ"ג מ"ח מב,
תרומה שחזרה למקומה אם חזרה לטיבלה - פ"ד מ"ג כז,
מותר להניח טבל עד שתסרח ולבטל נתינה - פ"ד מ"ו כה,
טבל שנתבשל אם יהיה נותר בהפרשה - פ"ד מ"ח מח, עו, עז,
אם שייך הפרשה לאחר שאכל לתקן הטבל - פ"ד מ"ח נה, עה, עח-פא,
גדר איסור טבל - עתידין לתרום - פ"ד מ"ח עז,
טבל שנתערב בחולין אין מפריש ממנו על מקום אחר - פ"ג מ"ט כו.

תרומות ומעשרות

היקש חלה למעשר - פ"א מ"ג ה,
ההבדל בין מעשרות לחלה בהפקר ובכניסתן לארץ - פ"א מ"ג ה-י,
חייב מעשר הוא על מי שגדל אצלו דוקא - פ"א מ"ג ז, פ"ד מ"ח כא,
הקדים מעש"ר דפטור מתרומה, יסוה"ד - פ"א מ"ג ח, כ, כז,
מעש"ר אם חייב בחלה - פ"א מ"ג כא-כה,
מעש"ש שהקדימו, מדוע פטור ממעש"ר - פ"א מ"ג כז, כח,
חדש וישן לענין חלה תלוי בתחילת הגידול, ולתרומה בהבאת שליש - פ"א מ"ג לה,
תרומה פטורה מחלה, אם נקבע בשעת דיגון או קודם לכן - פ"ג מ"ב ג,
תרומה שחייבת בחלה, אם יכול להפריש מינה ובה - פ"א מ"ד 2 יג,
מירוח ע"מ להוציא לחו"ל או להפקיר או לכלבים - פ"א מ"ו לה, מ"ח ב, פ"ב מ"א כה, כו,
האם מעשה המירוח מחייב או המצב של המירוח - פ"ג מ"ה יח,
האם הבאת שליש והגידול מחייבין, והמירוח אינו אלא דבר המעכב - פ"א מ"א ב, פ"ג מ"א לב, פ"ג מ"א לא,
החייב חל רק במירוח אבל החפצא דחייבא קיים בהבאת שליש - פ"ג מ"א לא,
בגדר חייבא דהבאת שליש - פ"ג מ"ד ב, סימן ב-ה,
איסור אכילת קבע קודם מירוח - פ"ג מ"א ד,
הפרשה בגידול שליש קודם מירוח, הגדר - פ"ג מ"א לא, פ"ב מ"א ב,
חו"ל הוא פטור בעיקר המחייב, ומירוח גוי והקדש הוא בהדיגון - פ"ב מ"א כו, פ"ג מ"ד ט,
במירוח הקדש, אם הפריש האם הוא הפרשה כמו כל דגן קודם מירוח או פקע דין תרומה לגמרי - פ"ג מ"ד ו-ט,
במירוח נכרי אם פקע איסור אכילת קבע - פ"ג מ"ה טו,
מירוח נכרי אזלינן בתר הבעלות או בתר הפועל הממרח - פ"ג מ"ה ח, י-יח,
פטור שותפות בגוי היכי משכח"ל - פ"ג מ"ה יב,
כוונה בשעת הפרשה לפטור שיבלין שנשמטו וחיטין המעורבות בתבן - פ"א מ"ט ד,
איסור משמרת מדאורייתא בנתינת ב' חצאי זיתים לב' אנשים טמאים - פ"א מ"ט ו,
שיריים ניכרין הוא דין בצורת מעשה ההפרשה - פ"א מ"ט טו, פ"ד מ"ח,
מדוע בראה"ג אין דין שיירים ניכרין - פ"א מ"ט כ,
שיריים ניכרין בפחות מכזית - פ"א מ"ט כא,
ב' דיני מוקף (ספר התרומה) - פ"א מ"ט טו,
אין דין להפריש מן הגמור כשלא בא זמנו להתחייב - פ"א מ"ט יט,
פירות חו"ל שנכנסו לארץ - פ"ב מ"א א, ז, ח,

מאי שנא פירות א"י בקרקע נכרי, מפירות חו"ל - פ"א מ"א ז, סימן ב',
 מירוח חו"ל פטור בעצם בפירות או בחיובא דבעלים - פ"ב מ"א כט,
 אי שייך הפרשה בלי חיוב - פ"ב מ"ה ה-ח, פ"ג מ"א ל, נג,
 ד' היראים דהפרשה קודם מירוח רק ע"מ שיחול אחר מירוח - פ"ב מ"ה יב, פ"ג מ"א מו,
 אין מפרישין משאינו גמור, דאו' או דרבנן - פ"ג מ"א מו,
 משכח"ל קדושת פה שאין לשנות אבל עדיין לא חיילא קדושת תרומה - פ"ג מ"א נג,
 בהקדש אם יש משום פטור לקוח - פ"ג מ"ד י-יא,
 בתרו"מ הנתינה הוא גם דין לשמים ולא רק דין ממון - פ"ג מ"ו ח,
 בדרי הפרשה מחיוב על פטור - פ"ג מ"ח יג-כ, פ"ד, מ"ו לב,
 הפרשה על ספק, שהוא בחזקת חיוב - פ"ד מ"ד ז, ח, לב,
 הפרשה על חיוב ופטור ביחד - פ"ג מ"ח כא-כה,
 הפרשה מטעם הבלוע - פ"ג מ"ח כו-כט, מ"ט ב-ג,
 הפרשה, אם מבררת שמעיקרא חלק זה היה קדוש - פ"ג מ"ג כח,
 הפרשה מרע על יפה, כשיש לו צורך מסויים לזה - פ"ד מ"ו ל,
 הפרשה בספק שאינה אלא מחמת איסור טבל, ואין חיוב נתינה, א"צ מן המוקף - פ"ד מ"ו ט,
 ישראל הנותן חלה לכהן צריך לתקנה מתרו"מ - פ"ב מ"ו כב,
 בדמאי מרע על יפה - פ"ד מ"ו כט,
 בדמאי תורמין שלא מן המוקף - פ"ד מ"ו כג,
 אם בדמאי צריך להפריש כשיעור חלה או כל שהוא - פ"ד מ"ו כד,
 הפרשת שני תרומות זו אחר זו - פ"ד מ"ח יא,
 תרומה שנפלה לכרי אם חזר לטיבלו - פ"ד מ"ח מ,
 אם אפשר לישאל על תרומה המדומעת - פ"ד מ"ח לח,
 תרומת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש - פ"ד מ"ח נח-ס, פא,
 שריפת חלה ותרומה - פ"ד מ"ח פג-פה,
 אכילתה לכהן מיוחס - פ"ד מ"ח כח, מ"ט יד,
 נתינת תרומת חו"ל ותרומה טמאה לע"כ - פ"ד מ"ט ח-יג, יט,
 אין יושביה עליה אינו חסרון בקדושת הארץ רק פרט בחיוב מעשר - פ"ד מ"א ג,

עניינים שונים

כל שאינו בשם לחם לחלה ומצה, אף אינו בהמוציא וברכהמ"ז - פ"א מ"ח ל, פ"ב מ"ב כז,
 כשנכנסו לארץ אם זכו בה למפרע - פ"ב מ"א י-יא, טו,
 חדש בביאת הארץ, מדוע לא הותר כשלל נכרים - פ"ב מ"א כ,
 עדל"ת באכילת מצה מן החדש, קושיית האחרונים דנשתכחו השיעורים בביאת הארץ - פ"ב מ"א כג,
 הרחבה בדין עפר חו"ל שבא בספינה - פ"ב מ"ב
 זרוע על גג אי חשיב כיניקה - פ"ב מ"ב טו-יח,
 יל"ע עיסת מי פירות אם חייבת בנטילת ידים - פ"ב מ"ב ל,
 אם יש חיבת הקודש בתרומה וחלה - פ"ג מ"ב לז,
 איסור דרבנן בשוגג אם צריך כפרה - פ"ב מ"ה יז,
 בטעם כעיקר, אם הטעם נחשב כחפצא דאיסורא - פ"ג מ"ט ג,
 שדה נכרי ואריס ישראל אם נוהג קדושת שביעית להב"י - פ"ד מ"ז ז,
 יוחסין לענין אכילת תרומה בזמנה"ז - פ"ד מ"ח כח,
 בגדר חיוב הבאת ביכורים - פ"ד מ"י ה-ז, יא, מ"ג כג,
 ביטול ברוב כלפי אופן אחד, וכלפי אופן אחר לא - פ"ג מ"ט כו.